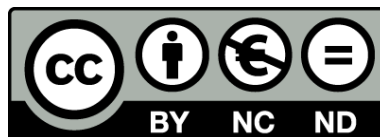

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

**Protesta, repressió i gestió neoliberal.
Un estudi de cas a la ciutat de Barcelona
(2008-2013)**

Clara Camps Calvet

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0. Spain License.**

Protesta, repressió i gestió neoliberal

Un estudi de cas a la ciutat de Barcelona (2008-2013)

Directores de Tesi:

Elisabet Almeda Samaranch
Núria Vergés Bosch

Doctoranda:

Clara Camps Calvet

TESI DOCTORAL

Programa de Doctorat en Sociologia
Universitat de Barcelona (UB)
Barcelona, gener de 2017

“Protesta, repressió i gestió neoliberal. Un estudi de cas a la ciutat de Barcelona (2008-2013)” de Clara Camps Calvet està subjecta a una llicència de Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 3.0 de Creative Commons

Fotografia: Albert Garcia Gallego

Disseny de la portada: Elena Fraj

**A Xavier Vinader, Pablo Molano i Ferran Blasi
que ens han deixat al llarg del 2015 i el 2016.
Tots tres van col·laborar en aquesta investigació.
A ells, pel seu compromís contra els abusos de poder de l'Estat.**

I sí, desobeir
per viure, per no fugir,
per fer caure els mites, per dir que sí,
que ara volem desobeir (...)
David Caño

Agraïments

El motiu que impulsa aquesta tesi i aquest document final que presento a continuació no s'explica sense el suport, les trobades, els intercanvis i les xerrades d'un conjunt de persones que de diferents maneres han estat claus per a la construcció d'aquesta recerca, i moltes d'elles per a altres aspectes fonamentals de la meua vida. A totes, un agraïment de tot cor i confio no deixar-ne cap en l'oblit.

Un especial agraïment a tots aquells participants a les entrevistes i grups de discussió que donen veu i vida a aquesta recerca, que posen paraules al relat i a l'argumentació que presento. També l'agraïment a aquells i aquelles que m'han donat un cop de mà o amb qui he compartit converses sobre aquesta recerca. En especial, aquelles amb qui he compartit espais de debat, lluita i construcció col·lectiva perquè estem convençudes que tenim una responsabilitat amb els que ens precedeixen, amb els que compartim contemporaneïtat i amb els que vindran. Convençudes que tenim responsabilitat amb el passat, el present i el futur d'un món en què estem segurs que mereixem totes viure vides dignes, lliures d'opressió, discriminació, exclusió i estigmes. Molts d'elles són avui referències i amistats que espero que sempre hi siguin. Gràcies per tot, i per tant, a la Nuni, perquè arrenca riures i somriures; al Pere, per ser impuls per aquesta tesi; a la Isa, que sabem que "Juntes Podem"; a l'Albert, amb qui hem compartit tantes PUDUPS; al Guifré i a l'Òscar, que són resistència; a l'Eulàlia, que és lucidesa i valentia; a l'Ernest, que sempre obre horitzons; a l'Àlex, que és sorpresa pura; al Pau, perquè, encara que l'entrevista no va poder ser, el missatge va ser dolç; al David, a qui li agraeixo la poesia; a la María José, que ha estat clau per a la defensa de la sanitat pública; a l'Eva, que és referència de la història del moviment feminista i veïnal; a la Lucía, amb qui hem marxat de groc i hem clamat per l'educació pública; a la Joana, que va ser clau perquè ens indignéssim des del feminisme a les places; a l'Edurne, amb qui m'agrada compartir reflexions, encara que no en traguem l'aigua clara; al Celes, a qui devem en part els "iaiosflautes" que tant estimem; a l'Eugeni, que és clau perquè cada dia siguin més els que s'encaren a l'homfòbia i a la transfòbia; a la Gala, que ha construït PAH (i no és pas poc); al Mercadé, el Luís i el Vidal, pel seu compromís amb la classe treballadora; al Quim, que se'n recorda del planeta; a l'Aritz i al Jorge, que no obliden Palestina; a la Laura, l'altra Laura, el Javi, l'Olga, el Jheysson i el Jordi, la Sandra i el Gabo, a qui sabíem i sabem innocents perquè protestar no és un delicte.

També dedico un especial agraïment a aquells que són avui part de l'"arsenal" antirepressiu d'aquesta ciutat. Aquelles que han defensat, amb ungles i dents, el dret de manifestació, el tancament dels CIEs, el dret a la ciutat, els drets de les persones preses, els drets de les persones migrants, i que també han denunciat, "sense por" i "cuidant-se de la por", els abusos del sistema penal i el racisme institucional. Gràcies per oferir les vostres veus i tanta i tanta informació per a aquest treball, gràcies per ser-hi. Això va per a l'Anais, l'Andrés, el Jaume, el Benet, la Laia, l'Edi, el Xavi i l'altre Xavi, que són garantia de drets i llibertats i que estan a totes bandes. També l'agraïment a la Mireia i el meu reconeixement absolut al seu compromís de tancar els CIEs; a la Sandra, el Bernat i altra vegada la Nuni, perquè són "Reraguarda"; a la Núria i el Pepe, perquè la defensa dels seus fills és la defensa de totes; a l'Àurea, perquè és a totes bandes, però sobretot pel seu ferm compromís contra el racisme institucional; al Gregori, per recordar-nos "que no hi som totes, falten les preses"; a la Carla, pel seu esforç de vincular feminisme i repressions; a l'Ester, que ho ha fet tot perquè la impunitat no planés i perquè en bona part és a ella a qui devem que avui estiguem lliures de bales de goma, i al Jesús, que és un tresor de la lluita antirepressiva a la nostra ciutat. I un especial record per al Ferran, el Pablo i el Xavier, que van participar a donar veu a aquesta tesi doctoral. Els enyorem i no els oblidem.

Els agraïments també són per a la meves directores, Elisabet Almeda i Núria Vergés, que m'han sabut transmetre el seu rigor i experiència, però sobretot per haver compartit que el coneixement és més enllà de les portes de les universitats. Agrair-los el seu suport constant, el seu coratge i la seva amistat, i especialment el dono gràcies de tot cor per la seva infinita

paciència. En aquest punt no puc deixar d'anomenar altres companys/es molt estimats del grup d'investigació que m'han acompanyat en la meva trajectòria personal i professional i que són avui referents per a mi: el Dino, l'Antònia, l'Anna i la Rosa. En l'àmbit universitari i també per la proximitat familiar, el meu agraïment a en Quim Sempere per les seves orientacions, i a en David Bondia per convidar-me a publicar a "Defender a quien defiende". Agraïments, també, per l'Iñaki Rivera i el Rubén Benedicto per les seves aportacions com entrevistats.

Acompanyant la trajectòria d'aquesta tesi també hi ha les converses, les lluites i les "precarietats compartides" amb l'Elena –i també moltes gràcies per aquesta preciosa portada–, l'Inés, el Bernat, la Roser, la Berezi, l'Aida i la Marta –especial agraïment per ella, pel suport i perquè ens sabem a prop–. No puc tampoc, en aquest sentit, deixar d'anomenar els que han plantat cara a la precarietat a la UAB.

I tampoc em puc oblidar dels "contemporanis" de tesi. El meu agraïment pel suport i els intercanvis a l'Eva i l'Albert, i especialment a la Lina, que és pura vida, perquè sap molt bé què és la guerra. També gràcies a la Joana, amb qui ens queda pendent comparar repressions analitzades, i a l'Ignasi, amb qui hem d'escriure, com a mínim, un *paper*, o més ben dit, algun llibre. Gràcies també a aquells que m'han ajudat amb llibres, dades i estadístiques: el Martí, el Marco, el Josan, la Vanessa i el Diego.

També vull donar les gràcies a aquestes dones que sempre hi són per donar un cop de mà, per donar una empenta i per posar en paraules allò que no saps com dir. Gràcies per tantes i tantes cures. Gràcies pel suport. A l'Helena i l'Alba, que són escalfor; a la Mireia, que sempre hi som emocionades; a l'altra Mireia, amb qui ens ho mirem i ens ho remirem amb molt de carinyo; a l'Anna, que ha viscut els milers de papers i llibres ocupant la casa; a la Magda, a la Patricia i a la Cristina, pel suport, l'ajuda i per tanta amistat, i a la Marina, la Sílvia i la Júlia, que han estat clau per a aquesta tesi. De forma molt especial, a la Júlia que hi ha estat sempre. Gràcies per tota la seva ajuda i els seus ànims.

I per acabar, un agraïment molt sentit a la meva família, per a la qual mai tindrè prou paraules per donar-los les gràcies per tot el que han fet per mi en aquest procés doctoral i al llarg de la meva vida en general. Gràcies per la paciència. A la meva mare, Maria Rosa, per tantes cures; al meu pare, Carles, per obrir-me al debat amb el món i especialment per la seva pacient correcció lingüística, i a la meva germana Marta, mil gràcies eternes per tot i per sempre.

ÍNDEX

PART 1. INTRODUCCIÓ	1
CAPÍTOL 1. INTRODUCCIÓ.....	1
1. PRESENTACIÓ	1
2. JUSTIFICACIÓ I RELLEVÀNCIA DE LA INVESTIGACIÓ	3
3. PREGUNTES, OBJECTIUS I HIPÒTESIS D'INVESTIGACIÓ	5
4. CONSTRUINT L'OBJECTE D'ESTUDI	8
4.1. <i>El sistema penal estàtic: la nova producció legislativa.....</i>	<i>9</i>
4.2. <i>El sistema penal dinàmic: la policia catalana</i>	<i>9</i>
4.3. <i>El sistema penal dinàmic: el sistema judicial</i>	<i>13</i>
4.4. <i>Els moviments socials i l'acció col·lectiva.....</i>	<i>14</i>
4.5. <i>El discurs polític al voltant de l'actuació del sistema policial i altres actors del sistema penal</i>	<i>16</i>
4.6. <i>Les variables contextuals</i>	<i>16</i>
5. EL QUE VE A CONTINUACIÓ: L'ESTRUCTURA DE LA TESI	17
PART 2. LA SOCIOLOGIA JURÍDICA I CRIMINOLÒGICA I LA SOCIOLOGIA DELS MOVIMENTS SOCIALS COM A PILARS D'ESTUDI	21
CAPÍTOL 2. MARC TEÒRIC	21
1. INTRODUCCIÓ.....	21
2. EL PAPER DE L'APARELL REPRESSIU EN L'AFERMAMENT DEL PODER.....	22
2.1. <i>La producció de poder, les aportacions de Michel Foucault.....</i>	<i>23</i>
2.2. <i>El control ideològic i el paper de l'aparell repressiu, aportacions des del marxisme</i>	<i>27</i>
2.3. <i>La delimitació de l'objecte d'estudi: el control social punitiu, el sistema penal i la repressió</i>	<i>34</i>
3. ELS DETERMINANTS DEL SISTEMA PENAL	41
3.1. <i>La "teoria de l'economia política de la pena".....</i>	<i>43</i>
3.2. <i>L'element simbòlic com a determinant del sistema penal</i>	<i>45</i>
3.3. <i>La racionalització del sistema penal.....</i>	<i>49</i>
4. EL SISTEMA PENAL EN EL NEOLIBERALISME	52
4.1. <i>L'afebliment de l'Estat social.....</i>	<i>54</i>
4.2. <i>La irrupció de l'Estat penal</i>	<i>56</i>
4.3. <i>De les societats disciplinàries a les societats del control</i>	<i>60</i>
4.4. <i>Les principals característiques del sistema penal en temps de neoliberalisme.....</i>	<i>64</i>
5. LA IRRUPCIÓ DE LA CULTURA DE L'EMERGÈNCIA I L'EXCEPCIONALITAT	68
5.1. <i>El garantisme i l'excepcionalitat a través de Luigi Ferrajoli</i>	<i>72</i>
5.2. <i>La lesió dels principis garantistes i l'excepcionalitat segons Luigi Ferrajoli</i>	<i>78</i>
5.2.1 Principis de retribució, legalitat i necessitat	78
5.2.2 Principis de lesivitat, materialitat i culpabilitat.....	81
5.2.3 Principis de jurisdiccionalitat, acusació, verificació i de contradicció ..	83
5.3. <i>La configuració d'un enemic</i>	<i>85</i>
5.4. <i>El dret a la protesta i a la resistència.....</i>	<i>88</i>
6. LA INTERACCIÓ ENTRE SISTEMA PENAL I L'ACCIÓ COL·LECTIVA DELS MOVIMENTS SOCIALS ..	95
6.1. <i>La interacció entre acció contenciosa i estats, les aportacions de Charles Tilly</i>	<i>96</i>

6.2. <i>Una breu lectura de la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva mitjançant les diferents teories sobre moviments socials</i>	100
6.2.1 De la teoria de la frustració a la teoria de l'acció racional	101
6.2.2 Les teories de l'acció racional, als Estats Units, i la teoria de la identitat i els interessos col·lectius, a Europa	103
6.2.3 La teoria de l'estructura d'oportunitats polítiques	104
6.2.4 La teoria de la mobilització de recursos	108
6.2.5 La formació d'identitats i interessos col·lectius	110
6.3. <i>Models policials enfront de l'acció col·lectiva</i>	112
7. UNS PRIMERS APUNTS PER A LA LECTURA DE LA REPRESSIÓ EN CLAU DE GÈNERE	115
8. CONCLUSIONS	119

PART 3. ESTRATÈGIES METODOLÒGIQUES: PLURALISME METODOLÒGIC, CONEIXEMENT SITUAT I PERSPECTIVA CRÍTICA 123

CAPÍTOL 3. EL PROCÉS DE RECERCA I LA METODOLOGIA 123

1. INTRODUCCIÓ	123
2. PUNTS DE PARTIDA I METODOLOGIES UTILITZADES	124
3. LA INTERRELACIÓ ENTRE OBJECTIUS, PREGUNTES D'INVESTIGACIÓ, HIPÒTESIS, MÈTODES D'INVESTIGACIÓ I CAPÍTOLS DE LA TESI	127
4. LA RECOLLIDA DE DADES I ELS CRITERIS DE SELECCIÓ DE LA INFORMACIÓ I DELS PARTICIPANTS	132
4.1. <i>La revisió bibliogràfica</i>	132
4.2. <i>La revisió de dades quantitatives de fonts secundàries</i>	133
4.3. <i>La revisió de la premsa: la selecció dels mitjans i les notícies</i>	134
4.3.1 La construcció d'una base de dades sobre "repertoris d'acció col·lectiva"	136
4.3.2 La construcció d'una cronologia sobre fets repressius	138
4.4. <i>Els grups de discussió i el procés de selecció dels participants</i>	138
4.5. <i>Les entrevistes semiestructurades i la selecció dels participants</i>	147
4.6. <i>La revisió de la legislació</i>	153
4.7. <i>La revisió de sessions parlamentàries del Parlament de Catalunya en relació amb l'actuació policial i la protesta</i>	154
4.8. <i>Recollida de dades sobre els processos judicials</i>	155
5. L'ANÀLISI DE DADES	157
5.1. <i>Anàlisi estadística</i>	157
5.2. <i>Anàlisi cronològica</i>	157
5.3. <i>Codificació dels grups de discussió, les entrevistes, les sessions parlamentàries i la legislació</i>	158
6. LIMITACIONS I POSSIBILITATS DE FUTUR DE LA RECOLLIDA I DE L'ANÀLISI DE DADES I DE LA METODOLOGIA UTILITZADA	159

PART 4. EL CONTEXT: GESTIÓ NEOLIBERAL DE LA CRISI I EXPLOSIÓ DE LA PROTESTA 163

CAPÍTOL 4. CONTROL SOCIAL I CÀSTIG EN TEMPS DE CRISI..... 163

1. INTRODUCCIÓ	163
2. EL NEOLIBERALISME COM A GÈNESI DE LA CRISI	165
3. RETALLADES EN BENESTAR I MANTENIMENT DELS DISPOSITIUS DE CONTROL I CÀSTIG	172
4. RESPONSABILITZAR ELS DÈBILS PER CONTINUAR ACUMULANT PODER	177
4.1. <i>"Vivint per sobre de les nostres possibilitats"</i>	179

4.2. <i>La irresponsabilitat en l'ús dels serveis públics</i>	181
4.3. <i>L'estigmatització i la culpabilització dels més pobres</i>	186
5. LES RETALLADES DELS DRETS DE LES DONES	190
6. SEVERITAT PENAL I ESCASSETAT DE RECURSOS: L'EXPULSIÓ DE LES PERSONES MIGRANTS COM A EXEMPLE DE MESURA D'ESTALVI	193
7. CONCLUSIONS	200

CAPÍTOL 5. LA PROTESTA A LA CIUTAT DE BARCELONA EN TEMPS DE CRISI DE "RÈGIM" 203

1. INTRODUCCIÓ.....	203
2. CAS D'ANÀLISI: LA CIUTAT DE BARCELONA	205
2.1. <i>Barcelona és passat</i>	205
2.2. <i>Barcelona és present</i>	208
3. UN NOU "CICLE D'ACCIÓ COL·LECTIVA"?	211
4. LA CRISI DE "RÈGIM" I LA CRISI DE L'ESQUERRA INSTITUCIONAL.....	213
4.1. <i>L'esgotament del Tripartit a Catalunya i els primers senyals de protesta davant del fenomen de la crisi</i>	215
4.2. <i>L'esgotament del PSOE a l'Estat espanyol, el debilitament dels grans sindicats i un nou sentit de la vaga general</i>	220
5. L'EXPLOSIÓ DEL MOVIMENT 15-M	226
5.1. <i>L'ocupació de les places: entre els activistes de les xarxes i la tradició autònoma i anticapitalista de la ciutat</i>	228
5.2. <i>Entre l'ocupació de les xarxes i l'ocupació de l'espai</i>	231
5.3. <i>Ni de dretes ni d'esquerres: el reclam d'una democràcia real</i>	234
5.4. <i>Rupturisme o reformisme?</i>	237
6. L'EXTENSIÓ DE LA LLUITA I LA SEVA ESPECIALITZACIÓ	239
6.1. <i>La lluita en contra l'austeritat i els plans d'ajust</i>	242
6.2. <i>El suport mutu i l'autogestió</i>	248
6.3. <i>Entre la reclamació de drets i l'exercici de drets: l'experiència de lluita de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca</i>	250
6.4. <i>Fent visibles les exclusions: el plantejament des del feminisme</i>	252
7. L'ENTRADA A LES INSTITUCIONS DELS MOVIMENTS SOCIALS	256
8. CONCLUSIONS	259

PART 5. RESULTATS DE L'ANÀLISI: LA PROTESTA COM A CONTENCIÓ DE L'EXCÉS PUNITIU..... 263

CAPÍTOL 6. EL SISTEMA PENAL ENFRONT DE LA PROTESTA EN EL CONTEXT CATALÀ..... 263

1. INTRODUCCIÓ.....	263
2. L'ORDRE PÚBLIC COM A SUBSTRAT IDEOLÒGIC DEL COS DELS MOSSOS D'ESQUADRA	265
3. LES TRANSFORMACIONS EN EL COS DELS MOSSOS D'ESQUADRA EN L'ÀMBIT DE L'ORDRE PÚBLIC.....	271
3.1. <i>La transformació de l'Àrea de la Brigada Mòbil: control i vigilància permanent</i>	272
3.2. <i>La necessitat d'una intervenció atenuada: la creació de l'Àrea de Mediació</i>	275
3.3. <i>Entre la vigilància permanent i la domesticació de la protesta</i>	278
3.4. <i>Austeritat sí, però per controlar la protesta, no</i>	281
4. MESURES JUDICIALS DESPROPORCIONADES PER ALS MANIFESTANTS I IMPUNITAT POLICIAL.....	285

4.1	<i>Les pràctiques d'excepcionalitat judicials com a amenaça: la presó i l'Audiència Nacional</i>	285
4.2	<i>Acusacions desproporcionades i poques condemnes judicials</i>	291
4.3	<i>El dret a la protesta en qüestió en seu judicial</i>	295
5.	MESURES D'EXCEPCIONALITAT MITJANÇANT EL SISTEMA PENAL ESTÀTIC.....	300
5.1	<i>La vinculació entre terrorisme i protesta</i>	300
5.2	<i>La protesta com a agreujant de la pena</i>	303
5.3	<i>La fugida cap al dret administratiu i l'excepcionalitat administrativa</i> ...	307
5.4	<i>Una legislació de resposta al cicle de protesta</i>	312
5.5	<i>Marge ampli per a l'actuació dels cossos policials</i>	315
6.	CONCLUSIONS	318

CAPÍTOL 7. LA INTERACCIÓ ENTRE SISTEMA PENAL I ACCIÓ COL·LECTIVA A LA CIUTAT DE BARCELONA 323

1.	INTRODUCCIÓ.....	323
2.	ANTECEDENTS: UN PRIMER APUNT DE LA REPRESSIÓ DELS MOVIMENTS SOCIALS A BARCELONA. DE LA TRANSICIÓ AL MOVIMENT ANTI-BOLONYA.....	325
3.	LA REPRESSIÓ DEL MOVIMENT ESTUDIANTIL ANTI-BOLONYA COM A DEBILITADORA DE L'ESQUERRA PARLAMENTÀRIA.....	331
3.1	<i>La repressió com a variable permanent i revulsiva del moviment estudiantil contra el Pla Bolonya</i>	332
3.2	<i>Les reaccions a la repressió policial: l'esquerra parlamentària, atrapada entre l'anticapitalisme del moviment estudiantil i la idea d'ordre públic de la dreta..</i>	338
3.3	<i>Entre la repressió del moviment okupa i la repressió de les naixents formes de protesta anticrisi</i>	343
4.	DE L'AUTORITARISME D'INTERIOR EN MANS DE CIU A LA DESLEGITIMACIÓ DE LES SEVES POLÍTIQUES	346
4.1	<i>Una conselleria d'Interior autoritària</i>	346
4.2	<i>El desallotjament de la Plaça Catalunya</i>	352
4.3	<i>L'acció "Aturem el Parlament, ni retallades, ni hòsties"</i>	355
4.4	<i>Els primers passos per a la construcció d'un arsenal antirepressiu</i>	359
4.5	<i>Ni s'atura la protesta ni s'atura la repressió</i>	362
5.	LA VAGA DEL 29 DE MARÇ DE 2012 I L'EXTENSIÓ DE LA POR EN EL SI DEL MOVIMENT	365
5.1	<i>La judicialització de la protesta "Aturem el Parlament: ni retallades, ni hòsties"</i>	366
5.2	<i>La contundent vaga del 29 de març de 2012</i>	371
5.3	<i>La centralitat de la por en l'estratègia repressiva a partir dels fets de la vaga del 29-M</i>	376
5.3.1	<i>Una estratègia discursiva i d'actuació del sistema penal i altres agents criminalitzadora</i>	385
5.4	<i>Amplificant l'antirepressió: la Plataforma Solidària contra la Repressió Rereguarda en Moviment</i>	389
6.	DE LA CONTUNDÈNCIA DE LA PROTESTA A L'ENTRADA DE LA QÜESTIÓ REPRESSIVA AL PARLAMENT DE CATALUNYA.....	394
6.1	<i>Noves i rellevants mobilitzacions: "Rodea el Congreso" i la vaga del 14-N</i>	394
6.2	<i>La restauració i la dignificació de les víctimes de la repressió</i>	399
6.3	<i>La utilització de la via judicial com a mecanisme antirepressiu</i>	402

6.4	<i>La incidència antirepressiva a la institució: la prohibició de les bales de goma.....</i>	404
6.5	<i>La capacitat de descriminalització: la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca com a exemple</i>	412
6.6	<i>Més enllà de la repressió de la protesta: la denúncia dels abusos del sistema penal i de la impunitat policial</i>	416
6.7	<i>Un apunt final: la repressió dels centres socials ocupats i l'anarquisme i els "governos del canvi" enfront de la repressió</i>	422
7.	RESULTATS PRINCIPALS DEL CAPÍTOL 7.....	433
7.1	<i>La repressió com a oportunitat política.....</i>	434
7.2	<i>El marc de significat com a variable determinant de la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva</i>	439
7.2.1	<i>La "democràcia real" com a marc d'interpretació i la pugna per la definició de què és democràcia.....</i>	440
7.2.2	<i>La pugna pel dret.....</i>	444
7.3	<i>La identitat del moviment com a variable determinant de la relació entre acció col·lectiva i sistema penal.....</i>	448
7.4	<i>Les xarxes socials i les imatges, nova i rellevant variable determinant de la interacció sistema penal i acció col·lectiva</i>	450
7.5	<i>La repressió com a oportunitat antirepressiva</i>	454
7.6	<i>Les dificultats de construcció de l'enemic com a variable determinant de la relació entre acció col·lectiva i sistema penal</i>	457
7.7	<i>Un Estat penal creixent, però que s'atenua</i>	464
8.	CONCLUSIONS	467
	CAPÍTOL 8. CONCLUSIONS	473
1.	INTRODUCCIÓ.....	473
2.	PRINCIPALS CONTRIBUTIONS DE LA RECERCA	482
3.	PRINCIPALS LIMITACIONS DE LA RECERCA.....	486
4.	RECOMANACIONS DE RECERCA FUTURA.....	489
	CITES BIBLIOGRÀFIQUES	495
	ANNEX 1. RECURS DE DADRES DE LA PREMSA.....	531
	ANNEX 2. GUIONS PER ALS GRUPS D'INVESTIGACIÓ	547
	ANNEX 3. QÜESTIONARIS D'ENTREVISTA.....	555
	ANNEX 4. PAUTES PER A LA CODIFICACIÓ	577

ÍNDEX DE TAULES

TAULA 1. RELACIÓ ENTRE ELS DIFERENTS APARTATS DE LA TESI	128
TAULA 2. PERFIL DELS PARTICIPANTS EN ELS GRUPS DE DISCUSSIÓ SOBRE ELS MOVIMENTS SOCIALS I L'ACCIÓ COL·LECTIVA EN EL PERÍODE 2008-2013.....	141
TAULA 3. PERFIL DELS PARTICIPANTS EN ELS GRUPS DE DISCUSSIÓ SOBRE ELS MOVIMENTS ANTIREPRESSIUS EN EL PERÍODE 2008-2013.....	147
TAULA 4. PERFIL DE LES PERSONES ENTREVISTADES	149
TAULA 5. TAXA DE VARIACIÓ RELATIVA DE DIFERENTS PARTIDES PRESSUPOSTÀRIES DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (PRESSUPOST PER PROGRAMES), 2011-2014.....	174
TAULA 6. TAXA DE VARIACIÓ RELATIVA DE LES PARTIDES PRESSUPOSTÀRIES DELS SUBPROGRAMES DE JUSTÍCIA I SEGURETAT I PROTECCIÓ CIVIL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (PRESSUPOST PER PROGRAMES I SUBPROGRAMES), 2011-2014.....	175
TAULA 7. PERCENTATGE DE LES SUBPARTIDES PRESSUPOSTÀRIES RESPECTE AL TOTAL DELS PROGRAMES DE JUSTÍCIA I SEGURETAT I PROTECCIÓ CIVIL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (PRESSUPOST PER PROGRAMES I SUBPROGRAMES), 2011-2014	177
TAULA 8. EVOLUCIÓ DELS BENEFICIARIS DE LA PRESTACIÓ PER DESOCUPACIÓ (CONTRIBUTIVA) I DE LA BAIXA CAUTELAR O SANCIÓ D'AQUESTA PRESTACIÓ. ESTAT ESPANYOL, 2008-2014.....	185
TAULA 9. POBLACIÓ PENITENCIÀRIA DE NACIONALITAT ESPANYOLA I ESTRANGERA EN RELACIÓ AMB LES EXPULSIONS QUALIFICADES. ESTAT ESPANYOL, 2003-2013	196
TAULA 10. NOMBRE TOTAL DE MANIFESTACIONS I CONCENTRACIONS COMUNICADES I NO COMUNICADES I DELICTES CONTRA L'ORDRE PÚBLIC. CATALUNYA, 2009-2014	303
TAULA 11. NOMBRE TOTAL DE MANIFESTACIONS I CONCENTRACIONS COMUNICADES I NO COMUNICADES I D'INFRACCIONS ADMINISTRATIVES (ARTICLE 23-C, LLEI ORGÀNICA 1/1992, DE 21 DE FEBRER, SOBRE PROTECCIÓ DE LA SEGURETAT CIUTADANA). CATALUNYA, 2009-2014.....	308
TAULA 12. VARIABLES DE LA BASE DE DADES SOBRE "REPERTORIS D'ACCIÓ COL·LECTIVA" A LA CIUTAT DE BARCELONA EN EL PERÍODE 2008-2013	533
TAULA 13. VARIABLES TINGUDES EN COMPTE EN LA CONSTRUCCIÓ DE LA CRONOLOGIA SOBRE REPRESSIÓ DEL PERÍODE 2008-2013.....	541
TAULA 14. VARIABLES PER A LA CODIFICACIÓ I ANÀLISI DE LA LEGISLACIÓ	583

ÍNDEX DE GRÀFICS

GRÀFIC 1. EVOLUCIÓ DE LA PRESTACIÓ ECONÒMICA DE LA RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ. CATALUNYA, 2007-2013.....	189
GRÀFIC 2. POBLACIÓ PENITENCIÀRIA DE NACIONALITAT ESPANYOLA I ESTRANGERA EN RELACIÓ AMB LES EXPULSIONS QUALIFICADES. ESTAT ESPANYOL, 2003-2013	196
GRÀFIC 3. MANIFESTACIONS I CONCENTRACIONS COMUNICADES I NO COMUNICADES. CATALUNYA, 2009-2014	213

PART 1. INTRODUCCIÓ

Capítol 1. Introducció

1. Presentació

El capitalisme, en el marc de l'Europa del sud, ha entrat en crisi en la segona dècada dels 2000. Sembla que aquest cop el capitalisme no ha estat capaç de capejar la crisi i les seves conseqüències s'han fet patents. Pobresa, precarietat, atur i desnonaments han passat a formar part del nostre paisatge diari. L'economia financera, que havia estat capaç de fer creure que tot anava bé, ha entrat en estat de xoc. Aquest cop, les hipoteques i altres productes financers no han servit per evitar el col·lapse de l'economia. Les classes treballadores n'han pagat el preu més alt, però la indignació s'ha fet evident. El conflicte social s'ha convertit en un dels elements més visibles de la present conjuntura i ha quedat en interrogant si la suposada democràcia és realment democràtica. Manifestacions, concentracions, ocupacions, vagues, "escratxes", projectes autogestionats i accions directes, més contundents, han anat prenent força als carrers de moltes ciutats i poblacions. Barcelona, gràcies a la seva llarga tradició movimentística i de lluita al carrer, s'ha convertit una vegada més en un laboratori de projectes, idees i reivindicacions.

El conflicte s'ha fet encara més evident perquè la resposta de l'Estat ha estat contundent. Al clam en pro d'una democràcia real i d'una clara identificació i de l'assenyalament de qui són els autèntics responsables de la gènesi de la crisi i de la seva gestió, s'hi ha respost amb una actuació contundent dels cossos de seguretat i de la jurisdicció i la fiscalia en casos relacionats amb la protesta i amb l'aprovació d'una nova regulació legislativa que en restringeix el dret.

És cert que, en els sistemes democràtics occidentals capitalistes, la repressió no és la principal forma escollida per l'Estat per evitar el dissentiment amb l'ordre social establert, ni tampoc el sistema penal és l'únic actor que assumeix funcions de control. Altres actors, com els mitjans de comunicació o les institucions en què ens socialitzem –família, escola, lloc de treball o comunitat– tenen un paper clau en termes de control social. Però també ho és que, en moments socials en què el conflicte es fa patent, l'estudi de l'aparell repressiu recobra tot el seu interès. Quan els problemes socials són tan evidents que ni els mecanismes de control més informals són capaços de deixar-los emmurallats en els espais tancats i privats, l'estudi de l'actuació d'un sistema penal, que intervé en l'espai públic mitjançant la policia, agafa tota la seva importància. Un espai públic on ja no es manifesten tan sols els problemes socials, sinó també els clams i les reivindicacions per un canvi social.

En el context de la crisi econòmica que comença l'any 2008, i que havia de tenir conseqüències molt negatives per a l'Europa del sud, aquesta recerca es proposa estudiar la repressió de la protesta social. El cas escollit és la ciutat de Barcelona, pel fet de ser, com he dit, un autèntic laboratori dels moviments socials, tant actualment com al llarg de la història. Un estudi de cas que té prou interès per superar el cas en si i poder explicar fenòmens sociològicament més complexos, com són les característiques d'actuació del sistema penal enfront de la protesta o la lògica d'interacció de sistema penal i protesta. Un estudi de cas que també té prou complexitat per comprovar si allò que passa en un àmbit "micro" té conseqüències en l'àmbit "macro" i per analitzar de quina manera els grans canvis repercuteixen en les relacions "micro".

Endinsar-me en la comprensió de la lògica de l'actuació del sistema penal enfront de la protesta social i de la interacció entre les dues variables m'ha portat a ocupar-me de teories del món de la sociologia criminològica i jurídica, i també de la sociologia dels moviments socials. Tres són les premisses teòriques que guien la meua investigació. La primera és la consideració que l'actuació del sistema penal no està determinada únicament per allò que hi ha escrit en la legislació, sinó que també la determinen les condicions polítiques, socials, econòmiques i culturals. De fet, la llei escrita tampoc els defuig aquests condicionaments. Saber quins són els límits punibles de la protesta i decidir on comença i acaba la violència política no són pas elements d'un debat que el puguem sostreure del tipus de règim o del context en què la protesta es dona. La segona premissa, tot i que comprenc que la injustícia i la situació de privació pot desencadenar situacions de conflicte al carrer, és la necessitat de tenir en compte totes les variables externes d'oportunitat política i totes les internes, com són els recursos i la identitat dels moviments socials, unes variables que poden tenir un gran poder d'explicació per a la comprensió de com es desencadena, es desenvolupa, té èxit o fracassa la protesta. La tercera és l'actuació del sistema penal, que també llegeixo amb la mateixa lògica amb què ho faig amb l'acció col·lectiva. La seva actuació enfront de la protesta sempre haurà de ser explicada per les variables d'oportunitat política i per les variables internes que defineixen cada tipus de règim.

L'aproximació al meu objecte d'estudi mitjançant aquesta recerca queda condicionada per la meua pròpia experiència i trajectòria de participació en alguns dels moviments socials que aquí es tenen en compte i s'estudien. Reconec la subjectivitat, la parcialitat, la localització i la postura crítica amb què m'he endinsat en el meu objecte d'estudi. Però tot plegat em permet fer aportacions al coneixement acadèmic que beuen d'un coneixement vivencial i directe. A més, haver estat immersa en una de les parts de l'objecte d'estudi pren rellevància per una particularitat pròpia dels moviments socials: els moviments socials generen de manera constant debats en el seu si sobre com han d'actuar que impliquen una autoanàlisi

permanent –analitzen la seva acció i els seus recursos–, i també una anàlisi d'aquells actors que consideren oponents. Haver conegut de prop aquests debats no tan sols em permet estudiar i extreure conclusions sobre l'objecte d'estudi, sinó que això m'ha donat eines d'anàlisi per comprendre l'actuació del sistema penal enfront de la protesta i la lògica d'interacció entre sistema penal i protesta. Confio que l'ús d'eines teòriques i metodològiques de caràcter més acadèmic hagi contribuït a analitzar amb profunditat afegida l'objecte d'estudi d'aquesta recerca i que les aportacions que hi faig puguin ser d'interès per als mateixos moviments socials i puguin servir per repensar quines polítiques i actuacions governamentals, respecte la protesta, són les que garanteixen una democràcia real.

2. Justificació i rellevància de la investigació

L'estudi de la repressió de la protesta en l'etapa democràtica a l'Estat espanyol, i també a Catalunya, és molt escassa, per no dir gairebé inexistent. En canvi, sí que existeix més investigació sobre la repressió durant el franquisme. En l'àmbit internacional sí que hi trobem alguns investigadors que s'han dedicat amb profunditat a la recerca sobre l'actuació de l'aparell repressiu enfront de la protesta i les expressions que adopta el conflicte, sigui en països democràtics, en pseudodemocràcies o en règims autoritaris. Algunes de les principals aportacions en aquest sentit les presento en el sisè apartat del marc teòric. Però encara hi ha moltes línies obertes d'investigació per on seguir estirant el fil en aquest camp, sobretot en el marc català i en el de l'Estat espanyol. Aquesta recerca, doncs, agafa tot el seu sentit per la seva contribució a ampliar aquest camp de coneixement.

Més enllà de la contribució que pugui suposar la meua investigació a l'hora d'aportar noves idees sobre la repressió de la protesta en l'àmbit de la sociologia i de les ciències polítiques, penso que l'estudi que presento és innovador perquè posa en joc tres àmbits de la sociologia que poques vegades s'han presentat en interacció mútua. Amb aquesta recerca porto a debat aportacions que provenen de la sociologia criminològica, de la sociologia jurídica i de la sociologia dels moviments socials. Aquests tres camps em són del tot útils per contextualitzar el meu objecte d'estudi i entendre en un moment de crisi la lògica d'actuació penal i la interacció entre protesta i sistema penal.

La rellevància de la investigació també ve donada pel moment social escollit. La crisi econòmica significa importants transformacions econòmiques i socials que, juntament amb una sèrie d'oportunitats polítiques, acceleren un cicle d'acció col·lectiva a tot l'Estat espanyol. Però no és tan sols l'evident augment de la protesta al carrer el que converteix en rellevant l'estudi de l'actuació del sistema penal; també ho fan la funció que assumeix el sistema penal i els seus trets característics en període

neoliberal. Un més ampli Estat penal que actua amb més severitat es converteix en un mecanisme fonamental d'un projecte neoliberal que necessita imposar ordre enfront de la desigualtat i el desordre social que ell mateix genera amb l'abandó de la responsabilitat dels mecanismes de protecció i cura que necessitem per sobreviure. I, a sobre, la crisi no és més que el producte d'una economia financera i neoliberal col·lapsada mentre els gestors de la crisi, lluny de renunciar al projecte que ens hi ha dut, l'imposen una altra vegada amb mesures de desregulació del mercat i de retallades dels serveis públics. És en aquest context –en què s'aprofundeix en l'afebliment de l'Estat social i en què la hipoteca i altres productes financers ja no serveixen per dissimular les condicions de vida material– que m'interessa comprendre com actua el sistema penal i saber si aquest passa a tenir un paper fonamental per mantenir l'ordre enmig de tant desordre creat. Un desordre que ara ha agafat la veu per dir prou.

La recerca que aquí presento també vol tenir en compte com l'actuació del sistema penal ha quedat immersa en uns anys de cultura d'emergència i excepcionalitat. L'anomenat fenomen del "terrorisme islàmic" ha marcat l'agenda política internacional. Els països occidentals, amb la justificació de la necessitat de més seguretat, han fet emergir, sobretot a partir del 2001, tota una legislació penal i unes pràctiques del sistema penal que han superat els marges de l'Estat de Dret. El fenomen d'ETA i el caràcter centralitzador i demofòbic d'un Estat hereu del franquisme ha permès que l'excepcionalitat fos cultura penal pròpia de l'Estat espanyol ja des de l'anomenada Transició i que, amb les recurrents modificacions del Codi Penal, això no s'hagi deixat d'accentuar. En aquest context d'excepcionalitat és on es fa rellevant estudiar com ha actuat el sistema penal quan la protesta ha sortit amb força als carrers de moltes poblacions.

Estudiar l'actuació del sistema penal enfront de la protesta no deixa de ser un element més que ens pot ajudar a mesurar el grau de garantisme i, doncs, el grau d'Estat de Dret de què disposem, però no tan sols ens permet això. També possibilita estudiar el grau de democràcia que l'Estat garanteix. Un element que fa del tot rellevant aquesta recerca. Els moviments socials, en el període d'estudi, han denunciat la falta de democràcia. El 15-M específicament es construïa amb un nou marc de significat que qüestionava que la democràcia fos real. El fet que les institucions polítiques haguessin declinat la responsabilitat de donar protecció a la ciutadania per donar preferència als interessos del mercat portava el moviment a fer una crítica global a totes les formacions polítiques, de la dreta a l'esquerra, i a qüestionar que els polítics fossin realment representants del poble. Un caldo de cultiu que ens permet entendre com, des de finals del 2012 fins avui, han anat agafant força noves formacions polítiques, sorgides dels mateixos moviments socials d'aquest període, que han vist la necessitat d'entrar a les institucions per denunciar-hi la falta de democràcia o per exercir-hi la democràcia real. És

en aquest context de reclamació de democràcia real, en el sentit més ampli del terme, que té interès l'estudi de la repressió de la protesta. La garantia del dret de protesta, del dret de dissentir, no és més que la garantia que la democràcia existeix, de la mateixa manera que la protesta és l'única garantia que la democràcia pot tenir recorregut. La protesta és el que ens assenyalava quins són els drets que no estan garantits i que una democràcia hauria de garantir i alhora ens indica en quin grau les vies institucionals estan obertes a escoltar les demandes de la població o si, per contra, han quedat esgotades. Estudiar la intervenció policial en situacions de protesta, la resposta del sistema judicial i la legislació que empara el dret a la protesta ens serveix, doncs, per comprendre el grau de democràcia que és capaç de garantir un estat.

I per acabar, un petit apunt: el moviment independentista a Catalunya, que no és objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral, ha pres tota la seva força precisament en aquest període i resulta que també és un clar clam a la democràcia. La reacció de l'Estat espanyol, que ha tancat files enfront del dret a decidir, ens indica el grau de demofòbia de l'Estat. Els mecanismes repressius de ben segur que tenen un gran poder explicatiu de l'eixamplament de l'independentisme a Catalunya. Línies de recerca de gran interès que queden obertes si volem comprendre amb més profunditat els mecanismes repressius de l'Estat al segle XXI en el nostre context.

3. Preguntes, objectius i hipòtesis d'investigació

La recerca que presento té com a objecte d'estudi l'actuació del sistema penal estàtic i dinàmic quan té com a objectiu reprimir l'acció col·lectiva dels moviments socials –dedicats a la defensa dels drets socials i a la denúncia de la impunitat i de la violència de l'aparell repressiu– en un context determinat, com és la ciutat de Barcelona. Centro l'anàlisi d'aquest objecte d'investigació en el període 2008-2013, tot i que en ocasions em refereixo als anys 2014, 2015 i 2016, quan hi ha fets que són conseqüència del que ha passat en el període d'estudi. Ni el sistema penal ni l'acció col·lectiva dels moviments socials són considerats variables independents ni dependents. En tot moment les considero en la seva interacció.

Els dos principals objectius de la meua investigació són:

- Indagar com s'ha reprimat, mitjançant el sistema penal estàtic i dinàmic, l'acció col·lectiva dels moviments socials en un període de crisi econòmica gestionat amb polítiques neoliberals. Partint de les aportacions de la sociologia criminològica i jurídica crítica, que considera que, en període neoliberal, l'Estat penal i la cultura de l'emergència i de l'excepcionalitat han agafat força, he volgut indagar com això s'ha manifestat en l'actuació del sistema penal enfront de l'acció col·lectiva, una acció col·lectiva que s'ha mostrat creixent i amb característiques

innovadores i que ha obert un nou cicle de protesta. Centro la meua anàlisi en l'acció col·lectiva dedicada a la defensa dels drets socials i a la denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal. Aquí rau una de les principals aportacions teòriques de la meua tesi doctoral: comprovar si les aportacions teoricoacadèmiques que han fet referència a un enduriment i una transformació del sistema penal en l'etapa neoliberal poden ser vàlides per explicar la repressió de la protesta en aquest període de crisi.

- Comprendre quins factors determinen la interacció entre sistema penal estàtic i dinàmic i l'acció col·lectiva dels moviments socials –dedicats a la defensa dels drets socials i que denuncien la impunitat i la severitat del sistema penal– i com és aquesta interacció en el marc d'un nou cicle de protesta. Partint de diferents teories provinents de la sociologia dels moviments socials, pretenc comprendre quina és la interacció que es produeix i per quines variables queda determinada.

Aquests dos objectius d'investigació són el nucli central de la meua tesi doctoral. Però, per contextualitzar correctament el meu objectiu d'estudi –la repressió de la protesta–, m'he plantejat dos objectius d'investigació més específics:

- Indagar si les mesures adoptades per gestionar la situació de crisi econòmica han significat uns majors control, vigilància i punició per a la població. Partint de la teoria sociològica criminològica crítica –que afirma que en període neoliberal s'ha debilitat l'Estat social protector i ha crescut l'Estat penal–, indago sobre com aquest fenomen s'ha donat en temps de crisi en el context català i de l'Estat espanyol. La comprovació d'aquest fenomen –l'afebliment de les polítiques de benestar i el creixement del control social i del càstig– em permet conèixer i situar el sistema penal que acabarà actuant enfront de la protesta.
- Explorar l'evolució dels moviments socials dedicats a la defensa dels drets socials i veure com s'han caracteritzat i quins reptes han plantejat al poder. Partint de tots aquells autors que sostenen que en aquest període de crisi han nascut moviments socials amb noves característiques i que fins i tot han afirmat que podem considerar que s'ha obert un nou cicle d'acció col·lectiva, pretenc descriure quines són les principals característiques d'aquests moviments i quins reptes han plantejat al poder en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona.

De la mateixa manera que diferencio entre dos grups d'objectius, també ho faig entre dos grans blocs de preguntes de recerca. En el primer grup de preguntes hi ha el nucli central d'investigació de la meua tesi. Són preguntes a què pràcticament no s'ha donat resposta des de la literatura acadèmica en el context català i de l'Estat espanyol. Intento donar-hi resposta a partir de l'estudi de cas de la ciutat de Barcelona, i en mostro els

resultats als capítols 6 i 7. El segon grup de preguntes d'investigació no formen part del nucli central de la meua tesi doctoral, però són les que m'han guiat fins a poder contextualitzar i justificar adequadament la rellevància de l'estudi del meu objecte d'investigació. Les respostes ja han estat donades per altres autors; la meua tesi doctoral, doncs, col·labora a ampliar-ne els resultats. Els resultats d'aquestes preguntes es troben en els capítols 4 i 5.

El primer grup de preguntes de la meua recerca són les següents:

- Quins han estat els trets característics de la repressió, mitjançant el sistema penal estàtic i dinàmic, de l'acció col·lectiva dels moviments socials en defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona?
- Com ha estat i com i per quines variables ha quedat condicionada la interacció entre sistema penal (considerant el sistema penal estàtic i dinàmic) i l'acció col·lectiva dels moviments socials en defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona?

Les preguntes que guien la contextualització de la meua recerca i que formen part del segon grup són:

- La gestió de la crisi ha comportat canvis en les polítiques de benestar i protecció social i en les polítiques penals? Una disminució de la protecció social ha significat més control social i càstig?
- Què ha implicat l'impuls dels moviments socials en defensa dels drets socials en el període de crisi econòmica (2008-2013) a la ciutat de Barcelona? Com s'ha caracteritzat i com ha evolucionat l'acció col·lectiva d'aquests moviments socials?

Les principals hipòtesis de la meua investigació són:

- L'actuació del sistema penal (estàtic i dinàmic) enfront de l'acció col·lectiva dels moviments socials nascuts en el context de crisi econòmica es torna intel·ligible en el marc del creixement de l'Estat penal, que ha comportat la imposició del projecte neoliberal, i de l'augment de l'excepcionalitat i la "guerra contra el terror".
- La interacció entre sistema penal (estàtic i dinàmic) i l'acció col·lectiva dels moviments queda determinada per un càlcul racional de cost/benefici en funció de la percepció que té cada actor de quina posició ocupa en la disputa per la legitimació de l'ordre instituït i la deslegitimació d'aquest ordre. Per tant, la interacció sempre quedarà modulada per la disputa per l'hegemonia. Però el sistema penal sempre

tendirà a actuar de forma repressiva, encara que sigui amb formes més atenuades, i a crear un discurs justificador de la seva actuació enfront d'aquella protesta que pugui suposar un perill real per a l'ordre instituit.

- La repressió de la protesta, en un moment que l'acció dels moviments agafa força i guanya legitimació social, permet el desenvolupament de moviments que es centren en la denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal, moviments que marquen quins són els marges de l'Estat de Dret.

Les hipòtesis que guien la contextualització de la meua recerca i que donen resposta al segon grup de preguntes són:

- La gestió de la crisi s'ha dut a terme amb mesures de tall neoliberal que han implicat retallades en polítiques de benestar –acompanyades d'un discurs culpabilitzador i responsabilitzador de la població respecte al fenomen de la crisi– i unes polítiques penals que han accentuat la seva severitat, però que han quedat afectades per les restriccions econòmiques que ha suposat l'austeritat.
- La crisi econòmica ha donat lloc al naixement i el creixement de nous moviments socials amb nous marcs de significat, nous "repertoris d'acció col·lectiva" i noves estructures organitzatives que han posat en joc el discurs hegemònic establert.

4. Construint l'objecte d'estudi

En aquest apartat faig una definició i una delimitació més específiques i clares del meu objecte d'estudi. Per aconseguir-ho, em refereixo a cada una de les variables principals i a les variables contextuais: temps i espai. Defineixo i delimito a què em refereixo quan parlo de l'actuació repressiva del sistema penal (estàtic i dinàmic) o quan ho faig de l'acció col·lectiva dels moviments socials –dedicats a la defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i de la severitat del sistema penal–, i explico els motius d'estudiar el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona. També remarco les limitacions de la delimitació de l'objecte d'estudi i en quines ocasions traspasaré les variables temps i espai. Cal dir que al llarg dels diferents capítols vaig aprofundint en les definicions que aquí presento per poder situar la recerca.

La tesi es centra, doncs, en l'estudi de l'activitat punitiva de l'Estat duta a terme pel sistema penal estàtic (la llei) i el sistema penal dinàmic (policia, sistema judicial i penal) quan actuen restringint l'activitat de l'acció col·lectiva (desarticulant l'organització, dificultant la comunicació, bloquejant els recursos simbòlics i materials de què es disposa, restringint el dret a la protesta), ja sigui fent ús de l'amenaça i la violència per prevenir, controlar, contenir, restringir, eliminar o prohibir l'acció col·lectiva

que es considera que desafia l'estructura, les relacions existents de poder o les polítiques clau que el poder pretén desenvolupar. El sistema penal estàtic és el que defineix o prohibeix els comportaments considerats delictius i com s'ha de produir el procés judicial: és la legislació escrita. El sistema penal dinàmic està configurat per aquelles instàncies d'aplicació de la legislació que són les encarregades de concretar, davant de situacions, comportaments i actors, quan es comet un delictes. Les instàncies que el conformen són la policia, el sistema judicial (la jurisdicció i el ministeri fiscal) i la presó (a més d'altres instàncies que imposen penes) (Bergalli, 1996; Bergalli, 2005; Ferrajoli, 1995).

4.1. El sistema penal estàtic: la nova producció legislativa

Aquest treball inclou una anàlisi del sistema penal estàtic i per això em fixo en la nova producció legislativa que s'ha generat en aquest període i que ha tingut efectes sobre el dret a la protesta. És a partir del 2012 quan comença tota una sèrie de transformacions legislatives que donaran lloc a un paquet de reformes legals –la Llei de Taxes Judicials, la reforma del Codi Penal, la Llei de Seguretat Privada, la Llei de Seguretat Ciutadana i el “pacte antigihadista”– que signifiquen transformacions importants pel que fa al control social i la sanció. Si bé en el meu període d'anàlisi, 2008-2013, no hi ha cap aprovació legislativa en aquesta matèria, sí que estudio dues lleis que s'aproven el 2015, perquè es couen en els anys anteriors i perquè són efectes del que ha passat durant els anys que analitzo. L'anàlisi que en faig té un caràcter comparatiu entre la nova producció legislativa aprovada i l'anterior. Focalitzo l'atenció, en primer lloc, en la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. En segon lloc, em centro en la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana, que modifica la Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana. La primera llei fa referència a l'àmbit penal i la segona fa referència al dret administratiu, però totes dues tenen una important rellevància d'estudi, perquè el dret penal i el dret administratiu s'han convertit en vasos comunicants amb aquesta modificació legislativa.

4.2. El sistema penal dinàmic: la policia catalana

Pel que fa el sistema penal dinàmic, n'estudio en profunditat quina ha estat l'actuació del sistema policial. Les definicions de policia i la seva funció són àmplies i variades. Des de definicions que consideren que la policia és el servei públic que té com a missió la protecció de les persones, mitjançant la protecció dels béns i les llibertats i el manteniment de la seguretat ciutadana (Capell, 2011), fins a altres definicions que consideren que la funció de la policia és la de regulació social, en el marc i sota la dependència de l'Estat, gràcies a la potestat que té de fer ús d'una força i

d'una violència com a coacció directa i legítima. Més enllà de les definicions del terme, com que l'estudi de cas es centra en la ciutat de Barcelona, poso l'atenció en l'actuació del cos dels Mossos d'Esquadra de la Generalitat de Catalunya, que té competència plena en matèria de protecció, seguretat ciutadana i ordre públic¹. En funció, doncs, de com ho defineix el mateix cos, la policia catalana serà l'encarregada de garantir "l'absència de desordre públic, i com a tal s'ha d'entendre l'absència de conductes que tenen lloc en els espais públics i que són contràries a la pau social. En aquest sentit, l'ordre públic permet l'existència d'un entorn de convivència on els ciutadans poden exercir els seus drets constitucionals amb absència de violència" (Departament d'Interior, 2013b, p.38). La funció que la policia catalana, com la majoria de policies del món, defineix com a manteniment de l'ordre públic es dona en grans concentracions de masses, com situacions de protesta dels moviments socials.

Per això em centro en l'actuació d'aquelles instàncies del cos dels Mossos d'Esquadra² que s'encarreguen d'aquesta competència. Aquestes instàncies són l'Àrea de Brigada Mòbil (BRIMO), l'Àrea Central d'Informació Interna, la Unitat Central d'Informació en Ordre Públic i l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa.

En el cos dels Mossos d'Esquadra hi ha una progressió en els coneixements i les capacitats de les unitats pel que fa a la gestió de l'ordre públic. El nivell 1 en capacitació d'actuació en matèria d'ordre públic l'ocuparien les unitats

¹La majoria d'informació que apporto l'he extret del Decret 320/2011 de 19 d'abril, de reestructuració del Departament d'Interior, que va adaptar l'estructura departamental al nou marc competencial i va determinar les competències bàsiques que conformen el Departament. L'etapa de consolidació del cos dels Mossos d'Esquadra i del sistema de policia de Catalunya requeria, segons la mateixa legislació, el desplegament per tot el territori d'una estructura organitzativa de la funció policial moderna i adequada a les competències atorgades per l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Amb l'entrada a la democràcia, els Mossos passaven a dependre de nou del govern de la Generalitat de Catalunya. Amb la convocatòria de la promoció del 1982 i l'aprovació de la Llei de Creació de la Policia Autònoma de la Generalitat de Catalunya, el 1983, comença una nova expansió del cos. Però no és fins al 1994, amb l'aprovació de la Llei de la Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra i els acords amb el govern de l'Estat, que s'inicia el procés de desplegament territorial en substitució de les forces i els cossos de seguretat de l'Estat. El desplegament del cos per tot el territori no acabaria fins a l'any 2008 (Generalitat de Catalunya. Mossos d'Esquadra, 2003).

²El cos dels Mossos d'Esquadra és la policia autonòmica que està comandada per la Direcció General de la Policia i que depèn del Departament d'Interior, del qual també depenen el Servei Català de Trànsit, l'Institut de Seguretat de Catalunya, la Direcció General de Prevenció, Extinció d'Incendis i Salvaments, la Direcció General de Protecció Civil i la Direcció General d'Administració de Seguretat. Sota la dependència i l'autoritat de la persona titular de la Direcció General de la Policia, hi trobem la Prefectura de la Policia, encapçalada pel comissari en cap, encarregat d'exercir la direcció estratègica i el comandament operatiu del cos de Mossos d'Esquadra, llevat d'aquells òrgans de l'estructura policial que depenguin directament de la Direcció General de la Policia.

de seguretat ciutadana³. El nivell 2 correspon a les unitats de protecció de persones i béns⁴ –conegudes com ARRO–. En el nivell 3 ja hi trobem l'Àrea de Brigada Mòbil, coneguda com a BRIMO, que té el principal encàrrec en matèria d'ordre públic dintre del cos. És en la seva actuació on poso principalment el focus d'investigació. La BRIMO és l'encarregada de dur a terme la direcció operativa i tàctica de les actuacions en matèria d'ordre públic, d'acord amb els objectius establerts per la unitat policial a la qual presta suport⁵.

A més a més, s'han de tenir en compte diferents instàncies del cos que també tenen funcions en matèria d'ordre públic, però que la investigació no n'ha pogut captar l'actuació directa. L'Àrea Central d'Informació Interior⁶ s'encarrega de la recollida i el tractament d'informació operativa i de la investigació i persecució d'organitzacions criminals de caràcter estatal que operen a Catalunya. Es té coneixement que és mitjançant aquesta àrea que

³Són les unitats generalistes de la policia, molt polivalents i que tenen formació bàsica en matèria d'ordre públic. En dependència directa de la Prefectura de la Policia, hi trobem la Comissaria Superior de Coordinació Territorial, que és l'encarregada d'exercir la direcció i la coordinació operativa de les unitats territorials de la policia i de garantir la coordinació amb els recursos policials centrals, a més a més d'encarregar-se de la seguretat ciutadana en tot el territori català. D'aquesta Comissaria, en depenen les vuit regions policials. De cada una d'aquestes àrees regionals, en depenen àrees bàsiques policials, que és on trobem aquestes unitats de seguretat ciutadana.

⁴Són les unitats regionals de recursos operatius que tenen una formació més avançada en matèria d'ordre públic. Tenen capacitat per intervenir en situacions de complexitat mitjana i alta. En dependència de cada una de les àrees regionals, hi trobem una Àrea Regional de Recursos Operatius. Per tant, la seva dependència és també de la Comissaria Superior de Coordinació Territorial. Entre altres tasques, té encomanat donar suport a les àrees bàsiques policials en aquelles tasques de seguretat i ordre públic que requereixin una especialització adequada. En situacions de protesta s'acostumen a encarregar de la protecció d'edificis emblemàtics i en ocasions d'alta complexitat reforcen l'actuació de l'Àrea de la Brigada Mòbil.

⁵La dependència de la BRIMO és de la Comissaria General de Recursos Operatius, que penja de la Comissaria Superior de Coordinació Central. Aquesta comissaria és l'encarregada de dur a terme la protecció de les persones i els béns que requereixen una protecció específica mitjançant l'activació de recursos especialitzats, en suport d'altres unitats dels Mossos d'Esquadra. Aquesta comissaria inclou diferents àrees: l'Àrea d'Escortes, l'Àrea de Desactivació d'Artefactes Explosius TEDAX-NRBQ, l'Àrea Penitenciària, l'Àrea del Grup Especial d'Intervenció, l'Àrea Central de Suport Operatiu i l'Àrea de la Brigada Mòbil.

⁶Aquesta Àrea depèn de la Comissaria General d'Informació, que al seu torn penja de la Comissaria Superior de Coordinació. La Comissaria General d'Informació és l'encarregada d'investigar i perseguir les organitzacions criminals. Per a la seva implantació territorial, la Comissaria General d'Informació es desconcentra en aquelles localitats que es determini. Aquests recursos desconcentrats s'agrupen orgànicament en una Àrea d'Informació. A la vegada, en aquesta comissaria també s'hi integren una Àrea Central d'Anàlisi, encarregada d'efectuar l'anàlisi d'aquella informació de caràcter operatiu referida a organitzacions criminals que operen a Catalunya i mantenir operativa i actualitzada la documentació policial, i una Àrea de Mitjans Tècnics, que realitza vigilàncies i seguiments de les tasques d'informació i investigació.

la policia catalana investiga aquells moviments socials que, segons la mateixa policia, són o poden convertir-se en el que consideren com a "organitzacions criminals". La comissaria on hi ha l'Àrea Central d'Informació Interior també inclou una Unitat Central d'Informació en Ordre Públic des de l'aprovació del Decret 320/2011 de 19 d'abril, de Reestructuració del Departament d'Interior, que s'encarrega de realitzar la instrucció i tramitació de les diligències relacionades amb desordres públics derivats de mobilitzacions col·lectives, de garantir l'obtenció de prova per identificar-ne les persones autores i practicar-ne la posterior detenció, d'investigar l'existència d'estructures organitzades i jerarquitzades de les persones integrants i assistents a actes que derivin en desordres públics, i de facilitar la coordinació amb el ministeri fiscal i la judicatura en les matèries que són responsabilitat d'aquesta unitat. S'ha de ressaltar que de l'àrea i la unitat citades s'ha pogut recollir molt poca informació a causa de la falta d'accés. Les entrevistes sol·licitades a la Direcció General de la Policia han estat desestimades, element que limita força saber quines transformacions poden haver sofert davant d'una protesta social creixent.

Finalment, s'ha de tenir en compte l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa, nascuda amb l'aprovació del Decret 320/2011 de 19 d'abril, de Reestructuració del Departament d'Interior, que té com a encàrrec prevenir els conflictes socials mitjançant la mediació per millorar la amb la finalitat d'evitar desordres públics, segons el Decret 320/2011 de 19 d'abril. Aquesta àrea depèn de la Comissaria General de Relacions Institucionals, Prevenció i Mediació, que depèn directament de la Prefectura de la Policia.

La decisió de fer recaure la gestió de l'ordre públic en unitats especialitzades té com a conseqüència que el model es basi en la mobilitat territorial i tàctica. Això significa que les unitats especialitzades en ordre públic han de donar suport a altres unitats policials en el manteniment d'aquest ordre i que s'han d'organitzar en espais motoritzats flexibles que es poden desplaçar amb gran rapidesa, segons les necessitats del dispositiu (Departament d'Interior, 2013b).

En el marc del Departament d'Interior, a part de la Direcció General de la Policia, s'ha de destacar la Direcció General d'Administració de Seguretat⁷, que és una altra de les direccions del Departament i que té com a funció la tramitació de les comunicacions de les manifestacions i concentracions que es fan a tot Catalunya, i també de les infraccions administratives que es puguin cometre i puguin ser denunciades per qualsevol agent de seguretat.

Finalment, s'ha d'assenyalar que, en alguns dels episodis de protesta, també hi actua la policia barcelonina, és a dir, la Guàrdia Urbana, que té

⁷Regulat pel Decret 320/2011 de 19 d'abril, de Reestructuració del Departament d'Interior.

com a funció col·laborar amb la policia en la protecció de les manifestacions i que en ocasions ha fet funcions d'antidisturbis.

4.3. El sistema penal dinàmic: el sistema judicial

Aquest estudi també es fixa en l'actuació dels òrgans jurisdiccionals, que són els que tenen com a missió l'administració de la justícia. Per al tema que ocupa aquesta tesi doctoral he tingut en compte l'actuació dels òrgans jurisdiccionals següents⁸:

- Els jutjats d'instrucció: òrgans unipersonals que exerceixen funcions jurisdiccionals dintre del territori que és de la seva competència i que s'anomena partit judicial (el municipi on té la seu). En l'ordre penal, tenen encomanats el coneixement i la sentència de judicis sobre delictes lleus i la instrucció de delictes que seran jutjats pels jutjats penals o per les audiències provincials. Són els òrgans judicials més pròxims als ciutadans.
- Els jutjats penals: òrgans unipersonals l'àmbit territorial dels quals és el de la província o bé, quan la llei ho estableix, el d'un o més partits judicials de la mateixa província. La seva seu és a la capital de la província o, en el cas de les demarcacions d'àmbit inferior a la província, a la capital del partit judicial que la llei determina. Tenen competència respecte a l'enjudiciament i la resolució de delictes que poden comportar una pena privativa de durada no superior a cinc anys.
- Audiències provincials: tribunals de justícia que abracen tota una província i tenen la seu a la seva capital. Tenen competència en els ordres jurisdiccionals civil i penal. En l'àmbit penal, tenen com a funció conèixer i resoldre els recursos d'apel·lació que es formulin enfront de decisions adoptades pels jutjats penals. En aquest ordre penal, també s'encarreguen de l'enjudiciament del delicte que porta aparellades penes de més gravetat, per a les quals no són competents els jutjats penals.
- Audiència Nacional: òrgan jurisdiccional únic a l'Estat espanyol, amb jurisdicció a tot el territori de l'Estat; té la seu a Madrid. És un tribunal especialitzat que s'ocupa dels delictes de més gravetat i més rellevància social, com són el terrorisme, el crim organitzat, el narcotràfic, els delictes contra la corona o els delictes econòmics que causen greu perjudici a l'economia espanyola.

Del sistema judicial també tinc en compte l'actuació duta a terme per l'acusació. L'acusació actua en un procés per demanar a l'òrgan

⁸Tota la informació s'extreu de les definicions del Consell General del Poder Judicial, aquí es pot consultar-ne la seva web: <http://www.poderjudicial.es/cgpj/>

jurisdiccional una resolució, per a la qual cosa aporta al·legacions, proves i material (Armenta, 2013). Els diferents acusadors que hi pot haver en un procés judicial queden definits a continuació (Armenta, 2013, p.81-85):

- **Ministeri fiscal:** té com a funció promoure l'actuació de la justícia en defensa de la legalitat dels drets dels ciutadans i de l'interès públic tutelat per la llei, sempre vetllant per la seva independència dels tribunals. Intervé en el procés penal per sol·licitar a l'òrgan jurisdiccional la pràctica de les diligències que cregui necessàries per a l'aclariment dels fets, per a l'adopció de mesures cautelars i per a la protecció de les víctimes. Està organitzat internament segons el principi d'unitat d'acció i amb dependència jeràrquica.
- **Acusació popular:** es tracta d'una actuació pública exercida per particulars. Es configura com a dret constitucional de tots els ciutadans. Serveix per defensar un interès general del conjunt de la societat, de manera que qui l'exerceix no pretén la defensa de res integrat en la seva esfera personal, sinó que persegueix preservar interessos de la col·lectivitat social en el seu conjunt.
- **Acusador particular:** és la persona física o jurídica que ha estat ofesa pel delictes i es constitueix com a part activa en el procés penal per instar el càstig del responsable.

4.4. Els moviments socials i l'acció col·lectiva

L'altra variable principal de la meua investigació són els moviments socials i la seva acció col·lectiva. Des de la sociologia dels moviments socials s'han fet diferents definicions de "moviment social". Després de la revisió de diferents conceptualitzacions (Aguilar, 2001; Della Porta & Diani, 2011; Godàs, 2007; Ibarra, 2005; Neveu, 2009; Tarrow, 2004), entenc que un moviment social és una xarxa interactiva d'actors (individus, grups i/o organitzacions) amb un alt grau d'integració simbòlica i amb una estructura organitzativa informal, descentralitzada i horitzontal⁹, que segueix una lògica reivindicativa que desafia autoritats polítiques i altres elits. Una lògica derivada d'uns interessos col·lectius que engega processos de mobilització

⁹Altres actors col·lectius, com els grups d'interès, es diferencien del moviment social pel fet de tenir una estructura més formalitzada i perquè no tenen una estratègia conflictiva, sinó més aviat una estratègia de cooperació i negociació i, per tant, fan servir mitjans convencionals per aconseguir demandes molt concretes i sectorials. Els partits polítics també se'n diferencien pel fet de tenir una estructura més formalitzada i perquè estan orientats a exercir un poder polític que estableixi determinats canvis en la societat. Les associacions cíviques i les organitzacions no governamentals es diferencien del moviment social pel fet de tenir estructures més formalitzades i per fer servir estratègies més lligades a la sensibilització de la societat i de les autoritats oficials (Ibarra, 2005; Godàs, 2007).

amb una certa continuïtat i permeabilitat¹⁰ en el temps. El moviment social tenen una voluntat decidida d'intervenir¹¹ per establir una nova situació que pot aspirar a canvis (potencialment antisistèmics¹²) o per resistir-se al fet que es donin certs canvis que es preveuen. Aquests moviments interaccionen amb l'Estat desafiant-lo i exigint-li responsabilitats o fent-li demandes. Alhora també poden problematitzar els models culturals, les normes, les identitats i les institucions presents en una societat, amb la qual cosa interpel·len la societat civil i l'opinió pública.

Per acció col·lectiva em referiré a una acció concreta, intencional i conjunta derivada d'uns interessos compartits –situacions desitjades que beneficien objectivament les oportunitats vitals del subjecte i que aquest identifica com a preferents– i que es manifesta de dues maneres: agregant interessos (creant xarxa associativa i, en el límit, organització) i portant a terme exhibicions de força col·lectiva en forma d'actes de protesta i de pressió, com poden ser peticions de firmes, manifestacions, boicots, ocupacions, segudes, vagues i un llarg etcètera (Aguilar, 2001). Entenc, doncs, que l'acció col·lectiva és aquella acció que duen a terme els moviments socials. Haig d'aclarir també que en diverses ocasions al llarg de la tesi faig servir el concepte protesta com a sinònim de l'acció col·lectiva dels moviments socials.

Finalment, és molt important remarcar que em centro en aquells moviments socials que reivindiquen els drets socials (dret a l'habitatge i contra els abusos bancaris, drets als serveis públics, drets de les dones, drets laborals, drets de les persones migrants) i denuncien la impunitat i la severitat del sistema penal (és a dir, denuncien la violència policial, la desproporcionalitat de les penes que demanen la fiscalia o altres acusadors o de les decisions que adopten els jutjats, a la vegada que defensen el dret a la protesta davant d'una legislació que consideren que la limita). Per tant,

¹⁰S'exclouen de la definició de moviment social aquelles mobilitzacions o protestes conjunturals sorgides de forma espontània i de situacions excepcionals. De totes maneres, en l'anàlisi de la protesta i de la seva repressió, en aquesta recerca es tenen en compte per ser fenòmens que poden indicar la gestació d'un moviment (Godàs, 2007).

¹¹No podem considerar moviment social el fet de practicar vides alternatives al sistema en comunitat o seguint modes o corrents culturals i religiosos. Si bé alguns d'aquests fenòmens poden ajudar a construir universos simbòlics que donin pas a moviments socials, no ho són en si (Godàs, 2007).

¹²És un debat encara en la sociologia dels moviments socials si els moviments socials que mostren un perfil reaccionari o de manteniment de l'estatus en són o no; en tot cas, en aquesta recerca s'opta per estudiar aquells moviments que operen en sistemes d'autoritat política que són democràcies representatives de sistemes capitalistes i que defensen una major o més completa equidistribució del poder en relació amb diferents aspectes (socials, polítics, econòmics i/o culturals) o que posen en dubte les formes econòmiques, polítiques i culturals i proposen alternatives més progressistes o que distribueixen més equitativament (Ibarra, 2005; Neveu, 2006).

excloc com a focus de la meua recerca el moviment per la independència de Catalunya, que pren molta rellevància en aquest període, però que respon a una dinàmica pròpia que la meua investigació no té capacitat d'abastar. Així mateix, excloc altres moviments que, tot i tenir un paper important en aquest període, no han agafat tant de relleu: moviment ecologista, moviment antifeixista o el moviment per la pau i la solidaritat internacional. Vull remarcar que també tinc en compte el moviment "okupa" quan es posa en interacció amb aquells moviments que defensen els drets socials, un fenomen que, de fet, s'ha donat en aquest període. De totes maneres, penso que és un moviment que necessitaria una investigació pròpia a causa de les transformacions que hi ha hagut al seu si en els últims anys.

4.5. El discurs polític al voltant de l'actuació del sistema policial i altres actors del sistema penal

Una anàlisi del discurs polític al voltant de com ha actuat el sistema penal és clau per comprendre la interacció entre protesta i sistema penal. Són els discursos els que permeten entendre els marcs interpretatius i de significat des dels quals actuen el poder i el seu sistema penal, els moviments socials i altres actors que tenen un paper clau en la intermediació de la interacció que vull analitzar, com serien les forces polítiques de l'oposició, les entitats i organitzacions de la societat civil, els mitjans de comunicació i les xarxes socials.

Pels límits que implica qualsevol investigació, aquesta tesi doctoral només recollirà una anàlisi acurada dels discursos que s'hagin fet en seu parlamentària catalana, ja siguin del president de la Generalitat, del conseller d'Interior o del director general de la policia, al voltant de l'actuació del sistema penal enfront de la protesta. L'anàlisi duta a terme també ha tingut en compte els discursos d'altres actors implicats, com són els partits polítics de l'oposició, altres actors de la societat civil i els mateixos moviments socials, als quals he pogut accedir amb la mateixa revisió de les sessions parlamentàries o amb la revisió de la premsa.

4.6. Les variables contextuais

Les altres variables que defineixen la meua investigació són contextuais. En primer lloc, s'ha de fer referència a la variable temps. La investigació es situa en el període 2008-2013, per la consideració que són uns anys representatius de la situació de crisi econòmica que està vivint l'Europa del sud, una crisi que, com explico en els capítols 4 i 5, no tan sols ha estat econòmica, sinó que també ha estat política i social. Per això, i sempre entre cometes, en moltes ocasions em refereixo al període d'anàlisi com un moment de "crisi de règim". Trio també aquests anys perquè del 2008 al 2013 es pot observar l'existència d'un cicle d'acció col·lectiva en què la

protesta creix molt, a partir del 2011, i que a partir del 2013 inicia un cert decreixement. Aquests motius queden explicats d'una manera àmplia en els capítols 4 i 5 d'aquesta tesi.

Tot i que és en els anys 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 i 2013 que centro la meua investigació, en algunes ocasions els de passo per fer una millor anàlisi de fets fonamentals que hi ha hagut en aquest període. Bàsicament ho faig per dues qüestions. En primer lloc, per analitzar la legislació aprovada pel Congrés dels Diputats espanyol l'any 2015, que ha tingut clars efectes sobre el dret a la protesta, una legislació que, de fet, estava en curs des de l'any 2012. En segon lloc, per tenir en compte aquells successos judicials que tenen a veure amb fets que van passar durant els anys d'anàlisi, però que es resolen en els anys 2014 i 2015.

En segon lloc, l'altra variable contextual de la meua tesi doctoral té a veure amb l'espai geogràfic on la situo. És Barcelona la ciutat on centro la investigació. Barcelona, com explico més detalladament en el capítol 4, apareix com a cas paradigmàtic per a l'estudi de la protesta social i la repressió, perquè és un ciutat de referència al món per la gran quantitat de moviments socials que s'hi han desenvolupat en aquest període d'estudi i també històricament i per l'esperit llibertari i antiestatal que, d'una manera o altra, ha anat impregnant els moviments a la ciutat.

Aquest és en tot moment l'espai d'anàlisi, que només queda depassat per analitzar l'actuació de les instàncies que actuen en relació amb el meu objecte d'estudi. L'aparell policial en el qual focalitzo l'anàlisi, els Mossos d'Esquadra de la Generalitat de Catalunya, té competència en tot l'àmbit català; el sistema judicial i els seus operadors tenen una dependència de l'àmbit estatal, i les noves legislacions o canvis legislatius tenen a veure amb decisions que es prenen al Congrés dels Diputats espanyol.

5. El que ve a continuació: l'estructura de la tesi

La tesi s'estructura en vuit capítols que permeten emmarcar teòricament l'objecte d'estudi, explicar el procés metodològic que s'ha dut a terme per fer aquesta recerca, contextualitzar en el temps i l'espai l'objecte d'estudi, mostrar quins són els resultats de la recerca en resposta a les preguntes d'investigació plantejades i extreure unes conclusions finals.

En el capítol 2 faig la construcció d'un marc teòric que em permet constatar que el sistema penal no és el mecanisme més important de control social que té el poder, però que, en canvi, el seu estudi pren tota la seva rellevància quan l'hegemonia del poder pot estar-se afeblint. Teories provinents de la sociologia criminològica i jurídica crítica em serveixen per situar una part del meu objecte d'estudi, el sistema penal. Segons aquest emmarcament teòric, el sistema penal sempre està condicionat per una

realitat econòmica, política, social i cultural, que no està lliure del conflicte, i pels interessos de diferents actors. L'emmarcament teòric em permet defugir la idea que l'actuació del sistema penal és producte d'un consens social. És aquest marc sociològic, criminològic i jurídic crític el que apunta que el projecte neoliberal i l'anomenada "guerra contra el terror" són claus per explicar com és avui i quines funcions té el sistema penal en les nostres societats. També és la sociologia jurídica la que constata que un clar símptoma de falta d'Estat de Dret i de garantisme és la restricció del dret a la protesta. A més a més, teories provinents de la sociologia dels moviments socials situen la recerca per poder comprendre la interacció entre sistema penal i protesta social, una interacció que dependrà, basant-me en aquestes aportacions teòriques, d'un seguit de variables d'oportunitat política externes i d'un seguit de variables internes dels mateixos moviments i del mateix règim polític. En l'últim apartat d'aquest mateix capítol faig un petit apunt sobre com la variable gènere pot ser clau per aproximar-se a la qüestió que planteja aquesta recerca i sobre la necessitat de seguir investigant des d'aquesta perspectiva.

El capítol 3 em serveix per explicar tot el procés de recerca i que el meu punt de partida epistemològic és crític, parcial i situat. També destaco l'ús del pluralisme metodològic i de l'ús d'una metodologia quantitativa i qualitativa combinades, amb més protagonisme de la segona. En aquest capítol exposo les principals tècniques de recollida de dades: les entrevistes, els grups de discussió, la revisió de premsa i la construcció d'una base dades i d'una cronologia, l'anàlisi de sessions parlamentàries i la revisió d'escrits d'acusació i de sentències judicials. En aquest mateix capítol, faig referència a les tècniques d'anàlisi de dades utilitzades, com serien l'anàlisi estadístic i la codificació de la informació qualitativa.

El capítol 4 el dedico a contextualitzar el període d'anàlisi en què es centra aquesta recerca. No tan sols explico els trets més importants de la crisi econòmica, sinó que em dedico a fer una primera aproximació sobre com s'han transformat les polítiques de benestar i a comprovar si les mesures d'austeritat han implicat l'ús de més o de nous mecanismes de control, de coacció i vigilància. També m'aproximo a conèixer quines han estat les principals transformacions de la política penal. L'aproximació que hi faig en aquest capítol posa en evidència que la gestió neoliberal de la crisi ha suposat i ha fet necessari el creixement de mesures de control i sanció pel que fa l'ús dels serveis i les prestacions públiques, justificades per un discurs de la responsabilitat individual. El mateix discurs que s'ha volgut imposar per aconseguir que poder econòmic i polític es poguessin espolsar les responsabilitats davant del drama dels desnonaments. Paral·lelament, un discurs de caràcter heteropatriarcal –que vol propulsar el control sobre les dones– ha intentat agafar força per garantir les cures de què s'ha desentès l'Estat. Pel que fa als canvis en la política penal i processal, un paquet de noves reformes ha suposat una més gran severitat en el càstig i

una disminució de les garanties processals. Les retallades en l'Estat social, a més a més, s'han fet presents en el si de l'Estat penal. La disminució de les condicions de vida a les presons i l'afany d'expulsió de les persones d'origen immigrant, que ha permès la disminució dels empresonaments, en són l'expressió. Així, doncs, l'austeritat també ha tingut ressò en l'àmbit penal.

En el capítol 5 em centro a explicar l'evolució, les característiques i el context d'aquells moviments socials, sorgits a conseqüència de la crisi econòmica i de la seva gestió, que han reclamat més drets socials. Les aportacions que faig mostren que en el període estudiat es dona el creixement i sorgiment de nous moviments socials i "repertoris d'acció col·lectiva" que comencen a disminuir amb l'entrada de formacions polítiques sorgides a l'escalf del 15-M i dels moviments que se'n deriven. És en aquest sentit que agafa relleu l'estudi d'aquest període. Però reconec que fa falta més recerca i perspectiva temporal per comprovar si una certa disminució de la protesta, a partir del 2013, i una aposta electoralista de persones i grups provinents dels moviments socials, més la força de la qüestió nacional, en el cas català, signifiquen el tancament de tot un cicle, o si ben al contrari s'obriran noves oportunitats polítiques que intensificaran encara més el conflicte social obert amb la crisi. La caracterització de l'acció col·lectiva demostra que el poder ha perdut hegemonia i que ha tingut serioses dificultats per poder-se imposar. El discurs de la responsabilitat i la culpabilitat per imposar l'austeritat no li ha estat fàcil i justificar els desnonaments i que les hipoteques s'havien de continuar pagant no li ha funcionat. Un nou marc de significat dels moviments socials de desconfiança en unes institucions que no han vetllat pels drets ciutadans, que no han estat democràtiques, ha permès assenyalar quins n'eren els culpables reals. El capítol conclou que és en aquest context de desconfiança en la institució i de disputa per l'hegemonia on té interès estudiar l'actuació del sistema penal enfront de la protesta. Per dos motius. En primer lloc, per poder veure en un context en què el consens social és molt dèbil quin paper li toca fer al sistema penal. En segon lloc, per comprendre com en un nou marc de significat sobre les institucions polítiques s'avalua l'actuació dels diferents actors del sistema penal i veure com les idees sobre el control social i el càstig també queden en disputa.

Amb el capítol 6 m'acosto a comprendre quina és l'actuació del sistema penal enfront de la protesta social durant el període d'anàlisi. Faig una anàlisi del sistema policial, del cos dels Mossos d'Esquadra, i de com s'ha transformat, i també analitzo quin ha estat el comportament del sistema judicial i dels seus operadors. El capítol a més inclou l'anàlisi de Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, i la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana, que modifica la Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana. Els resultats fan patent que un nou cicle de protesta ha donat

lloc a un nou cicle repressiu. El sistema penal ha respost amb una rellevant contundència repressiva enfront de la protesta i s'ha saltat molts dels principis garantistes. Un sistema policial amb més recursos (on l'austeritat sembla no haver-se fet sentir) i amb més capacitat de vigilància, i un sistema judicial fent ús de mesures excepcionals, o unes acusacions fiscals, acompanyades per acusacions de la mateixa administració, absolutament desproporcionades, visibilitzen aquest enduriment. La modificació d'una legislació penal i administrativa que ha tipificat nous delictes i infraccions és la demostració d'una clara aposta per un enduriment dels delictes penals que es poden donar en el context de protesta i per una aposta per la via administrativa.

En el capítol 7 analitzo en profunditat quina ha estat la lògica de la interacció entre el sistema penal i l'acció col·lectiva dels moviments socials i antirepressius en el període 2008-2013. L'anàlisi d'aquesta interacció em porta a descriure diferents etapes, que queden determinades per com actua el sistema penal enfront de la protesta, per la resposta de la protesta enfront d'aquesta actuació i per la reacció d'altres actors o de l'opinió pública en general. Les aportacions teòriques provinents de la sociologia dels moviments socials que aposten per diferents variables (les oportunitats polítiques, els recursos interns o la identitat) a l'hora de determinar com es desenllaça i es desenvolupa l'acció col·lectiva em són útils per comprendre quins són els elements bàsics que condicionen la lògica d'interacció entre sistema penal i acció col·lectiva. Variables com el moment de l'acció col·lectiva, els marcs d'interpretació dels moviments, la identitat o l'ús de les xarxes socials apareixen com a fonamentals per entendre la lògica d'interacció. Tot i així, el capítol apunta que aquestes variables només es poden comprendre en un context determinat, marcat per una situació de malestar i una sensació de privació, que, juntament amb la falta d'alternatives dels diferents partits polítics i la seva dependència de les ordres del mercat, provoca que l'hegemonia del poder establert quedi tocada. El capítol acaba apuntant que, si bé el poder ha d'acabar integrant algunes demandes provinents d'una protesta que es reivindica contra la impunitat i la violència policial i la severitat penal, l'Estat penal no deixa d'endurir-se.

Al final d'aquesta tesi doctoral presento les principals conclusions. En primer lloc, dono resposta a les diferents preguntes d'investigació. En segon lloc, explico quines han estat la principals contribucions que he dut a terme amb la recerca. Finalment, remarco quines han estat les principals limitacions de la recerca i quines línies d'investigació queden obertes.

PART 2. LA SOCIOLOGIA JURÍDICA I CRIMINOLÒGICA I LA SOCIOLOGIA DELS MOVIMENTS SOCIALS COM A PILARS D'ESTUDI

Capítol 2. Marc teòric

1. Introducció

La comprensió de com ha actuat el sistema penal enfront de la protesta fa necessari endinsar-se en diferents corrents sociològics, criminològics i jurídics, que em permetin entendre la manera com ha actuat el sistema penal i quina ha estat la interacció entre sistema penal i protesta social en un moment de "crisi de règim".

La construcció d'aquest marc teòric em permet situar-me en perspectives d'anàlisi que s'allunyen de la idea que l'actuació de l'Estat respecte a la protesta respon únicament al compliment de la legislació vigent i, per tant, entenc que els mètodes punitius no són simples conseqüències de les regles del dret. Parteixo d'un marc teòric que sustenta que la seva actuació està lligada a raons socials, econòmiques, polítiques i culturals de cada moment històric. És precisament aquest enfocament el que adscriu aquesta tesi doctoral al camp de la sociologia.

Són diversos els elements de la realitat que ens demostren que és necessari aquest enfocament en l'anàlisi de l'actuació de l'Estat respecte a la protesta social. Un primer acostament als fets objecte d'anàlisi d'aquesta investigació justifica l'ús de l'enfocament indicat. Si analitzem, per exemple, les intervencions policials en episodis de protesta, ens adonem que hi ha un marge molt ampli d'intervenció. Si ens fixem en la producció legislativa que es desenvolupa al llarg del 2012 al 2015, amb els canvis en el Codi Penal i en la Llei de Seguretat Ciutadana, ens adonem que el que es tipifica com a infracció i delictes té molt a veure amb el context de mobilització que es viu a tot l'Estat espanyol.

Analitzaré el fenomen de la repressió de la protesta tenint en compte que les possibles transformacions del sistema penal, lluny de tenir a veure amb l'aplicació de la legalitat, amb una millora de l'eficiència de l'aparell repressiu i penal o amb els avenços de la ciència criminològica, estan en estreta relació amb les transformacions socials i econòmiques que es donen en cada moment històric (Del Olmo, 1981; Garland, 1999; Wacquant, 2011).

També en l'anàlisi del sistema penal i de la seva lògica d'interacció amb l'acció col·lectiva parteixo de la premissa que l'anàlisi tant de l'actuació del sistema penal com de l'actuació dels moviments socials queda determinat

per variables externes, d'oportunitat política, i per variables internes, que defineix cada tipus de règim –si em fixo en el sistema penal– o cada moviment social.

El marc teòric que presento a continuació el divideixo clarament en sis apartats. En un primer apartat, hi faig constar els principals paradigmes d'anàlisi que em permeten comprendre quin paper té el sistema penal en l'afermament del poder en una societat. Una lectura foucaultiana i una lectura marxista són fonamentals per a aquesta anàlisi, i em permeten delimitar, mitjançant diferents autors moderns que provenen de la criminologia crítica, el meu objecte d'estudi.

En un segon apartat, també una lectura foucaultiana i una lectura marxista sobre el càstig resulten claus per comprendre amb quina funcionalitat i amb quina finalitat actua el sistema penal. Exposo aquells enfocaments teòrics que expliquen els determinants dels dispositius de control social i càstig i, en conseqüència, de l'aparell repressiu de l'Estat.

En tercer i quart apartat, a partir de diverses teories sociocriminològiques i jurídiques, explico les grans transformacions de l'Estat a partir de la dècada dels 70 a Occident. Aquestes transformacions evidencien el creixement d'un Estat penal i d'unes polítiques d'emergència i d'excepcionalitat aplicades respecte a determinats grups i fenòmens. Crec que és tan sols en aquest context que es podrà entendre l'actuació del sistema penal enfront de la protesta social en el període d'anàlisi. En aquest mateix apartat, deixo patent que la garantia del dret a la resistència i a la protesta és fonamental si volem parlar d'Estat de Dret i/o de democràcia.

En un cinquè apartat, em centro en teories provinents de la sociologia dels moviments socials i presento aquelles aportacions que poden ser més interessants per entendre com interaccionen i s'autocondicionen el sistema penal i la protesta social.

En un sisè apartat, per últim, faig un petit apunt sobre les aproximacions en clau de gènere que es poden fer a la temàtica d'investigació. Si bé aquest no és el focus de la meua recerca, sí que considero que és una perspectiva fonamental que s'ha de tenir en compte en la futura investigació.

2. El paper de l'aparell repressiu en l'afermament del poder

Com s'aferma el poder en una determinada societat és una qüestió complexa que ens remet a diverses possibles respostes. Com aconsegueix mantenir-se el poder en un moment de crisi com el que viu i ha viscut l'Europa del sud també ens planteja múltiples i complexes disjuntives. El poder disposa d'una varietat d'estratègies per afermar-se i no sempre haurà de fer ús del sistema penal –objecte d'estudi de la tesi doctoral– per aconseguir establir el seu domini. Aquest ampli ventall d'estratègies explica

com el poder s'aferma sense ser gaire qüestionat: els mitjans de comunicació o el sistema educatiu són els principals elements que permeten la transmissió d'uns valors dominants, que és clau que penetren en la població; diversos mecanismes econòmics i les polítiques de benestar poden produir beneficis tangibles a la població i evitar que ningú posi en qüestió el discurs dominant; la sobreocupació de la població per garantir-se la supervivència econòmica concreta pot no deixar ni energia ni temps als ciutadans per qüestionar el règim polític; unes formes de vida imposades, com el consumisme, poden convertir l'individu en obedient, i, finalment, l'amenaça simbòlica de l'aparell repressiu de l'Estat pot ser un element fonamental per evitar que es posi en dubte el poder. Aquestes són algunes de les estratègies que el poder utilitza per afermar-se. En les democràcies occidentals capitalistes, l'ús de la força per si sola és una estratègia que l'Estat acostuma a evitar per la deslegitimació que li pot suposar.

En aquest apartat introdueixo aspectes teòrics sobre el control social i l'Estat que m'ofereixen eines per comprendre com s'aferma el poder i quin paper hi té el sistema penal. A la vegada, em serveixen per delimitar una de les parts del meu objecte d'estudi, el control social punitiu de l'acció col·lectiva exercit per l'Estat mitjançant el sistema penal, i per definir com entenc el concepte repressió. Les aportacions de Michel Foucault, juntament amb les aportacions marxistes –en concret, les aportacions d'Antonio Gramsci i Louis Althusser–, són les que em permeten situar l'objecte d'estudi alhora que vaig constatant quines d'aquestes aportacions em seran útils per a l'anàlisi posterior del tema que plantejo en aquesta tesi doctoral.

2.1. La producció de poder, les aportacions de Michel Foucault

Una de les principals aportacions de Foucault és que el poder no tan sols reprimeix o fa creure (crea ideologia), sinó que produeix el real; és una instància creativa (com es cita a Morey, 2014; Noguera, 2011). L'obra del pensador francès situada entre els anys 1970 i 1978 –en concret, el text *Vigiliar i castigar* (1975) i el primer volum de la *Història de la sexualitat* (1976)– es va centrar en l'estudi del poder. Foucault admet una realitat social extradiscursiva o fins i tot prediscursiva, la realitat del poder. Sabíem que el poder produeix efectes de dominació a través dels seus discursos, però, en aquesta nova etapa d'estudi, Foucault considera que el poder produeix subjectes i pràctiques físiques quotidianes (com es cita a Noguera, 2011).

Mitjançant l'estudi del funcionament de la presó i de la seva estructura arquitectònica, l'autor descobreix un nou model punitiu que es basa en el panoptisme i la disciplina-mecanisme. L'estructura arquitectònica de la

presó, el panòptic de Bentham¹³, és conceptualitzada com la representació de l'estructura de control de tota la societat: el condemnat atrapat per un poder visible (la torre central, que sempre pot veure) mai pot verificar-ne la vigilància (mai pot saber si està sent vigilat). El panòptic aconseguix induir en el detingut un estat conscient i permanent de visibilitat que garanteix el funcionament automàtic del poder independentment d'aquell que l'exerceix. Els detinguts, sempre seguint l'autor, acaben inserits en una situació de poder de la qual ells mateixos són portadors. La vigilància no és nova, però ara ja no reposa sobre els individus, de dalt a baix, sinó que el seu funcionament implica relacions també laterals (Foucault, 2009).

La disciplina-mecanisme implica diversos mètodes –el control i la descomposició de l'espai i el control de l'activitat en el temps, per posar-ne els principals exemples– que permeten el control minuciós de les operacions del cos mitjançant una coerció dèbil que garanteix una relació de docilitat-utilitat. El cos pren una nova significació i deixa de ser allò que ha de ser turmentat per convertir-se en alguna cosa que ha de ser formada, reformada, corregida, fins a ser un cos que ha adquirit aptituds, rebut certes qualitats i que es pot qualificar com a cos capaç (Foucault, 2009).

La disciplina-mecanisme i el panoptisme, com a mecanismes de poder en les societats modernes, no tan sols busquen efectes negatius, com excloure, rebutjar, censurar, amagar, emmascarar, etc., sinó que produeixen el real, pretenen fabricar l'individu i normalitzar la població. El poder és molt més que una instància negativa que permet reprimir; és considerat com una xarxa productiva que passa a través de tot el cos social (Foucault, 2009, 2010). No es tracta, com pretenien les institucions de reclusió d'abans del segle XVII, d'aïllar els individus, mitjançant la clausura, per aconseguir que treballin al màxim, sinó que el que es pretén és convertir el cos en força de treball i lligar els individus als aparells de producció (Foucault, 2009). Per Foucault (2009), la disciplina-mecanisme, mitjançant la subjecció del cos, permet que les forces del cos siguin útils en termes econòmics i obedients en termes polítics:

Si la explotación económica separa la fuerza y el producto del trabajo, digamos que la coerción disciplinaria establece en el cuerpo el vínculo de coacción entre aptitud aumentada y una dominación acrecentada (p.142).

Per Foucault, a diferència dels autors marxistes, l'apropiació política dels cossos, la seva subjecció, mitjançant el sistema disciplinari és prèvia a la

¹³El panòptic, dissenyat per l'utilitarista anglès Jermy Bentham (1748-1832), és un edifici circular amb cel·les individuals en el seu perímetre on les finestres i la il·luminació estan disposades de manera que els ocupants poden ser vistos clarament des de la torre central, sense que ells en distingeixen res.

utilització econòmica capitalista (com es cita a Morey, 2014). Seguint Foucault (2009), l'extensió de la societat disciplinària respon a la necessitat de donar resposta i ajustar-se a la multiplicitat de persones i a la multiplicació d'aparells de producció que permeten l'acumulació de capital. No hauria estat possible, seguint l'autor, resoldre el problema de l'acumulació dels individus sense el creixement d'un aparell de producció capaç a la vegada de mantenir-los i utilitzar-los. De la mateixa manera, la disciplina-mecanisme és la que ha permès fer útil la multiplicitat acumulativa dels individus fent possible l'acceleració del moviment de l'acumulació del capital. Han estat clarament aquests mecanismes disciplinaris els neutralitzadors dels efectes de contrapoder que es poden generar en el si de les societats modernes:

Debe también dominar todas las fuerzas que se forman a partir de la constitución misma de una multiplicidad organizada, debe neutralizar los efectos de contrapoder que nacen de ella y que forman resistencia al poder que quiere dominarla: agitaciones, revueltas, organizaciones espontáneas, coaliciones —todo lo que puede depender de las conjunciones horizontales. De ahí el hecho de que las disciplinas utilicen los procedimientos de tabicamiento y de verticalidad, que introduzcan entre los diferentes elementos del mismo plano unas separaciones tan estancas como sea posible, que definan unas redes jerárquicas tupidas; en suma, que opongan a la fuerza intrínseca y adversa de la multiplicidad el procedimiento de la pirámide continua e individualizante (...). En fin, la disciplina tiene que hacer jugar las relaciones de poder no por encima, sino en el tejido mismo de la multiplicidad, de la manera más discreta que se pueda, la mejor articulada sobre las demás funciones de estas multiplicidades, la menos dispendiosa también. A esto responden unos instrumentos de poder anónimos y coextensivos a la multiplicidad que regimentan, como la vigilancia jerárquica, el registro continuo, el juicio y la clasificación perpetuos (Foucault, 2009, p.222-223).

En la perspectiva foucaultiana, a diferència del marxisme, el poder no es localitza en l'Estat, sinó que el poder de l'Estat és un efecte de conjunt. És així com el panoptisme i els principis disciplinaris els van adoptar les diferents institucions i es van generalitzar en tot el cos social. La disciplina no es pot identificar ni amb una institució ni amb un aparell; és un tipus de poder, una modalitat per exercir-lo, que implica tota una tecnologia, tot un conjunt d'instruments, de tècniques i procediments. Mentre es multipliquen els establiments per disciplinar, els seus mecanismes tenen certa tendència a desinstitucionalitzar-se, a sortir de les fortaleses tancades on funcionaven,

i a circular en estat lliure (Foucault, 2009)¹⁴. Per Foucault (2010), cal atendre la microfísica del poder als seus llocs moleculars:

Pero para que haya plusganancia es preciso que haya subpoder, es preciso que en la existencia humana se haya establecido una trama de poder político microscópico, capilar, capaz de fijar a los hombres al aparato de producción, haciendo de ellos agentes productivos, trabajadores. La ligazón del hombre con el trabajo es sintética, política; es una ligazón operada por el poder. No hay plusganancia sin subpoder. Cuando hablo de subpoder, me refiero a ese poder que se ha descrito y no al que tradicionalmente se conoce como poder político: no se trata de un aparato de Estado ni de clase en el poder, sino del conjunto de pequeños poderes e instituciones situadas en niveles más bajos (p.147).

Les aportacions de Foucault plantejaven la necessitat de comprendre i analitzar la mecànica del poder, es tractava d'entendre com succeeix el fenomen del poder i de comprendre com es distribueix (els seus canals, els seus fils i els seus corrents) i els seus engranatges. No es tractava únicament de veure les relacions del poder amb el sistema econòmic o el significat econòmic del poder, sinó la seva pròpia mecànica (com es cita a Morey, 2014).

Amb els cursos dictats al Collège de France durant el 1978 i el 1979, que es van recollir a les obres *Seguridad, territorio y población* (1978) i *Nacimiento de la biopolítica* (1979), l'autor francès faria un desplaçament conceptual i metodològic i es referiria al concepte de "governamentalitat". Més endavant entraré més a fons en aquest concepte. Només vull apuntar ara que, per Foucault, la "governamentalitat" ja no tracta de determinar la conducta dels altres –com es feia amb el sistema disciplinari–, sinó de dirigir els altres d'una manera eficaç. Es tracta d'un govern productiu que s'insinua en la interacció complexa entre fenòmens socials, processos productius i fluxos vitals, que no poden ser impeditos, obstaculitzats, sinó que han de ser dirigits, canalitzats i organitzats eficaçment (com es cita a de Giorgi, 2006, p.115). En tot cas, l'autor francès continuarà posant en el centre de la seva teorització la funció productiva del poder.

¹⁴Foucault apunta que la policia com a institució, que depèn directament de l'aparell de l'Estat, incorpora la funció disciplinària i, en conseqüència, instaura la vigilància permanent, exhaustiva i omnipresent. La policia actua allà on les institucions disciplinàries no poden intervenir i garanteix, mitjançant la seva força armada, la disciplina en espais no disciplinaris (Foucault, 2009).

2.2. El control ideològic i el paper de l'aparell repressiu, aportacions des del marxisme

Karl Marx i Frederich Engels no van generar una teoria de l'Estat important, i aquest és un dels punts dèbils de la teoria marxista (com es cita a Sempere, 2011). Comprendre l'Estat com a mecanisme de dominació, juntament amb la idea que l'emancipació social implica la desaparició de l'Estat com a "govern dels homes", ha dificultat que la teoria marxista hagi aprofundit en temes com la burocràcia estatal o com el paper mediador de l'Estat entre les classes socials (Sempere, 2011). Però, en canvi, sí que l'Estat, en el marxisme, té un paper fonamental per comprendre el control ideològic de la població.

La classe dirigent –la burgesia en les societats capitalistes– organitza el seu poder no tan sols mitjançant el seu lloc en el procés de producció, sinó que ho fa convertint totes les institucions en instruments que permetin la preservació del seu domini (com es cita a Garland, 1999). L'Estat és un dels principals instruments que permeten sotmetre l'oposició d'aquells que qüestionin els interessos de la classe dominant i alhora desenvolupar polítiques que fomentin aquests interessos (com es cita a Garland, 1999).

Aquest domini s'acostuma a exercir presentant l'actuació de l'Estat com a interès general de la població; és a dir, com una comunitat il·lusòria que dona resposta a les necessitats i aspiracions de tota la població (Marx & Engels, 2014). L'Estat, amb el seu entramat institucional, aconseguix legitimar les divisions de classe que comporta el sistema capitalista, i les relacions legals, les estructures polítiques i les pràctiques ideològiques, d'acord amb les categories, les creences i els valors derivats del sistema capitalista. L'Estat i les seves funcions passen a ser un reflex de la infraestructura (la relació entre les forces de producció i les relacions de producció) de les societats capitalistes. Pel marxisme, els interessos de classe i la necessitat de mantenir el poder apareixen com a determinants per comprendre quan actua i com funciona l'aparell repressiu de l'Estat, com mostraré a continuació mitjançant les aportacions d'importants pensadors marxistes.

En l'important obra de Gramsci *Cuadernos de la cárcel* (1929-1935) és on trobem un seguit d'aportacions teòriques que poden ser útils per a l'anàlisi que em proposo en aquesta tesi doctoral. Per l'autor italià, hi ha una construcció ideològica de la classe dominant que li serveix per conciliar diversos interessos de la societat en benefici propi i per establir el seu domini. La ideologia és un sistema de valors i una concepció determinada de les relacions humanes i la societat que, quan es converteix en hegemònica, es constitueix en una pràctica a l'interior de les estructures i institucions socials (com es cita a Piotte, 1972). Aconseguir l'hegemonia consisteix a tenir el lideratge polític i moral que permeti establir les pautes

morals, socials i culturals per difondre la concepció del món de la classe dominant en tot l'entramat de la societat i equiparar els propis interessos amb els del conjunt de la societat. S'aconsegueix l'hegemonia quan s'aconsegueix el consens d'una gran part de la població. Aquesta hegemonia és possible gràcies al desenvolupament del que Gramsci anomena "sentit comú", que s'escampa en el si de les classes socials subalternes. El "sentit comú" inclou un nucli de bon sentit, que es basa en una certa experiència directa de la realitat, però també s'hi aglutina la ideologia de la classe dominant i elements ideològics provinents del passat (com es cita a Piotte, 1972).

Pel pensador italià, els intel·lectuals tenen un paper clau en la consecució d'aquest consens social; és a dir, en el fet que l'hegemonia cultural de la classe dominant s'imposi. Enfront de la idea que els intel·lectuals formen un grup autònom i independent, Gramsci sosté que cada classe social té una categoria pròpia especialitzada d'intel·lectuals, els seus intel·lectuals orgànics. Aquests intel·lectuals són els que formulen les aspiracions i els projectes que tots els individus del grup comparteixen o poden compartir (com es cita a Sempere, 2011). Tot i aquestes aportacions teòriques, Gramsci no té una posició estructuralista tancada; de fet, considera que la classe subalterna és capaç de construir un poder contrahegemònic que pot fer trontollar les relacions de producció.

Segons l'autor, aconseguir l'hegemonia tan sols és possible gràcies a l'organització d'un front ideològic format per diverses institucions de la societat civil que poden ser privades. Aquestes institucions serien el sistema educatiu, l'església, els sindicats, les institucions religioses, els mitjans de comunicació, etc. L'autor considera que la societat civil és el camp on es construeix el consens i el consentiment de les classes subalternes. Si Marx i Engels consideraven que l'Estat era l'òrgan que usava la classe dirigent per presentar els seus interessos com a interès comú, Gramsci considera que la societat civil, amb les seves institucions privades, també té un paper fonamental en aquest sentit. I és en el seu si on també es produeix una lluita ideològica i on s'enfronten diversos interessos (com es cita a Piotte, 1972). Sigui com sigui, per aconseguir aquesta dominació ideològica és necessari que la classe dirigent convenci el conjunt de la societat que ella és la més apta per assegurar el desenvolupament social. Per Gramsci, també hi ha una societat política que s'encarrega de la imposició de normes, que legisla i que pot reprimir, és a dir, que pot utilitzar la força i que té la possibilitat de fer ús dels mitjans de coerció. La imposició de normes s'expressa per un sistema de lleis a les quals s'ha de sotmetre l'individu. Els mitjans de coerció són l'exèrcit, la policia, la presó i el govern (com es cita a Piotte, 1972).

En les línies següents, hi trobem aquestes diferents idees expressades amb paraules de Gramsci (1986):

Es posible, por ahora, establecer dos grandes "planos" superestructurales, el que se puede llamar de la "sociedad civil", o sea del conjunto de organismos vulgarmente llamados "privados", y el de la "sociedad política o Estado" y que corresponden a la función de "hegemonía" que el grupo dominante ejerce en toda la sociedad y al de "dominio directo" o de mando que se expresa en el Estado y en el gobierno "jurídico". Estas funciones son precisamente organizadas y conectivas. Los intelectuales son los "encargados" por el grupo dominante para el ejercicio de las funciones subalternas de la hegemonía social y del gobierno político, esto es: 1] del consenso "espontáneo" dado por las grandes masas de la población a la orientación imprimida a la vida social por el grupo dominante fundamental, consenso que nace "históricamente" del prestigio (y por lo tanto de la confianza) derivado por el grupo dominante de su posición y de su función en el mundo de la producción; 2] del aparato de coerción estatal que asegura "legalmente" la disciplina de aquellos grupos que no "consienten" ni activa ni pasivamente, pero que está constituido por toda la sociedad en previsión de los momentos de crisis en el mando y en la dirección en que el consenso espontáneo viene a faltar (p. 357-358).

En tot cas, sempre segons Gramsci, les institucions de la societat civil prenen un paper rellevant per aconseguir l'hegemonia de la classe dirigent. L'Estat només recorrerà a la força i la violència directa si és necessari. El seu ús pot implicar una pèrdua dràstica de la seva credibilitat ideològica. Pel poder és molt millor, en general, presentar-se de forma més invisible i disseminat mitjançant les institucions de la societat civil (com es cita a Eagalton, 2005).

Si bé la societat civil i la política, segons Gramsci, estan en recíproca relació, és un error plantejar una relació entre elles de balanceig. La seva relació no es pot llegir en el sentit que, quan no actua o no funciona una, ho fa l'altra. L'Estat no es presenta únicament com a òrgan de força o coerció, sinó com un organisme del poble en la seva totalitat, i procura que aquesta representació no sigui del tot falsa (com es cita a Piotte, 1972). La societat civil serveix a la classe dirigent per elaborar, presentar i difondre una concepció del món per la qual l'Estat es presenta com a representant del conjunt del poble. El poder apareix en les societats capitalistes com a relativament autònom respecte a la vida econòmica i social, a diferència de l'estructura política de les formacions precapitalistes. La transmissió ideològica que du a terme la societat civil ha de servir perquè l'individu s'acabi autogovernant i no entri en conflicte amb la societat política (com es cita a Eagalton, 2005). En paraules de Gramsci (1984):

La afirmación de que el Estado se identifica con los individuos (con los individuos de un grupo social) como elemento de cultura activa (o sea como movimiento para crear una nueva civilización, un nuevo tipo de hombre y de ciudadano) debe servir para determinar la voluntad de construir en el marco de la sociedad política una sociedad civil compleja y bien articulada, en la que el individuo particular se gobierne por sí mismo sin que por ello este su autogobierno entre en conflicto con la sociedad política, sino por el contrario, se convierta en su continuación normal, en su complemento orgánico (p.282).

En aquesta mateixa línia, les lleis regulen aspectes que no es poden obtenir pel consentiment i que s'obtenen per mitja de la coacció, però arriba un moment que aquestes lleis acaben sent interioritzades i la coacció es transforma en consentiment (com es cita a Piotte, 1972).

La relació entre la força i el consentiment, entre la societat política i la civil, tampoc es pot llegir com un joc únicament de balanceig, perquè l'equilibri que s'estableix pot variar dins d'uns límits (com es cita a Piotte, 1972). Mai en una societat amb classes antagòniques es podrà aconseguir que la classe social dirigent obtingui una adhesió que li permeti desestimar completament la força. De la mateixa manera, si la classe dirigent perd la capacitat d'influir ideològicament mitjançant les institucions de la societat civil, podrà resoldre aquesta situació amb l'ús d'aquesta força. Una situació d'aquest últim tipus la portaria a la pèrdua del poder, a la revolució, o bé a la utilització dels mitjans dictatorials per aconseguir l'extermini dels dirigents de la classe adversa (com es cita a Piotte, 1972). En aquesta línia, Gramsci afirma que en el règim liberal no hi ha una distinció completa entre societat civil i societat política (com es cita a Piotte, 1972).

A diferència de Gramsci, el filòsof francès Althusser va desenvolupar, durant els anys 60 i 70 del passat segle XX, una versió del marxisme, enquadrada en un marc conceptual absolutament estructuralista (com es cita a Noguera, 2011). Althusser entén que els aparells que conformen la superestructura d'una societat serveixen per reproduir els mitjans, les forces i les relacions de producció, és a dir, la infraestructura (Althusser, 1988). Si Gramsci considerava que, en el marc de les institucions que configuren la societat civil, era possible construir un poder contrahegemònic, Althusser pensava que aquesta possibilitat era pràcticament inexistente. Aquestes institucions "auxiliars" serien, per l'autor francès, les eines per reproduir la relacions de producció ja existents i en què es sustenta el sistema (Althusser, 1988).

La principal tesi d'Althusser busca evidenciar que el poder de la classe burgesa no s'exerceix en el procés de producció, sinó en moltes altres institucions socials que apareixen com a desconnectades d'aquest procés i que pertanyen a l'àmbit privat o la societat civil (com es cita a Noguera, 2011). És en aquestes institucions de l'àmbit privat o de la societat civil, el

que ell anomena "aparells ideològics de l'Estat", que es pot sostenir l'edifici de producció i reproducció econòmica, i no pas al contrari. Si la principal idea marxista seria que la infraestructura condiona la superestructura jurídica, política i ideològica, Althusser hi aportaria que les relacions de producció s'asseguren gràcies a aquesta superestructura (Althusser, 1988).

Segons Althusser (1988, p.8), pel marxisme l'Estat és primer de tot l'aparell de l'Estat. L'Estat és una "màquina" de repressió que permet a les classes dominants assegurar la dominació sobre la classe obrera per sotmetre-la al procés d'extorsió de la plusvàlua (és a dir, de l'explotació capitalista). L'Estat és, en aquest sentit, de classe. Sempre seguint l'autor, s'inclou en la denominació d'Estat no tan sols l'aparell especialitzat en la repressió que dóna resposta a les exigències de la pràctica jurídica (policia, tribunals i presons), sinó també l'exèrcit i, per sobre de tot d'aquest conjunt, el cap de l'Estat, el govern i l'administració. Per Althusser, la teoria marxista ens ofereix allò essencial, és a dir, el principi decisiu de tot desenvolupament posterior de la teoria. Però, per comprendre més bé els mecanismes de l'Estat en el seu funcionament, és indispensable, segons l'autor, no tan sols distingir entre el poder de l'Estat i l'aparell de l'Estat, sinó que també s'ha de tenir en compte aquella realitat que es manifesta al costat de l'aparell repressiu de l'Estat. Es tracta dels "aparells ideològics de l'Estat". És el mateix Althusser qui reconeix que únicament Gramsci va tenir la idea "singular" que l'Estat no es redueix únicament a l'aparell repressiu, sinó que també abraça un cert nombre de les institucions de la "societat civil" (Althusser, 1988).

Per Althusser, els "aparells ideològics de l'Estat" (AIE) no els podem confondre amb l'aparell repressiu de l'Estat. Repressiu significa que l'aparell de l'Estat en qüestió funciona mitjançant la violència, com a mínim en situacions límit. En contraposició, considera que hi ha unes institucions transmissores d'ideologia: les institucions religioses, les institucions polítiques (el sistema polític i els partits polítics), les organitzacions sindicals, els mitjans d'informació, les institucions culturals, les institucions jurídiques –que cal recordar que també pertanyen a l'aparell repressiu de l'Estat– i la institució familiar, que és aparell ideològic, però que intervé també en la reproducció de les forces de treball (Althusser, 1988, p.12).

Per Althusser d'aparell repressiu de l'Estat, només n'hi ha un que pertany en la seva totalitat al domini públic; en canvi, considera que existeix una pluralitat d'"aparells ideològics de l'Estat" que provenen del domini privat. Segons l'autor, la distinció entre el que és públic i el que és privat és una distinció interna del dret burgès. Per l'autor, l'Estat és de la classe dominant i no és ni públic ni privat. Si es pot afirmar que la classe dominant té el poder de l'Estat en forma total o per mitjà d'aliances de classes o fraccions de classe i que disposa de l'aparell repressiu de l'Estat, també es pot

afirmar que la classe dominant és part activa dels "aparells ideològics de l'Estat":

Por lo que sabemos, ninguna clase puede tener en sus manos el poder de Estado en forma duradera sin ejercer al mismo tiempo su hegemonía sobre y en los aparatos ideológicos de Estado. Ofrezco al respecto una sola prueba y ejemplo: la preocupación aguda de Lenin por revolucionar el aparato ideológico de Estado en la enseñanza (entre otros) para permitir al proletariado soviético, que se había adueñado del poder de Estado, asegurar el futuro de la dictadura del proletariado y el camino al socialismo (Althusser, 1988, p.14).

L'autor també precisa que tot aparell de l'Estat pot ser repressiu o ideològic i que, per tant, tot aparell funciona mitjançant la violència i la ideologia. No hi ha aparells purament repressius, sinó que s'utilitza també la ideologia per assegurar-ne la pròpia cohesió i per reproduir els valors que es propulsen cap a fora. Així mateix, els "aparells ideològics" utilitzen de forma secundària i en situacions límit una repressió atenuada i dissimulada, és a dir, simbòlica: "ensinistren" amb mètodes com les sancions, les exclusions, les seleccions, etc. Es teixeixen així constantment combinacions subtils explícites i tàctiques entre l'acció de l'aparell repressiu de l'Estat i els "aparells ideològics de l'Estat" (Althusser, 1988, p.13).

Althusser apunta a una altra relació i combinació que es produeix entre els dos tipus d'aparells. El paper de l'aparell repressiu de l'Estat consisteix a assegurar per la força (des de la força física més brutal fins a les més simples ordenances i prohibicions administratives, la censura oberta o tàcita, etc.) les condicions polítiques de reproducció de les relacions de producció. Però l'aparell de l'Estat no tan sols contribueix a la seva pròpia reproducció, sinó que també, i sobretot, assegura mitjançant la repressió les condicions polítiques de l'actuació dels "aparells ideològics de l'Estat". Aquests últims, sota l'escut de l'aparell repressiu de l'Estat, asseguren la reproducció mateixa de les relacions de producció (Althusser, 1988, p.16).

L'harmonia entre un aparell i un altre, s'aconsegueix mitjançant el sosteniment d'una ideologia dominant que pertany a la classe dominant:

En tanto que la unidad del aparato (represivo) de Estado está asegurada por su organización centralizada y unificada bajo la dirección de representantes de las clases en el poder, que ejecutan la política de lucha de clases de las clases en el poder, la unidad entre los diferentes aparatos ideológicos de Estado está asegurada, muy a menudo en formas contradictorias, por la ideología dominante, la de la clase dominante (Althusser, 1988, p. 15-16).

Finalment, Althusser, igual que Gramsci, reconeix que els "aparells ideològics de l'Estat" –que equivalen a la societat civil conceptualitzada per Gramsci– són susceptibles, de manera limitada o extrema, als efectes dels xocs de la lluita de classes. Althusser considera que la classe (o l'aliança de classes) no pot imposar la seva llei als "aparells ideològics de l'Estat" tan fàcilment com a l'aparell repressiu de l'Estat. Si l'aparell repressiu de l'Estat constitueix un tot organitzat, els membres del qual estan centralitzats sota una unitat de comandament, els "aparells ideològics" són diferents, múltiples i "relativament autònoms" (Althusser, 1988, p.15).

En aquest punt, vull ressaltar que Althusser, a diferència de Gramsci, fa una conceptualització d'ideologia més propera a la idea de "falsa consciència" de Marx i Engels, encara que amb importants diferències. La ideologia, per Althusser, representa un efecte de la realitat; per tant, és una representació de les relacions imaginàries dels individus amb les seves condicions reals d'existència. La ideologia permet que l'individu trobi una imatge consolidadament coherent de si mateix, reflectit en el mirall d'un discurs ideològic dominant. La funció de la ideologia és fer que les estructures socials siguin necessàriament opaques per als individus, cosa que els lliga a les seves posicions estructurals. La ideologia, a diferència de la ciència, no ajuda a entendre el món o a descobrir-ne les lleis, sinó que permet viure en el món i reproduir-lo, especialment reproduir-ne les relacions de producció dominants (com es cita a Eagleton, 2005).

Per l'autor, la ideologia no opera tan sols mitjançant representacions, sinó que es tracta d'alguna cosa que existeix materialment en uns determinats aparells i en les seves pràctiques. Si la ideologia té com a funció, segons l'autor, reproduir les relacions de producció, hi ha d'haver uns aparells que s'encarreguin d'assegurar aquest efecte. Althusser considera que la reproducció de les relacions de producció i el sotmetiment a una ideologia dominant queden assegurats per la superestructura jurídica, política i ideològica (com es cita a Eagleton, 2005). Els "aparells ideològics de l'Estat" són els representants d'aquesta superestructura i els que dipositen materialment la ideologia.

Els "aparells ideològics de l'Estat", eines per reproduir la base econòmica de la societat, han d'aconseguir reproduir les forces productives (la força de treball), les relacions de producció existents i la reproducció dels mitjans de producció. Per això la seva funció principal consisteix a dotar els subjectes amb les formes de consciència que necessiten per assumir els seus llocs i les seves funcions en el marc de la producció material. La reproducció de la força de treball en el règim capitalista ja no s'assegura "en el lloc de treball" (aprenentatge de la producció mateixa), sinó que s'aconsegueix fora de la

producció, mitjançant el sistema educatiu¹⁵ capitalista i altres institucions (Althusser, 1988, p.5):

En otros términos, la escuela (y también otras instituciones del Estado, como la Iglesia, y otros aparatos como el Ejército) enseña las "habilidades" bajo formas que aseguran el sometimiento a la ideología dominante o el dominio de su "práctica". Todos los agentes de la producción, la explotación y la represión, sin hablar de los "profesionales de la ideología" (Marx), deben estar "compenetrados" en tal o cual carácter con esta ideología para cumplir "concienzudamente" con sus tareas, sea de explotados (los proletarios), de explotadores (los capitalistas), de auxiliares de la explotación (los cuadros), de grandes sacerdotes de la ideología dominante (sus "funcionarios"), etcétera (Althusser, 1988, p.6).

Els "aparells ideològics" permeten assignar automàticament formes de consciència particulars amb què ocupar les ubicacions en el sistema de producció que en permetin la reproducció. És així com Althusser considera que es produeixen processos de subjectivació i submissió que ens poden fer sentir aparentment subjectes lliures i autònoms. És mitjançant una relació imaginària amb les nostres condicions reals que començarem a funcionar per nosaltres mateixos, sense necessitat d'una constant supervisió coercitiva i, en conseqüència, aquesta condició l'acabem confonent amb la nostra llibertat (com es cita a Eagleton, 2005). La lectura d'Althusser no fa més que accentuar la seva visió estructuralista del món i deixa poques possibilitats a l'origen de la resistència política, contràriament a la de Gramsci.

2.3. La delimitació de l'objecte d'estudi: el control social punitiu, el sistema penal i la repressió

Foucault, Gramsci i Althusser ofereixen algunes línies d'anàlisi per comprendre com es produeix l'afermament del poder en una societat. En el cas dels tres autors, l'aparell repressiu es posa en joc com a variable determinant per comprendre l'afermament del poder. Si pels dos autors marxistes, l'aparell repressiu té un paper clau perquè sigui possible la transmissió ideològica de la classe dominant a través de les institucions "auxiliars" de l'Estat, per Foucault, la presó –institució representativa de

¹⁵En l'aparell escolar, s'hi escenifica, d'alguna manera, el que seran les relacions durant la vida adulta: s'hi estableixen jerarquies, s'hi premia el mèrit individual i s'hi aprenen tota una sèrie d'habilitats que són funcionals per al procés de producció capitalista (com l'obediència, la disciplina, el treball eficaç o les bones maneres). Aconsegueix així reproduir la qualificació de la seva força de treball i reproduir aquelles habilitats que assegurin que hi hagi persones que es sotmetran a la ideologia dominant i altres persones que adquiriran les habilitats per posar-la en pràctica (Althusser, 1988).

l'aparell repressiu- es converteix en clau per comprendre el control i el disciplinament de tota una societat.

Per Foucault, el poder no tan sols és repressiu o creatiu, en el sentit de crear ideologia, sinó que té una funció productiva. El poder és capaç de subjugar els cossos perquè funcionin i es comportin segons les necessitats del sistema productiu. En canvi, Gramsci i Althusser entenen el poder com a repressiu o com a transmissor d'ideologia. Una transmissió ideològica que, si és hegemònica, permet instaurar unes determinades pautes morals, culturals i socials en la vida de la societat que fa que les persones s'autogovernin sota una aparent sensació de llibertat i autonomia. Aquestes llibertat i autonomia no serien més que il·lusions; signifiquen simplement que la llei està tan profundament inscrita en nosaltres, tan íntimament lligada al nostre desig, que la confonem amb la nostra iniciativa personal (com es cita a Eagleton, 2005). En definitiva, pels marxistes és la ideologia la que penetra en la consciència, allò que permet l'autocontrol de les persones. En canvi, per Foucault són les tècniques de disciplinament que penetren en el cos de l'individu allò que permet aquest autogovern.

Aquesta tesi doctoral opta per comprendre el paper repressiu del poder. Tot i l'interès que em susciten les aportacions de Foucault sobre la funció productiva del poder, el meu marc d'anàlisi es mou en paràmetres més marxistes. Em baso en el supòsit plantejat per Gramsci, i en part per Althusser, que hi ha una estreta relació entre consens i coerció. Em baso en la idea que en les societats capitalistes occidentals actuals es teixeixen unes relacions estretes entre aparell repressiu i els aparells que transmeten o són portadors de discurs o ideologia (per exemple, els mitjans de comunicació actuals). En aquest sentit, em semblen claus tres aportacions dels dos autors marxistes analitzats. En primer lloc, com cada un dels aparells integra en el seu si la funció de l'altre aparell. En segon lloc, com cada un dels aparells permet la supervivència de l'altre: l'existència de l'aparell repressiu assegura que les condicions polítiques d'actuació dels aparells encarregats de transmetre ideologia sigui possible, mentre que els aparells ideològics asseguren l'harmonia de la població amb l'actuació de l'aparell repressiu de l'Estat. En tercer lloc, la idea que la funció coercitiva de l'Estat acostuma a ocupar una funció secundària, perquè el seu ús sempre té uns límits pel fet que la seva actuació pot significar una important deslegitimació de l'Estat.

La teoria foucaultiana, basada en la subjugació del cos per part del poder, ens deixa importants interrogants sobre fins on és possible la resistència i sobre quina lectura en podem fer. Autors marxistes, com el mateix Althusser, plantegen que les funcions que assumeixen els "aparells ideològics de l'Estat", amb la combinació de les funcions que assumeix l'aparell repressiu, deixen poc espai a la resistència i aconsegueixen que les relacions de producció que sustenten el capitalisme es reproduïxin.

Aquesta tesi es situa en una perspectiva més gramsciana i preveu la possibilitat que la classe subalterna pugui tenir un poder contrahegemònic i pugui suposar un repte al joc de relacions, explicitades anteriorment, entre aparell repressiu i aquelles institucions "auxiliars" que tenen com a funció el control ideològic.

Tot plegat són eines d'anàlisi per a aquesta tesi doctoral que també em porten a convertir l'Estat en el meu objecte d'estudi. Al costat dels autors analitzats, considero que el poder no es troba únicament en l'Estat. Foucault ens ho demostra amb les seves aportacions sobre la societat panòptica, Gramsci amb les seves aportacions sobre la funció que exerceixen les institucions de la societat civil i Althusser amb les seves aportacions sobre la funció que exerceixen els "aparells ideològics de l'Estat". Però, tot i aquestes consideracions, l'Estat es converteix en el focus de l'estudi pel fet de ser el dipositari del sistema penal que pot exercir una funció repressiva enfront de la protesta.

En aquest punt, no puc obviar les aportacions de Max Weber sobre l'Estat. L'Estat, per Weber (2002), és una comunitat humana amb caràcter institucional que a l'interior d'un determinat territori reclama per a si, amb èxit, el monopoli de la coacció física legítima. Per assegurar-se aquest monopoli, compta amb diverses burocràcies: l'exèrcit, les forces de la policia, el sistema judicial i la infraestructura carcerària. Per Weber, la violència no és el mitjà normal ni únic que utilitza l'Estat, però sí el mitjà específic. L'Estat ha d'aconseguir tenir, doncs, la legitimitat per monopolitzar la violència i exercir una relació de dominació que faci que s'accepti la validesa d'un sistema de normes pels qui hi estan sotmesos. Si a diferència de Foucault relaciona poder i Estat, a diferència del marxisme entén que el poder no és únicament una qüestió determinada per les relacions econòmiques, sinó que hi té molta importància la legitimitat del poder polític i de les forces simbòliques. De manera específica, i força d'acord amb la definició de Weber, entenc l'Estat tal com el defineix Charles Tilly (2010, p.23): "l'Estat és una organització que controla els principals medis coercitius dintre d'un determinat territori i que exerceix la primacia sobre les restants organitzacions que operen al mateix territori, alhora que rep el reconeixement d'aquesta primacia de les altres organitzacions, incloent-hi el dels altres Estats". A més a més, assumir aquesta definició d'Estat no entra en contradicció amb l'assumpció que avui l'Estat no té, o ha renunciat, als mitjans i recursos necessaris per realitzar les tasques que requeriria el control efectiu o la veritable regulació del mercat (Bauman & Bordoni, 2016). Centrar-me en l'Estat no em fa oblidar que altres agents, com els mitjans de comunicació, tenen un paper fonamental en el control de l'acció col·lectiva, però, tot i així, no els considero objecte de la meua tesi doctoral, encara que reconec que en una investigació futura s'hi haurien de recollir.

Procedeixo ara a delimitar una mica més el meu objecte d'estudi. L'objecte d'aquesta tesi doctoral no és el control social en termes generals, sinó que es centra en el control social punitiu. El concepte control suposa que algú o una instància ubicada en un pla diferent, superior i distant, exerceix la comprovació, la inspecció, la fiscalització, la intervenció o la regulació d'uns subjectes dintre d'uns paràmetres o bé imposats a ells o bé acordats per ells (Bergalli, 2005, p.186). El control social en les democràcies de masses, on augmenta la comunicació i les possibilitats d'opinió, es converteix en un element molt més actiu que reactiu, perquè es prefereix afavorir comportaments en lloc de prohibir-los i, per tant, el control es centra menys en l'Estat (Melossi, 1992) i s'expandeix a altres espais. Els actuals règims polítics democràtics reaccionen a les demandes socials i/o a l'acció col·lectiva no tan sols de forma reactiva, sinó també incorporant demandes i veient-se obligats a aprofundir en processos de democratització (Tilly, 2010). Conscient, doncs, que el control social no és ni prioritàriament ni únicament punitiu, si em centro en la seva part punitiva és pels motius esgrimits més amunt sobre la importància de l'estudi de la reacció del sistema penal en un moment de falta de consensos socials.

Així, doncs, el control social punitiu és per naturalesa el més coercitiu i porta associada la violència i/o el càstig, en el cas que aquest control hagi de ser assumit contra la voluntat dels controlats (Bergalli, 2005, p.187). El sistema penal, juntament amb el dret penal, és la base en què s'assenta aquest control punitiu, exercit per l'Estat¹⁶. El sistema penal està configurat mitjançant processos de creació de l'ordenament jurídic (legislació processal

¹⁶En aquest punt s'han de destacar algunes discussions teòriques sobre el significat del control social. Si bé control social i Estat es presenten conforme a la relació que guarden entre si, ni són intercanviables ni es troben vinculats de forma instrumental. L'Estat és un concepte filosòfic europeu i el control social és una noció sociològica sorgida als Estats Units. Seguint Dario Melossi (1992), aquest autor considera que aquests conceptes no van ser únicament utilitzats per descriure l'ordre polític i social, sinó que havien de servir per aconseguir mantenir-lo i fins i tot forjar-lo. Melossi considera que el concepte d'Estat, des de l'inici de la modernitat, ha estat descrit per pensadors com Hobbes, Locke, Montesquieu, Hume, Smith, Rousseau o Hegel, com un poder personalitzat, omnipotent, reactiu, com també ho han considerat les diferents crítiques dutes a terme per Marx, Durkheim, Weber, Kelsen, Lenin i Gramsci. Així, doncs, s'ha considerat l'Estat com un poder repressiu o censor. Melossi, en la seva obra, també exposa que un major grau de comunicació, característic de les societats democràtiques, i l'excepcional formació social dels Estats Units, van portar a la definició del concepte "control social". El control social fa referència a un poder circulant i actiu que, en lloc de prohibir i censurar, indueix o anima a certs comportaments. En una línia similar, Roberto Bergalli (1996, 1998) aporta la idea que el concepte "control social" és un concepte prestat a la ciència jurídica per les ciències socials. Tant l'estructural-funcionalisme com l'interaccionisme simbòlic consideren el control social com un element consensual de les nostres societats. Aquest fet ha donat lloc que el dret es considerés com un mecanisme de control social que persegueix la conducta desviada i garanteix la cohesió social. En aquesta tesi, com ja he dit, opto pel concepte de control social punitiu, que és el que es du a terme mitjançant el sistema penal.

i penal), el sistema penal estàtic, que defineix o prohibeix els comportaments considerats delictes i com s'ha de desenvolupar el procés judicial. Però el sistema penal també està configurat per aquelles instàncies d'aplicació de la legislació i que són les encarregades de concretar situacions, comportaments i actors quan es comet un delictes. Aquest és el sistema penal dinàmic, i les instàncies que el conformen són la policia, el sistema judicial (la jurisdicció i el ministeri fiscal) i la presó (i altres instàncies que imposen penes) (Bergalli, 1996; Ferrajoli, 1995).

L'enfocament d'aquesta tesi doctoral fuig de la concepció estructural-funcionalista segons la qual el control social és fruit del consens i és el mecanisme idoni que té el dret per perseguir la conducta desviada. Em situo, doncs, en les teories del conflicte i considero que el control social punitiu de l'Estat està lligat a les relacions socials de dominació i desigualtat, per raó de classe, gènere o altres, i que la definició de la desviació té una clara connotació moral i política. Si la llei és política en temps normals, pot ser-ho encara més en temps de crisi i creixement de la desigualtat, en els nostres temps. El control d'una societat no seria possible si les polítiques de l'Estat modern no haguessin tingut el suport de la seva capacitat punitiva com a última forma de mantenir l'ordre constituït (Bergalli, 1998, 2005).

Aquesta tesi doctoral vol aportar elements que vagin més enllà de l'actuació policial enfront de la protesta, que és segurament del que trobem més literatura temàtica. Alguns autors ressalten que els processos judicials han estat un quadre negre en l'estudi del control social de la protesta (Barkan, 2006). Els judicis prenen rellevància com a focus d'estudi, perquè en els seus processos s'hi mou una mescla de legalitat i política. S'haurà de veure si els fiscals i jutges actuen responnent a una conducta que consideren que no és legal o si actuen en funció d'una conducta que veuen com a amenaça política. També si els acusats lluiten per les necessitats del seu moviment i per les seves demandes o estan condicionats per la preocupació del seu benestar personal. El litigi que es produeix mitjançant el procés judicial pot ser una de les estratègies disponibles dels moviments socials i dels seus adversaris en la lluita pel poder polític. Els judicis polítics poden ser una forma d'influir en la distribució de recursos importants per a l'èxit dels esforços dels grups de protesta. Els litigis els poden servir per capitalitzar els esforços, per consolidar i ampliar la base dels seus membres i per convèncer al públic de la justícia de la seva causa. El litigi també pot servir perquè el poder mobilitzi importants recursos per limitar els moviments socials, desacreditar els manifestants com a criminals o crear por entre els activistes i partidaris potencials (Barkan, 1980). Per això s'ha de tenir en compte la interacció entre les diferents institucions del sistema penal, quina té més èxit a l'hora de reprimir la protesta social i quines duen a terme actuacions que queden més legitimades socialment (Barkan, 2006).

La meua tesi doctoral té, doncs, com a objecte d'estudi el sistema penal estàtic i dinàmic. Però el que m'interessa en concret és aprofundir en la seva actuació repressiva. La repressió de la protesta social ha tingut diverses accepcions des de les diferents disciplines que n'han tractat. Tenim un primer grup d'autors que entenen que la repressió consisteix en aquelles accions desenvolupades per les autoritats governamentals amb les quals es pretén impedir la mobilització i l'acció col·lectiva mitjançant la fustigació, la vigilància, les prohibicions, l'assetjament i la intimidació, la detenció, la tortura, l'empresonament o fins i tot l'assassinat d'activistes, unes accions que van dirigides a aquells individus o grups reals o potencials que desafien les relacions existents de poder o les polítiques clau (Goldstein, 1978, com es cita a González Calleja, 2006; Stockdill, 1996, com es cita a Earl, 2003; Davenport, 2007; Henderson, 1991, 2004). En aquest grup de definicions apareix la repressió de la protesta lligada absolutament a actes de limitació i a mecanismes de control i càstig d'aquelles conductes que es consideren desviades en l'ordre ideològic, polític o social. És a dir, apareix com un concepte molt pròxim a la noció de violència política (González Calleja, 2006, p.5).

Altres autors, des de la sociologia dels moviments socials, n'han elaborat definicions que inclouen altres variables. Charles Tilly (1978) ha definit la repressió com aquelles accions que tenen un cost per a la protesta. Es tracta, doncs, de qualsevol acció d'un altre grup que eleva el cost del rival en el desenvolupament de la seva acció col·lectiva. Per contra, una acció que redueix el cost de l'acció és una forma de facilitació. Segons Jennifer Earl (2003), la definició de Tilly és superior a la definicions dels autors que entenen la repressió com aquelles accions lligades a actes de limitació o mecanismes de control. En una línia semblant, Jules Boykoff (2007) considera la repressió com un procés mitjançant el qual grups o individus intenten disminuir l'acció dissident, l'organització col·lectiva i la mobilització de l'opinió discrepant, ja sigui elevat els costos que suposa aquesta acció, organització o mobilització, ja sigui reduint al màxim els beneficis que pot obtenir.

Earl (2003), basant-se en les aportacions d'Oberschall (1973, com es cita a Earl 2003), que incorporen la distinció entre canalització i coacció, proposa una definició de repressió que superi la idea de l'ús de la força. Per això Earl (2003, 2011) fa servir tres dimensions teòriques per conceptualitzar la repressió: la identitat de l'agent repressiu, el caràcter de l'acció repressiva i si l'acció repressiva és observable. Pel que fa a la identitat, entén que la repressió pot ser duta a terme per agents estatals estretament lligats a les elits polítiques nacionals, a agents estatals poc connectats amb les elits polítiques nacionals o per agents privats. En aquest punt s'ha de destacar que Mauricio Rivera Celestino (2010a, p.66, 2010b, p.2), en el marc de l'estudi de la repressió en el context llatinoamericà, fa una clara diferència entre una repressió centralitzada que es deriva de l'estratègia dels

governants i alhora una repressió descentralitzada –que ha estat menys estudiada– que es dona quan la burocràcia estatal encarregada de garantir la seguretat pública executa actes repressius de manera autònoma violant un conjunt de regles formals definides prèviament per les diferents branques del govern. Tornant a la segona dimensió, el caràcter de l'acció repressiva, que contempla Earl (2003, 2011), aquesta acció repressiva pot tenir un caràcter coercitiu, amb l'ús de l'amenaça i/o de la violència, o pot pretendre canalitzar i restringir així l'activitat de les organitzacions dels moviments socials. En una línia semblant, Boykoff (2007) considera que hi ha quatre mecanismes que l'Estat utilitza per limitar la dissidència: l'esgotament de recursos, l'estigmatització, la divisió i la intimidació. Les dues autores tenen, doncs, en compte no tan sols l'aspecte coercitiu, sinó altres formes restrictives de la protesta. Donatella della Porta (2011), centrant-se només en el sistema policial, considera que cal parlar del control o maneig policial, ja que són termes més neutrals que el de repressió, que normalment és utilitzat pels mateixos manifestants, o el de "lleis i l'ordre", que fa servir en general l'Estat. Aquesta autora defineix el control policial de la protesta (encunyat en anglès com a *protest policing*) com la manera que la policia "maneja" els actes de protesta (Della Porta, 1999; Della Porta & Diani, 2011; Della Porta & Fillieule, 2007). Tornant a Earl (2003, 2011), l'autor considera finalment que la repressió pot ser observable, és a dir, pública o manifesta, o no observable, és a dir, encoberta i latent. Segons Earl (2003, 2011), la repressió és aquella activitat que porten a terme l'Estat o actors privats mitjançant la coerció o la canalització, amb què es pretén prevenir, controlar o contenir la protesta, incloent-ne l'inici, sigui una activitat observable o no observable.

Les diverses definicions i conceptualitzacions que acabo d'exposar em permeten delimitar el meu objecte d'estudi. Entenc que la tesi doctoral que presento es centrarà en l'estudi de l'activitat punitiva de l'Estat duta a terme pel sistema penal estàtic (la llei) i el sistema penal dinàmic (policia, sistema judicial i pena), ja sigui restringint l'activitat de l'acció col·lectiva (desarticulant l'organització, dificultant la comunicació, bloquejant els recursos simbòlics i materials de què es disposa, restringint el dret a la protesta), ja sigui fent ús de l'amenaça i la violència per prevenir, controlar, contenir, restringir, eliminar o prohibir l'acció col·lectiva¹⁷ que es considera que desafia l'estructura, les relacions existents de poder o les polítiques clau que el poder pretén desenvolupar.

La tesi es centra, doncs, en l'acció del sistema penal estatal, i en deixa a fora l'actuació que puguin dur a terme altres agents privats per reprimir la protesta. De fet, la presència d'agents privats és poc comuna en el context

¹⁷A la introducció ja he delimitat quins són els moviments socials i la protesta en què centro el focus de la investigació. En el capítol de metodologia, m'hi detinc amb més profunditat.

d'anàlisi. Finalment, la tesi es fixa tant en la coerció com en la restricció de la protesta, tenint en compte tant els elements observables com no observables, encara que em faig més ressò, òbviament, dels que són més visibles.

Per tancar aquest apartat dedicat a la delimitació de l'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral no puc deixar de fer referència al concepte de criminalització. Si bé no l'he definit com a objecte d'estudi principal de la tesi, no puc deixar d'incidir-hi per l'estret lligam que té amb la temàtica d'investigació i amb el concepte de repressió. La criminalització seria el procés pel qual l'Estat converteix una acció o un acte de protesta en un il·lícit penal (Centro de Estudios Legales y Sociales, 2003). Quan aquesta selecció es fa duent a terme una infracció d'aquells principis del poder penal de l'Estat –per exemple, perquè l'acte de la protesta estar emparat en l'exercici legítim d'un dret–, parlariem d'una criminalització il·legítima. De fet, sempre s'ha fet referència a la criminalització de la protesta social en aquest sentit d'il·legitimitat (Centro de Estudios Legales y Sociales, 2003). Aquesta criminalització considerem que és primària quan es defineix el delicte mitjançant la llei o la norma (sistema penal estàtic) o és secundària (Pavarini, 1992) quan són els òrgans i les institucions del sistema penal – policia i sistema judicial– els que actuen i assenyalen així que l'acció, l'actuació o l'acte de protesta és un il·lícit penal. Com ja he dit, la criminalització és un concepte molt pròxim al de repressió, encara que opto per fer ús del terme "repressió" perquè el concepte inclou la intenció de prevenir, controlar, contenir, restringir, eliminar o prohibir la protesta dels moviments socials. En aquest punt vull destacar que és en el context llatinoamericà on s'ha fet més referència al concepte de criminalització i que és en aquest marc on sorgeixen diverses investigacions i publicacions (Bertoni, 2010; Centro de Estudios Legales y Sociales, 2003; Córtez Morales, 2008; Korol, 2009) que analitzen les formes i el grau de criminalització dels moviments socials tenint en compte el sistema penal estatal estàtic i dinàmic i, per tant, la criminalització primària i secundària.

3. Els determinants del sistema penal

Per Émile Durkheim (2012), el delicte i el càstig desencadenen un circuit moral que té un desenllaç funcional espontani: la comissió del delicte debilita les normes de la vida social en mostrar-les menys universals, però a la vegada té com a funció fer sorgir una passió col·lectiva que exigeix el càstig de l'infractor, una passió col·lectiva que demostra la força real en què es basen les normes socials i referma la consciència i la moral de cada individu. Durkheim (2012) entén el delicte i el càstig com a fet social que es presenta amb tots els símptomes de normalitat en les nostres societats i que aconsegueix refermar les creences i sentiments comuns en unes societats cada vegada més complexes, però en les quals existeix la

solidaritat i la cohesió. A diferència de les aportacions de Durkheim i, posteriorment, del corrent funcionalista, la "teoria de l'economia política de la pena" (la teoria marxista sobre el sistema penal) i l'estudi de Foucault s'endinsen a definir com actua el sistema penal en societats que estan potencialment en conflicte i que, mantenir l'ordre social, és un clar objectiu per al poder. És en aquesta última perspectiva d'anàlisi on es situa aquest estudi sobre la repressió de la protesta.

La "teoria de l'economia política de la pena", de la mateixa manera que les aportacions de Foucault en relació amb la societat disciplinària, sorgeix de l'anàlisi dels canvis que es donen en el sistema penal a la societat capitalista. Aquest corrent durà a terme una anàlisi de com es produeix aquesta transformació, a finals del segle XVIII i principis del segle XIX, i farà un especial èmfasi en l'aparició de la presó i la seva funcionalitat social com a nova forma de càstig.

Tant la "teoria de l'economia política de la pena" com el pensament de Foucault combaten la idea que la transformació del sistema penal de finals del segle XVIII i principis del segle XIX es donés per uns ideals d'humanitarisme. I és precisament aquest punt de partida el que posa en sospita l'actuació de la penalitat en la societat moderna. El model de penalitat de l'Edat Mitjana es basava a concebre la pena com un fi en si mateixa, i s'imposava el càstig públic i capital. Del segle XV al segle XVIII, van anar apareixent diferents formes de càstig: s'instauraven el treball a les galeres, als presidis, a les obres públiques o a les casernes militars; les reclusions als hospicis i a les cases de treball i correcció; la deportació; la pena de mort; etc. (Almeda, 2002; Rusche & Kirchheimer, 1984). El tancament en institucions de treball i el treball forçós expressaven la "divinització" del treball, com a reflex de la força que anava prenent a gran part d'Europa el protestantisme (Susín, 2000). Durant aquests segles, no tan sols es recloïen sectors de la població infractors de la llei, sinó també persones que eren considerades perilloses o improductives pel fet de viure al marge de l'ordre moral i econòmic de l'època (Almeda, 2002; Rusche & Kirchheimer, 1984).

El projecte il·lustrat va aportar la idea d'un ciutadà lliure. En conseqüència, es produïa la racionalització de l'aparell legal i es posaven les bases del que s'acabaria anomenant Estat de Dret (Almeda, 2002; Ferrajoli, 1995). L'obra *De los delitos y las penas*, publicada l'any 1764 pel marquès italià Cesare Bonesana de Beccaria, era un clar reflex del pensament penal de la Il·lustració. El naixement de la presó i la racionalització del sistema penal eren vistos com a victòries sobre la barbàrie i la irracionalitat d'anteriors formes de càstig, basades en la venjança i la crueltat. L'escola positivista, encapçalada per Cesare Lombroso, era el paradigma científic predominant. Però al llarg del segle XX, com ja he apuntat, marxisme i teoria foucaultiana posaven en interrogant els suposats ideals d'humanitarisme, nascuts de la

mà del pensament il·lustrat, per comprendre les funcions reals del sistema penal en la societat capitalista.

Seguidament, faig referència a aquestes aportacions teòriques perquè m'han de permetre comprendre de quina manera queda condicionat el sistema penal en les seves actuacions. En primer lloc, em refereixo a les aportacions marxistes, en concret, a la "teoria de l'economia política de la pena", que posa al centre, com a condicionant, el mercat de treball i les relacions de producció. En segon lloc, faig referència a diferents teòrics que fan patent que una lectura marxista necessita anar acompanyada d'una lectura de la funció simbòlica i comunicativa que fan els dispositius de control social i càstig. Només podem entendre com determinats universos polítics prenen força i com s'imposen determinades pràctiques i actuacions del sistema penal si som capaços d'entendre aquesta dimensió simbòlica de l'aparell punitiu. Aquesta dimensió pot ser clau per comprendre el fenomen de la repressió de la protesta. Els elements simbòlics que crea el discurs polític que generen les autoritats i els moviments socials entren en joc clarament si s'analitza el fenomen de la repressió de la protesta. En tercer lloc, fent referència a Foucault i, en part, a Weber, evidencio que el mateixos processos de racionalització, de professionalització i de burocratització que implica la societat moderna són determinants per comprendre el funcionament i l'actuació del sistema penal. Aquests processos, presents avui dia en les nostres societats, em poden ajudar a comprendre alguns aspectes de com funciona el sistema penal enfront de la protesta.

3.1. La "teoria de l'economia política de la pena"

Ni Marx ni Engels van fer una contribució significativa i determinant pel que fa al sistema penal. Els estudis sobre la penalitat inspirats en el marxisme s'han basat en una teoria molt general en aquest sentit, ja que no hi ha ni un sol punt d'origen en els escrits de Marx o Engels (com es cita a Garland, 1999; Prado, 2004). Serà la "teoria de l'economia política de la pena" la que plantejarà la hipòtesi que el sistema penal fa una funció més complexa i sofisticada que la de controlar la desviació o la de defensar-se socialment enfront de la criminalitat (De Giorgi, 2006, p.56). Aquesta teoria considera que la funció del sistema penal només es podrà comprendre si tenim en compte les relacions de producció dominants i les formes hegemòniques d'organització del treball. Els seus autors analitzen detingudament com les formes capitalistes de producció i cada un dels "modes de producció" transformen les relacions legals i modifiquen l'esfera penal segons les necessitats del capital, i entenen que els dispositius de càstig permeten legitimar l'ordre existent i contribueixen a ocultar les contradiccions internes del sistema de producció capitalista. Aquesta teoria permet superar la dimensió teòrica de la criminologia que són les causes individuals o socials

les que expliquen la desviació i construir una crítica historicoeconòmica del sistema penal (De Giorgi, 2006; Garland, 1999; Prado, 2004).

Els capdavanters del corrent de la "teoria de l'economia de la política de la pena" són Georg Rusche i Otto Kirchheimer, que l'any 1939 van publicar l'estudi *Pena y estructura social*. Els autors hi fan patent que és necessari despullar les institucions socials dedicades a l'execució de penes dels seus vels ideològics i de les seves aparences jurídiques i descriure-les en les seves relacions reals. Trenquen així clarament el vincle entre delicte i pena i posen l'èmfasi en la necessitat d'estudiar el funcionament del sistema punitiu. En la seva anàlisi defensen que, a cada sistema econòmic de producció, li corresponen unes pràctiques punitives concretes. Pels autors, la pena està absolutament supeditada al mercat de treball.

Rusche i Kirchheimer (1984) pensen que es produeix una interrelació dinàmica entre el sistema de control i el sistema econòmic que es guia per la "lleï de menor elegibilitat". Amb aquesta expressió es fa referència al principi segons el qual en períodes caracteritzats per un agreujament de les condicions econòmiques per a àmplies franges de la població, a causa del deteriorament de les condicions de treball i a l'augment de la desocupació, l'estabilitat del sistema i l'ordre social són assegurats mitjançant un enduriment de les polítiques punitives. El càstig s'endureix i augmenta, fins al punt que qualsevol condició de treball és preferible si es compara amb les condicions de qui és tractat institucionalment com a criminal.

Pels autors, la necessitat de mà d'obra per al mercat de treball té un paper vital en la determinació de les modalitats dels sistemes punitius de cada moment històric i la "lleï de menor elegibilitat" és la determinant d'aquestes modalitats. Durant l'Edat Mitjana, a causa de l'abundància de mà d'obra, el càstig corporal i la pena capital es van fer més freqüents. En canvi, en el període mercantilista, del segle XV fins al segle XVIII, en què faltava mà d'obra, es feia èmfasi en la necessitat de treballar i en el caràcter delictiu de la vagància. En la transició cap a la societat industrial moderna, la llibertat en la força de treball i la seva abundància són les condicions necessàries per a l'aparició de la presó. Segons els autors, la presó ofereix el silenci i la soledat durant llargs períodes de temps i el treball es converteix en improductiu i en una mena de turment. Finalment, Rusche i Kirchheimer (1984) apunten que a principis del segle XX van sorgir altres tipus de penes, com les pecuniàries i la política de la *probation* (mesures de llibertat condicional). Des del moment que el mercat de treball d'una societat productora ja no necessita la població carcerària per treballar, l'elecció del mètodes punitius està influïda predominantment pels interessos de tipus fiscal.

Aquesta anàlisi materialista de la interacció entre càstig -i, en concret, presó- i mercat de treball no m'és directament útil per a l'objecte d'investigació d'aquesta tesi doctoral, però sí que pot ser útil per considerar

la necessitat de l'anàlisi materialista de la funció que té el control punitiu respecte a la protesta. És a dir, per poder comprendre com el context econòmic de recessió, gestionat mitjançant l'austeritat, i un mercat laboral en què s'ha creat una gran excedència, poden ser determinants per entendre l'actuació del sistema penal davant del fenomen de la protesta social. Es tractarà de veure com s'usen els dispositius de control social i de càstig per garantir l'eficàcia i la funcionalitat econòmica, i també de comprendre com actuen aquests dispositius davant d'una protesta creixent que precisament posa en dubte un ordre social i econòmic que el poder vol conservar.

3.2. L'element simbòlic com a determinant del sistema penal

La teoria marxista i, en concret, la "teoria de l'economia política de la pena" presenta les seves limitacions analítiques com molt bé reconeixen autors com Loïc Wacquant (2006) i Alessandro de Giorgi (2005). Tot i valorar-ne la importància i la influència en la seva obra i en la seva teorització, fan patent que la teoria és restringida per les variables que posa en joc. Segons els autors citats, tot i que és de gran rellevància adonar-se que els dispositius punitius es transformen al llarg de la història en funció dels canvis en el sistema de producció, s'han de tenir en compte altres variables. En aquest sentit, és del tot destacable la importància que donen a la dimensió simbòlica que tenen els dispositius de control social i penalitat i a la seva capacitat comunicativa de sensacions i idees.

Seguint De Giorgi (2005), es pot afirmar que, si la vessant materialista ens permet entreveure la funcionalitat i els criteris d'organització i la gestió d'estructures de control i càstig que es fan necessaris en determinats cicles econòmics i de producció, una vessant simbòlica ens ha de permetre comprendre per què certes dinàmiques i pràctiques de control i penalitat aconsegueixen instaurar-se i poden acabar sent acceptades per la població com a necessàries per al bon funcionament de la societat. Per l'autor italià, una anàlisi interaccionista serà el que permetrà comprendre els universos polítics a través dels quals s'instaura el control social i la penalitat, i també com s'explica l'experiència subjectiva en relació amb el control social i la penalitat.

És precisament l'anàlisi d'aquesta dimensió simbòlica la que ens permet comprendre com es construeix un imaginari social que recolza i legitima el sistema penal. Per tant, s'ha de tenir en compte la dimensió de la percepció de la població respecte al que fa i transmet l'Estat en les seves actuacions per acabar de comprendre l'actuació del sistema penal. Per David Garland (2005), és la cultura d'una societat la que explica les transformacions en les dinàmiques i en els dispositius de control social i càstig. En l'anàlisi de l'afebliment del *welfarisme* penal a partir dels anys 70 als Estats Units i Europa, l'impuls de la transformació es troba en amplis canvis socials i

culturals de la societat, que inclouen els actors governamentals, els actors privats i la societat civil. Per això pel criminòleg anglès té tanta importància estudiar què fan els actors estatals (els polítics i els dissenyadors de les polítiques públiques) com les condicions socials i culturals que estructuraven les decisions polítiques i que permeten que certs esquemes socials siguin possibles. De fet, sempre segons aquest autor, les opcions polítiques arrelen a causa d'una nova estructura de relacions entre els grups socials i d'un nou patró de mentalitats i sensibilitats culturals, presents tant a les institucions com entre la població. No és, doncs, únicament el discurs simbòlic que el poder construeix al voltant dels dispositius de control social i càstig, sinó el discurs que assumeixen i creen els actors privats i la societat civil, allò que és determinant per explicar l'actuació del sistema penal.

En la combinació d'una vessant d'anàlisi materialista i simbòlica són també de gran rellevància les aportacions de Wacquant. Wacquant, a diferència dels autors que podem emmarcar en la "teoria de l'economia política de la pena", posa en el centre de la seva anàlisi el paper de l'Estat i explicita com es converteix en un important mediador entre el mercat de treball i el sistema punitiu. Per Wacquant, hi ha una correlació evident entre l'afebliment de l'Estat social i l'augment de l'Estat penal. Els canvis contemporanis en relació amb la reconfiguració política del delictes i el càstig es deuen a un projecte polític neoliberal que reconverteix profundament l'Estat (Wacquant, 2004, 2006, 2011, 2012b).

I més enllà de l'anàlisi de la funció que exerceix l'Estat en període neoliberal i del paper que té el seu braç més punitiu per influir en les condicions de vida de les persones, Wacquant considera que és necessari comprendre en profunditat la construcció simbòlica que es fa entorn del control i la pena. Pel sociòleg francès, s'ha de tenir en compte l'anàlisi de les funcions de comunicació dels dispositius de control i de càstig, que reforcen les normes, marquen límits i produeixen realitat inculcant divisions, categories socials, classificacions i imatges que s'estenen i s'amplien en la resta de la societat (González, 2014, p.71; Wacquant, 2012a). Un enfocament simbolista que el mateix Wacquant reconeix que recull de Durkheim i que considera que ha estat ampliat per Pierre Bourdieu (Wacquant, 2006).

En aquesta sentit s'ha d'apuntar que, per Durkheim (2012), el delictes apareix quan en una societat s'ofèn la consciència col·lectiva o comuna. De la mà d'aquesta definició de delictes, considera que el càstig és un relleu de la consciència col·lectiva i és una representació directa de l'ordre moral d'una societat. El càstig és un acte de venjança i una reacció passional que la societat exerceix sobre aquells membres que han violat certes normes de conducta. Emfasitza així el càstig com un acte de comunicació, un sistema de signes i significats de desaprovació social del delictes, que té una important força simbòlica i unificadora, com pocs processos socials tenen

avui dia, i que serveix per organitzar les percepcions (significats, emocions, conceptes i actituds) (Durkheim, 2012).

Bourdieu (com es cita a Alhambra, 2012, p.136-142) també fa interessants aportacions que inspiren Wacquant i que ens aporten elements per comprendre que la funció simbòlica té un pes molt important per entendre com pot actuar el sistema penal. Encara que Bourdieu no incideix directament en aquest aspecte, gràcies a l'anàlisi de Wacquant sí que podem comprendre com la simbolització d'un espai social permet una actuació determinada del sistema penal. Bourdieu proposa la idea d'espai social, que pretén mostrar i ressaltar les relacions i posicions relatives en l'espai de diferents grups socials o agents (com es cita a Alhambra, 2012). La proposta d'espai social supera la idea de classe social o la lectura de grups socials com a unitats (com a propietats o atributs). Els principals capitals o eixos que Bourdieu observa que configuren l'espai social són el capital econòmic, el cultural i el social. A aquests capitals, s'hi ha de sumar el capital simbòlic, que està compost de qualsevol forma que adoptin els capitals anteriors, sempre que siguin reconeguts com a legítims. La desigual distribució de capitals marca la diferència. El capital simbòlic és de gran importància per comprendre la distribució en l'espai social dels subjectes, perquè és aquest capital el que defineix els processos pels quals es fa referència a qüestions de classificació i divisió, de legitimitat, de representació i de definició sobre el que ha de ser la societat. Per Bourdieu (com es cita a Alhambra, 2012, p.136-142), en les nostres societats, hi trobem una estructuració objectiva i material, a través de la distribució desigual del capital, però també es produeix una estructuració subjectiva i simbòlica, que és la que permet apreciacions, expectatives i representacions dels subjectes o grups. Una estructuració, la simbòlica, que permet apropiat-se de manera adequada de qualsevol producció material.

Wacquant (2007, 2012a) es centra en l'anàlisi de les capes més desfavorides i subordinades de l'estructura social i, específicament, en la distribució diferencial de capital simbòlic. El procés d'estigmatització permet una desposseïció simbòlica i política en sentit ampli¹⁸. Aquesta desposseïció

¹⁸En aquest punt val la pena destacar el concepte de "violència simbòlica" proposta per Bourdieu (2000). Aquest concepte és clau per comprendre com la desposseïció simbòlica ha de ser assumida pels dominats. La violència simbòlica s'institueix a través de l'adhesió que el dominat es sent obligat a concedir al dominador. El dominat no disposa de cap altre instrument, per explicar-se la pròpia realitat i la relació amb el dominador, que el coneixement que comparteix amb el dominador. La relació de dominació passa a ser com natural. El concepte de violència simbòlica supera la idea de la coacció (per la força) o pel consentiment (per la raó), perquè l'efecte de dominació simbòlica no es produeix en la lògica pura de les consciències coneixedores, sinó a través d'esquemes de percepció, apreciació i acció, que constitueixen els hàbits que sustenten una relació de coneixement profundament fosca per si mateixa. El reconeixement d'aquesta dimensió diferencia Bourdieu de la concepció marxista, en el sentit que la violència simbòlica no és ni ideada ni difosa interessadament per la classe dominant, sinó que és resultat d'esquemes mentals i

es produeix perquè les condicions socials afavoreixen i fomenten certa incapacitat dels subjectes per mudar en agents actius, productors de representacions compartides que defineixin els seus propis interessos. Segons Wacquant (2007, 2012a), els nous pobres, la "nova marginalitat avançada", viu una estigmatització espacial, una estigmatització que, alhora que dóna lloc a una dissolució del lloc, és a dir, a una pèrdua d'humanització i de familiaritat del lloc, permet convertir l'espai en una arma per justificar la resposta del sistema policial i del sistema penal en aquests barris:

Si se define a esa población como "trabajadores desempleados", la respuesta –obviamente– tiene que ser una política económica de creación de empleos, beneficios de desempleo, educación, capacitación. Pero si se puede definir esa población como un problema de "marginales", de "desposeídos", "de inmigrantes ilegales", entonces, la respuesta lógica es usar el sistema de justicia penal" (Wacquant, 2010, p.200).

L'Estat té, seguint Bourdieu, un paper rellevant a l'hora de classificar, codificar i nominar. El fet que l'Estat representi la societat sencera fa que el poder simbòlic dels seus missatges no tingui comparació amb cap altre grup o institució de la societat. Si el missatge és llançat per un agent autoritzat i amb el suficient suport simbòlic de la institució, és més possible que sigui considerat legítim (com es cita a González, 2014, p.85). Wacquant (com es cita a Alhambra, 2012) aprofundeix en la concepció de Bourdieu en subratllar com l'Estat té un paper productor i actiu en les regions de l'espai social més subordinades des del moment que s'exerceix un poder de nominació negativa a través de tot el sistema penal.

Wacquant (2006, 2010) considera que és la dimensió simbòlica dels dispositius de control i de càstig la que ha tingut un paper fonamental a contenir els desordres que el projecte neoliberal ha ocasionat. L'abandó del treball remunerat del model fordista i del compromís keynesià implica la instauració d'una sensació d'inseguretat social entre les classes baixes. Aquesta inseguretat, real per a les classes baixes, es trasllada a les classes mitjanes, gràcies a la presència d'un discurs polític i mediàtic sobre la criminalitat i la delinqüència. La descivilització i la demonització d'aquests segments de la població formen una parella estructural-discursiva en què cada element reforça l'altre i serveixen per legitimar les polítiques de l'Estat, cada cop menys protectores i que generen una major contenció punitiva (Wacquant, 2006, 2010).

perceptius que són, al seu torn, el resultat de les mateixes estructures socials, que apareixen com a evidents (com es cita a González, 2014, p.84).

De Giorgi (2006, p.84), en una línia similar a Wacquant, considera que, quan es succeeixen cicles econòmics que redefeixen la relació entre economia i penalitat/pràctiques de control, apareix una nova moralitat. En períodes de recessió econòmica, en què es produeix l'augment de la desocupació i el deteriorament de les condicions de treball, apareix una nova moralitat que es mostra severa enfront dels fenòmens de la desviació i que ofereix un terreny fèrtil per a les campanyes de *law and order*. Les elits del poder activen estratègies de desplaçament dels problemes o afavoreixen la construcció social punitiva, amb l'objectiu de desviar l'atenció dels problemes reals. L'atenció es concentra en els criminals, els desviats o l'enemic que es construeixi socialment, en lloc de fer-ho en les causes que porten les persones a sentir inseguretat. En moments d'estabilitat econòmica, en canvi, les pràctiques i els discursos exalten la importància de la integració social i el paper resocialitzador del sistema punitiu.

Amb tot l'explicat fins aquí, assumeixo que cal entendre com actua el sistema penal des d'una perspectiva materialista, però reconec que és la dimensió simbòlica que sigui capaç de generar l'actuació dels dispositius del sistema penal la que determinarà, en definitiva, que les seves pràctiques siguin funcionals de cara als objectius que pugui tenir el poder. Aquestes aportacions m'han de ser útils per comprendre la dimensió simbòlica del sistema penal en relació amb la protesta. Aquesta anàlisi pren especial rellevància, si seguim les aportacions de De Giorgi (2005) i Wacquant (2006, 2010), en períodes de recessió econòmica o de disminució del benestar.

Més enllà d'aquesta assumpció, considero –agafant-me a la aportacions de Garland– que la percepció i el discurs dels qui protesten entorn de l'actuació dels dispositius del sistema penal també pot ser determinant per al paper que assumeixin aquests dispositius. És en aquesta línia que l'anàlisi del discurs polític i, per tant, de la construcció simbòlica sobre el fet repressiu, ja sigui per part de del poder polític o dels qui protesten, serà un element d'estudi d'aquesta tesi. Es tractarà de comprendre i aprofundir si el discurs del poder criminalitza, aprova, banalitza, ignora, amaga... la protesta i els que protesten, i serà necessari veure com el contingut de la protesta i la seva legitimitat social pot ser determinant per influir, condicionar o modular l'actuació del sistema penal.

3.3. La racionalització del sistema penal

A diferència dels models marxistes o fins i tot durkheimians, els conceptes foucaultians, igual que els weberians, no intenten construir una teoria sistèmica de l'estructura social. Foucault (com es cita a Garland, 1999), igual que Weber, fa una anàlisi de les relacions i les institucions sense fer una teoria sobre l'estructura social. L'anàlisi micro d'aparells de control social i càstig, com la presó, que planteja Foucault dona eines diferents de

les de l'anàlisi marxista per comprendre el funcionament i l'actuació del sistema penal.

La genealogia històrica és l'eina metodològica que farà servir l'autor per descobrir el règim disciplinari (com es cita a Noguera, 2011). L'obra *La verdad y las formas jurídicas* (1978) es pot considerar, sense cap dubte, com la introducció de Foucault a la seva etapa genealògica (com es cita a Morey, 2014). Més tard, amb l'obra *Vigilar i castigar: naixement de la presó* (2009), l'autor fa una anàlisi de la transformació del sistema de càstig de finals del segle XVIII i principis del segle XIX. A partir de l'evidència d'una mutació històrica, Foucault elabora una periodització del poder punitiu. La reforma penal de la segona meitat del segle XVIII, que es correspon amb el moment que s'imposa l'ordre burgès, significa la instauració d'una penalitat disciplinària i normalitzant. Amb l'anterior ordre despòtic s'imposava el suplici com a forma de càstig. És en el cos del condemnat on opera la síntesi de l'obediència restaurada, del restabliment de l'ordre i de la veritat revelada. El crim, en el seu mateix horror, es manifesta i s'anul·la (com es cita a Morey, 2014). Seguint Foucault, cap a mitjans del segle XVIII sorgeix un moviment que posa en qüestió la penalitat corporal i que exigeix una reforma de la política punitiva. Amb aquesta reforma penal, que es desenvolupa amb la implantació de l'ordre burgès, ja no s'entén que el criminal desafia la llei del sobirà, sinó el contracte social i, en conseqüència, la societat sencera (com es cita a Morey, 2014). La nova penalitat no castigarà menys, sinó que vol castigar millor i amb una severitat atenuada. La presó hi tindrà un paper fonamental.

Foucault observa que, en el mateix moment històric que sorgeix una teoria del dret penal que subordina el fet i la possibilitat de castigar a l'existència d'una llei explícita i en què el càstig passa a tenir una funció reparadora o a prevenir, en la mesura del possible, el dany causat a la societat per la infracció, apareix el panoptisme i els mecanismes disciplinaris explicitats (Foucault, 2009, 2010). Mitjançant els mecanismes disciplinaris s'estableix un infrapenalitat que regula aquells espais que les lleis deixen buits. Es tracta de fer punibles les fraccions més petites de la conducta (Foucault, 2009).

L'estudi genealògic de Foucault considera que es produeix una transició de pràctiques tradicionals a formes d'acció més racionals, pròpies del pas a la societat moderna, en què la ciència, el càlcul i el coneixement tècnic reemplacen les creences, les tradicions i els sentiments propis d'una societat premoderna o més tradicional (com es cita a Garland, 1999). L'anàlisi detallat que planteja Foucault de les disciplines i de la seva lògica operativa es deu a la influència de la teorització de Weber (com es cita a Garland, 1999). Foucault explica la gran transformació que es dona en la penalitat i ens demostra com els processos de racionalització, de professionalització i de burocratització que implica la societat moderna,

exposats ja per Weber, hi tenen una clara influència (com es cita a Garland, 1999). El procés de racionalització que implica la societat moderna, al qual fan referència tant Weber com Foucault, es contraposa a la idea de Durkheim que la penalitat és bàsicament una reacció passional, sustentada en motivacions i rituals no racionals (com es cita a Garland, 1999). Segons Weber –i en certa mesura segons Foucault–, el procés de racionalització implica unes restriccions i opressió per a l'individu. La imatge weberiana del racionalisme modern com una "gàbia de ferro" i la societat disciplinària foucaultiana intenten captar aquestes restriccions i opressió que suposa la modernitat (com es cita a Garland, 1999).

En aquesta línia, i des d'una perspectiva molt weberiana, és interessant fer referència al llibre *Modernidad y Holocausto* (1997), de Zygmunt Bauman, que posa en relació el genocidi, l'Holocaust, i la societat moderna i racional. Bauman (2010), referint-se a l'Holocaust, diu:

No fue obra de una muchedumbre incontrolable y desmandada, sino de hombres en uniforme, obedientes y disciplinados, que se ceñían a las normas y respetaban con meticulosidad el fondo y la forma de sus instrucciones. Pronto se supo que esos hombres, en cuanto se quitaban el uniforme, no eran malos en absoluto (p.180).

Segons Bauman (2010), l'espantós genocidi del segle XX es deu a un antisemitisme radical nazi que es va imposar en l'agenda política d'un Estat poderós i centralitzat i a la falta d'una pluralitat de forces socials, però va ser possible sobretot pel fet que l'Estat era en mans d'un aparell burocràtic molt eficaç.

Per Bauman (2010), el suposat caràcter no violent de la civilització moderna és tan sols una fantasia. El procés civilitzatori té una naturalesa fràgil, contingent i no té res d'inevitable (Pratt, 2006). La violència ha estat apartada de la nostra vista, però no eliminada. La violència, sempre seguint l'autor, s'ha exportat a llocs apartats en que la vida humana i deixa de tenir importància. D'aquesta manera, la violència es perfecciona tècnicament, s'especialitza i queda subjecte a consideracions de tipus burocràtic. La violència queda dissociada de qualsevol sentiment o tipus de moral (Bauman, 2010). L'únic context en què es pot concebre, desenvolupar i rebre la idea d'un genocidi com el que va significar l'Holocaust és el d'una cultura burocràtica que ens inciti a considerar la societat com un objecte a administrar, com una naturalesa que cal controlar, dominar, millorar o remodelar, com un legítim objecte d'enginyeria social. Una cultura que ens inciti a posar un ordre social millor, més raonable i racional que ens permeti dividir, en paraules de Bauman i com a imatge simbòlica, la vegetació en dos grups: "plantes cultivades", que s'han de cuidar, i "males herbes", que cal eliminar. El genocidi es converteix en el mitjà per aconseguir l'ordre social i racional. La divisió meticulosa del treball i les formes jeràrquiques

que implica el procés de burocratització és el que permet que es produeixi la substitució de la responsabilitat moral per la responsabilitat tècnica. Gràcies a l'honor que significa complir amb la "màquina administrativa", la disciplina substitueix la responsabilitat moral (Bauman, 2010). Parafrasejant l'autor:

La burocracia está programada para buscar la solución óptima, para medir lo óptimo en términos tales que no se pueda distinguir a los objetos humanos de otros o a los objetos humanos de los inhumanos. Lo que importa es la eficiencia y reducir los costos del proceso (Bauman, 2010, p.130).

Bauman no vol dir que la burocràcia moderna o la cultura de la racionalitat instrumental produeixi constantment fenòmens semblants a l'Holocaust. El que vol dir és que les normes de la racionalitat instrumental estan especialment incapacitades per evitar aquests fenòmens. Les seves aportacions i la teorització weberiana sobre la burocratització i racionalització de les societats modernes s'han de tenir en compte per comprendre com actua avui el sistema penal. Més enllà de si els trets de l'acció racional i la burocratització que implica la modernitat van o no van fer possible l'Holocaust, aquí m'interessa accentuar com aquests processos, que ja assenyalava Weber, s'han de tenir en compte en el funcionament del sistema penal. En l'anàlisi de com ha actuat el sistema penal enfront de la protesta social no podré oblidar que la jerarquització, la divisió meticulosa de la funcionalitat del treball i el projecte d'ordenar la societat poden tenir un clar pes per comprendre l'actuació d'aquest sistema. Davant de la protesta social, el poder imposa el discurs de la necessitat de garantir l'ordre públic. L'ordre es converteix en la finalitat per sobre de tot. Les reflexions d'aquests autors, doncs, segur que permetran entrar a fons en la temàtica objecte d'estudi.

4. El sistema penal en el neoliberalisme

És extensa la literatura que, des de la sociologia criminològica i jurídica, reconeix importants transformacions en el sistema penal en les últimes quatre dècades. Diferents autors reconeixen que, a partir dels anys 70, es donen importants transformacions de tipus econòmic, social i cultural que expliquen els importants canvis en el sistema penal (Brandariz, 2014a). En aquest apartat, es fa referència a les principals transformacions que hi ha hagut en el sistema penal a partir dels anys 70, just en el moment que naixia amb força el neoliberalisme a Occident. Per explicar-ho s'utilitzen algunes de les autories més rellevants en el camp internacional que han estudiat aquesta qüestió, encara que sóc conscient que, si es vol continuar aprofundint en aquesta temàtica, s'ha de continuar fent una revisió en profunditat de la literatura en relació amb aquestes transformacions.

És del tot destacable que la transformació que s'ha produït en el sistema penal a partir dels anys 70 té molt poc a veure amb la transformació de les formes institucionals. En trets generals, es pot afirmar que l'arquitectura institucional i l'aparell del sistema penal es manté. La seva transformació recau més en el seu sentit estratègic, la seva racionalitat i la seva importància social (Garland, 2005). Tot i això, no es pot menystenir que l'aparició de les noves tecnologies ha donat lloc al fet que l'aparell penal hagi traspassat els murs arquitectònics de la institució per imposar-se en molts altres espais.

Amb el desenvolupament d'aquest apartat es fa evident, tal com ja he constatat, que el sistema penal no és una construcció ahistòrica i que els canvis en l'àmbit social, econòmic i cultural incideixen en la seva configuració i en el seu funcionament (Brandariz, 2014a; Del Olmo, 1981; Garland, 1999).

La descripció dels principals trets del sistema penal en període neoliberal fan evident que avui la política penal i el sistema penal són complexos i que hi conviuen diferents tendències (Brandariz, 2014a; Garland, 2005). Es pot afirmar que ens trobem en un procés de transició històrica pel que fa a la configuració del sistema penal i que no podem treure conclusions definitives sobre com és la política i el sistema penal, sinó tan sols remarcar certes tendències a les quals apunten (Brandariz, 2014a; De Giorgi, 2006).

Comprendre la idiosincràsia, la cultura i el funcionament del sistema penal en el període neoliberal posa les bases per poder comprendre com ha actuat aquest sistema penal amb els moviments socials. Els principals trets que remarcaré del sistema penal en període neoliberal m'han de ser útils per veure si es fan presents, si es reproduïxen o si agafen noves formes quan el sistema penal actua enfront de la protesta social.

L'objecte de tesi doctoral, l'actuació del sistema penal enfront de la protesta, s'emmarca en aquest procés de canvi que ha significat el neoliberalisme. Un model economicopolític que s'ha accentuat amb la gestió de la crisi econòmica que hem viscut i estem vivint. No podem oblidar com la crisi econòmica, i la seva gestió, que ha viscut el món occidental en aquests últims anys pot haver influït en la configuració del sistema penal. I s'ha de ressaltar que, més que mai, el sistema penal, en temps de crisi, ha hagut d'assumir que el seu funcionament estava sotmès a recursos escassos (Brandariz, 2014a). En el capítol 4 es contextualitza el període d'anàlisi i aprofundeixo més en aquesta qüestió. De fet, tampoc l'anàlisi de la repressió de la protesta, que duc a terme en el capítol 6, es pot escapar de la qüestió del creixement de l'Estat penal que ha significat el neoliberalisme i de la qüestió de l'escassetat dels recursos.

Parlar del sistema penal en aquestes últimes dècades no ens pot fer oblidar tampoc que aquest no ha quedat immune als efectes de la "guerra contra el

terror”, engegada pels Estats Units i Europa amb molt força després dels atemptats del 2001 als Estats Units, o a la constant persecució de l’organització armada ETA, a l’Estat espanyol, que va acabar suposant un atac a tota l’esquerra abertzale. Per això el cinquè apartat d’aquest marc teòric el dedico a la qüestió de la irrupció de la cultura de l’emergència i l’excepcionalitat

Aquest subapartat, que presento seguidament, el divideixo en quatre parts. La primera part la dedico a l’afebliment de l’Estat social, i la segona, a quines conseqüències té això per al sistema penal. La tercera part la dedico a definir el pas de les societats disciplinàries a allò que s’ha definit com a societats del control. Aquesta tercera part és el que em permet arribar a la quarta, on remarco les principals característiques del sistema penal en les anomenades societats del control o en temps de neoliberalisme.

4.1. L’afebliment de l’Estat social

Els canvis en el sistema penal i en la seva gestió s’han d’inscriure en el marc de l’afebliment de l’Estat social, de l’Estat del Benestar i d’altres paradigmes interrelacionats, com el keynesianisme com a model de política, i també el fordisme com a esquema d’organització del treball (Brandariz, 2014a; De Giorgi, 2006, 2005; Rivera, 2004, 2005, 2009; Rivera & Monclús, 2005; Rivera & Nicolás, 2005; Wacquant, 2006, 2004, 2011, 2012b).

El *New Deal*, als Estats Units, i l’Estat del Benestar, a Europa, suposaven una intervenció pública que garantís els drets de la ciutadania, que compensés situacions de desigualtat i que evités situacions de marginació i de privació i exclusió social. Aquesta perspectiva i aquesta concepció també es traslladaven a la configuració i el funcionament del sistema penal. El sistema penal, segons els autors citats en l’anterior paràgraf, havia de ser penetrat per l’Estat social. Es tractava d’organitzar un model de sistema penal reintegrador que estigués en consonància amb aquest Estat social.

En concret, Garland (2005) es refereix a l’existència d’un “welfarisme penal” durant l’últim quart del segle XX per definir la peculiar configuració d’estratègies i institucions de control del delictes en el marc de l’ascens del *welfare*, del benestar. El seu estudi es centra en el context de la Gran Bretanya i els Estats Units. El “welfarisme penal” significava la implantació del paradigma correccionalista. De fet, aquest paradigma no era nou. Des de la segona meitat del segle XIX, havia agafat força una racionalitat punitiva que tenia fe en la correcció de les patologies individuals. El correccionalisme i una filosofia rehabilitadora en el sistema penal apareixien com el paradigma que guiava la política penal en temps de *welfare*. Va ser amb el sorgiment dels totalitarismes nazi i feixista que es van edificar sistemes penals de signe absolutament autoritari que van interrompre el

desenvolupament del paradigma correccionalista (Rivera, 2005, 2009). Però els desastres bèl·lics de la Segona Guerra Mundial, l'Holocaust jueu i la tasca de reconstrucció europea, iniciada a partir del 1945, van marcar, a l'Europa continental, una nova forma d'Estat, amb un model constitucional heretat de la *Resistenza*. La Constitució italiana inaugurava el moviment de l'anomenat constitucionalisme social, que havia d'acollir una tradició pròpia del *welfare* (Rivera & Monclús, 2005, p.8).

El model correccionalista casava perfectament amb el model disciplinari clàssic a què es referia Foucault, un model disciplinari que procurava normalitzar i corregir. El principal destinatari del sistema penal era un subjecte que s'entenia que estava determinat socialment, econòmicament, psicològicament i culturalment. En temps del *welfare* es feia una lectura d'aquesta determinació sota el concepte de privació. Per les institucions i professionals del *welfare*, el subjecte privat era susceptible de correcció, reinserció i transformació (Garland, 2005; De Giorgi, 2005).

Sota el paraigua del model correccionalista, el sistema penal havia d'estar destinat a la rehabilitació, en lloc dels càstigs negatius i retributius. La presó es considerava com una última mesura i es creia que podia ser contraproduent per a la rehabilitació. Una sèrie d'intervencions, doncs, substituïen la presó per fomentar altres mesures més pròximes a la comunitat i a les xarxes de socialització. Es donava així importància a un tractament individualitzat, amb la intenció que els individus es recuperessin i es reinserissin socialment. La tasca diagnòstica i l'assessorament dels experts professionals respecte a la sanció penal es consideraven claus. Es treballava sota el supòsit que la reforma social, la responsabilitat de l'Estat i la millora de la prosperitat econòmica eren elements clau per combatre el delictes. Una criminologia etiològica que permetia indicar els condicionants estructurals del delictes hi tenia un paper rellevant (Brandariz, 2014a; Garland, 2005; De Giorgi, 2005). En paraules de Garland (2005), podem veure quina era la filosofia política que sustentava el "welfarisme penal":

Si fue un problema hobbesiano de orden el que impulsó inicialmente el desarrollo de la justicia penal estatal en la Europa de la modernidad temprana, se podría decir que fue un problema marxista de orden –la inestabilidad social y política causada por los antagonismos de clase y la explotación económica descontrolada– lo que motivó inicialmente el welfarismo penal. Decir esto no significa sostener que el correccionalismo fue parte directamente de las políticas de lucha y compromiso entre las clases. Ningún movimiento de la clase trabajadora en Gran Bretaña o Estados Unidos (o en cualquier otro lado) exigió jamás un mejor tratamiento o trabajo social con los delincuentes. Pero los vínculos existían de todos modos, dado que la forma de Estado, la política social y las relaciones de clase de las que

surgió el welfarismo penal, fueron respuestas estratégicas, precisamente, frente a este problema sociopolítico (p.97).

L'afebliment de l'Estat social posaria en crisi també el "welfarisme penal" i, per tant, el model de justícia penal que considerava que el delicte podia ser corregit i la persona rehabilitada. La irrupció i el triomf del neoliberalisme als Estats Units i a Europa, en la dècada dels 70 i en la dels 80, considerava que l'Estat del Benestar i les polítiques keynesianes no permetien competir i créixer econòmicament. La desocupació i la disminució salarial que implicaven les mateixes polítiques neoliberals posaven en qüestió el suport col·lectiu a les polítiques inclusives de l'Estat social. Les classes mitjanes consideraven insuficient el que oferia l'Estat del Benestar i començaven a considerar que les institucions del benestar beneficiaven més altres persones que no pas elles mateixes, que tenien un paper clau pel que fa a l'aportació d'impostos. A més a més, el delicte començava a tenir influència sobre les classes mitjanes i es feia més habitual. Això feia que es comencés a entendre que el "welfarisme penal" no era una bona solució pel que fa al delicte i que es necessitaven noves mesures. Tot plegat qüestionava el sentit i la sostenibilitat de les estructures i els recursos de la justícia penal reintegradora (Garland, 2005).

4.2. La irrupció de l'Estat penal

A partir dels anys 70, l'eslògan "Res no funciona" es faria omnipresent (Garland, 2005; Rivera, 2004) i es van produir transformacions molt importants en l'estratègia i el sentit del sistema penal. Les noves polítiques de tall neoliberal anaven acompanyades de tot un discurs deslegitimador de la configuració i del funcionament del sistema penal que havia acompanyat l'Estat social. De la mateixa manera que es desacreditaven les polítiques de benestar per ser ineficaces i generar situacions de dependència, es produïa un descrèdit del sistema penal i de la seva filosofia correccional, rehabilitadora i reinseridora. Des d'una perspectiva neoconservadora, es considerava que el model reintegrador suposava un tracte excessivament benigne per a l'infractor que l'únic que feia era accentuar conductes de poca autocontenció, i s'apuntava que la tolerància social donava lloc a un conjunt de patologies col·lectives (desarticulació de la família, consum de drogues, etc.) (Brandariz, 2014a; Garland, 2005). Des d'una perspectiva neoliberal, es sostenia que les polítiques de benestar eren indulgents i, en conseqüència, generaven subjectes delinqüents i parasitaris. Es produïa així una interrelació entre el discurs neoliberal del parasitisme i de la falta de disciplina i un discurs neoconservador dels dèficits d'autocontenció (Brandariz, 2014a, p.57; Garland, 2005). Tot plegat permetia deslegimitar el "welfarisme penal". Paral·lelament, una perspectiva progressista també posava interrogants al model welfarista, encara que per motius molt diferents. Es consideraven inadmissibles els tractaments coactius que duia a

terme el sistema penal, es considerava que no estava garantint la resocialització i es constatava la força estigmatitzadora que suposa la intervenció de sistema penal (Brandariz, 2014a; Rivera, 2004; Rose, O'Malley & Valverde, 2006).

La combinació d'unes polítiques neoliberals i neoconservadores ha possibilitat que les classes socials dominants puguin gaudir de les seves llibertats personals, basades en el mercat, imposant controls estrictes sobre els grups exclosos, que es presenten com la font de totes les desgràcies. Amb un clar contrast amb el control social solidari que implicava l'Estat del Benestar, en què es renunciava a algunes llibertats personals per promoure el benestar de tothom, l'individualisme de mercat ha significat la llibertat d'alguns i ha implicat l'exclusió i el control estricte dels altres (Garland, 2005). Es tracta de la imposició d'un règim "liberal-paternalista" que imposa llibertat cap amunt, respecte a les empreses i les classes privilegiades, i es mostra paternalista i punitiu amb les classes baixes (Wacquant 2006, 2010, 2011).

Wacquant ha estat segurament l'autor que més ha incidit en el fet que és la irrupció del neoliberalisme¹⁹ l'element clau per comprendre l'afebliment de l'Estat social i el creixement de l'Estat penal. El gir punitiu de l'Estat no s'explica, com per altres autors, pel pas de la societat moderna a la modernitat tardana o societat postmoderna (Garland, 2005), ni és fruit d'una creixent inseguretat delictiva (Garland, 2005), ni es correspon a un procés descivilitzatori (Pratt, 2006). Per Wacquant (com es cita a González, 2012, 2014), amb el neoliberalisme, el que s'ha produït és una clara ruptura del binomi crim i càstig. El que clarament s'ha transformat és el tractament, la imatge i la valoració de la delinqüència i els delinqüents.

Pel sociòleg francès, el neoliberalisme és un projecte polític que comporta la desregulació econòmica del mercat; la disminució i la restricció de les polítiques de benestar i, per tant, de l'Estat social; una recomposició de l'Estat social per convertir-lo en un element de control en què les poques ajudes que queden es donen a canvi que els beneficiaris tinguin determinades conductes; l'ampliació de l'Estat penal i el creixement d'un sistema penal expansiu i proactiu, i la imposició d'una cultura de responsabilitat individual, que glorifica la meritocràcia com a pilar explicatiu

¹⁹La revolució neoliberal als Estats Units va anar acompanyada d'un ampli projecte de rearmament intel·lectual, mitjançant la creació de *think tanks* conservadors en l'era Reagan, liderats pel Manhattan Institute a Nova York, creat el 1978 per Anthony Fischer, mentor de Margaret Thatcher. Aquests *think tanks* aconseguien estendre i difondre la seva visió neoliberal a tot el món occidental. Tot plegat servia de plataforma de llançament ideològic de guerra contra l'Estat providència i permetia l'extensió de les idees de "tolerància zero" i la "presó funciona", exhibides pel duo Giuliani-Bratton com la causa aparent del descens del delicte a la ciutat de Nova York (Wacquant, 2004, 2012b).

de drets dels quals es gaudeix (González, 2014, p.170; Wacquant, 2006, 2010)²⁰:

Existe un vínculo estrecho entre el crecimiento del neoliberalismo como ideología y práctica gubernamental, que apoya la sumisión al mercado y la celebración de la "responsabilidad individual" en todos los dominios, y el despliegue y la difusión de las políticas de seguridad activas y ultrarrepresivas, primero en los Estados Unidos y más tarde en Europa; evolución que se puede resumir con la siguiente fórmula: difuminación del Estado económico, debilitamiento del Estado social, fortalecimiento y glorificación del Estado penal (Wacquant, 2010, p.141).

Segons Wacquant, l'expansió del sistema penal és paral·lela a la restricció de les polítiques de benestar. És l'expressió de la reconfiguració de l'Estat, del seu paper i de les seves competències, en resposta al projecte neoliberal. La revolució neoliberal, segons el sociòleg francès, ha estat possible gràcies al fet que la regulació de les classes populars, tot allò que Bourdieu denomina la "mà esquerra" de l'Estat, la que protegeix i millora les possibilitats de vida, representada pel dret al treball, a l'educació, a la salut, a l'assistència i a l'allotjament social, és substituïda –als Estats Units–, o es sobreafegeix –a Europa–, per la regulació de la "mà dreta" de l'Estat: policia, justícia i administració penitenciària (Wacquant, 2006, 2010).

Pel sociòleg francès (2011), l'anàlisi de les polítiques de benestar col·lectiu (d'assistència als individus, d'educació, de sanitat, d'habitatge) s'ha d'ampliar per incloure-hi les polítiques penals. En paraules de l'autor:

Establir vincles entre les polítiques penals i socials resol el que podria semblar una contradicció doctrinal, o com a mínim una antinòmia pràctica, del neoliberalisme, entre la reducció de l'autoritat pública en el seu vessant econòmic i el seu augment en el vessant de l'aplicació de l'ordre moral i social. Si els mateixos que exigeixen un Estat mínim per tal d'"alliberar" les "forces creatives" del mercat i sotmetre els més desfavorits a la picadura de la competència no dubten a erigir un Estat màxim per tal de garantir la "seguretat" quotidiana, és perquè la pobresa de l'Estat social amb el teló de fons de la desregulació suscita i exigeix la grandiositat de l'Estat penal (Wacquant, 2011, p.147).

²⁰Wacquant (2006, 2010, 2011) apunta que als països europeus, amb una important tradició d'Estat (ja sigui catòlic o socialdemòcrata), no es repeteix ben bé el patró nord-americà. Unes arrels més profundes de l'Estat social, una ideologia menys utilitarista i individualista i l'absència d'una bretxa etnoracial marcada, semblen produir una accentuació doble i conjunta de la regulació social i penal de les categories marginals i apunta que la penalització a l'europea es porta a terme principalment mitjançant la policia i els tribunals, més que no pas les presons.

Wacquant considera que només podem comprendre la irrupció del neoliberalisme posant en relació la política social i la política penal. Les deficiències en les polítiques de protecció social són, de fet, les que assegurin que les classes baixes, els malalts mentals i les persones sense llar acabin entre reixes (Wacquant, 2004, 2010). La presó es converteix en el dipòsit on van a parar els drets humans d'una societat. L'autor considera que una combinació de *workfare*²¹ i de *prisonfare* és el que permet la regulació de la pobresa, és a dir, la imposició d'una filosofia disciplinària en el règim d'assistència social i una criminalització de la marginalitat a través de la vigilància policial i la contenció punitiva (Wacquant, 2006, 2011, 2012b).

El projecte penal neoliberal el que ha fet és contenir els desordres que ell mateix ha ocasionat. L'abandó del treball remunerat del model fordista i del compromís keynesià implica la instauració d'una sensació d'inseguretat social entre les classes socials baixes (Wacquant, 2007, 2011). La difícil situació d'aquests segments socials, per Wacquant, no és una situació temporal, sinó que és un constituent estable de l'ordre socioeconòmic neoliberal, que porta els pobres a un nou règim de marginalitat urbana anomenat "marginalitat avançada" (Wacquant, 2007). Per això considera que el desordre i la inseguretat social que suposa un mercat de treball precaritzat i desqualificat són compensats pel creixement d'un Estat penal que pretén canalitzar aquesta sensació d'inseguretat creixent dibuixant-la com una inseguretat causada per un augment del delictes (Wacquant, 2006, 2011).

Les aportacions de Wacquant sobre l'Estat demostren que el neoliberalisme necessita exercir la violència, real i simbòlica, cap als grups socials més desafavorits per mantenir i augmentar el poder dels més afavorits. En una línia similar, Shimshon Bichler i Jonathan Nitzan (2012), centrant-se en l'anàlisi de la crisi econòmica actual, consideren que la violència ha estat el mecanisme que ha permès incrementar la posició de privilegi dels més rics en el repartiment de la riquesa. Un gràfic d'aquests autors que mostra la trajectòria paral·lela, entre el 1975 i l'actualitat, de l'augment dels ingressos del 10% dels més rics de la població i del creixement paral·lel del percentatge de la població treballadora que està empresonada o sotmesa a alguna forma de control judicial, és l'expressió d'aquest enriquiment i de la violència exercida per aconseguir-lo. Els autors sostenen així que el capitalisme no és tan sols un mode de producció, sinó un mode de poder. Consideren que, en aquestes últimes dècades, els capitalistes no han vist

²¹El 1996, amb el govern demòcrata de Clinton, l'aprovació de la "Llei de reconciliació de la responsabilitat personal i de les oportunitats de treball" (PRWORA) permet la substitució del *welfare* pel *workfare*, ja que imposava l'obligació de treballar per poder rebre ajuda. Per Wacquant, PRWORA ha permès transformar els seus beneficiaris en treballadors disposats a acceptar els treballs que ningú vol (Wacquant, 2006).

debilitat el seu poder, sinó que l'han augmentat fins a tal punt que s'estan aproximant a la seva asímptota.

Per tancar aquest apartat, vull destacar aquells autors (Auyero, 2011) que s'han començat a preocupar per veure quines són les relacions existents en temps neoliberals entre control social de la pobresa, dels grups més desafavorits, i la repressió d'aquelles protestes en què participen les persones més pobres d'una societat, o altres investigacions (Oliver, 2008) que han posat l'èmfasi en la interacció de la repressió de la dissidència i el control del delictes ordinari, i han apuntat que l'acceleració de l'empresonament en massa dels afroamericans als Estats Units després del 1980 ens pot suggerir l'existència de relacions entre el control del delictes i la guerra contra les drogues i el control de la dissidència política. Aquests empresonaments afecten les persones més pobres de la societat nord-americana, que podien suposar, i que van suposar durant la dècada dels 60, dissidència política. S'ha començat a investigar, doncs, com la repressió de la dissidència pot tenir clars lligams amb el control dels més pobres.

En una línia semblant i arran de l'estudi del context de la crisi econòmica argentina just a l'entrada del segle XXI, la criminalització dels moviments socials s'ha considerat com un repertori global d'accions i pràctiques de control amb les quals el poder organitza la seva governabilitat a fi de continuar el procés de desposseïció que apunta Harvey (Korol, 2009). Es fa així patent que el neoliberalisme i la imposició de l'austeritat necessiten la criminalització dels moviments socials perquè no sigui possible la resistència a la desposseïció que signifiquen els plans d'ajust estructural. La criminalització de la pobresa i de la dissidència són dos mecanismes necessaris per assegurar la desposseïció.

Aportacions, aquestes últimes, que em donen pistes i eines per vincular neoliberalisme, repressió de la protesta i fins i tot control de la pobresa. Aportacions claus per comprendre com s'ha actuat enfront d'una protesta que, en el marc català, ha reaccionat enfront de polítiques d'austeritat que han suposat la desposseïció de recursos de la població.

4.3. De les societats disciplinàries a les societats del control

Més enllà del creixement de l'Estat penal en temps de neoliberalisme que proposa Wacquant, és necessari referir-se a aquell cos teòric que ha fixat l'atenció en la racionalitat de la política i del sistema penal en aquestes últimes dècades. Aquell cos teòric que entén que el model punitiu disciplinari i normalitzador, en què l'Estat social es sustentava per implantar polítiques de control i penals i que tenia com a objectiu la rehabilitació, ha estat substituït per un model basat en la seguretat i el control constant. Un model, el correccionalista, que considerava que el tractament mitjançant el sistema penal havia de produir la transformació positiva del subjecte, ha

deixat lloc a una sèrie d'estratègies que simplement pretenen contenir, incapacitar, neutralitzar i segregar aquells subjectes que poden ser perillosos i productors de risc (De Giorgi, 2005). Un model que connecta perfectament amb els supòsits de gestió neoliberal.

Els canvis en la racionalitat de producció, el pas a la societat postfordista, són els que expliquen una nova racionalitat del control i de la pena en les societats occidentals actuals (De Giorgi, 2005, 2006). En les noves societats postfordistes passem d'un règim de plena ocupació a una situació en la qual la desocupació resulta un fet estructural. La desocupació ja no és l'absència de treball, sinó que és la privació de l'ocupació. La necessitat de control d'un règim que genera excedència és el que explicarà els canvis en el sistema penal i en els dispositius de control. Si el capitalisme industrial necessita dispositius de control social que disciplinin per introduir en les relacions de producció una força de treball adequada, en el moment que el *welfare* i el sistema de producció fordista es debiliten, els dispositius de control passen a tenir com a funció controlar l'excedència que suposa el nou context de producció (De Giorgi, 2006).

La perspectiva teòrica a la que es refereix De Giorgi (2005) beu de l'anàlisi de Foucault sobre els dispositius de seguretat, la biopolítica i la "governamentalitat", i de l'anàlisi de les societats de control de Deleuze. Aquí només en faig un breu apunt per poder comprendre com les teoritzacions d'aquests autors han donat lloc a una nova lectura sobre la racionalitat política, una manera de fer les coses orientada als objectius específics que té el poder.

Foucault, amb la introducció del concepte "governamentalitat", va fer un important desplaçament conceptual i metodològic. Va ser en els cursos dictats al Collège de France durant el 1978 i el 1979, recollits en les obres *Seguridad, territorio y población* (1978) i *Nacimiento de la biopolítica* (1979), que l'autor va introduir el concepte de "governamentalitat":

Con esta palabra "gubernamentalidad", aludo a tres cosas. Entiendo el conjunto constituido por las instituciones, los procedimientos, análisis y reflexiones, los cálculos y las tácticas que permiten ejercer esa forma bien específica, aunque muy compleja, de poder que tiene por blanco principal la población, por forma mayor de saber la economía política y por instrumento técnico esencial los dispositivos de seguridad. Segundo, por "gubernamentalidad" entiendo la tendencia, la línea de fuerza que, en todo Occidente no dejó de conducir, y desde hace mucho, hacia la preeminencia del tipo de poder que podemos llamar "gobierno" sobre todos los demás: soberanía, disciplina, y que indujo, por un lado, el desarrollo de toda una serie de aparatos específicos de gobierno, [y por otro] el desarrollo de toda una serie de saberes. Por último, creo que habría que entender la

"gubernamentalidad" como el proceso, o mejor, el resultado del proceso en virtud del cual el Estado de justicia de la Edad Media, convertido en Estado administrativo durante los siglos XV y XVI, se "gubernamentalizó" poco a poco (Foucault, 2007, p.136).

Amb la "governamentalitat" ja no es tracta de determinar la conducta dels altres –com es feia amb el sistema disciplinari–, sinó que es tracta de dirigir els altres d'una manera eficaç. Foucault entén que la "governamentalitat" és un tipus de govern que, per exercir el seu poder, utilitza un conjunt de tècniques i procediments que li permeten dirigir, canalitzar i organitzar eficaçment diferents fenòmens socials, processos productius i fluxos vitals. Es busca controlar i intervenir en els hàbits i activitats quotidianes del subjecte. Els dispositius de seguretat, com a principal tecnologia del poder, juntament amb un saber que identifica amb l'economia política, són allò que permet la regulació de la població. Els dispositius de seguretat es refereixen a un complex de pràctiques de control i de vigilància de la població, però també fan referència a l'educació, al naixement de les assegurances, a les polítiques de salut pública, etc. En definitiva, a tot allò que permet la reproducció i la conservació de determinats eixos de gestió productiva de les poblacions (com es cita a De Giorgi, 2006, p.116).

Aquest enfocament no dirigeix l'atenció únicament cap a les grans tecnologies, com el panòptic, sinó que l'atenció es fixa en les petites i quotidianes tècniques i instruments governamentals, com serien els expedients, els diaris, els censos, els pressupostos, les auditories i altres tecnologies autonomitzants (com es cita a Rose et al., 2006, p.124). En lloc de veure l'Estat com un cos únic, com el responsable de controlar la conducta dels ciutadans, aquesta perspectiva reconeix que una gran varietat d'autoritats governa en llocs diferents i en relació amb diferents objectius (com es cita a Rose et al., 2006, p.117).

El poder, com en l'anàlisi de la societat disciplinària, és considerat com a productiu i l'Estat no és pas el centre o el lloc privilegiat del poder, però és un espai de suport per al desplegament de les tecnologies i estratègies de "governamentalitat". La relació entre Estat i "governamentalitat" es fa estreta i complexa i, encara que la "governamentalitat" transcendeix la interioritat de l'Estat, no pot ser pensada sense l'Estat (com es cita a Musetta, 2009).

La nova racionalitat política que descriu Foucault casa amb les necessitats del neoliberalisme, perquè no es parteix del supòsit que el comportament humà ha de ser governat atenent únicament als interessos d'enfortir l'Estat, sinó que la "governamentalitat" permet el desenvolupament d'una tecnologia del govern que fa possible dirigir i controlar sense la sensació que les autoritats estan governant massa.

Pocs anys després de la mort del pensador francès, a mitjans dels vuitanta i segurament amb coneixement dels seus textos, Deleuze (2006) va plantejar un paradigma designat com a "societats del control". Per Deleuze, hi ha un nou poder que anomena "poder de la modulació contínua". L'autor considera que la societat disciplinària estava en crisi; el control ja no s'exerceix en institucions tancades, sinó que s'exerceix en espais oberts. Els psicofarmàcs, el consum televisiu, el màrqueting, l'endeutament privat, el consum, etc., són les noves formes de control que permeten la modulació d'un flux d'experiències.

La lògica que presidia les societats del control s'estén a tot el camp social, assumint modalitats més fluïdes, flexibles i tentaculars. Si la societat disciplinària forjava models fixos i circuits rígids de control, la "societat del control" funciona amb xarxes modulables. En paraules de l'autor:

Los encierros son moldes o moldeados diferentes, mientras que los controles constituyen una modulación, como una suerte de molde autodeformante que cambia constantemente y a cada instante, como un tamiz cuya malla varía en cada punto (Deleuze, 2006, p.3).

Mentre que la disciplina necessita espais tancats per operar, la seguretat i el control es mostren més centrífugs. Mentre que les disciplines tenen com a objectiu a llarg termini la normalització dels subjectes, la seguretat i el control es presenten de forma contínua i tenen com a objectiu mantenir les persones en els seus límits funcionals. Mentre que les disciplines modelen, la seguretat i el control modulen. Mentre que les disciplines intervenen sobre el cos de les persones, el control intervé només sobre l'ambient de les persones. Mentre que les disciplines pretenen eradicar allò que es considera disfuncional, la seguretat i el control només intenten minimitzar-ho, amb la intenció de regular-ho fins al nivell més òptim de la seva manifestació. I, finalment, si les disciplines es despleguen en l'univers del saber-poder sobre l'individu, la seguretat i el control despleguen un univers del no saber sobre els caràcters constitutius de l'individu (Brandariz, 2014a, p.40-41).

Les aportacions de l'apartat anterior sobre el creixement de l'Estat penal i les aportacions d'aquest apartat sobre una certa transició de les societats disciplinàries a les societats del control posen les bases per poder, en l'apartat següent, fer una caracterització del sistema penal avui en les societats occidentals. Aquesta caracterització em serà del tot útil per comprendre com actua aquest mateix sistema penal enfront de la protesta social. Es tractarà de comprendre si les característiques del sistema penal en temps de neoliberalisme es fan d'alguna manera presents en l'actuació del sistema penal enfront d'aquesta protesta.

4.4. Les principals característiques del sistema penal en temps de neoliberalisme

Abans de passar a fer una definició dels principals trets del sistema penal avui en les societats occidentals cal remarcar que ens trobem segurament en un temps de transició (Brandariz, 2014a; De Giorgi, 2006). Per tant, em referiré a tendències que es manifesten d'una forma imperfecta. En la meua exposició es podrà veure reflectit com avui dia, en la configuració del sistema penal, hi conviuen les expressions del poder sobirà i el control excloent propis de les societats premodernes, les pràctiques disciplinàries pròpies de la societat moderna i fordista, les pràctiques normalitzadores i rehabilitadores pròpies de l'Estat social a Occident, i les noves pràctiques de control i seguretat pròpies de les societats postdisciplinària i de l'etapa neoliberal en què viuen avui immerses les nostres societats (Brandariz, 2014a).

D'acord amb la irrupció del neoliberalisme durant la dècada dels 70 a Occident, acompanyat per la força ideològica d'una visió conservadora del món, la política penal i el sistema penal han quedat impregnats de dues visions pel que fa el control i la pena que, alhora que presenten friccions, s'acaben combinant.

La cara neoconservadora del sistema penal ens presenta el seu desig moralitzador de castigar, i la seva cara més neoliberal, la preocupació racional per controlar i castigar amb la màxima eficiència possible (De Giorgi, 2005; Garland, 1999, 2005). Si bé les elevades taxes d'empresonament representen, des d'un punt de vista neoliberal, un malbaratament de recursos, aquestes taxes, des d'un punt de vista neoconservador, són el símbol del desig compartit socialment de castigar amb força els que delinqueixen i es desvien (Garland, 2005). I si bé entre les dues visions apareixen evidents contradiccions, a la vegada neoliberalisme i neoconservadurisme són la parella perfecta. La llibertat que propulsa el neoliberalisme –que és únicament per a uns quants– es fa possible gràcies a un neoconservadurisme que propulsa uns valors que asseguruen un ordre social en què no hi hagi discrepàncies i que justifica les formes de control i de càstig més severes per a aquells que posin problemes a la llibertat dels que poden accedir als beneficis del mercat.

D'acord amb una visió neoconservadora, la justícia es converteix en expressiva. La política criminal pren un to emocional i el temor del delictes es converteix en un problema fonamental de l'estructura social, que s'expressa mitjançant l'exaltació del sentiment públic i la indignació popular. La qüestió del delictes deixa d'estar en mans dels experts i passa a ser una qüestió lligada a l'opinió pública, cosa que el converteix en medul·lar pel que fa a la competència electoral. La generació de la política criminal queda profundament polititzada i es torna populista. La víctima torna al centre de

l'escena política i és la seva situació la justificació de la política criminal. Mesures com les presons de màxima seguretat, la pena de mort, la cadena perpètua i altres mesures d'excepcionalitat responen a aquesta racionalitat neoconservadora (Garland, 2005).

D'acord amb una visió neoliberal, el sistema penal es centra a gestionar riscos mitjançant la consolidació d'una criminologia i una intervenció actuarial que es combinen amb una criminologia de l'elecció racional, que té com a punt de partida l'anàlisi econòmica del dret. De la mà d'aquests dos tipus de gestió, s'imposa una gestió penal gerencial i una tendència a la privatització d'alguns dels elements del sistema penal (Brandariz, 2014a).

En temps de neoliberalisme s'imposa un conjunt relativament articulat de tendències i pràctiques que es coneixen com a "actuarialisme penal o administratiu". Una lògica de la gestió del risc es consolida com a guia en tot el sistema penal. Una forma d'actuar del sistema penal que s'adiu perfectament a un moment en què la sensació d'inseguretat i de risc tendeixen a afermar-se (Brandariz, 2014a). Alguns autors, com Ulrich Beck (2006), han definit les societats actuals com les del risc: unes societats que estan en perill a causa dels seus propis progressos. Inspirat pels desastres ecològics, el sociòleg alemany defensa la idea que estem avançant cap a un nou temps del qual no podem conèixer el que ens espera. D'una societat industrial simple, lineal i basada en la certesa, en la capacitat de quantificar i controlar els possibles perills quotidians, passem a una societat del risc. Una societat complexa, amb riscos procedents de la modernització, incalculables i no sempre possibles de compensar.

La principal característica d'aquesta tendència és que s'actua abans que s'hagi comès el delicte i la finalitat última sempre és que la gestió del risc resulti com més econòmica millor i que produeixi resultats positius pel que fa a la neutralització del perill que suposa el risc (Brandariz, 2014a; De Giorgi, 2005; Garland, 2005; Rivera, 2004; Rivera & Monclús, 2005). Una gestió del risc que queda bàsicament en mans administratives. Les decisions que es prendran no seran adoptades pel poder judicial, sinó per les administracions (Rivera, 2004; Rivera & Monclús, 2005). Així es sustenta tot un règim de control social de la població que es distancia del principi d'igualtat davant de la llei, de la proporcionalitat del fet i del principi de la presumpció d'innocència (Brandariz, 2014a).

La criminologia i la intervenció actuarial s'agafen la mà amb una criminologia de l'elecció racional, que prové de l'anàlisi econòmica del dret i que considera que el subjecte es comporta com un actor de mercat que valora els costos que està disposat a suportar respecte als beneficis que creu que podrà obtenir quan delinqueix (Brandariz, 2014a; De Giorgi, 2005; Garland, 2005). D'acord amb els principis neoliberals, si ens hem de considerar nosaltres mateixos com la causa de les nostres accions i eleccions, sense cap altra causa que nosaltres mateixos, les persones que

cometen delictes han de ser considerades de la mateixa manera. El delictes és un acte racional que el duen a terme persones capaces d'elegir. La vella noció welfarista que les decisions i eleccions individuals estan estructurades socialment, de la mateixa manera que ho estan les capacitats i les oportunitats per portar-les a terme, desapareix (Garland, 2005).

L'orientació actuarial, centrada en la gestió del risc, i una criminologia que es centra en l'elecció racional i que, en conseqüència, vol incidir sobre les oportunitats del delictes, ens remetent a una intervenció criminològica que pretén incidir sobre les activitats rutinàries i que posa el focus en el control i la vigilància de situacions i d'interaccions. Es tracta d'intervenir sobre l'ambient i la vida quotidiana i no sobre cada un dels individus (De Giorgi, 2005; Garland, 2005). El control apareix com un fi en si mateix i es torna autoreferencial (De Giorgi, 2005). Si en tot el paradigma correccional prevalia la prevenció d'aquelles circumstàncies socials o personals que podien portar a la desviació, a la vegada que es feia èmfasi en la intervenció i en el tractament un cop ja s'havia produït el comportament desviat, ara preval una lògica de prevenció situacional (de Giorgi, 2005). És així, sobretot des d'una lògica actuarial, com es produeix un procés de despersonalització, i els dispositius de vigilància i de seguretat es despleguen sobre aquells individus que es consideren perillosos (De Giorgi, 2005; Rivera, 2004; Rivera & Monclús, 2005).

Centrar-se en determinats col·lectius i en les seves activitats rutinàries fa aparèixer tota una nova arquitectura urbana (videovigilància als carrers i altres mesures de seguretat) i determinades polítiques de control (tolerància zero²², *neighbourhood watch*²³, vigilància electrònica, policia comunitària) (Rivera, 2004; Rivera & Monclús, 2005) que suposen

²²A partir del 1990, en el context nord-americà, però també ràpidament a Europa, es comença a parlar de tolerància zero. La tolerància zero indica un complex d'estratègies encaminades a reduir dràsticament la freqüència de determinats fenòmens que es consideren indesitjables. El 1982, Kelling i Wilson publicaven un article que portava com a títol "Broken Windows" (finestres trencades) a la revista "Monthly Review". La hipòtesi de l'article era que com més es produeix una degradació urbana, abandonada a si mateixa i amb la presència de comportaments "desviats" o criminals, més fàcil és que es manifestin formes més greus de transgressió. Així, doncs, cal que la policia reprimeixi aquells comportaments que, encara que no constitueixin un delictes, resultin molestos i ofereixin una imatge degradada de l'entorn o l'ambient. Els *graffiti*, les persones que demanen al carrer, les persones sense sostre, les treballadores sexuals, etc., passen a ser focus de control i la policia passa a tenir un gran poder a l'hora de definir quins són aquells actes i comportaments intolerables. L'alcalde de Nova York Rudolph Giuliani i William Bratton, cap de la policia de la ciutat, van ser els propulsors, al començament de la dècada dels 90, d'aquesta proposta (De Giorgi, 2005; Wacquant, 2004, 2010; Rivera, 2004).

²³Estratègia de control, desenvolupada sobretot als Estats Units, que consisteix en la vigilància dels subjectes que comparteixen un àmbit territorial comú i que s'organitzen per garantir la seguretat comunitària, tant pel que fa a la prevenció com pel que fa a la persecució del delictes.

l'aixecament de barreres simbòliques i de tipus material que redueixen els suposats riscos i oportunitats de delictes, però que permeten que es mantinguin separades dues classes d'individus: els que produeixen el risc i els que consumeixen mesures i recursos per a la seguretat.

La criminologia actuarial i de l'elecció racional obren les portes al mercat de la seguretat. Un Estat cada cop més subjectat a la limitació de recursos i que predica l'autocontenció de la despesa pública permet que la indústria de la seguretat maximitzi les seves oportunitats de negoci. Igual que en altres camps dels quals l'Estat s'ha retirat, com serien l'educació, la sanitat o l'assistència social, la seguretat ho aprofita per lucrar-se (Garland, 2005; Brandariz, 2014a). Una societat immersa en les sensacions de risc i la incertesa que demana seguretat constantment permeten que aquesta indústria es desenvolupi. A la vegada, la constant presència dels seus productes alimenta aquesta inseguretat (Brandariz, 2014a).

L'Estat modern es va caracteritzar per la progressiva concentració en les seves instàncies institucionals del monopoli de la seguretat i del control del delictes. L'expansió de la democràcia presentaria l'atribució d'aquest monopoli com un interès públic per a la protecció de tota la ciutadania. Les funcions policials i d'enjudiciament i sanció passaven a ser tasques professionals, especialitzades i, sobretot, burocratitzades. Amb l'emergència de la indústria de la seguretat i l'expansió comunitària de la funció de control del delictes es posa en joc el paper de l'Estat. Però és també mitjançant l'ús del sistema penal que l'Estat intenta relegitimar-se davant de la pèrdua del seu reconeixement, precisament per la seva falta de responsabilitat en l'àmbit públic. La reafirmació obsessiva del dret a la seguretat i de l'interès per les funcions de manteniment de l'ordre serveix, a la vegada, per satisfer el dèficit de legitimitat que pateixen els responsables polítics pel fet de renunciar a dur a terme la missió de l'Estat en matèria econòmica i social. No és estrany que els partits de l'esquerra governamental, que han acabat aplicant polítiques neoliberals, no hagin diferit gens en les seves polítiques de seguretat i penals (Wacquant, 2006, 2010, 2011).

És en el marc de la implantació d'aquestes pràctiques criminològiques que és interessant comprendre quin sentit agafa el càstig. L'orientació de l'acció racional és aquella que justifica més bé un increment de la pena. Si l'individu decideix de forma racional sobre el delictes, és necessari que s'incrementin els costos davant del delictes. La pena es concep, doncs, com a dissuasòria i es veu com una informació dirigida a modular el comportament d'individus racionals sobre el cost de la seva conducta delictiva (Brandariz, 2014a, p.180). Una actuació, la d'incrementar la pena, que tampoc entra en contradicció amb l'orientació actuarial, que vol aconseguir la neutralització d'aquelles persones que semblen ser immunes a l'elecció racional. Si bé la seva lògica s'adiu més a la filosofia neoliberal, una

filosofia neoconservadora li serveix de paraigua ideològic per justificar a nivell moral l'augment de les penes. És en el marc d'aquestes orientacions criminològiques que el càstig s'autolegitima fàcilment. Ja no es necessita que tingui efectes positius en termes de transformació dels subjectes. Es necessita únicament que tingui eficàcia interna i que sigui funcional en termes d'estalvi econòmic (De Giorgi, 2005). D'acord amb la criminologia actuarial i de l'elecció racional, l'objectiu de la presó ja no és la correcció o la reinserció, sinó administrar a nivell de poblacions senceres una càrrega de risc, alhora que s'atribueix a la pena una funció de pura eliminació del subjecte del context social. L'empresonament serveix, simultàniament, com a satisfacció expressiva de sentiments retributius i com a mecanisme instrumental per a la gestió del risc i per al confinament del perill de la població (Garland, 2005). La presó transforma el seu mateix sentit i pren una nova racionalitat del control (De Giorgi, 2006).

La definició duta a terme fins aquí, mitjançant diversos autors, sobre quina és la racionalitat punitiva que funciona en temps de neoliberalisme m'ha de servir per comprendre com ha funcionat el sistema penal enfront de la protesta social en un temps de recessió econòmica en què les polítiques de tall neoliberal no han fet més que accentuar-se.

5. La irrupció de la cultura de l'emergència i l'excepcionalitat

A partir de la dècada del 2000 assistim, al món occidental, a un complex procés de "securització" de les agendes nacionals i internacionals (Fernández de Mosteyrín, 2012). Es trasllada el camp bèl·lic a l'interior dels països occidentals (Lara, 2013) i s'inicia l'anomenada "guerra contra el terror" o "guerra preventiva", empresa per Occident després dels atemptats a Nova York de l'11 de setembre de 2001, dels atemptats a Madrid del març de 2004 i dels de Londres del juliol de 2005 o, més pròxims en el temps, dels atemptats durant el 2015 a París, en dues ocasions, o durant el 2016 a Brussel·les i Niça.

Uns atemptats les causes dels quals s'haurien de buscar en la guerra que havien posat en marxa els Estats Units i Europa, als anys 90, amb les invasions de l'Iraq, i que continuava el 2001 amb la invasió de l'Afganistan pels Estats Units, després dels atemptats del 2001. En el cas de l'Iraq, unes suposades armes de destrucció massiva, que mai van aparèixer, es convertien en l'excusa d'una suposada guerra preventiva que havia d'ocasionar 650.000 morts i més de dos milions de desplaçats (Egaña & Giacomuzzi, 2012).

En tot cas, la "guerra contra el terror", el 2001, obria un ampli procés de reformes legislatives en matèria de l'anomenada "lluita antierrorista". Unes modificacions i resolucions legislatives que han significat la configuració d'una normativa excepcional i d'emergència als Estats Units i a Europa. El

camp de detenció de Guantánamo instaurava l'exccepcionalitat en constituir-se com a zona de no dret, al marge de la legalitat (Rivera, 2004). Si en l'apartat anterior em referia a la substitució de l'Estat social per un model d'Estat penal en temps de neoliberalisme, ara s'ha de destacar que l'afebliment de l'Estat social ha permès també la irrupció de l'exccepcionalitat i del fet que s'hagin anat minant els principis garantistes d'un Estat de Dret (Serrano-Piedecabras, 1988).

Els atemptats del 2001 als Estats Units i la por que van generar servien per generar una "guerra contra el terror". El xoc que havien causat els atemptats servia per materialitzar noves idees: xoc de civilitzacions, eix del mal, feixisme islàmic, seguretat nacional... Un arsenal ideològic que permetia que una nova economia, basada en la indústria de la seguretat i la indústria militar, quedés articulada perquè el capitalisme n'extragués importants beneficis (Klein, 2012). Part de la ideologia dominant que ha acompanyat i que ha permès que aquest desenvolupament legislatiu, justificat per la "guerra contra el terror", sigui possible és la islamofòbia. Una ideologia propulsada pels centres de poder, que fomenten l'odi a l'altre, entès l'altre com a perillós i amb valors nocius i amenaçadors per al cos social. La força d'aquesta ideologia ha donat lloc a la discriminació i l'aversion cap als musulmans. La islamofòbia ha generat el consentiment social respecte a actuacions militars (a nivell global) i policials/judicials (a nivell local) (Alba, 2015).

La cultura de l'exccepcionalitat no és nova en els ordenaments jurídics europeus. Ja en els anys 70, davant dels fenòmens de la violència política i el terrorisme, es va construir un subsistema penal d'excepció (Rivera & Nicolás, 2005). I tampoc és gens nova en el cas de l'Estat espanyol, on Euskal Herria i l'esquerra abertzale han patit, i continuen patint, una estratègia d'assetjament constant en què tot val. La suposada finalitat, acabar amb el terrorisme, ha justificat la utilització de tota mena de mitjans, com accions paramilitars, parapoliciales i extrajudicials des dels anys 70. L'exemple més clar: els GAL. L'ús de la condemna constant de la violència ha permès legitimar una estratègia d'actuació de l'Estat basada en una visió politicomilitar del conflicte basc, que escapa de la possibilitat de dirimir-lo mitjançant la dialèctica política (Egaña & Giacopuzzi, 2012). El procés de deslegitimació de la violència d'ETA ha relegimitat el paper de l'Estat en l'ús d'una violència que s'ha presentat com a legítima i que ha aconseguit ser-ho per a una important part de la població espanyola. La separació entre els violents i els demòcrates, que en moltes ocasions s'ha convertit en la separació entre els separatistes i els demòcrates, ha estat el discurs dominant, i simplificador, que ha permès posar en el centre la penalitat en lloc del debat polític. D'aquesta manera, es demostra que l'Estat no ha comprès mai el fenomen de la violència política d'ETA com a fruit d'una situació de desajust econòmic o polític, sinó com un fenomen antidemocràtic (Egaña & Giacopuzzi, 2012).

La visió politicomilitar amb què s'ha afrontat el conflicte d'ETA, i també altres conflictes que han suposat dissidència social, s'ha alimentat de la naturalesa de l'Estat espanyol conformat després de la guerra civil. No es pot passar per alt que la Constitució que va ser aprovada el 31 d'octubre de 1978, i ratificada el 6 de desembre d'aquell mateix any, era el punt i final d'un procés de transició. Però la Constitució no acabava de trencar amb el passat i naixia d'un pacte amb el vell règim franquista. Això explica que cap responsable polític, policial, judicial, religiós, militar o econòmic de la dictadura fos sotmès a judici, destituït i sancionat. A més a més, les Forces Armades havien posat límits a qüestions sensibles com la monarquia, la bandera i la unitat territorial (Casanova, 2012). Seguint Manuel Ballbé (1985), amb la declaració constitucional s'imposava a l'Estat l'enquistament del militarisme, un militarisme no pas entès com la presència dels militars en el govern i l'administració, sinó un militarisme com a enquistament d'institucions i tècniques jurídiques castrenses en l'activitat administrativa i governamental i en la seva organització, específicament en l'àmbit de la seguretat i la policia (en l'àmbit del que durant el franquisme s'havia anomenat "ordre públic"). A la vegada, el procés de transició deixava intacta l'estructura de funcionaris, inclosos els del sistema judicial. Jutges i fiscals, que s'havien mostrat tolerants davant de la violència franquista i feixista, continuaven la seva carrera professional, fins al punt que el cos judicial franquista seria el que assumiria inicialment les funcions que la Constitució atribuïa al Tribunal Constitucional, el Tribunal Suprem i l'Audiència Nacional (de fet, el Tribunal d'Ordre Públic franquista es transforma en Audiència Nacional). El poder d'aquests tribunals quedava reforçat a partir de les eleccions del 1982 i es consolidava amb el sistema de torn dels dos grans partits, PSOE i PP. En aquestes condicions, els òrgans judicials superiors es nodrien dels candidats triats pels dos partits, candidats que han acabat actuant en moltes ocasions en funció dels seus interessos polítics (Fontana, 2015). També el Cos Nacional de Policia de l'Estat mantindria molts dels trets del cos policial franquista, per exemple, en les seves formes de reclutament i en una forma d'organització rígida, jeràrquica i fins i tot militaritzada a nivell cultural o simbòlic (Asens, 2004). En l'àmbit polític i judicial hi ha hagut un cert desinterès pel que fa a l'accés als cossos policials, un acte d'excessiva confiança en la democratització d'aquests cossos (Asens, 2004).

La focalització de l'atenció internacional, en la dècada dels 2000, en la qüestió del terrorisme donava l'oportunitat a José María Aznar, president del govern en aquell moment, de defensar les seves tesis militaristes sobre el conflicte basc i aconseguir suports internacionals. Va ser una gran satisfacció per al PP la inclusió d'ETA en la llista d'organitzacions terroristes dels Estats Units i, posteriorment, en la llista que n'havia d'elaborar la Unió Europea, que també hi va mencionar les organitzacions basques il·legalitzades (Casanova, 2012).

Però curiosament, si els atemptats d'Atocha, a Madrid, de l'11 de març de 2004 van ser els que van permetre accentuar i justificar legislacions excepcionals per lluitar contra l'anomenat terrorisme islàmic, també van ser aquests mateixos atemptats els que es van girar en contra del govern del PP. Amb aquells atemptats, es posava sobre la taula la falta de sentit d'una guerra persistent i enrocada i la falta de dialèctica política de l'Estat pel que fa al fenomen de la violència política d'ETA. Els atemptats de Madrid van ser atribuïts pel govern del PP a ETA. Arnaldo Otegi, el màxim representant de l'esquerra abertzale, declarava públicament, el mateix dia dels atemptats, que l'esquerra abertzale no considerava ni com a hipòtesi de treball que l'autoria de l'atac de Madrid fos d'ETA, i n'expressava el rebuig absolut. Però el govern del PP igualment continuava mentint. L'endemà dels atemptats, més de dos milions de persones a Madrid i més d'un milió i mig a Barcelona, creient-se el discurs oficial, sortien al carrer sota el lema "Amb les víctimes, amb la Constitució i contra el terrorisme". La nit abans de les eleccions hi havia a tot l'Estat concentracions davant de les seus del PP per reclamar la veritat. L'endemà, les eleccions van suposar el fracàs d'Aznar i del PP. Començava una nova legislatura en mans del PSOE i de José Luís Rodríguez Zapatero com a president del govern. S'entrava en una nova fase política que, més enllà de la retirada de les tropes de l'Iraq, no significava un canvi de paradigma del govern pel que fa al tractament del conflicte basc o del fenomen del terrorisme islàmic. La "guerra contra el terror" continuava. El 20 d'octubre de 2011, ETA anunciava la fi de la seva activitat, però això tampoc va significar cap canvi en la legislació antiterrorista (De Prada, 2012; Echano, 2013). Lluny d'això, la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, ha aprofundit en l'excepcionalitat i destaca per un seguit de mesures que pretenen combatre l'anomenat terrorisme gihadista en resposta als atemptats a París contra "Charlie Hebdo".

La "guerra contra el terror" ha estat molt més que una estratègia antiterrorista. Ha estat desbordada i ha passat a tenir efectes molt importants en altres àmbits. Ha depassat la col·laboració internacional per endinsar-se en la configuració dels estats i de les seves polítiques de seguretat, alhora que s'ha estès més enllà del fenomen terrorista i ha envaït tot l'àmbit jurídic (Fernández de Mosteyrín, 2012; Serrano-Piedecabras, 1988). En aquest sentit, em sembla fonamental dedicar un apartat d'aquest marc teòric a comprendre què és la cultura de l'emergència i de l'excepcionalitat, enfront del que és l'Estat de Dret i el garantisme. La seva comprensió m'ha de permetre analitzar i entendre si algunes de les formes de l'excepcionalitat s'han fet presents, ja sigui en el cas del sistema penal estàtic o del dinàmic, en l'actuació enfront de la protesta, i això és un dels aspectes que he esbrinat al llarg d'aquesta investigació amb el treball de camp, com es podrà veure reflectit en el capítol 5.

En tot cas, és ben cert que la via penal s'ha presentat com un instrument de la política antiterrorista de l'Estat, una legislació penal antiterrorista de

caràcter excepcional en el seu origen, però que s'ha inserit d'una manera normalitzada en la legislació. La legislació penal antiterrorista està continguda en el Codi Penal del 1995 i ha seguit una línia d'enduriment creixent (Lleis Orgàniques 2/1998, 7/2000, 7/2003, 15/2005, 5/2010 i 1/2015)²⁴. Concretament, els delictes de terrorisme s'ubiquen a la Secció 2 del capítol V, que té com a Títol XXII Delictes de l'Ordre Públic.

L'anomenat pacte contra el terrorisme gihadista que PP i PSOE van aprovar al febrer de 2015 promou la modificació del Codi Penal en matèria de delictes de terrorisme, i preveu impulsar les reformes legislatives necessàries per actualitzar i reforçar el marc jurídic, mantenir vigent el record a les víctimes de terrorisme i garantir els recursos humans i materials necessaris per lluitar de manera més eficaç contra el terrorisme a l'administració de justícia, a les forces i cossos de seguretat de l'Estat i als serveis d'intel·ligència.

Seguidament, dedico un primer apartat a definir i explicar què és el garantisme i l'Estat de Dret per poder explicar, en el segon apartat, què és la cultura de l'emergència i l'excepcionalitat. El tercer apartat el dedico a explicar quins són els principis del garantisme, segons Ferrajoli (1995), i com aquests poden quedar lesionats. El quart apartat em serveix per explicar com la imposició d'aquesta excepcionalitat necessita la creació d'un enemic per part del poder. Finalment, el cinquè apartat el dedico a aquelles teoritzacions que han apuntat a la necessitat que el dret a la protesta sigui garantit com a garantia de l'Estat de Dret i de la democràcia en el seu sentit més ampli.

Per entendre la repressió de la protesta en aquest context de crisi no podem oblidar la influència que hi hagin pogut tenir les mesures d'excepció que l'Estat ha anat desplegant i desenvolupant davant de l'anomenat fenomen del terrorisme, ja sigui el d'ETA o el gihadista. Entendre els principals trets reactius de l'Estat enfront del fenomen que anomena i tracta com a terrorisme és cabdal per comprendre la reacció de l'Estat davant de la protesta social en el marc de Catalunya, que és l'objecte d'aquesta tesi.

5.1. El garantisme i l'excepcionalitat a través de Luigi Ferrajoli

Durant la primera meitat del segle XX, una vegada es consolida l'estat liberal, es produeix un gir de signe antiil·lustrat a Alemanya i Itàlia. Aquest

²⁴En aquest apartat que segueix quan faig alguna referència a les característiques de la legislació, les reformes, les innovacions legislatives i resolucions judicials al voltant de l'anomenat fenomen del terrorisme, tinc en compte tota aquella legislació que ha modificat la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. Però, sempre que faig referència a algun dels seus articles de manera concreta, em refereixo a l'actual numeració després de la modificació Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març.

gir suposa una nova actitud política de tall conservador i reaccionari de la cultura jurídica liberal. Però, a la segona meitat del segle XX, després de la Segona Guerra Mundial, tindrà lloc un autèntic canvi de paradigma en el dret que representarà una revolució epistemològica en les ciències penals, gràcies a les garanties de rigidesa que havien de significar les constitucions, a més a més del control de la legitimitat de les lleis pels tribunals constitucionals (Rivera, 2004, 2005).

Seguint el jurista italià Ferrajoli (1995, p.33 i p.45), els principis sobre els quals es funda el model garantista clàssic són fruit de la tradició jurídica il·lustrada i liberal. L'autor explicita que les escoles teòriques de què es nodreix aquesta tradició són diverses. Es tracta de les doctrines dels drets naturals, de les teories contractualistes, de la filosofia racionalista i empirista, de les doctrines polítiques de separació de poders i de supremacia de la llei, del positivisme jurídic i de les concepcions utilitaristes del dret i de la pena. El model antigarantista, en canvi, es basa en esquemes premoderns de la Inquisició i en les modernes teories de la prevenció especial, de la defensa social o de tipus normatiu d'autor. Enfront del sistema garantista hi ha un model inquisitiu que es basa en doctrines i models teòrics i polítics del dret penal d'autor.

Enfront del model del garantisme, hi trobem el de l'autoritarisme penal i, per tant, enfront del dret penal mínim, hi trobem el dret penal màxim. El model antigarantista apareix quan els poders públics no estan disciplinats per la llei i, en conseqüència, no tenen límits ni condicions (Ferrajoli, 1995).

Garantisme és, doncs, per Ferrajoli (1995), aquell sistema de legalitat que no tan sols significa la producció de lleis, sinó que en programa els continguts substancials, vinculant-los, de forma normativa, als principis, valors i drets inscrits en les seves Constitucions. L'Estat i el legislador deixen de ser omnipotents perquè les lleis han de ser coherents amb el que diu la Constitució. La funció i la dimensió del nou paradigma constitucional té una doble direcció: com a crítica del dret existent i com a disseny del dret que ha de ser. El model politicocriminal garantista no és mai el dret aconseguit, sinó el dret per aconseguir (Ferrajoli, 1995; Rivera, 2005).

El dret penal d'excepció, en canvi, altera l'obligatorietat de l'Estat d'acollir-se i complir el text constitucional i la legislació ordinària, de tal manera que es prima la raó d'estat per sobre de la raó jurídica. La raó d'estat busca principalment el bé o la potència de l'Estat, acollint-se a fonts de legitimació extralegals per justificar les seves decisions i actuacions. Si l'Estat de Dret subordina els fins polítics a l'ús de mitjans jurídicament preestablerts i vinculats a la llei, la raó d'estat subordina els mitjans –que, de fet, ja són indeterminats i no regulats– a la consecució de fins polítics. En l'Estat de Dret, l'Estat és un mitjà que es justifica perquè la seva principal finalitat és la tutela dels drets fonamentals del ciutadà, mentre que, quan predomina la raó d'estat, l'Estat i el seu poder es converteixen en la finalitat. La paradoxa

és que la legislació d'excepció, lluny de quedar deslegitimada, es dota d'una força de legitimació política. La ruptura de les regles del joc de l'Estat de Dret es justifica precisament per defensar l'Estat i la seva raó. D'aquesta manera, l'Estat es defensa mitjançant la negació de l'Estat de Dret (Ferrajoli, 1995).

Per Ferrajoli (1995, p.104), el sistema garantista pot ser identificat amb l'Estat de Dret, un model d'Estat nascut amb les modernes Constitucions i que és l'expressió d'un tipus d'ordenament en què el poder públic, i específicament el penal, està rígidament limitat i vinculat a la llei en el pla substancial (o dels continguts penalment rellevants) i en el pla processal (o de les formes processalment rellevants). En l'Estat de Dret no hi ha poders sense regulació i actes de poder incontrolables; tots els poders estan limitats per deures jurídics (Ferrajoli, p.857). S'ha de tenir en compte que l'Estat modern va néixer històricament com a Estat de Dret abans que com Estat democràtic. L'Estat de Dret el concebem com un sistema de límits imposats legalment als poders públics com a garantia de drets fonamentals, que es contraposa a la idea que democràticament es pugui decidir sobre tot. Tot i això, per Ferrajoli (1995), aquest Estat de Dret no és únicament un Estat liberal, protector dels drets individuals i de les llibertats, sinó que és un Estat social, garantidor de tota una sèrie de drets socials.

Els drets de llibertat són drets o facultats de comportament propi als quals els corresponen prohibicions (deures públics de no fer), mentre que els drets socials o materials són expectatives de comportaments aliens als quals haurien de correspondre obligacions (o deures públics de fer):

Ninguna mayoría, se ha dicho, puede decidir la supresión de un inocente o la privación de los derechos fundamentales de un individuo o un grupo minoritario; y tampoco puede dejar de decidir las medidas necesarias para que a un ciudadano le sea asegurada la subsistencia y la supervivencia (Ferrajoli, 1995, p. 865).

Els dos elements constitutius del sistema garantista, sempre seguint l'autor italià, són: la definició legislativa i la comprovació jurisdiccional de la desviació punible. El sistema garantista, per ser-ho, exigeix el principi d'estricta legalitat, que és el que permet una delimitació i definició dels supòsits típics penals. Aquesta delimitació és la que assegura la verificabilitat i la refutabilitat de l'acció, el dany i la culpabilitat. El sistema garantista també exigeix el principi d'estricta jurisdiccionalitat, que és el que garanteix la verificació i la refutació dels supòsits típics penals concrets, assegurant la càrrega de la prova de l'acusació i el dret a la refutació de la defensa. Els principis d'estricta legalitat i jurisdiccionalitat es mostren totalment connectats. El primer principi és pressupòsit del segon; mitjançant el principi cognoscitiu de la significació normativa i de la certesa

probatòria, el jutge comprova i prova com a vertader el que està taxativament denotat per la llei com a delictes (Ferrajoli, 1995, p.96).

Per Ferrajoli (1995), aquests principis permeten establir les condicions d'ús de la veritat processal i garantir la immunitat dels ciutadans respecte a intervencions punitives infundades o arbitràries. Però també reconeix que, per molt perfeccionat que estigui el sistema garantista, la verificació jurídica dels pressupòsits legals de la pena mai pot ser absolutament certa o objectiva. D'aquesta manera, explicita la debilitat de la idea il·lustrada que el judici és una tècnica perfecta i que el jutge és simplement la boca de la llei. El model garantista sempre té un caràcter utòpic. El dret penal, encara que rodejat de límits i garanties, conserva sempre una intrínseca brutalitat que fa problemàtica i incerta la seva legitimitat moral i política (Ferrajoli, 1995, p.21). Aquesta cita n'és il·lustrativa:

La historia de las penas es sin duda más horrenda e infamante para la humanidad que la propia historia de los delitos: porque más despiadadas, y quizá más numerosas, que las violencias producidas por los delitos han sido las producidas por las penas y porque mientras que el delito suele ser una violencia ocasional y a veces impulsiva y obligada, la violencia infligida con la pena es siempre programada, consciente, organizada por muchos contra uno. Frente a la fabulada función de defensa social, no es arriesgado afirmar que el conjunto de las penas conminadas en la historia ha producido al género humano un coste de sangre, de vidas y de padecimientos incomparablemente superior al producido por la suma de todos los delitos (Ferrajoli, 1995, p. 385-386).

En una línia similar, Eugenio Zaffaroni (2006) considera que l'Estat de Dret no és altra cosa que la contenció dels estats policia. Per l'autor, les cuirasses de contenció que s'han construït a través del temps no han eliminat l'estat policia, sinó que l'han encapsulat. Hi ha una contínua dialèctica entre l'Estat de Dret i l'Estat policia, i l'Estat de Dret ha d'estar sempre atent per contenir l'Estat policia que hi ha dins seu:

(...) existe una contínua dialéctica en el estado de derecho real, concreto o histórico, entre éste y el estado de policía. El estado de policía que lleva en su interior nunca cesa de pulsionar por perforar y estallar las vallas que le coloca el estado de derecho. Cuanto mayor sea la contención del estado de derecho, más cerca se hallará del modelo ideal, y viceversa, pero nunca llegará al modelo ideal porque para eso debería ahogar definitivamente el estado policía y ello importaría una reducción radical –o una abolición– del propio poder punitivo (Zaffaroni, 2006, p.166).

El dret penal de tot Estat de Dret ha de ser la reducció i contenció del poder punitiu en els límits menys irracionals possibles (Zaffaroni, 2006, p.168). El sistema garantista s'ha de correspondre amb un ideal de racionalitat i certesa. S'aspira que siguin castigats els delictes en què s'hagi provat realment la culpabilitat i no s'aspira que resultin exactament comprovats i castigats tots els fets previstos per la llei com a delictes. Davant de l'abolicionisme i l'utilitarisme, el garantisme es sosté en la idea que la pena no serveix només per prevenir delictes injustos, sinó també els càstigs injustos (Ferrajoli, 1995, p.330). Les garanties penals i processals no poden ser més que un sistema de prohibicions perquè el poder no pugui fer abús del seu propi poder.

Un model antigarantista, en canvi, té com a principi que cap culpable pot quedar impune; no es pretenen establir, doncs, les garanties necessàries per a la condemna, sinó simplement les que siguin suficients perquè aquesta pugui ser possible. I si la llei perd importància, el procés judicial també pren un caràcter subjectiu i es remet a l'autoritat del jutge. En lloc de jurisdiccionalitat, s'imposa el decisionisme. La decisió judicial, en absència de referències fàctiques i determinades, passa a basar-se en valoracions, diagnòstics o sospites subjectius abans que en proves de fet. (Ferrajoli, 1995, p.43). Per Ferrajoli (1995), si una justícia penal completament basada en la veritat és una utopia, una justícia penal que no es basa en la veritat és un sistema d'arbitrarietat. En les línies següents, hi trobem una clara diferència entre el model garantista i l'antigarantista:

La certeza perseguida por el derecho penal máximo está en que ningún culpable resulte impune, a costa de la incertidumbre de que también algún inocente pueda ser castigado. La certeza perseguida por el derecho penal mínimo está, al contrario, en que ningún inocente sea castigado, a costa de la incertidumbre de que también algún culpable pueda resultar impune. Los dos tipos de certeza y los costes ligados a las incertidumbres correlativas reflejan intereses y opciones políticas contrapuestas: por un lado, la máxima tutela de la certeza pública respecto de las ofensas ocasionadas por los delitos; por otro lado, la máxima tutela de las libertades individuales respecto de las ofensas ocasionadas por las penas arbitrarias (Ferrajoli, 1995, p.106).

Les condicions constitutives del garantisme han d'assegurar la separació entre dret i moral i entre dret i naturalesa. S'ha d'assegurar que no hi hagi un judici moral ni un diagnòstic sobre la naturalesa anormal o patològica de la persona. També suposa la igualtat dels subjectes davant de la llei i la producció d'àmbits segurs de llibertat, perquè la persona sap tot el que pot fer i no pot fer, independentment de qui és o què pensa. En canvi, un model antigarantista o basat en l'excepcionalitat es fonamenta en una concepció ontològica i substancialista de la desviació. L'objecte de coneixement i el

tractament penal no es basen tan sols en el delicte que preveu la llei, i la pena ja no és conseqüència de fets provats judicialment, sinó que tot deriva de pressupòsits subjectius. La sospita que s'ha comès delicte o la suposada perillositat social del subjecte per la seva amoralitat, anormalitat o patologia psicofísica són elements que determinen la possibilitat de l'existència de la pena. Es produeix, doncs, una confusió entre dret i moral o entre dret i naturalesa que dona lloc a un subjectivisme inquisitiu. Aquest model es presenta amb tota la seva irracionalitat i incertesa, i es produeixen, en conseqüència, invasions incontrolades en l'esfera de la llibertat dels ciutadans (Ferrajoli, 1995).

El garantisme exigeix que la seva legitimitat política sigui externa, és a dir, fonamentada en valors i interessos individuals o col·lectius i que la seva legitimitat jurídica sigui interna, és a dir, fundada en la llei. El garantisme ha de ser capaç de separar la legitimació externa de la legitimació interna, la validesa de la justícia i el dret de la moral. El grau de justícia externa vindrà donada per la quantitat i la qualitat dels principis de justícia incorporats limitivament en els nivells normatius més alts de l'ordenament jurídic com seria la Constitució. El grau de justícia interna dependrà de la quantitat i la qualitat de les garanties de què estigui dotat l'ordenament. En tot cas, a diferència dels sistemes autoritaris i antigarantistes, el garantisme mai ha de subordinar la legitimació interna a la legitimació externa (Ferrajoli, 1995).

La justificació de l'excepcionalitat que s'ha normalitzat al llarg de les últimes dècades ha provocat que, encara que els fenòmens que feien emergir l'excepcionalitat hagin desaparegut, les noves mesures excepcionals han arrelat en les normes, les pràctiques i la cultura, i han generat poders i centres de poder no disposats a normalitzar-se. Policia, partits polítics, juristes i mitjans de comunicació s'alimenten de l'excepcionalitat i l'alimenten. Avui, per Ferrajoli (1995), les nostres vides estan més en perill per l'actuació dels estats i les il·legalitats dels poders públics que no pas pels delictes individuals:

En definitiva, lo que ha sucedido, retomando la imagen de Hobbes, es que "este hombre artificial nuestro al que llamamos estado, nacido para domar y poner freno a los hombres lobos" que son los hombres naturales, se ha transformado a menudo en un lobo artificial. Y los lobos artificiales se han revelado bastante más salvajes, incontrolables y peligrosos que los hombres naturales que los habían creado para confiarse a su tutela (p. 936).

5.2. La lesió dels principis garantistes i l'excepcionalitat segons Luigi Ferrajoli

Ferrajoli (1995) defineix una sèrie de principis que configuren el sistema garantista. Ens alerta que la lesió de cada una de les garanties no tan sols comporta un canvi del sistema, sinó que repercuteix sobre el conjunt de les garanties restants, debilitant-les o fins i tot anul·lant-les. Cada un dels principis anuncia una garantia jurídica per a l'afirmació de la responsabilitat penal i per a l'aplicació de la pena i, per tant, per al conjunt de les condicions normativament exigides perquè una persona sigui sotmesa a una pena. El fet que existeixin aquests principis no indica de manera directa que sigui obligatori castigar, sinó que, simplement, són una condició necessària per poder-ho fer.

La definició d'aquests principis serveix a l'autor per descriure diferents models penals que són resultat de la falta o la lesió d'aquests principis. En un extrem, hi trobaríem un sistema que tendeix al dret penal mínim, el sistema garantista, i en l'altre extrem, un sistema que tendeix al dret penal màxim, els sistemes autoritaristes o totalitaris. Entre els dos extrems, hi trobem diverses possibilitats; tot dependrà de la quantitat i de la qualitat de les prohibicions i de les penes establertes. Tot i això, Ferrajoli creu que, en els ordenaments dels moderns Estats de Dret, aquestes dues tendències conviuen a causa de l'existència de diferents nivells de normes. Els nivells normatius superiors tendeixen a un dret penal mínim i els nivells normatius inferiors tendeixen a un dret penal màxim. En tot cas, aquesta tipologia ha de servir per explicar i per avaluar els diferents sistemes penals, tant en la seva dimensió normativa (sistema penal estàtic) com en la seva dimensió efectiva de funcionament (sistema penal dinàmic).

El primer grup de principis que es presenten (el de retribució, el de legalitat i el de necessitat) tenen a veure amb la pena i donen resposta al perquè, el quan i el com castigar. El segon grup de principis (el de lesivitat, el de materialitat i el de culpabilitat) tenen a veure amb la justificació de les opcions que guien els pressupòsits de la pena, és a dir, dels fets qualificats com a delictes i donen resposta al perquè, el quan i el com prohibir. El tercer grup de principis (el de jurisdiccionalitat, l'acusatori, el de verificació i el de contradicció) es refereix a la justificació de les formes i els procediments d'investigació dels delictes i d'aplicació de les penes, és a dir, del procés penal, i donen resposta al perquè, el quan i el com jutjar.

5.2.1 Principis de retribució, legalitat i necessitat

El principi de retribució o de la successivitat de la pena respecte al delictes té com axioma *nulla poena sine crimine*. Aquest principi indica que la pena sempre serà una sanció *postdelictum*. No hi ha pena sense delictes i només hi ha pena si hi ha delictes provats. La pena no serà mai una mesura

preventiva per evitar el delictes, sinó una mesura que respon a la conseqüència del fet que s'hagi provat que una persona ha comès una acció que es considera delictiva. La garantia del caràcter retributiu de la pena serveix per assegurar que ningú podrà ser castigat més que pel que ha fet. Exclou així la possible finalitat preventiva de la pena, a la vegada que exclou el càstig de l'innocent, encara que el poder i la seva ideologia el consideri malvat, desviat, perillós o sospitós. Només es pot castigar pel que la persona ha fet i no pel que la persona és o pel que pot semblar que ha fet.

El principi de legalitat, com a "mera legalitat" i com a "estricta legalitat", té com a axioma *nullum crimen sine lege*. El principi de legalitat s'ha d'entendre des de dues perspectives. En primer lloc, l'hem d'entendre en un sentit ampli, com a "mera legalitat", que exigeix que la llei sigui una condició necessària de la pena. El jutge només pot qualificar com a delictes aquells fenòmens que queden escrits a la llei i, per tant, mai en les seves decisions poden prevaler criteris morals i personals. El principi d'"estricta legalitat" exigeix que el contingut de la llei estigui format per supòsits típics dotats de significat unívoc i precís. Les definicions legislatives han de ser taxatives i han d'establir regles de comportament que estableixin una prohibició. Per tant, no s'ha de fer referència a figures subjectives d'estatus o d'autor. Eliminen la possibilitat que la moral o altres criteris extralegals puguin determinar què és delictes i què no n'és. El principi de "mera legalitat" constitueix el principi elemental de retribució. El principi d'"estricta legalitat" pressuposa totes les altres garanties penals i processals. La llei, segons el primer principi, és necessària per definir el delictes i, segons el segon principi, es configura una tècnica legislativa específica per a la vàlida configuració legal dels elements constitutius del delictes. Aquests dos principis garanteixen que únicament és punible allò que prohibeix la llei, i tota la resta és permès; també, la igualtat jurídica dels ciutadans davant de la llei. El delictes queda descrit per normes objectives i pot ser previst i provat com a pressupòsits iguals per a tothom.

El principi de necessitat o d'economia té com a axioma *nulla lex (poenalis) sine necessitate*. Aquest principi ens indica que s'ha de tendir a la minimització de les penes²⁵. El valor de la persona humana ha d'imposar

²⁵En el cas dels delictes en l'àmbit del terrorisme, el Codi Penal, a l'Estat espanyol, es caracteritza per la presència de prohibicions i de penes supèrflues i injustificades. És destacable la promulgació de la Llei Orgànica 7/2003, de 30 de juny, de Mesures de Reforma per al Compliment Íntegre i Efectiu de les Penes, que va suposar un enduriment de les penes. L'article 76 d'aquesta llei –que segueix vigent avui amb la modificació que ha suposat del Codi Penal la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març– estableix l'augment de la pena màxima per a les persones acusades de terrorisme de 30 a 40 anys quan el subjecte hagi estat condemnat per dos o més delictes i almenys dos d'aquests delictes estiguin castigats per la llei amb la pena de presó superior a 20 anys (Faralado, 2005; Aranda et al., 2005). En el Codi Penal, es veu reflectida la lesió del principi de necessitat per altres motius. En primer

una limitació fonamental a la qualitat i la quantitat de la pena. Si bé Ferrajoli reconeix que entre pena i delictes no hi ha cap relació natural, no exclou que l'elecció de la qualitat i la quantitat de la pena que facin el legislador o el jutge ha de guardar un principi de proporcionalitat que es basi en valoracions eticopolítiques i que tingui en compte el dany causat i la culpabilitat. La pena, a més a més, ha d'estar sotmesa al criteri d'igualtat, que comporta la il·legimitat de qualsevol forma de diferenciació de l'execució penal²⁶; no pot admetre qualsevol forma de flexibilitat o d'incertesa en la durada; ha de ser imparcial i ha de quedar vinculada exclusivament a la llei, als valors constitucionals i a les proves de verificació.

lloc, la tipificació de delictes de terrorisme implica l'agreujament de penes per delictes que preveu el Codi Penal amb penes menys agreujades. En segon lloc, planteja una sèrie d'agreujants –mitjançant una major pena privativa de llibertat, la inhabilitació especial per ocupació o càrrec públic o multes– en funció de amb què, com o sobre qui es produeix el delictes. Per exemple, quan el delictes sigui contra les forces i cossos de seguretat o contra les forces armades o quan les armes, substàncies i/o aparells NRBQ siguin nuclears, radiològics, químics, bacteriològics o similars. Aquest últim supòsit s'hi ha introduït amb l'última reforma del Codi Penal, del 2015.

²⁶Una lesió d'aquest principi la trobem també en el cas dels delictes de terrorisme. La determinació de l'existència d'aquest tipus de delictes implica la impossibilitat d'accedir al tercer grau, a la llibertat condicional i a obtenir permisos de sortida. L'article 36 del Codi Penal presenta la classificació en tercer grau per als condemnats de terrorisme de forma molt restrictiva. Aquest article indica que la classificació del condemnat en el tercer grau ha de ser autoritzada pel tribunal previ pronòstic individualitzat i favorable de reinserció social (supervisat pel ministeri fiscal i institucions penitenciàries). Però també ens indica que no es podrà efectuar fins al compliment de 20 anys de presó efectiva en el cas que el penat ho hagi estat per delictes de terrorisme, mentre que per als altres delictes seran només quinze anys. L'article també ens indica que per tenir permisos de sortida, en el cas d'estar condemnat per delictes de terrorisme, caldrà haver complert un mínim de dotze anys, i per a la resta de delictes, vuit. És en el mateix article on s'introdueix l'anomenat "període de seguretat", que afirma que, quan la pena de presó imposada sigui superior a cinc anys per delictes de terrorisme, el jutge o el tribunal podran ordenar que la classificació del condemnat en el tercer grau de tractament penitenciari no s'efectuï fins al compliment de la meitat de la pena imposada. Una altra clara violació d'aquest principi s'explica en el cas del delictes de terrorisme pel fenomen de la dispersió penitenciària. A finals dels anys 80, sota el pretext oficial de la falta d'espai fonamentalment per a les persones preses d'ETA i amb la intenció de desestructurar la resistència dins de les presons, es va aplicar la política penitenciària de la dispersió, una política que suposa la vulneració dels drets humans i dels mateixos principis recollits en el codi constitucional, que indiquen que el compliment de la condemna s'ha de dur a terme allà on el pres tingui arrelament social. Els prop de 400 presos bascos estan dispersats en setanta-sis presons de tot l'Estat espanyol i de fora de l'Estat. A la dispersió penitenciària, s'hi ha de sumar que a les persones condemnades per delictes de terrorisme se'ls aplica el règim FIES o el primer grau. Això suposa que es sotmet aquestes persones a una vigilància permanent que suposa el seguiment exhaustiu i l'aïllament.

5.2.2 Principis de lesivitat, materialitat i culpabilitat

El principi de lesivitat o de l'ofensivitat de l'acte té com axioma *nulla necessitas sine iniuria*. Aquest principi indica que el criteri de quan prohibir ens l'indica el dany i la lesió d'un bé jurídic. Però s'ha de tenir en compte que paraules com lesió, dany o bé jurídic/penal són valoratives. Perquè aquesta decisió es correspongui a un marc garantista, cal que compleixi diversos criteris. En primer lloc, les prohibicions només s'han de dirigir a impedir atacs concrets a béns fonamentals de tipus individual o social, entenent per atac no tan sols el dany causat, sinó el perill que ha aparegut. Per tant, s'hi han d'incloure béns que tenen a veure amb l'interès col·lectiu, com seria l'administració no corrupta dels assumptes generals. Només sota aquest paràmetre podem considerar que les prohibicions poden ser configurades com a instruments de minimització de la violència i de la tutela dels més dèbils contra l'atac arbitrari dels més forts. En segon lloc, ha de tractar-se d'un dany o un perill, en relació amb un bé jurídic, verificable o avaluable empíricament. En tercer lloc, són pocs els béns que justifiquen penes severes; en canvi, són molts més els béns jurídics que justifiquen penes curtes de presó o penes alternatives a la presó. En quart lloc, les prohibicions no tan sols han de ser dirigides a la tutela dels béns jurídics, sinó que han de ser idònies. I això s'ha de complir independentment de la lesivitat al bé jurídic o de la moralitat del qui legisla. Si la quantitat de fets no penalitzats no supera de manera rellevant els penalitzats, la introducció o conservació de la seva prohibició penal no respon a una finalitat tutelar de béns, sinó a una mera afirmació simbòlica de valors. En cinquè lloc, una política penal té justificació i fiabilitat quan és subsidiària d'una política extrapenal de protecció dels mateixos béns. En sisè lloc, cal que el comportament prohibit doni lloc a la lesió del bé jurídic que es vol evitar. En setè lloc, la categoria de bé jurídic ha de fer una funció de límit o garantia, però la lesió del bé ha de ser condició necessària, encara que no suficient, per justificar-ne la prohibició i punició com a delictes (Ferrajoli, 1995, p.472-473). En funció d'aquests criteris, Ferrajoli (1995) creu que els delictes de desobediència, els fets que no són extremament perillosos o els fets que lesionen béns no essencials han de quedar fora del dret penal.

El principi de materialitat o d'exterioritat de l'acció té com a axioma *nulla iniuria sine actione*. Aquest principi indica que cap dany, per greu que sigui, pot estimar-se penalment rellevant si no es concreta amb una acció que sigui material, física i externa. Cal que sigui una acció empíricament observable i que estigui exactament descrita per la llei penal²⁷. Hi ha

²⁷En el cas de l'Estat espanyol es produeix la lesió del principi material quan amb la reforma del Codi Penal mitjançant la Llei Orgànica 7/2000, de 22 de desembre, es tipifica el delictes d'enaltiment i justificació dels delictes de terrorisme o dels seus autors per qualsevol medi o difusió pública, a la vegada que es passa a castigar aquells actes que impliquen la humiliació o el menyspreu de les víctimes de terrorisme (article 578 CP) (Lamarca, 2008; Ramós,

d'haver una relació de causalitat entre l'acció i el resultat danyós o perillós. Mai seran considerats delictes ni els sentiments ni les sensacions internes, ni els comportaments o inclinacions considerades desviades. Aquest principi garanteix la tutela de la llibertat interior i legitima la dissidència i fins i tot l'hostilitat enfront de l'Estat, cosa que assegura la igualtat dels ciutadans independentment del que pensen, i també garanteix la llibertat exterior per fer tot allò que no està prohibit, independentment de qui ho faci.

El principi de culpabilitat o responsabilitat personal té com a axioma *nulla actio sine culpa*. Cap comportament humà podrà ser considerat com a acció delictiva si no és fruit d'una decisió; per tant, si no és realitzat amb consciència i voluntat. La noció jurídica de culpabilitat queda determinada pel criteri de causalitat d'intenció (es pot determinar culpabilitat quan hi ha una relació entre decisió i acció feta); pel criteri de la capacitat psicofísica de l'agent per autodeterminar-se (en queden exclosos, per exemple, els malalts mentals o els menors d'edat), i pel criteri de coneixement i la voluntat d'acció o per la seva intencionalitat (en queden excloses la inconsciència, la força major i la coacció física). El principi normatiu de la culpabilitat requereix que el que està prohibit sigui la comissió o l'omissió d'una acció i no l'estatus o una condició de vida del subjecte, a la vegada que requereix que aquesta comissió o ommissió, que es prohibeix, siguin possibles; per tant, que siguin observables. Cap tipologia subjectiva o d'autor, com la perillositat, la capacitat criminal, la reincidència, la tendència a delinquir, la immoralitat o la deslleialtat, hi tenen cabuda²⁸. La

2008). Conductes com reproduir un comunicat, manifestar una comunió ideològica, realitzar un homenatge a una persona imputada o condemnada per terrorisme, es constitueixen com a delictes d'apologia (Lamarca, 2008). S'han arribat a criminalitzar així actes d'opinió o de simple dissidència amb el model polític i social imperant i ha estat l'opinió, el que es pensa, allò que s'ha passat a penalitzar. Una altra via d'il·legalització i criminalització ha estat l'aplicació dels articles 129 i 33.7 del Codi Penal, que permet la suspensió o dissolució amb caràcter cautelar d'organitzacions constituïdes com a partits polítics o de qualsevol altre col·lectiu de persones constituït com a organització, societat, fundació o associació, i que també permet la suspensió cautelar i definitiva de qualsevol activitat desenvolupada per aquestes organitzacions (reunions, manifestacions) i la clausura cautelar o definitiva de qualsevol local o establiment (Mira, 2013). Finalment, una última via ha estat el delictes de pertinença a una organització terrorista (article 572 CP), que ha permès la imposició, amb caràcter individual, de penes de presó i penes d'inhabilitació especial per a ocupació o càrrec públic. La possibilitat d'imputar la pertinença a organització terrorista s'ha fet mitjançant l'assumpció de la teoria del desdoblament d'ETA i del presupòsit que tot és ETA (Mira, 2013). S'ha considerat judicialment que pertany a ETA no tan sols el que lesiona, mata, segresta, etc., sinó tots aquells que porten a terme activitats de caràcter polític, institucional, cultural o social i actuen amb les finalitats que el Codi Penal considera terroristes (Mira, 2013). En aquesta mateixa línia, la política antiterrorista ha donat lloc al desenvolupament de textos legislatius al marge del dret penal.

²⁸És també en la legislació antiterrorista de l'Estat espanyol on trobem una clara lesió del principi de culpabilitat i d'igualtat mitjançant la figura del penedit. Una figura d'excepcionalitat que és utilitzada en la majoria de legislacions europees davant del fenomen del terrorisme. En la Llei Orgànica 5/2010, de 22 de juny, que va comportar la modificació

culpabilitat és, doncs, un fet, i no és ni un pensament ni un aspecte intern de la persona; en conseqüència, ha de ser contrastable a través de procediments inductius.

5.2.3 Principis de jurisdiccionalitat, acusació, verificació i de contradicció

El principi de jurisdiccionalitat és el que constitueix la principal garantia processal que s'expressa mitjançant l'axioma *nulla culpa in iudicio*. Aquest principi pot ser entès en el sentit estricte i en el sentit ampli, segons si va acompanyat o no d'altres garanties processals. En el sentit ampli exigeix que no hi hagi culpa sense judici, i en el sentit estricte, que no hi hagi judici sense que l'acusació sigui sotmesa a prova o refutació (defensa). En el sentit estricte s'exigeix un procés de cognició i comprovació, de tipus inductiu, de la determinació del fet tipificat a la llei.

Aquest principi expressa tres garanties fonamentals: la immunitat del ciutadà enfront de les restriccions arbitràries de la seva llibertat personal i enfront dels càstigs i intervencions d'autoritats que puguin lesionar els seus drets, l'atribució de la indagació del delictes a un subjecte imparcial i independent, i la presumpció d'innocència²⁹, en virtut de la qual ningú pot ser tractat o castigat com a culpable sense un judici i abans que aquest conclougui. Respectant el principi de presumpció d'innocència es compleix el

del Codi Penal, es va preveure la possibilitat de rebaixar la pena inferior en un o dos graus a la imposada pel delictes (si es raona per sentència) quan es donessin els requisits següents: que el subjecte hagués abandonat voluntàriament les activitats delictives i es presentés a les autoritats per confessar els fets en què hauria participat i que, a més a més, col·laborés activament amb l'autoritat per impedir la producció de delictes o bé en l'obtenció de proves decisives per a la identificació o captura d'altres responsables o per impedir l'actuació o el desenvolupament d'organitzacions o grups terroristes dels quals hauria format part o amb què hauria col·laborat. Els criteris que han guiat aquesta política responen a preocupacions de tipus més utilitari, com seria debilitar els grups armats (Serrano-Piedecabras, 1988), a la vegada que premien una opció ideològica, ja que no tan sols s'han de rebutjar els mitjans, sinó que cal també rebutjar els fins. D'aquesta manera, es contradiu el postulat de la llibertat interior de la persona, que garanteix que el que es jutja són els actes externs i no pas els actes interns (Faraldo, 2005).

²⁹Si ens fixem una altra vegada en la legislació en l'àmbit de delictes de terrorisme a l'Estat espanyol, hi trobem algunes mesures d'excepció que posen sobre la taula la lesió del principi de jurisdiccionalitat. La detenció pels delictes de terrorisme pot estendre's fins a cinc dies, és a dir, s'estén 48 hores més de les 72 hores ordinàries establertes (article 520bis LECrim). En el casos que es dicti presó com a mesura cautelar per delictes per terrorisme (i de delinqüència organitzada), la detenció es podrà prorrogar cinc dies més. Es tracta, a més a més, d'una detenció incomunicada, sense possibilitat d'elegir advocat (es designa d'ofici) i que no permet l'assistència del lletrat durant la declaració policial, a la vegada que elimina la possibilitat d'entrevista entre advocat i persona detinguda de manera reservada (article 527 LECrim). És precisament en el marc d'aquestes detencions de caràcter incomunicat quan augmenten les possibilitats de maltractaments o tortures exercides a les persones detingudes (Serrano-Piedecabras, 1988).

principi fonamental de civilitat que garanteix la tutela de la immunitat dels innocents, fins i tot al preu de la impunitat d'alguns culpables. La validesa dels pronunciaments del poder judicial no resideix ni en el valor polític de l'òrgan judicial ni en el valor intrínsec de justícia de les seves decisions, sinó en la veritat. El procés cognoscitiu que du a terme el poder judicial assegura l'obtenció d'una veritat mínima.

El principi acusatori o de la separació entre jutge i acusació es basa en l'axioma *nullum iudicium sine accusatione* i ens indica la inderogabilitat del judici quan aquest és activat per una acció acusatòria que denuncia l'existència d'un delictes i reclama la imposició de la pena. Aquest principi ens porta al de legalitat, que garanteix que el judici sigui indeclinable, en el sentit que el jutge no se'n pot sotstreure, sigui quin sigui el subjecte que s'ha de jutjar, i també que no és fungible (Ferrajoli, 1995, p.561). El principi garantista de l'acusació remet a un sistema processal que concep el jutge com un subjecte passiu rígidament separat de les parts. Perquè això sigui possible és necessari que es donin unes garanties sobre la situació institucional del jutge respecte als altres poders de l'Estat i als altres subjectes del procés: independència del sistema polític o del sistema de poders, imparcialitat, separació entre jutge i acusació, que el jutge estigui subjecte a la llei i que el jutge sigui natural, és a dir, que les seves competències han de ser anteriors a la perpetració del fet comès. La preconstitució legal del jutge i la inalterabilitat de les competències són garanties d'imparcialitat, en anar dirigides a impedir intervencions instrumentals de caràcter individual o general. Per això és fonamental la prohibició de jutges especials i extraordinaris com a garantia d'igualtat que satisfaci el dret de tots a tenir els mateixos jutges i els mateixos processos (Ferrajoli, 1995, p.590).

Perquè es compleixi aquest projecte són necessàries les garanties procedimentals de la formulació de l'acusació: l'acusació ha de ser un acte previ i de delimitació del judici contra l'imputat; l'acusació ha de formular-se en termes unívocs, precisos i idonis per denotar exactament el fet atribuït; l'acusació ha de comptar amb el suport d'adequats indicis de culpabilitat, i l'acusació ha de ser completa i integrada, de manera que l'imputat tingui tota la informació dels indicis que la justifiquen perquè tingui la possibilitat de preparar la defensa. L'acusació ha de respectar les mateixes garanties d'independència i de subjecció a la llei que els òrgans judicials. Si bé l'acusació ha de ser pública, també ha de ser totalment autònoma de l'òrgan encarregat del seu exercici enfront de qualsevol poder i el seu condicionament. També s'ha d'evitar qualsevol lligam entre policia, acusació i jutge.

El principi de càrrega acusatòria té com a axioma *nulla accusatio sine probatione*. La veritat perseguida pel model acusatori, concebuda com a relativa o formal, s'adquireix, com en qualsevol investigació empírica, a

través del procediment d'assaig i error. Perquè el judici es basi en el control empíric és precís que les hipòtesis acusatòries siguin sotmeses a la verificació i exposades a la refutació, de manera que han de resultar convalidades per proves i contraproves.

Finalment, Ferrajoli (1995) planteja el principi del dret de defensa i contradicció, que té com a axioma *nulla probatio sine defensione*, per refutar la hipòtesi acusatòria experimentada per la contrapart interessada, de manera que no és pot atendre cap prova sense que s'hagin activat totes les possibles refutacions i contraproves. La defensa és l'instrument més important d'impuls i de control del mètode de prova acusatori. Perquè hi hagi una igualtat entre les dues contraparts és necessari que la defensa estigui dotada de la mateixa capacitat i dels mateixos poders que l'acusació. Cal que se n'admeti el paper contradictori en tot moment en relació amb qualsevol acte provatori. La defensa ha d'estar dotada de la mateixa dignitat i tenir els mateixos poders d'investigació que el ministeri públic. Ferrajoli defensa que és necessari que s'institueixi un defensor públic, un magistrat destinat a desenvolupar el ministeri públic de defensa antagònic i paral·lel al ministeri públic d'acusació (Ferrajoli, 1995, p.583).

A tots aquests principis processals, s'hi han d'afegir quatre principis més, com són la publicitat, que permet el control intern i extern de tota l'activitat processal; l'oralitat, que comporta la immediació i la concentració de la instrucció probatòria; la legalitat dels procediments, que exigeix que totes les activitats judicials es desenvolupin, i el principi de motivació, que assegura la fonamentació o la falta de fonamentació de les hipòtesis acusatòries formulades a la llum de les proves i les contraproves (Ferrajoli, 1995, p.606).

5.3. La configuració d'un enemic

La raó jurídica de l'Estat de Dret no coneix enemics i amics, sinó tan sols culpables i innocents (Ferrajoli, 1995; Zaffaroni, 2006). Al llarg de la història, sempre hi ha hagut sers humans als quals s'ha deparat un tracte punitiu, sota la consideració de no persones pel fet de ser considerats com a sers perillosos i nocius. Es tracta de sers humans que són assenyalats com a enemics de la societat, i així se'ls nega el dret que les seves infraccions siguin sancionades dins dels límits del dret penal liberal. Les lleis i la doctrina jurídica han legitimitat i legitimen aquest tractament diferenciat i el saber criminològic també ha pretès donar-hi justificació científica (Zaffaroni, 2006):

Dicho en otros términos: la historia del ejercicio real del poder punitivo demuestra que quienes ejercieron el poder fueron los que siempre individualizaron al enemigo, haciéndolo como mejor convino o fue funcional –o creyeron que lo era– a sus intereses en

cada caso, y los que aplicaron esa etiqueta a quienes los enfrentaban o molestaban, real, imaginaria o potencialmente. El uso que han hecho de este tratamiento diferenciado dependió siempre de las circunstancias políticas y económicas concretas, siendo algunas veces moderado y otras absolutamente brutal, pero los ejes troncales que se desprenden de la primitiva concepción romana del hostis son perfectamente reconocibles a lo largo de toda la historia real del ejercicio del poder punitivo del mundo (p. 80).

Günter Jackobs (com es cita a Faraldo, 2005; Muñoz, 2005; Zaffaroni, 2006) va proposar, ara fa gairebé vint anys, per primera vegada, que el dret penal hauria d'habilitar un poder punitiu per als ciutadans i un altre per als enemics. Aquesta diferència la plantejava com una forma de contenció de l'excepcionalitat en observar l'existència del dret penal de l'enemic. En vista de la comprovació que la severitat penal i l'excepcionalitat avancen en les últimes dècades de manera amenaçant, sosté la necessitat de la seva legitimació parcial com a forma de detenir el creixement del dret penal de l'enemic. Considera que s'ha d'habilitar un comportament estanc del dret penal, de manera que la resta continuï funcionant igual. Es tractaria d'una mena de quarantena penal de l'enemic. Jackobs planteja que a l'enemic dels nostres dies se'l sotmetria a una contenció, inocuïtzació i neutralització com a individu perillós. L'enemic, per Jackobs, enfront del ciutadà que delinqueix ocasionalment, es caracteritza per haver abandonat de forma duradora i permanent el dret. No garanteix el mínim de seguretat cognitiva com manifesta mitjançant la seva conducta. Jackobs es proclama enemic del dret penal de l'enemic, però creu alhora que és impossible eliminar-lo; per això proposa tancar-lo en un compartiment estanc i apartar-lo de la resta del dret penal del ciutadà. La proposta de Jackobs ha obert un important debat entre els penalistes i ha tingut alguns defensors, però també molts detractors. En tot cas, autors com Francisco Muñoz (2005) i Zaffaroni (2006), si bé li reconeixen la importància d'haver posat nom a un fenomen que sempre s'havia amagat en l'anàlisi del dret penal, consideren que aquest dret penal de l'enemic és incompatible amb els principis liberals de l'Estat de Dret i amb el reconeixement i respecte de drets fonamentals reconeguts en les constitucions i declaracions internacionals dels Drets Humans. Per Patricia Faraldo (2005), no tan sols es tracta de si el dret penal de l'enemic és il·legítim, sinó que considera que, encara que ens pogués semblar un mal menor en la lluita contra greus formes de criminalitat, aquesta tendència suposa un perill massa elevat per a aquells que diu defensar, perquè posa en joc el principis de l'Estat de Dret. Per Zaffaroni (2006), el tractament diferenciat de sers humans privats del caràcter de persona és propi de l'Estat absolut. Resulta incompatible amb la política de l'Estat de Dret i, per tant, el dret penal de l'enemic en el marc de l'Estat de Dret no deixa de ser una rèmora absolutista. Per Muñoz (2005), el dret penal de l'enemic ens recorda al "dret penal d'autor" que havien

propugnat els penalistes nazis, segons el qual allò rellevant no era el fet delictiu comès, sinó la "perversió", "inclinació", "tendència al delicte" o "perillositat criminal" que pogués tenir l'"autor" (Muñoz, 2005). Segons Giorgio Agamben (1998), una de les característiques dels règims nazi i feixista va ser la separació de l'home com a simple *nuda vida*, com a *homo sacer*, com a ser no polític i que no és titular de drets. El camp d'extermini o de concentració és el lloc caracteritzat per la seva falta de regla jurídica i que s'obre quan l'estat d'excepció es converteix en permanent. Segons Agamben, la violència sobirana no es funda sobre un pacte, sinó sobre l'excepcionalitat que permet disposar d'aquestes vides *-vida nuda-*, que l'Estat inclou en la seva esfera de poder per via de l'excepció de fet i de dret.

Per poder tractar com a enemics un grup de ciutadans i permetre el desenvolupament de mesures d'excepcionalitat és necessari que es produeixin processos de retolació i estigmatització, uns processos que són possibles gràcies als discursos propulsats pels mitjans de comunicació –i avui també per les xarxes socials–, pels polítics que governen i per altres actors de la societat civil (com serien les organitzacions no governamentals, les associacions, els sindicats, els partits polítics o els mateixos moviments socials) o per la ciutadania en general.

En aquest sentit, apareixen plens d'interès els teòrics de la retolació i de la reacció social o els interaccionistes, com serien Edwin Lemert, Howard Becker o Erving Goffman (com es cita a Pavarini, 1992; Taylor, Walton & Young, 2007). Els autors que s'alineen en aquest cos teòric posen l'accent en la naturalesa de les normes socials i en els rètols que s'apliquen a aquelles persones que contradiuen aquestes normes o en la reacció social que provoquen. Per aquest cos teòric, la desviació i el delicte no tenen res d'objectiu i natural, sinó que són definicions establertes per qui té el poder. L'interès, per aquests teòrics, rau en el procés d'interacció entre qui té el poder de definició i qui pateix aquesta definició. Fan evident com a fet absolutament relatiu el que és un comportament delictiu i el que no. Consideren que és el procés d'etiquetament, d'estigmatització i de criminalització el que té una clara influència en una particular concepció de la personalitat humana com a construcció social. Per tant, defensen que el comportament dels individus dependrà de la forma amb la qual els altres els veuen i, en conseqüència, hi interactuen. L'intent d'impedir, castigar i prevenir la desviació pot, en realitat, crear la desviació mateixa.

Per al desenvolupament d'aquesta tesi doctoral no he entrat en profunditat en aquesta teoria, perquè no aporta elements prou importants per analitzar l'objecte d'estudi. Però la teoria és fonamental, perquè marca un punt d'inflexió respecte al paradigma positivista criminològic i posa en qüestió un consens general sobre el que és desviació o delicte. Traslladant la teoria a la definició de la figura de l'enemic, es posaria en evidència que els enemics

són una construcció del poder (Pavarini, 1992; Taylor et al., 2007). Però seran els enfocaments criminològics que interpreten la societat com a conflictiva els que entenen que el control punitiu sempre és expressió de qui té el poder i dels seus interessos. Són aquestes teories, doncs, les que permeten explicar que els processos d'estigmatització i criminalització són producte del domini que intenten exercir els qui tenen el poder per preservar precisament els seus interessos. El poder punitiu sempre operarà selectivament i es repartirà segons la vulnerabilitat. El procés de criminalització respon, doncs, a estereotips que es construeixen en relació amb imatges negatives carregades de prejudicis que contribueixen al sosteniment cultural de les discriminacions (Juliano, 2011).

La construcció de l'enemic serà la reacció defensiva per poder reprimir aquells que, en diverses formes, atempten contra els interessos del poder, impugnen les condicions que permeten la permanència en el poder o bé afecten elements particularment sensibles de la imatge que la societat s'ha construït de si mateixa.

La criminalitat, la desviació i el delicte seran una realitat social creada mitjançant el procés de criminalització. Es produeix, doncs, un procés de criminalització primària en la definició del que és delicte, però també un procés de criminalització secundària, que apareix quan els dispositius de control i càstig seleccionen els il·legalismes que han de ser penalment perseguits i els subjectes que poden ser criminalitzats.

És gràcies a aquesta criminalització secundària que s'aconsegueix que alguns dels individus que cometen delictes siguin criminalitzats i tractats com a enemics i altres no. Més enllà del que marca la llei, els enfocaments criminològics crítics reconeixen la discrecionalitat dels òrgans de control social i els mecanismes de selecció negatius implícits, i els estereotips a través dels quals aquests òrgans del control punitiu actuen. La qüestió de la lluita pel poder i dels interessos econòmics i socials apareix com a fonamental per comprendre tant la criminalització primària com la secundària. Serà des d'aquest cos teòric que podrem llegir amb certa complexitat si els processos d'estigmatització o de retolació implicaran l'accentuació de la conducta desviada (Pavarini, 1992).

5.4. El dret a la protesta i a la resistència

Ferrajoli (1995) explica que la legislació d'excepció recull com a delicte delictes polítics. L'eliminació d'una legislació d'excepció ha de donar lloc a la supressió de qualsevol forma de dret penal especial i ha de procurar la supressió de la figura del delicte polític (Ferrajoli, 1995; Zaffaroni, 2008). S'han de suprimir, doncs, tant aquells delictes que estiguin expressats en sentit objectiu, com ara el delicte contra la personalitat de l'Estat, com en sentit subjectiu, com ara el delicte determinat per motivacions polítiques,

com serien els fins del terrorisme. Cap fet no recollit com a delicte comú ha de ser penalitzat per raó exclusiva del seu caràcter objectivament polític i cap delicte ha de ser tractat de forma diferent que els altres per raó del caràcter subjectiu de les seves motivacions. En canvi, les motivacions polítiques sí que han de tenir rellevància en la valoració de la gravetat o efectes de la prohibició d'extradició o dels procediments extraordinaris que per la seva naturalesa són amnisties i indults (Ferrajoli, 1995).

Ferrajoli (1995) deixa clar que, al darrera de la conceptualització de delicte polític, hi ha dues tradicions filosòfiques oposades que conviuen actualment, fins i tot en un mateix Estat. En primer lloc, ens trobem davant de la tradició filosòfica del dret a la resistència, que justifica qualsevol dret polític i entén que resistir és un dret natural dels grups socials organitzats o de tot un poble. Aquesta tradició prové del republicanisme³⁰. La formació dels Estats-nació és el que permetrà que sorgeixin autors que defensen el dret a la resistència. En aquest sentit (com es cita a Gargarella, 2005, 2008), destaca John Locke, que ja reconeixia la rebel·lió quan el poder utilitzava una llarga cadena d'abusos, o Thomas Jefferson, que es va preocupar per definir una sèrie de greuges que justificaven la resistència a l'autoritat i va reconèixer que les disruptions de l'ordre legal tenen costos, però que són "medecines necessàries per a la salut de la república". Sota una conceptualització republicana, l'ordre legal no és mereixedor de respecte quan les normes signifiquen ofenses severes a la població (condició substantiva) o són el resultat d'un procés en què la comunitat no està involucrada de manera significativa (condició procedimental):

Y respondo de este modo porque comparto la actitud de confianza que autores como John Locke o Thomas Jefferson mostraron hacia sus conciudadanos –una actitud que resultaba asociada, en ambos casos, con presupuestos igualitarios sobre las capacidades y la dignidad de la gente. Como ellos, quisiera resistir una actitud muy común en muchos enfoques contemporáneos sobre la materia, a partir de la cual se examinan los casos de desobediencia al derecho como si fueran realizados por sujetos que, simplemente, quieren tomar ventaja de los esfuerzos de los

³⁰El republicanisme, en una línia similar a la teoria garantista, defensa la idea d'un dret penal menys repressiu, coercitiu i intrusiu, a la vegada que afirma que el dret no ha d'estar orientat d'acord amb els interessos d'una burocràcia, d'una elit política o de grups econòmicament poderosos. El republicanisme defensa la idea que s'ha d'originar en la comunitat un dret que no sigui el d'uns pocs. En aquest sentit, es considera que les institucions han d'estimular la vida en comú i s'aposta per uns procediments deliberatius de decisió. Gràcies a les fórmules de participació cívica que planteja el republicanisme, el dret serà integrat i acceptat per la ciutadania. En l'àmbit del dret penal, s'estaria més interessat en la modificació de pautes de comportament, en l'autoreconeixement que s'ha comès una infracció i en la reintegració social, que no pas en el càstig del delicte (Gargarella, 2005, 2008).

demás. Rechazo, en tal sentido, las posturas que describen a quienes violan la ley (en circunstancias como las referidas) como meros "parásitos" o aprovechadores. Contra dicha actitud y, por ejemplo, John Locke (1988, 405) sostenía que cuando un gobierno se comprometía sinceramente a respetar los derechos individuales, entonces el pueblo tendía a reconocer y a honrar tales esfuerzos. Para él, el pueblo estaba "más dispuesto a sufrir" que a comprometerse en acciones de rebeldía contra el gobierno (Locke, 1988, 417-418). Encontramos una actitud similar reflejada en la Declaración de la Independencia norteamericana, en donde Jefferson mantuvo que "la experiencia ha demostrado que la humanidad está más dispuesta a sufrir (cuando es posible hacerlo) que a corregir dicha situación por sí misma, aboliendo las formas a las que está acostumbrada" (Gargarella, 2008, p. 228).

En segon lloc, hi trobem una tradició que justifica la necessitat de repressió davant de les actuacions ciutadanes que es consideri que poden posar en perill i condicionar l'acció de govern. Aquestes dues tradicions han donat lloc a figures jurídiques fins i tot en el si del mateix ordenament jurídic. La raó d'Estat ha justificat tractaments penals severes i agreujants i procediments excepcionals. El dret a la resistència, en canvi, ha funcionat inspirant figures com la concessió d'amnisties.

Des del punt de vista de Ferrajoli (1995), de la mateixa manera que no es pot cultivar la fal·làcia política que el poder pot limitar els possibles abusos i arbitriats, tampoc n'hi ha prou de cultivar una fal·làcia garantista que sostingui que les garanties constitucionals són suficients per a la limitació d'abusos i arbitriats. El dret a la resistència o a la protesta apareix com a garantia bàsica contra les violacions i arbitriats que pugui dur a terme el poder de l'Estat.

L'Estat de Dret i la democràcia han de ser garantia de les lluites pels drets, ja que és el dret a la resistència el que assegura que l'Estat de Dret tingui una tutela efectiva de drets i el que n'alimenta el desenvolupament i la realització. La democràcia és aleshores el règim polític que incorpora el dissentiment i el conflicte i que permet el desenvolupament pacífic dels conflictes i les transformacions socials i institucionals que comportin. En canvi, en els règims totalitaris, l'Estat es presenta com a expressió orgànica de la societat, i per això tindrà la necessitat d'excloure tot tipus d'antagonismes polítics i socials (Ferrajoli, 1995).

Els Estats de Dret no són mai perfectes, mai aconsegueixen el nivell del model ideal que els orienta, de manera que ni l'Estat ni els ciutadans aconsegueixen veure realitzada l'aspiració que totes les seves reclamacions siguin canalitzables per vies institucionals. Quan els ciutadans opten per camins no institucionals, ho fan per habilitar el funcionament institucional, és a dir, ho fan per reclamar que les institucions operin segons els seus fins

manifestos (Zaffaroni, 2010). Així, doncs, el dret a la protesta, que queda reconegut a la Constitució i per tractats internacionals universals i regionals dels Drets Humans i està implícit en la llibertat de pensament, de consciència i de religió, en la llibertat d'opinió i d'expressió i en la llibertat de reunió i d'associació pacífica, s'ha de garantir.

Per Roberto Gargarella (2005, 2006a, 2006b, 2008, 2012), el dret a la resistència és el primer dels drets, perquè és el dret a exigir la recuperació dels altres drets. La resistència, la lluita pels drets, és un instrument de defensa dels drets violats pel mateix poder públic o quan són violats per la falta de mitjans i garanties legals que es revelen ineficaces per sancionar-ne la invalidesa (quan les lleis entren en conflicte radical amb els valors universals i fonamentals que recull la Constitució). Alhora, la resistència sempre serveix com a instrument de comunicació social d'altres drets fonamentals: la llibertat d'opinió, d'associació, de reunió, de vaga, etc., i també permet l'elaboració i reivindicació de nous drets per a la tutela de noves necessitats individuals i col·lectives (Ferrajoli, 1995):

Puede afirmarse tranquilamente que, en la historia del hombre, no ha habido ningún derecho fundamental que haya descendido del cielo o nacido en una mesa de despacho, ya escrito y redactado en los textos constitucionales. Todos son fruto de conflictos, a veces seculares, y han sido conquistados con revoluciones y rupturas, al precio de transgresiones, represiones, sacrificios y sufrimientos: primero el derecho a la vida y la garantía del habeas corpus, después la libertad de conciencia y de religión, sucesivamente la libertad de opinión y de prensa, más recientemente la libertad de asociación y de reunión y más tarde el derecho de huelga y los derechos sociales (Ferrajoli, 1995, p. 945).

El dret a la protesta agafa tota la seva rellevància quan qui protesta pateix una situació de marginalització social. La protesta no és ni una queixa ni una lamentació pública, sinó una oportunitat legítima de nombrosos grups, encara que siguin minoritaris, perquè siguin considerats actors polítics rellevants en el moment d'influir en la configuració de l'Estat, segons allò formulat en les lleis o en els textos constitucionals. La protesta es pot concebre així com una caixa de ressonància de les demandes dels que no compten amb altres mitjans per fer-se sentir o com a termòmetre que mesura el grau en què els drets fonamentals estan garantits o s'estan garantint les lleis o els textos constitucionals (Gargarella 2005, 2006a, 2006b, 2008, 2012).

Les lluites pels drets són una garantia de l'efectivitat de la democràcia; si no, la democràcia representativa es converteix en una oligarquia o una plutocràcia. És essencial que els representants polítics es trobin permanentment amb la reclamació de les necessitats i urgències amb què

topa la població com a forma de posar remei al problema que significa no haver optat per una forma més directa de democràcia i com a forma de dotar de sentit la democràcia representativa (Gargarella, 2005). Podem concebre, doncs, que la democràcia representativa i la democràcia directa no constitueixen dos models alternatius, sinó que són més aviat un el suport de l'altre (Ferrajoli, 1995):

En ausencia de democracia directa, en efecto, la democracia representativa únicamente puede valerse de un consenso vacío y pasivo y se halla expuesta a todas las aventuras y perversiones posibles. En ausencia de democracia representativa, la democracia directa está destinada a replegarse sobre sí misma, reproduciendo en su interior las formas de la representación y sucumbiendo a largo plazo por defecto de garantías jurídicas y políticas (p. 948).

Gargarella (2005, 2006a, 2006b, 2008, 2012) considera que en les actuals democràcies representatives deleguem la presa de decisions, deleguem la gestió dels recursos econòmics, deleguem l'ús de la violència i el monopoli de la força a l'Estat; per això veu fonamental que preservem el dret de criticar aquells a qui ho hem delegat tot. En concret, el jurista argentí es centra en el poder judicial i considera que, si bé és un poder que decideix sobre les qüestions importants a les quals ens enfrontem, en canvi, ressalta que és un poder que ni elegim, ni reelegim, ni supervisem. També en destaca que és un poder format majoritàriament per homes, catòlics, d'ideologia conservadora i de classe mitjana alta (en el cas argentí i en altres països). Les característiques dels jutges el porten a afirmar amb fermesa que tot plegat fa més necessari el paper que té la protesta com a element de deslegitimació del poder quan és necessari (Gargarella, 2006a, 2012):

Tal concepción alternativa vendría a sugerirnos, más bien, y contra lo dicho por nuestros jueces, que cuidemos hasta el último momento posible a esa persona que critica el poder público; porque, justamente, estamos en una democracia representativa y, como hemos transferido el control de los recursos económicos y el control de las armas al poder político, nos preocupa que este abuse de los extraordinarios poderes que le hemos dado. Nos debe interesar proteger hasta al último crítico, aunque sea uno solo, y sobre todo si esta persona que critica el poder público carece de recursos y tiene dificultades para expresarse. (Gargarella, 2012, p. 24).

Raül Zaffaroni (2010, p.6) apunta que la protesta que es manté en els límits dels canals institucionals és un exercici regular dels drets constitucionals i internacionals i mai pot ser matèria de tipus penal. En moltes ocasions, quan la protesta passa els límits institucionals (excedeix del temps

necessari per expressar-se, petits grups prolonguen els seus crits, etc.) s'intenta elastitzar els tipus penals. Però, a parer seu, la millor contribució que pot fer el dret penal en els conflictes de naturalesa social és ampliar els seus mitjans de reducció i contenció del poder punitiu i reservar-se només per a situacions de violència intolerable. Que el dret penal es preservi a si mateix és el que permet que el problema retorni a la seva naturalesa i que les agències de l'Estat s'hagin de responsabilitzar d'allò que els correspon constitucionalment, les reclamacions de la protesta. Si el dret penal intervé en qüestions que incumbeixen els poders estrictament polítics de l'Estat es converteix en una violació de la separació i la independència de poders (Zaffaroni, 2010, p.15). Gargarella (2005, 2008) comparteix que és un error pensar la protesta a partir del dret penal i donar-hi una resposta que apunti a la fustigació i l'hostilitat. Quan es pensa la protesta social des del dret penal, el que posa sobre la taula el poder judicial és si el nivell de càstig és l'adequat. En canvi, quan es pensa la protesta des de la Constitució, la idea és exactament la contrària. Des de la Constitució es busca protegir la llibertat d'expressió, el dret a la protesta, la crítica de la minoria, i des del Codi Penal, per contra, el que es busca és pensar sobre els nivells adequats de rebuig i de repressió estatal. La protesta s'ha de pensar des d'un punt de vista constitucionalista, sobretot quan parlem de protestes vinculades a la violació de drets fonamentals.

Segons Gargarella (2005, 2008), els jutges tenen un paper fonamental a l'hora de definir quin és el significat de la Constitució i quin és el grau de democràcia d'una societat. Si es persegueix i es criminalitza els que protesten, el sistema judicial està concebut que la democràcia acaba en el sufragi i que qualsevol altra expressió cívica té a veure amb un delictes de sedició. En funció de com actuen enfront de la protesta, els jutges han de decidir si subscriuen una idea de democràcia restringida, limitada, més aviat elitista, basada en el que l'autor anomena el principi de desconfiança respecte a la discussió pública, o bé si es decideixen per una visió de democràcia més inclusiva i àmplia. Per Gargaella (2005, 2008), el sistema institucional democràtic, amb totes les seves imperfeccions, va ser organitzat per representar les majories i les minories. És en el poder polític on nosaltres deleguem la possibilitat de representar les majories, i hem separat el poder judicial del polític perquè ens interessa preservar les minories. D'aquesta manera és com s'assegura que, encara que l'opinió política majoritària o el poder polític canviï de rumb, el poder judicial ha de poder continuar garantint els drets de les minories. Si el poder judicial es posa a la avantguarda de la sanció o persecució dels grups més dèbils de la societat deixa de dur a terme aquesta funció.

Seguint Gargarella (2005, 2008), els jutges, davant de situacions de protesta social, s'han referit massa de pressa a la qüestió dels límits del dret. Si bé els drets no són absoluts i, per tant, no es pot fer qualsevol cosa en nom d'un dret, és una exigència que els jutges siguin capaços

d'argumentar amb raons si amb una determinada decisió estan limitant un dret. El dret d'expressar-se críticament ha de ser prioritari enfront d'altres drets, a vegades utilitzats per sancionar la protesta, com el dret de transitar lliurement. En situacions de protesta solen entrar en conflicte els drets bàsics com el dret d'expressar-se, el d'organitzar-se, el de reunir-se amb el de transitar i comerciar lliurement, el de comptar amb una societat tranquil·la i ordenada. Això, seguint a Gargarella, no significa que es pugui fer qualsevol cosa amb l'excusa de criticar el poder, però, si això passa, el dret de protesta mereix la màxima protecció i empara de les autoritats judicials. És fonamental que els jutges facin explícit com han topat els drets i com es jerarquitzen. És molt important, doncs, que qualsevol tipus de regulació de temps, lloc i forma en relació amb la protesta no debiliti el dret a la protesta que hi ha en joc. Tampoc els episodis de violència en el marc de les situacions de protesta poden servir per limitar-ne el dret:

Piénsese en lo que ocurre si, en medio de una huelga, se levanta un manifestante y le arroja una piedra al patrón. Nadie duda que esa persona puede ser reprochada, pero, ¿dice algo eso acerca de la validez o el respaldo que merece el derecho a la huelga? No dice absolutamente nada. Ese derecho se mantiene, lo merece, por más que mil personas, ocasionalmente, arrojen mil piedras contra su único patrón. En caso de que alguien lleve adelante un comportamiento violento, ese individuo particular podrá ser acreedor de un reproche, pero ello no agrega ni quita absolutamente nada a la discusión en juego, sobre el valor o la protección que merecen el derecho a la huelga o el derecho a la protesta (Gargarella, 2012, p. 28).

A més a més, i en relació amb la violència, seguint Marco Aparicio (2015), és possible considerar que s'exerceix força en situacions de protesta i no per això s'haurà de considerar necessàriament que sigui violència. Per tant, perquè hi hagi violència és necessari que la força usada afecti la integritat física i psíquica de les persones i que hi hagi intencionalitat. La força que considerem que és violenta dependrà, doncs, del context en què es produeixi.

Les aportacions d'aquests autors sobre el dret a la protesta em donen més eines encara per acostar-me a analitzar la repressió de la protesta en el meu context d'anàlisi i determinar així quanta democràcia existeix en temps de gestió neoliberal. Així, Estat de Dret, democràcia i gestió neoliberal apareixen com a vasos comunicants que cal analitzar conjuntament.

6. La interacció entre sistema penal i l'acció col·lectiva dels moviments socials

Seguint Christian Davenport (2000), la propensió de l'Estat a recórrer a la repressió quan s'enfronta amb una amenaça interna és una de les poques relacions en les ciències socials que podem considerar provades. En aquest apartat número 6, mitjançant diferents autors provinents bàsicament de l'àmbit de la sociologia dels moviments socials, faig una aproximació a quines idees s'han aportat respecte a la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva.

Com he fet patent en el primer apartat d'aquest marc teòric, un govern només farà servir la violència quan ja no troba la manera d'influir en la població mitjançant el consens. En els estats democràtics es procura que la violència es converteixi en l'últim recurs. La violència de l'Estat apareix, de manera excepcional, en períodes de greu confrontació política. I si la confrontació s'agreuja, és en el marc dels estats democràtics que apareix l'excepcionalitat que trepitja de ple els marges de l'Estat de Dret.

Passo, doncs, a presentar com interaccionen l'acció col·lectiva i el sistema penal, en especial el sistema policial, i, per tant, a fer incís en quines són les variables que es consideren determinants pels diferents autors per explicar aquesta interacció. Les diferents teories que ens expliquen el perquè del sorgiment dels moviments socials ens permeten fer més incidència en uns determinants que no pas en altres. Totes aquestes teories ofereixen eines per explicar la interacció en el període i el context d'anàlisi del capítol 7.

A continuació, es dedica un primer apartat a la teorització de Charles Tilly sobre la democràcia. Aquestes aportacions em permeten fer patent el paper fonamental que tenen els moviments socials a l'hora de procurar que la democràcia ho sigui de debò, tal com ho evidenciaven ja alguns autors des de l'àmbit jurídic, com Ferrajoli, Zaffaroni i Gargarella. La teorització de Tilly també fa patent que la interacció entre democràcia i acció col·lectiva és mútua i que de la mateixa manera que un règim polític queda determinat per l'acció col·lectiva, també un determinat règim polític deixa un marge o un altre a l'acció col·lectiva. En un segon apartat, faig referència als diferents corrents teòrics de l'acció col·lectiva i els lligo amb aquelles aportacions de diferents autors que analitzen la interacció entre aparell repressiu i acció col·lectiva. Tot i que aquests autors no han de pertànyer necessàriament als corrents teòrics en qüestió, els poso en relació perquè fan èmfasi en factors –que determinen la interacció entre aparell repressiu i acció col·lectiva– que els corrents teòrics els considerarien centrals.

6.1. La interacció entre acció contenciosa i estats, les aportacions de Charles Tilly

En l'obra de Tilly, l'estudi sobre la democràcia és un aspecte nuclear i, segurament, un punt d'arribada del seu recorregut intel·lectual (com es cita a Funes, 2011). Un desenvolupament teòric que es produeix, en la seva obra, durant la primera dècada del segle XXI i que es fa patent sobretot en les seves obres *Contention and Democracy in Europe, 1650-2000* (2004), i *Democràcia* (2007). Seguint Tilly (2010), per comprendre els processos de democratització i desdemocratització s'han de tenir en compte les interaccions entre ciutadà i Estat³¹.

La democràcia s'explicarà aleshores per una classe de relacions entre Estat i ciutadans, i els processos de democratització i desdemocratització consistiran en canvis en aquestes modalitats de relacions (Tilly, 2010, p.43). Tot i que Tilly (2010) entén que el procés de democratització mai és definitiu –de fet, és escèptic enfront del concepte mateix i considera que la democràcia sempre serà allò menys no-democràtic (com es cita Funes, 2011)–, defineix que el procés es produeix quan es donen quatre condicions. En primer lloc, quan les demandes explícites dels ciutadans, els drets, en definitiva, s'amplien. En segon lloc, quan diferents grups de ciutadans arriben a veure traduïdes les seves demandes en les pràctiques de l'Estat, cosa que estableix una situació de major igualtat social. En tercer lloc, quan està garantida la protecció de la població enfront de les accions arbitràries dels agents del govern i, per tant, quan l'expressió de demandes dutes a terme per la ciutadania rep la protecció política de l'Estat. En quart lloc, quan es produeix l'extensió de la consulta vinculant i els governants es comprometen amb les demandes dels ciutadans incloent-les en les seves polítiques. Seguint sempre Tilly (2007), un règim serà més democràtic com menys es tendeixi a l'acaparament d'oportunitats per uns pocs i a l'explotació³².

Tilly (2007) afegeix que cap democràcia podrà operar si l'Estat no té la capacitat de supervisar la presa de decisions democràtiques i posar-ne en pràctica els seus resultats. Perquè sigui possible un procés de

³¹Per Tilly, els ciutadans són tots aquells que viuen sota la jurisdicció d'un Estat (a la vegada, reconeix que la majoria de règims polítics sempre han apartat alguns individus de la categoria de ciutadà), i l'Estat és una organització que controla els principals mitjans coercitius dins d'un determinat territori i n'exerceix la primacia sobre la de les restants organitzacions que operen dins el mateix territori, a la vegada que rep el reconeixement d'aquesta primacia de les altres organitzacions, incloent-hi altres estats (Tilly, 2010).

³²Per Tilly (2007), l'acaparament d'oportunitats es produeix quan els membres d'una xarxa delimitada per una categoria tenen accés a un recurs que és valuós i que afavoreix les activitats d'aquesta xarxa. Per l'autor, l'explotació es produeix quan persones poderoses i interconnectades controlen uns recursos dels quals obtenen un rendiment significatiu gràcies a la coordinació dels esforços de persones externes que queden privades d'obtenir la totalitat del valor afegit pel seu esforç.

democratització, és necessària una capacitat estatal equilibrada (ni massa elevada ni massa dèbil) que doni una certa capacitat d'intervenció a l'Estat sobre els recursos, les activitats i les connexions interpersonals no estatals. No és necessari tan sols un Estat que tingui com a principi que no hi haurà accions arbitràries dels governants, sinó que és necessari un Estat que realment ho garanteixi.

Pel sociòleg nord-americà, només es poden comprendre els processos de democratització i desdemocratització si entenem les coalicions, rivalitats i confrontacions entre els principals actors polítics externs i el mateix Estat. El règim polític és l'espai on es poden comprendre aquestes relacions entre Estat i ciutadans. En aquest espai és on es pot llegir, en primer lloc, com el conjunt d'estructures i pràctiques estatals són reproduïdes o alterades per l'acció col·lectiva contenciosa³³ i, en segon lloc, com els ciutadans, inclosos aquí els principals actors polítics, aprenen, hereten i innoven parcialment i de forma incrementada els repertoris de protesta condicionats pel conjunt d'estructures i pràctiques estatals. L'anàlisi de l'activitat contenciosa ens permet explicar el desenvolupament de les institucions democràtiques, perquè és l'activitat contenciosa la que pressiona per una reclamació de drets i per un respecte a la llibertat que serveix d'aturador al poder arbitrari de l'Estat i que pot fer que cristal·litzin canvis democratitzadors (Tilly, 2010).

No podem oblidar mai, doncs, que els moviments socials són útils per crear identitats noves, per produir un marc de relacions socials alternatives i una nova ètica, i per obrir un camí de compromisos a seguir, però que també han estat claus al llarg de la història per canviar les condicions materials i per aconseguir el canvi polític, més enllà de practicar-lo ells mateixos (Domènech, 2004, p.53).

Tot i com pot ser de determinant l'acció col·lectiva per al canvi polític, també determinats tipus de règim polític afavoreixen o dificulten alguns "repertoris d'acció col·lectiva"³⁴. Per Tilly (2007, 2010), poden existir tres

³³Per Tilly (2007), l'activitat contenciosa es produeix quan un conjunt de persones defineixen unes reivindicacions, col·lectives i públiques, enfront d'uns actors definits i concrets. Aquestes reivindicacions afectaran els interessos dels actors reclamats com dels reclamants i sempre és necessari que un dels actors sigui el govern.

³⁴ Els "repertoris d'acció col·lectiva" són les modalitats d'actuació dels moviments socials que es fan servir de manera deliberada, regular, ordenada i racional, per a la consecució d'uns interessos. Per Tilly (1986, com es cita a González Calleja, 2003; Neveu, 2009; Tarrow, 2002), els "repertoris d'acció col·lectiva" són un conjunt de mitjans i creacions culturals d'un grup per fer demandes de diferents tipus. Deriven de les tradicions heretades, de les experiències i hàbits d'acció col·lectiva del passat i fins i tot dels models de repressió usats per l'Estat en el passat. Depenen d'una xarxa existent de relacions socials i dels significats compartits entre les parts en interacció. Els "repertoris d'acció col·lectiva" es van redefinint i modificant en el transcurs de l'acció en resposta a nous interessos, a les confrontacions precedents i a noves oportunitats, i són interioritzats pel grup social al llarg d'un procés

tipus d'actuacions en un règim: actuacions prescrites (es tracta de la reclamació als ciutadans per l'Estat de recursos econòmics –impostos–, físics –reclutament– o emocionals –adhesió i cerimònies de lleialtat–), actuacions tolerades i actuacions prohibides (que acostumen a ser accions col·lectives que incloguin atacs als governants i als recursos del govern). En funció del grau de democràcia i de la capacitat del govern, l'autor parla de quatre possibles règims que donaran lloc que aquests tres tipus d'actuacions tinguin una major o menor presència. Coneguem la classificació de Tilly (2007, 2010):

- a) Un règim no democràtic de capacitat alta preveu una gran quantitat d'accions prescrites, deixa un estret marge d'actuacions tolerades i en prohibeix la majoria. Es tracta d'un règim amb una gran capacitat de control repressiu que dona lloc a la minimització de l'activitat contenciosa. La veu pública és escassa, excepte aquella que permet l'Estat, i es produeix un àmplia implicació de les forces de seguretat de l'Estat en tota la política pública. En aquests règims és d'esperar que la major part de violència comenci a partir d'actuacions prohibides, però es dona una gran variabilitat en la freqüència de la violència col·lectiva, en funció de l'obertura i el tancament de les oportunitats dels dissidents.
- b) Un règim no democràtic de capacitat baixa preveu poques actuacions prescrites i, en canvi, es fa present un espectre ampli d'accions tolerades i prohibides. La falta de capacitat dels agents del govern a l'hora d'intervenir dona lloc a alts nivells de violència en les interaccions contencioses. Aquests règims deixen gran espai a la petita tirania dels càrrecs públics, els senyors de la guerra i altres depredadors. Tant els actors prohibits com els especialistes de la violència busquen provocar danys mutus de manera més immediata que en altres tipus de règim.
- c) Un règim democràtic de capacitat alta preveu un nombre molt reduït d'actuacions prescrites, encara que en vigila rigorosament el compliment. Es canalitzen els actes reivindicatius mitjançant un conjunt reduït d'accions tolerades i prohibeix una àmplia gamma d'accions reivindicatives que es consideren il·legals. L'activitat contenciosa és freqüent i hi ha un ampli seguiment estatal de la política pública amb un ús molt selectiu dels mitjans de violència i una funció més medidora. Tot plegat permet baixos nivells de violència en les interaccions contencioses.
- d) Un règim democràtic de capacitat baixa imposa un nombre reduït d'actuacions prescrites, tolera una varietat molt més àmplia d'actuacions

d'aprenentatge. Els "repertoris d'acció col·lectiva" es mantenen durant molt temps i responen a canvis en grans intervals. El cicle d'acció col·lectiva no transforma el "repertori d'acció col·lectiva" de manera instantània, però en contribueix a l'evolució i la transformació.

i en prohibeix relativament poques. Igual que en els règims democràtics de capacitat alta, el resultat és la maximització de l'activitat contenciosa política. Però la implicació dels agents del govern en la confrontació política és molt baixa, cosa que provoca que una diversitat d'actors semilegals i il·legals es facin presents, de la mateixa manera que els nivells de violència s'eleva substancialment.

En trets generals, i sempre seguint Tilly (2007), podem dir que la democràcia facilita més l'activitat contenciosa, encara que, quan es combina amb una alta capacitat del govern, es redueix el nombre d'actuacions tolerades. Amb aquesta classificació, Tilly demostra que la violència col·lectiva depèn del tipus de règim i que aquestes variacions tenen a veure amb el paper que hi té l'aparell repressiu, estàtic i dinàmic, en cada un dels règims.

Podem afirmar que hi ha una relació inversa entre els nivells de democràcia i els nivells de violència estatal. El compromís i la negociació democràtica són valors que limiten l'ús de la repressió i els mecanismes verticals de rendició de comptes, a través de les eleccions, i els mecanismes horitzontals, a través del joc de pesos i contrapesos dels polítics, disminueixen també les possibilitats que hi hagi repressió (Rivera Celestino, 2010a, 2010b). Tot i això, diferents estudis han mostrat que la relació entre democràcia i violència estatal no és lineal, sinó que depèn de la qualitat d'aquesta democràcia. És en els règims semidemocràtics on es donen més situacions repressives (Moore, 2000; Muller & Weede, 1990) i només quan la democràcia arriba a un cert llindar podem establir una correlació positiva entre democràcia i disminució de la repressió.

L'interès a estudiar el fenomen repressiu en règims democràtics rau en el fet que és en el camp polític d'aquests règims on es produeix un intens debat, ple de disputes, sobre si la coerció estatal ha estat o no legítima. En sistemes democràtics sembla funcionar una pauta cultural segons la qual la força es considera acceptable quan és proporcionada, la mínima per superar la resistència, i quan arriba després de l'intent d'aconseguir els mateixos fins mitjançant la persuasió i les advertències. En el marc dels sistemes democràtics actuals, els governs es troben amb un dilema d'ordre públic quan s'adonen que reprimir suposa un cost i que no reprimir els pot deixar en una situació de debilitat. Les tècniques i un armament més incruent han estat històricament part de la resolució d'aquest dilema (Palacios, 2011).

L'anàlisi de Tilly i la seva teorització sobre diferents tipus de règims ens obren les portes per veure que l'actuació repressiva de l'Estat no és un concepte teòric autònom, sinó que queda modelat per altres oportunitats polítiques que es donen o no es donen en el context econòmic, social i polític (Earl, 2011). La repressió pot funcionar com a mesura de les oportunitats que ofereix l'Estat, ja siguin oportunitats polítiques estables o oportunitats polítiques més volàtils (Tarrow, 2004). Tilly (2007, 2010), amb

la seva investigació sobre les diferències de l'actuació del govern davant de l'acció contenciosa en diferents règims, ens aporta elements d'anàlisi per comprendre quins efectes tenen les oportunitats polítiques estables (el grau de democràcia i la capacitat del govern) en l'aparell repressiu de l'Estat.

Les oportunitats polítiques estables han estat utilitzades pels investigadors per explicar els diversos graus d'acció col·lectiva duent a terme una comparació, de caràcter estadístic, dels diversos Estats-nació (Earl, 2011). Algunes de les més utilitzades han estat el grau de democràcia (Davenport, 1996b; Davenport, 2007a; Henderson, 1991; Rivera Celestino, 2010a, 2010b), el pes de la Constitució (Davenport, 1996a), el grau de capacitat coercitiva (Davenport, 1996b), el grau de conflicte polític (Davenport, 1996b), el conflicte intern armat i el delictes (Rivera Celestino, 2010a, 2010b), el progrés socioeconòmic (Henderson, 1991), la desigualtat en la societat (Henderson, 1991; Ortiz, 1998), la taxa de creixement econòmic (Henderson, 1991) i el nivell econòmic de desenvolupament (Henderson, 1991), el pes del passat i el llegat autoritari (Davenport, 1996b; Carey, 2006; Rivera Celestino, 2010a), la infraestructura militar (Ortiz, 1998), les societats ètnicament heterogènies (Rivera Celestino, 2010a) i la institucionalització que s'hagi produït de la repressió al llarg del temps (Rivera Celestino, 2010a, 2010b). Algunes revisions teòriques sobre aquests estudis les trobem a Davenport (2007a, 2007b), Earl (2011) i Rivera Celestino (2010a, 2010b). La revisió teòrica detallada de tota aquesta producció acadèmica queda per a una futura investigació, perquè l'objectiu d'aquesta tesi doctoral és conèixer les característiques de com ha actuat l'aparell repressiu i de com ha interaccionat amb l'acció col·lectiva d'uns determinats moviments socials en un període determinat. Les variables utilitzades per fer comparacions entre països de ben segur donarien més elements per comprendre el comportament de l'aparell repressiu en el període d'anàlisi, que ha suportat importants canvis socials econòmics i polítics, però queda fora de l'abast d'aquesta recerca. En aquesta tesi doctoral poso l'interès a determinar quines poden ser aquelles oportunitats polítiques de caràcter més volàtil (Earl, 2011) i les característiques de l'acció col·lectiva que condicionen la interacció entre acció col·lectiva i actuació del sistema penal.

6.2. Una breu lectura de la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva mitjançant les diferents teories sobre moviments socials

Els diferents corrents teòrics en l'àmbit de la sociologia dels moviments socials aporten elements conceptuals per indagar sobre quins són els factors que expliquen el sorgiment, el desenvolupament i la continuïtat o no de l'acció col·lectiva. És precisament en la resposta a aquesta qüestió on s'introdueix el sistema penal. Seguidament, presento, a grans trets, aquestes teories i analitzo quines aportacions fan, de manera directa o

menys directa, en relació amb la repressió. Associats a cada una de les teories apunto diferents factors que la investigació acadèmica ha anat trobant i que eren determinants per comprendre la relació entre acció col·lectiva i sistema penal. Dintre de cada una de les teories faig referència a les diferents aportacions i investigacions sobre la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva que crec que casen amb la teoria, encara que els autors que hagin fet aquestes aportacions no s'hagin emmarcat en la teoria amb què estableixo la relació.

6.2.1 De la teoria de la frustració a la teoria de l'acció racional

La teoria de la frustració o de l'agregat psicològic, sorgida en el context de la psicociologia a Nord-amèrica, a la primera meitat del segle XX, considera que de la frustració sorgeix una situació de privació relativa. Aquesta situació es dona perquè la població sent una discrepància entre les expectatives pel que fa als béns socials i els valors, sobre els quals sent tenir dret, i la possibilitat de satisfacció en una col·lectivitat que disposa de recursos limitats. Aquest model teòric posa en el centre de la seva anàlisi la qüestió psicològica i no les condicions estructurals que han portat a la situació de privació. Per aquesta teoria, serà la suma d'una sèrie de sentiments i frustracions individuals, una agregació psicològica, allò que explica que aparegui el descontentament, la mobilització o fins i tot la violència política (com es cita a Casquette, 1998; Godàs, 2007; González Calleja, 2003; Ibarra, 2005; Neveu, 2009; Riechmann & Fernández, 1995).

Ted Gurr (1971, com es cita a González Calleja, 2003, 2006, 2012; Opp & Rohel, 1990) és un dels principals capdavanters d'aquesta teoria. Segons aquest autor, les possibilitats de sorgiment de la violència política augmentaran quan es produeixi una percepció de privació intensa; quan siguin més intenses i extenses tant les justificacions del passat històric com utilitaristes de la violència en una societat; quan més s'estengui la violència i quan més grans siguin les conquestes a través de la violència. Respecte a la qüestió de la resposta de l'Estat enfront de la violència, que és la d'interès per a aquesta tesi doctoral, l'autor sustenta que, quan la violència del règim per imposar privacions sobre el grup dissident és més gran, més creix el potencial d'oposició d'aquest grup en el present i en el futur. Així mateix, la violència de l'oposició disminueix quan els mecanismes institucionals permeten l'expressió de l'hostilitat. La predicció general de Gurr és que la repressió de l'acció política suposa la protesta política i, per tant, té com a efecte radicalitzar-la.

A partir dels anys 60 i 70, als Estats Units sorgiran nous científics socials preocupats per la violència als guetos nord-americans, per la lluita pels drets civils, per les mobilitzacions contra la intervenció nord-americana al Vietnam i pel sorgiment dels nous moviments socials (feminisme, ecologisme i pacifisme, principalment). Un nou marc conceptual que

s'allunyarà de la teoria de la frustració conceptualitzarà que l'acció col·lectiva és una acció racional per aconseguir uns objectius determinats i que permet a grups determinats fer avançar els seus interessos (com es cita a Casquette, 1998; Godàs, 2007; González Calleja, 2003; Ibarra, 2005; Neveu, 2009; Riechmann & Fernández, 1995).

El més important precursor de la "teoria de l'acció col·lectiva racional" és Mancur Olson (1992, com es cita a González Calleja, 2003). Aquest model teòric prescriu que els dissidents tracten de maximitzar la seva participació en la política. La participació en l'acció col·lectiva es decideix en funció de la valoració de l'escassetat de recursos i dels costos d'oportunitat. Les coaccions que impulsen les institucions són un element fonamental per entendre aquesta elecció individual i actuen com un element de selecció negativa. Les autoritats governamentals fan un càlcul cost-benefici sobre l'ús de la violència estatal. Si els costos d'ordenar l'ús de la repressió excedeixen els beneficis, el govern tolera, però, si els beneficis són superiors als costos, el govern decidirà reprimir.

Si bé serà aquesta nova perspectiva teòrica la que anirà agafant força, amb noves aportacions i modificacions, alguns autors (Brockeet, 2002; Loveman, 1998) en les seves investigacions continuen reivindicant que la repressió de l'Estat pot activar respostes emocionals lligades a la solidaritat i a principis com la justícia social que tenen poc a veure amb un càlcul racional:

Cuando los agentes del Estado violan a los habitantes de una aldea o torturan a sus ancianos, es indudable que los lazos de solidaridad y los principios compartidos en relación con, por ejemplo, la obligación y la justicia, influirán en la naturaleza de la respuesta personal. Si esos agentes del terrorismo de Estado atacan a una familia y matan, pongamos, a una hija o al padre de alguien, la rabia y la angustia que eso produce será sin duda un factor determinante de la respuesta que el sujeto escoja dar a esta escalada de violencia del régimen (Brockeet, 2002, p. 160).

Altres autors ressaltaran que la memòria, i, per tant, la relació emocional que es manté amb l'experiència passada i el fet repressiu, té un pes molt important com a condicionant de l'acció contenciosa (Davenport, 1996b). Així, tot i la força que aniran agafant les teories de l'acció racional, que advertiran de la necessitat de tenir en compte factors estructurals i organitzatius dels mateixos moviments per entendre com es desenvolupen algunes investigacions es continuaran fent ressò d'elements relacionats amb aspectes més psicologistes que determinen l'acció col·lectiva.

6.2.2 Les teories de l'acció racional, als Estats Units, i la teoria de la identitat i els interessos col·lectius, a Europa

Superant la lògica psicologista i economicista, als Estats Units i Europa es desenvoluparan, als anys 70, diferents teories que sostindran que l'acció col·lectiva és racional i que teoritzaran sobre diferents mecanismes que són fonamentals per comprendre el desenvolupament de l'acció col·lectiva. Es tracta de mecanismes com l'estructura d'oportunitats polítiques i, en concret, del paper de l'Estat o altres mecanismes lligats al mateix moviment social, com són la seva estructura o organització, el seu repertori d'acció col·lectiva, la seva identitat, els seus marcs interpretatius o de significat i els seus recursos interns.

Tres seran les grans teories que es desenvoluparan posant èmfasi en alguns d'aquests aspectes. Als Estats Units, aniran guanyant força la teoria de l'estructura d'oportunitats polítiques i la teoria de les estructures de mobilització de recursos. A Europa, en canvi, prendrà més força la teoria sobre la formació de les identitats culturals i dels interessos col·lectius.

Els capdavanters de les teories de l'estructura d'oportunitats política i la de la mobilització de recursos són Tilly, Sidney Tarrow i Doug McAdam (com es cita a González Calleja, 2003). Aquests dos corrents ja no pretenen respondre al perquè es mobilitzen els grups, sinó que pretenen saber com es desencadena, es desenvolupa, té èxit o fracassa l'acció col·lectiva. La importància és en el com més que no pas en el perquè. Per aquests corrents, en una societat sempre hi ha motius de mobilització, però el més important és saber per què prospera o retrocedeix l'acció col·lectiva. Les injustícies, producte permanent de les relacions de poder, perden centralitat en la jerarquia de la causalitat explicativa de l'acció col·lectiva. L'argumentació que ho sustenta és que l'acció col·lectiva protagonitzada per minories discriminades i en situacions molt injustes només prenen visibilitat en moments molt puntuals. Es defuig, així, la visió marxista estructuralista, doncs, per posar en el centre altres variables, com els interessos comuns, les interaccions humanes o les oportunitats polítiques com a condicionants del desenvolupament de l'acció col·lectiva (com es cita a Casquette, 1998; Godàs, 2007; González Calleja, 2003; Ibarra, 2005; Neveu, 2009; Riechmann & Fernández, 1995). Alguns autors, com Vladimir I. Lenin i Gramsci (com es cita a Tarrow, 2004) ja havien teoritzat sobre com generar una acció col·lectiva revolucionària i havien posat sobre la taula la importància de l'organització i la cultura; ja havien apuntat, doncs, a alguns aspectes d'estudi que després desenvoluparia la teoria de l'estructura de les oportunitats polítiques i la teoria de la mobilització de recursos. Però no havia de ser fins al sorgiment dels corrents teòrics que he citat que s'havien de començar a estudiar en profunditat variables com la cultura i l'organització, com Lenin i Gramsci ja apuntaven.

6.2.3 *La teoria de l'estructura d'oportunitats polítiques*

La teoria de l'estructura d'oportunitats polítiques planteja principalment que les possibilitats de sorgiment, desenvolupament i èxit o fracàs de l'acció col·lectiva augmenten o disminueixen en funció de les oportunitats polítiques que ofereix el context. Més que els grans canvis estructurals, seran les oportunitats i restriccions polítiques determinades les que podran afectar el comportament de la gent (com es cita a Casquette, 1998; Godàs, 2007; González Calleja, 2003; Ibarra, 2005; Neveu, 2009; Riechmann & Fernández, 1995; Tarrow, 2004). Tarrow (2004) és un dels autors que més aprofundirà i desenvoluparà aquesta teoria. Les oportunitats polítiques són les dimensions de l'entorn que són percebudes com a senyals o incentius perquè la gent participi en accions col·lectives. Les restriccions, per contra, són aquells factors que desactiven l'acció col·lectiva. Encara que Tilly (1978) planteja que, si la restricció és una amenaça per allò de que disposa la població, pot provocar una major quantitat d'acció, perquè es tendeix més a defensar canvis que ja s'han aconseguit que no pas a defensar canvis que es creuen que es poden obtenir.

Oportunitats i restriccions no han de ser necessàriament ni formals, ni permanents, encara que Tarrow (2004) preveu que n'hi ha d'estables. No hi ha, de fet, cap fórmula senzilla que ens permeti saber quan sorgirà l'acció col·lectiva a causa de les variacions que es poden presentar en les diferents circumstàncies històriques i polítiques i de les possibles combinacions que hi pot haver.

Tot i aquestes apreciacions, Tarrow (2004) apunta un grup d'oportunitats polítiques que no són estables, sinó canviant: l'increment de possibilitats a l'accés institucional, com serien les convocatòries d'eleccions; les aliances inestables en el sistema polític que poden generar sensacions d'ingovernabilitat; la divisió de les elits i, per tant, els conflictes entre dirigents, i l'existència d'aliats influents que poden protegir els individus que participen en l'acció contenciosa davant de les situacions de repressió o que poden negociar favorablement els seus interessos. Com a última oportunitat política, Tarrow fa referència a la repressió i la facilitació. Seguint Tilly (1978), la repressió és qualsevol acció que eleva el cost de l'acció col·lectiva i la facilitació és un acció que en redueix el cost. Al costat de les variables canviant, Tarrow (2004) reconeix l'existència d'aspectes més estables. En primer lloc, fa referència a la "força de l'Estat", que equivaldria al concepte de capacitat de l'Estat de Tilly. En segon lloc, a les estratègies de l'Estat, que considera que poden ser inclusives o exclusives, per absorbir i incorporar, o no, les demandes dels qui protesten. En tercer lloc, a les formes de repressió de l'Estat.

I si, per Tarrow (2004), les oportunitats polítiques obren la possibilitat de desenvolupament de l'acció col·lectiva, també considera que l'ús estratègic

de l'acció col·lectiva pot generar noves oportunitats que la poden fer créixer i donar lloc a cicles d'acció col·lectiva i, en l'extrem de l'espectre, fins i tot a revolucions. Per Tarrow (2002, 2004), podem parlar de cicle d'acció col·lectiva quan es donen diferents trets. En primer lloc, la intensificació i exaltació del conflicte i la confrontació en el sistema social. En segon lloc, la ràpida difusió de l'acció col·lectiva dels sectors amb més capacitat de mobilització cap als sectors amb menys capacitat de mobilització, és a dir, una difusió geogràfica i sectorial àmplia de la mobilització. En tercer lloc, un ritme d'innovació accelerat en les formes de confrontació i d'acció col·lectiva, és a dir, en els "repertoris d'acció col·lectiva". En quart lloc, l'aparició d'uns nous marcs o uns marcs transformats interpretatius o de significat. Es tracta d'un conjunt de creences i significats orientats a l'acció que inspiren i legitimen l'acció col·lectiva i hi donen identitat pròpia; donen consciència que és possible canviar les condicions de vida a través de l'acció i permeten un judici sobre si una situació és justa o no ho és (Gamson, 1998, com es cita a González Calleja, 2003). Aquests nous marcs produeixen símbols, missatges i eslògans nous i transformats, partint dels heretats, que justifiquen i dignifiquen l'acció col·lectiva. La creació d'aquests marcs compartits permeten definir un "nosaltres" respecte a un "ells", l'enemic, dins de l'estructura de conflicte. El moviment, a més a més, es veu constantment obligat a competir amb els emmarcaments que crea el poder i que pot difondre, amb força, a través dels mitjans de comunicació. Tot i aquesta lluita, els nous i transformats constructes culturals poden arribar a entrar en la cultura política en forma més difosa i menys militant. La lluita, doncs, entre l'Estat i els moviments no es produeix únicament als carrers, sinó que es desenvolupa a través dels missatges. En cinquè lloc i retornant a la definició de cicle d'acció col·lectiva, una combinació de participació organitzada i no organitzada que porta a l'aparició de noves organitzacions del moviment i al reforçament de les antigues.

El cicle d'acció col·lectiva sol desencadenar-se a partir d'esdeveniments imprevisibles i que tenen un caràcter espontani. Però el moment culminant acostuma a estar marcat per l'estructuració de les seves estratègies i dels seus resultats, tant per les tradicions anteriors d'organització com per les noves formes d'organització. El cicle inclou una fase de mobilització i una fase de desmobilització. Al començament del cicle, en la fase de mobilització, hi ha uns moviments "matiners" que obren el cicle d'acció col·lectiva, aprofitant les oportunitats polítiques, i alhora en creen de noves que poden donar lloc al sorgiment d'una més gran mobilització. Una de les oportunitats polítiques pot venir determinada pel fenomen de la repressió, ja sigui per la seva presència, que es considera clarament injustificada, com per la seva absència i un context de facilitació de l'acció col·lectiva.

Aquest procés inicial permet establir un procés d'interacció entre els moviments socials i les autoritats, entre els moviments socials i els grups d'interès, entre els membres del sistema polític i els dissidents, en un marc

d'obertura i de limitacions polítiques constants. Els xocs entre els primers desafiadors i les autoritats seran els que posaran al descobert les debilitats i les fortaleses d'aquestes autoritats i animaran, o no, altres actors socials a sumar-se a l'acció col·lectiva. Les oportunitats que es poden crear no han de ser necessàriament per actors que es convertiran en perfectes aliats dels primers desafiadors, sinó que es poden crear oportunitats per a grups que tenen objectius similars, però que ho farien d'una altra manera, o fins i tot per a grups que en poden ser opositors. També poden crear oportunitats per als seus oponents, com serien les autoritats i les elits. En aquest sentit, es poden crear situacions en què es crea un pretext per a la repressió.

La fase de desmobilització del cicle d'acció col·lectiva, sempre seguint Tarrow (2004), queda marcat per l'esgotament i el fraccionament, la polarització, del moviment. Encara que la mobilització, en un primer moment, sigui estimulant, a mesura que els moviments s'organitzen millor, les persones que són a la perifèria del moviment l'acaben abandonant. A més a més, en el si del moviment, hi acostumen a aparèixer sectors més moderats i més radicals, els que desitgen un compromís amb les autoritats i els que pretenen la confrontació continuada. Aquesta divisió entre uns i altres s'acaba materialitzant en un conflicte sobre l'ús o no de la violència. Les estratègies amb què responguin les autoritats governamentals seran determinants de com es tanca el cicle d'acció col·lectiva. El govern que cedeix a les demandes dels insurgents pot veure's substituït davant de les seves mostres de debilitat. En canvi, els governs que rebutgen totes les exigències dels rebels amb l'ús de la força poden destituir l'oposició, si la repressió és efectiva, o poden provocar una polarització revolucionària. S'ha de ressaltar, però, que avui les formes de repressió extremes en estats democràtics són poc comunes i les autoritats governamentals acostumen a fer servir mecanismes de facilitació selectiva en el cas dels sectors més moderats i una repressió selectiva pel que fa als grups més radicals.

La teorització de Tarrow té interès perquè permet comprendre la repressió com una variable independent que pot tenir un impacte a l'inici, en el desenvolupament o en el desenllaç de l'acció col·lectiva. Evidentment, això en el marc d'un context més ampli en què existeixen altres oportunitats i restriccions, algunes de les quals ja apunta el mateix autor. És en el marc d'aquesta teoria que podem comprendre moltes de les investigacions que s'han dut a terme en aquesta direcció de comprovar com la repressió influeix en l'acció col·lectiva.

Una sèrie d'investigacions de caràcter quantitatiu s'han interrogat sobre l'impacte de la variable repressió en una major o menor acció col·lectiva o en els "repertoris d'acció col·lectiva". Els resultats sobre aquesta qüestió són dispars i múltiples. La recerca ha posat èmfasi en el fet que en certes circumstàncies la violència d'un règim ofega la mobilització popular pels costos addicionals que suposa (Tilly, 1978); si bé la violència pot créixer a

curt termini, es redueix a llarg termini si hi ha hagut coerció o sancions negatives del govern. Altres investigacions han considerat que nivells semblants de violència, o fins i tot majors, incrementen l'acció col·lectiva. Mitjançant l'estudi de diferents casos s'ha comprovat que alts nivells de repressió i/o la violència indiscriminada poden donar lloc temporalment a una disminució de la protesta, però a la llarga el comportament dissident pot créixer (Francisco, 1996, 2004), o poden provocar directament l'explosió de l'acció col·lectiva pel creixement de la ira que es produeix i obligar les autoritats a assumir algunes de les demandes del moviment (Ondetti, 2006).

Aquestes troballes posarien en dubte la hipòtesi de la U invertida (Muller & Weede, 1990), que sustenta que les taxes de violència política són més altes amb nivells intermedis de repressió i de sancions negatives que amb baixos o alts nivells de repressió. Els baixos nivells de repressió estimulen l'acció de diferents grups socials per disminuir els costos de la protesta i facilitar-ne la difusió i els alts nivells de repressió inhibeixen la mobilització de recursos dels grups dissidents. Aquests autors plantegen aquest resultat a partir de la comparació de diferents règims polítics i descobreixen que és en el marc dels sistemes polítics semirepressius on es fa més possible la rebel·lió i la violència política.

Més enllà de si la repressió fa créixer o decreixer la l'acció col·lectiva, la recerca sobre aquesta qüestió ha fet patent que, enfront de la repressió, els moviments canvien d'estratègia tàctica (Francisco, 1996; Lichbach, 1987) o canvien els seus "repertoris d'acció col·lectiva" (Titarenko, McCarthy, McPhail & Augustyn, 2001). Però la repressió també pot ser limitadora de la difusió de tàctiques i dels "repertoris d'acció" i pot interrompre el cicle de protesta (Wood, 2007).

El cicle de protesta també ha aparegut en la recerca com la variable que determina la relació entre repressió i acció col·lectiva. S'ha considerat que la localització temporal de l'acció repressiva en el cicle de protesta és el que determina l'impacte de la repressió. Si la repressió arriba abans que es produeixi el cicle de protesta, aquesta repressió és capaç de dissuadir. En canvi, si l'activitat repressiva es fa en la fase ascendent del cicle de protesta, és molt probable que la mateixa repressió provoqui un increment de l'activitat de l'oposició. Amb tot, si la repressió és àmplia, indiscriminada i sostinguda, el poder aconsegueix posar fi al cicle de protesta, perquè es terroritza la població, que acabarà tornant a un situació de passivitat (Brockeett, 2002).

Finalment, també s'ha fet referència al tipus d'actors per entendre la reacció del moviment social enfront de la repressió (Mason & Krane, 1985 i 1989, com cita Brockeett, 2002). Es considera que la repressió varia en funció de si les activitats repressives són contra els líders de les organitzacions de l'oposició, contra els membres de base de les organitzacions d'oposició o,

indiscriminadament, contra el públic en general, amb independència de la seva implicació en l'oposició. Si la violència de l'Estat és contra els líders o els membres de base, es reduirà el suport a l'oposició per por, però, si la violència es fa dispersa i arbitrària, el sentit de supervivència de la població pot donar lloc al suport a l'oposició, sobretot si aquest suport dona protecció.

Els diferents resultats fan aportacions que es contradiuen, però, en tot cas, és ben clar que no hi ha absència de relació entre acció col·lectiva i repressió. Un càlcul que inclou aspectes de racionalitat, encara que no únicament, del moviment social explica la reacció i la força de l'acció col·lectiva enfront de la repressió.

6.2.4 La teoria de la mobilització de recursos

És ben cert que els moviments socials s'expliquen per la resposta a les oportunitats polítiques, però el seu desenvolupament també queda determinat pels propis recursos, l'estratègia i l'organització interna. La teoria de la mobilització de recursos és la que considera que l'acció col·lectiva depèn més dels seus elements interns que no pas d'elements externs. Es considera que l'acció col·lectiva és una acció racional que es calcula mitjançant possibles costos i beneficis, tenint en compte els elements interns de què disposa el moviment (com es cita a Casquette, 1998; Godàs, 2007; González Calleja, 2003; Ibarra, 2005; Neveu, 2009; Riechmann & Fernández, 1995).

Tarrow (2004), en referir-se a l'estructura d'oportunitats polítiques, considera que els moviments socials, per evitar que se'ls escapin les oportunitats polítiques, necessiten recursos interns. En concret, fa referència a un "repertori d'acció col·lectiva" que ha de permetre als moviments socials fer un bon pols amb els oponents, unes estructures de mobilització compactes i amb capacitat de connexió, i uns marcs significants o d'interpretació, que, agafant-se a les herències del passat i a les innovacions del present, dignifiquin i justifiquin el moviment. Les característiques d'aquests elements interns quedaran determinades pels recursos externs que es puguin obtenir. Aquests recursos poden ser materials (força de treball, tecnologia, diners, armes) i simbòlics (poder, suport polític), o elements de relació interna (els interessos comuns, la cohesió, la disciplina, la capacitat organitzativa o la capacitat comunicativa) (González Calleja, 2003).

Aquesta teories ens permeten comprendre la relació entre repressió i acció col·lectiva d'una manera diferent a la teoria d'estructura d'oportunitats polítiques. Ja no es tracta de veure la repressió com una oportunitat o restricció polítiques que condicionen l'acció col·lectiva, sinó que es tracta de

comprendre com elements interns de l'acció col·lectiva impacten o condicionen la repressió.

En aquesta línia, algunes investigacions han considerat els marcs de significat o interpretatius com a elements clau per comprendre com l'acció col·lectiva respondrà a la repressió. El significat que donin els activistes als successos i als canvis que hi està havent en l'estructura d'oportunitats polítiques (Alimi, 2007), i també els codis culturals que tinguin més força en relació amb el fenomen repressiu (Della Porta, 1999), determinaran amb força l'actuació del sistema penal. L'actuació de la policia quedarà condicionada en funció de si l'opinió pública és més sensible al discurs de la "lleï i ordre" o al dels drets civils. L'escenari dels drets civils assenyala la provocació de la policia com a responsable de l'escalada, mentre que l'escenari de la "lleï i ordre" en dona la culpa exclusivament als manifestants (Della Porta, 1999). La valoració del grau de repressió exercit pel sistema penal no depèn d'una mesura humanitària que transcendeixi del camp polític, sinó dels marcs de significat que tinguin força en cada moment social. Aquests marcs de significat són els que donen mesura i valor polític al fenomen de la repressió (Palacios, 2011).

En aquest sentit, la presència dels qui protesten i de les seves reivindicacions en els mitjans de comunicació és també un element fonamental per comprendre com actuarà l'aparell repressiu (Boykoff, 2007). Quan els moviments són incapaços de fer sentir la seva veu i el seu discurs en els mitjans i, per tant, en l'àmbit públic, es facilita que puguin experimentar la repressió. La policia modula la seva acció en resposta a la batalla simbòlica, discursiva i interpretativa que es produeix a través dels mitjans. Si la policia omet l'opinió pública pot pagar un alt preu en termes de prestigi i de recursos (Wisler & Giugni, 1999). L'avaluació internacional que es pugui fer del comportament repressiu de l'Estat també serà fonamental en aquest sentit (Carey, 2006).

Altres autors han considerat que els objectius i les tàctiques dels moviments socials són elements centrals per comprendre la reacció del sistema penal. McAdam (1999b, com es cita a González Calleja, 2003) afirma que hi ha una sèrie de reaccions contextuais dels sistemes democràtics davant dels moviments socials en funció dels seus objectius (revolució i reforma) i de les seves tàctiques (formes d'acció institucionals i no institucionals). Quan els objectius del moviment són revolucionaris i les tàctiques no institucionals, l'Estat reaccionarà de forma més repressiva; en canvi, quan els objectius són reformistes i les tàctiques institucionals, l'Estat reaccionarà amb indiferència. En el cas que els objectius siguin revolucionaris i les tàctiques institucionals, l'Estat actuarà amb vigilància de baixa intensitat o indiferència, i finalment, quan els objectius siguin reformistes, però les tàctiques no institucionals, la repressió quedarà regulada per l'opinió pública. En una línia similar s'ha considerat que la repressió és un destí més

probable dels moviments que exigeixen canvis fonamentals i que suposen una amenaça per a les elits que dels que es limiten a sol·licitar millores socials i polítiques (Gamson, 1990, com es cita a Tilly, 2007).

Altres investigacions han fet més incidència en els "repertoris d'acció col·lectiva" i les seves característiques (Soulé & Davenport, 2011; Earl, 2003) per comprendre l'actuació i presència, en concret, del sistema policial. Han tingut en compte variables com la freqüència d'esdeveniments de la protesta, la quantitat de persones que participen en la protesta, força del moviment total (nivell de mobilització i recursos), si hi ha contramanifestants, les tàctiques de confrontació, la varietat de tàctiques de confrontació, la utilització de la violència, si la protesta s'ha dirigit a les autoritats polítiques, els nivells de cobertura de premsa, i presència de grups minoritaris en el moviment o la protesta. Sembla que, com més amenaçadora és la protesta per als que tenen el poder, més severa és l'acció i repressió, i que, com més dèbils siguin els moviments, més repressió experimentaran.

Finalment, els vincles i el reconeixement que tingui el moviment en l'àmbit internacional (Loveman, 1998) i els vincles amb altres organitzacions, com sindicats, partits polítics, església, universitat, organitzacions no governamentals, etc., poden proveir de recursos simbòlics i materials que eviten el comportament repressiu de l'Estat (Letamendia, 2011; Loveman, 1998).

Els elements interns del moviment es presentaran, doncs, com a fonamentals per entendre la relació entre sistema penal i acció col·lectiva. Les característiques internes del moviment determinaran absolutament l'actuació de l'Estat, sempre en un context polític i social ampli marcat per altres oportunitats polítiques estàtiques i àmplies.

6.2.5 La formació d'identitats i interessos col·lectius

A Europa, a diferència dels Estats Units, els sociòlegs dels moviments socials es centraran en l'estudi dels nous moviments socials. Els representants d'aquesta teoria són Alain Touraine i Alberto Melucci (com es cita a González Calleja, 2003).

A diferència de les teories nord-americanes, a Europa sorgeix una especial preocupació pel perquè sorgeixen els moviments, pels factors determinants, i no pel com sorgeixen (com fan la teoria d'oportunitats polítiques i la teoria de mobilització de recursos). Els determinants es busquen en profunds canvis estructurals de les societats capitalistes avançades. El focus ja no es posa en la racionalitat del moviment, sinó en la identitat col·lectiva. La identitat es construeix sobre la base de recursos culturals disponibles, de les xarxes socials existents de solidaritat i dels significats i les definicions

compartits que la gent atorga a la seva situació. Això passa quan les persones integren les seves necessitats individuals en la identitat comuna i es defineixen a si mateixes en relació amb el seu entorn, és a dir, desenvolupen concepcions del món, metes i opinions compartides per ser reconegudes pels oponents com a subjectes d'acció (com es cita a Casquette, 1998; Godàs, 2007; González Calleja, 2003; Ibarra, 2009; Neveu, 2006; Riechmann & Fernández, 1995).

Aquesta tendència posa l'èmfasi, doncs, en l'anàlisi dels processos pels quals els individus atribueixen significats i interpreten els fets socials a l'hora de participar en l'acció col·lectiva. Els marcs de significat i d'interpretació del moviment passen a ser fonamentals per comprendre l'emergència de l'acció col·lectiva. Són aquests marcs els que permeten entendre precisament la identitat del moviment i que aquest sigui possible.

En la recerca sobre repressió, es descobreix que la identitat és un element clau per comprendre com aquesta condiona la reacció enfront de la repressió, i també que la repressió pot ser creadora d'identitat per al moviment social. Una identitat forta i clara i els llaços de solidaritat poden donar lloc a reaccions valentes enfront de la repressió. La gent s'arrisca perquè precisament es viola la seva identitat, perquè s'amenacen els seus estils de vida i els seus valors fonamentals. Arriscar la vida apareix com una possibilitat, com un element d'autosalvació de la pròpia identitat (Loveman, 1998).

I si la identitat condiona les reaccions enfront de la repressió, una repressió severa, poc justificada i poc legitimada socialment, pot donar lloc a processos de "microbolització", que, a curt o llarg termini, poden plantar cara a la repressió. Diversos autors observen que, si bé la repressió pot disminuir l'acció col·lectiva, també pot generar efectes no desitjats, com la formació d'aliances i vincles de solidaritat que poden acabar incrementant l'acció col·lectiva (Chang, 2008). La repressió pot funcionar com a reforçadora de la identitat col·lectiva i fer augmentar el sentit de pertinença a un moviment operant com a element simbòlic, recordatori d'una circumstància compartida (Khawaja, 1993). Si la repressió és considerada il·legítima i, en canvi, el comportament dissident apareix com a legítim, la protesta es converteix en desitjable i es produeixen processos de "microbolització" que acabaran promovent la protesta una altra vegada (Opp & Roehl 1990); si la repressió és veu com a immoral, això pot servir de palanca per a la mobilització (De Nardo, com es cita a González Calleja, 2003). Aquestes aportacions demostren que, en punts descendents del cicle de protesta i en moments d'abatiment del moviment, encara que el moviment no creixi en acció col·lectiva visible, es pot estar enfortint igualment. La repressió pot ser, doncs, eixampladora del vincle de solidaritat i que acabi tenint repercussions negatives per al mateix Estat.

En definitiva, la repressió i la protesta són interdependents i, per tant, són dos variables que interactuen i s'influeixen mútuament (Carey, 2006; Della Porta, 1999; Della Porta & Diani, 2011). La repressió policial exerceix, doncs, una important influència sobre els "repertoris d'acció col·lectiva" dels moviments socials, i les actuacions policials s'adapten a aquests repertoris. Hi ha una influència recíproca que suposa una innovació o adaptació mútua (Della Porta, 1999; Della Porta & Diani, 2011). Sabine C. Carey (2006) també considera que hi ha una interacció entre repressió i protesta i que existeix un comportament d'acomodació entre les dues variables. Si la protesta no és complaent amb l'Estat, l'Estat respondrà amb repressió, i si l'Estat té un comportament repressiu, la protesta respondrà amb més força i augmentarà. Tant l'Estat com el moviment fan retrospectiva i prospectiva per saber com poden actuar un i altre (Moore, 2000). És en aquesta lectura de la interacció mútua on es situa la meua investigació, que considera les dues variables, sistema penal i acció col·lectiva, com a interdependents.

Són ja les aportacions de Tilly (1978, 2007, 2010) amb què iniciava aquest apartat les que deixen clar com Estat i acció col·lectiva s'influeixen. Tilly considera que la mobilització té els seus propis determinants. D'una banda, queda determinada per uns repertoris que són força permanents en el temps i que es modifiquen en el transcurs de l'acció. De l'altra, l'acció col·lectiva estarà condicionada per l'amenaça (mesurada per la repressió) i les oportunitats (mesurades pel facilitament). Els règims polítics condicionaran les oportunitats polítiques i com es pot desenvolupar l'acció col·lectiva. Però també l'acció col·lectiva podrà condicionar els règims polítics originaris i engegar processos de democratització.

Aquestes aportacions m'indiquen que, en la comprensió de l'actuació del sistema penal enfront de la protesta social, no podem entendre l'Estat com a immutable; la seva estratègia i la seva lògica repressiva l'hem de llegir amb mètodes semblants amb què llegim l'acció col·lectiva. Se n'han de comprendre els marcs d'interpretació i de significat, els recursos de què disposa, els interessos, els repertoris repressius, la identitat, la capacitat d'estendre el seu discurs i de legitimar la seva acció, i les formes organitzatives en el context variable de l'estructura d'oportunitats polítiques (González Calleja, 2012).

6.3. Models policials enfront de l'acció col·lectiva

Per entendre la interacció entre sistema penal i protesta també és important comprendre els trets d'actuació del sistema penal. En aquest sentit, vull destacar diferents autories que han definit els trets de diferents models policials.

L'actuació de la policia és segurament una de les actuacions més visibles i determinants de quina serà la reacció dels que protesten. Conèixer les

diferents formes d'actuar de la policia em dóna eines per comprendre com la interacció entre les dues variables d'anàlisi, el sistema penal i l'acció col·lectiva, queda determinada pel tipus d'actuació policial que es du a terme.

Una de les classificacions més conegudes del tipus d'actuació policial és la de Della Porta (1999). Considera que l'actuació de la policia pot variar en funció de l'ús de la força (brutal o suau), del grau d'extensió de la conducta considerada legítima (repressió o tolerància), de les estratègies de control de diversos actors (generalitzada o selectiva), del respecte de la policia per la llei (il·legal o legal), del moment en què s'intervé (preventiva o reactiva), del grau de comunicació dels manifestants (confrontació o consens), de la capacitat per adaptar-se a situacions emergents (rígid o flexible), del grau de formalització de les regles de joc (formal o informal) i del nivell d'entrenament (professional o improvisat).

Una classificació dels models policials en el temps també em dóna eines d'anàlisi. En la dècada dels 60 i començaments de la dels 70, l'actuació policial es va caracteritzar per un estil molt agressiu i violent, amb mitjans coercitius, fins i tot il·legals, que els investigadors encunyen com a "escalada repressiva". Sota aquest model, s'ignorava el dret de manifestació i només les formes convencionals de protesta eren tolerades; es feien servir tàctiques fortament disruptives contra aquelles protestes que es considerava que violaven les normes socials, encara que fossin pacífiques (Della Porta & Fillieule, 2007; Della Porta & Diani, 2011; McPhail, Schweingruber & McCharty, 1998). A partir de la dècada dels 70, va començar una etapa basada en la "gestió negociada" de la protesta, que procurava que els manifestants poguessin desenvolupar el seu dret a manifestació i tolerava fins i tot formes transgressores de protesta, fins al punt que, quan es trencava la llei com a forma de desobediència civil, es feia ús de la mínima força. S'entenia que la comunicació entre manifestants i policia era bàsica per a una conducta pacífica i per evitar els medis coercitius; les detencions es practicaven com a últim recurs i s'intentava evitar la força fent ús de cordons policials o mitjançant els mateixos processos de negociació (Della Porta & Fillieule, 2007; Della Porta & Diani, 2011; McPhail et al., 1998). De totes maneres, s'ha de dir que l'aplicació de l'estratègia negociadora ha estat sempre selectiva i que en els cossos policials sempre hi ha hagut una clara distinció entre els manifestants "bons" (tradicionalment qualificats com a pacífics, pragmàtics, interessats en la reivindicació i amb un objectiu clar) i els manifestants "dolents" (qualificats com a joves, desinformatos, destructius i agitadors) (Della Porta & Fillieule, 2007; Della Porta & Diani, 2011; Soule & Davenport, 2009).

Finalment, diversos autors, davant de les protestes del moviment antiglobalització, comencen a parlar d'un nou estil policial més agressiu que substituïa la "gestió negociada" (Della Porta & Fillieule, 2007; Della Porta &

Diani, 2011). En concret, alguns investigadors començaran a parlar del sorgiment d'un model d'incapacitació estratègica". Aquest enfocament es caracteritza per una gamma d'innovacions de tàctiques policials dirigides sobretot a aquells manifestants més transgressors. És, doncs, molt més selectiu. A més a més, la vigilància s'incrementa de forma exponencial mitjançant activitats encobertes a la xarxa, seguiments, interrogatoris i infiltracions d'agents en organitzacions i grups transgressors. Els sistemes de videovigilància i les filmacions policials també incrementen la vigilància durant la protesta. Un altre aspecte que caracteritza aquest model és que els cossos policials comparteixen informació entre si de manera extensiva i sistemàtica. A part, hi ha un fort control de l'espai i és la policia la que determina quan i on pot tenir lloc la protesta. També s'utilitzen detencions preventives i armes menys letals per neutralitzar temporalment els manifestants realment o potencialment disruptius (Gillham & Noakes, 2007; Gillham, 2011).

Finalment, són destacables les aportacions sobre el model policial de control de la protesta a l'Estat espanyol; es constata que el model actual es troba entre dues tendències: una més pròxima al model d'incapacitació estratègica", destinada a les protestes més transgressores, i una altra basada en el model de "gestió negociada", per a les protestes convencionals. Es constata així que els diferents estils policials poden coexistir en un mateix moment i fins i tot en una mateixa protesta (Blay, 2013). La investigació recent també demostra que, a poc a poc, el model policial que va agafant força és el d'incapacitació estratègica", que, a més a més de vigilar i perseguir els més transgressors, genera por en el si de tot un moviment (Camps & Vergés, 2015).

Si bé s'ha afirmat que en la dècada dels 70 agafava força una actuació policial més basada en la negociació, des de la criminologia crítica s'ha constatat que l'augment del control social i de la coerció de l'Estat s'ha produït precisament en aquesta dècada (Soule & Davenport, 2009). Així, doncs, les teoritzacions sobre l'actuació policial en general i l'actuació policial enfront de la protesta no quadren temporalment. En canvi, la constatació del sorgiment d'un model d'incapacitació estratègica" connecta directament amb una filosofia del control policial que emfasitza la gestió del risc, el control de l'espai físic i la incapacitació dels delinqüents potencials (Gillham & Noakes, 2007). Un model de control policial que connecta perfectament amb les teories que expliquen a grans trets el funcionament del sistema penal en el neoliberalisme. És, doncs, en els resultats d'aquesta investigació que em proposo aprofundir en aquests aspectes.

No puc tancar aquest apartat sense fer patent que les característiques pròpies de cada cos de seguretat també determinen, i molt, el tipus de repressió que s'aplicarà. En funció de cada país i cos policial, els marges de la discrecionalitat policial seran més o menys amplis. El tipus d'organització

del cos, la formació i preparació, la socialització, la seva història, les seves formes d'entrenament i els instruments de què disposa determinaran el nivell i tipus de repressió.

7. Uns primers apunts per a la lectura de la repressió en clau de gènere

Si bé aquesta tesi doctoral no es basa específicament a fer una anàlisi des d'una perspectiva de gènere, no puc tancar aquest marc teòric sense fer una especial incidència en la importància de tenir en compte aquesta perspectiva en l'anàlisi de la repressió de la protesta. Al llarg dels resultats, i de manera puntual, prenc aquesta perspectiva per poder analitzar algunes de les qüestions que es presenten.

En la literatura acadèmica internacional, aquesta qüestió és pràcticament inexistent. Però sí que és cert que en el marc de l'Estat espanyol destaca una certa literatura al voltant de la repressió que van patir les dones al llarg del període franquista. És destacable que, sobre el període d'anàlisi en què es centra aquesta tesi doctoral, només hi ha un capítol del llibre escrit per Marta Mato (2015) que té com a títol "Apuntes para pensar el género como elemento constitutivo de la represión". A continuació, faig un petit apunt teòric, sobre el qual s'ha de continuar treballant, però que de moment em serveix de mínim emmarcament per fer referència a aquesta qüestió quan em sigui necessari.

Silvia Federici (2011), en la seva important obra *Calibán y la bruja: mujeres, cuerpo y acumulación originaria* (2004), considera i justifica que l'acumulació de capital o l'expansió de les relacions capitalistes (l'acumulació originària a la qual es refereix Marx) no va ser possible únicament gràcies a l'explotació del proletariat de sexe masculí, sinó mitjançant altres processos que van consistir en el control del cos de les dones. El nou poder capitalista, representat per l'Estat i pels homes, començava a tenir un especial interès en el control de la maternitat, el part i la sexualitat. Seguint Federici (2011), la transició del feudalisme al capitalisme, i, en conseqüència, el procés d'acumulació originària, només va ser possible gràcies a l'expropiació dels mitjans de subsistència dels treballadors europeus, a l'esclavització del pobles originaris d'Amèrica i Àfrica i a la transformació del cos de les dones en una màquina de treball i al seu sotmetiment a la reproducció de la força de treball. La caça de bruixes que hi va haver durant els segles XVI i XVII, i tots els processos polítics i ideològics que la feien possible, eren l'expressió simbòlica de com el poder capitalista pretenia destruir el control que les dones havien exercit sobre la funció reproductiva i permetre la domesticació dels cossos i del treball de les dones. La caça de bruixes, apuntada per Federici, és una clara expressió de com el poder polític intervenia, mitjançant el seu aparell repressiu, per poder controlar el cos i el treball de les dones. El cos de les

dones es convertia en el principal terreny d'exploració i sotmetiment per part del poder, i, en contrapartida, es convertia en l'espai de resistència de les dones. La caça de bruixes justifica de ple la rellevància que l'anàlisi de la repressió política hagi de tenir en compte una perspectiva de gènere per comprendre realment el fenomen.

La criminologia crítica i feminista fa evident que el poder patriarcal i el poder punitiu han anat de la mà, protegint-se i mantenint-se mútuament. Segons Zaffaroni (2009), la societat corporativa i jerarquizada assenta el seu poder jerarquizador sobre tres bigues mestres: el poder patriarcal, que s'encarrega de la subordinació i el control de la transmissió cultural de les dones; el poder punitiu, que s'encarrega de l'exercici de la vigilància i la coerció, quan ho considera necessari, dels homes joves i adults i, per tant, dels "controladors de les dones", i el poder del saber instrumental, que és el que genera discurs i queda en mans del domini del controladors i dels "controladors dels controladors". Seguint Zaffaroni (2009), la discriminació i el sotmetiment de les dones al patriarcat és tan indispensable com el mateix poder punitiu. El poder punitiu, en vigilar els "controladors de les dones", assegura que no deixin d'exercir el seu rol dominant i, per tant, comprova que pares, marits o germans compleixin la seva funció correctora (Juliano, 2011). Si aquest rol dominant perdés força, podria fallar la jerarquizació que assegura que les dones transmetin culturalment aquells valors que legitimen el poder punitiu i el saber instrumental. Així, doncs, les dones, més enllà de la presó, tenen les seves pròpies institucions de tancament com són la família o el matrimoni (Restrepo & Francés, 2016), on s'adquireixen les idees de control i pecat (Juliano, 2011). La imposició d'aquestes idees queda en mans d'un ordre patriarcal, que entretingut en el domini, es deixa dominar per l'amenaça de un control punitiu que té el poder del càstig i la pena:

[...] porque el poder punitivo, después de su originaria y brutal intervención directa, hace siglos que delega la subalternización controladora de la mujer en el no tan informal control patriarcal, que es su aliado indispensable: no necesita criminalizar a las mujeres sino servir de puntal a la sociedad jerarquizada para que ella se encargue de esa tarea. Ejerce un control indirecto, lo que le permite mostrarse como totalmente ajeno a la subalternización femenina (Zaffaroni, 2009, p. 334).

No és estrany, doncs, si donem certa credibilitat a aquesta anàlisi, que trobem trets característics semblants entre el poder punitiu i el poder patriarcal. Per exemple, la pèrdua d'autonomia que suposa la presó i el sistema patriarcal, o també el control del cos i de la ment que suposa la presó o el que s'ha exercit sobre el cos i la ment de les dones (Restrepo & Francés, 2016).

En conseqüència amb el que s'ha explicat fins aquí, és en l'actuació del sistema penal que trobem evidents diferències entre com actua amb les dones i amb els homes. Wacquant (2011), en el marc de la seva teorització sobre el creixement de l'Estat penal, afirma que el braç viril i controlador, el que representa precisament l'Estat penal, és el que s'ha enfortit, mentre que el braç social, maternal i educador, que representa l'Estat del Benestar, s'ha debilitat. Però és també en el context de creixement de l'Estat penal que la població que ha estat assignada pròpiament a l'ala penal (policia, jutjats i presó) o a l'ala social –caracteritzada avui per la vigilància i sanció– queden absolutament determinades per la variable sexe. El sistema *workfare*, d'assistència social, ha acabat sent el destinat a les dones, i el *prisonfare*, als homes (Wacquant, 2006, 2011). Tant homes com dones pateixen el control i la punitivitat de l'Estat, però amb fórmules diferents.

Entendre, doncs, com els dispositius de control social i penal actuen respecte a les dones, a diferència de com ho fan respecte als homes, requereix un aprofundiment en l'estudi dels estereotips i els models imaginaris sobre les funcions i rols socials d'homes i dones. Unes esterotips i models que determinen el tractament que rep el delicte o la infracció si el fa un home o bé si el fa una dona, a la vegada que actua dintre de cada persona com a condicionant dels seus sentiments de culpa (Juliano, 2011). Per tant, i sempre seguint Juliano (2011), enfront de la idea que la poca delinqüència femenina es deu a una biologització de les conductes femenines, cal buscar-hi una explicació més contextualitzada. S'han de tenir en compte les diferents actituds i estratègies, condicionades pels rols de gènere, que expliquen que es delinqueix o no es delinqueix i de quina manera. Només així es pot comprendre que les dones substitueixin el delicte per un sobreesforç en l'àmbit formatiu o laboral o que abans de delinquir duguin a terme altres activitats com la donació d'òvuls, els matrimonis arreglats o el treball sexual. El fet que les dones tendeixin a evitar el delicte s'explica perquè les transgressions i infraccions femenines s'omplen d'un major judici moral. La infracció és considerada un delicte quan la fa un home, però es converteix en una aberració moral quan la fa una dona. Les dones resulten doblement castigades, pel delicte i per haver incomplert el paper social atribuït al fet de ser dona (bona mare, cuidadora, muller, etc.):

Mientras que para los hombres existen modelos socialmente aceptados de transgresión, y ésta puede lucirse como un emblema de la masculinidad (recordemos la tradición de tatuarse de los presos, como una señal indeleble de su hombría), para las mujeres, toda transgresión se trasmuta socialmente en estigma y rechazo (Lagarde, 1990). Esto hace que los hombres puedan hacer compatible el delito con sus roles sociales y familiares, mientras que en parecidas circunstancias ellas pierden

irreversiblemente su función dentro del tejido familiar y su reconocimiento social (Juliano, 2011, p.197).

A la vegada, l'escassetat del delictes femení s'explica perquè les dones intenten evitar la pena de presó, que pot suposar la separació dels seus afectes i dels seus vincles familiars i, per tant, dels rols i funcions que li han estat tradicionalment associats.

És necessari apuntar, però, que els marcs ideològics en què les institucions penals es movien a l'hora de tractar les dones també s'han transformat. Amb l'extensió del sistema penal modern, es passa d'una interpretació de les conductes desviades com a pecat a una classificació com a delictes, i d'un tracte personalitzat, que suposava la intromissió en l'interior de les penades mitjançant exàmens de consciència, a un tracte més impersonal i burocràtic.

Les aportacions teòriques exposades fins aquí em porten a afirmar que, en estudiar com actuen les dones en el marc de situacions de protesta i com respon el sistema penal a les seves actuacions, no es pot oblidar el pes de l'imaginari i els estereotips que pesen sobre les dones que decideixen protestar. Les dones que protesten i actuen políticament es converteixen fàcilment en cossos amenaçants, perquè qüestionen en termes generals la legitimitat del sistema econòmic i polític, però també –sobretot si es tracta de dones que s'identifiquen o pertanyen al moviment feminista– perquè experimenten, exerceixen, reivindiquen i practiquen altres models de gènere, i perquè suposen una dissidència del paper reproductiu socialment imposat (Mato, 2015). Les dones que protesten, en especial aquelles que posen en qüestió els rols i les relacions de gènere instaurats socialment, suposen un trencament de la posició simbòlica que ocupen les dones en la societat. No s'ha d'oblidar mai, doncs, la perspectiva de gènere i se n'han de fer créixer les eines d'anàlisi per comprendre el fenomen de la repressió política.

Fer referència a la repressió en clau de gènere també ens porta obligatòriament a tenir en compte aquelles formes repressives que han estat utilitzades bàsicament contra les dones. Es tracta de totes aquelles fórmules repressives que en violen els drets sexuals i reproductius, com serien l'assetjament sexual, l'amenaça de violació, la violació en si, la prostitució forçada, l'embaràs forçat, els exàmens de virginitat, la denegació d'articles sanitaris per a la higiene de les dones, l'absència de personal femení en els diferents dispositius del sistema penal, la retenció i detenció de dones per pressionar membres de la seva família, per posar-ne alguns exemples. La debilitat i la vulnerabilitat de les dones i una societat amb estructures fortament patriarcals semblen correlacionar-se amb una major severitat de l'aparell repressiu. De la mateixa manera, quan les dones es troben en procés d'apoderament, això pot suposar tal repte per a l'autoritat

governamental que doni lloc a l'agreujament de la seva actuació repressiva (Henderson, 2004).

8. Conclusions

Les aportacions que he dut a terme en aquest marc teòric m'ofereixen diferents eines, provinents tant de la sociologia criminològica i jurídica com de la sociologia dels moviments socials, per poder respondre a les preguntes que he plantejat amb aquesta investigació. Acostar-me a l'objecte d'estudi amb eines de diferents àmbits de la sociologia em podrà servir per poder comprendre i posar en contacte aquests àmbits de treball de la sociologia, cosa que no s'ha fet gaires vegades en la producció acadèmica. Àmbits de la sociologia als quals és necessari acudir si volem comprendre el fenomen de la repressió de la protesta.

En la primera part del capítol he pogut situar la importància de l'objecte d'estudi. He reconegut que el poder no té com a única estratègia reprimir, i he mostrat, de la mà de Foucault, que el poder també configura, crea i produeix. També he demostrat, sobretot de la mà de pensadors marxistes com Gramsci, que en moments socials en què l'hegemonia del poder i el consens queden afeblits, l'estudi de com actua i què fa el sistema penal es converteix en molt rellevant. Per tant, tot i que el poder té diverses formes amb què afermar-se, que no són sempre l'aparell repressiu de l'Estat, l'estudi d'aquest aparell es converteix en rellevant quan la inestabilitat social es fa present.

Les aportacions teòriques des de la sociologia criminològica i jurídica sobre la importància del creixement de l'Estat penal i l'excepcionalitat en temps de neoliberalisme em permeten entendre les característiques del context en què pretenc estudiar la repressió de la protesta. Alhora em dona eines per comprendre com alguns trets del control social punitiu i la lesió d'alguns dels principis garantistes es poden fer presents en l'actuació del sistema penal enfront de la protesta.

Les aportacions teòriques en el camp jurídic posen també sobre la taula que l'afebliment de l'Estat de Dret és l'afebliment del dret a la protesta, un dret que es considera que és precisament la principal garantia de la democràcia (Ferrajoli, 1995; Gargarella, 2005, 2012). Aquests autors indiquen, doncs, que mesurar com està de garantit el dret a la protesta és mesurar quant Estat de Dret i quanta democràcia garanteix un estat concret. Valorar aquest aspecte en temps de gestió neoliberal i de desposseïció de recursos de la població, com faig jo amb aquesta tesi doctoral, ens permet comprendre si Estat de Dret, democràcia i gestió neoliberal són vasos comunicants. La protesta i la seva repressió són així l'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral que ha de confirmar si hi ha connexions entre els tres elements.

Les aportacions teòriques des de la sociologia dels moviments socials que he presentat en aquest capítol consideren que l'acció col·lectiva té efectes sobre l'Estat i l'actuació del sistema penal, de la mateixa manera que la relació es dona a la inversa.

Des de la sociologia dels moviments socials, Tilly (2007, 2010) considera, de fet, que l'acció col·lectiva pot funcionar com un element de democratització d'un règim, de la mateixa manera que les característiques d'un règim (el seu grau de democràcia i la seva capacitat de govern) determinarà com serà l'acció col·lectiva. La democratització Tilly (2007, 2010) l'entén com un més gran compromís real amb les demandes de la ciutadania, amb la garantia de drets socials i amb la protecció enfront de l'acció arbitrària de l'Estat. És en aquest punt que es poden establir connexions directes entre la sociologia jurídica i la sociologia dels moviments. Comprendre la interacció, contextualitzada, del sistema penal i la protesta social ens permetrà mesurar el dret a la protesta i, en conseqüència, el grau de democràcia, segons la definició de Tilly. Una definició que, si ens hi fixem bé, inclou també el control de les arbitriïtats del poder i, per tant, el concepte d'Estat de Dret.

La teoria de les oportunitats polítiques, la teoria de l'estructura de mobilització de recursos i la teoria europea de l'identitat apunten a quins són aquells elements interns i externs que poden permetre el desenllaç i el desenvolupament de la protesta o bé poden donar lloc a tot el contrari. Són aquestes teories les que permeten acabar de completar aquesta anàlisi sobre la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva en cada context i moment. Oportunitats polítiques més estàtiques, però també més volàtils, elements interns de l'Estat i dels moviments socials i la identitat seran determinants per comprendre l'actuació repressiva i l'actuació dels moviments socials. Alhora, tant l'actuació de l'un com de l'altre sempre estaran actuant com a oportunitat o restricció que condicionarà allò que faci l'altre.

És amb aquesta anàlisi que també es podrà entendre quan els moviments socials estan disposats a la desobediència i l'enfrontament amb l'aparell repressiu per conquistar la democràcia i, en definitiva, el dret a la protesta. I és també amb aquesta anàlisi que es podrà comprendre quan l'Estat garantirà el dret a la protesta o el reprimirà.

Finalment, en aquest marc teòric, un primer acostament a la perspectiva de gènere per comprendre el fenomen de la repressió de la protesta ens indica que són necessàries més contribucions teòriques sobre la repressió del moviment feminista i sobre la repressió de les dones que protesten. Els imaginaris al voltant de les funcions socials dels homes i de les dones determinaran de ben segur com actuarà el sistema penal, un sistema penal que creix i s'endureix, mostrant tota

la seva virilitat, quan el braç protector de l'Estat es retira deixant en mans de les dones la responsabilitat de la cura.

Veurem, doncs, en els pròxims capítols, quina resistència ha suposat la desposseïció de recursos que s'ha dut a terme en nom de l'austeritat. Veurem també com la resistència s'ha oposat a la desposseïció, i comprovarem si un Estat penal fort ha estat capaç d'aturar la resistència i fer possible que la desposseïció de recursos es fes realitat.

PART 3. ESTRATÈGIES METODOLÒGIQUES: PLURALISME METODOLÒGIC, CONEIXEMENT SITUAT I PERSPECTIVA CRÍTICA

Capítol 3. El procés de recerca i la metodologia

1. Introducció

Aplicant el pluralisme metodològic per a la realització d'aquesta tesi doctoral, he fet servir diverses tècniques de recollida i d'anàlisi de dades per comprendre el meu objecte d'estudi en profunditat. La combinació d'aquestes tècniques m'ha permès copsar com havia actuat el sistema penal davant d'una protesta social creixent i innovadora en les seves formes i en les seves reivindicacions. En concret, m'ha permès entendre la repressió de la protesta en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona. He fet servir bàsicament vuit tècniques en la recollida de dades i tres tècniques en l'anàlisi d'aquestes dades. La utilització de diferents tècniques fa que la meva recerca combini una metodologia quantitativa i qualitativa, amb un predomini de la segona. La seva combinatòria permet tant una descripció de l'objecte d'investigació al qual m'acosto com una comprensió en profunditat del que es produeix al voltant d'aquest fenomen, una comprensió que aconseguixo dur a terme gràcies al diàleg i a la inclusió de l'anàlisi del contingut dels discursos dels principals actors implicats en el meu tema d'investigació: participants dels moviments socials; persones encausades; participants en els grups de suport i solidaritat amb les persones represaliades i que treballen contra la impunitat i la violència del sistema penal; advocats de persones encausades, i alts càrrecs policials i càrrecs polítics implicats en la Conselleria d'Interior del govern de la Generalitat de Catalunya.

Tenint en compte tot això, en aquest capítol em centro a exposar com s'ha desenvolupat aquesta tesi i quines decisions metodològiques he anat prenent durant tot el procés.

A continuació i en primer lloc, apunto que he pres com a punt de partida metodològic una epistemologia crítica de la mà de la ciències socials i jurídiques per acostar-me al meu objecte d'estudi; a la vegada, reconec que el coneixement que genero és situat i parcial a causa de la meua proximitat als moviments socials. Així, seguint Donna Haraway (1988), admeto que les aportacions d'aquesta tesi no són universals, sinó parcials i situades. El reconeixement d'aquesta parcialitat és el que pot fer transparents i riques les meves aportacions. En aquest apartat també justifico el perquè del fet d'haver combinat una recerca de caràcter quantitatiu i qualitatiu.

En segon lloc, presento un quadre resum en què queden interrelacionats els objectius, les preguntes d'investigació i les hipòtesis que han anat guiant tota la recerca. En aquest apartat, relaciono cada una de les preguntes i de les hipòtesis amb les tècniques de recollida i anàlisi de dades, i explico de quina manera els resultats queden reflectits en els diferents capítols.

En tercer lloc, em centro a exposar quines han estat les tècniques de recollida de dades que he fet servir, i ho justifico tenint-ne en compte les potencialitats i també considerant-ne les limitacions. Les tècniques principals utilitzades han estat: la revisió bibliogràfica, la recollida de dades secundàries, la revisió de premsa i la construcció d'una base de dades i d'una cronologia, la revisió d'intervencions polítiques parlamentàries i de la legislació, les entrevistes qualitatives semiestructurades, els grups de discussió i la revisió de dades sobre processos judicials. Així mateix, explico quina dimensionalització he fet de l'objecte d'estudi per construir els diferents instruments que m'han permès recollir les dades. Finalment, exposo quins han estat els criteris de selecció de dades i de participants per a l'aplicació de les diferents tècniques de recollida de dades.

En quart lloc i últim, explico quines tècniques d'anàlisi de dades he fet servir per ordenar, sistematitzar i comprendre aquella informació que he pogut anar recollint, i exposo la forma com he presentat la informació.

2. Punts de partida i metodologies utilitzades

Aquesta investigació parteix de la consideració que el coneixement científic no deixa de ser producte de certs principis organitzadors de la realitat. En el cor de cada teoria científica hi ha sempre un conjunt de principis organitzadors que, inevitablement, influiran en el disseny, el descobriment, els resultats i les conclusions de la investigació (Pavarini, 1992). Agafant les reflexions de Pavarini (1992) sobre les teories de la criminalitat, puc plantejar algunes premisses que ens indiquen el punt de partida epistemològic d'aquesta tesi doctoral. Per l'autor italià, des del segle XVIII s'han donat diverses explicacions de la criminalitat i reconeix que cada una reflecteix diferents principis organitzadors i diferents valors sobre la naturalesa de l'home i de la societat i, per tant, diferents enfocaments sobre què és i el perquè de la criminalitat (Pavarini, 1992). Seguint aquesta consideració, puc afirmar que m'acosto, com ha quedat patent en la introducció i en el marc teòric, a la comprensió de l'actuació del sistema penal i a la criminalització de la protesta des d'una perspectiva crítica. És una "epistemologia de la sospita" la que s'acostarà a l'objecte de coneixement. Partint de la sociologia criminològica i jurídica crítica, entenc que l'actuació del sistema penal no respon a un simple compliment de l'aplicació de la legislació vigent i que la definició de la llei no està lliure de valors. Parteixo de la idea que el sistema penal estàtic i dinàmic està lligat a raons socials, econòmiques, polítiques i culturals de cada moment històric. I

al contrari que una perspectiva funcionalista del consens, considero que en les nostres societats hi ha interessos socials, polítics, econòmics i de poder que estan en conflicte. Entenc, doncs, que tant la protesta com l'actuació del sistema penal s'han de llegir en aquesta clau.

Com he mostrat en el prefaci, s'ha de tenir en compte la meua implicació i participació en els moviments socials de la ciutat de Barcelona més enllà d'aquesta investigació. En aquest sentit, són de gran rellevància les aportacions, des d'una epistemologia feminista, de Haraway (1988). L'autora planteja una epistemologia de la localització, del posicionament i de la situació, en què la parcialitat, i no pas la universalitat, és converteix en font de coneixement. Defensa que el coneixement és situat i parcial, i per tant, està marcat per les orientacions de partida. En aquest sentit, Haraway (1988) qüestiona l'objectivitat tradicional que s'ha pressuposat al coneixement i planteja la necessitat de reconèixer que el coneixement no és absolut, sinó que està situat en unes realitats específiques i que incorpora la mateixa investigadora. Per tant, assenyala la necessitat d'aclarir la posició des de la qual s'elabora, com ja he plantejat en aquest apartat i com ja he introduït en el prefaci i en la introducció d'aquesta tesi doctoral. Així, doncs, presento una recerca en què reconec la subjectivitat, la parcialitat, la localització i la postura crítica, i en què assumeixo la responsabilitat d'haver-me situat en una lectura teòrica determinada sobre la persona i sobre la societat.

Per tot plegat, és destacable situar la meua posició, que és la d'una persona fermament compromesa amb molts dels plantejaments i idees dels moviments socials que treballen pels drets socials i amb aquells que han treballat contra la impunitat i la violència del sistema penal. La meua situació de partida com a investigadora m'ha permès que tot el procés de recerca impliqués un procés de reflexió i diàleg amb les participants, col·locant-me entre un dins i un fora del meu objecte d'estudi. La meua relació amb el "dins" m'ha possibilitat acostar-me amb més facilitat a les persones participants que pertanyen i participen en els moviments socials. M'ha facilitat establir els vincles de confiança i proximitat necessaris per recollir-ne les experiències i opinions. D'aquesta manera, també he pogut comprendre amb facilitat els contextos, les experiències, el vocabulari i el registre utilitzat per les persones participants. Amb altres actors participants, com els càrrecs policials, el diàleg i les entrevistes mantingudes m'han permès recollir un discurs de caràcter oficial que també es fa present en els discursos dels polítics responsables del Departament d'Interior, en les declaracions públiques dels Mossos d'Esquadra o en documents generats pel cos. En aquest cas, ni la confiança ni la proximitat hi ha tingut un paper important; alhora, l'oficialització del discurs no m'ha permès descobrir aspectes tan importants com la ideologia pròpia dels entrevistats o les visions del cos més enllà del discurs existent i acordat que es fa present en el marc del Departament d'Interior.

Més enllà de la meua relació amb el "dins", com a investigadora sempre m'he situat al "fora", gràcies a una tria de mètodes de recerca diversos com l'entrevista i els grups de discussió. Considero que mètodes com aquests permeten tenir una visió més des de fora que altres, com seria l'observació participant. Assumeixo que el "dins i fora" pot ser una potencialitat per a la investigació i considero que la interpretació i anàlisi de les veus dels diferents actors implicats en la qüestió de la protesta i de l'actuació del sistema penal poden ajudar a comprendre l'objecte d'estudi en tota la seva amplitud, unes veus que no únicament afloren en les entrevistes o grups de discussió, sinó que també sorgeixen de l'anàlisi de la premsa i de les declaracions en seu parlamentària.

L'aposta pel pluralisme metodològic és, doncs, l'aposta per comprendre el fenomen en la seva màxima complexitat. La tesi, més que donar resultats definitius, vol obrir aproximacions que ajudin a plantejar, tant en l'àmbit acadèmic com en el si dels moviments, nous debats sobre interrogants que en molts casos són difícils de resoldre.

La meua recerca prèvia desenvolupada en el marc del grup de recerca internacional i interuniversitari COPOLIS "Benestar, comunitat i control social" (Di Nella, Almeda & Ortiz, 2014), al qual pertanyo, m'ha ajudat a fer que em fos més fàcil la combinatòria de diverses tècniques de recollida i anàlisi de la informació. L'aplicació de la triangulació metodològica, que combina metodologies quantitatives i qualitatives, pren força en les últimes dècades i presenta avantatges diversos (Brannen, 2005). L'aplicació de mètodes mixtos permet treballar de manera estratègica i creativa i millorar l'exactitud dels resultats d'una manera que té en compte les múltiples mirades i dimensions de l'experiència social, fins al punt de fer-la especialment adequada per a l'aplicació en l'àmbit de la sociologia (Flick, 2011; Jick, 1979; Mason, 2006). Gràcies a la mirada de diferents actors i a l'ús de diferents tècniques per arribar a aquests actors puc acostar-me a la resposta de les meves principals preguntes d'investigació i a la comprovació de les hipòtesis. Es pot entendre com una opció pragmàtica que ajuda a plantejar la recerca en forma d'estratègies multidimensionals, que fins i tot subverteixen la divisòria tradicional entre quantitatiu i qualitatiu (Mason, 2006).

D'acord també amb el meu enfocament epistemològic crític, valoro la utilitat de les metodologies qualitatives, que, a través de la interpretació, busquen la visió, els significats i la comprensió profunda necessària de l'experiència social, però això no vol dir que m'encaselli en un marc qualitatiu que sigui irreconciliable amb l'ús de tècniques quantitatives que poden ajudar a la recerca. Busco descriure fets socials, però sobretot captar i reconstruir-ne els significats amb un llenguatge més conceptual que no pas a través de fórmules. Les formes de captar informació han estat flexibles i específiques

per reconstruir els fenòmens socials estudiats amb una orientació holística i concretitzadora, basada en un cas i un període determinat.

Un estudi de cas de la ciutat de Barcelona en el període 2008-2013, en definitiva, que presenta prou interès per superar el propi cas i poder explicar fenòmens sociològicament més complexos, com són les característiques d'actuació del sistema penal enfront de la protesta o la lògica d'interacció entre el sistema penal i la protesta. Un estudi de cas de prou complexitat per comprovar si allò que passa a nivell micro té conseqüències a nivell macro i per analitzar de quina manera els grans canvis repercuteixen en les relacions micro. Un estudi que permet establir relacions sistemàtiques existents entre el canvi social a gran escala i la mobilització política popular, és a dir, que és capaç de mirar quin impacte tenen les variades formes d'acció popular sobre el curs del canvi social a gran escala (Tilly, 2007, 2010).

3. La interrelació entre objectius, preguntes d'investigació, hipòtesis, mètodes d'investigació i capítols de la tesi

Com ja he explicat en la introducció, la meva recerca pretén indagar i conèixer, amb l'estudi de cas de la ciutat de Barcelona, quina ha estat la resposta del sistema penal, en un període de crisi econòmica (2008-2013) gestionada sota premisses neoliberals, davant de l'acció col·lectiva d'aquells moviments socials dedicats a la defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal. Això m'ha portat a definir uns objectius, unes hipòtesis i unes preguntes d'investigació que guien tota la meva recerca.

A continuació presento la taula 1, que posa en relació preguntes d'investigació, tècniques de recollida i anàlisi de dades i capítols de la tesi doctoral.

Taula 1. Relació entre els diferents apartats de la tesi

Principals preguntes d'investigació	Hipòtesis	Tècniques de recollida de dades	Tècniques d'anàlisi de dades	Capítols de la tesi que ho emmarquen teòricament	Capítols de la tesi que n'expressen els resultats
Quins han estat els trets característics de la repressió, mitjançant el sistema penal estàtic i dinàmic, de l'acció col·lectiva dels moviments socials en defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona?	L'actuació del sistema penal (estàtic i dinàmic) enfront de l'acció col·lectiva dels moviments socials nascuts en el context de crisi econòmica es torna intel·ligible en el marc del creixement de l'Estat penal, que ha comportat la imposició del projecte neoliberal, i de l'augment de l'excepcionalitat i la "guerra contra el terror".	Revisió bibliogràfica	Codificació i anàlisi de la informació	Capítol 2. "Marc teòric", i, en concret, el punt 4: "El sistema penal en el neoliberalisme", i el punt 5: "La irrupció de la cultura de l'emergència i de l'excepcionalitat"	Capítol 6. "El sistema penal enfront de la protesta en el context català"
		Recollida de dades quantitatives de fonts secundàries	Anàlisi estadística		
		Revisió de premsa i construcció d'una cronologia	Anàlisi cronològica		
		Grups de discussió	Codificació de la informació		
		Entrevistes semiestructurades	Codificació de la informació		
		Revisió legislativa i de sessions parlamentàries	Codificació de la informació		
		Recollida de dades sobre processos judicials	Anàlisi estadística		
Com ha estat i com i per quines variables ha quedat condicionada la interacció entre sistema penal	La interacció entre sistema penal (estàtic i dinàmic) i l'acció col·lectiva dels moviments queda determinada per un	Revisió bibliogràfica	Codificació i anàlisi de la informació	Capítol 2. "Marc teòric", i, en concret, el punt 6: "La interacció entre sistema penal i l'acció col·lectiva dels	Capítol 7. "La interacció entre sistema penal i acció col·lectiva a la ciutat de Barcelona"
		Recollida de dades quantitatives de fonts secundàries	Anàlisi estadística		
		Revisió de premsa i	Anàlisi cronològica		

Principals preguntes d'investigació	Hipòtesis	Tècniques de recollida de dades	Tècniques d'anàlisi de dades	Capítols de la tesi que ho emmarquen teòricament	Capítols de la tesi que n'expressen els resultats
<p>(considerant el sistema penal estàtic i dinàmic) i l'acció col·lectiva dels moviments socials en defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona?</p>	<p>càlcul racional de cost/benefici en funció de la percepció que té cada actor de quina posició ocupa en la disputa per la legitimació de l'ordre instituït i la deslegitimació d'aquest ordre. Per tant, la interacció sempre quedarà modulada per la disputa per l'hegemonia. Però el sistema penal sempre tendirà a actuar de forma repressiva, encara que sigui amb formes més atenuades, i a crear un discurs justificador de la seva actuació enfront d'aquella protesta que pugui suposar un perill real per a l'ordre instituït. La repressió de la protesta, en un moment que l'acció dels moviments agafa força i guanya legitimació social,</p>	<p>construcció d'una cronologia</p>		<p>moviments socials"</p>	
		<p>Grups de discussió</p>	<p>Codificació de la informació</p>		
		<p>Entrevistes semiestructurades</p>	<p>Codificació de la informació</p>		
		<p>Revisió de sessions parlamentàries</p>	<p>Codificació de la informació</p>		

Principals preguntes d'investigació	Hipòtesis	Tècniques de recollida de dades	Tècniques d'anàlisi de dades	Capítols de la tesi que ho emmarquen teòricament	Capítols de la tesi que n'expressen els resultats
	<p>permet el desenvolupament de moviments que es centren en la denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal, moviments que marquen quins són els marges de l'Estat de Dret.</p>				
<p>La gestió de la crisi ha comportat canvis en les polítiques de benestar i protecció social i en les polítiques penals? Una disminució de la protecció social ha significat més control social i càstig?</p>	<p>La gestió de la crisi s'ha dut a terme amb mesures de tall neoliberal que han implicat retallades en polítiques de benestar –acompanyades d'un discurs culpabilitzador i responsabilitzador de la població respecte al fenomen de la crisi–, i d'unes polítiques penals que han accentuat la seva severitat, però que han quedat afectades per les restriccions econòmiques que ha suposat l'austeritat.</p>	<p>Revisió bibliogràfica</p> <hr/> <p>Recollida de dades quantitatives de fonts secundàries</p>	<p>Codificació de la informació</p> <hr/> <p>Anàlisi estadística</p>	<p>Capítol 2. "Marc teòric", i, en concret, el punt 4: "El sistema penal en el neoliberalisme", i el punt 5: "La irrupció de la cultura de l'emergència i de l'excepcionalitat"</p>	<p>Capítol 4. "Control social i càstig en temps de crisi"</p>

Principals preguntes d'investigació	Hipòtesis	Tècniques de recollida de dades	Tècniques d'anàlisi de dades	Capítols de la tesi que ho emmarquen teòricament	Capítols de la tesi que n'expressen els resultats
<p>Què ha implicat l'impuls dels moviments socials en defensa dels drets socials en el període de crisi econòmica (2008-2013) a la ciutat de Barcelona? Com s'ha caracteritzat i com ha evolucionat l'acció col·lectiva d'aquests moviments socials?</p>	<p>La crisi econòmica ha donat lloc a un nou "cicle d'acció col·lectiva" que ha permès el naixement i el creixement de nous moviments socials amb nous marcs de significat, nous "repertoris d'acció col·lectiva" i noves estructures organitzatives que han posat en joc el discurs hegemònic establert.</p>	Revisió bibliogràfica	Codificació de la informació	<p>Capítol 2. "Marc teòric", i, en concret, el punt 6: "La interacció entre sistema penal i l'acció col·lectiva dels moviments socials"</p>	<p>Capítol 5. "La protesta a la ciutat de Barcelona en temps de crisi de 'règim'"</p>
		Revisió de premsa i construcció d'una base de dades	Anàlisi estadística i anàlisi cronològica		
		Grups de discussió	Codificació de la informació		
		Revisió de premsa i construcció d'una cronologia	Anàlisi cronològica		
		Entrevistes semiestructurades	Codificació de la informació		
		Grups de discussió	Codificació de la informació		
		Revisió legislativa i de sessions parlamentàries	Codificació de la informació		

Font: Elaboració pròpia

4. La recollida de dades i els criteris de selecció de la informació i dels participants

4.1. La revisió bibliogràfica

La revisió bibliogràfica implica la busca de tota aquella informació prèvia que desconexim i que ens fa falta per treballar un tema de recerca (Eco, 1998). Portar a terme un projecte d'investigació d'alta qualitat implica conèixer-ne el màxim d'informació disponible, tant pel que fa a la teoria com als mètodes de recerca i anàlisi (Dane, 1997). De totes maneres, davant de l'actual acumulació d'informació a les biblioteques físiques i virtuals, és necessari traçar certes estratègies que tinguin en compte des dels temes a tractar fins a les eines de busca i gestió bibliogràfica existents (Davis, Parker & Straub, 1997). Tot plegat ha donat finalment com a resultat un procés mixt i cíclic (Webster & Watson, 2002) que m'ha servit per a la construcció de diferents apartats de la meua tesi doctoral, sobretot el del marc teòric i contextual, i de guia pel que fa a metodologies, com explico a continuació:

- Per construir el marc teòric he dut a terme una revisió bibliogràfica que s'ha nodrit tant de recomanacions de persones expertes com de la revisió sistemàtica de la literatura acadèmica publicada. Per fer-ho, he utilitzat diferents bases de dades bibliogràfiques. Per a l'àmbit internacional, he fet servir Social Sciences Citation Index (Web of Science) i JSTOR I, i per als àmbits estatal i català, he fet servir la base de dades de Dialnet. Aquesta recerca l'he completat amb una busca bibliogràfica a través del Google Acadèmic i del catàleg col·lectiu de les universitats de Catalunya. També he fet una revisió dels autors més destacats i repetits a les bibliografies dels llibres i els articles que m'han estat més útils per al meu marc teòric. Aquesta forma de revisió bibliogràfica ha agafat una gran rellevància.
- Per contextualitzar la recerca, he dut a terme una revisió bibliogràfica sobre el context polític i econòmic del període 2008-2013 i sobre els moviments i la protesta en el període 2008-2013. Aquesta revisió bibliogràfica m'ha permès captar quina ha estat l'acció col·lectiva dels moviments socials que analitzo. Si la revisió de premsa m'ha permès conèixer quins són els moviments socials en l'espai públic en el període 2008-2013, aquesta altra revisió m'ha permès captar com s'han organitzat. Les bases de dades i catàlegs que he fet servir són els mateixos que he citat en el punt anterior.
- Per aproximar-me a com ha estat la repressió de la protesta en el període 2008-2013, en el marc de Catalunya i l'Estat espanyol, i conèixer-ne els antecedents, també he portat a terme una revisió

bibliogràfica. Les bases de dades i catàlegs que he utilitzat són els mateixos que he citat en el punt anterior.

Les paraules clau que he fet servir per treballar les qüestions plantejades, algunes de les quals he combinat, són les següents: *protesta, moviments socials, acció col·lectiva, repressió, criminalització, control social, abús de poder, impunitat, estat, policia, sistema penal i penalitat.*

4.2. La revisió de dades quantitatives de fonts secundàries

Per fer una descripció detallada del context en què situo la tesi doctoral, per comprendre com ha estat la protesta en el període d'anàlisi i per conèixer quina ha estat l'actuació del sistema penal, he fet una recerca de dades quantitatives. Per conèixer el context, he recollit diverses dades referides a la ciutat de Barcelona, a Catalunya, a l'Estat espanyol i, en alguns casos, a la Unió Europea. Les dades a què he accedit són el Producte Interior Brut, la taxa d'atur, la taxa de pobresa, el nombre d'execucions hipotecàries, el nombre de persones que cobren la prestació de la Renda Mínima d'Inserció, xifres pressupostàries, el coeficient gini, dades sobre frau fiscal, dades sobre migracions, el nombre d'empresonaments i el nombre d'expulsions de persones estrangeres. Per saber com ha estat la protesta, he recollit dades oficials sobre el nombre d'episodis de protesta. Per conèixer com ha actuat el sistema penal, he recollit el nombre de maltractaments i tortures dels cossos de seguretat en el marc de situacions de protesta, i el nombre d'infraccions administratives i de delictes relacionats amb situacions de protesta. Bàsicament, les dades recollides han estat dels anys que formen part del període d'anàlisi, això sí, depassant-lo, endavant o enrere, sempre que ha estat necessari perquè es poguessin observar més bé les tendències o canvis que les dades ens assenyalen.

Totes aquestes dades les extrec dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya (2010-2014), i de l'Enquesta de Població Activa i de l'Enquesta de Condicions de Vida que ofereixen l'Institut d'Estadística de Catalunya i el Instituto Nacional de Estadística. També hi ha dades extretes de la Secretaria General d'Institucions Penitenciàries, de l'Eurostat, de l'Ajuntament de Barcelona i d'alguns informes de departaments i ministeris concrets (Departament d'Interior, 2008a, 2009a, 2010a, 2011a, 2012a, 2013a, 2014a, 2015a; Departament d'Interior, 2011b, 2012b, 2013c, 2014b; Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, 2008, 2009, 2010; Ministeri de l'Interior, 2007-2013; Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social, 2008-2014), més altres d'extretes d'informes d'organitzacions no governamentals (Asociación Estatal de Directores y Gerentes en Servicios Sociales, 2015; Feminicidio.net, Coperacció, & Tamaia, Viure sense violència, 2014; Coordinadora para la prevención de la tortura, 2008-2015; Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans de la Universitat de Barcelona, 2012; Plataforma d'Afectats per la Hipoteca &

Observatori de Drets Econòmics, Socials i Culturals, 2013, 2015; Plataforma Auditoria Ciutadana de la Deuda, 2013; Plataforma Auditoria Ciutadana del Deute, 2014; Stop Bales de Goma, 2013).

4.3. La revisió de la premsa: la selecció dels mitjans i les notícies

La revisió de premsa es comunament aplicada en investigacions sobre la protesta i la seva repressió pels seus avantatges respecte a l'accés a la informació actualitzada i periòdica del que passa a l'espai públic (Blay, 2014; Earl, Martin, McCarthy & Soule, 2004; Soule & Davenport, 2009). Amb tot, també presenta la seves limitacions, que tenen a veure amb el subregistre d'esdeveniments i d'informacions, però sobretot amb els possibles biaixos editorials i l'orientació periodística i no acadèmica de la informació (Earl et al., 2004; Borrero & Echeverry, 2015). En tot cas, ha estat la revisió de premsa –juntament amb la bibliografia existent sobre la temàtica– la que m'ha permès comprendre cronològicament què anava passant en tot el període, tant pel que fa als fets relacionats amb la protesta com als relacionats amb la repressió de la protesta. A més a més, aquesta revisió de premsa m'ha servit per recollir una sèrie de dades que no hauria aconseguit de cap altra manera; per exemple, el nombre de persones detingudes en un episodi concret de protesta. Si tot plegat és un dels avantatges d'aquesta tècnica de recollida de dades, també s'ha de ressaltar que presenta certes limitacions en el mateix sentit. Moltes de les dades quantitatives que apareixen a la premsa són aproximacions i podrien no ser fiables. En tot cas, el fet de fer ús de dos mitjans de comunicació m'ha permès fer un contrast de la informació apareguda i dur a terme una millor aproximació al que va passar.

Bàsicament i de manera sistemàtica, s'han fet servir dos mitjans de comunicació per portar a terme aquesta revisió de la premsa: l'Agència Catalana de Notícies, el setmanari "La Directa" i de les notícies en web de "La Directa". D'aquesta manera, s'han combinat informacions d'un mitjà oficial, l'Agència Catalana de Notícies, i d'un mitjà alternatiu, "La Directa".

El setmanari "La Directa"³⁵ l'he escollit pel fet de ser un dels mitjans de comunicació més sensibilitzats amb la importància dels moviments socials i perquè fa un seguiment molt acurat de les protestes socials que hi va havent arreu de Catalunya. El setmanari es reconeix, doncs, com un mitjà posicionat i compromès amb la mobilització ciutadana. Això explica que, a les seves pàgines, doni un relleu especial als episodis de protesta que passen a la ciutat de Barcelona i a la resta de poblacions catalanes. He fet un seguiment tant de la seva edició en paper, setmanal, com de les notícies que penja a la seva web des del 2012.

³⁵Per consultar la web de notícies de "La Directa": <http://www.setmanaridirecta.info/>

L'Agència Catalana de Notícies³⁶ l'he triat pel fet de ser un mitjà oficial que em podia servir com a punt de contrast en relació amb el setmanari "La Directa", i mitigar així els biaixos d'una sola línia editorial (Earl, Martin, McCarthy & Soulé, 2004), perquè té una gran capacitat de cobertura periodística a la ciutat de Barcelona i a tot Catalunya, i perquè informa molt ràpidament dels fets que es donen. La producció informativa que ofereix és en text, àudio i vídeo.

Aquest repàs de premsa s'ha dut a terme revisant, en el cas del setmanari "La Directa", tots els números publicats i totes les seves notícies entre el gener del 2008 i el desembre del 2013 i quan ha interessat dels anys 2014, 2015 i 2016 i en el cas del diari electrònic de l'Agència Catalana de Notícies i la web de "La Directa" s'ha fet una recerca de notícies del mateix període mitjançant un buscador i a partir de les paraules clau següents: protesta, moviments, manifestació, concentració, vaga, ocupació, repressió, Mossos d'Esquadra i judici. Un cop identificats els principals moviments o episodis de repressió, he fet una recerca d'altres paraules clau que veia necessàries per acabar d'extreure tota la informació. Algunes de les paraules que he afegit per acabar de perfeccionar la recerca són: Bolonya, ERO, 15-M, indignats, Plataforma Unitària en Defensa de la Universitat Pública (PUDUP) o Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), per posar-ne alguns exemples. Tot aquest repàs m'ha servit per poder construir una base de dades sobre els "repertoris d'acció col·lectiva" a la ciutat de Barcelona.

La revisió de premsa també m'ha permès construir una cronologia sobre fets repressius. En el cas del diari electrònic de l'Agència Catalana de Notícies i de la web de "La Directa" s'ha fet una recerca de notícies utilitzant noves paraules clau: repressió, Mossos d'Esquadra, Àrea de la Brigada Mòbil, BRIMO, judici, Codi Penal, Llei de Seguretat Ciutadana, Ester Quintana, Bolonya, desallotjament Plaça Catalunya, vaga 29 setembre, vaga 29 març, vaga 14 de novembre, Reraguarda, Benítez, per posar-ne els principals exemples. En el cas del setmanari "La Directa", en paper, la revisió ha estat pàgina per pàgina. El repàs de premsa dels "repertoris d'acció col·lectiva", explicat en el paràgraf anterior, més la revisió amb aquestes noves paraules m'han permès la construcció de la cronologia sobre fets repressius.

Les dades recollides per mitjà de la premsa s'han complementat amb informacions que provenien d'informes d'organitzacions no governamentals i dels mateixos moviments, de documents de la mateixa administració i de les transcripcions d'intervencions en sessions parlamentàries. Així, doncs, tant la base de dades com la cronologia incorporen informacions que no es

³⁶Es pot consultar la seva web: <http://acn.cat/acn/home.html>

limiten a la revisió de premsa. Aquests informes i documents queden degudament citats a la bibliografia d'aquesta recerca.

4.3.1 La construcció d'una base de dades sobre "repertoris d'acció col·lectiva"

Tot i que hi ha bases de dades públiques i privades que fan un seguiment de la protesta, totes encara presenten limitacions pel que fa a les possibilitats d'anàlisi en profunditat, a la seva caracterització i al seu nivell de cobertura local i per períodes puntuals (Herkenrath & Knoll, 2011). Tenint en compte això, tot i que les dades per a l'Estat espanyol i Catalunya sobre nombre de protestes poden ajudar a orientar i contextualitzar aquesta recerca, no són suficients. Per això, la construcció de la base de dades pròpia em permet comprendre l'evolució, les característiques i la tipologia de moviments i de "repertoris d'acció col·lectiva" en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona, tant de manera qualitativa com quantitativa. M'ha permès construir, doncs, una cronologia de totes les protestes i analitzar-ne les característiques en profunditat. La potencialitat i les possibilitats d'aquesta base de dades supera les preguntes i els objectius d'aquesta recerca. Serà una base de dades que em permetrà obrir noves possibilitats d'investigació en un futur pròxim, per exemple, una explotació quantitativa més sofisticada, com han realitzat altres autors (Herkenrath & Knoll, 2011). Aquesta base de dades recull tots els "repertoris d'acció" dels moviments socials a la ciutat de Barcelona que s'han pogut captar mitjançant la revisió de premsa. No tan sols recull els "repertoris d'acció" dels moviments socials que defensen els drets socials i denuncien la impunitat i la severitat del sistema penal, sinó que recull "repertoris d'acció" que tenen a veure amb moviments com l'ecologista, l'antifeixista, el de solidaritat internacional, l'independentista, etcètera. Aquesta recollida em permet veure la important presència durant l'etapa que analitzo dels moviments en defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i la violència de l'aparell repressiu, i m'obre possibilitats d'ampliar la meua investigació en un futur.

La classificació tipològica que he dut a terme amb la base de dades no és dels moviments socials, sinó dels seus "repertoris d'acció col·lectiva". La base de dades que he elaborat classifica els "repertoris d'acció col·lectiva". En concret, classifica exhibicions de força col·lectiva pública com poden ser peticions de firmes, manifestacions legals, boicots, ocupacions, segudes, vagues i un llarg etcètera. Per tant, només classifico aquelles accions que tenen visibilitat a l'espai públic. Les que no en tenen, com serien accions a través de les xarxes, converses i reunions amb polítics o amb empresaris o demandes i denúncies judicials, per posar-ne els principals exemples, no hi queden reflectides si no van acompanyades d'accions públiques al carrer que les pretenen visibilitzar.

He classificat cada "repertori d'acció col·lectiva" com una sola unitat, independentment de si es produïa un sol dia o durava més d'un dia, i he recollit informació sobre les variables següents:

- **Data de l'episodi de la protesta**
- **Dies que dura la protesta**
- **Objectius i reivindicacions:**
 - Objectiu de l'episodi de protesta
 - Abast del canvi
 - A qui va orientat
- **Forma:**
 - Grau de confrontació
 - Tipus de forma
- **Contingut**
- **Organitzadors**
- **Lloc**
- **Nombre de persones participants**

L'especificació de les subvariables es pot trobar en el quadre que presento en l'annex 1.

En la base de dades també es recull quin ha estat el grau de repressió policial, visible i en l'espai públic, que hi ha hagut respecte a cada un dels "repertoris d'acció col·lectiva". He previst que la repressió podia ser nul·la o baixa, mitjana i alta. El criteri de construcció de l'escala que determina els graus de repressió policial queda explicada en el quadre que presento en l'annex 1 d'aquesta tesi doctoral.

En la base de dades, hi he acabat recollint 1.150 "repertoris d'acció col·lectiva" en el període 2008-2013, 153 dels quals considero que han estat mitjana o altament reprimits i sis d'aquests 153 han estat de gran rellevància per explicar la interacció entre acció col·lectiva dels moviments socials i sistema penal.

La base de dades l'he fet servir per observar les característiques de la protesta i de la seva repressió i poder, així, anar descrivint els fets que es presenten en aquesta tesi doctoral, però la seva explotació quantitativa queda per a futura recerca.

4.3.2 La construcció d'una cronologia sobre fets repressius

Novament, com ja apunta la literatura acadèmica, la revisió de la premsa és molt útil per recórrer a informació actualitzada i periòdica del que passa a l'espai públic. Per això sovint és útil per a la construcció de cronologies que aporten coneixement d'un fenomen social com la protesta i la seva repressió (Bran, 2012; Borrero & Echeverry 2015). La revisió de premsa, doncs, m'ha permès la construcció d'una cronologia dels fets repressius en relació amb l'acció col·lectiva dels moviments socials en defensa dels drets socials i contra la impunitat i la severitat del sistema penal. En un segon quadre que es pot trobar en l'annex 1 es poden veure els criteris en què m'he fixat per desenvolupar aquesta cronologia.

4.4. Els grups de discussió i el procés de selecció dels participants

Tot i que els grups de discussió són una tècnica d'investigació molt utilitzada per a estudis de mercat, seguint la tradició americana (Arboleda, 2008), m'he proposat una recuperació de la tradició més sociològica i europea, que n'emfasitza la utilitat per al diàleg i l'anàlisi de fenòmens socials en col·lectiu i que, a més a més, en sociologia s'han implantat en combinació amb altres mètodes (Morgan, 1997). Els grups de discussió són una tècnica idònia per aprofundir mitjançant la metodologia qualitativa en les percepcions, opinions i maneres d'entendre dels actors implicats en un fenomen social d'una manera col·lectiva. El fet de poder debatre en grup permet la retroalimentació, el contrast i la interacció d'idees que augmenten la capacitat de recordar, analitzar, associar i avaluar fets que han viscut les mateixes persones participants.

Tot i que els grups de discussió guarden una gran coherència amb les formes de fer dels moviments socials, que es reuneixen en assemblees i reflexionen i discuteixen en col·lectiu, i que s'utilitza en gran mesura en investigacions feministes, no ha estat encara una tècnica àmpliament utilitzada per investigar la protesta i la seva repressió (Munday, 2006).

En el cas d'aquesta recerca, els grups de discussió m'han servit per aprofundir en el coneixement de l'acció col·lectiva dels moviments socials en el període que analitzo, i també per saber l'abast de la repressió soferta. A la vegada, he pogut recollir algunes dades qualitatives que aprofundeixen en la comprensió de quina és la interacció entre actuació de l'aparell repressiu policial i l'acció col·lectiva dels moviments socials.

El qüestionari que m'ha guiat en la conducció dels grups de discussió –que es pot trobar en l'annex 2– ha inclòs diferents preguntes que recullen informació sobre les variables següents:

- Enfortiment o afebliment dels moviments socials.

- Reivindicacions i debats en el si dels moviments socials.
- Formes de protesta en el si dels moviments socials.
- Organització dels moviments socials.
- Resposta institucional i dels mitjans de comunicació davant de l'acció col·lectiva dels moviments socials.
- Actuació del sistema penal davant de l'acció col·lectiva dels moviments socials.

He fet tres grups de discussió amb membres activistes de diferents moviments socials per construir una mostra intencionada a partir de contactar amb aquelles persones que han tingut una activitat destacable en el marc dels moviments socials que resulten d'interès per a aquesta tesi doctoral. El coneixement pròxim de la realitat dels moviments socials m'ha permès que l'accés a aquestes persones fos fàcil. Sobretot he buscat recollir la veu dels participants directes en les protestes i tot plegat m'ha permès una anàlisi col·lectiva en què diferents persones de diferents moviments han interactuat entre si. De totes maneres, també havia marcat certs criteris per a la construcció de la mostra que són els següents:

- Entre 6 i 10 persones.
- Les persones que hi han participat estaven vinculades als moviments socials en el període 2008-2013 (principalment els dedicats a la defensa dels drets socials), a la vegada que havien participat en moviments socials anteriors, per poder-ne tenir una visió comparativa.
- Les persones que hi han participat havien vinculat el seu activisme a la ciutat de Barcelona.
- Cada persona que hi ha participat pertanyia a un moviment social diferent de la resta de membres dels grups. Alhora, ha estat molt comú que una persona hagués participat en més d'un moviment social.
- S'ha procurat que participessin en els grups de discussió persones dels següents moviments socials: moviment feminista, moviment pels drets laborals, moviment per l'habitatge digne i contra els abusos bancaris, moviment pels drets de les persones immigrants, moviment per l'educació i la universitat públiques, moviment per la sanitat pública, moviments relacionats amb les lluites veïnals, moviment 15-M i moviments contra la impunitat i la violència de l'aparell repressiu.
- En el total de participants en els tres grups de discussió he intentat que hi hagués paritat de gènere i diversitat pel que fa a les edats. Sexe i edat m'han semblat dues variables de gran rellevància pel fet de ser

condicionants a l'hora de viure i interpretar la realitat dels moviments i la repressió.

- Tot seguit mostro la taula 2 amb el perfil dels participants dels diferents grups de discussió, en què es pot veure la diversitat pel que fa al gènere, les edats i la participació en diferents moviments socials (indico tots els moviments socials en què ha estat implicada cada una de les persones participants, independentment de si les persones participants formen part o no dels moviments socials objecte del meu estudi).

Taula 2. Perfil dels participants en els grups de discussió sobre els moviments socials i l'acció col·lectiva en el període 2008-2013

	Sexe	Any de naixement	Anys d'implicació en els moviments socials	Principals moviments socials en què s'ha participat	Moviments socials en què s'ha participat en el període 2008-2013	Data de realització del grup de discussió
Grup de discussió 1						
Participant 1	Dona	1977	18 anys	Moviment feminista Moviment de solidaritat internacional amb Palestina Moviment d'okupació i pel dret a la vivenda Moviment antirepressiu Mitjans independents i lliures Moviment antifeixista Moviment veïnal i associatiu Moviment 15-M	Moviment feminista Feministes indignades (Moviment 15-M)	23 de maig de 2014
Participant 2	Home	1983	15 anys	Moviment estudiantil Moviment antiguerres Moviment antiglobalització Moviment 15-M	Moviment estudiantil Moviment 15-M Assemblea de Barcelona (coordinació de moviments)	
Participant 3	Home	1968	24 anys	Moviment pels drets de les persones migrants Moviment antiguerres Moviment de solidaritat	Moviment 15-M Moviment solidaritat internacional Moviment sindical	

	Sexe	Any de naixement	Anys d'implicació en els moviments socials	Principals moviments socials en què s'ha participat	Moviments socials en què s'ha participat en el període 2008-2013	Data de realització del grup de discussió
				internacional (Centreamèrica/Palestina/Mediterrània) Moviment Veïnal (Casc Antic) Moviment sindical	Assemblea de Barcelona (coordinació de moviments)	
Participant 4	Dona	1973	13 anys	Moviment per la universitat pública (PDI) Moviment autogestionari Moviment veïnal Moviment per la sanitat pública	Moviment per la universitat pública (PDI) Moviment autogestionari Moviment 15-M Moviment veïnal Moviment per la sanitat pública	
Participant 5	Dona	1957	40 anys	Moviment AMPAS Moviment sanitat pública Moviment sindical Moviment 15-M	Moviment sanitat pública Moviment sindical Moviment 15-M	
Participant 6	Home	1960	49 anys	Moviment sindical	Moviment sindical Moviment 15-M	
Grup de discussió 2						
Participant 1	Dona	1957	38 anys	Moviment feminista Moviment estudiantil Moviment veïnal	Moviment veïnal	30 de maig de 2014
Participant 2	Dona	1975	10 anys	Moviment contra el	Moviment per les escoles	

	Sexe	Any de naixement	Anys d'implicació en els moviments socials	Principals moviments socials en què s'ha participat	Moviments socials en què s'ha participat en el període 2008-2013	Data de realització del grup de discussió
				racisme Moviment antiglobalització	bressol públiques Moviment per l'autogestió	
Participant 3	Home	1981	5 anys	Moviment 15-M Moviment contra el feixisme i el racisme Moviment veïnal	Moviment 15-M Moviment contra el feixisme i el racisme Moviment veïnal	
Participant 4	Home	1962	20 anys	Moviment ecologista	Moviment ecologista	
Participant 5	Dona	1981	11 anys	Moviment okupa Moviment veïnal Moviment en defensa de la neutralitat de la Xarxa Moviment pel dret a la vivenda (PAH) Moviment antiglobalització Moviment 15-M	Moviment veïnal Moviment en defensa de la neutralitat de la Xarxa Moviment pel dret a la vivenda (PAH) Moviment 15-M	
Grup de discussió 3						
Participant 1	Dona	1983	11 anys	Moviment ecologista Moviment veïnal Moviment estudiantil Moviment autogestionari Assemblea de Barcelona (coordinadora de moviments) Moviment 15-M	Moviment ecologista Moviment veïnal Moviment estudiantil Moviment per l'autogestió Assemblea de Barcelona (coordinadora de moviments) Moviment 15-M	6 de juny de 2014

	Sexe	Any de naixement	Anys d'implicació en els moviments socials	Principals moviments socials en què s'ha participat	Moviments socials en què s'ha participat en el període 2008-2013	Data de realització del grup de discussió
				Moviment antirepressiu Moviment independentista Juntres Podem (coordinadora de moviments)	Moviment antirepressiu Moviment independentista Juntres Podem (coordinadora de moviments)	
Participant 2	Home	1975	14 anys	Moviment per l'educació pública Moviment antiglobalització Moviment per la vivenda digne (V de vivenda) Moviment 15-M Moviment sindical Assemblea de Barcelona (coordinadora de moviments) Juntres Podem (coordinadora de moviments)	Moviment per l'educació pública Moviment 15-M Moviment sindical Assemblea de Barcelona (coordinadora de moviments) Juntres Podem (coordinadora de moviments)	
Participant 3	Home	1965	29 anys	Moviment antimilitarista Moviment sindical Moviment independentista Moviment pel dret al propi cos, per una sexualitat lliure	Moviment sindical Moviment independentista Moviment pel dret al propi cos, per una sexualitat lliure	

	Sexe	Any de naixement	Anys d'implicació en els moviments socials	Principals moviments socials en què s'ha participat	Moviments socials en què s'ha participat en el període 2008-2013	Data de realització del grup de discussió
				Moviment LGBT	Moviment LGBT	
Participant 4	Home	1946	45 anys	Moviment sindical Moviment iaioflautes Moviment 15-M	Moviment iaioflautes Moviment 15-M	
Participant 5	Home	1989	6 anys	Moviment estudiantil Moviment 15-M	Moviment estudiantil Moviment 15-M	
Participant 6	Dona	1985	8 anys	Moviment okupa Moviment estudiantil	Moviment 15-M Moviment pels drets de les persones migrants i pel tancament dels CIES Moviment veïnal Moviments relacionats amb l'autogestió	

Font: Elaboració pròpia

Al final del treball de camp he valorat que era necessari fer un nou grup de discussió que m'aportés una informació més àmplia sobre els moviments antirepressius que denunciïn la impunitat i la severitat penal. Aquesta informació m'ha estat necessària recollir-la per incorporar dades sobre la resposta dels moviments socials enfront de l'actuació del sistema penal. El grup l'he configurat procurant que hi participessin tots els col·lectius que hi ha a la ciutat de Barcelona que estan treballant per aturar la impunitat i la violència de l'aparell repressiu. Els contactes s'han fet gràcies al coneixement pròxim d'algunes persones que hi participen.

La mostra del grup s'ha seleccionat segons els criteris següents:

- Les persones que hi han participat estaven vinculades directament a un dels col·lectius principals que articulen el moviment de denúncia de la impunitat i la violència de l'aparell repressiu durant el període d'anàlisi.
- Les persones que hi han participat havien vinculat el seu activisme a la ciutat de Barcelona.
- Cada persona que hi ha participat pertanyia a un col·lectiu diferent dels de la resta dels components del grup. A la vegada, ha estat molt comú que una persona hagués participat en més d'un col·lectiu, però cadascun dels participants ha parlat i s'ha referit a un de sol.
- He intentat que hi hagués paritat de gènere i diversitat pel que fa a les edats, encara que ha estat inevitable que les dones hi estiguessin sobrerrepresentades, un element que obre la porta a poder investigar el paper que tenen les dones en aquesta lluita.

És necessari comentar que Alerta Solidària, l'Assemblea de suport a les encausades pel 15-J i la Coordinadora per a la prevenció de la tortura no hi van poder assistir. Però aquesta mancança queda compensada perquè entre les persones entrevistades –persones detingudes o advocats– hi ha persones que formen part d'aquestes organitzacions i assemblees.

El qüestionari que m'ha guiat en la conducció d'aquest grup –que es pot trobar en l'annex 2– ha inclòs diferents qüestions que m'han permès recollir informació sobre les variables següents:

- Informació sobre el col·lectiu.
- Anàlisi de l'actuació de l'aparell repressiu en aquest període.
- Anàlisi de la resposta dels moviments a l'actuació de l'aparell repressiu en aquest període.

Tot seguit mostro la taula 3 amb el perfil dels participants, en què es poden veure edat, sexe i col·lectiu al qual pertanyen:

Taula 3. Perfil dels participants en els grups de discussió sobre els moviments antirepressius en el període 2008-2013

	Sexe	Any de naixement	Col·lectiu al qual pertany	Data de realització del grup de discussió
Grup de discussió 4				
Participant 1	Home	1956	Assemblea de familiars de condemnades el 15-J	26 de juny de 2015
Participant 2	Dona	1962	Xarxa antirepressió de familiars de detingudes	
Participant 3	Home	1979	Defender a quien defiende	
Participant 4	Dona	1981	Plataforma Reraguarda Assemblea de suport encausats 29-M	
Participant 5	Home	1984	Rescat	
Participant 6	Dona	1968	Stop bales de goma	
Participant 7	Dona	1970	"Ojo con tu ojo"	
Participant 8	Dona	1985	Ordint la Trama	
Participant 9	Dona	1993	Assemblea de suport encausats Can Vies	
Participant 10	Home	1965	Plataforma Justicia Juan Andrés Benítez	
Participant 11	Dona	1975	Col·lectiu "58 i +"	

Font: Elaboració pròpia

4.5. Les entrevistes semiestructurades i la selecció dels participants

Les entrevistes semiestructurades també són una tècnica idònia per aprofundir mitjançant la metodologia qualitativa en les percepcions, opinions i formes d'entendre dels actors implicats en un fenomen social (Flick, 2004). En aquest sentit, l'interès rau en el fet que es tracta d'una entrevista dirigida per la investigadora i més fàcil de gestionar *a posteriori*; a més a més, probablement les persones entrevistades podran expressar els seus punts de vista de manera més oberta, amb l'entrevista, que no pas a través d'un qüestionari (Flick, 2004).

En el transcurs de la tesi he dut a terme diverses entrevistes de tipus semiestructurat, que m'han permès acabar d'aprofundir sobre com ha actuat el sistema penal enfront de l'acció col·lectiva dels moviments socials i de les seves protestes durant aquest període.

Per a la tria de les persones que havia d'entrevistar, novament he aplicat un tipus de mostreig intencional i, com apunten Taylor i Bogdan (1987) quan fan referència a l'aproximació als informants, no he acotat inicialment el nombre d'entrevistes que s'havien de fer, sinó que he anat avançant i incorporant informants, fins que he arribat a la saturació teòrica, és a dir, fins que la informació ja resultava repetitiva i no aportava noves dades.

Les entrevistes han inclòs quatre actors que m'han permès aprofundir en l'objecte d'investigació. He entrevistat alts càrrecs i càrrecs intermedis policials del cos dels Mossos d'Esquadra; els principals advocats que porten diversos casos a la ciutat de Barcelona relacionats amb la repressió de la protesta; persones detingudes en els episodis repressius més significatius, i alguns experts en la temàtica. Com ja he comentat anteriorment, la tesi no inclou ni entrevistes a jutges ni a fiscals, que s'haurien de fer en una investigació futura, perquè em permetrien aprofundir en el que ha passat en l'àmbit judicial. Per tant, la meua recerca només fa una primera aproximació a aquest àmbit.

Els alts càrrecs policials del cos dels Mossos d'Esquadra els he escollit sota el criteri d'incloure-hi persones que participen en les principals instàncies del cos dedicades a l'ordre públic. A través de diverses peticions que he fet a la Direcció General de la Policia, he aconseguit entrevistes amb un dels comissaris del cos durant el període d'anàlisi, amb dues persones amb alts càrrecs a l'Àrea de la Brigada Mòbil també durant el període d'anàlisi, i amb un alt càrrec de l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa que havia ocupat un alt càrrec en l'Àrea de Recursos Operatius de la regió metropolitana de la ciutat de Barcelona durant el període d'anàlisi. També he entrevistat dues persones amb càrrecs intermedis a l'Àrea de la Brigada Mòbil i a l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa durant el període d'anàlisi. Com he explicat anteriorment, les peticions d'entrevista amb les instàncies que formen part de la Comissaria General d'Informació m'han estat denegades. En l'annex 3 es pot trobar el guió d'entrevista utilitzat amb els càrrecs policials.

Les entrevistes amb les persones detingudes les he seleccionat sota el criteri de diversitat respecte al sexe i que fossin representatives d'aquelles accions de protesta més significatives pel nombre de detencions i el grau de repressió policial. En l'annex 3 es pot trobar el qüestionari d'entrevista utilitzat.

Les entrevistes amb advocats/des les he seleccionat sota el criteri d'incloure-hi aquelles persones que més casos relacionats amb la repressió

han portat durant aquest període i que han portat casos relatius als episodis repressius que acabo de citar. Algunes també participen en col·lectius que treballen en la denúncia de la impunitat i la violència de l'aparell repressiu. En l'annex 3 es pot trobar el guió d'entrevista utilitzat.

Finalment, he entrevistat alguns dels experts en aquesta temàtica en l'àmbit català, experts que treballen des de perspectives i disciplines diferents, però que em permeten entendre amb més profunditat el meu objecte d'estudi. En l'annex 3 es pot trobar el qüestionari d'entrevista utilitzat.

En la taula 4 es poden veure les dades relacionades amb el sexe, l'edat i el perfil de les persones entrevistades:

Taula 4. Perfil de les persones entrevistades

Entrevistats/ des	Sexe	Any de naixement	Perfil	Data d'entrevista
Detinguts/des				
Entrevistada 1	Dona	1990	Detinguda i encausada en el desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009	11 de març de 2015
Entrevistat 2	Home	1988	Detingut i encausat en el desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009	28 de gener de 2015
Entrevistada 3	Dona	1971	Detinguda i encausada durant la vaga general del 29 de setembre de 2010	4 de febrer de 2015
Entrevistat 4	Home	1980	Detingut i encausat durant els fets del Parlament de Catalunya del 15 de juny de 2011 i durant la vaga del 29 de març de 2012	28 de gener de 2015
Entrevistada 5	Dona	1989	Detinguda i encausada durant els fets del Parlament de Catalunya del 15 de juny de 2011	9 de febrer de 2015
Entrevistat 6	Home	1978	Detingut i encausat	2 de febrer de

Entrevistats/ des	Sexe	Any de naixement	Perfil	Data d'entrevista
			durant els fets del Parlament de Catalunya del 15 de juny de 2011	2015
Entrevistat 7	Home	1983	Detingut i encausat durant la vaga general del 29 de març de 2012	27 de gener de 2015
Entrevistat 8	Home	1989	Detingut i encausat durant la vaga general del 29 de març de 2012	27 de gener de 2015
Entrevistada 10	Dona	1966	Detinguda i encausada durant la vaga general del 29 de març de 2012	12 de febrer de 2015
Advocats/des				
Entrevistat 11	Home	1978	Advocat	13 de gener de 2015
Entrevistat 12	Home	1985	Advocat	13 de gener de 2015
Entrevistada 13	Dona	1983	Advocada	4 de febrer de 2015
Entrevistat 14	Home	1985	Advocat	4 de febrer de 2015
Entrevistat 15	Home	1977	Advocat	19 de gener de 2015
Entrevistat 16	Home	1972	Advocat	10 d'octubre de 2016
Entrevistada 17	Dona	1975	Advocada	3 de febrer de 2015
Alts càrrecs del cos policial dels Mossos d'Esquadra				
Entrevistada 18	Dona	1976	Cos dels Mossos d'Esquadra. Departament d'Interior. Càrrec intermedi Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa.	23 de gener de 2015
Entrevistat 19	Home	1963	Cos dels Mossos d'Esquadra. Departament	17 de febrer de 2015

Entrevistats/ des	Sexe	Any de naixement	Perfil	Data d'entrevista
			d'Interior. Alt càrrec Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa, i en el període que analitzo havia estat un alt càrrec de l'Àrea de Recursos Operatius de la regió metropolitana de Barcelona.	
Entrevistat 20	Home	1970	Cos dels Mossos d'Esquadra. Departament d'Interior. Càrrec intermedi a l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa, i en el període que analitzo havia estat un càrrec intermedi de l'Àrea de la Brigada Mòbil.	24 de febrer de 2015
Entrevistat 21	Home	1969	Cos dels Mossos d'Esquadra. Departament d'Interior. Alt càrrec de l'Àrea de la Brigada Mòbil. Departament d'Interior.	13 de març de 2015
Entrevistat 22	Home	1960	Cos dels Mossos d'Esquadra. Departament d'Interior. Alt càrrec de la Comissaria General Territorial i de la Comissaria General de Relacions Institucionals, Prevenció i Mediació, durant el període que analitzo.	9 d'abril de 2015
Experts en la temàtica				

Entrevistats/ des	Sexe	Any de naixement	Perfil	Data d'entrevista
Entrevistat 23	Home	1963	Especialista en policia i ordre públic. Departament d'Interior.	14 de gener de 2015
Entrevistat 24	Home	1978	Especialista en policia i ordre públic. Departament d'Interior.	15 de gener de 2015
Entrevistada 25	Dona	1962	Especialista en policia. Unitat de recerca de l'Escola de Policia de l'Institut de Seguretat Pública.	24 de febrer de 2015
Entrevistat 26	Home	1958	Especialista en Dret Penal. Universitat de Barcelona.	22 de gener de 2015
Entrevista 27	Home	1969	Especialista en drets humans. Universitat de Barcelona.	9 de gener de 2015
Entrevistat 28	Home	1967	Psicòleg social especialitzat en l'estudi dels mecanismes de repressió i violència política des d'una perspectiva dels drets humans. Universitat Autònoma de Barcelona.	14 de gener de 2015
Entrevista 29	Home	1974	Periodista especialista en moviments socials i sistema penal.	1 de setembre de 2016

Font: Elaboració pròpia

Els qüestionaris d'aquestes entrevistes segueixen un guió diferent en funció de l'actor que s'entrevista, però tenint en compte tots els guions d'entrevista es recull informació sobre les variables següents:

- Història del sistema policial a Catalunya
- Història de la repressió i l'actuació del sistema penal enfront els moviments socials a Catalunya

- Coneixement del funcionament de les instàncies del cos dels Mossos d'Esquadra dedicades a l'ordre públic.
- Canvis en les estratègies de l'actuació policial davant de la protesta social.
- Interacció entre l'acció col·lectiva dels moviments socials i l'actuació policial.
- Discrecionalitat policial i relació amb el poder polític.
- Marcs interpretatius sobre el fenomen de la protesta i l'actuació del sistema penal, en especial de la policia.
- Pressuposicions sobre qui són els que protesten per part de la policia.
- Vulneració de drets per part de la policia: proporcionalitat de la policia i garantia de drets en els trasllats policials i en el moment de custòdia.
- Ampliació d'informació sobre diferents episodis repressius, amb especial atenció al desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009, a la vaga general del 29 de setembre de 2010, al desallotjament de la Plaça Catalunya del 27 de maig de 2011, a l'acció de protesta davant de les portes del Parlament de Catalunya del 15 de juny de 2011, a la vaga general del 29 de març de 2012 i a la vaga general del 14 de novembre de 2012.
- Noves característiques i tendències sobre l'actuació del sistema judicial: acusacions, acusadors, mesures cautelars, mesures d'investigació sobre els casos, arxivament dels casos i sentències definitives.
- Marcs interpretatius sobre el fenomen de la protesta i l'actuació del sistema penal per part del sistema judicial.
- Pressuposicions sobre qui són els que protesten per part del sistema judicial.
- Vulneració de drets en els processos judicials.
- Característiques i configuració dels col·lectius que articulen el moviment de denúncia de la impunitat i la violència de l'aparell repressiu.
- Canvis que implica la nova legislació.

4.6. La revisió de la legislació

Un altre element que incorpora la meua tesi doctoral és la revisió i anàlisi de la legislació que s'aprova l'any 2015 i que es va començar a discutir el 2012, al Congrés dels Diputats. En concret, la meua anàlisi es centra en la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei

Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, i en la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana, que modifica la Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana. La primera d'aquestes lleis està relacionada amb el dret penal, i la segona, amb el dret administratiu. Com he dit anteriorment, si bé la meua tesi es centra en el sistema penal, no oblida les penes pecuniàries que regula el dret administratiu quan afecten la protesta. Així mateix, té en compte que el dret penal i el dret administratiu poden funcionar com a vasos comunicants.

Aquesta legislació és il·lustrativa dels canvis normatius que ha fet l'Estat per limitar el dret a la protesta. La seva anàlisi, doncs, és imprescindible per a aquesta tesi doctoral. Aquests canvis en la legislació tenen repercussions directes en relació amb les sancions administratives i les penes per accions relacionades amb situacions de protesta.

De la lectura d'aquesta legislació n'extrec:

- Canvis i modificacions que implica la legislació.
- Limitacions que suposa la legislació per al dret a la protesta.
- "Repertoris d'acció col·lectiva" i moviments socials que queden afectats per les mesures legislatives.
- Marcs interpretatius sobre el fenomen de la protesta.
- Pressuposicions sobre qui són els que protesten.

4.7. La revisió de sessions parlamentàries del Parlament de Catalunya en relació amb l'actuació policial i la protesta

Finalment, la meua tesi doctoral també inclou una revisió de les sessions parlamentàries, ja sigui en el marc del ple del Parlament o en la Comissió d'Interior (del període 2008-2013), on es fan preguntes i compareixences que tenen a veure amb la protesta i amb l'acció policial desenvolupada. De la seva anàlisi n'extrec:

- Coneixement del funcionament de les instàncies del cos dels Mossos d'Esquadra dedicades a l'ordre públic.
- Canvis en les estratègies de l'actuació policial enfront de la protesta social.
- Interacció entre acció col·lectiva dels moviments socials i l'actuació policial.
- Discrecionalitat policial i relació amb el poder polític.

- Vulneració de drets per part de la policia: proporcionalitat de la policia i garantia de drets en els trasllats policials i en el moment de custòdia.
- Ampliació de la informació sobre diferents episodis repressius, amb especial atenció al desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009, a la vaga general del 29 de setembre de 2010, al desallotjament de la Plaça Catalunya del 27 de maig de 2011, a l'acció de protesta davant de les portes del Parlament de Catalunya del 15 de juny de 2011, a la vaga general del 29 de març de 2012 i a la vaga general del 14 de novembre de 2012.
- Reacció del cos del Cos dels Mossos d'Esquadra enfront del fenomen de la protesta i actuació del sistema penal.
- Marcs interpretatius sobre el fenomen de la protesta i l'actuació del sistema penal per part del cos dels Mossos d'Esquadra.
- Pressuposicions sobre qui són els que protesten per part del cos dels Mossos d'Esquadra.
- Reacció de les autoritats governamentals enfront del fenomen de la protesta i actuació del sistema penal.
- Marcs interpretatius sobre el fenomen de la protesta i l'actuació del sistema penal per part de les autoritats governamentals.
- Pressuposicions sobre qui són els que protesten per part de les autoritats governamentals.
- Reacció dels partits de l'oposició enfront del fenomen de la protesta i l'actuació del sistema penal.
- Marcs interpretatius sobre el fenomen de la protesta i l'actuació del sistema penal per part dels partits de l'oposició.

He analitzat les sessions parlamentàries de la Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana (2008-2010), de la Comissió d'Interior (2011-2013 i, en alguns casos, del 2014 i el 2015) i d'alguns plens del Parlament de Catalunya. Per escollir quines eren les sessions que m'interessaven he fet una revisió de tots els diaris de sessions de les comissions i dels plens del Parlament. En aquesta tesi doctoral, queden citades a la bibliografia aquelles sessions de les quals cito text literalment.

4.8. Recollida de dades sobre els processos judicials

Després d'entrevistar els advocats/des que havien portat casos de persones detingudes i processades relacionats amb la protesta i després d'haver entrevistat persones represaliades, em vaig adonar de la importància de

poder recollir algunes dades sobre com havien estat els processos judicials. Aquesta recollida de dades em permet apuntar amb més precisió algunes qüestions sobre el paper del sistema judicial pel que fa a la repressió de la protesta. D'aquesta manera he generat una base de dades amb un full "excel" en què he recollit les dades següents:

- **Data**
- **Cas**
- **Sexe**
- **Edat en el moment de detenció**
- **Nacionalitat**
- **Data de la detenció**
- **Fi de la detenció**
- **Procés d'instrucció:**
 - Jutjat d'instrucció
 - Fets
 - Acusació fiscalia
 - Pena que demana la fiscalia
 - Altres acusacions
 - Pena que demanen les altres acusacions
 - Mesures cautelars
 - Dia de l'empresonament
 - Dia que acaba l'empresonament
- **Judici oral:**
 - Jutjat penal
 - Data del judici oral
 - Modificacions en les acusacions
 - Sentència
 - Data de la sentència
 - Recursos d'apel·lació

- Jutjats o tribunals que intervenen en el procés d'apel·lació
- Advocat/da que porta el cas

He recollit dades sobre 260 persones imputades que corresponen a cinquanta-sis casos judicials, amb una revisió dels escrits d'acusació, de les sentències i, quan ha estat necessari, d'interlocutòries judicials. Aquestes dades han recollit casos del 2011 al 2015, cosa que sobrepassa una mica els anys d'estudi. S'inclouen també els casos de repressió del moviment anarquista de la ciutat, amb detinguts a casa seva (i no en situacions de protesta): Cas Pandora I i II i Cas Pinyata. Del 2008 i el 2009 no he pogut recollir-ne dades, perquè els advocats no disposaven dels expedients dels casos. Tot i que en el capítol 6 aporto un primers resultats, de cara el futur seria interessant poder fer una anàlisi amb més profunditat d'aquesta base de dades i del contingut de les sentències judicials.

5. L'anàlisi de dades

Tota la informació recollida ha estat analitzada amb diverses tècniques d'anàlisi de dades que m'han permès aprofundir en el coneixement del meu objecte d'estudi.

5.1. Anàlisi estadística

Totes les dades que he pogut extreure de bases de dades ja existents, que pertanyen o bé a les administracions o bé a instituts d'estadística, han estat tractades amb el programa "excel". Gràcies a diverses fórmules, he arribat a dades que m'interessaven i que el mateix programa m'ha permès presentar amb diversos gràfics o taules.

Les dades quantitatives sobre "repertoris d'acció col·lectiva" i sobre els graus de repressió policial visible en l'espai públic, recollides a través de la base de dades que he confegit amb el mateix programa "excel", també m'han permès arribar a alguns resultats, gràcies al seu tractament amb el programa "spss", que es troben en el capítol 7. Les comprovacions d'interrelacions entre variables que caracteritzen els "repertoris d'acció col·lectiva" i els graus de repressió ha estat la tècnica que he utilitzat. Ha estat mitjançant l'ús de les taules creuades, que ofereix el programa "spss", que he pogut conèixer la significativitat de la interrelació entre variables.

5.2. Anàlisi cronològica

Tots els fets i totes les dades aconseguides amb la base de dades on he recollit els "repertoris d'acció col·lectiva", que he pogut conèixer gràcies a la revisió de premsa, m'han permès fer una lectura en profunditat del que ha

passat en aquest període pel que fa a la protesta dels moviments socials i a la seva repressió.

La base de dades sobre els "repertoris d'acció col·lectiva" i la mateixa cronologia sobre fets repressius m'han permès analitzar diferents aspectes que m'interessaven. Posar-les en interacció també m'ha permès dur a terme una anàlisi més acurada d'aquests diferents aspectes. En primer lloc, m'ha facilitat fer una lectura de com el color dels governs influïa en les formes i reivindicacions dels moviments socials que estudio i en l'actuació de l'aparell repressiu. En segon lloc, m'ha possibilitat comprendre la interacció entre moviments socials i el sistema penal, és a dir, com s'anaven responnent mútuament. En tercer lloc, m'ha permès entendre les reaccions de les autoritats governamentals respecte a les actuacions del sistema penal. En quart lloc, m'ha portat a comprendre les reaccions de diferents actors en relació amb actuacions del sistema penal i la influència de la seva reacció en la interacció entre moviments socials i sistema penal o en l'actuació del mateix sistema penal. En cinquè lloc, m'ha fet possible diferenciar quins són els punts d'inflexió i/o etapes pel que fa al comportament de la protesta i l'actuació del sistema penal. La lectura cronològica dels fets ha estat fonamental per a la construcció dels capítols 5 i 7.

5.3. Codificació dels grups de discussió, les entrevistes, les sessions parlamentàries i la legislació

Tota la informació extreta dels grups de discussió i les entrevistes ha estat codificada per poder arribar a analitzar la informació recollida i respondre a les preguntes d'investigació que planteja aquesta tesi doctoral.

Per dur a terme la codificació, he fet els passos següents:

- Organització de la informació i transcripcions: a partir dels àudios amb la gravació de les entrevistes i dels grups de discussió, he transcrit aquelles parts que em semblaven fonamentals i més interessants per donar resposta a les preguntes que planteja aquesta tesi doctoral. La transcripció ha estat pragmàtica i literal. El meu interès no se centrava en el llenguatge o la forma d'expressió, sinó sobretot en les temàtiques i continguts del discurs.
- Creació de codis i codificació: a partir de les preguntes d'investigació que planteja la tesi doctoral i les variables que vaig tenir en compte per a la construcció dels qüestionaris d'entrevista i dels grups de discussió, he dut a terme la codificació. Els documents per a la codificació els he fet amb el programa "excel".

En el primer he codificat tota aquella informació extreta sobre l'evolució i la caracterització dels moviments socials i la protesta en el període

2008-2013. En aquest document, hi he codificat principalment els tres primers grups de discussió, que estaven dedicats a aquesta temàtica. Els codis d'aquesta primer document es poden trobar en l'annex 4.

El segon document de codificació està dedicat a l'extracció de resultats sobre el comportament del sistema penal. En aquest document, hi he codificat tota la informació que pertany al grup de discussió en què han participat membres dels col·lectius antirepressió i a les diferents entrevistes. També aquest document permet recollir les reaccions governamentals enfront dels episodis de protesta. A més, s'hi recullen les reaccions dels partits polítics de l'oposició. Finalment, la taula recull les reaccions i aportacions d'altres actors implicats en la temàtica que, en algunes ocasions, han comparegut en seu parlamentària. Els codis d'aquest document es poden trobar en l'annex 4.

El tercer document de codificació és molt senzill i bàsic i m'ha permès fer una anàlisi de la nova legislació que ha tingut efectes sobre la protesta en aquest període en comparació amb l'anterior legislació existent. Els codis es poden veure a la taula 14, que es pot trobar en l'annex 4.

- Anàlisi de la codificació: l'anàlisi de tota la informació codificada és la que m'ha permès poder arribar als resultats que presento en els capítols 5, 6 i 7.

6. Limitacions i possibilitats de futur de la recollida i de l'anàlisi de dades i de la metodologia utilitzada

L'estudi de l'actuació del sistema penal i de la seva interacció amb l'acció col·lectiva ha estat possible gràcies a la combinació de diverses tècniques de recollida de dades, que van des de la revisió de premsa i la recollida d'informació mitjançant entrevistes i grups de discussió fins a la recollida d'informació sobre acusacions i sentències judicials.

Mitjançant aquesta recerca, i, en concret, gràcies a la revisió de la premsa, he recollit informació molt detallada sobre els diferents "repertoris d'acció col·lectiva", amb una base de dades construïda amb un full "excel". Com ja he comentat en aquest mateix capítol, la potencialitat i les possibilitats d'aquesta base de dades superen les preguntes i els objectius d'aquesta recerca. La base de dades recull "repertoris d'acció col·lectiva" que superen els moviments socials objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral. El recull sobre diversos "repertoris d'acció col·lectiva", que pertanyen a diferents moviments socials, i la diversitat de dades de cada un dels "repertoris d'acció col·lectiva" (objectius, forma, organitzadors...) poden permetre extreure molts més resultats sobre les característiques de l'acció col·lectiva en aquest cicle de protesta.

En relació amb l'estudi del sistema penal, vull destacar les dificultats d'accés a la informació sobre l'aparell policial amb què m'he trobat. En primer lloc, i com ja he comentat, he trobat dificultats relacionades amb la falta d'accés a la informació pel que fa a la Comissaria General d'Informació, ja que no se m'ha concedit cap entrevista per part de la Direcció General de la Policia. En segon lloc, la policia té un discurs oficial que no permet entrar a fons en algunes qüestions que s'han plantejat al llarg de la investigació. A la vegada, les entrevistes tingudes amb els diferents càrrecs sempre han girat al voltant del fenomen de l'ordre i el desordre públics. Per tant, he omès fer referència a la repressió, perquè el cos policial entén que la seva feina no té a veure amb la repressió de la protesta, sinó amb el manteniment de la llei i de l'ordre en l'espai públic. Així, doncs, en les entrevistes sempre he plantejat totes les qüestions en relació amb l'ordre públic i amb la proporcionalitat o no de les actuacions del cos. En tercer lloc, una altra de les dificultats que apareixen en l'estudi de l'aparell policial és arribar a saber si les seves actuacions responen a una execució d'allò que ordenen les autoritats governamentals o si hi ha un grau de discrecionalitat en el comportament de la policia (Della Porta & Filliuele, 2007). En quart lloc, la falta d'accés als protocols normalitzats del cos dels Mossos d'Esquadra impedeix tenir una comprensió a fons de com està normativitzat que actuïn en algunes situacions (Blay, 2013). El Departament d'Interior considera que són documents que han d'estar subjectes a la confidencialitat i que han de tenir l'accés limitat per no deixar al descobert les estratègies de seguretat i d'organització d'aquestes unitats operatives.

Per descobrir quin ha estat el comportament del sistema judicial, he recollit informació sobre les acusacions i les sentències judicials i he construït una base de dades amb dades de 275 persones imputades en el període 2010-2015. Les valoracions de com s'ha comportat el sistema judicial s'han complementat amb les entrevistes als advocats. Però per a un futur queda incloure entrevistes a jutges i fiscals, que haurien de permetre entendre amb més profunditat com es comporta el sistema judicial, poder analitzar el discurs d'aquests operadors i fer una anàlisi més exhaustiva de les sentències policials.

Com he plantejat en la introducció d'aquesta tesi doctoral, l'objecte d'aquesta investigació és l'actuació del sistema penal i de la seva interacció amb l'acció col·lectiva. Però també ho és l'estudi del discurs que acompanya aquesta actuació. En aquest sentit, el treball de recerca que he dut a terme ha fet servir diferents tècniques d'investigació que m'han permès recollir el discurs dels diferents actors objecte d'investigació. L'anàlisi de les sessions parlamentàries, les entrevistes en profunditat i els grups de discussió han estat elements clau de recollida i anàlisi del discurs polític al voltant de com es percep el sistema penal i els seus operadors o de com es perceben els moviments socials per actors clau del sistema penal, com la policia o els polítics vinculats al Departament d'Interior. Però en l'anàlisi del discurs

apareixen possibilitats futures d'investigació si es recullen noves dades. De cara el futur es pot fer un recull de tot el discurs generat entorn d'aquesta qüestió pels moviments socials implicats i per altres actors de la societat civil a través de l'accés a les seves webs, del que diuen a les xarxes, dels seus manifestos o de les seves rodes de premsa. Amb aquesta investigació, només he tingut en compte allò a què he pogut accedir gràcies a la revisió dels dos mitjans de premsa analitzats.

També per a una recerca futura pot ser de gran interès fer una anàlisi del discurs generat pels mitjans de comunicació. La revisió de dos mitjans de premsa que he fet per a aquesta tesi no ha tingut com a funció l'anàlisi de discurs, sinó el recull de dades sobre l'actuació del sistema penal i sobre què han fet els moviments socials. L'anàlisi dels discursos generats pels mitjans de comunicació és clau per entendre la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva i, per tant, això són possibilitats de futur que s'obren. Recollir el discurs de les xarxes socials, que requeriria de ben segur una investigació de gran abast, també obre encara més possibilitat d'entendre aquesta interacció amb més profunditat. Per acabar, vull ressaltar que tota la informació recollida pot servir en el futur per analitzar aspectes en què no s'ha entrat en profunditat en aquesta tesi i que poden ser d'interès per a la futura investigació, com serien la repressió de la protesta en clau de gènere, les vivències i l'experiència de la repressió, l'arbitrarietat del poder o la violació dels drets humans.

PART 4. EL CONTEXT: GESTIÓ NEOLIBERAL DE LA CRISI I EXPLOSIÓ DE LA PROTESTA

Capítol 4. Control social i càstig en temps de crisi

1. Introducció

L'interès d'estudiar el període que va de l'any 2008 a l'any 2013 rau en les importants transformacions econòmiques i socials que està vivint l'Europa del sud, i també altres països europeus, com Irlanda. Evidentment, podria allargar aquest estudi fins als anys 2014, 2015 i 2016, en què els canvis socials i econòmics, iniciats el 2008, s'han continuat aprofundint. Però, com ja he explicat anteriorment, la consideració que és el 2013 quan el cicle de protesta es comença a debilitar justifica que m'aturi en aquest any. Tot i així, en aquest capítol, quan m'ha semblat necessari, he fet referència als anys següents al 2013.

Comprendre la repressió de la protesta en el període 2008-2013 requereix una contextualització que expliqui quines han estat les transformacions socials i econòmiques que hi ha hagut en aquests anys. De la mateixa manera, entendre com ha estat la repressió exigeix una bona anàlisi de quina ha estat l'evolució i les característiques de la protesta i dels moviments socials sorgits en aquest període, descripció i anàlisi que presento en el capítol següent.

És cada vegada més àmplia la literatura que es centra a explicar les causes i les repercussions de la crisi econòmica tant en l'àmbit internacional i de l'Europa del sud com en el marc de l'Estat espanyol i de Catalunya (Busqueta, 2013; Fontana, 2011; Gálvez & Torres, 2010; Harvey, 2012, 2013; Naredo, 2009; Navarro, Torres & Garzón, 2011; Silveira, 2014). Però en aquest capítol la meua intenció no és fer una descripció de la crisi, sinó que he volgut fer una primera aproximació a les pràctiques de control social —materials i discursives—, i també de càstig, que ha significat la gestió d'aquesta crisi econòmica. Les aportacions teòriques presentades a la primera part del capítol 1 ens fan adonar de com els dispositius de control i de càstig canvien en funció de les transformacions d'un sistema econòmic i polític més ampli. Les aportacions de Gramsci i Althusser, presentades en el marc teòric, fan evident que hi ha una estreta relació entre aparell repressiu i aquelles institucions de la societat civil encarregades de la transmissió d'ideologia. Els dos autors reconeixen que, tot i que l'aparell repressiu té una funció coercitiva i que la societat civil té una funció de transmissió ideològica i consensual, tots dos aparells integren la funció de l'altre aparell. Per tant, aquelles institucions encarregades de la transmissió de la ideologia també utilitzen aspectes coercitius i l'aparell repressiu, per la seva banda, transmet idees sobre les seua funció i la seua actuació. En una

línia similar, Wacquant (2006, 2010, 2011, 2012) ressalta que la transformació de l'Estat social va de la mà de la transformació de l'Estat penal i que, per tant, estan íntimament relacionats.

Pel sociòleg francès, i com he detallat en el capítol 1, en les últimes dècades l'expansió del sistema penal ha estat paral·lel a la restricció de les polítiques de benestar. És així com s'ha reconfigurat el paper de l'Estat i de les seves competències, en resposta al projecte neoliberal (González, 2014; Wacquant, 2006, 2010, 2011, 2012). De fet, Wacquant considera que la sociologia que estudia les polítiques de benestar ha d'ampliar el seu objecte d'estudi per incloure-hi l'estudi de les polítiques penals:

La sociologia de les polítiques tradicionals del benestar col·lectiu (d'assistència als individus i les llars desposseïts, com també d'educació, allotjament, sanitat pública, subsidis familiars, redistribució dels ingressos, etc.) s'ha d'ampliar per incloure les polítiques penals. Així doncs, l'estudi de l'empresonament ja no està reservat al terreny dels criminòlegs i dels especialistes en dret penal i esdevé un capítol essencial de la sociologia de l'Estat i de l'estratificació social i, de manera més específica, de la (des)composició del proletariat urbà en l'era del neoliberalisme en alça (Wacquant, 2011, p.147).

En aquest capítol, em pretenc acostar a comprendre com s'han transformat les polítiques de benestar i les polítiques penals. Fer referència als discursos polítics que hi estan associats és fonamental per comprendre quins elements discursius i simbòlics s'han fet servir perquè les mesures poguessin ser integrades per la població. La comprensió del control social i el càstig en temps de crisi m'ajuden a situar quin és el context en què s'ha desenvolupat el sistema penal enfront de la protesta social.

Els resultats que aquí presento són fruit d'una revisió bibliogràfica de diferents investigacions que s'han centrat a analitzar la crisi econòmica i la gestió que se n'ha fet en el marc de l'Estat espanyol i de Catalunya. També tinc en compte aquelles autories que han focalitzat els seus estudis en els efectes i les repercussions de la crisi pel que fa als aspectes relacionats amb el control social i la penalitat, com són les polítiques d'assistència social, els empresonaments o les expulsions de les persones estrangeres, per posar-ne els exemples més destacats. Per tant, els resultats són sobretot fruit de la lectura de treballs realitzats per altres autories. La novetat que aporta aquest capítol és el fet de posar en interacció les diverses idees, a la vegada que també hi aporto algunes dades pròpies, de caràcter quantitatiu, extretes de bases estadístiques de caràcter oficial, i de caràcter qualitatiu, extretes de la lectura i l'anàlisi de notícies de premsa i de la revisió de la legislació relacionada amb els aspectes que vaig desenvolupant.

Aquest capítol l'he dividit en cinc apartats. En el primer apartat, explico com s'ha produït la crisi econòmica i constato que el neoliberalisme és en la seva gènesi. En el segon apartat, faig referència a les retallades que s'han fet, en l'àmbit català, en polítiques de benestar i en polítiques penals. En el tercer apartat, parlo dels discursos que ha utilitzat el poder polític per responsabilitzar els més dèbils de la situació i justificar les mesures d'austeritat. El quart apartat el dedico a les retallades que han patit aquelles polítiques dedicades a compensar les desigualtats per motius de gènere i faig incidència en els efectes que ha tingut la crisi per a les dones. En el cinquè apartat, faig referència al que ha passat en l'àmbit penal i als efectes que hi han tingut les retallades.

2. El neoliberalisme com a gènesi de la crisi

El daltabaix financer del 2008 és, sens dubte, l'esdeveniment econòmic més important dels temps recents. Són moltes les autories que expressen clarament, i moltes les evidències que ens ho indiquen, que estem en moments de canvi molt rellevants. Els canvis que estem vivint deixaran irreconeixible el món tal com el coneixem avui, a causa d'una crisi econòmica molt profunda, que també s'ha convertit en una crisi del "règim" polític i social imperant, és a dir, de les democràcies liberals. De fet, una crisi ha portat a l'altra. La incapacitat dels governs de protegir els interessos comuns i la percepció clara que d'aquest fenomen ha tingut la ciutadania, ha donat lloc que la crisi econòmica prenguéss una clara dimensió política. El rescat amb diner públic dels bancs ha deixat més clar que mai que l'Estat i el capital estan ben entrelaçats i que qui governa és més la classe capitalista que no pas la classe política, que actua en funció dels interessos del capital (Harvey, 2012). La ràpida reforma de la Constitució espanyola de l'agost de 2011, a través de la qual es va modificar l'article 135 de la Constitució espanyola, per prohibir els dèficits superiors al 3% del PIB —una reforma feta amb un fàcil acord entre PP i PSOE—, és una clara demostració de com la classe política ha quedat supeditada als interessos del mercat.

La crisi que comença el 2008 no és una qüestió circumstancial ni conjuntural, sinó que té a veure amb una clara aposta política i econòmica que ve de lluny i que pot arribar molt lluny (Busqueta, 2013; Fontana, 2011; Harvey, 2012, 2013; Silveira, 2014). Sobretot pot arribar i estar arribant molt lluny en termes d'involució, d'escanyament de les condicions de vida de la majoria social i d'augment de la polarització social. Es pot afirmar, doncs, que una sèrie d'operacions financeres d'alt risc que van fer esclatar la crisi no van ser una qüestió accidental o el resultat d'una falta de perspectiva i de previsió o d'un error de les autoritats econòmiques (Gálvez & Torres, 2010), sinó una via per superar, encara que fos provisionalment, el problema de l'absorció de l'excedent per així poder continuar acumulant. Es tractava de generar una activitat especulativa que, a llarg termini i en

una escala ampliada geogràficament, creés les condicions de sobreacumulació que es pretenien alleujar (Harvey, 2012, 2013).

Després de la Segona Guerra Mundial, s'obria una nova etapa a l'Europa Occidental caracteritzada per unes millors condicions de vida de la població treballadora. L'amenaça del comunisme obligava el bloc capitalista al pacte capital-treball, cosa que feia possible la configuració d'estats més socials i democràtics a Occident (Silveira, 2014). Estats que havien de regular el mercat amb l'objectiu de protegir els drets de la ciutadania. Els anys daurats a Europa, dels anys 50 a l'inici dels anys 70, van suposar el creixement dels serveis públics, la regulació del mercat de treball, una gran expansió econòmica i un alt ritme de creixement de l'ocupació masculina.

Després dels anys daurats, a Europa es produïa un procés d'inflació (pujada de preus vertiginosa), fruit d'un procés de sobreproducció i d'uns alts salaris dels treballadors, aconseguits gràcies al pacte capital-treball. El procés de sobreproducció va donar lloc al fet que les empreses necessitessin invertir els beneficis en qualsevol altre negoci que no fos de l'esfera productiva, que ja no donava rendibilitat (Busqueta, 2013; Gálvez & Torres, 2010; Navarro et al., 2011). Aquesta realitat es va sumar a una pujada dels preus del petroli que va fer que els països productors es trobessin amb bilions de dòlars que havien de col·locar (Navarro et al., 2011). Els problemes reals per trobar oportunitats rendibles d'inversió del capital excedent van començar a aparèixer, a partir del 1980, a pesar de l'obertura de la Xina i del col·lapse del bloc soviètic. Les dificultats es van resoldre mitjançant la creació de mercats ficticis, en què l'especulació en actius no podia ser controlada per cap mecanisme regulador (Harvey, 2012). Les operacions financeres de compra i venda creixien sense parar. És així com el capitalisme desplaçava la seva activitat de produir riquesa a adquirir-ne (Naredo, 2009). Apareixia una nova òrbita d'intercanvi econòmic que quedava lluny de l'economia real, però que tindria importants conseqüències en les vides reals.

Amb l'excusa del procés inflacionari, es va justificar la reducció dels salaris dels treballadors. Una aposta que permetia als empresaris eliminar la pressió sobre els costos de producció (Gálvez & Torres, 2010). Acompanyant aquest procés de reducció salarial, s'iniciava un procés de subdesenvolupament de les polítiques de benestar. El mercat passava a ser l'eix central i l'Estat es minimitzava pel que fa a la seva funció protectora. L'àmbit estatal quedava cada vegada més supeditat als interessos de grans empreses i grups financers, i es produïa una transnacionalització del seu paper a través d'institucions com el Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional, l'Organització Mundial del Comerç o la Unió Europea (Busqueta, 2013). El poder legislatiu eliminava lleis i n'elaborava de noves amb la finalitat de donar més llibertat a l'activitat econòmica privada i de

privatitzar aquells sectors que eren en mans pel poder públic (Gálvez & Torres, 2010).

En definitiva, el neoliberalisme agafava força amb la crisi dels 70. Un projecte que, emmascarat amb la retòrica de la llibertat individual, la responsabilitat personal i les virtuts de la privatització, el lliure mercat i el lliure comerç, permetia consolidar i reforçar el poder de la classe capitalista (Harvey, 2012). Un projecte que feia gala del lliure mercat i del no intervencionisme estatal, però que només era liberal per dur a terme amb llibertat la plena explotació. (Naredo, 2009).

El cop d'estat del general Augusto Pinochet a Xile, el 1973, contra el govern elegit de Salvador Allende, i la proposta econòmica dels "Chicago Boys" marcaven el camí a seguir. Els governs de Ronald Regan, als Estats Units, i de Margaret Thatcher, a la Gran Bretanya, durant els anys vuitanta, postulaven els principis neoliberals amb força. El neoliberalisme s'imposava. Mentre Pinochet i els generals brasilers i argentins ho feien mitjançant la força militar, Reagan i Thatcher empenien una batalla contra els grans sindicats (Harvey, 2012). Força militar i repressió eren necessaris per imposar el projecte neoliberal. Calia deixar la població en estat de xoc; en el cas llatinoamericà, mitjançant el cop d'estat i la força militar per imposar mesures que significaven una pèrdua de drets, que sense l'estat de xoc, la població no hauria deixat escapar fàcilment (Klein, 2007). Persecució, repressió, tortura i mort van ser necessàries per liquidar aquelles persones que eren considerades propenses a oposar-se a la transformació capitalista.

La caiguda del Mur de Berlín, el 1989, i la fi de la Unió Soviètica, el 1991, acabarien de fer possible l'extensió del projecte neoliberal. Els efectes de la pèrdua i el fracàs mateix del sistema que s'havia erigit com a alternativa al capitalisme van ser demolidors per a l'esquerra mundial. No era tan sols que els partits d'orientació comunista i l'esquerra en termes generals quedessin desorientats, sinó que l'ofensiva ideològica que suposava el neoliberalisme va trobar el camí lliure per implantar un nou ordre mundial dirigit pels EUA (Casanova, 2012). El pol capitalista es considerava vencedor clar de la "guerra freda" i podia disposar de l'absoluta hegemonia (Busqueta, 2013). En aquest procés històric d'imposició del neoliberalisme, la firma de l'Acta Única Europea, el 1985, i la conformació del projecte europeu a través de la CEE, i després de la UE, permetien l'extensió del neoliberalisme (Busqueta, 2013).

El món en un sol bloc havia de permetre que els principis neoliberals s'estenguessin en l'àmbit internacional. Un desenvolupament tecnològic de gran rellevància, amb internet com a capdavantera, penetrava inevitablement en la gestió i organització governamental, empresarial i financera, i també en les nostres vides. S'estava produint un procés de globalització econòmica i social. La globalització, davant del procés d'inflació i sobreproducció, permetia l'expansió del capital i la diversificació del procés

productiu i el de compra-venda en els diferents àmbits geogràfics i socials del planeta, per buscar el màxim benefici pel capital (Busqueta, 2013). Aquesta expansió va estar dominada per grans industrials i financers transnacionals. La deslocalització empresarial es dibuixava com una realitat que abandonava els treballadors a Occident per trobar-ne d'altres "menys costosos".

L'Estat havia afeblit les seves funcions com a responsable de la protecció dels seus ciutadans, però mostrava una resistència més aviat escassa davant de certs actors transnacionals. En el marc dels estats nacionals, les estructures, xarxes o entitats transfrontereres que connecten múltiples processos i actors locals o nacionals (entre aquestes hi ha els nodes de les principals xarxes de telecomunicacions, les seus de les principals institucions financeres, els principals centres del poder mundial i les entitats financeres i agències qualificadores de solvència) passaven a residir en el si de les ciutats (Sassen, 2007). Algunes ciutats del món on hi ha una important presència d'aquestes estructures s'han convertit en "ciutats globals", que han passat a ser la medul·la espinal del nou món globalitzat (Sassen, 2007). L'Estat passava a legislar perquè l'actuació d'aquests actors transnacionals fos possible. El neoliberalisme només es presentava com a antiestat per extreure de l'Estat les seves riqueses, fruit de les aportacions col·lectives de la població (Naredo, 2009).

La reconversió industrial i la terciarització de l'economia eren també realitats de l'etapa neoliberal. Entràvem en una etapa de capitalisme postfordista i flexible. Tot plegat deixava molts treballadors fora del mercat; alguns quedaven en situacions de desocupació de llarga durada, i d'altres, en una situació d'absoluta precarietat laboral. És també en aquest context que les dones van aparèixer com a diana perfecta. Elles passaven a ser una mà d'obra barata, flexible i menys sindicada que feia possible l'abaratiment de la renda salarial (Gálvez & Torres, 2010). A tot això cal sumar-hi que, si bé el desenvolupament de polítiques de benestar, després de la postguerra, va contribuir a una disminució del treball reproductiu dut a terme per les dones, el neoliberalisme i la seva consolidació, en el context de crisi, ha donat lloc a una crisi en el treball de cures. Les responsabilitats que havia assumit l'Estat han estat retornades a la família i, en concret, a les dones (Ezquerria, 2012a).

La necessitat del mercat de seguir generant beneficis es va col·locar en un lloc prioritari. Però era necessari que la reducció dels salaris a Occident —mesura que havia estat considerada necessària perquè les empreses seguissin generant beneficis— fos compensat per garantir el consum d'una majoria treballadora. Per tant, va ser també la classe treballadora la que es va veure obligada a participar d'una economia finançaritzada que quedava lluny, com ho acabaria demostrant la crisi, de la seva vida real. Els governs, a més a més, van anar portant a terme totes aquelles reformes legals que

poguessin generar polítiques d'interès molt baix en la concessió del préstec (Navarro et al., 2011). Fos com fos, famílies i petites empreses es veien empeses a recórrer als bancs per sol·licitar crèdits que els permetessin adquirir una vivenda, augmentar el seu consum o ampliar els seus negocis (Gálvez & Torres, 2010). El sistema de crèdit es convertia en la palanca per a l'extracció de la riquesa de la població per part del capital financer (Harvey, 2012). Un crèdit que, si bé s'usava principalment en l'àmbit de la construcció, també permetia incrementar la demanda de béns i serveis de diferents tipus (Busqueta, 2013). D'aquesta manera, s'utilitzaven tot tipus de pràctiques depredadores, més o menys legals —tipus d'interès usuraris sobre les targetes de crèdit; negociació de liquiditat en moments clau; assetjament immobiliari; expulsió de la població de determinades zones per construir-hi nous habitatges; avals creuats; inclusió forçosa a les hipoteques de productes addicionals, per exemple *swaps*; contractes signats sota pressió, sense informació, plens de clàusules; etc. (Plataforma d'Afectats per la Hipoteca & Observatori dels Drets Econòmics Socials Culturals, 2013)—, per dur a terme en la pràctica maniobres per procurar allò que David Harvey (2012) ha encunyat com a "acumulació per desposseïció". La incapacitat del capitalista per acumular capital mitjançant la reproducció ampliada donava lloc al fet que el capitalista en passés a acumular mitjançant la desposseïció de la població. D'aquesta manera, el capitalisme del segle XXI demostra que les formes d'explotació i de desposseïció de la població no tan sols es fan mitjançant el salari, sinó que també es poden fer mitjançant l'impuls del crèdit per consumir (Harvey, 2013). S'estava instal·lant un sistema de creixement econòmic que era alimentat i consumit pel sector més ric de la societat, un sistema que s'ha definit de "plutonomia" (Fontana, 2011).

La urbanització, juntament amb el negoci militar, va tenir un paper clau en l'absorció de l'excedent que havia generat el capitalisme en la dècada dels 70 (Harvey, 2013). Així, doncs, davant de la crisi de sobreproducció, es va fer ús del mercat immobiliari per absorbir bona part de l'excedent del capital i dedicar-lo a noves construccions. La ràpida inflació del preu de la vivenda es compensava amb les possibilitats que la població s'hipotequés amb un tipus d'interès històricament molt baix. En concret, als Estats Units, va ser el cas d'una gran quantitat de famílies que tenien unes condicions econòmiques molt poc solvents i que es van convertir en la diana perfecta de les hipoteques *subprime*. A la vegada, es popularitzaven els préstecs NINJA (*No Income, No Job and No Asset*; sense ingressos, sense feina i sense patrimoni) (Gálvez & Torres, 2010; Navarro et al., 2011). L'intervencionisme estatal era clau perquè aquest procés fos possible. Es generava així una bombolla immobiliària en què els compradors veien els preus de la vivenda com a permanentment exponencials. La urbanització desenvolupava un paper crucial en l'absorció d'excedents del capital, i ho feia en una escala geogràfica cada vegada més gran, però a costa d'ímpetuosos processos de desposseïció i destrucció de les formes de vida,

de la capacitat de treball, dels valors culturals i polítics i de les concepcions del món de la població. Es produïa d'aquesta manera una desposseïció del dret a la ciutat (Harvey, 2013), i alhora també una desposseïció del medi natural. La sobredimensionalització del sòl urbà donava lloc a una sobredestrucció dels assentaments, dels ecosistemes i dels paisatges precedents (Naredo, 2009). En països com l'Estat espanyol, la Gran Bretanya, Irlanda o els Estats Units, el sector de la construcció i el negoci immobiliari van permetre engagar el funcionament del cicle expansiu del crèdit (Busqueta, 2013; Harvey, 2012; Naredo, 2009). La inversió estrangera va tenir un paper crucial a l'hora d'augmentar l'espiral alcista del sector immobiliari (Busqueta, 2013).

Com que els bancs no podien concedir crèdits per sobre d'un determinat percentatge del seu capital, van començar a fer ús de la titularització de crèdits (Busqueta, 2013). I així s'iniciaven unes operacions financeres d'alt risc (Gálvez & Torres, 2010). La titularització de crèdits consistia a vendre's els bancs el contracte de préstec hipotecari que havien contractat amb els clients. El risc i la falta d'atractiu de les hipoteques es resolien empaquetant el deute en un mateix producte, tant d'actius d'alt risc com de baix risc. Les entitats emissores de títols contractaven les Agències de Qualificació perquè valoressin positivament la qualitat d'aquests paquets (Busqueta, 2013; Gálvez & Torres, 2010; Navarro et al., 2011). Era així com les entitats emissores obtenien el líquid necessari que els permetia continuar oferint préstecs. Tot seguit, les entitats vehicle emetien nous títols, que no deixaven de ser els contractes d'hipoteca que havien comprat, i els venien als mercats financers a un tipus d'interès més elevat i es generava així una nova oferta de productes financers més rendibles (Gálvez & Torres, 2010; Navarro et al., 2011).

Els Estats Units van pujar el tipus d'interès i, en conseqüència, van augmentar les quotes dels préstecs que s'havien de pagar. I aquí començava la crisi. Els préstecs que eren en la base dels productes financers que s'havien distribuït en porcions per tot el món van perdre immediatament el seu valor i es van convertir en escombraria financera. Els salaris baixos de les llars es feien evidents i mostraven la incapacitat de tornar els crèdits. Els bancs i els inversors que havien adquirit aquells productes financers entraven en fallida i el seu deute no deixava de créixer. La conseqüència de tot plegat va ser la generalització d'una crisi de confiança: cap banc es refiava dels altres i disminuïen les prestacions entre ells. Tot havia començat als bancs dels Estats Units, però el procés es va estendre inevitablement per tot el món. Lehman Brothers, el quart banc de Wall Street, anunciava el seu col·lapse el 10 de setembre de 2008. Els bancs endeutats van començar a tancar l'aixeta del crèdit. I és així com les empreses i els consumidors que depenien d'aquest finançament en van rebre les pitjors conseqüències. Les empreses, sense possibilitat d'obtenir nous préstecs, es veïen paralizades i decidien acomiadar els treballadors, i

les llars reduïen la despesa de consum, a la vegada que augmentava la seva incapacitat per tornar els crèdits contrets (Navarro et al., 2011). Tot plegat creava un cercle viciós que només feia que empobrir i empobrir la població. La indignació davant d'aquesta situació es va començar a estendre. Els governs injectaven milers de milions per salvar els bancs, amb l'argument que així també es salvarien les empreses que depenien dels préstecs (Navarro et al., 2011). I si la formació de la bombolla financera havia precisat la intervenció de l'Estat, la necessitat d'injecció dels governs als bancs tornava a posar en entredit la retòrica neoliberal de no intervenció estatal. Es feia evident que, mentre es privatitzaven els beneficis, se'n socialitzaven les pèrdues (Busqueta, 2013; Harvey, 2012; Naredo, 2009). La fallida de les caixes catalanes arribava als 15.000 milions d'euros. El cas de Catalunya Caixa, el major escàndol financer de l'àmbit català, deixava per si sol una factura pública de 12.052 milions d'euros (Candidatura d'Unitat Popular, 2015). El rescat global del sistema bancari espanyol era d'1,42 bilions d'euros de fons públics al desembre del 2012 (Plataforma Auditoria Ciudadana de la Deuda, 2013).

Per entendre les particularitats de la crisi a l'Estat Espanyol, cal tenir en compte que la dictadura franquista no va permetre el desplegament d'un Estat del Benestar, com sí que es va desplegar en altres països europeus. Per això, després del procés de Transició, a l'Estat espanyol, el neoliberalisme s'imposa com a la resta del món occidental, però sense unes bases de benestar existents. De fet, les particularitats econòmiques i socials de l'Estat espanyol recauen precisament en una Transició que es va dur a terme en unes condicions favorables a les forces conservadores, que continuaven controlant els aparells de l'Estat dictatorial, bona part dels mitjans d'informació i el teixit empresarial (Navarro et al., 2011). A finals del 2006, només una vintena de grans famílies eren propietàries del 20,14% del capital de les empreses de l'Ibex-35 i una petita elit de mil quatre-cents persones controlava els recursos equivalents al 80,5 per cent del PIB (Navarro et al., 2011).

L'obertura de l'economia espanyola, a partir del 1959, en plena dictadura, i que continuaria durant la democràcia, deixava l'economia estatal en un situació de dependència i de debilitat respecte a altres països europeus (Navarro et al., 2011). Reforçar el paper i el poder del capital privat i inserir l'economia espanyola en el capitalisme mundial han estat els dos principals eixos de l'economia espanyola. Això ha donat lloc a programes d'ajust basats en la moderació salarial i en la reestructuració del mercat de treball (Busqueta, 2013). Dos elements amb els quals s'ha volgut competir en el mercat mundial. A la vegada, la prioritització del capital privat ha donat lloc a la privatització de les principals empreses públiques (Busqueta, 2013).

D'aquesta manera, l'economia a l'Estat espanyol ha quedat subordinada a l'economia global, a partir d'un model econòmic sense estratègia pròpia ni

autonomia (Busqueta, 2013). La integració en l'estructura de la CEE, el 1986, havia d'accentuar aquesta supeditació. L'entrada en vigor del mercat únic i l'adequació de les economies de l'euro han potenciat que l'economia de l'Estat espanyol s'hagi convertit en perifèrica, sense teixit productiu per competir, i que s'hagi consolidat un caràcter d'economia importadora, cada cop més dependent del crèdit europeu (Busqueta, 2013).

Un model productiu molt endarrerit i molt poc competitiu, que s'havia gestat durant la dictadura i que no es va acabar de transformar durant la Transició, ha posat en mans del capital estranger els millors actius de l'economia espanyola, fins al punt que el capital de l'Estat ha desaparegut de sectors estratègics importants i ha quedat supeditat a sectors com el de la construcció, el turístic, el de l'automòbil i l'agroalimentari; algunes empreses vinculades a aquestes infraestructures i a aquests serveis han completat la precària estructura productiva de les últimes dècades.

3. Retallades en benestar i manteniment dels dispositius de control i càstig

Fins al 2007, l'argument era mantenir la superioritat del sector privat respecte al sector públic; es tractava de desregular i flexibilitzar per incrementar l'eficiència econòmica. Però el neoliberalisme, davant de la crisi, va canviar d'estratègia. L'Estat s'havia de mantenir al marge de la intervenció en economia i, a partir del 2007, es tractava de donar suport, des del sector públic, al sector privat, sobretot al sector financer (Busqueta, 2013). És així com s'ha donat resposta a la crisi econòmica gestada en el marc d'un context neoliberal: mitjançant polítiques de tall també neoliberal. L'austeritat i les reformes que s'han implantat no han fet més que reforçar un model de producció basat en els baixos salaris i la precarietat. S'ha reproduït, doncs, el model que ens va portar a la crisi, cosa que ha reforçat la desigualtat, la competitivitat basada en els baixos salaris i la desregulació de l'ocupació. Per això es pot parlar d'una "crisi dins d'una crisi" (Banyuls & Recio, 2015).

Les retallades dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya, des de l'any 2010 fins al 2014, han sigut de 5.300 milions d'euros. Unes retallades que van fer desplomar un 20% els pressupostos públics. Passo ara a analitzar algunes partides pressupostàries que posen en relació, en el sentit wacquantià, l'Estat social i l'Estat penal. En la taula 5 mostro quin és el tant per cent percentual que s'ha retallat, des del 2010 fins al 2014, de les partides pressupostàries d'alguns dels programes de la Generalitat de Catalunya³⁷. Miro aquestes xifres a partir del 2010, perquè és quan es van

³⁷La Generalitat de Catalunya fa tres tipus de classificació dels seus pressupostos. Una classificació institucional i orgànica: es classifiquen els ingressos segons la unitat que els obté i les despeses segons qui les executa; una classificació per programes: es classifiquen

començar a aplicar retallades. He escollit els programes sota dos criteris: programes que estan lligats al benestar i a la protecció de les persones i programes que inclouen aspectes lligats al control social i al càstig, com els de seguretat i protecció civil i el de justícia. Si ens fixem en aquests tants per cents, ens adonem que el programa amb menys retallades és el de seguretat i protecció civil³⁸: s'ha retallat un 15,17% en el període del 2010 al 2014. En el quart lloc dels programes menys retallats hi ha el de justícia³⁹, que s'ha retallat un 21,65%. En el segon i tercer llocs, com a programes menys retallats, s'hi situen els programes de protecció social⁴⁰, amb una retallada del 18,4%, i el de salut⁴¹, amb una retallada del 19,25%, respectivament. Amb l'excepció d'aquests programes, destaquen amb retallades molt més severes programes de política pública primordials per al benestar de les persones. En ressalta el programa de promoció social⁴², en què la retallada ha estat del 64,52%. Una xifra absolutament escandalosa, si tenim en compte que aquest programa és l'encarregat de les polítiques de joventut i les polítiques de dones, i de l'acció cívica i el voluntariat. També són preocupants les retallades en programes com el foment de l'ocupació⁴³ (52,43%), en un moment de creixement de l'atur i de pèrdua de llocs de treball d'una part important de la població. Molt destacables són també les retallades en el programa d'educació⁴⁴ (30,11%), una política de caràcter universal i de cabdal importància per al desenvolupament de la societat. Finalment, s'han de ressaltar les importants retallades en els programes d'habitatge i altres actuacions urbanes⁴⁵ (132,09%), en un moment de crisi

les despeses segons la seva finalitat, i una classificació econòmica: es classifiquen ingressos i despeses segons la seva naturalesa (impostos, despeses de personal, compres, inversions, taxes, etc.). En aquesta anàlisi he fet servir la classificació per programes, de manera que he comprovat la previsió, per anys, que feia la Generalitat de Catalunya respecte a diversos programes que m'han semblat d'interès.

³⁸El programa de seguretat i protecció civil inclou com a subprogrames la seguretat ciutadana, el trànsit i la seguretat viària, la prevenció, extinció d'incendis i salvaments, la formació del personal de seguretat i la protecció civil.

³⁹El programa de justícia inclou l'administració de Justícia i el ministeri fiscal, els serveis de justícia juvenil, els serveis penitenciaris i les mesures penals, el dret civil, mediació i entitats jurídiques i la formació del personal en l'àmbit de la Justícia.

⁴⁰El programa de protecció social inclou els següents subprogrames: suport a la família, atenció a la immigració, promoció de l'autonomia personal, atenció a les persones amb discapacitats, inclusió social i lluita contra la pobresa i atenció a la infància i a l'adolescència.

⁴¹El programa de salut inclou l'atenció primària de salut, l'atenció especialitzada de salut, la salut pública, les transferències internes de salut i altres serveis de salut.

⁴²El programa de promoció social inclou els següents subprogrames: polítiques de joventut, polítiques de dones, acció cívica i voluntariat i relacions amb les confessions religioses.

⁴³El programa de foment de l'ocupació, que inclou l'ocupabilitat; la igualtat, qualitat i integració laboral, i la formació agrària i pesquera.

⁴⁴El programa d'educació inclou l'educació general, l'educació universitària, els serveis complementaris a l'educació, les beques i ajudes a l'estudi i formació del personal docent.

⁴⁵El programa d'habitatge i actuacions urbanes inclou l'habitatge i barris i nuclis antics.

habitacional. Així, doncs, l'anàlisi d'aquestes partides pressupostàries demostra una certa tendència de les mesures d'austeritat a incidir en partides de protecció social, garantidores del benestar de les persones, fonamentals, mentre que en altres partides, en concret, la de seguretat ciutadana i protecció civil, les retallades no són tan severes.

Taula 5. Taxa de variació relativa de diferents partides pressupostàries de la Generalitat de Catalunya (pressupost per programes), 2011-2014

	2011	2012	2013	2014	2010-2014
Justícia	-10,06	-2,44	-2,44	-7,91	-21,65
Seguretat i Protecció Civil	-9,14	-4,41	-4,41	-1,06	-15,16
Protecció social	-6,14	0,37	0,37	-11,72	-18,14
Promoció social	-28,24	0,26	0,26	-28,62	-64,52
Foment de l'ocupació	-19,29	4,72	4,72	-34,10	-52,43
Salut	-3,69	-7,77	-7,77	-6,71	-19,25
Educació	-8,10	-6,69	-6,69	-12,82	-30,11
Habitatge i altres actuacions urbanes	-42,99	-44,37	-44,37	-0,01	-132,09

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Pressupostos de la Generalitat de Catalunya (2009-2014b).

Passo ara a fer una primera aproximació del que ha succeït en aquells programes relacionats amb l'Estat penal, com són el de justícia i de seguretat i protecció civil (veure taula 6). Aquesta aproximació permet veure, dins d'aquestes partides pressupostàries, on s'han concentrat més les retallades.

Taula 6. Taxa de variació relativa de les partides pressupostàries dels subprogrames de Justícia i Seguretat i Protecció Civil de la Generalitat de Catalunya (pressupost per programes i subprogrames), 2011-2014

	2011	2012	2013	2014	2010-2014
Administració de Justícia i ministeri fiscal	-14,89	-3,07	-3,07	-4,70	-23,98
Justícia juvenil	-11,29	-25,12	-25,12	-12,81	-57,08
Serveis penitenciaris	-3,83	0,17	0,17	-11,31	-15,37
Dret civil i entitats jurídiques	-34,87	13,08	13,08	-12,40	-31,76
Formació del personal de l'àmbit de la Justícia	-22,21	-3,58	-3,58	-30,30	-64,94
JUSTÍCIA	-10,06	-2,44	-2,44	-7,91	-21,65
Seguretat ciutadana	-5,02	-2,26	-2,26	-2,20	-9,75
Trànsit i seguretat viària	-18,61	-11,37	-11,37	6,98	-22,87
Prevenició, extinció d'incendis i salvaments	-22,89	-14,07	-14,07	4,40	-34,02
Formació del personal de seguretat	-30,57	-5,89	-5,89	-55,50	-115,01
Protecció civil	-51,76	-6,75	-6,75	8,48	-48,27
SEGURETAT I PROTECCIÓ CIVIL	-9,14	-4,41	-4,41	-1,06	-15,16

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Pressupostos de la Generalitat de Catalunya (2009-2014b).

En el programa de justícia destaca la important retallada en justícia juvenil (57,08%), que té un caràcter molt més educatiu que el programa dedicat als serveis penitenciaris. En el programa de seguretat destaquen les retallades que han tingut, per sobre dels altres, el programa de protecció civil (48,27%), el de prevenició, extinció d'incendis i salvaments (34,03%), i el de trànsit i seguretat viària (22,87%), uns programes que tenen una gran importància per a la protecció de les persones. També destaquen dels dos programes les retallades en la formació de personal de cada un dels àmbits. Crida l'atenció, en canvi, una retallada molt més minsa en el subprograma de seguretat ciutadana (9,75%), dins el programa de seguretat i protecció civil. Un subprograma destinat a finançar les despeses dels equipaments i els efectius del cos dels Mossos d'Esquadra i de les unitats d'administració que presten suport en aquest àmbit. A la vegada, també és significativa una retallada més minsa en el subprograma de l'administració de justícia i ministeri fiscal (23,98%), destinat a assignar recursos als jutjats i tribunals de l'administració de justícia i del ministeri fiscal. Paral·lelament, també hi ha una retallada encara més minsa, en el marc del programa de justícia, en el subprograma de serveis penitenciaris

(15,37%), encarregat de finançar la gestió i el manteniment dels centres penitenciaris. Per tant, una lectura acurada dels programes més relacionats amb el control social i el càstig (el de seguretat i protecció civil i el de justícia) ens demostra que és precisament en aquelles partides més relacionades amb el control, com la policia, i amb el càstig, com els jutjats i la presó, on menys s'ha retallat. Així, doncs, es pot formular com una primera aproximació a les dades exposades —que segurament caldria acabar de comprovar amb partides pressupostàries encara més detallades— que l'austeritat aplicada guarda una relació amb la tendència de substitució de l'Estat social per l'Estat penal a la qual es refereix Wacquant (2006, 2010, 2011, 2012) i que ha quedat explicada en el marc teòric d'aquesta tesi doctoral.

La taula 7 descriu el percentatge de les subpartides pressupostàries respecte al total dels programes de Justícia i del de Seguretat i Protecció Civil. L'anàlisi del quadre demostra que són precisament aquelles partides en què menys s'han retallat les que tenen un pressupost més alt respecte al total del programa: administració de Justícia i ministeri fiscal rep el 52,81% del pressupost de la partida de Justícia, i serveis penitenciaris, el 42,65% d'aquest mateix programa; el subprograma de seguretat ciutadana rep el 77,99% del pressupost del programa de seguretat i protecció civil. Les dades ens demostren una altra vegada que policia, sistema judicial i sistema penitenciari tenen una gran importància a l'hora de destinar els recursos de l'administració pública.

Taula 7. Percentatge de les subpartides pressupostàries respecte al total dels programes de Justícia i Seguretat i Protecció Civil de la Generalitat de Catalunya (pressupost per programes i subprogrames), 2011-2014

	Mitjana 2010-2014
Administració de Justícia i ministeri fiscal	52,81
Justícia juvenil	3,93
Serveis penitenciaris i mesures penals alternatives	42,65
Dret civil i entitats jurídiques	0,09
Formació del personal de l'àmbit de la Justícia	0,51
JUSTÍCIA	100,00
Seguretat ciutadana	77,93
Trànsit i seguretat viària	5,13
Prevenició, extinció d'incendis i salvaments	14,80
Formació del personal de seguretat	1,16
Protecció civil	0,98
SEGURETAT I PROTECCIÓ CIVIL	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Pressupostos de la Generalitat de Catalunya (2009-2014b).

Per finalitzar aquest apartat, val a dir que les retallades han estat la resposta de l'administració per sanejar les finances públiques, que cada vegada s'han vist envaïdes per un nivell més elevat de deute. El 2013, el pagament del deute es convertia en la primera despesa del pressupost executat i arribava a 10.744 milions d'euros⁴⁶. S'ha de ressaltar, també, que al costat de les retallades s'ha implantat un model de fiscalitat regressiva gens favorable a les rendes més baixes. Aquí, el més destacable, és que els ingressos d'impostos sobre els quals la Generalitat té plena autonomia normativa són els que experimenten un descens del 44% entre el 2008 i el 2013. Es tracta, en concret, de la supressió de l'Impost sobre Patrimoni (2009-2012) i de les "rebaixes" en els tipus de l'Impost de Successions. (Plataforma Auditoria Ciutadana del Deute, 2014).

4. Responsabilitzar els dèbils per continuar acumulant poder

Que la població hagi acceptat retallades i mesures d'austeritat no ha estat una tasca fàcil per als governs. L'inici de l'aplicació de mesures d'austeritat va necessitar una estratègia política i cultural basada i orientada a recuperar la legitimitat social dels que tenien el poder polític i econòmic.

⁴⁶Aquesta dada i totes les dades que es comentaran a partir d'ara en aquest apartat s'extreuen de Plataforma Auditoria Ciutadana del Deute (2014).

Per això els governs, quan van decidir aplicar retallades i imposar austeritat van començar a generar un nou discurs justificador de les mesures empreses. Un discurs que, de bon començament, tenia un clar aspecte culpabilitzador de la majoria social.

L'Estat, seguint un patró d'absolut maltractament, restringia drets —i abandonava així vides a la seva sort—, culpabilitzava de les restriccions —és a dir, del maltractament que aplicava— a qui les patia, i amenaçava de vigilar i castigar si es feia ús de la picaresca (o més ben dit, si algú trobava algun camí per a la seva supervivència). En concret, i per posar-ne els principals exemples, es va apel·lar a una falta de responsabilitat en l'administració de l'economia familiar i privada, a una falta de responsabilitat en l'ús dels serveis públics i a una falta d'esforç a l'hora d'inserir-se o de mantenir-se en el mercat laboral. Un discurs, però, que aviat quedaria contrarestat pel discurs que la població seria capaç de generar gràcies als moviments i a la protesta social, com podem veure en el capítol següent. Un nou discurs que aniria calant amb molta força entre la població.

La realitat de la crisi econòmica, les mesures adoptades per donar-hi resposta, més la consciència de com s'havia gestat la crisi, suposaven el sorgiment de grans interrogants davant del discurs que el poder havia volgut imposar com a hegemònic. Lemes com "Això no és una crisi, és una estafa", "No falten diners, els tenen els banquers", "No hi ha pa per a tant xoriço" o "No som mercaderia en mans de polítics i banquers", són clars exemples que la població organitzada havia descodificat perfectament quins eren els responsables de la crisi econòmica. Uns missatges que han anat agafant força i s'han anat estenent en el si de les nostres societats. La "falsa consciència"⁴⁷, a què es refereixen Marx i Engels (2014), que pretén amagar les condicions reals d'existència, ha quedat superada per la injusta i insuportable realitat que tocava i toca viure a molts grups socials. L'intent de les elits econòmiques i polítiques d'amagar el seu desordre i la seva irresponsabilitat ha portat a la imposició de polítiques restrictives i de control. Però les acusacions per part d'un Estat "maltractador" adreçades a la majoria social, i en especial als més pobres, com causar desordre, actuar amb irresponsabilitat, fer una mala gestió i administració i tenir poca previsió econòmica, no han estat lliures de respostes que han posat en crisi el "règim" mateix.

Així, doncs, si la gestió de la crisi econòmica no ha fet més que reforçar les polítiques neoliberals que ens van dur a aquesta crisi, sembla que el model i

⁴⁷Marx i Engels (2014) fan ús del concepte "falsa consciència" per referir-se a la ideologia dominant transmesa per la classe dominant, que tot i ser enganyosa i amagar les reals relacions de producció, és incorporada per les classes dominades i en permet el control social.

el discurs cultural que sustenta l'ordre econòmic neoliberal també s'ha accentuat.

4.1. "Vivint per sobre de les nostres possibilitats"

Amb l'esclat de la crisi econòmica no van faltar les veus que parlaven d'una falta de previsió i càlcul de les classes populars sobre la capacitat de poder tornar els diners que els prestaven a l'hora d'endeutar-se amb els bancs. ¿Quantes vegades no hem sentit frases com "hem estirat més el braç que la màniga" o "hem viscut per sobre de les nostres possibilitats"? Unes frases que, lluny d'adreçar-se a la gestió de les grans empreses, dels bancs o de la mateixa classe política, es referien a la forma de viure, de treballar o de consumir d'una gran majoria social. En definitiva, per boca de polítics i banquers, i amb l'amplificació dels mitjans de comunicació, no s'ha deixat de fer referència a les responsabilitats individuals d'una gran majoria social.

De fet, els principals arguments sobre el fet que els ciutadans hem viscut per sobre de les nostres possibilitats tenen a veure amb el gran nivell d'endeutament de les famílies (Mateos & Pérez, 2013). Si en efecte el nombre d'hipoteques i la suma del total de l'endeutament van ser extraordinaris en els anys anteriors a la crisi (Mateos & Pérez, 2013), s'ha de ressaltar que això va ser possible gràcies a la imposició d'una cultura de la propietat a tota la societat. L'habitatge no va ser tractat mai com un bé de primera necessitat ni com un bé col·lectiu, sinó com un bé d'inversió (Colau & Alemany, 2012; Plataforma d'Afectats per la Hipoteca & Observatori dels Drets Econòmics Socials i Culturals, 2015). Aquesta cultura de la propietat s'imposava gràcies al missatge constant del sector immobiliari, de polítics, de bancs i caixes, que insistien que la bombolla immobiliària no existia, que els preus de l'habitatge no baixarien mai, que la compra de l'habitatge era el millor complement de cara a la jubilació i una seguretat de cara al dia de demà per a un mateix i per als fills, i que pel preu d'un lloguer podies ser propietari d'una vivenda (Colau & Alemany, 2012). L'endeutament i la idea que qualsevol podia especular amb la vivenda, perquè els preus mai deixarien de créixer, van servir per exercir el control social de la població. D'un poder de control i disciplinament articulat entorn a la coerció laboral es passava a un control de la població derivat de l'endeutament (Brandariz, 2014a, p.72).

La idea que qualsevol podia ser propietari i especular reforçava el principi neoliberal segons el qual cadascú individualment podia tirar endavant i fins i tot triomfar si era capaç d'invertir amb habilitat. De fet, vides hipotecades durant molts anys i l'obligació de complir cada mes amb el banc permetien que la població acceptés sense queixar-se'n un mercat de treball cada vegada més desregulat i precaritzat (Colau & Alemany, 2012). Alhora, la idea de ser propietari funcionava com un efecte placebo davant d'un mercat laboral cada vegada més insegur i incert. Del 1995 al 2007, el període en

què l'augment dels salaris va ser gairebé nul, l'increment de la quota hipotecària va ser del 265%, de manera que gairebé es va triplicar (Busqueta, 2013). Amb tot, si bé és cert que la cultura de la propietat es va anar imposant, la realitat és que no totes les famílies es van endeutar de la mateixa manera. Segons el Banc d'Espanya, a l'Estat espanyol, el 2008, el 10% de les famílies de més alt poder adquisitiu tenien deutes en el 64,7% dels casos, mentre que el 20% de les famílies de menor poder adquisitiu van contraure deutes en el 16,5% dels casos (Mateos & Pérez, 2013). A la vegada, el 40% de les famílies amb una renda menor destinaven els deutes a una hipoteca de primera vivenda (Mateos & Pérez, 2013).

Però, més enllà d'un discurs que fomentava la cultura de la propietat, la realitat política i material feia que hipotecar-se es convertís gairebé en una necessitat. Entre el 1997 i el 2007 es calcula que es van edificar 6,6 milions de vivendes, la mateixa quantitat que les que es van construir a França, Itàlia i Alemanya juntes en el mateix període. Això explica que l'Estat espanyol, amb 25,5 milions de vivendes, disposi avui d'una de les ràtios més altes d'habitatge per habitant de la Unió Europea (Plataforma d'Afectats per la Hipoteca & Observatori dels Drets Econòmics Socials i Culturals, 2015). Una política que desgravava la compra, una política del sòl que incentivava la compra, una liberalització del lloguer i un parc d'habitatge social pràcticament insignificant (Colau & Alemany, 2012), eren els factors impulsors del fet que hipotecar-se es convertís gairebé en una necessitat. De fet, el parc d'habitatge de lloguer social representa un 2% —60.000 pisos— del parc total, enfront del 18% de què disposen els països de l'entorn europeu (Plataforma d'Afectats per la Hipoteca & Observatori dels Drets Econòmics Socials i Culturals, 2015).

L'arribada de la crisi econòmica i l'augment de les situacions d'atur i de la precarietat laboral han fet evidents les reals dificultats de moltes llars per assumir hipoteques, i també els lloguers. Les execucions hipotecàries i els desnonaments han estat precisament el resultat més evident de les pràctiques de banquers i immobiliàries sota un règim de permissivitat estatal i de mercantilització del dret a la vivenda. Segons dades del Consell General del Poder Judicial, es comptabilitzen a l'Estat espanyol 441.060 execucions hipotecàries del 2007 al 2012. A Catalunya, segons el Consell General del Poder Judicial, entre el 2008 i el 2014, les execucions hipotecàries van ser 115.000 (Plataforma d'Afectats per la Hipoteca & Observatori dels Drets Econòmics Socials i Culturals, 2015). A aquestes dades, s'hi han d'afegir els pisos buits; l'any 2011, l'Institut Nacional d'Estadística en va detectar 448.356.

Així, doncs, seria estrany parlar de responsabilitats individuals d'una majoria social quan la mercantilització de l'habitatge suposava una important font d'ingressos per a sectors privats, amb els quals l'Estat estava absolutament implicat vetllant perquè es produïssin les condicions

necessàries per no aturar la maquinària especulativa. Sense controls de l'Estat, els bancs oferien productes financers fraudulents, com les anomenades preferents o els *swaps*, imposaven clàusules abusives o destinaven els estalvis a inversions especulatives que acabarien perdent el seu valor a curt termini. A tot plegat s'hi ha d'afegir que les caixes d'estalvi i els bancs nacionals han estat rescatats financerament amb diners de l'Estat, cosa que ha consolidat la transferència del deute de la banca privada en deute públic dels ciutadans sense recuperar el control ni la gestió del diner. Tampoc hi ha hagut cap tipus de control de les persones responsables d'aquests bancs i caixes: excàrrecs directius s'han jubilat amb indemnitzacions multimilionàries, els actuals directius continuen cobrant alts sous i alguns, fins i tot, han arribat a fer el salt a la política institucional.

De la mà de sous estratosfèrics i de portes giratòries, els casos de corrupció⁴⁸ no han fet més que saltar, a la llum pública, en temps de crisi. El negoci immobiliari ha permès que la corrupció operés fins a nivells insospitats. S'han dut a terme processos de requalificació de sòl, procediments irregulars d'adjudicació d'obra pública, donacions d'empreses beneficiades per contractes fraudulents, frau fiscal, finançament il·legal de partits, contractació irregular, prevaricació, tràfic d'influències, etc. Tot plegat han estat pràctiques habituals d'aquest fenomen. A l'Estat espanyol, es comptabilitzen l'any 2015 135 casos de corrupció i hi ha més de 9.000 i 170 condemnes al llarg de l'última legislatura. La gran majoria de casos de corrupció estan vinculats al PP i el PSOE. Catalunya tampoc es queda curta en aquesta pràctica delictiva. El 2015 hi ha 178 imputats i vint condemnes. El casos Caixa Penedès, Hisenda, Treball, Pretòria, ITV, Innova, Pallerols, Palau, Mercuri, el 3% de CiU, són alguns dels que més ressonen en l'àmbit català. La impunitat ha estat la resposta dels governs enfront de la corrupció. Entre l'any 2000 i l'any 2012 hi va haver 226 indults favorables per delictes contra l'Administració Pública a l'Estat espanyol (Fernández & Romeguera, 2016).

4.2. La irresponsabilitat en l'ús dels serveis públics

Com ja he anat introduint en diferents moments al llarg d'aquest capítol, l'austeritat i diferents reformes relacionades amb el mercat laboral han estat implantades amb un discurs basat en la culpabilització, similar al de la falta de previsió en el moment d'endeutar-se. És així com el poder polític, en diferents moments, ha anat configurant un subjecte abusador dels serveis públics, a la vegada que ociós, amb mals hàbits i amb poques ganes de treballar. D'aquesta manera s'ha dibuixat un individu que s'aprofita d'allò que és públic per al seu profit personal, que fa un sobreabús d'aquests

⁴⁸Totes les dades de corrupció que es presenten estan extretes de la web *Llums i taquígrafs* de la Candidatura d'Unitat Popular (2015).

serveis, que utilitza la picaresca i menteix per fer-ne ús, i que és un desconsiderat davant d'aquella ciutadania treballadora i responsable que col·labora i contribueix a la bona marxa del sistema de seguretat social. La configuració del subjecte responsable de la crisi, que n'és culpable, ha fet necessari dibuixar un subjecte responsable del bon funcionament social. Un subjecte que mai ens hauria portat a la crisi i que és precisament a qui cal convèncer de la necessitat d'implantar mesures que dissuadeixin la minoria ociosa, irresponsable i abusadora. Diferents exemples ens permetran aprofundir-hi.

El conseller de Sanitat de Catalunya, Boi Ruiz, expresident de la Unió Catalana d'Hospitals (formada per cent cinc entitats privades), compareixia el 3 de febrer del 2011 en comissió parlamentària. Explicava la necessitat de retallar en sanitat i feia especial incidència en el fet que un dels principals problemes del sistema sanitari era el creixement de la demanda. En aquest sentit, apuntava que era important destacar la responsabilitat derivada dels hàbits no saludables de la població. El conseller de Sanitat posava èmfasi en el fet que l'Estat estava responent a problemes derivats d'una mala gestió d'un bé privat com és la salut de cada individu. Davant d'aquesta constatació, Ruiz anunciava que la Generalitat posava en marxa una mesura per fer conscient la ciutadania que la sanitat no és gratuïta. Parafraçant el seu discurs, deia: "Jo crec que aquest element de conscienciació és un element important que hem de transmetre als ciutadans: «Això no és gratis, algú paga per vostè», eh? I, per cert: «Alguns paguen per vostè, i el que més guanya és el que més paga»." (Conseller de Salut, Boi Ruiz i Garcia, al Parlament de Catalunya, 2011a, p. 8). Així aconseguia configurar aquells dos subjectes a què feia referència: l'irresponsable, abusador, inconscient i amb mal hàbits, i el responsable i treballador que més pagava. Dos subjectes que el model de seguretat social vigent a l'Estat espanyol aconseguix diferenciar amb perfecció: els contribuents que treballen i els no contribuents, que no ho fan. És en aquesta línia que Ruiz justificava i anunciava les següents mesures: informar per mitjà de panells, en els àmbits de les consultes externes dels hospitals i de l'atenció primària, del cost de cada una de les visites i de cada una de les proves complementàries que té per al Servei Català de la Salut, i d'una factura a l'ombra per als malalts donats d'alta als centres hospitalaris perquè sabessin els costos que ha tingut el tractament de la seva patologia. Un altre exemple també de l'àmbit de la sanitat que ens demostra aquest afany de moralització que té el poder és la implantació de l'euro per recepta o del "tiquet moderador". Aquesta mesura s'inclouïa en la Llei de Mesures Fiscals i Financeres d'Acompanyament dels Pressupostos de l'any 2012 i s'implantava a partir del 23 de juny de 2012. La llei s'aprovava gràcies als vots de CiU i a les abstencions del PP. El govern català de CiU pretenia que servís per posar barreres al sobreabús i a l'abús en l'àmbit de la prescripció farmacèutica. Si d'una banda la mesura servia per recaptar diners, fent algunes diferències en funció de les possibles situacions econòmiques que hi

podia haver darrere de cada persona i marcant un topall d'euros que l'usuari podia pagar cada any, d'altra banda es plantejava com una mesura dissuasòria. Es tractava d'un element regulador davant de certs abusos en el consum farmacèutic. Ruiz defensava que així s'evitava el sobreabús de medicaments i el fet que les persones acumulessin medicaments a casa. Curiosament, es justificava la mesura per dissuadir els suposats comportaments d'alguns pacients, quan no són pas ells els encarregats reals de la prescripció mèdica. El Tribunal Constitucional acabaria declarant inconstitucional aquesta taxa impulsada per la Generalitat, i de forma cautelar ja seria suspesa el 2013, i de forma definitiva, el 2014.

En definitiva, es tractava mitjançant diverses mesures que el ciutadà fos conscient de la despesa que era per a l'Estat. D'aquesta manera, un dret tan bàsic com la salut s'acabava presentant gairebé com un privilegi, i alhora es procurava presentar el diner públic com si no tingués res a veure amb les contribucions que, de forma més o menys permanent, fem els ciutadans.

En una línia similar s'ha actuat en l'àmbit laboral. Si en la sanitat s'ha apuntat als hàbits no saludables i a la inconsciència respecte al cost dels serveis públics, en l'àmbit del treball s'ha centrat en l'ociositat i en la falta de ganes de treballar. La divinització i l'ètica del treball han pres força com a discurs justificador de les polítiques i les mesures adoptades en l'àmbit laboral. Mentre l'atur no ha deixat d'augmentar⁴⁹, han estat els desocupats i els parats a qui ha tocat seure al banc dels acusats. Polítics que governen i grans empresaris han estat els principals protagonistes d'acusacions en diverses declaracions públiques. Han tractat els desocupats de paràsits, desmotivats i aprofitats, i ho han aprofitat per ressaltar que la prestació per desocupació no feia més que desincentivar la inserció en el mercat laboral. El cas més escandalós va ser el d'Andrea Fabra, diputada al Congrés pel PP, que davant de l'anunci que feia el president de govern espanyol, Mariano

⁴⁹Les dades ens indiquen que l'atur, tant a Catalunya com a l'Estat espanyol, no ha deixat augmentar. Si a Catalunya el 2008 la taxa d'atur era del 8,9, el 2013 arribava al 23,1%, i només disminuïa fins al 20,3% el 2014. A l'Estat espanyol, el 2008 era d'un 11,3% i el 2013 arribava fins a un 26,1%. També va ser el 2014 que va disminuir una mica, ja que va baixar al 24,5%. Taxes, evidentment, molt superiors a les de la Unió Europea, que, també sempre en ascens, han passat d'un 7% l'any 2008 a un 10,2% l'any 2014. En pitjor lloc han quedat les taxes europees d'atur juvenil, que han passat del 20,1% de l'any 2008 al 47,1% de l'any 2014; en el cas català i en el cas de l'Estat espanyol, s'ha passat del 24,5% al 53,2% en els mateixos anys. Pel que fa la Unió Europea, la taxa en cap dels anys ha superat el 24%. De totes maneres, la taxa d'atur de llarga durada —que comptabilitza la proporció de desocupats que fa com a mínim 12 mesos que són a l'atur respecte al nombre de persones actives en el mercat de treball— també ha crescut. En el cas de Catalunya ha passat de situar-se el 2008 en l'1,5% a fer-ho en el 12,2% l'any 2013. En el cas de l'Estat espanyol ha passat, en els mateixos anys, del 2% al 13%, i a la Unió Europea ha augmentat més lleugerament i ha passat del 2,6% el 2008 al 5,1% el 2013. Dades extretes de l'Institut Nacional d'Estadística (2008-2014a) i d'Eurostat (2008-2014).

Rajoy, de reduir la prestació d'atur a aquells que feia més de sis mesos que cobraven la prestació, va cridar "que se jodan" mentre els diputats del seu mateix partit aplaudien amb força el president. Un altre cas que val la pena ressaltar és el d'Anna Botella. Al gener de 2012 proposava cobrir els serveis públics que en la situació de crisi no es podien atendre amb voluntaris (referint-se a les persones desocupades) com a gest de retorn d'allò que la societat els dona.

La realitat ens ha mostrat que no es tractava únicament de declaracions públiques. Les reformes laborals i les noves legislacions relacionades amb la prestació d'atur han estat impregnades per aquesta filosofia. A tall d'exemple, el Reial Decret 3/201, de 18 de febrer, de Mesures Urgents per a la Millora de l'Ocupabilitat i la Reforma de les Polítiques d'Activació —aprovat pel consell de ministres del PSOE i que va comptar amb el consens de la patronal i dels sindicats majoritaris, CC.OO. i Unió General dels Treballadors (UGT)— feia els primers passos, encara que molt subtils, cap a un major condicionament de la retirada de la prestació per desocupació a l'acceptació de feines que poguessin indicar els serveis públics d'ocupació. A través de la implantació d'intinearis individuals i personalitzats d'ocupació, es volia fer un seguiment de les persones beneficiàries d'aquesta prestació i, en especial, dels col·lectius que es consideraven més prioritaris. Amb aquest itinerari, la persona beneficiària es comprometia a participar activament en accions que es considerés que podien millorar la seva ocupabilitat i la recerca activa de feina. L'incompliment podia significar la pèrdua temporal de la prestació. En un context de crisi i precarietat⁵⁰, s'obria fàcilment la possibilitat que el servei públic d'ocupació plantegés com a acció necessària per a l'itinerari personal la inserció en el mercat laboral mitjançant una feina mal pagada i/o precària. A poc a poc, el sistema del *workfare* va començar a treure el cap a l'Estat espanyol.

Però seria amb el govern del Partit Popular, l'any 2012, que s'implantaria el Reial Decret-Llei 20/2012, de 13 de juliol, de Mesures per Garantir l'Estabilitat Pressupostària i de Foment de la Competitivitat⁵¹, i es plantejaria una veritable croada en la persecució del frau a la Seguretat Social, amb una especial incidència en la persecució del cobrament il·legal de

⁵⁰En aquest punt s'ha aclarir que el Reial Decret Legislatiu 5/2000, del 4 d'agost, pel qual s'aprova el text refós de la Llei sobre Infraccions i Sancions en l'Ordre Social, ja preveia en la Llei sobre Infraccions i Sancions en l'Ordre Social, en el seu article 17, com a infracció greu, rebutjar una oferta d'ocupació o programes d'ocupació. Però, en el cas de l'ocupació, l'adjectivava com a adequada, a la vegada que el fet de no recollir un itinerari personal segurament feia més difícil aquest control.

⁵¹En matèria de desocupació, aquest reial decret significava una important modificació del Text Refós de la Llei General de la Seguretat Social, aprovat pel Reial Decret Legislatiu 1/1994, del 20 de juny.

prestacions d'atur. Unes intencions que el govern ja anunciava des de començaments del 2012. Aquest reial decret recollia una sèrie de mesures per reduir el dèficit públic, entre les quals hi havia modificacions en relació amb la prestació per desocupació. El pla del govern va ser detectar amb més eficiència el cobrament indegut d'aquesta prestació. El decret, en concret, regula que els perceptors tenen l'obligació d'acreditar davant dels serveis públics les actuacions que hagin emprès dirigides a la recerca activa de feina, a la reinserció laboral o a la millora de l'ocupabilitat, i insisteix en la importància d'acceptar una ocupació adequada i els plans de formació que pugui oferir al servei d'ocupació. L'incompliment d'aquestes normes pot donar lloc a la suspensió o extinció de la prestació. A més a més, en la pàgina *web* del Ministeri d'Ocupació, s'hi obria una bústia perquè els ciutadans poguessin denunciar aquelles conductes "fradulentes i insolidàries", en paraules de la ministra d'Ocupació, Fátima Báñez. Amb tot, encara que la legislació semblava endurir-se i que el govern del Partit Popular feia gala de la importància de perseguir els que cometien frau, les dades ens demostren que les baixes cautelars i les sancions de les prestacions per desocupació de tipus contributiu no van créixer en accés. Així, doncs, o el frau al qual tant feia referència el PP no era un problema real, o bé el suposat control era més una amenaça que una capacitat real de l'Estat. Suposicions que faig, ja que queda fora de l'abast del que aquí presento com a resultats poder comprovar com l'austeritat ha travessat les polítiques de desocupació o assistencials. I, per tant, poder comprovar si l'austeritat ha permès que les mesures de vigilància i control de l'ús de les prestacions d'atur fossin una realitat. A la taula 8, que presento tot seguit, les baixes cautelars i les sancions de les prestacions per desocupació de tipus contributiu no van créixer en excés i guarden certa proporcionalitat, en la majoria d'anys, amb el nombre de beneficiaris de la prestació.

Taula 8. Evolució dels beneficiaris de la prestació per desocupació (contributiva) i de la baixa cautelar o sanció d'aquesta prestació. Estat espanyol, 2008-2014

Anys	Baixa cautelar o sanció de la prestació per desocupació (contributiva)	Beneficiaris de la prestació per desocupació (contributiva)
2008	134.076	1.087.667
2009	135.275	1.606.373
2010	110.006	1.452.717
2011	113.284	1.309.024
2012	127.912	1.361.560
2013	105.135	1.291.315
2014	108.751	1.035.740

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Anuaris Estadístics del Ministeri d'Ocupació i de Seguretat Social (2008-2014).

Així, davant d'unes taxes d'atur sense precedents en període democràtic, l'Estat amenaçava de convertir-se en un vigilant estricte del frau i la picaresca de les classes populars. A la vegada, es proposava mitjançant diferents reformes laborals, en especial la Llei 3/2012 de 6 de juliol de 2012, de Mesures Urgents per a la Reforma del Mercat Laboral, crear contractes laborals més flexibles per fer de l'economia espanyola una economia més competitiva (Recio, 2014). L'estratègia era flexibilitzar les condicions laborals —per tant, precaritzar-les— i mantenir els salaris a la baixa per garantir les màximes seguretats de l'empresari a l'hora de contractar treballadors. L'objectiu final: reforçar el poder dels empresaris i debilitar els sindicats i els treballadors. L'abaratiment i la facilitació dels acomiadaments —també en el sector públic—, l'afebliment de la capacitat de negociació col·lectiva, l'enfortiment d'acords individuals, l'habilitació de les empreses de treball temporal per actuar com a agències de col·locació i precaritzar encara més els contractes laborals, han estat les principals estratègies (Banyuls & Recio, 2014; Benach, Jódar, Alós, Tarafa & Julià, 2014; Canyada, 2014; Pastor & Luque, 2014; Recio, 2014). Si d'una banda l'Estat es mostra vigilant amb els que no treballen, en canvi, de l'altra, dóna ales al mercat perquè s'imposi la "dictadura" sobre el treball assalariat (Canyada, 2014).

4.3. L'estigmatització i la culpabilització dels més pobres

Amb una filosofia similiar a la que he explicat en l'apartat anterior va actuar el govern català a l'hora de reformar el programa de la Renda Mínima d'Inserció.

És ben clar que la crisi econòmica i la seva gestió han donat lloc a un augment de la pobresa i de l'exclusió social a Catalunya. De fet, la pobresa s'ha estès⁵² i ha passat a afectar intensament sectors de la població que segurament mai no s'ho havien imaginat, abduïts com estaven per les aparents possibilitats de progrés i consum que havien anat arrelant a les nostres ments durant els anys anteriors. Un imaginari que ja no quadrava del tot amb la realitat, però que, de moment, havia aconseguit perviure.

Així, doncs, en temps de crisi neix una nova pobresa lligada a les seves devastadores conseqüències, principalment l'atur i les retallades de serveis públics. Però, a la vegada, les persones que ja eren pobres en les nostres

⁵²Si ens fixem en l'evolució de la taxa de risc de pobresa o exclusió social (AROPE) a l'Estat espanyol, ens adonem que mentre es situava el 2008 en 23,8%, no ha deixat d'augmentar fins a situar-se el 2014 en un 29,2%. Un creixement de la pobresa que ha anat acompanyat del creixement de la desigualtat, el coeficient Gini ha passat del 32,4% el 2008 al 34,7% el 2014. En el cas de Catalunya, la taxa de risc de pobresa o exclusió social (AROPE) ha passat del 15,6% el 2008 al 21,8% el 2014. Dades extretes de l'Institut Nacional d'Estadística (2008-2014b).

societats es veuen ara més abandonades i vulnerabilitzades que mai. Les seves condicions de vida es deterioren mentre han de viure l'abandó d'aquelles xarxes institucionals, públiques i lligades al tercer sector, que fins fa poc els donaven un mínim suport, però que ara han estat retallades (Sales, 2014). La nova pobresa es presenta com a idònia per desenvolupar tot un discurs diferenciador entre aquelles persones que sempre han estat disposades a treballar i aquelles que, en temps de "vaques grasses", feien ús i abús dels subsidis públics i vivien de la picaresca (Sales, 2014). Poca força de voluntat, vagància, vicis, falta d'habilitats socials, incapacitat per gestionar els diners, predisposició a la delinqüència, hàbits sexuals poc normatius, abús de substàncies tòxiques, impulsivitat... Tot de prejudicis i estigmes construïts per anar configurant i aplicant polítiques de protecció social que transiten de la promoció del *welfare*, del benestar, a la prioritització del *workfare* (Sales, 2014, p.13). Curiosament, quan les taxes d'atur augmenten més que mai i la precarietat s'estén, l'obligació de treballar a qualsevol preu, en qualsevol lloc, a qualsevol hora es va configurant com la política predominant.

La importància de posar fi a l'assistencialisme per acompanyar i educar en processos d'autonomia personal com a discurs predominant i aparentment progressista —en el sistema de serveis socials públic i en l'àmbit del tercer sector que assumeix funcions de serveis socials— és idoni en aquest sentit. La inserció laboral apareix com el pas necessari per no dependre d'un sistema de protecció social. El resultat de tot plegat, "autonomia" a preu de mercat: explotació, combinació extrema de treballs de cures i de treball productiu, repercussions en la salut i fins i tot despeses per treballar. En definitiva, una falsa autonomia per posar fi, en teoria, a una filosofia i una pràctica de protecció social assistencialista, però que de fet el que fa és atacar i liquidar un Estat garantidor de l'assistència més bàsica per a la cobertura de les necessitats humanes més elementals.

D'aquesta manera, una visió neoliberal de la gestió de la pobresa s'imposava clarament a Catalunya l'agost del 2011. CiU iniciava de manera inesperada —sense previ avís ni als perceptors de la Renda Mínima ni als professionals de l'atenció social encarregats de la gestió d'aquest programa— una reforma del Programa Interdepartamental de la Renda Mínima d'Inserció (PIRMI)⁵³. En ple estiu del 2011, doncs, als perceptors no els va arribar el pagament per transferència bancària, sinó amb un xec als domicilis amb l'advertiment que constaven a les bases de dades de l'administració. Els avisos de cobrament arribaven per correu postal, però, tenint en compte que hi havia qui havia canviat de domicili, molts beneficiaris no els van rebre. Això va provocar cues als centres de serveis

⁵³Cada comunitat autònoma de l'Estat espanyol té competència plena en l'àmbit de la Renda Mínima d'Inserció.

socials i una allau de trucades telefòniques per reclamar el pagament per poder fer front als subministraments i arrendaments. El govern explicava que l'objectiu era iniciar una revisió individualitzada de cada cas per evitar les situacions de frau que hi pogués haver. Es sostenia que molts dels perceptors no complien els requisits de cobrament d'aquesta ajuda i amb tot ho continuaven fent. Els consellers dels departaments de Treball i de Benestar i Família compareixien a la Diputació Permanent, el 26 d'agost de 2011, i destacaven l'existència del frau que pretenien perseguir, amb explicacions com que els perceptors feien pagaments de Canal+ i Gol TV, que mentien sobre el lloc on vivien, que marxaven als seus països durant el mes d'agost o que treballaven en negre⁵⁴. Un seguit de situacions suposades —i per res quantificades— que etiquetaven els més pobres de la nostra societat d'irresponsables i els acusaven de fer ús de la picaresca. El discurs generat al voltant del PIRMI era perfecte per connectar amb el "sentit comú" d'una gran part de la població. Però, si el discurs volia justificar l'actuació del govern i aprofundir en la separació d'aquells que s'esforcen i es sacrifiquen d'aquells que viuen de la picaresca i el mal costum, el seu substrat ideològic estava absolutament connectat amb aquells altres discursos que, en l'apartat anterior, hem vist que anaven dirigits als parats o als usuaris de la sanitat. Era necessari enxampar els "pecadors" que s'aprofitaven dels esforços d'aquells subjectes justos i responsables.

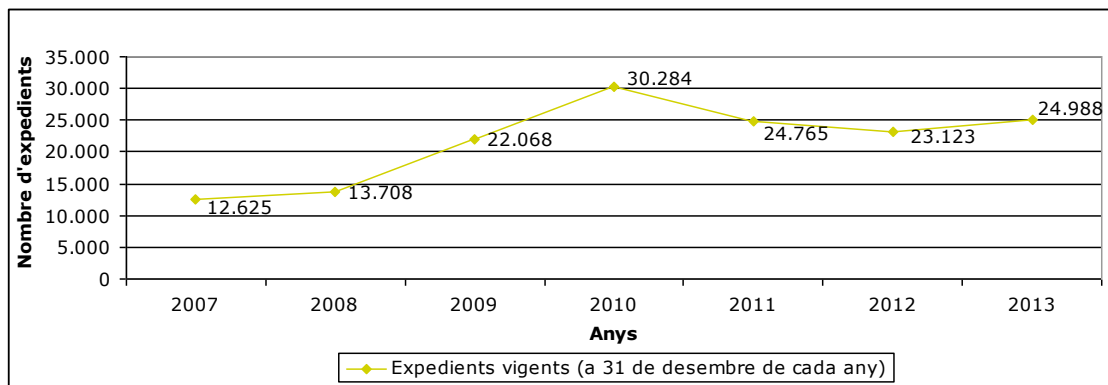
En tot cas, es tractava de convertir allò que haurien de ser drets i llibertats de la ciutadania en infraccions comeses pels més pobres. Una estratègia criminalitzadora de la pobresa que amagava que són precisament els buits en la protecció social universalitzada —incrementats encara més per les retallades— els que expliquen la realitat de les persones que durant aquests últims anys s'han vist obligades a cobrar el PIRMI.

Si més no, l'operació antifrau permetia que CiU aprovés a correu-cuita el Decret 384/2011, el dia 30 d'agost, en què es determinava que les persones que són fora del mercat del treball, però que "no acrediten una dificultat social o d'inserció laboral afegida", no tindrien dret a la percepció. D'aquesta manera, el govern català, amb la justificació que era una qüestió que li competia a l'Estat Espanyol, es desresponsabilitzava d'aquells parats que es quedaven o que s'havien de quedar sense subisidi d'atur. Aquestes decisions es justificaven amb la premissa que era necessari que no es desvirtués l'esperit original de la RMI, en vigor des del 1997. Amb tot plegat, s'accentuava una clara diferenciació entre dues pobreses: una capaç de treballar, afectada per la situació de crisi, i l'altra que n'era incapaç i que vivia de l'assistència social.

⁵⁴Idees extretes del Parlament de Catalunya (2011d).

És en aquest context que es poden explicar les dades que es presenten en el gràfic 1:

Gràfic 1. Evolució de la prestació econòmica de la Renda Mínima d'Inserció. Catalunya, 2007-2013

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori del Treball i Model Productiu (2007-2013).

Les pèrdues del lloc de treball i el creixement de la pobresa, a conseqüència de la crisi econòmica, van donar lloc a un augment de la demanda i de concessions dels serveis socials de la Renda Mínima d'Inserció social. L'import anual destinat a aquesta política disminuïa un 23,75% l'any 2012. En el període 2007-2010, la concessió d'aquest tipus de prestació havia augmentat un 58,31%. En canvi, en el període 2010-2013 disminuïa un 22,79%. En definitiva, en un moment social d'absolut creixement de la pobresa a les llars, l'ajuda social disminuïa a Catalunya. En els anys 2011, 2012, 2013, a 22.873 persones se'ls va extingir l'ajuda i només el 21,78% d'aquestes expulsions eren per inserció en el mercat laboral (Observatori del Treball i Model Productiu, 2007-2013). En definitiva, s'imposava un model que es justificava per la importància de fomentar la cultura de l'esforç i del treball, però que, en realitat, sotmetia —els que tenen dret a cobrar la Renda Mínima i els que estan sense feina, però hi tenen restringit l'accés— a la precarietat i als baixos salaris que ofería el mercat.

Però, encara que es digui que el frau i l'estafa ha estat obra dels més pobres de les nostres societats, res més lluny de la realitat: les dades ens indiquen que el frau es concentra en poques mans. El 71% del frau a l'Estat espanyol es concentra en les grans fortunes, els grans patrimonis i les grans empreses, i el frau de la petita i mitjana empresa i de particulars en seria la resta. Segons el Sindicat de Tècnics d'Hisenda, s'estima que l'evasió fiscal a l'Estat espanyol és de 59.515 milions d'euros. Aquesta quantitat supera els 57.000 milions d'euros que es destinen a la sanitat entre totes les comunitats i l'administració central, i gairebé duplica els 30.370 milions d'euros estimats de frau laboral (Manyosa, 2011). El frau a Catalunya seria d'uns 16.000 milions. Una xifra que triplica les retallades que s'han dut a terme des del 2010, que han estat de 5.300 milions d'euros. I si pel que fa

als pobres s'han dut a terme operacions antifrau, davant del frau fiscal, el ministre d'Hisenda i d'Administracions Públiques, Cristóbal Montoro, del PP, obria una amnistia fiscal el 2012 que pretenia recaptar 2.500 milions d'euros. L'amnistia va suposar que 31.484 contribuents regularitzessin el seu frau en condicions avantatjoses. S'hi acollien polítics, jutges, fiscals i ambaixadors, o personatges com ara alguns dels fills de l'expresident Jordi Pujol, l'extresorer del PP Luís Bárcenas, l'empresari Fernando Martín i cinc imputats en la "trama Gürtel" (Manyosa, 2011).

Més enllà de les mesures de supervisió i control per a l'accés a les prestacions econòmiques respecte a les persones més pobres de les nostres societats, s'ha de remarcar que, en temps de crisi, la vigilància constant de les persones que el poder considera excedentàries ha continuat present en l'espai públic de les ciutats de l'Estat. Persones sense papers, treballadores sexuals, venedors ambulants, joves que no treballen i persones sense sostre, n'han estat les víctimes principals. Les ordenances de civisme han estat la clara resposta a un suposat desordre social i a l'amenaça de la inseguretat ciutadana; amb aquestes ordenances s'ha sotmès els grups poblacionals citats a un permanent assetjament policial i a la burorepressió, una repressió de baixa intensitat que té una menor visibilitat i que juga amb el pes de la multa contra aquells que menys tenen. Una estratègia, aquesta de la pena administrativa, que també prendrà força en el marc de la protesta social, com explico en el capítol 6. Avui dia, les ordenances s'han estès per bona part de les poblacions de Catalunya i de l'Estat, però Barcelona en va ser la pionera amb l'aprovació el 2005 de la seva ordenança cívica. Les ordenances es converteixen, doncs, en una arma per netejar les ciutats de les seves realitats i fer-les atractives al turisme, que genera beneficis a grans empresaris mentre sotmet els treballadors a dures i indignes condicions laborals. D'aquesta manera es privatitza l'espai públic, alhora que es debiliten les pràctiques de sociabilitat, associacionisme i suport mutu dels de baix.

5. Les retallades dels drets de les dones

En el marc teòric feia patent que criminòlegs com Garland (2005) han apuntat que neoliberalisme i neoconservadurisme han anat de la mà en aquestes últimes dècades. En concret, i fent una anàlisi del camp del delictes i de la política penal, l'autor considera que la llibertat propulsada pel neoliberalisme –que acaba sent real únicament per a uns quants– és possible gràcies a l'extensió d'uns valors de caràcter neoconservador. Uns valors que asseguruen un ordre social en què no hi hagi discrepàncies i que justifica formes de control i càstig endurides d'aquells individus que posin problemes a la llibertat dels que poden accedir als beneficis del capital. Les aportacions que he dut a terme fins aquí en aquest capítol també demostren que moltes de les justificacions per a l'aplicació de les mesures

d'austeritat han anat acompanyades d'una retòrica de la responsabilitat individual i de l'ètica del treball pròpia de una ideologia tant neoliberal com neoconservadora. Un discurs que ha permès tenir sota control aquells que es trobaven en situacions de dificultat, a la vegada que ha pretès trencar qualsevol xarxa de solidaritat i de suport, separant els assalariats i les persones sense dificultats econòmiques importants d'aquelles que han quedat en situació de debilitat en el mercat laboral o n'han quedat fora.

Si fem una lectura pel que fa a la gestió de la crisi econòmica en el marc de l'Estat espanyol, ens adonem que en l'àmbit de la polítiques de gènere i dirigides a les dones s'ha produït un fenomen molt similar. Les mesures d'austeritat i les reformes, com la laboral i la de les pensions, han posat al centre i han incrementat, en el si de les llars i les famílies, l'activitat de cures i reproductiva de les dones, a la vegada que una retòrica de valors de la família tradicional, biparental i heteropatriarcal ha intentat anar guanyant força (Ezquerria, 2012a).

Un increment, el de les activitats reproductives i de cures, que s'ha sumat al fet que les dones han passat a tenir un paper molt rellevant en l'esfera productiva. De fet, és destacable que s'ha començat a parlar de crisi quan la taxa d'atur masculí s'ha igualat i, en alguns moments, ha superat la taxa d'atur femení. Si la taxa d'atur femení era d'un 14,85% l'any 2008 i la d'atur masculí, d'un 12,96% a l'Estat espanyol, a partir del 2009 va creixent en els dos casos i s'igualen en molts moments. El 2011, a l'Estat espanyol, els homes presentaven una taxa d'atur del 22,26% i les dones d'un 22,92%. En el cas de Catalunya, de forma molt clara al llarg d'aquests anys, la taxa d'atur en els dos casos no ha deixat de créixer, i la femenina ha estat inferior a la masculina. Per posar-ne dos exemples destacables, l'any 2010, la taxa d'atur femenina era del 16,37% i la masculina del 19,10%, i l'any 2012, la taxa d'atur femenina era del 22,84% i la masculina del 24,65% (Institut Nacional de Estadística, 2008-2014a). Per tant, la crisi ha estat crisi quan l'atur ha tingut rostre masculí. A més a més, la presència de les dones en el mercat productiu ha estat caracteritzada, també en temps de crisi, per una major situació de precarietat i de parcialitat en el mercat de treball. Per exemple, a l'Estat espanyol, l'any 2012, el 24,1% de dones ocupades tenien un contracte a temps parcial, mentre que, en el cas dels homes ocupats, els que treballaven a temps parcial només representaven un 6,1%. Sobre la parcialitat s'ha de destacar que en el cas de l'Estat espanyol, a diferència d'altres països europeus, no és una solució a la necessitat de conciliació de temps, ja que la parcialitat es planteja en funció de les necessitats del mercat de treball i no pas de les familiars o personals. Pel que fa la durada del contracte, a l'Estat espanyol, el 2012, les dones constituïen el 47% dels contractes indefinits (Institut Nacional d'Estadística, 2008-2014a), i si ens fixem en el sou de les dones a l'Estat espanyol, el 2012, el sou és un 24% menor que el dels homes (Institut Nacional d'Estadística, 2012).

La reforma laboral i de les pensions, implantades en aquest període, han tingut importants efectes precaritzadors per a tota la població treballadora, però la vulnerabilitat que caracteritza la presència de les dones en el mercat de treball productiu donarà lloc al fet que la reforma laboral del 2012 prengui més força contra les seves condicions laborals i en la seva capacitat de mantenir la feina, perquè elimina la bonificació per a la contractació de les dones, enforteix els incentius per a la contractació parcial (contractació destinada més a les dones) i redueix els drets de desocupació i de jubilació (drets ja més debilitats per a les dones, perquè, a causa de la necessitat de donar resposta al treball de cura i reproductiu, tenen menys possibilitats de treballar de forma contínua i completa en el mercat laboral, acumulant menys possibilitats per a la cotització) (Ezquerria, 2012a). En una línia semblant, la reforma de les pensions del 2011 reforça el principi de contribució al sistema de seguretat social, que vincula drets laborals a la participació contínua i intensiva en el mercat laboral (Ezquerria, 2012a).

Les retallades en serveis de benestar i socials bàsics, com són la sanitat o l'educació, també donen lloc al fet que alguns aspectes de la cura i el temps de cura retorni a la llar i en mans de les dones. Però destaca a la vegada que les retallades laborals específicament dirigides a la funció pública recauen sobre les dones. De fet, són les dones les que es troben més concentrades –a la vegada que en els estrats més baixos– en sectors públics com la sanitat, l'educació i el serveis socials (Ezquerria, 2012a). I més enllà d'aquesta connexió entre austeritat i l'empitjorament de condicions en el mercat laboral, ressalta que les polítiques d'austeritat han tingut clars efectes en l'àmbit del gènere. En el cas català, del 2010 al 2011, les polítiques de promoció social de les dones van tenir una retallada del 21,30%⁵⁵. En l'àmbit de l'Estat destaca la supressió del Ministeri d'Igualtat i la congelació de la Llei de la Dependència. Les retallades pressupostàries en l'àmbit de la dependència i la dilatació de l'atenció de les persones dependents moderades ha estat una realitat. A l'Estat espanyol, hi ha 1.191.406 persones en situació de dependència, i un 37% d'aquestes persones no reben cap mena de servei ni prestació del sistema d'atenció a la dependència. Els temps d'espera per a les persones amb dret d'atenció han estat inassumibles i han mort en situació d'espera cent mil persones (Asociación Estatal de Directores y Gerentes en Servicios Sociales, 2015).

Al costat de les retallades, un discurs neoconservador, com deia en obrir aquest apartat, recupera el discurs ideològic de la família com a garantidor que la reproducció i la cura en mans de les dones sigui una realitat. Una mostra clara en aquest sentit és l'actuació del govern del PP a l'Estat espanyol, a partir del 2012, que no feia més que reforçar l'extensió d'aquests valors. Al desembre de 2013, el ministre de Justícia, Alberto Ruiz-

⁵⁵Dades extretes dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya (2010-2014b).

Gallardón, presentava al consell de ministres l'Avantprojecte de Llei de Protecció del Concebut i els Drets de la Dona Embarassada, que havia de derogar la Llei de Salut Sexual i Reproductiva i Interrupció Voluntària de l'Embaràs, aprovada el 2010 a proposta del PSOE, una proposta de llei que era més restrictiva que la Llei de Despenalització Parcial de la Interrupció de l'Embaràs del 1985. La nova llei només recollia dos supòsits d'avortament: el de violació i el de greu perill per a la vida o la salut física i psíquica de la mare. S'eliminava, doncs, el supòsit d'avortar per malformació del fetus. A més a més, la nova proposta de llei del PP significava un augment de requisits a l'hora de poder dur a terme la interrupció voluntària de l'embaràs: dos psiquiatres que no treballessin al centre on s'hagués de practicar l'avortament havien d'acreditar el greu risc per a la salut de la dona; obligava les dones a concertar cita amb serveis socials perquè li donessin informació sobre ajudes a la maternitat i alternatives a l'avortament; es tornava a demanar el permís dels pares/mares o tutors legals a les menors de 18 anys, i allargava a una setmana el termini de reflexió (García Grenzner, 2013, p.2). Al setembre de 2014, el mateix govern del PP va retirar el projecte de llei per no haver-hi trobat el consens necessari (fins i tot dins del mateix PP havien sorgit veus discrepants). L'assumpte va acabar amb la dimissió de Gallardón.

En aquesta mateixa línia neoconservadora destaca l'aprovació de la LOMCE, que institucionalitza la subvenció pública als centres públics que segreguen per sexe, la supressió de l'assignatura d'Educació per a la Ciutadania i l'aparició de les assignatures d'ètica i religió com a optatives, de les quals només se'n pot escollir una.

I amb tot plegat, la punta d'iceberg del patriarcat ha continuat present. Segons un estudi dut a terme per Feminicidio.net, CooperAcció i Tamaia, *Viure sense violència* (2014), a Catalunya, entre els anys 2010 i 2014, s'han comptabilitzat noranta-vuit feminicidis (crims per violència masclista) i dotze assassinats de dones, i això fa un total de 110 casos. L'informe especifica que només cinquanta-un casos formen part de les xifres oficials, perquè la Llei Orgànica 1/2004 de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere només reconeix els assassinats de dones en el marc de la parella. Pel que fa a l'Estat, l'informe recull 502 casos de feminicidi i cinquanta-nou d'assassinat.

6. Severitat penal i escassetat de recursos: l'expulsió de les persones migrants com a exemple de mesura d'estalvi

Wacquant (2004, 2010), en els seus estudis sobre als Estats Units, fa patent que el creixement de l'Estat penal implica el desenvolupament d'estratègies de resolució de la contradicció entre creixement de la població penitenciària i el cost astronòmic de les presons. Aquest element és de gran rellevància per tenir-lo en compte a l'hora d'analitzar com s'ha comportat

una gestió penal expansiva quan els recursos s'han convertit en un element escàs. S'haurà, doncs, de tenir en compte com l'escassetat de recursos econòmics ha funcionat a l'hora d'afrontar, per part del sistema penal, una protesta creixent.

És en aquesta línia que, en el marc de l'Estat espanyol, alguns investigadors (Brandariz 2014b, 2015; Forero & Jiménez, 2014; González, 2011), des de l'àmbit jurídic, han començat a posar sobre la taula com l'austeritat està influïent en el que passa en el marc penitenciari. Curiosament, és l'any 2010 quan comença un descens d'empresonaments, tant a l'Estat espanyol com en altres estats europeus, una disminució que es correspon temporalment amb la reducció que es dona també als Estats Units, sobretot a partir del 2009 (Brandariz 2014b, 2015; Forero & Jiménez, 2014; González, 2011). En temps de creixement econòmic, sobretot entre el 1995 i el 2007 a l'Estat espanyol, la població penitenciària no va deixar de créixer. Els factors explicatius eren bàsicament una més gran severitat penal a causa d'algunes modificacions del Codi Penal. En concret, la Llei Orgànica 7/2003, de 30 de juny, de Mesures de Reforma pel Compliment Íntegre i Efectiu de les Penes, dificultava l'excarceració i suposava un agreujament de les penes (Brandariz, 2015). La presó mantenia la seva funció de control i disciplinament de subjectes en situació d'exclusió social. Si l'any 2003 la població penitenciària estrangera era el 27,1% a tot l'Estat espanyol, l'any 2010 aquesta xifra arribava al seu cim, amb un 35,59%. En el cas de Catalunya, la tendència era molt semblant: el 2003, la població estrangera era el 29,75% respecte a la total, i el 2010 era el 44,16%. La població immigrant es va convertir en la diana perfecta dels empresonaments. A l'Estat espanyol, de l'any 2003 a l'any 2010, hi havia un creixement del 131,79% de la població penitenciària. A Catalunya, la tendència era similar. El creixement, en aquests mateixos anys, va ser d'un 141,85%.

En tot cas, el fenomen del descens no es deu a la disminució del nombre de delictes objecte de persecució ni del nombre de condemnats per l'ordre jurisdiccional-penal, ni al volum de persones sentenciades a penes de presó (Brandariz, 2014b, 2015; Forero & Jiménez, 2014). En el marc de l'Estat espanyol es pot afirmar que el descens dels empresonaments té a veure amb la reforma del Codi Penal que suposa la Llei Orgànica 5/2010, de 22 de juny. Una reforma que reduïa les penes, l'estada a la presó, per delictes contra la salut pública –tràfic de drogues–, contra la seguretat viària i contra la propietat intel·lectual. La seva aplicació feia augmentar les sortides de la presó –per la revisió de sentències que comportava– i n'escurçava l'estada (Brandariz, 2015; Forero & Jiménez, 2014). Però, a més a més, la reducció d'empresonaments també s'explica per la disminució del nombre de persones estrangeres empresonades. Aquest descens de la població penitenciària estrangera, lluny de tenir a veure amb menys

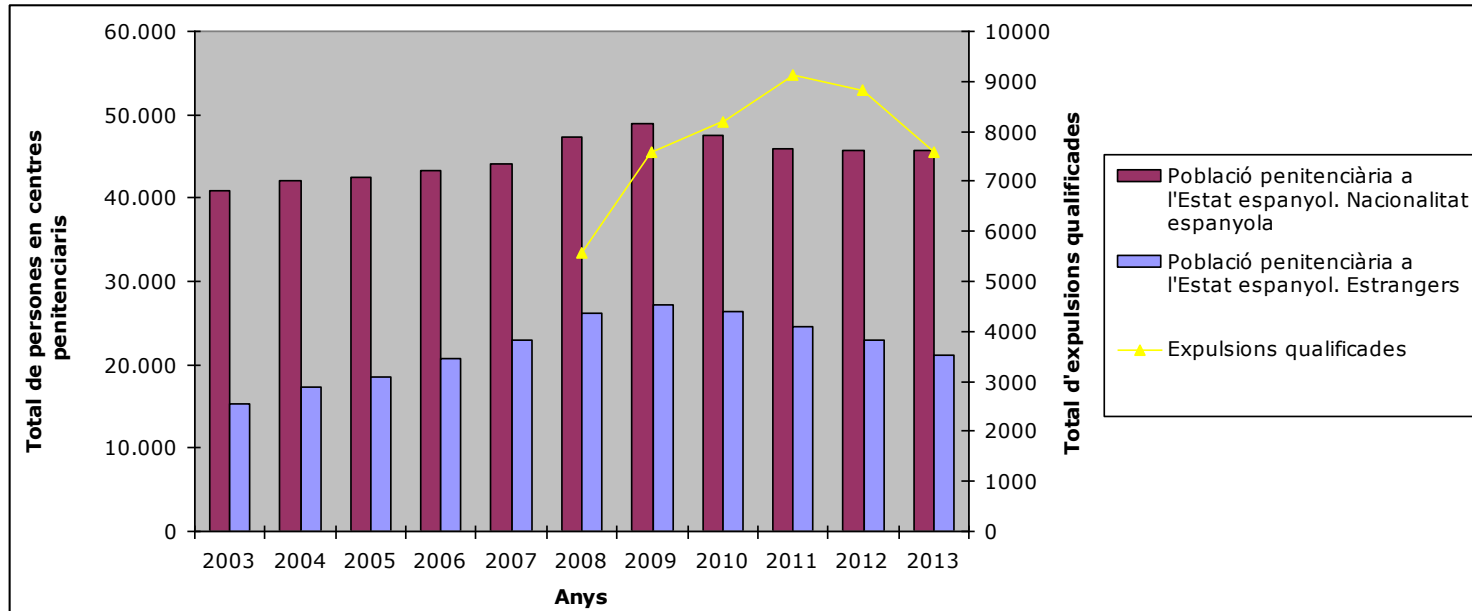
detencions, condemnes i penes, es deu a la prioritat establerta pel Ministeri de l'Interior en relació amb les anomenades "expulsions qualificades"⁵⁶, una mesura contrària al principi d'igualtat i a la no discriminació, però de la qual l'administració ha fet un ús important en temps de crisi (Brandariz, 2014b). Efectivament, entre el maig de 2010 i el setembre de 2014, la població penitenciària estrangera ha disminuït un 26%, mentre que el nombre de reclusos de nacionalitat espanyola ho ha fet només un 6,9% (Brandariz, 2015).

En definitiva, el sistema penitenciari i l'expansió penal s'han vist travessats per l'austeritat. Com ha quedat evident, el descens del nombre de persones preses no el podem associar a un canvi de política penal ni a un canvi de paradigma pel que fa al tractament del delicte, sinó com una resposta a la necessitat d'estalvi. Juntament amb la disminució dels empresonaments, s'han de ressaltar altres mesures adoptades, com la paralització o l'ajornament de la construcció de noves presons, la proposta d'incloure seguretat privada a les presons, la disminució de programes de reinserció i tractament de drogues o la supressió del berenar dels presos com a mesura d'estalvi a Catalunya (Forero & Jiménez, 2014).

En el gràfic 2 que es presenta a continuació es poden observar dades sobre la persones empresonades a l'Estat segons si la població té nacionalitat espanyola o si és estrangera, i també xifres en relació amb les expulsions qualificades. Totes confirmen el que s'ha exposat fins aquí.

⁵⁶L'article 57 de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre Drets i Llibertats dels Estrangers a Espanya i la seva Integració Social, i l'article 89 de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, permeten que es duguin a terme expulsions de persones estrangeres per haver comès un delicte o tenir nombrosos antecedents penals i/o judicials. El 2007, amb la creació del BEDEX (Brigada de Expulsión de Delincuentes Extranjeros), en el marc de la Policia Nacional, va començar a créixer aquesta pràctica (Brandariz, 2015). Aquestes expulsions són ordenades judicialment i comporten la prohibició d'entrada a l'Estat espanyol i als Estats de l'"espai Schengen".

Gràfic 2. Població penitenciària de nacionalitat espanyola i estrangera en relació amb les expulsions qualificades. Estat espanyol, 2003-2013

Taula 9. Població penitenciària de nacionalitat espanyola i estrangera en relació amb les expulsions qualificades. Estat espanyol, 2003-2013

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Població penitenciària a l'Estat espanyol. Nacionalitat espanyola	40.891	42.073	42.438	43.378	44.123	47.357	48.917	47.614	45.970	45.704	45.649
Població penitenciària a l'Estat espanyol. Estrangers	15.205	17.302	18.616	20.643	22.977	26.201	27.162	26.315	24.502	22.893	21.116
Expulsions qualificades						5.564	7.591	8.196	9.114	8.809	7.582

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Secretaria General d'Institucions Penitenciàries (2003-2013) i de dades del Ministeri de l'Interior (2008-2013).

La crisi econòmica ha anat acompanyada, doncs, d'un afany d'expulsió per part de l'Estat de les persones d'origen immigrant. L'any 2008, el Parlament i el Consell d'Europa aprovaven la directiva⁵⁷ de retorn —denominada la "directiva de la infàmia o de la vergonya", pels seus efectes de falta de respecte dels drets humans— i es consolidava un model de gestió de les migracions que prioritzava les expulsions (Fernández Bessa, 2013; Silveira, 2010, 2012). Ja en ple impacte de la crisi, a l'Estat espanyol, al desembre de 2009, s'aprovava, amb els vots favorables de PSOE, CiU i Coalició Canària, la reforma de la Llei d'Estrangeria, la LOEX 2/2009. La nova redacció estava condicionada, entre altres elements, pels reptes que plantejava el mercat de treball en una situació de crisi econòmica (Aja, 2010; Torres Pérez, 2014). En la llei, s'hi introduïen diversos articles que ampliaven alguns dels drets de les persones d'origen immigrant, fos quina en fos la situació administrativa (Silveira 2012; Torres Pérez, 2014). Però, en canvi, el dret de llibertat de circulació i el d'elecció de residència quedaven restringits als estrangers que tinguessin els requisits per entrar en territori espanyol i la documentació en regla. A més a més, la persona migrant es continuava trobant amb disposicions normatives que regulaven mesures de control, sanció i expulsió (Silveira, 2012); per exemple, la llei en qüestió prolongava la durada de l'internament als CIES (Aja 2010; Fernández Bessa, 2013).

L'Estat, en temps de crisi, ha continuat desplegant enèrgicament tot un sistema penal administratiu sancionador que fins i tot arriba a ser privador de la llibertat⁵⁸ (Silveira, 2010, 2012), tot i que l'arribada de persones d'origen immigrant de forma "irregular" no ha deixat de créixer. Les mesures de restricció d'arribada de persones immigrants que s'han imposat en els últims anys a Europa, i també el deteriorament de la situació econòmica i social que estan vivint l'Estat espanyol i Catalunya (Fernández Bessa, 2013; López-Sala, 2013; Torres Pérez, 2014), han posat fi al cicle

⁵⁷Directiva 2008/115/CE del Parlament Europeu y del Consell, de 16 de desembre, publicada al Diari Oficial de la Unió Europea del 24/12/2008. Va ser aprovat pel Parlament el 18 de juny de 2008 i pel Consell el 9 de desembre de 2008.

⁵⁸Aquesta privació de llibertat és duta a terme en Centres d'Internament d'Estrangers (CIE). Amb aquests centres es pretén garantir l'expulsió de les persones que estan en situació irregular o d'aquelles que estan penades i que la llei permet expulsar per aquest motiu, tal com es regula en l'article 57 de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre Drets i Llibertats dels Estrangers a Espanya i la seva Integració Social, i en l'article 89 de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. En el cas de l'Estat espanyol depenen del Ministeri de l'Interior, a través de la Direcció General de la Policia i la Guàrdia Civil, concretament mitjançant la Unitat Central d'Expulsions i Repatriacions, que depèn de la Comissaria General d'Estrangeria i Documentació (Fernández Bessa, 2013). Les Organitzacions No Governamentals i els moviments socials no s'han cansat de denunciar casos de tortures, tractes vexatoris, maltractaments i irregularitats. A la vegada, han apuntat la necessitat de tancar-los, perquè es considera que són utilitzats per privar de llibertat per motius administratius i no de criminalitat o delictes (Fernández Bessa, 2013).

migratori creixent que s'havia donat entre el 1996 i el 2008. El deteriorament, a més a més, ha tingut els pitjors efectes per a les persones d'origen estranger (Torres Pérez, 2014). Per exemplificar aquesta idea, només s'ha de tenir en compte que la taxa d'atur de les persones estrangeres ha arribat a duplicar la de les persones autòctones. Mentre que la taxa d'atur a l'Estat espanyol de la població de nacionalitat espanyola era el 2013 del 24,98%, la de la població amb nacionalitat estrangera era del 36,61% (Institut Nacional d'Estadística, 2008-2014a).

Afegir, també, que en aquest període de crisi, la nova dinàmica migratòria s'ha caracteritzat per un augment de sortides de nadius en busca de més bones oportunitats laborals, però sobretot per la sortida de persones d'origen estranger i per alguns retorns voluntaris als països d'origen (López-Sala, 2013). De fet, el saldo migratori en el període 2008-2013 s'ha convertit en negatiu; a l'Estat espanyol ha passat de 310.641 persones l'any 2008 a -251.531 l'any 2013, i a Catalunya, de 55.390 persones el 2008 a -74.013 l'any 2013. Si analitzem en detall el saldo negatiu de l'any 2013, ens adonem que la majoria de persones que marxen són de nacionalitat estrangera —en el cas de l'Estat espanyol, el 2013, de les 251.531 que van marxar, 210.624 eren de nacionalitat estrangera, i si ens fixem en el cas català, de les 74.013 que ho van fer, 66.091 eren estrangeres⁵⁹—. Són dades que demostren que, mentre cada cop arriben menys persones estrangeres, també són aquestes les que més decideixen marxar, per tornar als seus països o per iniciar processos migratoris cap a altres països. Però, tot i aquestes sortides, la política migratòria de contenció d'entrades i d'expulsió no deixa d'accentuar-se.

L'afany expulsador de l'Estat és una evidència: reforçament del control a les fronteres externes de la Unió Europea amb sistemes de vigilància, les operacions de l'agència FRONTEX o les cooperacions entre les policies, en són la demostració. L'última i més clara prova de l'afany d'expulsió de l'Estat és l'aprovació de la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana, amb la finalitat de donar cobertura legal a les devolucions sumàries (més conegudes com a "expulsions en calent"), sota la figura jurídica de rebuig a la frontera. Una llei que, com explícitament en el capítol 6, ha estat absolutament vulneradora del dret a la protesta i que, en el cas que ens ocupa, impedeix l'accés als procediments de determinació de l'estatus de refugiat. I més enllà de les mesures legislatives, les imatges de l'horror humà han fet evident l'afany expulsador de l'Estat.

Els milers de morts al Mediterrani són clarament la imatge de la deshumanització que han suposat aquestes dècades de neoliberalisme

⁵⁹Totes les dades sobre migracions han estat extretes de l'Institut Nacional d'Estadística (2008-2013) i, en concret, de la seva estadística sobre migracions exteriors.

globalitzat. No puc deixar de recordar que el 6 de febrer de 2014, quinze persones van morir ofegades a Ceuta quan intentaven passar la frontera entre el Marroc i l'Estat espanyol, per la platja del Tarajal. La causa: el clar rebuig dels efectius de la Guàrdia Civil amb bales de goma i pots de fum quan els immigrants encara eren al mar. L'octubre de 2015, el jutjat d'instrucció que portava el cas, en què hi havia implicats més de 16 agents de la Guàrdia Civil, l'arxivava sense que s'hagi depurat cap responsabilitat policial ni política. La impunitat es feia evident. Pel que fa als estrangers que han aconseguit quedar-se a l'Estat espanyol, els programes d'austeritat no tan sols n'han escanyat els drets, sinó que els n'han pres. L'aprovació del Reial Decret-Llei 16/2012 de Mesures Urgents per Garantir la Sostenibilitat del Sistema Nacional de Salut suposava la fallida de la universalització de la salut en deixar fora de la targeta sanitària els ciutadans en situació irregular.

En temps de crisi, s'ha produït l'aprovació d'un nou paquet legislatiu que ha afectat l'àmbit judicial i penal. La Llei de Taxes Judicials, la reforma del Codi Penal, la Llei de Seguretat Privada, la Llei de Seguretat Ciutadana i el "pacte antigihadista" han implicat més severitat penal, menys garanties processals i més dificultats d'accés a la justícia. En aquest sentit s'ha de destacar un nou Codi Penal, aprovat el 2015, que, a part de totes les implicacions que ha tingut per a la protesta social i que explicaré en el capítol 7, ha suposat la introducció de la pena permanent revisable; l'elevació del temps de durada de la pena de privació de llibertat en molt dels delictes; l'eliminació de faltes penals, però que es converteixen moltes en delictes lleus que es penen més encara; la no computació de la llibertat condicional com a temps de compliment de la condemna; la pèrdua de terreny dels treballs en benefici de la comunitat i de la localització permanent; una major rigidesa en els requisits exigibles en el règim de concessió per accedir al tercer grau, a l'antiga llibertat condicional, o a la suspensió de l'execució de la pena, i la modificació del règim de reincidència amb efecte de penes majors. Finalment, també ha comportat l'ampliació de la pena d'expulsió de l'estranger extracomunitari. La modificació del nou Codi Penal preveu l'expulsió tant dels estrangers que tenen una situació irregular com dels que la tenen regular. Abans de la modificació només es preveia la dels estrangers en situació irregular. A més a més, la modificació amplia les possibilitats d'expulsió, perquè preveu l'expulsió per a tots aquells condemnats a més d'un any –i abans de la modificació només s'aplicava a aquells que tenien una pena menor de 6 anys, per tant, no es podia expulsar aquells que tenien una pena major a 6 anys–.

Al costat d'un Codi Penal que implica més severitat punitiva, també s'ha de ressaltar l'aprovació, el 2016, de diverses modificacions en la Llei d'Enjudiciament Criminal que impliquen la disminució d'algunes garanties processals. Destaca en aquest sentit que la nova llei regula el registre i la intervenció de les comunicacions telefòniques i telemàtiques amb SMS,

correu electrònic o whatsapp. A més, diu que el jutge podrà autoritzar la utilització de claus, codis i un *software* de vigilància (troians) en un ordinador, telèfon mòbil o dispositiu electrònic sense que el titular tingui coneixement que són examinats. Aquesta mateixa llei aporta com a novetat la regulació de l'existència d'un policia encobert a internet que podrà investigar amb l'ús d'una identitat falsa, i passa a limitar el temps d'instrucció judicial a sis mesos per a les causes senzilles i a divuit mesos per a les complexes, i indica que només podran ser prorrogables pel fiscal i, en casos excepcionals, per altres parts personades, però mai pel jutge d'instrucció. Finalment, d'aquest nou paquet legislatiu és destacable l'aprovació de la Llei de Taxes Judicials, el 2012, que va tenir com a principal efecte un increment de les taxes judicials en jutjats de primera instància i, en especial, en jutjats de segona instància.

En el si d'aquest mateix paquet legislatiu, destaca la Llei de Seguretat Privada i la Llei de Seguretat Ciutadana, a les quals em refereixo en el capítol 7, que no han fet més que accentuar la severitat penal i han obert la porta a una discrecionalitat policial més gran i a una major possibilitat d'intervenció dels agents de seguretat privada.

Aquestes modificacions legislatives en el període d'anàlisi demostren que hi ha hagut una severitat penal més gran i una disminució de les garanties processals, cosa que confirma la hipòtesi que la disminució del benestar ha implicat un major enduriment penal. Però les modificacions legislatives també indiquen que la política judicial i penal ha quedat travessada per les limitacions dels recursos públics. En aquest sentit, l'augment de taxes judicials ha respost a una estratègia de l'Estat per recaptar més ingressos, a la vegada que el nou Codi Penal ha ampliat les possibilitats d'expulsió de les persones d'origen extracomunitari, i això reconfirma que l'expulsió és avui una nova mesura d'estalvi de l'Estat.

7. Conclusions

Aquest capítol ha tingut com a objectiu fer una descripció d'aquest període de crisi econòmica des d'una perspectiva d'anàlisi del control social i el càstig. Agafant-me a la hipòtesi wacquaniana que la disminució de l'Estat social suposa el creixement de l'Estat penal he anat revisant com s'ha retallat en polítiques socials i què ha passat en el camp de la política penal. Una anàlisi de com han estat les retallades i les reformes que s'han dut a terme, més un primer acostament al discurs que n'ha acompanyat l'aplicació, demostra que totes les mesures s'han justificat sota valors lligats estretament a la responsabilitat individual. Per justificar el no intervencionisme estatal davant de la situació de crisi habitacional que ha suposat la crisi i davant de les dificultats de retorn dels diners prestats pels bancs per part de la ciutadania, s'ha apel·lat a la falta de responsabilitat individual a l'hora de firmar una hipoteca. Per justificar retallades en

partides com la sanitat, les ajudes per desocupació o l'assistència social, i per justificar sobretot l'aplicació de mesures de control, vigilància i sanció en el seu ús, s'ha apel·lat un cop més a la falta de responsabilitat, a l'abús del que és públic i a la falta d'ètica pel treball. Per assegurar que les dones assumissin les tasques reproductives i de cura, alhora que assumeixen un paper important en un mercat treball productiu precaritzat, s'han accentuat valors neoconservadors sobre la necessitat de pervivència de la família tradicional i heteropatriarcal. Aquest capítol apunta que la gestió neoliberal de la crisi, mitjançant l'austeritat, suposa i fa necessari un creixement de mesures de control i sanció de la ciutadania en el seu ús dels serveis i les prestacions públiques, que va acompanyat d'un discurs neoliberal i neoconservador. Neoliberal en el sentit que s'apela a la responsabilitat individual i a l'ètica del treball i neoconservador en el sentit que propulsa uns valors que realcen aspectes com l'ordre social i la família tradicional. Tot plegat confirma que culpabilitat, càstig i vigilància, elements propis de l'Estat penal, es fan presents en el si de l'Estat social.

Una primera aproximació a l'estudi de la política penal i processal ha permès fer patent que el paquet de reformes aprovades en temps de crisi ha suposat una més gran severitat en el càstig i una disminució de les garanties processals. Però aquesta primera aproximació també ha fet evident que les retallades en l'Estat social s'han fet presents en el si de l'Estat penal. Alguns investigadors, des de l'àmbit jurídic, han deixat clar que la disminució de persones empresonades s'explica, entre altres motius, per l'expulsió de les persones d'origen immigrant cap als països d'origen. Un afany expulsor de l'Estat no ha deixat de créixer i ha servit com un element de control dels fluxos migratoris que el mercat de treball de l'Europa del sud ja no pot assumir ni en condicions d'explotació.

Les aportacions d'aquest capítol contextualitzen el meu moment d'anàlisi i em situen amb més elements per comprendre com el sistema penal ha actuat enfront de la protesta social en aquest període. Enfront d'una protesta que combat el discurs de la culpabilitat i de la responsabilitat de la ciutadania, per posar sobre la taula que el poder econòmic i polític té grans responsabilitats en aquest període de crisi –com mostraré en el capítol 5–, s'haurà de veure com actua el sistema penal a la pràctica i a nivell discursiu. També en quin grau i de quina manera el control i la sanció es fa present enfront de la protesta i quin és el discurs que acompanya les actuacions del sistema penal. Alhora s'haurà de tenir en compte com l'austeritat afecta l'actuació d'aquest sistema penal enfront de la protesta.

Es pot afirmar que l'Estat, en període neoliberal i durant aquesta crisi, ha anat canviant de màscara segons li ha convingut (Silveira, 2014). Per lluitar contra la "immigració irregular" ha aparegut un Estat expulsor; per reprimir la petita delinqüència, un Estat penal; per combatre el terrorisme, un Estat disposat a la "guerra global" (Silveira, 2014); per controlar la pobresa i

restringir els drets més bàsics, un Estat moralitzador i culpabilitzador, i per controlar el cos de les dones, un Estat defensor de la família tradicional. Ara s'haurà de veure si per garantir l'ordre públic i controlar la protesta s'ha fet més present que mai un Estat vigilant i repressor. Tot plegat sembla apuntar que un autèntic arsenal preparat per intentar mantenir una aparent pau social s'ha convertit en la resposta d'un "règim" que trontolla més que mai.

Per acabar vull ressaltar que el capítol m'ha permès fer una primera aproximació a les relacions entre polítiques de benestar i polítiques penals. Però el capítol deixa oberta la necessitat i la possibilitat de seguir investigant les relacions entre Estat social i Estat penal. Aquesta primera aproximació, l'he construït mitjançant la lectura d'altres autors i l'accés a les dades quantitatives i qualitatives (els discursos polítics principalment), però no d'una recerca sistematitzada capaç de revisar una quantitat de dades més elevada i de revisar metòdicament els discursos generats per les autoritats governamentals. Investigar la qüestió que aquí es planteja amb més profunditat requeriria una recerca més àmplia i sistematitzada. En tot cas, una qüestió com la que aquí es planteja obre possibilitats d'un estudi de més gran abast.

Capítol 5. La protesta a la ciutat de Barcelona en temps de crisi de "règim"

1. Introducció

En aquest capítol em proposo explicar què ha significat l'impuls dels moviments socials en defensa dels drets socials en el període de crisi econòmica (2008-2013) a la ciutat de Barcelona. També m'interessa fer incidència en la seva evolució, en les seves característiques i en el context en el qual sorgeixen. Considero que els moviments pels drets socials inclouen aquells moviments en defensa dels drets laborals, en defensa del dret a accedir als serveis públics, en defensa dels drets de les dones, en defensa del dret a l'habitatge i contra els abusos bancaris, en defensa del dret a la ciutat i en defensa dels drets de les persones migrants. La tesi també inclou l'anàlisi d'aquells moviments antirepressius que són la resposta a actuacions policials i judicials o a decisions legislatives que es considera que limiten el dret a la protesta. Aquesta anàlisi la faig amb més profunditat en el capítol 6.

El 2011, el moviment del 15-M marca un clar punt d'inflexió pel que fa a les reivindicacions i les formes de protesta. Però la seva innovació i la seva espontaneïtat no n'amaguen algunes continuïtats amb moviments socials anteriors. El període d'anàlisi d'aquesta investigació són els anys 2008-2013, pel fet de ser uns anys en què es pot comprovar el sorgiment d'una acció col·lectiva que es diferencia de períodes d'anteriors; una acció col·lectiva que, com les dades semblen indicar, comença a perdre certa força el 2013. Molts autors que ja s'han referit a aquests anys han suposat l'entrada en un nou cicle d'acció col·lectiva, segons la definició de Tarrow (2004). El meu espai d'anàlisi és la ciutat de Barcelona, però tenint en compte el marc català i sense oblidar el que passa a l'Estat espanyol, i també, en part, a Europa i en l'àmbit internacional.

S'ha de ressaltar que, en aquest període, és rellevant la força que agafa el moviment independentista català⁶⁰, que és capaç d'aprofitar les oportunitats

⁶⁰El moviment independentista s'iniciava ja el 2006 com a resposta a un procés d'elaboració d'un nou Estatut de Catalunya. Un Estatut que es comença a elaborar a Miravet al novembre del 2004 i que el Parlament català aprovaria el 30 de setembre de 2005. Contra el que havia promès José Luís Rodríguez Zapatero, president del govern espanyol en aquell moment, l'Estatut va patir una sèrie de retallades pel que fa al finançament i es va substituir el terme "nació" per "nacionalitat". El text seria finalment acceptat pel Congrés i el Senat espanyols i Catalunya el ratificaria el 18 de juny de 2006 en un referèndum en què obtenia el 73% dels vots favorables (amb la participació del 48,8%). El nou Estatut entrava en vigor el 9 d'agost de 2006. Però aleshores s'iniciaria un procés de quatre anys amb un debat al si del Tribunal Constitucional (Fontana, 2015). El 2010, la Plataforma pel Dret a Decidir prenia tota la centralitat en els primers anys del moviment independentista. El 10 de juliol de 2010, una

derivades de la situació de crisi i del procés de recentralització estatal (Vilaregut, 2012). La rellevància i la complexitat del moviment fa que l'apartí de la meva anàlisi, perquè considero que l'estudi del moviment independentista requeriria una altra investigació. De fet, la repressió i el procés de criminalització que ha viscut el moviment independentista, i també, més en concret, l'esquerra independentista, mereixerien una investigació que tindria un gran relleu a causa del moment que estem vivint i que seria molt important per a la història dels Països Catalans.

El capítol que presento a continuació se centra, doncs, en l'estudi dels moviments pels drets socials. El capítol es divideix en cinc apartats, més les conclusions. En el primer apartat explico per què centro la meva anàlisi en la ciutat de Barcelona. En aquest capítol, l'anàlisi –centrada, com acabo de dir, en la ciutat de Barcelona–, la focalitzo en l'acció col·lectiva, i en el següent capítol, en la repressió de la protesta. En el segon apartat, em centro a explicar com la crisi de l'esquerra institucional serà del tot determinant per entendre el sorgiment dels moviments "matiners", és a dir, aquells moviments que ja ens indiquen que alguna cosa està canviant, sobretot en els anys 2009 i 2010. En el tercer apartat, enfoco l'atenció en el moviment 15-M i en les seves principals característiques. Ressalto la importància de les xarxes socials com a eines que permetran el desenvolupament del moviment. En el quart apartat, em centro a destacar com el 15-M permet l'aparició de diferents moviments que se sectorialitzen i territorialitzen, a partir de finals del 2011, i que tindran un pes específic en els següents anys analitzats. En el cinquè apartat, introdueixo la idea que l'accés a les institucions per part de persones, col·lectius i partits polítics imbricats en els moviments socials marquen un nou punt d'inflexió que encara avui no sabem per quin camí ens portarà, però que ja és una realitat. Una anàlisi de tot plegat és necessària per entendre els següents capítols, en els quals explicito quines han estat les característiques de la repressió de la protesta en aquest període i quina ha estat la interacció entre aparell repressiu i moviments socials.

manifestació de més d'un milió de persones, amb el lema "Som una nació. Nosaltres decidim", mostrava el rebuig, als carrers de Barcelona, a la sentència dictada pel Tribunal Constitucional, que es feia pública el 27 de juny de 2010 i que afectava 186 articles de l'Estaut i implicava un retrocés respecte a l'Estatut de 1978 (Fontana, 2015). Va ser el 13 de setembre de 2009 que es va fer, a Arenys de Munt, la primera consulta sobiranista. A partir d'aquella data, les consultes es van estendre per tot Catalunya i van arribar a la ciutat de Barcelona, on es va fer el 10 d'abril de 2011. El moviment pel Dret a Decidir tancava aquesta etapa de consultes sobiranistes amb la creació de l'Assemblea Nacional Catalana (ANC), el 14 d'abril de 2011. A partir d'aquí, el moviment independentista no va deixar de créixer i va mostrar tota la seva força en les diferents diades nacionals de l'11 de Setembre. A la vegada, començava un procés polític en què s'imbricaven societat civil, govern i partits polítics, en defensa de la independència del poble català. La consulta del 9 de novembre de 2014 i les eleccions plebiscitàries del 27 de setembre de 2015 han estat representatives d'aquesta imbricació.

L'elaboració del present capítol l'he dut a terme gràcies a l'extracció d'informació d'una base de dades de dos mitjans de premsa catalans, "La Directa" i l'Agència Catalana de Notícies. Com s'ha confeccionat aquesta base de dades i les seves característiques ha quedat degudament explicat en el capítol 2 d'aquesta tesi doctoral. En tot cas, és aquesta base de dades la que m'ha permès recollir tots els episodis de protesta que es poden visibilitzar durant aquest període a l'espai públic de la ciutat de Barcelona. A la vegada, el capítol també beu de la informació extreta de tres grups de discussió, amb la participació d'una àmplia diversitat de membres dels moviments socials més significatius d'aquest període. També he tingut en compte una àmplia bibliografia, que s'ha anat generant al llarg d'aquests anys d'elaboració de la tesi doctoral, una literatura que, de fet, no deixa de produir-se tant en el camp científic, de l'assaig, com en el periodístic. És, doncs, un element que també ens indica la importància que, per a analistes, investigadors, periodistes i activistes socials, han pres les protestes viscudes en aquests últims anys.

2. Cas d'anàlisi: la ciutat de Barcelona

2.1. Barcelona és passat

Barcelona, com la majoria de les ciutats del món, s'ha vist profundament afectada pel procés de globalització, a partir de la dècada dels 80. Barcelona s'ha anat obrint a noves possibilitats en una economia global, basada en el mercat financer i en les empreses transnacionals. Un fenomen, el de la globalització, que ha fracturat l'àmbit nacional com a contenidor de processos socials i ha donat un paper protagonista a les ciutats (Sassen, 2007, 2011), que han passat a ser espais locals on es materialitza el procés de globalització, cosa que les ha convertit en ciutats globals (Sassen, 2007, 2011).

Aquest procés de globalització ha fet que la protesta hagi quedat connectada, més que mai, entre ciutats. L'onada expansiva del moviment antiglobalització, que s'iniciava el 1994 i que acabaria a començaments del segle XXI, va ser una clara denúncia de com s'estava fent aquest procés i de qui n'estava pagant els pitjors costos. Ciutats com Chiapas, Seattle, Praga, Gènova o Porto Alegre, entre d'altres, es van convertir en ciutats centrals per a l'expressió de disconformitat d'aquest moviment. També Barcelona es convertia en capdavantera del moviment antiglobalització el 2001, contra el Banc Mundial, i el 2002, amb la campanya contra l'Europa del capital i de la guerra. I el 15 de febrer de 2003 la ciutat clamava "No a la guerra" de l'Iraq de la mà de moltes altres ciutats del món.

El moviment dels indignats va connectar una altra vegada diverses ciutats del món. El 2011, el moviment dels indignats ocupava les places de moltes poblacions i ciutats de l'Estat espanyol. Barcelona i Madrid es presentaven

com a ciutats neuràlgiques del moviment, i el dia 20 de maig arribaven a ser 480 les poblacions amb les places ocupades. La indignació també va penetrar amb força en una de les ciutats més importants del món com és Nova York, amb el moviment Occupy Wall Street. Barcelona ha estat, doncs, partícip, i amb molta força, d'aquells importants moviments socials que hi ha hagut en època de globalització. La força participativa en els moviments descrits de la ciutat de Barcelona al llarg d'aquests anys d'economia global la converteixen en un interessant cas d'estudi del fenomen de la repressió.

I, si Barcelona és el present, Barcelona és ahora el passat. La seva història també en justifica l'interès investigador. La Barcelona industrialitzada, la Barcelona de la modernitat, es va caracteritzar per la forta presència als carrers del moviment obrer organitzat i per la impregnació de la ideologia llibertària en el seu si. Entre finals del segle XIX i principis del segle XX es van succeir revoltes i van proliferar els atemptats amb bomba contra el que representava la classe burgesa. L'estiu del 1909 hi va haver uns fets de molta rellevància: l'anomenada Setmana Tràgica. La classe treballadora barcelonina es va aixecar per la decisió del govern de reclutar nois per enviar-los a la guerra de Melilla, un conflicte que els catalans veien com una qüestió aliena, pròpia de la política madrilenya. El sentiment d'injustícia de seguida es va accentuar, perquè els fills de les famílies riques podien pagar-se l'exempció d'anar a la guerra mentre que la classe treballadora no podia assumir el cost de no anar-hi. La repressió va ser duríssima i arbitrària. La Setmana Tràgica se saldava amb més de cent morts, 200.000 persones detingudes, uns 2.000 exiliats o fugits a França, i amb la celebració de 216 consells de guerra i l'afusellament de cinc persones, entre elles Francesc Ferrer i Guàrdia, un pedagog anarquista fundador de l'Escola Moderna, acusat de ser el dirigent de la revolució frustrada. Barcelona havia de ser per sempre més la "Rosa de Foc". El 1919, gràcies a la força de la Confederació Nacional del Treball (CNT), constituïda el 1910, la classe treballadora barcelonina feia la vaga de La Canadenca, motivada per l'acomiadament de diversos obrers d'aquesta empresa elèctrica, la Barcelona Traction, Light and Power Company, Ld., pel sol fet d'estar sindicats. Després de quarant-quatre dies de vaga, el govern acceptava la jornada laboral de vuit hores. Tot un triomf del moviment obrer.

La Barcelona de finals del segle XIX i de principis del XX va ser centre d'activitat i de conflicte, on la lluita al carrer, les estratègies d'autoajuda i la utopia a llarg termini disputaven el control de la ciutat a la burgesia, que feia ús de l'Estat per reprimir estratègies de lluita i de supervivència de la classe treballadora. El pànic, revestit de moral i basat en la idea que s'havia de sotmetre els que rebutjaven la seva posició en l'ordre industrial, justificaven l'ús de l'aparell repressiu (Ealham, 2005).

Avui, en temps de globalització i de crisi, en la cultura dels moviments socials encara hi subjau una certa tendència antiestatal, la qual cosa condiciona la visió que es té de les funcions i del paper de l'aparell repressiu. També és en aquest sentit que la ciutat cas d'anàlisi pren unes dimensions específiques en l'estudi de la repressió de la protesta.

Barcelona també destaca en la història del moviment obrer per haver plantat cara amb èxit a les diverses columnes militars i d'elements feixistes alçades contra la República espanyola, l'endemà del 18 de juliol de 1936. La important resistència organitzada pels Guàrdies d'Assalt de la Generalitat, la Guàrdia Civil i les milícies urbanes va aconseguir fer fracassar l'aixecament feixista. El general Goded, que s'havia de fer càrrec del govern català en nom dels alçats en armes, va ser arrestat per les forces republicanes i afusellat posteriorment. La "Rosa de Foc" vivia dies revolucionaris en què l'autoritat del govern de la República i del de la Generalitat era teòrica, mentre que els anarquistes controlaven de forma efectiva els carrers. Malauradament, al capdavant de tres anys de guerra civil, l'exèrcit "nacional" ocupava definitivament la ciutat el 26 de gener de 1939, després d'importants bombardejos aeris en què van morir uns 2.500 civils.

Tot i l'aniquilació de la tradició política llibertària amb la victòria final de l'aixecament feixista, el 1939, a la ciutat de Barcelona per sempre més hi quedaria l'empremta d'haver estat la ciutat on el moviment anarquista s'havia convertit en el més important i durador d'Europa (Ealham, 2005).

Finalment, s'ha de destacar que, després d'uns anys de desaparició del moviment obrer per la repressió que suposava el règim franquista, a partir dels anys 50 i principis dels 60, va començar un cicle de lluites i de vagues obreres que a la llarga col·laboraria a l'acabament del règim franquista. La vaga de tramvies del 1951, a causa de l'augment del preu del bitllet i del greuge comparatiu que hi havia en relació amb els preus del mateix servei a Madrid, va ser una clara il·lustració d'una població cansada per les duríssimes condicions de vida en què vivia i va representar un clar "no" al règim franquista. Barcelona també havia de ser escenari de diverses vagues obreres a finals del franquisme. A la vegada, també era testimoni d'una sèrie d'actes reivindicatius que mostraven l'absoluta debilitat del règim: la tancada al Convent dels Caputxins de Sarrià per constituir el Sindicat Democràtic d'Estudiants (1966) o la primera Assemblea de Catalunya, reunida el 7 de novembre de 1971, a la Parròquia de Sant Agustí. D'aquesta assemblea, en va sorgir la consigna "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia", que l'11 de setembre de 1977 es va clamar en una important manifestació multitudinària que va recórrer els carrers de la ciutat. Revifava així la Barcelona, silenciada durant anys, que encara era antifeixista. En aquest context, el paper en la lluita per les llibertats socials i nacionals del moviment obrer, que continuava sent objecte de repressió, a Barcelona i a

les poblacions industrialitzades de la seva rodalia a finals de l'autarquia, també justifica que la capital catalana sigui un bon cas d'estudi.

2.2. Barcelona és present

En el període democràtic iniciat amb l'anomenada Transició, Barcelona ha tingut el consistori municipal, concretament del 1979 al 2011, en mans del Partit Socialista de Catalunya (PSC). Ha estat en els últims anys que han aparegut nous colors polítics a l'Ajuntament de la ciutat. En les eleccions municipals del maig de 2011 va ser CiU la que obtenia l'alcaldia de la ciutat, i en les eleccions del maig de 2015 era la nova formació Barcelona en Comú (BeC) que accedia al govern municipal. Ada Colau, exportaveu de la PAH, es convertia en alcaldessa de la ciutat, segurament com a resultat d'un "cicle d'acció col·lectiva" que havia fet patent la necessitat d'una altra manera de fer política.

Barcelona, en aquests dècades de globalització, ha utilitzat com a estratègia l'obtenció del màxim capital simbòlic per acabar aconseguint un rellevant capital econòmic (Harvey, 2013) i competir així en la xarxa global de les megaciutats europees. Seduir inversors internacionals, especuladors immobiliaris i turisme d'*alt standing*, a la vegada que de *low cost*, ha passat a ser l'objectiu bàsic d'una ciutat que s'ha volgut convertir en una gran ciutat. La capital catalana s'ha convertit en una marca, en un absolut producte de compravenda (Maldo, 2004a).

En aquest sentit, Barcelona, el 1986, va ser designada com a ciutat organitzadora dels XXV Jocs Olímpics del 1992 –l'esdeveniment de caràcter internacional més important a la ciutat després de les exposicions universals del 1888 i del 1909–. Durant els set anys que van del 1986 al 1992 es van fer importants transformacions a la ciutat. Entre les més importants, la construcció de complexos esportius, com el Palau Sant Jordi; la construcció de les rondes de circumval·lació de la ciutat; la construcció d'un nou barri, la Vila Olímpica del Poblenou, o la instal·lació de la torre de telecomunicacions de Collserola. En ocasió de les Olimpíades del 92, també es va portar a terme la reestructuració urbanística del centre de la ciutat. La transformació del centre urbà suposava l'expulsió massiva d'un gran nombre de veïns de Ciutat Vella –a cop de *mobbing* immobiliari si es creia necessari–. A la vegada, s'hi va potenciar la construcció d'edificis i d'habitatges cars i d'aparcaments, de facultats universitàries o de centres d'art i cultura (Delgado Ruiz, 2005), com el Museu d'Art Contemporani de Barcelona i el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

D'aquesta manera, s'afavoria un procés de gentrificació i d'especulació immobiliària que convidava les classes mitjanes i mitjanes altes a ocupar el centre de la ciutat. Una mena d'"operació neteja" començava fent que el centre històric de la ciutat fos un eix neuràlgic de la gran ciutat aparador. Si

les transformacions feien que Barcelona fos una ciutat internacionalment més atractiva, també significaven un important increment del preu del sòl i de l'habitatge. Barcelona es convertia en conseqüència en una de les ciutats més cares d'Europa i els seus veïns passaven a ser clares víctimes del *boom* immobiliari.

Però els administradors de la ciutat no van aconseguir mai esborrar del centre de Barcelona la protesta i la reivindicació. Barcelona sempre ha tingut un nucli molt marcat on s'han desenvolupat la majoria de protestes i manifestacions. La Plaça Universitat, el carrer Pelai, la Plaça Catalunya, la Via Laietana, la Plaça Sant Jaume, el Pla de Palau i el Parc de la Ciutadella conformen un entramat urbà que és el nucli central de les manifestacions, les concentracions i les accions que es fan a la ciutat, una situació difícil d'evitar per la important concentració de centres de poder polític i econòmic en aquesta zona (Alfama, González, Peláez, Vargas, Gomà, 2004). Però s'ha de ressaltar que, tot i que la protesta es faci més visible al centre urbà, la feina del dia a dia dels diferents col·lectius reivindicatius es fa als barris de la capital barcelonina i a les poblacions de la rodalia, amb les quals forma un continu urbà. Paral·lelament, a la resta de Catalunya també s'han generat dinàmiques pròpies de mobilització de cada ciutat o població, encara que, en la majoria d'ocasions, s'hi ha treballat amb un ull posat en les mobilitzacions barcelonines (Alfama, et al. 2004). Així, doncs, focalitzar en Barcelona l'estudi de la repressió de la protesta també pren tota la seva dimensió, perquè, precisament, la seva clara expressió es dona de forma rellevant al centre de la capital catalana. Tot i que el poder n'ha volgut esborrar el problema social que hi perviu a causa de la pobresa i la desigualtat, no sempre li ha sigut fàcil eliminar, manejar o controlar el conflicte que expressa la protesta, sobretot quan aquesta no és la convencional.

L'altre gran esdeveniment a la ciutat va ser la celebració del Fòrum Universal de les Cultures, l'any 2004. Aquest esdeveniment també suposava importants transformacions urbanístiques. Es va fer la prolongació de l'Avinguda Diagonal fins al mar, es va regenerar el front marítim que va de Barcelona a Sant Adrià del Besòs, es va edificar el nou barri de Diagonal Mar i es va posar en marxa el projecte 22@ Barcelona, que pretenia convertir el Poblenou en un districte innovador que oferís espais moderns a la concentració estratègica d'activitats intensives de coneixement. Es tractava de convertir Barcelona en la ciutat del coneixement per atreure-hi els sectors emergents i estratègics de l'economia.

El Fòrum de les Cultures del 2004 intentava crear l'aparença d'una ciutat cohesionada on tothom aspirava al mateix i que era emparada per unes institucions democràtiques que vetllaven pel bé de tota la ciutadania i que treballaven, al costat de la societat civil i d'una xarxa d'associacions i d'organitzacions no governamentals, en pro d'uns ideals cívics i

humanitaristes (Delgado Ruiz, 2005). Barcelona es presentava com a respectuosa amb la diversitat cultural, la sostenibilitat i la pau. Es feia servir, doncs, tota una campanya propagandística i una litúrgia emocional perquè la ciutadania s'entusiasmés i s'adherís al projecte. Però el poder polític barceloní, mentre feia bandera d'uns determinats valors ètics per mostrar la cara més amable de la ciutat, relegava el conflicte social i polític a una qüestió d'ordre públic. L'Ordenança del Civisme a la ciutat del 2005 és l'exemple més clar d'aquest afany de control de l'espai de tots.

Així, doncs, sembla que el Fòrum de les Cultures del 2004 procurava construir la marca de la ciutat també amb la incorporació de valors cabdals d'alguns moviments socials –per exemple, el pacifisme, l'ecologisme i l'antirracisme, per posar-ne els exemples més coneguts–, mentre que no afrontava el conflicte social amb suficients polítiques protectores de la població.

Però la imatge d'una Barcelona multiracial, cohesionada, cosmopolita i pacífica, s'ha hagut de confrontar amb la Barcelona real. Una Barcelona on sempre hi ha hagut dissidència, que alhora que ha posat en qüestió l'administració, ha estat capaç de fer propostes i de crear i fer créixer espais alternatius. Barcelona és segurament un laboratori per als moviments socials. Així, doncs, aquest contrast entre una Barcelona que s'ha intentat presentar com a aparentment cohesionada i progressista i una Barcelona amb un conflicte social latent també converteix el seu cas en un important focus d'estudi.

Finalment, el fet d'estudiar la repressió en una ciutat als inicis del segle XXI també adquireix rellevància pel fenomen global de la instauració del control i la vigilància a les ciutats. Les ciutats globals, les ciutats obertes al món, es "bunqueritzen". Les polítiques de tolerància zero i d'ordre públic han condicionat la planificació de les ciutats, de la intervenció dels agents policials i del mateix mobiliari urbà. Una estructura més fortificada, una ordenació més clara i racional de les vies de la ciutat, la fragmentació del teixit urbà, la vigilància i el control permanent dels carrers, la privatització i eliminació de l'ús de l'espai públic, un major protagonisme de les grans infraestructures d'oci i consum, i mesures més sofisticades i imperceptibles, com són les "pròtesis" tecnològiques que intenten mantenir l'entorn permanentment sota control (càmeres, sistemes d'alarma, controls remots, etc.), s'han convertit en una realitat (Cortés, 2010). Tot plegat ha donat lloc a ciutats menys "enxarxades" humanament. El constrenyiment de les interaccions socials i l'oblit de les experiències vitals i de la memòria de la població, juntament amb actituds excloents i segregacionistes cap a individus que es consideren dipositaris del perill i l'amenaça, s'han fet cada dia més punyents. Però els moviments socials de la ciutat i, de forma molt especial, les mobilitzacions dels "indignats" suposen un ús de l'espai públic que trenca amb la idea de ciutat "del control" o "desenxarxada". La Plaça

Catalunya es converteix en àgora, i als barris es creen assemblees i es revitalitzen associacions de veïns i ateneus populars i s'ocupen espais públics. Enfront d'una ciutat que es presenta oberta, però que per mitjà de reformes i plans de seguretat impedeix xarxes reals, s'ocupa l'espai públic i la comunitat s'"enxarxa". En aquest context de desajust, és totalment necessari estudiar com actuarà l'aparell repressiu per mantenir intacta una imatge de la ciutat que sembla més atenta a les necessitats del turisme que a la dels seus ciutadans. Les paraules del conseller d'Interior, Ramon Espadaler, al maig de 2013, en el marc de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses, són il·lustratives d'aquesta última idea:

Aquests actes vandàlics, aquestes accions violentes no només van ser un dany material o físic de la ciutat de Barcelona, sinó que van implicar aquest important perjudici que ara els deia en la imatge i la projecció internacional de la nostra capital (...)
(Conseller d'Interior, Ramon Espadaler Parcerises, al Parlament de Catalunya, 2013a, p. 7).

Aquesta tesi s'endinsa, doncs, en la possibilitat de reflexionar sobre qüestions com: ¿què fa Barcelona amb aquells que s'organitzen per dir prou a tanta misèria, a tanta injustícia i a tanta desigualtat?, ¿què fa Barcelona enfront d'aquelles protestes que posen en evidència la seva hipocresia, el seu fals discurs i el seu proclamat respecte als drets humans?, ¿què fa Barcelona quan el seu ordre aparent quedat alterat inevitablement?, ¿què fa Barcelona quan els seus grans aparadors, les seves grans seves bancàries..., són assenyalats per la protesta social?

3. Un nou "cicle d'acció col·lectiva"?

No és la intenció d'aquest capítol comprovar analíticament si el període analitzat correspon a l'obertura d'un nou cicle de protesta. Aquesta comprovació significaria analitzar de manera àmplia els moviments socials anteriors per establir-hi línies de continuïtat o discontinuïtat. En tot cas, sí que es pot afirmar que el període d'anàlisi (2008-2013) inclou transformacions importants de les formes d'acció col·lectiva, de l'organització dels moviments socials i dels seus recursos materials i simbòlics, dels marcs interpretatius i dels seus participants, i que tot plegat ens indica que alguna cosa ha canviat.

De fet, diferents autors han determinat en la seva producció literària que hem entrat en un nou "cicle d'acció col·lectiva" (Aguilar, 2012; Antentas, 2012; Funes, 2011; Pastor, 2013). Tarrow (2004), com he definit en el marc teòric, ha estat l'autor que ha incorporat en l'àmbit de la sociologia dels moviments socials la definició de "cicle d'acció col·lectiva".

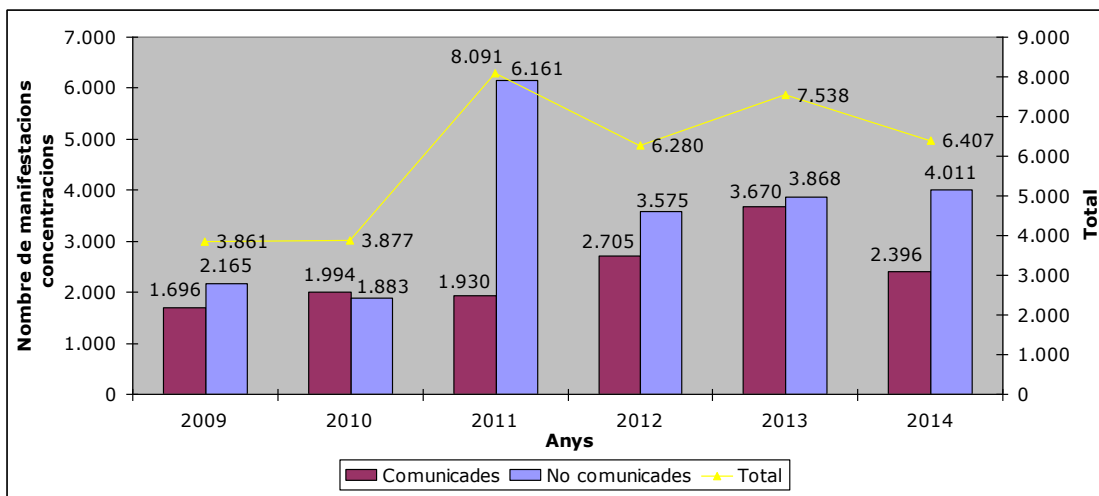
A través de les aportacions que faig en aquest capítol s'intueix, tal com la literatura sembla indicar, que en aquests últims anys de crisi hi ha hagut un nou "cicle d'acció col·lectiva". Però una constatació definitiva sobre aquesta qüestió requeriria un estudi més acurat que no he considerat com l'objecte d'estudi fonamental d'aquesta tesi doctoral. En tot cas, al llarg del capítol sí que caracteritzo com ha estat la protesta en aquest període i hi apporto alguns elements que poden ajudar a pensar si la crisi ha donat lloc a un nou "cicle d'acció col·lectiva".

Ara, però, abans de procedir, aturem-nos a llegir les paraules de l'historiador Josep Fontana (2011), que assenyalen clarament un canvi en la protesta. Una protesta que, segons l'autor, serà difícil de contenir pels diferents mitjans de control social de què disposa el poder. Només la innovació i la dificultat de contenció explicitada per l'autor ja justifiquen l'interès de l'estudi de la repressió de la protesta en aquest període. Llegim-ne la cita:

Esta vez, además, el despertar de la protesta popular parece muy distinto al de otras ocasiones anteriores, y va resultar más difícil contenerlo. No se trata de una repetición de las revueltas de 1968, que movilizaron a unos jóvenes que querían un mundo mejor y más justo, pero a los que el sistema, una vez derrotados, pudo recuperar sin demasiadas dificultades. (...) a diferencia de lo que sucedió en 1968, el sistema es ahora incapaz de integrarlos ofreciéndoles unas compensaciones adecuadas. Como los trabajadores de 1848, los jóvenes de esta nueva revuelta tienen muy poco que perder y un mundo que ganar. El futuro está en sus manos (Fontana, 2011, p.976).

Les dades recollides pel Departament d'Interior sobre les manifestacions que hi ha hagut en el context català en aquest període de crisi indiquen la possibilitat de l'existència d'aquest "cicle d'acció col·lectiva". El gràfic 3 deixa ben clar que és l'any 2011 quan la protesta arriba al cim. En els anys següents es produeix un cert decreixement, encara que les dades ens indiquen que la protesta continua tenint molta més força que abans del 2010. És important, però, deixar constància que desconec si el Departament d'Interior ha pogut fer millores en la recollida i sistematització d'aquestes dades i si això pot estar influent en aquesta quantificació. Sigui com sigui i seguint Tarrow (2004), si bé la quantitat de protestes no ens poden fer concloure si estem davant un "cicle d'acció col·lectiva", sí que ens indiquen que hi ha hagut una fase de creixement de la mobilització a partir del 2011, i una certa fase de decreixement de la mobilització a partir del 2013, fases pròpies d'un "cicle d'acció col·lectiva".

Gràfic 3. Manifestacions i concentracions comunicades i no comunicades. Catalunya, 2009-2014

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Informes de Seguretat del Departament d'Interior (2009a, 2010a, 2011a, 2012a, 2013a, 2014a).

4. La crisi de "règim" i la crisi de l'esquerra institucional

El malestar social propiciat per la crisi econòmica, i sobretot per com les autoritats governamentals van decidir gestionar-la, segurament és el principal factor explicatiu del nou "cicle d'acció col·lectiva", que s'iniciava ja a finals del 2008 i que havia d'agafar la seva màxima força al llarg dels anys 2011 i 2012.

Juntament amb la crisi neoliberal, es feien presents qüestions materials que sempre havien existit, però que ara s'endurien i quedaven més o menys potenciades en funció de la classe, el gènere, l'ètnia o l'edat de les persones. Però no tan sols la pobresa i la situació social causades per la crisi són el que explica un creixement de la mobilització. El sentiment de la població que s'havien traspassat els límits acceptables, una població, doncs, que se sentia moralment preocupada i agreujada perquè s'estaven violant sense miraments valors compartits i assentats (Aguilar, 2013), explica la mobilització creixent. La pèrdua d'uns estàndards de benestar i el sentiment d'humiliació i d'injustícia causat per l'acumulació de riquesa d'uns quants i pel cinisme i l'arrogància dels poderosos portaven a transformar la por en indignació i la indignació en esperança d'una humanitat millor (Castells, 2012). Es buscaven els contorns d'un nou contracte social (Aguilar, 2013).

Sense cap dubte, en aquest període s'ha fet patent un clar conflicte entre la classe capitalista en el seu conjunt, una classe capitalista transnacional, i una majoria de la població (el "precaris", les classes treballadores, els petits propietaris, etc.) (Aguilar, 2013). Però la classe capitalista, la propietària dels grans mitjans de producció en termes marxistes (en

l'actualitat propietària de bancs i grans empreses multinacionals), no ha estat assenyalada com a única responsable de la crisi. Enmig d'aquesta crisi econòmica, la relació entre economia i poder executiu/legislatiu ha quedat substancialment alterada. Si les dècades de neoliberalisme, ja viscudes, havien deixat clar que els mercats manaven, la crisi i l'austeritat ho han refermat amb més rotunditat que mai. La desconfiança cap als polítics i la institucionalitat s'ha fet evident. La població organitzada ha reclamat un significat real de la paraula "democràcia" i, en conseqüència, ha demanat responsabilitats als polítics per les seves actuacions. A la vegada, els mitjans de comunicació també s'han convertit en sospitosos. Una aguda crisi de representació política ha anat de la mà de la crisi econòmica i financera. De fet, el "No ens representen" es convertia, el 2011, en un dels principals lemes dels indignats, i deixava en latència una clara crisi de "règim".

El període de crisi viscut ens indica que ni les restriccions, ni les mesures preses, ni els discursos propulsats pel poder polític, han estat fàcilment acceptats i incorporats per la població. De fet, han estat contrarestats i combatuts amb força per múltiples accions de protesta i per un contradiscurs que ha anat calant en una gran part de la població.

Les condicions de la majoria de la ciutadania a causa de la crisi econòmica i les mesures adoptades per donar-hi resposta, sumades a la gènesi de la crisi, han suposat el sorgiment de grans interrogants davant d'un discurs que el poder ha volgut imposar com a hegemònic. Per tant, el discurs de la culpabilitat, de la responsabilitat, del mal ús dels serveis públics i de la falta d'ètica del treball, que d'entrada havia volgut imposar el poder –explícitament en el capítol anterior–, ha quedat superat per una protesta que l'ha sabut contrarestar.

Lemes com "Això no és una crisi, és una estafa", "No falten diners, els tenen els banquers", "No hi ha pa per a tant xoriço" o "No som mercaderies en mans de polítics i banquers", són un exemple ben clar que la població organitzada ha descodificat perfectament qui eren els responsables de la crisi econòmica. Tota aquesta mena de missatges han anat prenent força i s'han anat escampant en el si de les nostres societats. Així, doncs, una ideologia que pretenia amagar les condicions d'existència reals ha quedat superada per la insuportable realitat que ha tocat viure a molts grups socials i moltes persones.

Tot plegat ha permès desxifrar quina era la realitat "real" i alhora engegar processos que convertien sensacions de resignació, culpabilitat, fracàs, exclusió, o el pes de l'estigma, en apoderament col·lectiu i en solidaritat. Tot plegat ha significat la politització d'una nova generació i la repolitització de generacions anteriors i ha fet trontollar el discurs hegemònic dominant. Aquest procés de politització ha fet possible concitar l'interès per la realitat

que s'estava vivint i ampliar-ne el coneixement per sustentar amb dades i arguments les reivindicacions del carrer.

La capacitat del moviment de desxifrar quines eren les causes de la situació de crisi i quins n'eren els responsables han posat en evidència les desigualtats de tracte en el funcionament del sistema judicial i la desigualtat enfront del dret (Bernal, 2014).

I si la classe capitalista ha patit una crisi d'hegemonia brutal, com no es visibilitzava des dels anys 30 del segle XX, la crisi de l'esquerra institucional ha estat part d'aquesta realitat (Domènech, 2014). De fet, el 15-M, el 2011, ho il·lustrava ben clarament amb d'un dels seus lemes: "On és l'esquerra? Al fons, a la dreta". L'esclat als carrers es pot explicar no pas per l'existència d'una esquerra ben armada, sinó per una esquerra que no tenia respostes a la crisi econòmica. Partits i sindicats semblaven encallats en la creença que el sistema capitalista no era transformable, i fins i tot acabaven acceptant que s'havien d'aplicar els plans d'austeritat que imposava la "Troika" (Domènech, 2014). Una esquerra institucional sotmesa als mercats i sense alternatives, a més a més de la falta de solidaritats, de xarxes i d'eines col·lectives –anul·lades en part, al llarg del període democràtic, per la mateixa institucionalitat de l'esquerra i per la societat del consum–, era part de la situació causada.

4.1. L'esgotament del Tripartit a Catalunya i els primers senyals de protesta davant del fenomen de la crisi

Barcelona ciutat, durant els primers anys de la crisi econòmica, va viure una sèrie de conflictes que es van traduir en protestes al carrer i que van col·laborar a debilitar el Tripartit, una opció, en teoria socialdemòcrata, formada pel PSC, ERC i Iniciativa per Catalunya-Verds-Esquerra Unida Alternativa (ICV-EUiA), que havia governat a Catalunya durant dues legislatures, del novembre de 2003 al novembre de 2010. Alguns trets d'aquestes protestes (els "repertoris d'acció", els organitzadors o els marcs interpretatius) fan patent que eren el preludi –o, en paraules de Tarrow (2004), que eren moviments "matiners"– d'un nou "cicle d'acció col·lectiva", que havia d'aconseguir la màxima quota de mobilització els anys 2011 i 2012.

Durant el 2008, un seguit de vagues i protestes dels treballadors de Transports Metropolitans de Barcelona (TMB), en concret dels treballadors dels autobusos barcelonins, van marcar el ritme de lluita de la ciutat. Reclamaven principalment dos dies de descans setmanal. Una demanda que era negada per l'Ajuntament de Barcelona –formaven el govern municipal PSC i ICV-EUiA– i TMB. Al final, la lluita donaria lloc a un acord amb TMB i es va aconseguir un nou conveni amb dos dies de descans consecutiu. La lluita va destacar pel fet que la CGT i ACTUB van desbordar els grans

sindicats, UGT i CC.OO., i perquè va aconseguir una implicació popular: altres treballadors, veïns i també els estudiants anti-Bolonya, que estaven en lluita. El lema "Dos dies! Dos dies!" es va convertir en clamor popular a la ciutat (Cortavitarte, 2008).

Però el moviment més significatiu dels primers anys de la crisi és, sens dubte, l'estudiantil, que es pronunciava contra el Pla Bolonya. Entre la tardor del 2008 i la primavera del 2009 va tenir molta força a totes les universitats de l'Estat i va agafar una important rellevància a les universitats catalanes, en especial a la ciutat de Barcelona.

De fet, van ser els estudiants els primers a posar sobre la taula el debat del Pla Bolonya (Mir, 2008). El poder presentava el Pla Bolonya com un avantatge que havia de permetre l'homologació, la mobilitat i la renovació didàctica per aconseguir la convergència amb Europa. Davant de les reivindicacions i argumentacions contra l'aplicació del pla, el poder defensava que la seva implantació no significava la privatització de la Universitat.

El moviment estudiantil, acompanyat més tard per l'Assemblea del Personal Docent Investigador (PDI) i el Personal d'Administració i Servis (PAS), plantejava que les universitats estaven quedant en mans dels interessos privats. La universitat es convertiria, doncs, en una institució gestionada amb criteris procedents de les empreses privades que oferiria serveis formatius i d'investigació que estarien a disposició de les necessitats del mercat (Capella, 2009). Aturar el Pla Bolonya era defensar la Universitat pública.

En aquesta línia, les principals crítiques a la implantació del pla anaven adreçades a la separació d'estudis entre graus i màsters. Segons els crítics amb el pla, aquesta reformulació de les titulacions estava absolutament d'acord amb les necessitats d'un mercat laboral més dualitzat i fracturat. El grau tindria com a objectiu crear un professional amb coneixements generals de tipus instrumental i amb unes habilitats i unes actituds que encaixessin amb la flexibilització i polivalència que requereix un mercat canviant. Els màster tendria a orientar cap a ocupacions que requerissin una formació professional més avançada i especialitzada. Es criticava que, a aquests màsters, només hi tindrien accés aquelles persones que es poguessin permetre pagar matrícules més cares. A la vegada, s'apuntava que s'hi introduirien màsters patrocinats i subvencionats per les grans empreses, que tindrien més alt valor social i els preus dels quals serien més alts (Moreno, 2009). Així mateix, els crítics amb el Pla Bolonya també alertaven del control que les empreses acabarien tenint de la investigació i de com acabarien fent ús de recursos públics.

L'altra gran crítica que es plantejava al Pla Bolonya era la reformulació de mètodes pedagògics que es volien instaurar. El pla plantejava la viabilitat

pràctica de la pedagogia de les competències i la necessitat d'aplicar una avaluació contínua. Aquests plantejaments, que semblaven innovadors i trencadors respecte a l'ensenyament tradicional, també van ser criticats pel fet de ser falsament progressistes. Un ensenyament per competències era una adequació a les necessitats del mercat. Aquest sistema apartava la possibilitat d'accedir a un coneixement intel·lectual, crític, que permetés pensar el món. Només es potenciava, doncs, que l'estudiantat obtingués recursos per poder-los aplicar per resoldre problemes merament pràctics (Estévez Araujo, 2009).

Aquesta fórmula metodològica i l'avaluació contínua eren criticades perquè significaven un progressiu segrest dels espais de pensament crític i perquè suposaven l'embargament de les capacitats reflexives i creadores. També es criticaven perquè representaven l'adequació dels estudis a ritmes frenètics que no permetrien la conciliació del temps acadèmic amb el temps laboral o altres tipus d'activitat, fora de les aules, a la mateixa universitat. El moviment anti-Bolonya, molt més lúcid que el poder, semblava preveure que ni la precarietat laboral desapareixeria ni el pressupost en universitats augmentaria per fer que les metodologies bolonyeses fossin possibles. Un any més tard, les retallades i les reformes laborals donaven la raó a les previsions estudiantils.

La lluita contra el Pla Bolonya representava una clara crítica al neoliberalisme cognitiu. Era l'expressió d'uns joves que desemascaraven les estratègies que feia servir el capital per desmantellar un sistema públic per deixar-lo en mans dels interessos privats. Alhora, amb les seves accions i reivindicacions clamaven pel dret a la paraula i al pensament. Si bé els sindicats d'estudiants hi eren presents, les assemblees van tenir un pes important en el moviment. Les formes assembleàries en espais ocupats – plens de vida i creació– i el clar “no” a un sistema metodològic i a unes titulacions que els podien convertir en simples tecnòcrates eren l'expressió del desig de participar del món, del coneixement i, en definitiva, de la vida. En certa mesura, les formes de protesta del moviment estudiantil estaven sent un preludi del moviment del 15-M. De la mateixa manera, molts dels joves que hi participaven tindrien un paper molt rellevant en les lluites que apareixerien en els anys següents a la ciutat:

Jo crec que el 2007-2008-2009, que és l'efervescència anti-Bolonya, allò és la rehòstia; hi ha un nivell d'organització i de voluntat de lluita espectacular, que no recordàvem, que almenys jo no recordava, des del moviment antiglobalització; ara, després de la derrota de Bolonya, allò és una pantà erm i inclús hi ha menys coses que dos anys abans de Bolonya. Les derrotes cremen tota una generació; tot i això, molta gent sí que va participar al 15-M, jo crec que tot el que s'havia generat anti-Bolonya es reflecteix tant en la campanya "Que la crisi la paguin

els rics” com en l’Assemblea de Barcelona, i tot això dóna una empremta molt clara en el 15-M (G.1.2, veure taula 2).

Entre les principals accions del moviment estudiantil hi ha importants manifestacions, però sobretot destaca l’ocupació durant molt temps d’espais simbòlics de les facultats i els rectorats d’algunes de les universitats. Com el govern català –el Tripartit– va afrontar el conflicte sorgit en el si de les universitats és determinant per entendre el camí que va emprendre el moviment. Com es podrà veure en el capítol 7, la lluita contra la repressió es va convertir en un pilar pel moviment i també en un condicionant.

No hi ha dubte que la lluita contra el Pla Bolonya va significar un clar debilitament del Tripartit. Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), responsable de la Conselleria d’Innovació, Universitats i Empreses, quedava deslegitimada pel fet de ser la responsable de l’aplicació del pla i, en definitiva, de la mercantilització de la Universitat. ICV-EUiA, l’ala més d’esquerra del Tripartit, també quedava absolutament deslegitimada per la gestió del conflicte mitjançant la repressió policial com a responsable de la Conselleria d’Interior, Relacions Institucionals i Participació. L’opció socialdemòcrata semblava haver-se sotmès del tot a unes lleis de mercat que conduïen a l’aplicació del Pla Bolonya, i alhora havia posat en joc el dret a la protesta a través d’una gestió autoritària del conflicte social al carrer.

Al costat dels estudiants anti-Bolonya, i a vegades de la mà, les lluites contra l’aprovació del projecte de la Llei d’Educació de Catalunya (LEC) també assenyalaven el Tripartit. Va ser una lluita de tota la comunitat educativa, en què van participar la majoria dels sindicats de l’ensenyament –Unió de Sindicats de Treballadors de l’Ensenyament de Catalunya (USTEC), Comissions Obreres (CC.OO.), Associació Sindical de Professors d’Ensenyament Públic de Catalunya-Sindicat de Professors de Secundària (ASPEPC-SPS), UGT i la Confederació General dels Treballadors (CGT)–, però, a mesura que va anar passant el temps, els grans sindicats se’n van anar allunyant. En la mateixa línia que les reivindicacions anti-Bolonya, es considerava que la LEC significava la imposició d’una gestió privada, jeràrquica i empresarial dels centres públics.

A més a més, el Tripartit també va ser el responsable del primer pla d’ajust que es va dur a terme a Catalunya, al juny de 2009, pel qual es va reduir un total de 900 milions d’euros entre els pressupostos de diferents departaments de la Generalitat i les despeses de personal. En paral·lel, el Tripartit també va acabar pagant el malestar dels votants d’ERC per la sentència del Tribunal Constitucional sobre l’Estatut (Sauret, 2012).

El 28 de novembre de 2010, les eleccions autonòmiques a Catalunya demostraven el desgast del Tripartit, amb un càstig electoral a les forces que fins aleshores havien governat Catalunya (Sauret, 2012). Els resultats de les eleccions donaven la majoria simple a CiU, amb 62 diputats, i els

membres del Tripartit perdien molts escons i tot tipus de possibilitat de formar govern. El PSC perdia nou diputats, la major pèrdua de la seva història. Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) en perdia onze, a la vegada que entrava al Parlament un nou partit independentista, Solidaritat Catalana per la Independència (SI), amb quatre diputats. Finalment, ICV-EUiA en perdia dos. La dreta espanyolista agafava més força al Parlament català, amb un increment de quatre escons del Partit Popular (PP). Malauradament, el perill del feixisme a Catalunya avisava i Plataforma per Catalunya (PxC) s'endua un grapat de vots i per poc no obtenia representació parlamentària (Sauret, 2012). Les eleccions europees del 7 de juny de 2009 també van significar una pèrdua de vots del Partido Socialista Obrero Español (PSOE), i el PP es va posar al capdavant, encara que amb una diferència de dos diputats respecte als socialistes. En el cas català, el PSC es mantenia al capdavant, però es desmobilitzava el 21,85% de la seva base electoral respecte a les eleccions europees anteriors (Sauret, 2012).

Les lluites explicitades encara no eren una expressió clara del fenomen de la crisi, però sí que feien possible la creació a la ciutat de la xarxa relacional i de recursos i marcs interpretatius comuns, que serien determinants per explicar els fets que havien de venir. En tot cas, des de mitjans del 2008 i durant tot el 2009, la protesta als carrers de Barcelona va començar a apuntar a la qüestió de la crisi.

A finals de l'any 2008, Barcelona es va manifestar en solidaritat amb la revolta a Grècia per l'assassinat del jove Alexandros Grigoropoulos per la policia d'aquell país. A més a més, l'any 2008 acabava amb l'anunci d'Enric Duran que havia estafat prop d'un milió d'euros a diferents entitats financeres i que amb aquests diners volia finançar diferents moviments socials anticapitalistes. Amb aquesta acció s'assenyalava clarament un dels principals responsables de la crisi financera, la banca, que seria denunciada en els següents anys pel 15-M i per la PAH amb molta força.

A finals del 2008 i durant el 2009, als carrers de la ciutat es va manifestar clarament, encara que no amb especial força, el desacord amb els expedients de regulació d'ocupació, els acomiadaments i la pèrdua de llocs de treball. De fet, Catalunya va batre tots els seus records en EROs. Entre el gener i el desembre de 2009 n'hi va haver 3.926 (Cortavitarte, 2009). En diferents manifestacions i concentracions a les poblacions catalanes, s'hi van poder veure els treballadors de diverses empreses afectades per EROs i acomiadaments: T-Systems, ONO, Grup Zeta, SONY, Esteban Ikeda, Aconda, Panrico, Burberry, Frhape, Roca, Nissan, Seat, Delphi, Frigo, Pirelli, Tyco, Alstom, etc. Diverses manifestacions van denunciar que els empresaris aprofitaven la crisi per deixar treballadors a l'atur, alhora que es demanava el compromís de la Generalitat i de l'Estat per evitar tancaments d'empreses i acomiadaments. També es manifestava el rebuig a la proposta

de directiva europea d'un temps de treball de seixanta-cinc hores laborals a la setmana. CC.OO. i UGT van ser els convocants d'algunes d'aquestes protestes. A la vegada, a la ciutat es va generar la campanya, impulsada per sindicats alternatius i organitzacions anticapitalistes de Barcelona, "Que la crisi la paguin els rics", que va fer les seves accions a partir de finals del 2008 i durant el 2009 i que va assenyalar que la crisi era sistèmica i que tenia uns responsables clars; de moment, identificats com els rics. La campanya ja apuntava d'una manera primerenca a les mesures d'austeritat que semblava que els governs acabarien aplicant. En diferents barris de Barcelona anava sortint assemblees pels drets socials i punts d'informació laborals.

4.2. L'esgotament del PSOE a l'Estat espanyol, el debilitament dels grans sindicats i un nou sentit de la vaga general

L'any 2010 va estar marcat per una sèrie de mesures d'ajust aplicades a l'Estat espanyol pel govern del PSOE, entre les quals destaquen la reducció salarial dels funcionaris i del personal laboral (la mitjana va ser d'un 5%), la disminució de la taxa de reposició dels empleats públics, la congelació de les pensions contributives, l'eliminació del xec nadó, la pujada de l'IVA, l'eliminació de la retroactivitat en prestacions per dependència, la retallada en partides destinades a la protecció social (sanitat, educació, polítiques d'ocupació, protecció dels desocupats, etc.) i la proposta de reforma de les pensions, que augmentava a seixanta-set anys l'edat de jubilació. El Tripartit, a Catalunya, acceptava les mesures adoptades pel govern central i l'exigència de la retallada del dèficit fins a l'1,1% que es feia des de Madrid. Per això tirava endavant de manera definitiva la reducció d'una mitjana del 5% del sou dels funcionaris, l'ajust dels convenis i dels concerts sobre ensenyament i sanitat, i també l'augment de diferents impostos (per exemple, l'impost de transmissions patrimonials o l'impost d'actes jurídics).

L'aprovació del Reial Decret Llei 10/2010, del 16 de juny, de Mesures per la Reforma del Mercat Laboral, va ser un primer pas cap a l'abaratiment de l'acomiadament i cap el debilitament de la negociació col·lectiva. Aquestes retallades no deixaven de ser sinó el preludi del fracàs del PSOE, que havia accedit al govern l'any 2004, en les eleccions següents.

Davant d'aquestes mesures, Barcelona es va fer sentir, en el marc d'una convocatòria estatal, amb dues importants vagues, els dies 2 i 8 de juny, del funcionariat contra la reducció salarial anunciada pel govern central. Unes vagues convocades per CC.OO., UGT, Unió Sindical Obrera (USO), Intersindical Alternativa de Catalunya (IAC), CGT, Coordinadora Obrera Sindical (COS) i la Intersindical Confederació Sindical Catalana (Intersindical-CSC). El seguiment de les dues jornades de vaga a Catalunya va ser, segons els sindicats, del 75%. Eren el primer pas cap a la vaga general.

Al mes de juny també va destacar a la capital catalana la creació de l'Assemblea de Barcelona. Seguint la crida dels treballadors de TMB, però també gràcies a les sinèrgies amb els estudiants que havien tingut un paper cabdal contra el Pla Bolonya i amb persones que havien impulsat la campanya "Que la crisi la paguin els rics", es va constituir, el 29 de juny de 2010, l'Assemblea de Barcelona, un espai unitari format per assemblees de barri, assemblees de centres de treball, organitzacions polítiques de l'esquerra radical, sindicats alternatius i organitzacions combatives de base. Una de les participants en els grups de discussió relata com s'iniciava aquesta coordinació de diferents lluites a la ciutat que acabaria donant lloc a la formació de l'Assemblea de Barcelona i a diferents episodis de protesta que acabarien portant-nos al 15-M:

Llavors, a partir d'aquell moment en el qual des del moviment estudiantil es va fer una aposta de trencar les barreres de la universitat en el sentit d'agafar aliances a fora, perquè el que començava era la crisi econòmica que tenim ara, el que des de la gent amb què jo em vaig anar bellugant així, a nivell activista... Vam ocupar el Rectorat durant quatre mesos, i allà el que vam intentar és generar confiança i coneixences entre diferent gent que ja s'havia bellugat el 2001, el 2003, el 2004, en diferents llocs. Amb aquell temps, no en vam tenir prou, perquè ens van desallotjar en un moment en què havíem com dit que el Rectorat era la seu dels moviments socials de Barcelona... Llavors, en teoria, ens van com trencar una mica a nivell..., amb la repressió que hi va haver. Però alhora, juntament amb els buseros, vam començar a parlar del que va ser l'Assemblea de Barcelona, que era una mica com un espai en què tant organitzacions anticapitalistes com assemblees pels drets socials o de barris, que s'estaven començant a gestar i altres que tenien una tradició històrica, ens anàvem trobant per una mica anar més enllà de les campanyes i tenir una estructura una mica més sòlida. En aquest d'això..., així, com a dates clau, podem trobar, per exemple, quan l'ocupació del... que es va dir amb el nom del moviment del 25..., del banc d'allà de Plaça Catalunya, la vaga general del 29-S; llavors hi va haver un moment en el qual, a partir de la repressió que hi va haver i una mica de l'estigmatització de la violència i tal..., com un moment de reflux, que tampoc sabíem ben bé com redreçar-lo; tot i això vam mantenir com l'estructura, i una mica, doncs, enfortint això, més les confiança, el treball en equip, i es va intentar ocupar..., bueno es van ocupar, de fet, els cinemes de Via Laietana, per fer la vaga de totes, la vaga del poble, la vaga... "La Casa de la Vaga" es deia. Allà va ser la primera intervenció del Puig com a conseller d'Interior, que va marcar línia; aleshores, d'allà sí que va haver-hi com "hòstia, no sabem com fer-ho, tal..., no sé què...", i de cop i volta, amb el tema de totes

les retallades que van començar a marcar-se més a nivell de funció pública, va sortir tot el que era el funcionariat, el 14 de maig... Llavors, el 15 de maig va haver-hi l'altra mobilització així estatal, del 15-M, com si diguéssim. Aleshores, tot aquest bagatge sí que va servir perquè l'endemà del 15 de maig, amb gent que ja ens coneixíem a nivell de logística, a nivell polític, a nivell de complicitats..., que ens vam quedar a la Plaça Catalunya a dormir, i després allà va començar com a sorgir això del moviment de les places, de quedar-se allà, de créixer i tal (G.3.1, veure taula 2).

Al setembre del 2010, aprofitant la convocatòria de la vaga general feta per les grans forces sindicals UGT i CC.OO. i per altres com la IAC i la CGT –en resposta a la reforma laboral i al pla d'ajust aprovat–, l'Assemblea de Barcelona, assemblees de barri i grups autònoms de la ciutat iniciaven una acció que era un primer pas cap a un nou "cicle d'acció col·lectiva" (Domènech, 2014). Es tractava del "Moviment del 25 de Setembre", que va ocupar la històrica i cèntrica seu del Banc Espanyol de Crèdit, a la Plaça Catalunya.

L'acció, portada a terme quatre dies abans de la vaga, el 25 de setembre de 2010, assenyalava la banca com un important actor responsable de la crisi. L'espai ocupat tenia prou potència simbòlica per poder elaborar un discurs ideològic, i, de fet, el banc es convertia en centre neuràlgic per donar un nou sentit a la vaga. En aquest espai, s'hi van coordinar més de trenta comitès locals de vaga i s'hi van promoure debats guiats per aquells sectors que normalment no s'inclouen a les vagues (treballadores domèstiques, migrants, parats, col·lectius amb diversitat funcional, pensionistes i un llarg etcètera). A l'edifici ocupat, s'hi desplejava una enorme pancarta on es llegia: "La banca ens asfixia, la patronal ens explota, els polítics ens menteixen, CC.OO. i UGT ens venen. A la merda". Una pancarta amb un lema que era ben bé el preludi de les reivindicacions que plantejaria el 15-M uns mesos més tard. La pancarta situava la banca, la patronal i els polítics com a responsables de la crisi i de la seva gestió, i a la vegada denunciava que els grans sindicats no defensaven els treballadors, sinó que els venien als interessos del mercat.

Tot plegat posava en evidència dues qüestions. En primer lloc, que les grans estructures sindicals, sempre disposades a la negociació i a la concertació, s'havien oblidat dels interessos i necessitats dels treballadors. En segon lloc, es posava en evidència l'existència d'un nou subjecte que pertanyia a un capitalisme postfordista i flexible, un subjecte que ja no era el treballador assalariat, sinó que era un subjecte immers en la precarietat. La dualització i fragmentació del mercat de treball, les expulsions constants del mercat laboral, la terciarització de l'economia i l'accés creixent de nous col·lectius al mercat de treball, com les dones i les persones d'origen immigrant,

explicaven la necessitat de donar resposta a un subjecte amb noves necessitats (Aguilar, 2008; Ibarra, 2005). L'ocupació de l'edifici del Banc Espanyol de Crèdit i l'organització que generava volia visibilitzar aquestes noves realitats i, a la vegada, reconèixer feines, com la cura, fetes històricament per les dones. La jornada prenia les formes més tradicionals dels "repertoris d'acció col·lectiva" lligats a la vaga (piquets, manifestació, aturada dels llocs de treball, aturades de trànsit, etc.) combinades amb formes més pròpies de nous moviments socials, com l'"okupa". La jornada de vaga acabava amb conflicte al carrer, repressió, el desallotjament del banc ocupat i amb un seguiment a Catalunya, segons els sindicats, del 80%. A la manifestació de CC.OO. i UGT la participació va ser 400.000 persones, segons fonts sindicals, i de 130.000 persones segons la Guàrdia Urbana. Les manifestacions alternatives de la CGT i la CNT van aplegar, entre les dues, segons els organitzadors, unes 11.000 persones.

Després de la vaga general, l'Assemblea de Barcelona, les assemblees de barri i els col·lectius autònoms de la ciutat van continuar treballant, amb diferents propostes de mobilització, per convocar una altra vaga que plantés cara a les mesures d'ajust i a la reforma laboral. Entre aquestes mobilitzacions, destaca la manifestació del 22 de gener de 2011 contra les retallades socials i la reforma de les pensions, i que cridava a la vaga general que havien convocat per al dia 27 de gener alguns sindicats alternatius –CGT, Confederació Nacional del Treball (CNT), COS, Solidaritat Obrera, Confederació Nacional del Treball-Associació Internacional dels Treballadors (CNT-AIT)–. La manifestació del 22 de gener acabava amb l'ocupació del tancat Palau del Cinema, a la Via Laietana de Barcelona, rebatejat com "La Casa de la Vaga".

"La Casa de la Vaga", igual que el banc ocupat, guardava l'esperit de l'ocupació de la ciutat, però el traspassava en diferents sentits. L'ocupació ja no recollia les clàssiques reivindicacions del moviment okupa, sinó que posava l'accent en la necessitat de tenir un espai per al debat i per a l'organització col·lectiva per combatre els efectes que suposaven anys de precarietat laboral i de dificultat d'accés a l'habitatge que els governs encarregats de la gestió de la crisi només farien que accentuar. L'estructura d'organització que hi havia darrera l'acció era fruit d'una nova xarxa que havia entrat en contacte a la ciutat de Barcelona gràcies a l'experiència de l'Assemblea de Barcelona i del Moviment del 25-S, que havia ocupat el Banc Espanyol de Crèdit de la Plaça Catalunya. Organitzacions anticapitalistes de la ciutat, els col·lectius autònoms i els sindicats alternatius es posaven a treballar freqüentment per denunciar les primeres mesures anticrisi que havia aprovat el govern del PSOE (reforma laboral i de les pensions) i s'anava construint una força política a la ciutat. Uns nous marcs significants de l'acció col·lectiva també es feien patents. L'ocupació de "La Casa de la Vaga" posava damunt de la taula, igual que l'ocupació del Banc de Plaça Catalunya, el 25 de setembre de l'any anterior, que els sindicats

institucionals i, per tant, en certa mesura, l'esquerra institucional no havia estat capaç ni estava donant solucions reals als problemes de la gent. Les vides precàries de tants i tantes continuaven sent-ho i les possibilitats d'aixecar el cap semblaven ser molt poques; en aquest sentit, es reivindicava la necessitat d'una vaga, però també un nou sentit de la vaga que recollís també les necessitats i la paraula de la precarietat. I si "La Casa de la Vaga" feia evident la necessitat de fer incidència en aquest gran gros social creixent de persones víctimes d'un capitalisme postindustrial i desregularitzat, també apuntava cap a la denúncia del capitalisme financer. Es cridava a la vida real i a la col·lectiva i a la necessitat de fugir de l'aïllament. El lema de la pancarta que penjava de la façana deia: "La Borsa o la vida. Si no lluitem ara, estem mortes, que no t'aïllin. Juntes ho podem tot. Casa de la Vaga".

Però el desallotjament de "La Casa de la Vaga", que es va fer el mateix dia de l'ocupació, no va permetre que es convertís en un espai d'intercanvi entre col·lectius i persones, com ho havia estat l'antic Banc Espanyol de Crèdit de la Plaça Catalunya. La vaga convocada per al 27 de gener va ser un important fracàs pel que fa al seguiment. Tot i que una esquerra radical i anticapitalista era capaç d'anar generant un discurs que assenyalava els responsables de la crisi i la falta de responsabilitat dels partits polítics que s'autoanomenaven d'esquerra i dels sindicats majoritaris, encara no tenia prou capacitat de convocatòria a la ciutat.

A la vegada, després de les esperances que havia despertat la jornada de vaga general del setembre de 2010, la decepció respecte als grans sindicats es va fer evident. Hi havia una negativa de les direccions de CC.OO. i UGT a donar continuïtat a la mobilització. A més a més, el mes de gener de 2011 acabava amb un acord entre el govern central, la patronal i els grans sindicats en relació amb la reforma del sistema de pensions, que portava a la prolongació de la vida laboral fins als seixanta-set anys⁶¹ (Pastor, 2011).

Així, doncs, es va haver d'esperar a l'explosió del 15-M perquè la ciutadania sortís al carrer. Havia de ser precisament el 15-M el que assenyalés els responsables de la crisi i el que introduís la idea que la democràcia no era real. En definitiva, la idea que els polítics –fossin d'esquerres o de dretes–, i també els grans sindicats, havien renunciat a la ciutadania per posar-se en

⁶¹Les concessions que es feien als interessos dels sindicats consistien: la cotització durant 38 anys i mig permetria cobrar el 100% de la pensió encara que les persones es retiressin als 65 anys; comptabilitzarien com a anys cotitzats (fins a un màxim de dos) els de les dones destinats a cuidar els fills o els dels joves fent de becaris. També s'havia aconseguit que la mesura dels 426 euros per als parats de llarga durada, que l'executiu havia anunciat que reformaria cap a un pagament de 350 euros sotmès a la formació del parat, acabés sent d'uns 400 euros. Però segurament la fita més important de l'acord és que el PSOE havia aconseguit arrancar un principi de pacte social que allunyava la possibilitat de vaga general en un moment crucial de les finances espanyoles.

mans del mercat. El recorregut de la protesta explicat fins ara, més l'explosió del 15-M, havia de tenir clares conseqüències per al PSOE, alhora que portaria, com a conseqüència, l'esgotament del bipartidisme a l'Estat.

Les eleccions municipals del 22 de maig de 2011, municipals i autonòmiques en alguns territoris, es van celebrar en plena ocupació de les places pels anomenats "indignats". De fet, la campanya electoral va oferir un interessant terreny de joc perquè els missatges dissonants que naixien del 15-M trobessin un eco inesperat (Taibo, 2011). Els comicis eren aprofitats per llançar crítiques al funcionament del sistema democràtic vigent i, a més a més, els "indignats" desobeïen la Junta Electoral, que havia prohibit acampar a les places. Però, més enllà d'aquesta conjuntura, va ser en aquestes eleccions en què el PSOE ja va mostrar indicis d'un important debilitament. Va perdre el 19% dels vots⁶² i 2.263 regidors, la major derrota de la seva història en unes eleccions municipals, i també l'alcaldia de la ciutat de Barcelona, on governava des del 1979. Però la derrota no tan sols tenia a veure amb un augment del vot del PP –amb un increment de vots del 7,1% i amb un guany de 3.159 regidors–, sinó que també s'explicava per l'augment de IU –que incrementava els vots en un 18% i guanyava 215 regidors– o dels partits de la dreta nacionalista catalana moderada i de l'esquerra independentista basca, o, fins i tot, per un augment dels vots en blanc respecte al 2007 (Castells, 2012; Martí, 2011).

Però van ser les eleccions generals del 20 de novembre de 2011 quan el fracàs del PSOE va ser una realitat. El Partit Popular va obtenir una victòria que li va donar la majoria absoluta al Congrés dels Diputats. El nou president era Rajoy. El factor clau de les eleccions va ser la pèrdua de força del PSOE, que va perdre 4.285.824 vots i cinquanta nou diputats respecte a les eleccions anteriors del 2008, mentre que el PP va obtenir 588.556 vots i trenta dos escons més que el 2008. A més a més, Izquierda Unida (IU) va augmentar nou escons respecte a les eleccions anteriors. També era destacable l'augment de Unión Progreso y Democracia (UPyD) i altra vegada dels partits de la dreta nacionalista catalana moderada i de l'esquerra independentista basca. Per tant, el principal impacte del "cicle d'acció col·lectiva" que s'havia despertat a les places de l'Estat va ser treure-li vots al PSOE. Tot plegat representava un càstig a una teòrica socialdemocràcia que assumia l'austeritat i els plans d'ajust com a propis. El vot conservador, en canvi, no es va veure afectat pel moviment gràcies a la fidelitat dels seus votants i a la desconfiança ideològica que despertaven les protestes entre aquest electorat popular (Castells, 2012). IU millorava els resultats i obtenia onze diputats al congrés. La resta de vots van anar parar

⁶²Les dades s'extreuen de la Junta Electoral Central (2011).

a partits minoritaris. El nou Congrés era dels més heterogenis, com un indicatiu que el bipartidisme es debilitava (Pastor, 2011).

La reforma de l'article 135 de la Constitució espanyola, al setembre de 2011, impulsada pel PSOE, significava el debilitament i l'esgotament d'aquest partit. Una reforma pactada pel PSOE i el PP per obeir les ordres de la "Troika" era una clara demostració que els dos partits majoritaris no plantejaven polítiques econòmiques gaire diferenciades. La modificació imposava com a prioritat absoluta el pagament del deute en els pressupostos de l'Estat i limitava el dèficit públic. La sensació era d'un absolut frau antidemocràtic, perquè fins aleshores totes dues formacions polítiques s'havien dedicat a predicar que la Constitució del 1978 era intocable (Pastor, 2011), tot i deixar irresolts aspectes tan importants com el dret a l'autodeterminació d'alguns pobles de l'Estat. A més, deixava clar que en matèria econòmica res diferenciava ja al PSOE del PP.

5. L'explosió del moviment 15-M

Durant el maig de 2011, milers de persones ocupaven les places de tot l'Estat, enmig d'una crisi de "règim". La crisi financera es convertia ràpidament en econòmica i social i tot plegat acabava posant en qüestió el sistema polític en tota la seva dimensió. Si els fets agafaven per sorpresa les elits econòmiques, la classe política i la ciutadania en general, també agafava per sorpresa aquelles persones implicades des de feia temps en els moviments socials:

I jo crec que aquesta generació que sempre havíem pensat que sempre seríem una minoria, amb una consciència de voler canviar les coses, doncs amb el 15-M veiem que tot es torna a obrir i que hi ha hagut una incertesa, que el moviment té pujades i baixades, però jo crec que estem bàsicament en un moment molt més fort, molt més conscient (G.1.3, veure taula 2).

De totes maneres, l'espontaneïtat del moviment no amagava els factors que n'havien ajudat a impulsar el naixement. El 15-M estava enormement influït pel que havia passat a nivell internacional. La Revolució de les Cassoles a Islàndia, a finals del 2008 i al llarg del 2009, va ser un clar referent per al moviment 15-M, tant per les seves formes de protesta i per les seves reivindicacions com per les seves victòries. A la vegada, la utilització de les xarxes socials i l'ocupació de l'espai públic a l'altra riba del mediterrani, als països àrabs, de finals de l'any 2010 a principis del 2011, marcaven una clara influència simbòlica per als "indignats". Amb més proximitat temporal i espacial, el moviment portuguès Geração à rasca (Generació precària), que va sorgir amb força, a Portugal, el març de 2011, és un clar antecedent del 15-M. Les vagues a França durant el 2009 i les lluites contra l'austeritat a Grècia, ja des del 2008, també van ser un clar referent del moviment,

encara que les seves formes de protesta i marcs d'interpretació han estat més clàssics i propis del moviment obrer. De la mateixa manera que el moviment rebia les influències descrites, el 15-M era un clar precedent per a la "indignació"; el mateix estiu del 2011, a Israel hi va haver una gran marea "indignada" –marea que en alguns moments es va veure com a esperança per debilitar un Estat que ja fa molts anys que massacra el poble palestí– i als Estats Units va sorgir el moviment Occupy Wall Street.

La victòria de CiU en les eleccions del 28 de novembre de 2010 va anar acompanyada d'unes retallades sense precedents des de la instauració de la democràcia, amb què es pretenia aconseguir l'objectiu de dèficit marcat per l'Estat. El pressupost de la Generalitat del 2011 contenia una retallada del 10%, que significava 2.680 milions d'euros, una retallada que era possible gràcies als vots favorables de CiU i l'abstenció del PP. La retallada castigava durament les polítiques de protecció social. Mentrestant, el govern de CiU, de la mà també del PP, al juny de 2011, eliminava l'impost de successions. Se suprimia, doncs, un tribut que només afectava el 6% de la població. Amb l'aprovació dels pressupostos, al juliol del 2011, el Departament de Salut s'endua una retallada del 6,5%; el d'Ensenyament, del 7,4%, i el de Benestar Social i Família, d'un 10%. Mentre als despatxos dels hospitals es feien mans i mànigues per ajustar els pressupostos (entre el 8% i el 16%), el malestar, encapçalat per les "bates blanques" (treballadors de la sanitat pública), es feia visible amb manifestacions, talls de trànsit i concentracions gairebé diàries. "Artur Mas, a quina mútua vas?" o "Boi dimissió" eren els lemes més aclamats. Efervescència als carrers durant els mesos d'abril i maig del 2011 per no perdre llits als hospitals, llocs de treball, serveis d'urgències i un llarg etcètera. En definitiva, els carrers de Barcelona es manifestaven pel "dret a la vida", per protegir un sistema sanitari públic del qual la ciutadania se sentia orgullosa, perquè, en definitiva, era fruit de la construcció col·lectiva. La concentració del 14 d'abril de 2011 a la Plaça Sant Jaume reunia treballadors públics i ciutadania contra les retallades a la sanitat, a l'educació i, en general, als serveis públics. 10.000 concentrats segons la Guàrdia Urbana i 20.000 segons els convocants. La manifestació del 14 de maig de 2011, amb les mateixes reivindicacions i amb les mateixes xifres, també va ser rellevant. Entre els convocants, els grans sindicats (CC.OO. i UGT), i també hi va haver el suport dels partits de l'oposició, però la realitat de les protestes contra l'austeritat durant aquells dos mesos demostrava que els treballadors s'autoorganitzaven i sobrepassaven comitès d'empresa i seccions sindicals als centres de treball. Les "bates blanques" n'eren les protagonistes reals:

A nivell de sanitat, la visualització va ser molt forta; és veritat que van començar les mobilitzacions de sanitat abans del 15-M, quan les primeres retallades. La més forta mobilització, que no sé si n'hi ha hagut una tan forta, va ser el mes d'abril, amb una manifestació que no es podia entrar a la plaça Sant Jaume,

perquè tot el voltant estava col·lapsat. Tot i que alguns, els sindicats, la van voler capitalitzar, aquesta mobilització, doncs, va ser molt nombrosa i de gent no polititzada. I a partir d'aquí, clar, les reivindicacions sanitàries es van integrar també a la plaça del 15-M; van permetre que molta gent prengués consciència que el tema sanitari no era un tema de funcionariat, de treballadors públics, sinó que era un tema de ciutadania, era un tema de dret social. I ahora jo crec que tot aquest procés que hi ha hagut també ens ha permès veure, a la gent que abans treballava a nivell sindical o s'acostava a la lluita sanitària..., ha permès prendre consciència de quina era realment la situació sanitària en què estàvem a Catalunya i veure que el tema de la sanitat pública era un eufemisme i que... Això sí que ha permès prendre una conscienciació de realment en quin moment de drets estàvem nosaltres, tapats una mica per tots els eufemismes (G.1.5, veure taula 2).

En aquest context, també va ser significativa la manifestació de la tarda de l'1 de maig –organitzada per l'Assemblea de Barcelona formada per sindicats alternatius i organitzacions i col·lectius anticapitalistes de la ciutat–, que va recórrer els barris més rics de Barcelona per assenyalar els responsables de les retallades. La potència simbòlica de la manifestació, que posava en evidència que la confrontació era de classe, i un nombre de persones –8.000 segons els organitzadors– que superava amb escreix les convocatòries de l'1 de Maig alternatiu d'altres anys, indicaven que alguna cosa estava canviant. Així, doncs, el moviment 15-M, a Barcelona i a Catalunya, apareixia en un context d'ebullició dels carrers.

5.1. L'ocupació de les places: entre els activistes de les xarxes i la tradició autònoma i anticapitalista de la ciutat

El maig del 2011 s'ocupaven les places de moltes poblacions de l'Estat. L'ocupació de les places sorgia de l'impuls donat per la Plataforma Democràcia Real Ja, que havia fet servir les xarxes socials com a marc de convocatòria i de mobilització de la manifestació del dia 15 de maig en diferents poblacions de l'Estat. Democràcia Real Ja⁶³ era una plataforma existent a tot l'Estat espanyol que utilitzava les xarxes socials com a principal eina/marc de mobilització. Hi tenien especial protagonisme activistes de la xarxa que havien portat a terme lluites a Internet contra la "Llei Sinde" i que havien participat en la campanya "Nolesvotes", que instava a no votar els partits que havien avalat aquella llei. Democràcia Real Ja estava formada per col·lectius com Jóvenes sin Futuro, Estado del

⁶³Per a més informació sobre Democràcia Real Ja consultar: <http://barcelona.democraciarealya.es/>

Malestar, Anonymous o la PAH. La convocatòria de manifestació del 15 de maig de 2011 a diverses ciutats de l'Estat, sota el lema "No somos mercancías en manos de políticos y banqueros", va donar la força necessària, alhora que inesperada, per fer un seguit d'acampades en diverses poblacions de l'Estat. El moviment passava a autoanomenar-se 15-M o moviment dels "indignats", en referència al pamflet titulat *Indignevos*, publicat uns mesos abans per Stéphane Hessel, filòsof i antic diplomàtic francès de noranta-tres anys.

L'ocupació de places s'estenia per moltes poblacions de l'Estat espanyol i fins i tot d'altres països de tot el món. Les acampades no deixaven de créixer, i el 20 de maig de 2011 a la nit, a tot l'Estat, les acampades eren 480. Les places s'autoorganitzaven en comissions per fer possible les seves assemblees decisòries, la comunicació del seu missatge polític, la construcció del seu contingut, la seva logística i l'extensió del moviment als barris i a altres poblacions. A la vegada, servien per organitzar, coordinar i amplificar la protesta de sectors que ja estaven en lluita. La Plaça Catalunya, igual que les places d'altres poblacions, era centre d'ebullició de debats, de noves idees i de noves formes de protesta.

La convocatòria havia superat l'esquerra institucional, partits polítics parlamentaris i grans sindicats, però també superava les organitzacions, els sindicats i els sectors autònoms més anticapitalistes de la ciutat. Com he anat demostrant al llarg d'aquest capítol, aquests últims sectors ja havien intentat promoure convocatòries i dur a terme accions de protesta que denunciessin les causes i els responsables de la crisi. I també s'havien fet esforços per sortir dels límits de l'activisme per arribar a més gent. Però serien nous activistes connectats a través de les xarxes, amb un nou discurs que fugia de la dicotomia esquerra/dreta i que apel·lava a la democràcia, els que farien de palanca d'un procés de mobilització d'importants dimensions. Un dels participants en el grup de discussió valora:

Tots, jo crec, que hem fet la reflexió sobre el tema de com havíem de canviar el nostre llenguatge per poder fer arribar, i no només arribar, el nostre discurs, sinó recollir també el que hi havia per poder-ho sintetitzar i que d'aquest diàleg sortissin les consignes que podien mobilitzar la gent. Crec que d'això no ens en vam adonar realment fins que uns outsiders de l'esquerra política i del sindicalisme clàssic ens van ensenyar una mica que era precisament la gent de Democràcia Real Ja. Però també hi havia un altre tema: no només és el llenguatge, sinó que són els mitjans, o sigui, a través d'on arribes..., perquè els cartells, les octavetes que eren allò més nostre, també eren caduques o s'havien demostrat limitades (G.1.2, veure taula 2).

Els activistes procedents de la tradició més autònoma i anticapitalista –amb la decepció de no haver-ne sabut més, però amb la il·lusió que venien

temps de canvi- van posar les seves eines, les seves habilitats i els seus recursos a disposició del moviment. A la vegada, també apareixia cert desconcert sobre la necessitat o no de participació en el moviment. Transcric alguns relats dels participants en els grups de discussió que il·lustren algunes d'aquestes idees:

Després de 30 anys, tu estàs llegint tot el dia coses polítiques, estàs fent manifestacions i a les primeres assemblees del 15-M no entenes res i no sabbies per on agafar-ho, i inclús et posaves dels nervis, però això era una bona notícia o una mala notícia? Jo crec que la gent que va veure..., que va una mica dir: "Això, una mica ambiente pequeño burgués, que tal, tal..." Ostres! Va fer una mala lectura! Una part de la gent militant no ho va saber veure i altra gent de la militant ho va veure que s'havia d'estar allà, i jo crec que hem d'estar preparats gent que estem més militants i estem..., hem d'estar preparats perquè sorgeixin altres mobilitzacions que no sabem com seran (G.1.3, veure taula 2).

El que es va veure llavors és que hi va haver un munt de gent que es va tirar amb molta il·lusió al carrer, però la gent que portàvem molt de temps treballant o la gent que tenia ja un bagatge, inclús els de Bolonya, no van saber, o no vam saber, veure en quin moment s'estava vivint i hi va haver col·lectius força importants que s'ho van mirar de lluny, el 15-M, i això va durar molt de temps (G.1.5, veure taula 2).

Crec que una de les coses més xules va ser quan estàvem tots els activistes de tota la vida, el 16-M i el 17-M, mirant-nos dient: "No tinc ni pajotera idea de com intervenir aquí", d'alguna manera així. Que després moltes el que vam fer..., algunes ho havíem fet ja amb Democràcia Real Ja..., posar les eines que teníem de l'experiència al servei un poc del que s'estava començant a articular. Però jo crec que sí, que, de fet, una de les coses que té "guais" el 15-M en un primer moment és precisament que arrasa amb la lògica activista i obliga a obrir d'alguna manera debats, espais, formes de fer les coses...(G.2.5, veure taula 2).

Començar a militar amb gent que mai ha estat polititzada, començar a militar amb gent que igual té esquemes i maneres de fer superdiferents a les teves, per mi va ser enfortiment total, enfortiment en termes de quantitat, i que això va fer que després fos un bajón i fos..., i que també tingués l'altra cara de la moneda..., que el 15M va ser molt... Tothom volia fer política. Vam tenir la sort que ens vam ajuntar allà un seguit de gent de moviments socials de feia molt temps i vam dir molt bé això s'ha d'organitzar d'aquesta manera, pim pam..., que també crec que no vam ser gens impositives; al contrari, que vam aprendre

moltíssim i que vam aprendre a militar des de la diversitat, a aprendre de l'altra gent... Però sí que va ser chulo de posar al servei allà eines que nosaltres portàvem molt de temps treballant, com el consens, com l'horitzontalitat, com el treball en comissions, etcètera, etcètera. Sempre crec que hi va haver com aquest dispositiu a generar com una nova composició de lluites, de moviments i, sobretot, de manera d'entendre la política (G.3.6, veure taula 2).

5.2. Entre l'ocupació de les xarxes i l'ocupació de l'espai

Una societat en xarxa que havia permès l'explosió de l'economia financera es convertia alhora en un element explicatiu de l'explosió del 15-M. Facebook, Twitter, Youtube, Bambuser, Watshap, Telegram i, en definitiva, tot l'entramat 2.0, formaven un nou espai, virtual, per compartir dolors i esperances entre la població. L'autocomunicació de masses, amb el seu caràcter sense fils gràcies a l'extensió de la telefonia mòbil, permetien construir espais d'autonomia fora del control del govern i les grans corporacions (Castells, 2102). El control social del que passava a la xarxa es convertia en una dificultat tant per crear consens, per exemple, per part dels mitjans de comunicació, com per a l'aparell coercitiu de l'Estat, representat per la policia. En un moment que les realitats materials de les classes populars podien suposar una amenaça per al poder, les seves formes de control semblaven no ser prou eficaces. El poder es veia superat per la xarxa. Segons Javier Toret (2012) la matèria primera del 15-M va ser una mutació de la subjectivitat social, vinculada a la utilització política i estratègica de les xarxes socials per fer una acció coordinada. La capacitat tecnopolítica de les multituds connectades va contribuir a polititzar el malestar personal en un context de crisi de la representació social i en el marc general de la societat-xarxa i del capitalisme financer i cognitiu.

En tot cas, la potencialitat de les xarxes ha estat generar aquesta permanent comunicació amb el carrer. Les xarxes han permès trencar les discontinuïtats del moviment: enfront de les accions del poder i, especialment, de les policials, el moviment en xarxa ha estat capaç de respondre-hi amb certa continuïtat, cosa que ha fet augmentar la seva capacitat de desafiament. Aquesta capacitat de desafiament no tan sols ha tingut costos sobre l'ordre públic al carrer, sinó que ha tingut costos sobre l'ordre simbòlic que el poder intentava imposar. Les xarxes han creat un discurs permanent que ha tingut la capacitat de valorar les accions del poder sobre el moviment, alhora que anunciava noves accions del moviment i n'explicava el sentit i les reivindicacions.

Les xarxes socials també han permès que aquelles formes de decisió i de intercomunicació que el 15-M promulgava en la seva reivindicació d'una real democràcia siguin en certa mesura possibles. Han possibilitat una

comunicació horitzontal, interactiva i multidimensional. En algunes ocasions, les decisions s'adopten a la xarxa i ningú n'és el líder ni el responsable. La "intel·ligència col·lectiva" s'ha posat al servei de la xarxa en moments d'indecisió, de dificultat, o enfront d'accions inesperades del poder. És així que, si les xarxes han estat una eina de democratització per als moviments socials, a la vegada també han servit per mesurar el grau d'obertura del poder polític quan se li han demanat explicacions o se li han fet demandes concretes:

Llavors aquesta capacitat multicapa, on, a més a més, et permet fer una interpel·lació de polítics... La primera base de la campanya d'escratxe de la PAH de l'any passat mentre estava la ILP a debat era la interpel·lació per xarxes socials, i va ser important perquè s'hi anés sumant gent i, a més, és l'espai on no tens aquesta jerarquia, sinó que estàs en el mateix pla... Aleshores, m'has de respondre..., i al final el PP va donar la consigna de no respondre i va tancar tots els comentaris de facebook i no es podia comentar res, però d'alguna manera jo crec també que serveixen per practicar altres tipus de democràcia, on els polítics han de donar explicacions; les xarxes socials tenen així un paper bastant primordial (G.2.5, veure taula 2).

Finalment, les xarxes, com exposo en el capítol 7, també han tingut un gran pes explicatiu sobre com actuaria el cos policial enfront de la protesta, a la vegada que explicaven com la protesta havia d'actuar enfront del cos policial.

Però l'espai del moviment no ha quedat limitat a les xarxes. Si bé les xarxes han garantit la capacitat d'organització en un espai de llibertat, la força transformadora, que desafia materialment el poder, s'ha traduït en l'ocupació de l'espai públic i, en ocasions, de l'espai privat. Xarxa i espai públic han quedat en permanent interacció:

Jo crec que el tema tecnològic és primordial i com que aquí podem trobar diferents tipus de pràctiques, una, que jo crec que és important a l'hora de pensar el creixement, a l'hora de participar en protestes de desobediència civil entre moltes altres, és que precisament la capacitat d'interactuar xarxes, realitat, 2.0, i com això també té una referencialitat i hi intervé. O sigui, té com una escala multicapa en mitjans de comunicació, classe política, també, depenent del tipus d'acció que et plantejes, fa que precisament..., doncs això, que quan tu fas una protesta de desobediència civil com pot ser ocupar un banc, que potser el 2009 ho fèiem soles i com a molt, si havies aconseguit premsa, tenia repercussió; però la xarxa permet ja no només que jo li dono suport, perquè em sembla bé, sinó perquè d'alguna manera, en tant que hi participo i en forma part, no cal que sigui allà

físicament, i llavors allí sobretot el paper que juga el twitter i la capacitat de retransmetre la immediatesa no només explicant el que està passant ara mateix, sinó també els motius que et porten a estar allà i sumar gent en aquesta conversa, crec és primordial (G.2.5, veure taula 2).

L'ocupació, doncs, ha tingut un paper rellevant com a "repertori d'acció col·lectiva" en aquest període. Ha estat a través de l'ocupació de carrers, places, institucions públiques i seus bancàries que el moviment 15-M i les protestes que l'havien de seguir han assenyalat els culpables de la crisi. També ha estat l'ocupació la que ha funcionat com a expressió simbòlica d'allò a què la ciutadania tenia dret, i alhora ha significat una clara expressió de la necessitat d'una democràcia real en dos sentits. En primer lloc, ocupar espais ha permès crear un espai de deliberació, de reunió o de realització d'assemblees sobiranes dels moviments. En segon lloc, aquesta pràctica ha fet evident la reclamació i la necessitat de recuperar els drets de representació, que han estat capturats per les institucions polítiques i administratives. L'ocupació de l'espai públic, a més a més, ha demostrat que la desobediència era una estratègia fonamental per al moviment:

Jo crec que és veritat, que no ens hem inventat res i que potser les aportacions tecnològiques han generat noves eines de comunicació o han afavorit..., però jo sí que crec a nivell personal... que l'aprenentatge igual que hem perdut la por a autoanomenar-nos anticapitalistes, que abans semblaves que eres un "friqui", o a estar a favor de les ocupacions, perquè, si no, eres... El tema de la desobediència, que també se n'ha parlat molt..., a part de parlar-se i posar-se de moda o no..., és el tema d'atrevir-se a desobeir com... Abans la desobediència era una cosa molt radical i ara en molts àmbits i de moltes maneres la gent s'ho ha fet propi com a bueno, es que no me queda otra, o sigui que és l'única manera, i aquesta part de l'empoderament és inicialment desobeir..., és deixar de dir, deixar de fer... Nosaltres esperar que el sindicat que et convoqui o dir: "Mira, ens aixequem i ens organitzem"; no és una desobediència, però comença a ser..., i a partir d'aquí jo crec que el tema de la desobediència no és que s'inventi, però sí que ens atrevim més o l'hem incorporat més, gent que potser ens hem despertat més tard (G.2.2, veure taula 2).

Els espais ocupats s'han caracteritzat per un alt grau de simbolisme com a evocació de records populars o pel que representen de poder de l'Estat, de les institucions financeres o de l'empresariat. Paral·lelament, el mateix moviment ha creat nous espais simbòlics que, al seu torn, evocaran records populars als moviments socials futurs.

5.3. Ni de dretes ni d'esquerres: el reclam d'una democràcia real

Més enllà del 15-M, una nova onada de moviments havia desafiat altres governs del món: la revolta a Islàndia o la primavera àrab formaven part d'aquest entramat. Totes aquestes revoltes tenien com a punt comú la demanda de democràcia o d'una democràcia real. Eren una clara desaprovació dels poders constituïts en diferents parts del planeta, fossin dictadures polítiques o fossin les autoanomenades democràcies representatives.

En el cas del 15-M a l'Estat espanyol, es denunciava clarament el nexa entre les elits econòmiques i uns governs i uns partits polítics i sindicats que s'hi sotmetien. El lema de la convocatòria de manifestació de Democràcia Real Ja era clar en aquest sentit: "No som mercaderies en mans de polítics i banquers". S'hi feia una clara referència als drets socials i econòmics. Es donava a entendre que, darrera de les operacions del poder polític i econòmic, hi havia persones amb drets, persones que no eren mercaderies. Assenyalar els polítics era assenyalar-ne la submissió als mercats, el paper com a "titelles" del sistema. La crítica a la democràcia suposava, doncs, recordar l'existència de la corrupció, dels privilegis dels polítics, de la falta d'independència del poder judicial i de la tutela de les grans corporacions economicofinanceres (Taibo, 2011). La democràcia entrava així en una profunda crisi de legitimitat, i la mateixa deslegitimació acabaria donant lloc, en els anys següents, al fet que n'afloressin els draps més bruts. La corrupció afloraria de tal manera que deixaria de ser una anècdota per passar a ser gairebé una condició pròpia de les democràcies liberals.

El moviment sorgit del 15-M suposava, així, un clam a la resolució de la crisi. La ciutadania no era mercaderia, tenia dret a la vida. El moviment, doncs, es mostrava contrari a l'austeritat, rebutjava les privatitzacions i defensava els serveis públics, el repartiment del treball i la regulació del mercat. En aquest sentit, es proposaven diferents mesures, com la cancel·lació de les ajudes als bancs i a les caixes d'estalvi, el final del rescat de les institucions financeres, una major càrrega fiscal als més rics o la liquidació dels paradisos fiscals. El moviment reconceptualitzava així el terme democràcia. La democràcia no era tan sols una qüestió de representació de les demandes de la població, que també, sinó que democràcia era també la garantia de drets socials. Democràcia era sobretot administrar i organitzar una societat per donar resposta als drets de les majories i no per protegir els privilegis de la minoria. Així, doncs, la demanda de més democràcia quedava lligada estretament a la lluita contra un sistema abusiu, opressor i explotador com el capitalista, encara que el moviment no ho expressés amb aquestes paraules. En definitiva, el moviment plantejava "una pregunta primera de fons i rerefons que ressona irresolta encara: exactament, quanta democràcia aguanta el capitalisme?" (Fernández, 2011, p. 64).

El moviment superava, també, els marges de la definició de democràcia representativa. La democràcia no era votar cada quatre anys. La democràcia requeria nous canals de participació. És així com el moviment va imaginar moltes maneres de transformar l'anomenada democràcia: una reforma de la llei electoral per fer-la proporcional i aconseguir una representació adequada de les minories polítiques; llistes obertes; propostes de referèndums obligatoris, de consulta i participació en la presa de decisions (tan localment com a Internet); el control de la corrupció; els límits en el mandat dels càrrecs electes; els límits salarials i l'eliminació de privilegis dels polítics, i una sèrie de mesures per netejar i obrir el sistema polític (Castells, 2012, p.140). Però, sobretot, el moviment practicava democràcia, cada dia, a les places de les diferents ciutats i poblacions. En la seva pràctica, el moviment discutia constantment sobre què era democràcia i quines eren les millors fórmules amb què es podia aconseguir. A la vegada, demostrava que la ciutadania tenia capacitat d'autogestió i que volia fer política real. La reivindicació d'una democràcia real i la pràctica d'una democràcia real posava en evidència una saturació dels canals de representació i una crisi de representativitat (Errejón, 2011).

La crítica al sistema democràtic instaurat i al paper que hi havien tingut els polítics –els que es definien de dretes, però també els que es definien d'esquerres– permetia al moviment definir-se com a apartidista. El 15-M no era partidari de cap partit polític, de cap sindicat ni de cap ideologia concreta. No es presentava ni com de dretes ni com d'esquerres, encara que els seus plantejaments i les seves reivindicacions fossin més propis d'una orientació emancipatòria lligada a un ideari d'esquerra. Així, doncs, es presentava com a políticament plural, un element que facilitava l'acostament de la ciutadania fos quina en fos la tendència ideològica o la posició política. Pel moviment, les categories esquerra i dreta eren més un element de confusió que no pas un instrument útil que fes possible descriure propòsits (Taibo, 2011, p.41). Les reclamacions no es presentaven com a ideològiques, sinó com de sentit comú i d'interès general pel fet d'estar lligades a la nostra vida quotidiana i a significats que ordenen simbòlicament la nostra confiança (Errejón, 2011). I, amb la idea que el que es plantejava i es defensava era d'interès general, apareixia la idea de reclamació de sobirania real per al poble: el lema "El pueblo unido jamás será vencido" es feia sentir (Errejón, 2011). S'instaurava així una clara separació entre "ells", el règim en crisi, i "nosaltres", el poble en lluita. Aquesta tendència a la reivindicació d'allò que és de sentit comú havia d'impregnar les plataformes i moviments successors del 15-M. Una de les activistes de la PAH expressava en un dels grups de discussió:

A la PAH no tenim debats ideològics; és més el treball per objectius. Hi ha una materialitat, hi ha un problema concret que s'ha de resoldre... En realitat, quan diem que hi ha vides en joc, no és retòrica, és una realitat; aleshores com aquest sentit... En

algun moment vam tenir el debat sobre si érem d'esquerres o de dretes, i no ho érem. I es va acabar molt ràpid el debat, nosaltres parlem de drets humans, i això ens serveix, pim pam. No cal que continuem debatent. [...] Llavors, en aquest sentit, que participi gent que mai ha estat en política també obliga a deixar de banda com determinats debats, que abans ens semblaven molt importants, més ontològics, ideològics i així, i que es queden en un segon pla (G.2.5, veure taula 2).

Això portava a l'acord que ni banderes ni símbols ni litúrgies relacionades amb tendències ideològiques hi podien ser presents. Aquest acord donava lloc al fet que el moviment anés creant, pràcticament de zero, tota la seva simbologia, a la vegada que evitava, almenys aparentment, les velles discrepàncies i discussions –tan típiques de l'esquerra– entre tendències ideològiques o faccions polítiques diferents, superades per la pròpia força del moviment. Un dels participants d'un dels grups de discussió ho explica amb claredat quan fa referència a espais d'organització i coordinació de l'esquerra anticapitalista de Barcelona:

[...] I l'Assemblea de Barcelona, per què mor? Perquè al final, quan intentem establir espais plurals, no ho aconseguim, no ho aconseguim... que la gent normal es quedi en un espai, perquè al final, fruit del desgast, de la continuïtat d'aquest enfrontament endèmic entre formes i lluites i converses, fa que ens quedem sempre els mateixos. [...] jo crec que el 15-M va ser un moviment de masses, i el moviment de masses, a vegades, t'imponeix la seva identitat; aleshores tu t'has de diluir... Intentar, si estàs mínimament organitzat i tal, orientar o intentar influir, però et poses allà i fas el que fa el moviment... (G.1.3, veure taula 2).

Deslegitimar el sistema democràtic instaurat també servia per sortir d'un procés de despolitització alimentat per anys de neoliberalisme, durant els quals la societat del consum i la individualització de les societats s'havien imposat. Un procés reforçat alhora per una burocratització i professionalització de la política, que, mentre gestionava, ni escoltava ni obria canals reals de participació de la ciutadania. Una trampa conservadora en què malauradament havia caigut l'esquerra, en abandonar els espais dels barris i dels centres de treball. Allò de "ningú no ens representa" suposava una ruptura radical i obligava el moviment a pensar, a proposar, a inventar noves formes i a buscar noves solucions. Era un punt de ruptura que requeria una nova autoorganització:

"Ningú no ens representa", per contra, és un abisme que ens impel·leix a passar a l'acció: si ningú no ens representa, haurem de prendre a les nostres mans la responsabilitat personal i col·lectiva de transformar la societat. "Ningú no ens representa"

no és, doncs, una exclamació nihilista; ans al contrari, és l'assumpció de la fi de la delegació, l'esquerda per on emergeix la capacitat d'autoorganització (Miró & Ruggieri, 2011, p.38).

És així com el moviment va explorar alternatives en la seva mateixa quotidianitat. Una estructura organitzada descentralitzada i antijeràrquica i la politització de la quotidianitat eren trets del 15-M, uns trets que ja havien estat propis dels nous moviments nascuts a Europa a partir del Maig del 68 francès. En tot cas, les ocupacions de les places i la permanència en l'espai públic feien que les pràctiques democràtiques es perfeccionessin al màxim. Fins i tot les regles de l'organització i de la democràcia interna del moviment es decidien democràticament. L'assemblearisme i la democràcia directa com a referents en la presa col·lectiva de decisions, així com l'autoorganització de les tasques i l'autogestió de les necessitats, eren clarament una realitat. Tot plegat demostrava, a més a més, que el poder dels poderosos no era necessari, que el poble era autònom, que el poble decidia i manava. El moviment rebutjava, doncs, els lideratges, per una profunda desconfiança espontània cap a qualsevol forma de delegació del poder. Era l'expressió del sentiment d'haver estat traïts pels que havien tingut el paper de representants fins aleshores (Castells, 2012), però també era l'expressió de la necessitat de valorar les capacitats de tothom i de combatre exclusions i privilegis. El comportament del moviment i la seva organització era reticular i s'allunyava de les formes clàssiques i unitàries que es corresponen amb un discurs polític tancat i unívoc (Errejón, 2011).

A la Plaça Catalunya, com a moltes altres places d'altres poblacions de l'Estat, al final de la tarda, després d'un dur dia de treball i de fortes emocions, s'escenificava la democràcia. S'escoltava la veu de tothom i es potenciava la veu dels qui mai són escoltats: les dones, per posar-ne un exemple ben clar; es mirava d'arribar al consens sempre que fos possible; es compartien símbols per assenyalar acords, desacords, satisfaccions i insatisfaccions, i un llarg etcètera de qüestions posades en comú. Tot junt dibuixava aquell altre món cap al qual el moviment es volia dirigir: un món que combatia l'individualisme per actuar col·lectivament, un món on tothom tenia dret a la paraula, un món de la inclusió que rebutjava les exclusions. El moviment parlava de somnis, d'utopia, d'anar a poc a poc per anar molt lluny, i amb la seva pràctica prefigurava allò que li costava descriure amb les paraules. El que era clar és que tot plegat "no cabia en les seves urnes". La protesta era alguna cosa més que protesta i reivindicació. La protesta ja no era el canal per portar a terme canvis, sinó que era un nou espai de configuració de la realitat política (Domènech, 2014).

5.4. Rupturisme o reformisme?

El moviment 15-M va ser capaç d'expressar un profund sentiment d'injustícia que bullia entre la població. Les emocions viscudes a la plaça

semblaven indicar que un canvi era possible i que el somni revolucionari quedava cada vegada més lluny de ser només un somni. L'emocionalitat que es vivia a la plaça era immensa i semblava, realment, indicar-ho:

La plaça era emoció permanent... Això feia que molta gent que mai havia militat, que mai hagués estat propera a moviments... visqués allà, experimentés allà... Jo recordo un cas d'un noi que mai l'oblidaré: "Que había dejado de pagar la hipoteca porque se había hecho una casa en el árbol y de allí no le sacaban"... Era una cosa de "fill, em sembla que no ho has entès bé", però és una metàfora de la bogeria col·lectiva i de la màgia... Màgia que després moviments com la PAH han sabut jugar-hi molt i militar tota l'estona des d'aquí, des d'aquest vicle, des de l'emotivitat (G.3.6, veure taula 2).

I si les emocions a la plaça indicaven aquesta possibilitat de canvi, en el moviment coexistien dues ànimes: una rupturista i una altra reformista (Domènech, 2014). L'una rebutjava el sistema capitalista en la seva totalitat i l'altra proposava la regeneració de la política. Dues ànimes representades per persones o grups, però que, a la vegada, convivien en el cor mateix del moviment. De fet, pel diagnòstic que feia el moviment de la crisi i la situació social, podem considerar que era rupturista, i la seva pràctica política també ho semblava indicar (Domènech, 2014). En canvi, en les seves propostes o solucions, el moviment mostrava un caràcter molt més reformista. A més a més, mostrava serioses dificultats per arribar a consensos i punts d'acord que deixessin clares i explícites les reivindicacions i les propostes de transformació.

Enfront de la realitat de la crisi institucional de l'esquerra, el 15-M, com a moviment, amb la seva espontaneïtat, plantejava clarament quins eren els punts de ruptura, però encara no era capaç de traçar el camí d'aquesta ruptura del capitalisme. Per tant, tot i que a les places se sentia com a lema constant "Aquí comença la revolució", els límits de la revolució es feien a la vegada presents. ¿Quin era el camí per a aquesta suposada revolució? ¿Com es podia construir una democràcia real que trenqués amb les normes del mercat del gran capital?

Fos com fos, el moviment del 15-M suposava un punt de ruptura, perquè feia una esmena a la totalitat del sistema i reafirmava que era necessari buscar el camí per transformar-lo:

I el 15-M d'alguna manera fa el pas invers, apel·la primer a la totalitat i això d'alguna manera ens enforteix, perquè en el fons el que fem és entrar no a parlar que si aquest partit polític ha fet la reforma tal, sinó que parlem per fi del capitalisme i de la circulació del capital, de les crisis recurrents, etc. Però, a la vegada, clar, on es truca al senyor capitalisme? A quina porta he

d'anar a tirar-li un còctel? No existeix i llavors també es complexitza molt més la lluita. Jo crec que el 15-M el que no ha sabut fer i que no vam saber introduir amb prou força, amb les dinàmiques correctes i tal, era com portar al teu àmbit diari la lluita perquè al final acabés tombant tot el sistema. Òbviament, perquè és molt difícil, perquè requereix d'una visió estratègica que ni els militants que hi havia abans del 15-M la tenien molt clara, segurament (G.1.2, veure taula 2).

El moviment 15-M i la plaça van permetre crear xarxes autoorganitzades que condicionarien els moviments, les protestes i la política dels anys següents. Alhora, un seguit de crítiques al règim instaurat havien de portar, temps més tard, a parlar de la necessitat de posar fi al règim del 78 i de debatre la conveniència d'una d'una segona Transició (Pastor, 2011). Aquesta última reflexió obre la necessitat de pensar si el procés català cap a la independència, que fa una apel·lació constant a la necessitat de més democràcia, també té a veure amb el desenvolupament del 15-M.

6. L'extensió de la lluita i la seva especialització

L'organització de la Plaça Catalunya en diferents comissions havia anat construint un moviment de moviments que es van acabar d'articular a partir del 2012. El moviment havia estat capaç d'agregar demandes ja no com una suma, sinó com una articulació. Els diferents temes que s'havien anat plantejant en el si de la plaça expressaven un contingut particular, però també un de general compartit (Errejón, 2011) que s'oposava a un poder polític i econòmic que es considerava que no responia a les necessitats de la població.

Lluites sectorials i assemblees als barris van ser una clara resposta a l'ofensiva neoliberal, que s'anava vivint cada dia amb més força. El moviment 15-M donava pas a una "galàxia 15-M", en la qual orbitaven diverses iniciatives i projectes propis, amb dinàmiques específiques, però interrelacionades i que es reconeixien mútuament (Antentas, 2012). Es produïa un procés de capilarització del moviment que tractava d'exercir una influència més enllà de l'immediat (Funes, 2011).

Les comissions a la Plaça Catalunya havien tingut funcions logístiques, de comunicació i extensió del moviment, de desenvolupament de les principals reivindicacions, d'elaboració de continguts i d'organització d'espais, tan importants com el de l'assemblea que es feia al final de la tarda. Però la plaça també s'organitzava en comissions sobre grans temàtiques que els participants del moviment consideraven prioritàries o sobre les quals calia generar reivindicacions i discurs. Sorgien, doncs, comissions per treballar aspectes relacionats amb l'habitatge, els drets laborals, la sanitat, l'educació, el feminisme, els drets de les persones d'origen immigrant i un

llarg etcètera de qüestions. Diferents assemblees dedicades a l'organització dels barris al si de la plaça i la convocatòria immediata d'assemblees als diferents barris de la ciutat hi van anar ampliant i assentant nous espais de lluita. De fet, les assemblees locals del 15-M van crear en alguns barris, com s'acaba de dir, nous espais de lluita i en altres es van sumar a espais autònoms previs, provinents dels moviments socials anteriors, dels moviments veïnals, de la cultura de base llibertària o de l'esquerra independentista. Aquest és el relat d'algunes de les participants dels grups de discussió sobre com el 15-M suposava un impuls per als moviments i l'organització als barris i per a les lluites relacionades amb diferents àmbits:

Llavors, en el punt dels barris de com s'ha anat omplint de contingut l'associació de veïnes, ateneus, s'han ocupat espais públics i privats també, bueno, bancs, etc., sí que s'ha vist enfortit en aquest sentit, però..., de repolititzar l'espai públic, a partir que el 15-M va decidir anar-se'n als barris. L'altra cosa és que, si després del moment inicial en què semblava que les assemblees de barri eren molt nombroses i el centre polític era la plaça, després això s'ha diluït evidentment, però s'ha diluït a favor d'omplir de continguts espais que abans estaven una mica oblidats com a centres d'organització (G.1.4, veure taula 2).

[...] però on és evident que la PAH havia començat el 2009 i que d'alguna manera s'havia començat a expandir a la resta de Catalunya, però molt poc a la resta de l'Estat. A la PAH, el 15-M li va com agua de mayo i també la PAH li va molt bé al 15-M, perquè és el moment en què es descentralitza de les places i necessites una continuïtat en demandes concretes; la PAH té tota una feina prèvia feta i aquesta deslocalització de les places permet que surtin moltes PAHS arran del 15-M, sobretot fora de Catalunya, però també a la mateixa Catalunya, que és important, perquè la PAH sense una feina local no té sentit. A la teva oficina bancària vas a protestar al teu barri; no vas a Madrid, a Barcelona, a Múrcia (G.2.5, veure taula 2).

I, bueno, penso que el 15-M dóna una oportunitat molt bona per confluïr a tots els moviments i, en concret, en els feminismes passa per desestigmatitzar el feminisme. Desestigmatitzar-lo, d'una banda, perquè la percepció que una certa part de l'esquerra té que el feminisme és una realitat institucional que només és el feminisme de d'igualtat. I, per un altre cantó, tot l'estigma que en general plana sobre el tema dels feminismes, que s'entén per un cantó que hem assumit la igualtat, igual que es diu que hem assumit l'Estat del Benestar i no és cert (G.1.1, veure taula 2).

Al començament, a la ciutat de Barcelona, el moviment es va intentar organitzar per mantenir coordinacions entre els espais nascuts de la plaça,

però discussions i divergències irresoltes ho van fer difícil. De totes maneres, els contactes, les coneixences i les interrelacions que havia facilitat la plaça, més l'ús creixent de les xarxes socials, van fer possible que el moviment fos capaç de seguir coordinat en alguns aspectes. Fins i tot va ser capaç de dur a terme convocatòries conjuntes, a la vegada que s'establien xarxes de suport mutu entre les diferents assemblees i moviments.

Per això els diferents àmbits de lluita han anat esclatant de manera conjunta en diversos moments. El 15 d'octubre de 2011, mig any després del 15-M, una gran manifestació convocada pel mateix moviment omplia els carrers de Barcelona. L'arribada amb columnes dels diferents barris i la finalització de la manifestació amb tres columnes que posaven sobre la taula la importància de la sanitat, l'educació i l'habitatge, eren una clara demostració de l'orientació que havia emprès el moviment.

Manifestacions com la del Primer de Maig i les vagues generals també feien evident aquesta diversitat de moviments que, en definitiva, eren un sol moviment. Durant el 2013 es va conformar una plataforma àmplia amb el nom de Juntes Podem⁶⁴, que, tot i la seva curta durada, va posar sobre la taula la necessitat de mostrar la lluita conjunta dels diferents espais articulats a la ciutat de Barcelona. El dia 23 de febrer de 2013, sota el lema "Fem-los fora. Juntes Podem", sortien tres columnes –una a favor dels drets socials, una altra a favor dels drets laborals i la tercera contra la impunitat i la violència policial– de tres punts simbòlics relacionats amb aquestes lluites i els carrers de Barcelona s'omplien amb unes 40.000 persones, segons els organitzadors. Aquesta va ser segurament l'última manifestació d'aquestes característiques amb un important èxit i en la qual els sectors i els territoris en lluita van ser molt visibles. Però si la interconnexió va ser una realitat positiva, alguns dels activistes socials convidats als grups de discussió també valoren com a positives les lluites diversificades:

Jo vaig llegir una dia una metàfora [...] d'estar tots des de diferents llocs, amb això de la multiestratègia, que era com si el capitalisme fos un llac congelat i estem tots, cadascun de nosaltres, al voltant del llac tirant pedretes i que no perdís energia en dir: "Vine amb mi, vine amb mi a tirar pedretes, vine amb mi." No, cadascú que segueixi tirant, que anem fent esquerdes i les esquerdes s'aniran trobant i aniran caient blocs. Vull dir com... Sí, que a vegades està bé que ens ajuntem si veus que l'altre no té ni forces per aixecar la pedreta, pues vente a ayudarme a tirar la piedra, però que, a vegades, ja està bé que

⁶⁴Per a més informació, consultar: <https://23filluitesalcarrer.wordpress.com/>

estiguem tots pertot arreu... És com una esperança (G2.2, veure taula 2).

6.1. La lluita en contra l'austeritat i els plans d'ajust

Tant l'any 2012 com el 2013 van estar marcats per diferents plans d'ajust i per mesures d'austeritat impulsades tant per CiU com pel govern central, en mans del PP. El tàndem CiU i PP, tots dos partits de dretes, van fer possible l'aprovació d'aquestes mesures al Congrés espanyol i al Parlament català, sobretot en la primera legislatura de CiU després dels governs del Tripartit. Es tractava de la regressió més important del ja insuficient Estat de Benestar existent als països de l'Europa del sud. La resposta contra l'austeritat també va ser clara i contundent als carrers. De fet, les retallades van marcar enormement l'organització i el desenvolupament dels moviments socials i va ser a partir del 2012 que van aparèixer formes de protesta que es diferenciaven del que havia estat pròpiament el 15-M (Bonet, 2012). Durant els anys 2012 i 2013 hi va haver l'ampliació dels moviments socials existents i el naixement de nous moviments sectorials, noves assemblees i nous espais als barris. Molts d'aquests espais, transformats, encara perviuen actualment.

Les retallades de CiU a Catalunya, que van afectar totes les polítiques de benestar, pretenien reduir el dèficit públic fins a l'1,3% del PIB respecte al 3,3% de començaments del 2012. En aquest període destaquen les mesures de rebaixa salarial a treballadors públics de la Generalitat, que va ser del 5% i que va arribar al 15% en el cas dels interins, a més d'una reducció de la jornada laboral. A part del salari, també es va retallar una sèrie de beneficis socials i es van suprimir algunes mesures pioneres de conciliació. Altres mesures destacables adoptades per la Generalitat van ser la reducció de la plantilla en empreses públiques de l'Administració catalana, la reducció de subvencions a empreses públiques i ajuntaments o la venda d'edificis d'ús administratiu i d'empreses públiques.

A la vegada, la Generalitat de Catalunya, per aconseguir més ingressos, va portar a terme un important augment de les taxes: instauració d'una taxa turística, augment de les taxes universitàries, augment de taxes de la Formació Professional de grau superior o el cobrament de l'euro per recepta, que entraria en vigor al juny de 2012, però que, després de set mesos d'aplicació, seria eliminat perquè el Tribunal Constitucional en va decretar la inconstitucionalitat, de resultes d'un recurs interposat pel govern espanyol del PP. Amb tot, aquesta taxa farmacèutica va ser substituïda pel copagament farmacèutic que es va aprovar en l'àmbit estatal. En relació amb les mesures preses per l'Estat, també destaquen la pujada de l'IVA del 18% al 21%, la pujada de l'IRPF del 15% al 21%, la pujada de l'impost de societats o l'augment de les taxes judicials.

L'altra mesura estrella propulsada pel govern del PP, que portava encara més a la precarització del mercat laboral, va ser el Reial Decret Llei 3/2012, de 10 de febrer, de Mesures Urgents de Reforma del Mercat Laboral. La reforma facilitava i abaratia l'acomiadament, retallava els sous, treia capacitat de negociació col·lectiva als treballadors i supeditava els convenis sectorials a les prioritats de l'empresa. El mateix PP va incrementar les retallades en serveis tan bàsics com l'educació i la sanitat per mitjà dels decrets impulsats pel govern central que implicaven una reducció de deu milions d'euros en sanitat i educació a tot l'Estat i que obligaven les comunitats a reajustar pressupostos.

Aquell mateix 2012, el govern de CiU ja va topat amb greus dificultats per assumir els pagaments de concerts amb centres sanitaris i entitats socials o els dels medicaments a les farmàcies. El govern català havia de demanar el seu propi rescat l'estiu del 2012 al Fons de Liquiditat Autònoma, una línia de crèdit creada pel govern central aquell mateix any per a les comunitats autònomes. La qüestió pressupostària va acabar fent que el govern català defensés la necessitat d'un "pacte fiscal" per recaptar els impostos propis.

De la mà dels plans d'austeritat d'ordre neoliberal, el PP imposava una important ofensiva reaccionària i conservadora que afectava les dones, les persones migrants, els més pobres o els que protestaven (Köhler & Calleja, 2013). Una bateria de propostes legislatives expressaven aquesta tendència de la dreta espanyola –a vegades amb el beneplàcit de CiU–. Es tractava, en suma, d'una nova proposta de legislació absolutament restrictiva amb el dret de l'avortament, d'una proposta d'enduriment del Codi Penal, d'una proposta d'una nova Llei de Seguretat Ciutadana, de l'aprovació d'un decret destinat a garantir la sostenibilitat del Sistema Nacional de Salut, que deixava sense dret a la targeta sanitària les persones migrants, o de l'aprovació de la Ley Orgànica para la Mejora de la Calidad Educativa (LOMCE). Aquesta última llei suposava la pèrdua de l'autonomia educativa, ja que afavoria l'ensenyament concertat sobre el públic, però, a més a més, tenia un caràcter absolutament reaccionari i centralitzador. La llei significava la supressió de l'assignatura de l'Educació per la Ciutadania, la inclusió de la religió catòlica com a assignatura lectiva, la centralització dels currículums escolars per reduir-ne la diversitat autònoma i el blindatge del castellà per espanyolitzar els models lingüístics de les nacionalitats amb idioma propi.

L'austeritat i les noves reformes van condicionar un 15M que ja no es trobava ocupant les places. En defensa dels serveis públics, a la ciutat de Barcelona van sorgir nous espais reivindicatius o van agafar força diferents espais que ja existien prèviament. Es tractava de diferents "marees" que s'anaven articulant i especialitzant en la defensa de diferents drets bàsics, destruïts per l'aposta política de l'austeritat. Val a dir que a Barcelona, a

diferència de Madrid, no es parlava de "marees", sinó de plataformes i assemblees.

En defensa de la sanitat pública –una lluita, com ja he explicat, molt present als carrers abans del 15-M–, es van succeir diverses protestes al llarg del 2011 i del 2012. A Barcelona, en destaquen l'acampada a l'Hospital Dos de Maig o les vagues a l'Hospital del Mar i de l'Esperança, a l'estiu del 2011. Les protestes no van parar al llarg del 2012 i el 2013. La Plataforma d'Afectades per les Retallades Sanitàries (PARS)⁶⁵, la Plataforma pel Dret a la Salut⁶⁶ o Dempeus per la Salut Pública⁶⁷ hi van tenir un paper molt rellevant. Les lluites per la sanitat van destacar pel clar "no" a les retallades, però també per la denúncia contra la corrupció en el sistema sanitari català, i també per la crítica a la privatització subjacent en les polítiques de retallades (Miró, 2012, p.34). En la defensa per l'educació pública destaca principalment l'Assemblea Groga⁶⁸, que plantava cara a les retallades en educació, de l'escola bressol a la universitat, i que volia eliminar la gestió privada en l'àmbit públic. A més a més, plantejava que l'educació havia de ser una eina per construir una societat plena de justícia social. L'Assemblea Groga es va estendre a diferents poblacions catalanes i va intentar-hi implicar tota la comunitat educativa. També va prendre posició contra la LEC i la LOMCE, perquè les considerava expressió de legislacions de caràcter netament neoliberal, i en el cas de la LOMCE, a més de denunciar-ne el caràcter conservador i reaccionari, se'n va rebutjar l'atac que suposava al model d'immersió lingüística de Catalunya. Espais com Bressol Indignades⁶⁹, l'Assemblea de Personal Interí⁷⁰, la PUDUP⁷¹, i associacions de mares i pares, van "enxarxar-se" amb l'Assemblea Groga. Diverses mobilitzacions es van anar succeint des de l'estiu del 2011 fins al 2013: en destaca la vaga del 22 de maig de 2012, convocada a tot l'Estat per totes les etapes educatives, de l'escola bressol a la universitat, i per la majoria de les forces sindicals i per associacions i plataformes. La vaga va mostrar el rebuig al Decret 14/2012, de 20 d'abril, de Mesures Urgents de Racionalització de la Despesa Pública en l'Àmbit Educatiu, del govern Rajoy. En l'àmbit educatiu, també s'ha de destacar el desenvolupament en aquest període de la Coordinadora Interzones⁷², que servia per coordinar

⁶⁵Per a més informació, consultar: <https://afectadasporlosrecortessanitarios.wordpress.com/>

⁶⁶Per a més informació, consultar: <https://peldretalasalut.wordpress.com/>

⁶⁷Per a més informació, consultar: <https://dempeusperlasalut.wordpress.com/>

⁶⁸Per a més informació, consultar: <http://assembleagroga.info/>

⁶⁹Per a més informació, consultar: <https://escolesbressolindignades.wordpress.com/>

⁷⁰Per a més informació, consultar: <https://docentsprecaries.wordpress.com/>

⁷¹Per a més informació, consultar: <https://reconstruimlapublica.wordpress.com/>

⁷²Per a més informació, consultar: <http://interzonesdocent.blogspot.com.es/>

assemblees del professorat de diferents zones de la ciutat i de la seva àrea metropolitana.

En l'àmbit universitari, destaca l'esclat, post-15-M, de vagues i manifestacions que planten cara a la pujada de taxes. Es defensava la gratuïtat de la universitat i un sistema nítidament públic. Aquest moviment universitari posava absolutament en qüestió el model d'universitat que s'havia configurat de la mà del neoliberalisme. Es posaven al descobert i es denunciaven la corrupció, la falta de transparència, la precarització dels treballadors, les relacions de subordinació i de domini entre professors funcionaris i precaris, els nous models de governança, que es proposaven eliminar la ja insuficient democràcia interna a les universitats, la gestió privada de la investigació i d'alguns ensenyaments, i la presència empresarial en òrgans de govern, com els consells socials.

En l'àmbit de lluita pels serveis públics també destaca l'assemblea Defensem l'Acció Social i Comunitària (DASC)⁷³, que defensava els serveis i les entitats socials; davant de les retallades en l'àmbit de la cultura s'ha de citar Marea Roja Cultura en Lluita⁷⁴; en defensa d'un transport públic per a les classes populars s'ha de remarcar la campanya "No paguem"⁷⁵, i finalment no es pot deixar de destacar la creació dels Iaioflautes⁷⁶. Els Iaioflautes plantaven cara als plans d'ajust liberal i a l'abús dels bancs i defensaven, en general, una economia al servei de les persones. La seva lluita destacava per un ferm compromís pel futur dels seus fills i néts, a la vegada que el seu nom desafiava l'estigmatització que han sofert els joves que lluiten; davant de l'etiqueta menystenidora de "perroflautas", ells van decidir autoanomenar-se "iaioflautes".

Les lluites a favor dels serveis públics han superat, en termes generals, les tradicionals concepcions del sindicalisme. L'aplicació de les mesures d'austeritat governamentals ha permès que les diferents plataformes i assemblees treballassin perquè la defensa dels serveis públics no fos una qüestió de caràcter corporativista, lligada tan sols als drets dels treballadors. S'ha superat, doncs, aquest paradigma per fer arribar la qüestió de la pèrdua de drets a tota la ciutadania. Si ens hi fixem, en els àmbits de la sanitat i de l'educació, en els espais de lluita, s'hi han trobat usuaris i personal sanitari, o famílies, estudiants i professorat. Aquesta superació no ha evitat que, en àmbits on la presència sindical és una realitat, s'establís un intens debat sobre el paper i la presència de les organitzacions sindicals, un debat que posa en evidència la qüestió de la

⁷³Per a més informació, consultar: <https://defensemacciocomunitaria.wordpress.com/>

⁷⁴Per a més informació, consultar: <https://marearojaweb.wordpress.com/>

⁷⁵Per a més informació, consultar: <https://nopaguem.wordpress.com/>

⁷⁶Per a més informació, consultar: <http://www.iaioflautas.org/el-nostre-manifest/>

desconfiança respecte als sindicats, i també respecte als partits, que plantejava el 15-M. El debat també feia patent la importància del "moviment" enfront de l'"organització", la qual cosa significava la superació de la política feta des de les sigles:

[...] jo crec que a dia d'avui tiren del carro els moviments socials i darrera han vingut els sindicats i els partits que, si no, se les cauria la cara de vergüenza de no estar defendiendo la educación pública [...] De fet, partits d'esquerres han sigut culpables de l'inici de la privatització de l'educació pública. I això sí que és un tema que ens travessa a la defensa de l'educació pública, però sí que és veritat que les que diguéssim tirem dels moviments socials som, dicho así, hijas y nietas de sindicalistas y de... O sigui, la defensa de l'educació pública l'han fet els sindicats i l'han fet els partits polítics fins fa un temps, o sigui, no ens hem de desdir del passat d'aquesta història i és com que hem après... Hi ha hagut molta estona de diàleg i de confrontació, hem perdut molta energia en aquest diàleg..., molta..., i és una mica diguéssim sí, som les filles dels..., fills i nétes dels sindicalistes i els polítics... La mama no ens deixa sortir amb minifalda, o sigui, hem perdut molta energia discutint amb els sindicats quan l'enemic era un altre i la confrontació constantment era... no pot ser si no ens posem d'acord, si no ens poseu pals a les rodes, però, bueno, és un diàleg que també ens ha fet reflexionar, també ens ha fet baixar del burro que els moviments socials som només i ho sabem tot..., no! Hi ha gent que porta molts anys lluitant i que ha fet molt i que hem d'aprendre molt, però també faltaria potser la part..., que jo crec que s'està fent, des de les estructures de reflexió, d'autocrítica i de com construir conjuntament (G.2.2, veure taula 2).

Sigui com sigui, la defensa dels serveis públics ha traspasat els marges de la lluita dels drets dels seus treballadors, i alhora la denúncia de la privatització i dels casos de corrupció ha fet evident que la lluita expressava la necessitat d'apropiar-nos del bé comú. Ha estat en aquest marc que la mateixa lluita ha fet patent que era necessari pensar una nova institucionalitat, encara que les experiències creixents de proposta i autogestió i la lluita pels serveis públics han anat per camins separats:

En educació, que jo he format part tant de la gent que resisteix com de la gent que està construint una altra manera de relacionar-se amb el coneixement no sé que... Eren com mons paral·lels, quan potser si haguéssim fet punts de trobada hagués estat estratègic, de com mentre estàs lluitant també estàs dient que aquesta educació que hi havia el 2006 no era tampoc l'educació que volíem. Potser això hagués creat com la possibilitat

que, ahora que estàs destruint, estàs construint (G.3.1, veure taula 2).

En defensa dels drets laborals i davant de l'ofensiva de les reformes laborals va sorgir, després del 15-M, la Coordinadora Laboral i de Suport Mutu⁷⁷, formada per comissions laborals de les assemblees del 15-M, sindicats alternatius i assemblees de barri i assemblees de parats, la qual va tenir un paper important en les lluites en empreses com Caprabo, Telefónica, Hewlett Packard o TMB (Miró, 2012, p.42). La coordinadora depassava els marcs de lluita dels sindicats majoritaris per integrar un nou subjecte que superés la figura del treballador assalariat amb la inclusió del "precariat", els pensionistes, els treballadors sense contracte, els treballadors autònoms, etc. D'aquesta manera va pretendre portar els conflictes dels centres de treball als barris i a la comunitat.

La coordinadora va tenir un paper important en les dues vagues generals que es van fer al llarg del 2012. Totes dues van ser convocades per totes les forces sindicals a tot l'Estat, i a la ciutat de Barcelona van destacar per un alt grau de conflicte al carrer, sobretot la del 29 de març, i per una forta repressió policial. En aquest sentit, es convertien en episodis clau, com es podrà comprovar en els següents capítols, per explicar la interacció de l'aparell repressiu amb la protesta.

La vaga del 29 de març de 2012 va ser una clara expressió contra la reforma laboral del govern del PP i les mesures d'ajust. La vaga del 14 de novembre va ser la novena, i última fins a dia d'avui, de l'etapa democràtica. Aquesta jornada també va representar un clar rebuig de les polítiques de caràcter neoliberal i va coincidir amb una mobilització a tot Europa convocada per la Cimera Social Europea. Tant una vaga com l'altra van suposar una aturada molt important. La vaga del 29-M era xifrada, per part dels sindicats majoritaris, amb un seguiment del 85%, i en la vaga del 14-N la participació va ser d'un 76,7%. Totes dues anaven acompanyades, a la ciutat de Barcelona, d'importantes manifestacions.

Les vagues generals demostraven que encara eren els grans sindicats, UGT i CC.OO., els que tenien la capacitat de convocatòria, i que, si bé el 15-M havia mostrat una gran capacitat de mobilització al carrer, no havia estat capaç de penetrar amb força als centres de treball. La precarietat i l'amenaça d'acomiadament eren un fort fre de les possibilitats d'autoorganització i mobilització (Antentas, 2012). Però també es demostrava que, des del 15-M, les convocatòries alternatives de piquets i manifestacions –dutes a terme per assemblees de barri, el moviment estudiantil i sindicats alternatius– prenen gran rellevància tant numèricament com simbòlicament. Les vagues eren la representació d'un

⁷⁷Per a més informació, consultar: <https://coordinadoralaboral15m.wordpress.com/>

“cicle d’acció col·lectiva” que es movia en una mena de pugna entre el sindicalisme tradicional i un moviment més radicalitzat, alternatiu i que tenia clar que ni el pacte ni la negociació eren el camí. “Ni reforma laboral, ni pacte social” era el lema escollit per a la convocatòria alternativa a la dels grans sindicats del 29-M a Barcelona, i “Aturem l’Europa del capital. No devem, no paguem”, per a la del 14-N.

Més enllà de la lluita contra l’austeritat, els plans d’ajust i les reformes laborals, el 2012 i el 2013 van assenyalar els bancs com a responsables de la crisi. És així com en l’aniversari del 15-M (del 12 al 15 de maig) el moviment tornava a prendre la seva centralitat. Cassolades amb força, judicis a la banca i assemblees davant de la seu central de la Caixa, a la Diagonal de Barcelona, rebatejada com les “Torres de Mordo”, posaven en qüestió el sistema bancari. Era precisament durant el mes de maig que es portava a terme la nacionalització i el rescat de Bankia, el rescat bancari més gran que havia fet mai l’Estat i que costava 22.424 milions d’euros. La PAH⁷⁸, la Plataforma Estafa Banca⁷⁹ i la Plataforma Auditoria del Deute¹⁸ van ser espais de lluita que van assenyalar bancs i caixes com a responsables de la crisi. La Plataforma Auditoria del Deute va introduir la necessitat d’auditar el deute i va propagar amb força la idea de “no devem, no paguem”.

6.2. El suport mutu i l’autogestió

A mi m’encanta el període de podríem dir del 1880 al 1936, en aquest tros de món; reconec que moltes de les coses que estan passant ara, no sé si per gent que té aquell moment idealitzat com jo o perquè al final és la forma que s’organitza la gent, estem començant a construir formes de protesta que van més enllà..., que tenen a veure amb les necessitats. Ara hi ha molta gent que ha deixat d’anar a demanar un dret i l’exerceix. Poden ser les ocupacions de vivenda per part de l’Obra Social de la PAH, són les xarxes d’aliments que estan apareixent pertot arreu de Catalunya acompanyat també del tema de punxar la llum, de punxar l’aigua, de tenir com eines per sobreviure [...] i del dir: “Hòstia, és que sense Estat també puc viure”, que era una mica la

⁷⁸La primera PAH va néixer a Barcelona el 22 de febrer de 2009. El moviment anterior a la PAH és V de Vivienda, que va tenir força, sobretot l’any 2006, a la ciutat de Barcelona. El 3 de novembre de 2010, la PAH va paraitzar el seu primer desnonament a la Bisbal del Penedès i agafaria molta força, sobretot, a partir del 15-M. És un moviment social cabdal en aquest període, al qual, en aquest capítol, es dedica un petit espai per tractar un aspecte d’interès que defineix trets d’aquests anys d’anàlisi. La importància del moviment mereixeria una anàlisi amb molta més profunditat que no és de l’abast d’aquesta tesi doctoral.

⁷⁹Per a més informació, consultar: <http://estafabanca.blogspot.com.es/>

reflexió que també van fer els anarcosindicalistes en un moment concret de dir: "Anem a fer un Estat paral·lel a l'Estat que hi ha" (G.3.1, veure taula 2).

Les paraules d'una de les participants dels grups de discussió em serveixen per introduir el fet que, al costat de les lluites contra l'austeritat, els plans d'ajust o les reformes estructurals del mercat de treball, els moviments socials de la ciutat han apostat també per la creació d'experiències autònomes i autogestionades. Davant d'una crisi econòmica produïda per l'economia financera, aquests moviments han portat a la pràctica força experiències que han assenyalat la importància d'una economia real. La devastació econòmica i ambiental més la desconfiança respecte a les institucions existents han generat la necessitat de desenvolupar espais autònoms de l'Estat. El qüestionament en sectors socials amplis de les relacions amb el treball assalariat, amb els bancs convencionals i amb el consum d'aliments o d'energia, expliquen aquest procés (Miró, 2012). Es tracta de la formació de tot un teixit associatiu que ha buscat desenvolupar una política que prefiguri que "un altre món és possible" mitjançant les seves experiències (Pastor, 2013)⁸⁰.

En aquest sentit, els barris, amb les seves assemblees ampliades o sorgides arran del 15-M, han estat claus per desenvolupar aquests espais. Uns espais que, a més a més de prefigurar aquest "nou món", han estat capaços de resoldre necessitats bàsiques i de tornar a crear una xarxa social que la societat del consum havia aconseguit destruir:

Jo, per exemple, la meva experiència al Poble-sec és del 2008-2009, de l'assemblea de barri, de ser cinc abans del 15-M, de cop esclat, i després tornar a baixar... Avui dia, tenir un ateneu cooperatiu, una xarxa de barri importantíssima, tota una cadena d'autogestió de necessitats potent, bonica, perenne, construïda. Aleshores en aquest sentit sí que totes aquestes pujades i baixades, que són cicles polítics, bueno, tenen la seva part positiva i la seva part negativa, però jo la lectura que en faria d'aquest temps: la capacitat col·lectiva de sedimentar processos (G.3.6).

⁸⁰Destacar a la ciutat de Barcelona, el sorgiment d'espais com Germanetes, Poblenou Horts, Banc Expropiat de Gràcia, Flor de Maig, Ateneu la Base, l'Harmonia, Edifici 150, l'Hort del Xino, la Universitat Indignada 15-M, Cooperativa Hospital Dos de Maig, El Casal Popular Tres Lliris, CSO Transformadors i Exigim Espais.

6.3. Entre la reclamació de drets i l'exercici de drets: l'experiència de lluita de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca

A mig camí entre la reclamació de drets i l'exercici de drets, entre l'exigència a l'administració i la necessitat de cobrir necessitats, és important destacar l'estratègia de lluita de la PAH. Una experiència de lluita que mereix una investigació per si sola, per la seva rellevància en aquest període, pels seus plantejaments i pel seu recorregut. La PAH, prenent com a fil conductor la hipoteca, ha assenyalat les causes estructurals de la crisi; a la vegada, ha estat capaç d'assenyalar-ne els responsables: bancs, inversors immobiliaris i dirigents polítics, i posar així en evidència com negoci especulatiu, corrupció i la falta de polítiques d'habitatge expliquen avui la pobresa, l'exclusió social i els desnonaments.

Sigui com sigui, aquí en vull destacar l'estratègia de lluita, que ha permès construir un relat pedagògic i coherent que ha posat contra les cordes el poder polític i els bancs. Una estratègia que ha estat capaç d'accentuar la deslegitimació que poder polític i bancs ja estaven vivint. La PAH ha construït un relat, a través de la seva actuació, que ha justificat i ha legitimat l'exercici de drets, si els poders públics no els han garantit per falta de voluntat:

Si els poders públics no estan a l'altura de les circumstàncies, ho haurem d'estar nosaltres i practicar l'autotutela dels nostres drets. Negociant amb els bancs, aturant desnonaments, recuperant pisos buits propietat de la banca i la Societat de Gestió d'Actius Procedents de la Reestructuració Bancària (Sareb) [...] Cal que ens demostrem a nosaltres mateixes que, contràriament al que repeteixen les tribunes polítiques, judicials, financeres, mediàtiques i acadèmiques, el món no només pot funcionar amb criteris més justos i igualitaris, sinó que, sobretot, depèn de nosaltres que així sigui. Tenim molt més poder del que ens han dit, és qüestió d'organitzar-se i canviar la correlació de forces (Colau, 2013, p. 60-61).

La justificació d'una autotutela de drets, la PAH l'ha dut a terme gràcies sempre a l'intent d'establiment de negociacions amb les administracions i gràcies a les propostes viables sobre qüestions molt concretes, una estratègia que, com demostraré en els pròxims capítols, no ha evitat la criminalització i la repressió de la PAH per part del poder, però que sí que li ha donat una absoluta legitimitat davant de l'opinió pública, cosa que s'ha traduït en solidaritats múltiples i en una àmplia extensió del moviment per tot l'Estat. Aquesta multiplicació de plataformes ha permès que la PAH i les seves reivindicacions hagin estat sempre d'actualitat.

Aquesta estratègia s'ha donat en dos nivells, en un nivell més macro i en un nivell més micro. A nivell macro, la PAH, juntament amb altres entitats

socials, organitzacions sindicals i el moviment veïnal, va impulsar a finals del 2010 una ILP per regular la dació en pagament retroactiva, aplicar una moratòria dels desnonaments per raons econòmiques i reconvertir en lloguer social els habitatges buits en mans d'entitats financeres (Colau & Alemany, 2012). La Plataforma veia, en l'impuls d'una ILP, la possibilitat de desencadenar un procés de debat social i polític sobre la qüestió que obligués el poder a fer passos en la direcció indicada per la població⁸¹. La PAH jugava així a fer una aportació de propostes viables i possibles, cosa que, a part de generar un important suport social, posava en evidència unes administracions que podien fer, però que no volien fer. Tota aquesta estratègia, desenvolupada a través de la ILP, justificava la campanya "Hi ha vides en joc", que feia servir els "escratxes" per assenyalar els parlamentaris que no es volien comprometre amb la iniciativa. La legitimació de la PAH al llarg del període d'anàlisi ha permès que la ILP de mesures urgents per fer front a l'emergència habitacional i a la pobresa energètica, propulsada per la PAH, l'Aliança contra la Pobresa Energètica i l'Observatori Drets Econòmics, Socials i Culturals DESC, s'acabés aprovant a la seu parlamentària catalana al juliol de 2015.

A nivell micro, la Plataforma no ha deixat de dur a terme aturades de desnonaments amb la campanya "Stop desnonaments". Després de negociacions amb els bancs i les administracions perquè les famílies no es quedessin sense llar, si no han donat resultat, s'han dut a terme concentracions ciutadanes que han impedit a la comitiva judicial portar a terme el desnonament. Una campanya que ha penetrat en els mitjans oficials més l'ús constant de les xarxes socials, amb missatges clars i intel·ligibles, han estat clau per explicar el relat d'aquesta lluita. Un relat que té una seqüència clara: en primer lloc, demanar responsabilitats i solucions a l'administració i els bancs; en segon lloc, si no hi ha resposta,

⁸¹La Plataforma enregistrava la ILP al mes de març de 2011, però la tramitació va topat amb molts entrebancs per ser aprovada per la mesa del Congrés dels Diputats. Al mes de setembre de 2011, i després de molta pressió social, la mesa es va veure obligada a acceptar la ILP. Al gener de 2013, ja es tenien 1.402.854 de firmes a la ILP i al mes següent se sotmetia a votació l'acceptació a tràmit de la ILP i s'admetia. A l'abril de 2013, el PP va votar contra la totalitat del text de la ILP i tancava el debat amb la presentació d'un nou redactat on refonia diferents decrets que havia tret l'any 2012 sobre la qüestió davant de l'amenaça que suposava la recollida de firmes de la ILP. Una sentència del Tribunal de Luxemburg que decretava il·legal el procediment d'execució hipotecària, tampoc va ser suficient perquè el PP prengués una altra posició (Adell, Lara & Mármol, 2013). En aquesta mateixa direcció d'interlocució amb l'administració, el desembre del 2010, la PAH va engegar una campanya específica dirigida als ajuntaments perquè es posicionessin públicament instant el govern central a modificar la normativa hipotecària i a aprovar la dació en pagament. Aquestes mocions també comprometien els governs municipals perquè adoptessin mesures per prevenir els desnonaments per raons econòmiques (creació de comissions mixtes per estudiar i posar en marxa els instruments per evitar desnonaments, garantir el reallotjament i impulsar mesures concretes que alleugessin la situació de les famílies mentre no es modifiqués la llei) (Colau & Alemany, 2011).

ara carregats de raons, denunciar i assenyalar, i finalment, si les administracions es desentenien dels drets, és el moment d'exercir-los. És així com, finalment, la PAH ha desenvolupat un altre rellevant projecte. Davant de negociacions fallides amb l'Administració, en què no s'ha pogut garantir el reallotjament de la família, o bé davant de la negativa de les entitats bancàries d'oferir solucions, com l'habitatge en règim de lloguer social, s'ha engegat el projecte Obra Social de la PAH, que posa en evidència la hipocresia d'uns bancs que han jugat al joc de l'especulació i han fet fora la gent de les seves llars mentre anunciaven i ressaltaven que ells feien obres socials de cara a la població en situacions de dificultat i exclusió social. La PAH és un cas clar que mostra que de la demanda de drets a l'exercici de drets hi ha una distància molt curta a l'hora de la protesta d'aquest període d'anàlisi.

6.4. Fent visibles les exclusions: el plantejament des del feminisme

El 15-M no en va ser una excepció i, al començament, no va incorporar el feminisme com a marc de la seva lluita. Però la feina duta a terme per la comissió Feministes Indignades⁸² a Barcelona –com altres comissions en altres poblacions on es van ocupar places– va ser clau en aquest sentit. Van contribuir a visibilitzar i potenciar la perspectiva de gènere en els discursos i les mobilitzacions, exigint el protagonisme de les dones en debats i accions, i alhora van procurar conscienciar de l'inherent biaix androcèntric del llenguatge (Ezquerria, 2012b).

Així, doncs, el feminisme va ser un dels pocs "ismes" que va sobreviure, créixer i conèixer amb el 15-M. En els anys següents havien de recollir el fruit de la tasca duta a terme a la plaça. El pacifisme i l'ecologisme també van tenir-hi el seu ressò, però en menor mesura. De fet, el 15-M es definia com un moviment desobedient, però sempre des del pacifisme. En relació amb l'ecologisme, es pot afirmar que totes les experiències d'autogestió i d'economia solidària, que agafarien força després del 15-M, van incorporar molts dels postulats d'aquest "isme".

Després del 15-M, el moviment va desenvolupar intenses mobilitzacions i aliances enfront de l'ofensiva "misògina" de les administracions. En primer lloc, el moviment va continuar, amb més intensitat que mai, defensant els drets sexuals i reproductius (García Grenzner, 2012). De fet, aquesta és una lluita que ha estat present al llarg de tot el període d'anàlisi: des de la campanya d'autoinculpacions per l'ofensiva contra les clíniques d'avortament, durant el 2008, en què els grups "antielecció" havien aconseguit crear una alarma social i convertir les clíniques en centres de tortura i les dones en perilloses criminals (Cervera, 2008), fins a la lluita per

⁸²Per a més informació, consultar: <http://feministesindignades.blogspot.com.es/>

aturar l'aprovació de la contrareforma de Llei de l'Avortament impulsada pel PP a l'any 2013.

En segon lloc, la lluita feminista va visibilitzar com les reformes estructurals i els ajustos pressupostaris tenien importants efectes per a les dones (García Grenzner, 2012). Així, davant de la falta d'assumpció de protecció per part de les administracions, el moviment posava a l'ordre del dia el "temps no visible", aquell temps que no compta ni computa, aquell temps que no es considera productiu: el temps de les cures i el temps reproductiu. Aquella feina invisible que amorteix el cop que ha suposat la crisi i la seva gestió (García Grenzner, 2012). Una "invisibilització" que és el resultat d'una estratègia politicoeconòmica de privatització i de retorn del treball reproductiu a la llar:

Alhora també amb aquesta tasca que s'ha fet des dels feminismes del 15-M de visibilitzar que no només és una crisi i estafa en l'àmbit del casino de les finances i de l'economia productiva; perquè recordem que es va començar a parlar de crisi quan l'atur masculí es va equiparar al femení, però les dones sempre hem estat en crisi en el mercat de treball assalariat i en altres àmbits. Des del feminisme es comença a visibilitzar tota aquesta triple crisi que també afecta la reproducció social i afecta la sostenibilitat mediambiental. Què vol dir això? Que entra tot el paradigma de posar la vida en el centre (G.1.1, veure taula 2).

I entre els dos eixos de lluita, els drets sexuals i reproductius i la valorització del temps de cures, el moviment explicita la vinculació entre el control del cos de les dones i les necessitats d'acumulació del sistema capitalista i, per tant, com els cossos de les dones volen ser controlats pel poder, perquè és precisament la reproducció social la que reproduceix la força de treball, que el capitalisme vol dominar.

Ha estat també mitjançant diferents "repertoris d'acció col·lectiva" que el moviment ha fet visible aquestes qüestions: manifestacions amb blocs en pro del reconeixement del treball reproductiu, piquets feministes en les vagues generals o la proposta d'una vaga de cures, n'han estat exemples a la ciutat de Barcelona. En la següent transcripció, una de les participants en els grups de discussió ens relata les formes de protesta del moviment feminista; les seves paraules denoten com les maneres de protestar prefiguren la idea de tenir en compte la diversitat de cossos que més endavant explico:

[...] els "escratxes" feministes, doncs, ajunten trenta ciutats el 26 de maig de 2011, no sé quantes el 20 de desembre de 2013, tornem a anar a les esglésies a fer accions i tal..., que jo, per exemple, no és el que em sembla més tàctic i tal, perquè jo crec que hem d'anar per la cúpula política, no per la gent que està allà

resant i tal. Però, bueno..., pintades amb sang menstrual a la catedral de Palma, processons del Santísimo Coño de todos los Orgasmos a Madrid, o sigui, formes creatives... Jo crec que hi ha hagut molta intervenció des de la creativitat i des de formes d'intervenció que permetin que tothom que intervé en una acció sàpiga el que passarà, estigui al cas i hagi decidit que és el que passarà, que no es mengi un marrón sense haver decidit menjar-se'l com a mínim, que puguin participar..., o sigui, diferents generacions, diversitat de cossos, diversitat de capacitats... (G.1.1, veure taula 2).

En la línia de fer visible el moviment feminista, també s'ha aconseguit durant aquests anys fer emergir i reconèixer aquells subjectes que el model social dominant estigmatitza i exclou. En aquest sentit, el moviment feminista ha treballat per la visibilització i els drets de les dones migrants, de les treballadores sexuals o de les treballadores domèstiques. A la vegada, amb clares aliances amb el moviment Lesbianes, Gais, Transsexuals, Bisexuals i Queer (LGTBQ), ha emergit tot un debat sobre la necessitat de reivindicació dels cossos i les identitats. Més enllà de l'evident jerarquia relacional entre homes i dones i de l'existència d'una societat heteropatriarcal, s'inicia un debat que replanteja com superar els rols ancestrals imposats sobre què és ser dona i què és ser home i sobre com desintegrar la ficció imposada del masculí/femení (Colléll, Missé & Otero, 2008). En aquest sentit, emergeixen nous subjectes que es reivindiquen com a transsexuals, transgènere o *queer*. En aquesta mateixa línia, apareixen les reivindicacions del col·lectiu de persones amb diversitat funcional. Més enllà de la revindicació del dret a la protecció i a la cura, passen a reivindicar la seva identitat, el seu cos i el dret a la seva sexualitat. Una de les participants en un grup de discussió s'expressa en aquesta línia:

[...] el moment del 15-M és un moment on es visibilitza tot aquest feminisme independent crític, de base i realment radical, on es visibilitza tota una crítica radical al sistema polític, econòmic..., i on es visibilitzen tots aquests subjectes perifèrics que hi anaven emergint: estic parlant de les treballadores domèstiques, que, per exemple, amb tot el tema d'entrada al règim general han anat tenint molta més visibilitat en els últims anys, però durant els anys 2008-2009 ja estaven visibilitzant-se molt, si bé no aquí, a la resta de l'Estat sí que ho estaven fent..., ho estaven fent a Madrid, per exemple, i aquí Sindillar sorgeix el 2011, però sorgeix de tot un procés previ, també les dones migrades, no? Les dones migrades que, per exemple, havien estat a les tancades del 2001 de les esglésies, però no havien sigut tan visibles, i en canvi, durant els últims anys, amb tot el tema dels CIES i amb altres temes com el tema de l'impacte de la

violència masclista a la comunitat de dones migrants a causa de la ciutadania segona a la qual les aboca la Llei d'Estrangeria, doncs, tenen un problema afegit, i el tema de la violència masclista les impacta més pel tema de les reagrupades, pel tema de les sense papers, etc. També tota aquesta comunitat trans, també aquesta nova comunitat, també d'homes feministes des d'un altre lloc, però penso que també ha tingut un protagonisme [...] Altres subjectes que emergeixen amb molta força són la gent amb diversitat funcional no només pel tema de la Llei de la Dependència i de la situació de les cuidadores remunerades, sinó pel tema de la mateixa gent que rep cura i que té unes reivindicacions pròpies, a part de ser objecte de cura i objecte d'aparcament social (G.1.1, veure taula 2).

Per la seva banda, moviment Lesbianes, Gais, Bisexuals, Transgènere i Queer ha estat capaç d'impulsar, amb força, el debat sobre la fòbia i la discriminació cap a aquest col·lectiu, cosa que posa Catalunya en un lloc d'important rellevància en aquesta qüestió:

Llavors jo crec que en aquest moment el moviment està més fort, perquè hi ha una unitat entorn, a Catalunya en concret..., d'alguna cosa que ens ha unit d'una forma bastant gran, que és el que està passant a la resta del món: a Rússia, a Gàmbia..., estem veient com hi ha pena de mort, com el tema de la banalització de l'homofòbia, com es fan lleis sense cap mena de..., perquè no hi ha una contestació mundial... A Catalunya ens hem empoderat amb un tema que, mentre a la resta del món es persegueix els homosexuals, aquí hem fet una gran aposta que és perseguir els homòfobs. Una gran aposta que jo crec que és l'única aposta... Som l'únic país del món, Catalunya, que fa aquesta aposta que és castigar l'homofòbia sense banalitzar-la i posant-la en l'agenda política. I això sí que ens ha donat una força més gran (G.3.3, veure taula 2).

La tasca del moviment feminista en aquest període ens indica que l'acció col·lectiva en temps de crisi ha posat sobre la taula la confrontació entre classes en el mercat productiu –fent evidents fenòmens com la precarietat i l'explotació–, però també hi ha posat l'explotació que no és visible, però que existeix, la del treball de cura i reproductiu que assumeixen les dones. I, aprofitant l'empenta de l'emergència d'allò silenciats, s'han visibilitzat subjectes que les nostres societats s'estimen més que siguin perifèrics. L'ofensiva neoliberal ha causat dolor i sofriment, però aquesta vegada no ha estat fàcil silenciar múltiples persones que, davant de l'adversitat, projectaven l'esperança de ser reconegudes com a tals.

7. L'entrada a les institucions dels moviments socials

Després d'un 2012 intens per a la lluita al carrer, en el 2013 i 2014 es constata una certa disminució de la protesta. No es pot amagar una certa impotència, un cert cansament i desencant, enfront d'un gran poder que sembla ometre les reivindicacions. En tot cas, són també una sèrie d'experiències electorals les que expliquen que alguna cosa en el "cicle d'acció col·lectiva" està canviant:

Crec que s'inaugura un altre cicle, que és que no s'acabi aquest de la solidificació, perquè jo veig solidificació a tot arreu; per mi és un moment brutal dels moviments socials importants a Barcelona, però sí que s'inaugura el cicle d'experiències electorals. La CUP fa deu anys que n'aporta, però jo crec que ara començarem a veure experiments a les urnes a molts nivells; ara, per exemple, a les europees un Partido X, un Podemos..., a veure què passa en les eleccions municipals a Barcelona..., com això afecta el carrer, de quina manera, com es conjuga, com es llegeix, com s'organitza; jo crec que és un repte també que allà està (G.3.6, veure taula 2).

L'entrada de la Candidatura d'Unitat Popular-Alternativa d'Esquerres (CUP-AE) al Parlament de Catalunya, el 25 de novembre de 2012, indicava que alguna cosa estava canviant en un cicle caracteritzat per un important increment de la protesta. El seu èxit s'explicava per un llarg camí recorregut amb una proposta municipalista en diferents poblacions catalanes i per un ideari de l'organització política que connectava amb els eixos que el 15-M havia anat construint: drets socials i democràcia real. La CUP-AE plantejava una nova forma de fer política i aconseguia un gran ressò a la cambra parlamentària. A la vegada, la CUP-AE es declarava nítidament independentista, un element ideològic que li servia per connectar amb aquell electorat que cada vegada tenia més clar que Catalunya havia de ser independent.

El lema "No ens representen" i la desconfiança absoluta cap a les institucions semblava desaparèixer com a acord comú dels integrants de plataformes i assemblees sorgides arran del 15-M. Tot i això, la CUP-AE plantejava l'entrada a la institució parlamentària com una manera de fer-hi sentir les reivindicacions del carrer. Es presentava com el cavall de Troia del moviment a la cambra catalana i deixava molt clar que era el moviment el que en portava les regnes. No eren els electes els que representaven el moviment, sinó que el moviment els representava a ells. A més a més, l'entrada al Parlament havia de servir per "aixecar les catifes", per posar sobre la taula privilegis i corrupteles de polítics i elits econòmiques. Per tant, les seves intencions quedaven lluny de voler governar.

La irrupció de Syriza a Grècia i les seves possibilitats de victòria en la convocatòria electoral del juny del 2012 també havien modificat les coordenades del debat polític i estratègic. Va ser a partir del 2012 i, sobretot, al llarg del 2013 i del 2014 que persones molt actives en els moviments socials van començar a plantejar la necessitat d'accedir a les institucions. La victòria de Syriza, fregant la majoria absoluta, del 25 de gener de 2015, va representar un important canvi històric que havia d'influir en la política catalana i de l'Estat.

Així, doncs, després d'un cicle en què s'havia aconseguit una important intensitat mobilitzadora, es constata la necessitat de desbloquejar el marc institucional i electoral mitjançant noves eines polítiques, tant en l'àmbit estatal com en l'autonòmic i local (Pastor, 2013), un desbloqueig que altres opcions polítiques es van plantejar amb una visió molt diferent de la de la CUP. Per la CUP, s'havia de prioritzar el treball de base i acumular forces; de moment, doncs, les institucions eren una eina més del moviment. En canvi, per altres formacions naixents a l'Estat, com Podemos, o en l'àmbit municipal barceloní, com BeC, s'havia obert una finestra d'oportunitat de prendre el poder, i, de fet, aquestes formacions consideraven que seria irresponsable no aprofitar-la. Per aquestes noves formacions, aprofitar els lideratges mediàtics de persones com Pablo Iglesias o Ada Colau era vàlid si això podia permetre guanyar. Es fugia, doncs, del llenguatge i les dinàmiques clàssiques de l'esquerra radical, que es consideraven poc útils a l'hora d'incrementar el nombre de vots. Un discurs possibilista, més pròxim a la socialdemocràcia, o l'aliança amb formacions com ICV i EUiA, en el cas de BeC, passaven a ser vàlides per mirar de guanyar. La proposta del Procés Constituent, presentada a l'abril del 2013 pels seus promotors, Arcadi Oliveres i Teresa Forcadet, també pretenia articular una candidatura al més àmplia possible que inclogués ICV-EUiA i la CUP, amb l'objectiu de defensar la convocatòria d'una assemblea constituent per definir un nou model d'Estat. De seguida, algunes d'aquestes noves formacions van tenir bons resultats.

La formació encapçalada per Pablo Iglesias obtenia cinc escons al Parlament Europeu, el 25 de maig de 2014, i es convertia en la gran sorpresa electoral a l'Estat. La formació municipalista BeC, en les eleccions municipals del 24 de maig de 2015, aconseguia l'alcaldia de Barcelona, amb 11 regidors i el 25,21% dels vots. Per la seva banda, la CUP, en aquestes mateixes eleccions municipals catalanes, obtenia 372 regidors i el 7,14% dels vots a tot Catalunya, unes xifres que multiplicaven per quatre el nombre de regidors i triplicaven els vots en relació amb les eleccions municipals anteriors. A l'Estat, noves formacions sorgides a recer dels moviments socials també aconseguien bons resultats. A Madrid, Manuela Carmena, amb la formació d'esquerres Ahora Madrid, es convertia en l'alcaldessa de la ciutat, després d'un pacte amb el PSOE. A València, Joan Ribó, amb la formació d'esquerres i catalanista Compromís i amb el suport del Partit

Socialista del País Valencià (PSPV) i de València en Comú, es convertia en el nou alcalde de la capital valenciana. Tots dos èxits significaven la fi de molts anys de govern del PP a totes dues ciutats. Així, doncs, les eleccions debilitaven el PP i el PSOE i alhora el bipartidisme. Finalment, s'ha de ressaltar que les eleccions al Congrés dels Diputats de l'Estat espanyol, el 26 de juny de 2016, van suposar el final del bipartidisme a l'Estat: el PP perdia 63 diputats i 3.615.063 vots i el PSOE perdia 20 diputats i 1.443.187 vots. Destacava la irrupció, per l'esquerra, de Podemos, per primera vegada al Congrés dels Diputats, amb 69 diputats i 5.189.333 vots, i la irrupció, per la dreta, de Ciutadans, amb 40 escons i 3.500.446 vots.

Finalment, s'ha de ressaltar que les noves formacions sorgides a recer dels moviments socials han plantejat la necessitat d'uns nous codis ètics que serveixin per evitar els grans mals del sistema representatiu posats al descobert: corrupció, carreres polítiques, portes giratòries, burocratització i distància, en últim terme, entre institucions i ciutadania. Per això s'han aplicat rebaixes de sous dels càrrecs electes, per adequar-los a la mitjana del que cobra la població, s'han posat límits als mandats, s'han promogut primàries obertes a la xarxa, s'ha plantejat el funcionament dels partits sense crèdits o s'han eliminat les dietes. A la vegada, s'han adoptat formes de funcionament dels partits, com l'assemblearisme, molt més garantidores de la democràcia interna.

En els pròxims anys s'haurà veure si aquestes experiències queden atrapades en les formes d'institucionalitat existents o si són realment un pas endavant cap a una altra forma de fer política. També es podran comprovar les possibilitats de transformació social que tenen. En definitiva, podrem avaluar si, a través de la democràcia representativa, hi ha alguna possibilitat de regular els mercats o si, per contra, els mercats i el gran capital imposen un domini absolut. Si és així, la realitat mateixa farà aflorar com cal continuar resistint. Sigui com sigui el futur, alguns dels participants del grup de discussió reivindiquen que és el carrer l'espai on es construeixen els canvis reals:

Accions tan potents com "La Casa de la Vaga", el Mandarín, trencar un bloc policial... O sigui, vam trencar un cordó policial, que feia anys que no es veia, gent decidida a xocar amb la poli massivament per passar i anar al lloc on es volia. Però ara no estem sabent generar un cos social que reivindiqui que ha de caure el règim. Potser estem en aquesta idea que necessitem vint anys per fer això, no ho sé... Ho estem fent d'alguna manera ideològicament, CUP, Podemos, no sé què, espais de participació política on la gent debat molt, que és molt important, però falta també aquest cos social que està als carrers (G.3.2, veure taula 2).

8. Conclusions

En aquest capítol he fet una explicació detallada, encara que de caràcter general, dels moviments socials que han treballat pels drets socials en el període d'anàlisi a la ciutat de Barcelona. També és destacable que ha estat en aquest capítol que he justificat amb dades i amb molta profunditat la rellevància de centrar l'estudi en aquesta ciutat. He destacat, sobretot, com el seu passat llunyà i també el més recent, vinculat i enxarxat constantment a la protesta, la converteixen en un bon lloc on situar l'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral.

En tot cas, el capítol s'ha centrat en una descripció evolutiva de caràcter cronològic dels moviments pels drets socials a la ciutat de Barcelona en aquest període de crisi. Amb aquesta definició he delimitat quatre moments del període. Quatre moments que són només una aproximació sobre els quals cal continuar aprofundint i investigant. Un primer moment que aniria de finals del 2008 a inicis del 2011, en que l'esquerra institucional va quedant deslegitimada i en què diferents moviments i organitzacions a la ciutat, deslligades dels partits polítics i sindicats clàssics, es manifesten als carrers i van establint ponts de confiança i coordinació. Dos dels moviments que destaquen a la ciutat de Barcelona són el de treballadors de TMB i el dels estudiants que posen en qüestió el Pla Bolonya. Les seves formes d'acció, en especial en el cas del moviment estudiantil, obren la porta a les noves formes d'acció que observarem en els anys següents. Les sinèrgies entre aquests dos moviments, la campanya "Que la crisi la paguin els rics", les manifestacions contra els EROs i la creació d'espais de coordinació, com l'Assemblea de Barcelona, són els primers passos d'una esquerra anticapitalista i autònoma de la ciutat que planta cara a les mesures amb què es comença a gestionar la crisi i a la submissió de l'esquerra institucional i clàssica als mercats. Una segona fase que es defineix per importants manifestacions al carrer contra les retallades als serveis públics, sobretot de denúncia del desmantellament de la sanitat pública, però és pròpiament l'explosió del 15-M i l'ocupació de la Plaça Catalunya a partir de la convocatòria que fa Democràcia Real Ja a nivell estatal, la tarda del 15 de maig de 2011, que obren un canvi de rumb de la protesta. Una convocatòria que donarà lloc a una explosió de la protesta a l'Estat i a la seva ràpida difusió, al naixement de nous marcs interpretatius i a noves formes d'acció col·lectiva, i que acabarà generant importants episodis d'enfrontament amb el poder polític i econòmic. La convocatòria del 15 de juny d'aquell mateix any a les portes del Parlament català és l'expressió d'un alt enfrontament amb l'actuació dels polítics. Una tercera fase es defineix per una extensió de la protesta i la configuració de diversos espais als barris de la ciutat, i també per àmbits de treball i temàtics (sanitat, habitatge, educació, serveis socials i un llarg etcètera). Finalment, es defineix una quarta fase sorgida, sobretot, a partir del 2013 i que agafa força a partir del 2014, en què

apareixen noves formacions polítiques que prenen, propulsen i defensen idees i valors generats i nascuts de la mà del 15-M i de les lluites que en sorgeixen. Paral·lelament, la protesta va disminuint en relació amb el moment d'efervescència que suposa l'any 2011.

En definitiva, tota l'explicació de la protesta, en aquest període, sembla demostrar que un nou "cicle d'acció col·lectiva", segons la definició de Tarrow (2004), s'ha obert. Tot i això falta comprovar si una certa disminució de la protesta i una aposta electoralista de persones i grups provinents del moviments socials signifiquen el tancament de tot un cicle, o si, ben al contrari, s'obriran noves oportunitats polítiques que intensificaran encara més aquest conflicte.

El capítol, a més a més de delimitar aquestes quatre fases, va assenyalant les principals característiques de la protesta en aquest període. En primer lloc, s'apunta que les dues principals causes del naixement d'aquest cicle són una crisi profunda de l'esquerra institucional, representada pels partits parlamentaris i pels grans sindicats, que no respon a les necessitats de la ciutadania, i el sentiment d'una població que sent que s'han traspassat els límits acceptables i s'estan violant sense miraments valors compartits i assentats (Aguilar, 2013). Tot plegat, permet desemmascarar les relacions de poder i dóna lloc a un procés de reordenació de posicions i lleialtats que fins ara s'havien mantingut fixes (Errejón, 2011). D'aquesta manera, s'ha plantejat una disputa entre la legitimació i la deslegitimació de l'ordre instituit.

En el capítol explícito que la protesta, sobretot a partir del 2011, ha expressat una desconfiança plena cap a les institucions, una desconfiança que el moviment 15-M expressa fent una crítica total del sistema democràtic, dels polítics, fugint de la dicotomia dreta i esquerra, i de qualsevol sigla existent. La reivindicació d'una democràcia real posa en entredit una saturació dels canals de representació i una crisi de representativitat (Errejón, 2011). A més a més, el 15-M escenifica i prefigura, mitjançant les seves pràctiques, la democràcia desitjada. L'ocupació d'espais de manera permanent i el treball assembleari han permès fer evident que el reclam de democràcia no era únicament un reclam, sinó que el moviment i els seus comportaments eren l'expressió d'allò que es reclamava.

La crisi de representativitat, però, no amaga un clar conflicte entre una classe capitalista transnacional i una classe treballadora fragmentada i precaritzada, i fins i tot exclosa del mercat de treball productiu en els marges perifèrics de la nostra societat. Són els nous subjectes que els moviments socials han començat a reivindicar. En aquest sentit, s'ha de fer una especial incidència en el moviment feminista, que s'ha preocupat de visibilitzar temps, treball i persones "invisibles".

La desconfiança cap als governants, el desacord amb la gestió de la crisi i les polítiques d'austeritat i un desencant amb l'esquerra institucional han donat lloc a dos tipus d'acció col·lectiva. D'una banda, una acció col·lectiva contra l'austeritat i els plans d'ajust que no significa únicament una reclamació de drets perduts, sinó que expressa la necessitat de tornar a prendre les regnes d'allò que és col·lectiu, que és del comú: hospitals, escoles, facultats i un llarg etcètera. Unes regnes ara en mans de l'Estat que les fa servir per afavorir els interessos privats, amb correccions mínimes d'unes forces sindicals disposades a la concertació i a la negociació. Per tant, mitjançant la lluita contra l'austeritat s'expressa la necessitat de reapropiació d'allò que les administracions volen "regalar" als mercats. De l'altra banda, la desconfiança es tradueix en experiències d'autogestió, que d'una manera directa prefiguren la nova societat desitjada, on valors com la solidaritat, la llibertat, la dignificació del treball o la creació es fan presents. Per això es creen xarxes de suport i de solidaritat que permeten trencar la individualització imposada per una societat que fins ara havia pogut garantir el consum, encara que fos hipotecant vides. A mig camí entre la reclamació de drets i l'exercici de drets, entre l'exigència a l'administració i la necessitat de cobrir necessitats, és important destacar l'estratègia de lluita de la PAH.

El període també s'ha definit, com explico en el capítol, per nous "repertoris d'acció col·lectiva" que es defineixen per una combinació constant de l'ocupació de l'espai públic i l'"ocupació" de les xarxes socials. Els "repertoris d'acció col·lectiva" del moviment s'han definit per ser desobedients i han simbolitzat l'assenyalament dels responsables de la crisi i dels seus "delictes" –l'expropiació permanent de recursos col·lectius–: ocupació de centres sanitaris, de facultats i de seus bancàries, "esclatxes" i un llarg etcètera d'accions, en són exemples il·lustratius.

Aquest interessant fenomen de la desconfiança en les institucions sembla traduir-se, al final del període, en una aposta per fer una nova política en el marc de les institucions que liquidi la vella política plena de corrupció i privilegis i, en conseqüència, desconnectada de la ciutadania.

El capítol és una aportació sobre l'evolució i els trets dels moviments socials pels drets socials en aquest període. Però, com he fet patent a la introducció, no inclou l'estudi del moviment independentista, que ha tingut una gran rellevància en aquest període. I, de fet, segurament cal pensar també la imbricació entre aquest moviment i el 15-M. S'ha de plantejar, doncs, si el procés català cap a la independència, que fa una apel·lació constant a la necessitat de més democràcia, també té a veure amb el desenvolupament del 15-M. El capítol també presenta limitacions pel fet que no aprofundeix en cap dels moviments sorgits abans i després del 15-M. De fet, moviments com l'estudiantil contra el Pla Bolonya, el moviment feminista, la PAH i molts altres requeririen, cada un d'ells, una investigació

en profunditat. Per aprofundir més en allò que plantejo faria falta ampliar la recerca de dades per posar en interrelació el que passa a la ciutat de Barcelona en relació amb altres ciutats de l'Estat i altres poblacions catalanes. Finalment, el capítol acaba assenyalant el naixement i/o l'entrada a les institucions de noves formacions polítiques lligades als moviments socials, una qüestió que requerirà de ben segur molta investigació i reflexió. Caldrà veure si la necessitat, expressada per diferents sectors polítics, de posar fi al règim del 78 i de debatre la conveniència d'una d'una segona Transició es fa realitat.

En tot cas, el capítol posa les bases per comprendre en quin context analitza la repressió de la protesta. L'interès d'estudi en aquest context d'aquesta qüestió es justifica en dos sentits. En primer lloc, és necessari entendre quin és el paper de l'aparell repressiu en un context on el poder perd hegemonia i té serioses dificultats per poder-la mantenir a través d'aquells canals amb els quals pretén crear consens, com són els mitjans de comunicació. En segon lloc, l'interès rau a comprendre com el context assenyalat de disputa entre idees també pot tenir una forta influència sobre com accepta o rebutja la població el que fa o deixa de fer l'aparell repressiu. Per tant, les escenes que pot provocar la policia al carrer, les decisions judicials o les noves propostes legislatives no estan lliures d'avaluació. Així, doncs, el discurs que es vulgui imposar com a hegemònic per explicar-les pot estar ara més en disputa que mai. La legitimitat de la seva actuació queda condicionada per un context en què la ciutadania ja no confia en la institució. La policia i la llei són, en definitiva, l'expressió més controvertida de la institucionalitat. Finalment, també és en aquest context, en què els moviments han donat veu a qui no en té i han treballat per treure pes a l'estigma imposat pel poder, que té tot l'interès estudiar la repressió. Precisament aquí és on apareix l'interrogant de com el poder justifica les seves actuacions quan la criminalització i l'estigmatització de l'altre és complexa. Per exemplificar la idea, valgui una pregunta: com justificarà el poder actuacions repressives, si ara fins i tot els més grans s'autoanomenen "iaioflautes"?

PART 5. RESULTATS DE L'ANÀLISI: LA PROTESTA COM A CONTENCIÓ DE L'EXCÉS PUNITIU

Capítol 6. El sistema penal enfront de la protesta en el context català

1. Introducció

En aquest capítol centro la meua atenció a descriure com ha actuat el sistema penal (estàtic i dinàmic) respecte a l'acció col·lectiva dels moviments socials en el període de temps que analitzo. Amb aquesta anàlisi faig una aproximació als trets característics que destaquen més del funcionament i l'actuació del sistema policial, del sistema judicial i dels seus operadors i de les penes que han estat més utilitzades en el període 2008-2013. També faig referència als trets característics de la legislació sorgida en el marc i de resultes de l'acció col·lectiva del període que analitzo.

La caracterització del sistema penal estàtic i dinàmic la faig en diàleg amb aquelles teories presentades en el segon capítol d'aquesta tesi doctoral que plantegen que, en aquestes últimes dècades, el sistema penal ha combinat dues cares: la cara neoconservadora, que presenta el desig passional i moralitzant de castigar, amb la qual cosa justifica el creixement de la penalitat, i la cara més neoliberal, que s'ha preocupat de controlar i castigar amb la màxima eficiència possible amb una sèrie d'estratègies que ja no pretenien disciplinar i canviar l'individu, sinó que pretenien contenir, incapacitar, neutralitzar i segregat aquells subjectes que poden ser perillosos i productors de risc. També estudio si el fenomen de l'excepcionalitat i la cultura de l'emergència que s'ha imposat totalment a l'Estat espanyol i en altres països europeus, sobretot en l'àmbit d'allò que el poder considera terrorisme, també ha penetrat en l'àmbit de la protesta.

Com demostraré al llarg d'aquest capítol i sobretot del següent, l'any 2011 –i, en concret, el desallotjament de la Plaça Catalunya, el 27 de maig, i l'acció "Aturem el Parlament", el 15 i 16 de juny– marca un punt d'inflexió respecte al funcionament i l'actuació del sistema policial. La jornada de vaga del 29-M resulta també clau per entendre les novetats en l'actuació del sistema judicial i les reaccions del govern de l'Estat, i també el català, que veuen la necessitat de modificar la Llei d'Enjudiciament Criminal, la Llei de Seguretat Ciutadana i el Codi Penal enfront de l'esclat de la protesta. Aquest punt d'inflexió que es descobreix amb aquesta recerca és el que permet remarcar si hi ha aspectes substancials de canvi que posen l'èmfasi en els trets del sistema penal en temps de neoliberalisme i de la cultura de l'emergència i l'excepcionalitat.

El capítol que aquí presento es centra en l'estudi d'aquelles instàncies de la policia catalana que es dediquen a l'ordre públic i que, per tant, actuen en situacions de protesta. Aquestes instàncies, com ja he explicat amb detall en la introducció, són l'Àrea de Brigada Mòbil, l'Àrea Central d'Informació Interior, la Unitat Central d'Informació en Ordre Públic (UCIOP) i l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa. És de l'Àrea de la Brigada Mòbil i de l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa d'on més informació he pogut extreure.

Els resultats que aquí presento també recullen informació sobre l'actuació de l'aparell judicial i la fiscalia, així com dels acusadors que intervenen en el procés judicial en diferents casos relacionats amb la protesta i judicialitzats durant aquest període. A més, es recullen algunes informacions sobre sancions administratives en situacions de protesta.

Per comprendre el sistema penal estàtic, centro la meua atenció en aquella producció legislativa que s'ha dut a terme en aquest període i que afecta directament situacions de protesta social i, per tant, el dret de reunió i manifestació. És a partir del 2012 quan s'inicien tota una sèrie de transformacions legislatives que donaran lloc a un paquet de reformes legals posteriors: la Llei de Taxes Judicials, la reforma del Codi Penal, la Llei d'Enjudiciament Criminal, la Llei de Seguretat Privada, la Llei de Seguretat Ciutadana i el "pacte antigihadista". La meua anàlisi es centra en la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana, que modifica la Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana, i la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. La raó per la qual analitzo aquestes dues lleis és que són les que tenen una influència més clara respecte a la regulació de l'acció mobilitzadora al carrer. Però no oblidem que aquestes modificacions es fan en el marc de l'aprovació de tot un nou paquet legislatiu.

Les aportacions que faig en relació amb l'actuació de la policia catalana beuen de les dades extretes de les entrevistes amb alts càrrecs de la policia catalana, amb els advocats i amb persones detingudes en episodis de protesta destacats per la seva repressió. Les aportacions queden complementades per dades que s'extreuen de la revisió de premsa, de documents del Departament d'Interior, de les sessions parlamentàries i de la revisió de la poca bibliografia existent sobre aquest període i temàtica. Destaca en especial, l'anàlisi de l'informe de la gestió de l'ordre públic a Catalunya del 27 de maig de 2013, realitzat pel Departament d'Interior com a resposta a diferents manaments del Parlament de Catalunya i com a document de treball de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i

Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses⁸³. Entre l'anàlisi de les sessions parlamentàries, destaquen en especial les de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses, que em permeten aprofundir en l'actuació de l'aparell policial pel que fa a la protesta social. La informació recollida sobre els processos de judicialització de la protesta i de les sancions administratives respecte a accions de protesta és fruit del repàs de premsa, de les aportacions extretes amb les entrevistes amb els advocats i de la revisió d'escrits d'acusació, interlocutòries i sentències judicials de diferents casos. L'anàlisi de la legislació s'ha fet gràcies a una lectura en profunditat de les noves lleis en comparació amb les anteriors; també he tingut en compte aquelles aportacions d'autors que ja han fet una primera aproximació a la comprensió d'aquesta legislació.

A continuació es presenta una anàlisi dels canvis i les actuacions del sistema penal dinàmic i estàtic en diferents apartats. En primer lloc, faig una anàlisi dels marcs d'interpretació que fa servir el cos policial per explicar la seva actuació. En segon lloc, explico com ha actuat i com ha canviat el cos dels Mossos d'Esquadra en matèria d'ordre públic. En tercer lloc, faig referència a l'actuació del sistema judicial en casos relacionats amb la protesta. En quart lloc, parlo del sistema penal estàtic i dels canvis que s'han produït amb la reforma legislativa del Codi Penal i la Llei de Seguretat Ciutadana. Finalment, presento les conclusions.

2. L'ordre públic com a substrat ideològic del cos dels Mossos d'Esquadra

El cos dels Mossos d'Esquadra, com la majoria de les policies de les democràcies liberals occidentals, afronta els successos que tenen a veure amb la protesta social com una qüestió d'ordre públic. Les intervencions en ordre públic són aquelles que du a terme la policia davant de concentracions nombroses de persones en espais públics (Guillén, 2012). L'ordre públic i la policia són presentats com a conceptes inseparables, perquè la normativa vigent encomana aquesta funció a la policia:

Ordre públic significa absència de desordre públic, i com a tal s'ha d'entendre l'absència de conductes que tenen lloc en els espais públics i que són contràries a la pau social. En aquest sentit, l'ordre públic permet l'existència d'un entorn de convivència on

⁸³Constituïda el dia 20 d'abril de 2013, d'acord amb la Resolució 13/2000 del Parlament de Catalunya i per acord de la Mesa del Parlament i la Junta de Portaveus. Els grups parlamentaris hi designen dos membres de cada grup i el grup parlamentari que n'assumeix la presidència és el PSC, amb Celestino Corbacho i Chaves.

els ciutadans poden exercir els seus drets constitucionals amb absència de violència (Departament d'Interior, 2013b, p.38).

La definició en si ens remet a l'espai públic i permet presentar l'actuació de la policia com a neutralitzada, com una qüestió completament separada del motiu de la protesta. El cos policial quan parla d'ordre públic, lluny de referir-se a factors socials i polítics que podrien explicar el perquè de la protesta, es remet a un cos teòric lligat a la psicologia de masses (Departament d'Interior, 2013b). La psicologia de masses naixia de la mà de Gustav Le Bon, el 1896, amb el seu llibre *The Crowd: A Study of the Popular Mind* (com es cita a Levine, 2009), en què sostenia que les multituds, gràcies a l'anonimat que suposen, facilitaven un augment del poder de destrucció i minaven la capacitat de raonament individual. Aquestes aportacions han estat superades, des de la mateixa psicologia de masses, per dos models teòrics que intenten explicar amb nous elements el comportament de l'individu quan es troba en una situació de massa (Levine, 2009). D'una banda, la teoria de *flashpoint*, formulada per Waddington, Jones i Critcher, que consideren que les situacions de masses poden explotar en funció de diversos factors (Waddington, 2007, com es cita a Levine, 2009) i que posen l'èmfasi en el fet que el que fan els membres del cos policial en una situació pot ser determinant per allò que es desencadeni. De l'altra, la teoria de la identitat social de Reicher i Stott (com es cita a Levine, 2009) considera que la multitud no implica perdre la identitat, sinó que permet l'aparició d'una identitat social que permet un control psicològic individual determinat per les normes i valors del col·lectiu respecte al qual es sent pertinença. La teoria reconeix que la violència també serà producte de la interacció de les multituds i les forces de l'autoritat formal. Més enllà de les noves aportacions teòriques, en aquest àmbit el que és destacable és que el cos policial pensa la protesta com una qüestió d'ordre públic on el comportament dels qui manifesten les seves reivindicacions té més a veure amb qüestions de tipus psicològic que amb qüestions lligades a l'estructura de les nostres societats. La protesta al carrer és concebuda per la policia com una situació de massa potencialment perillosa, sense que hi tingui especial rellevància els motius que manifesta ni les causes estructurals de la seva existència.

Aquest substrat teòric permet al cos policial plantejar que la seva actuació és neutral. La policia defineix el model d'ordre públic que utilitza com un model basat en una estratègia proactiva, en què s'utilitzen tàctiques preventives, dissuasòries, de reacció i mediació, sota els principis de mobilitat, flexibilitat, especialitat i distància, que es fonamenten en la lògica de l'increment de la força d'acord amb el desenvolupament de les circumstàncies. El cos fa un especial èmfasi en la introducció d'elements de mediació i comunicació, que han permès l'evolució cap a un sistema de gestió negociada (Departament d'Interior, 2013b).

Però, més enllà que el cos sostingui que la intervenció en situacions de protesta té com a objectiu garantir l'ordre públic, igual que en altres situacions de concentració de masses, en aquesta recerca es descobreixen les dificultats en la mateixa delimitació del concepte. Unes dificultats que impedeixen acabar de definir amb exactitud quan i com pot actuar el cos policial. En les pròpies paraules dels entrevistats es fa evident aquesta complexitat:

Per mi en interrompre la pacífica convivència de les persones, si una persona vol entrar a casa seva i no pot entrar, doncs aquí tenim un problema d'ordre públic, perquè aquella persona té el seu dret. Quan la resta de gent no és capaç de garantir mínimament els drets de tots, aleshores és quan es pot produir un problema de desordre públic. Si això dura cinc minuts a la persona se li pot fer entendre, a la persona que encara no pot entrar a casa seva; si això dura una hora, dues hores o tres hores, és difícil, perquè aleshores es produirà el desordre públic, perquè llavors vol dir que a aquella persona no l'estem respectant ni li estem respectant els seus drets. Si la gent té dret a circular lliurement per les carreteres, però si tu li interrompies el seu dret de circular i li dius: "Bueno, ara no podràs circular dos dies", bueno, i per què aquesta persona no pot circular dos dies? Has trencat l'ordre establert, ordre de la via pública, ordre del que està previst, ordre que es garanteixin els drets de tots. És a dir, s'han de garantir els drets d'uns, però també els dels altres. Quan es produeix el desordre públic? Pues quan alguns interrompen els drets dels altres, quan li trenquen els seus béns, quan trenquen el mobiliari urbà, quan es disturba la pacífica convivència, quan no es deixa que jo pugui entrar a casa meva o quan s'intenta cremar viva una persona (E.22, veure taula 4).

I és precisament la indefinició del concepte el que genera múltiples esclatxes perquè el cos pugui desenvolupar una varietat d'actuacions que deixen en entredit la neutralització de la seva intervenció, que no és tan clara. Una lectura ràpida dels episodis repressius d'aquest període posa de manifest que les intervencions policials no responen a criteris exactes. Una intervenció amb un elevat ús de la força es duia a terme en el desallotjament de la Plaça Catalunya davant d'una situació de desobediència pacífica, de la mateixa manera que es feia un important ús de la força enfront de situacions de disturbis en el marc de la jornada del 29-M. La comparació dels dos casos fa patent que la intervenció del cos policial no està tan clarament determinada pel grau existent d'ordre públic. Al mateix Departament d'Interior, hi ha veus que ho reconeixen:

És que allò que pretenen tots els policies del món, no els Mossos d'Esquadra, sinó totes les policies del món, tenir un paràmetre

absolutament objectiu per decidir en cada situació, sobretot d'ordre públic, això no existeix. Escolta, mira més burrades que no fan els bombers quan es manifesten i són de la casa i poden arribar a embrutar el carrer, a utilitzar escuma dels cotxes de bombers que pagues tu, que pago jo. I no sancionen ningú, no sancionen ningú. Perquè possiblement estigui bé que no sancionin, perquè seria més complicat. Això et posa una mica en antecedent o simbolitza molt bé, que, bueno, si el discurso de que hay que cumplir una normativa, bueno, sí, però qui ha de procedir se n'adona que és millor deixar-ho estar. És que qui vulgui objectivar-ho tot és impossible, perquè depèn de l'opinió pública en cada moment (E.23, veure taula 4).

L'opció de definir l'actuació de la policia en funció de l'existència o no d'una situació d'ordre públic no deixa d'amagar que el dret a la protesta sempre es presenta com un dret condicionat a altres drets. I si és ben clar que els drets d'uns poden sempre quedar condicionats pels drets d'altres, és destacable com en els discursos d'Interior la dimensió de l'ordre públic, i doncs dels drets dels altres, agafa una especial rellevància:

Moltes vegades, l'opinió pública diu: "Ostres, és que la policia fa ús d'una força de coacció i tal..." Sí, però al senyor que cada vegada li trenquen l'aparador algú l'ha entrevistat preguntant-li què li sembla que vagi per aquí la manifestació. Perquè això ho tenim, eh, també. Unes coses que jo penso que seria bo també, inclús en el teu estudi, no estaria de més, entrevistar els senyors del manifestòdrom de Barcelona, que és Universitat, plaça Sant Jaume..., que tenen botigues que els hi preguntessin: "¿Què us sembla quan passen les manifestacions per aquí i us trenquen l'aparador cada vegada que passen?" És una opinió a tenir en compte, perquè aquests senyors són uns comerciants que paguen els seus impostos i que molta gràcia no els fa, i perden diners, i que, a més, paguen uns impostos elevadíssims, perquè estan al centre de Barcelona. Que és curiós, però ningú pensa en ells (E.19, veure taula 4).

S'obvia així que el dret a la protesta és un dels primers drets en democràcia, perquè n'és un clar símptoma i alhora és el garantidor de l'impuls de nous drets que fan més democràtica la democràcia (Ferrajoli, 1995; Gargarella, 2005, 2006a, 2006b, 2008, 2012; Zaffaroni, 2010). Contràriament a aquesta conceptualització de la democràcia, per la policia catalana controlar la via pública i impedir que el dret a la protesta pugui trepitjar altres drets ciutadans és garantir-la. L'ordre públic i el seu model són, doncs, instruments d'una societat democràtica per garantir el lliure exercici dels drets ciutadans, la igualtat i la convivència pacífica a la vida pública. La violència policial és considerada com la violència legítima per

garantir que en l'espai públic hi hagi una situació de pau i tranquil·litat ciutadanes.

L'orientació de la intervenció policial sota els paràmetres de l'ordre públic no deixa de reflectir com s'imposa un projecte de ciutat mercantilitzada i exclouent de la dissidència i de qualsevol imatge de conflicte social (persones sense sostre, treballadores sexuals, venedors ambulants, etc.). El conflicte ha de quedar amagat del camp visual del "bon ciutadà" (Pisarello & Asens, 2014), i l'espai públic s'ha de presentar amb aparença ordenada, a costa si és necessari de l'ús de l'aparell punitiu. El binomi ordre públic-llibertat de la ciutadania s'utilitza per fer referència al dret a la protesta, però poques referències es fan a aquest binomi per fer patent com la llibertat del poder econòmic causa importants desordres socials en una capa de la població cada vegada més àmplia. En cap cas es planteja si l'ordre, la seguretat i la pau social té alguna connexió amb la seguretat de tenir garantits drets socials bàsics, que són els que precisament es reivindiquen amb la protesta.

Més enllà de la conceptualització que fa el cos sobre ordre públic, s'ha de ressaltar que els Mossos d'Esquadra posen al centre de la justificació de la seva actuació el fenomen de la violència. L'important, en aquest cas, és veure com és tractat el fenomen de la violència per part del cos policial.

És en l'informe de gestió de l'ordre del públic del Departament d'Interior de l'any 2013 que es parla de grans explosions de violència com si responguessin a causes a similars. El fenomen de les *banlieus* de l'octubre de 2005 a París o els disturbis nascuts al barri de Tottenham de Londres el 2011 es contextualitzen i es veuen semblants als successos que es van produir a la vaga general del 29 de març de 2012. Mitjançant aquest exemple és fàcil d'adonar-se que no es fa una lectura en profunditat de les causes de la violència. No existeix un espai per a l'anàlisi del poder, la violència i el conflicte. No existeixen diferències entre els fets. L'anàlisi del perfil sociològic dels qui provoquen disturbis, dels tipus de violència o de les reivindicacions no tenen cabuda en una discurs ideològic que vol posar al centre del debat la violència. Apareix així una violència descontextualitzada de possibles reivindicacions col·lectives o de factors estructurals econòmics. La violència és violència per la violència:

Jo crec que el motiu seu de protesta és un altre..., és amb el tema de la violència. Creuen més en la violència que en el motiu de protesta, una protesta sense violència pues no és una protesta (...) (E.18, veure taula 4).

Això és adrenalina pura, en quin moment de la teva joventut pots sentir una descarrega d'adrenalina com aquesta? Difícil, perquè tens uns senyors vestits de negre que a tu t'encanta demostrar qui ets realment i això té una part eròtica brutal, la gent li agrada, és així (...) (E.19, veure taula 4).

Jo crec que els violents són un grup, o sigui, hi ha un grup molt organitzat de persones que fan servir la violència per al tema de la protesta, per intentar aconseguir els seus interessos. Llavors n'hi ha que s'apunten. Per exemple, en el 29-M va haver molt niñato entre cometes que li era igual tot i que es va apuntar. Cosa que també passa a Can Vies. Que sí que hi ha alguns que ho tenen molt ben organitzat i saben què volen aconseguir i altres que vamos a la fiesta. O sigui n'hi ha dos tipus d'aquests (E.21, veure taula 4).

I sembla ser que el debat sobre les causes de la violència està poc present entre el cos policial. A tall d'exemple, un dels alts càrrecs policials entrevistats explicita l'existència del creixement del fenomen, durant el període que analitzo, i de la millora organitzativa per perpetra-la, però deixa clar que poc en saben de les causes:

De les causes us tocaria més a sociòlegs que als policies saber això. Jo no et podria dir sobre això, jo només et puc dir una evidència que quan jo he estat cap a Girona i quan he estat cap a Barcelona el 2005, el 2006, el 2007 i el 2008 no hi tenia aquest problema. Aquest problema no era d'aquesta manera. Podia haver una celebració de la copa del rei o una celebració de la lliga del Barça que hi havia molta eufòria i la gent s'enfilava, trencava semàfors, però era dins una eufòria. No hi havia una organització contra i per trencar. (...) Això canvia quan ja la gent s'organitza per tallar carrers, per cremar contenidors, s'organitza per cremar botigues o s'organitza a l'Estació de Sants per robar mòbils i per pegar a la persona que no ve a cuento i els hi diu: "Però què estan fent vostès", doncs aquell rep l'agressivitat d'algun grup d'aquests (E.22, veure taula 4).

Però també entre els entrevistats, treballadors del mateix Departament d'Interior, hi trobo el reconeixement del desconeixement de les causes d'aquest fenomen i s'apunta a la necessitat que els Mossos d'Esquadra n'estudiïn els factors del perquè de la seva existència:

Jo crec que no s'ha fet una lectura. "Són dolents", bueno són dolents... Pues anem estudiar. Són dolents, però digue'm més coses. Jo penso que unes de les errades de la policia en general, en aquest cas dels Mossos d'Esquadra, és que en tema d'ordre públic és que aquests són dolents i em quedo tan ample. No! Els hem d'estudiar quines dinàmiques tenen, a què responen, què els motiva, què no els motiva. Jo crec que falta una mica d'això, aquesta sí que és una mancança, és a dir, analitzar, o sigui, des del nostre punt de vista, per què la gent són violents, dolents o tot això i quines dinàmiques tenen. La unitat de mediació podria ajudar en tot això (E.23, veure taula 4).

Sota aquest marc de significat, la violència que provoquen els qui protesten és il·legítima i d'aquesta manera és violència, però la violència al carrer exercida per la policia es conceptualitza com a ús de la força legítima que es fa servir de forma responsable com a poder delegat per part de la societat. És així com d'un mateix fenomen, en general reprovat socialment, se'n configuren dos connotacions molt diferents d'acord amb els marcs interpretatius del poder. Es justifica l'actuació d'uns –de la policia– i es criminalitza l'actuació dels altres –dels qui protesten–:

La policia fem servir la força, mai la violència. Exercim legítimament i amb responsabilitat, quan escau i per delegació de la societat, l'ús de la força. La violència, exercida per individus aïllats o en altres ocasions per grups organitzats, és, pel contrari, l'ús il·legítim de la força (comissari en cap de la Prefectura de Policia, Josep Lluís Trapero, al Parlament de Catalunya, 2013b, p.6).

Encara que el cos policial plantegi la qüestió de l'ordre públic com una qüestió neutral, m'acosto al meu objecte d'estudi, com ja he plantejat anteriorment, considerant que l'Estat i totes les instàncies que actuen en el seu nom s'han d'analitzar pensant que tenen els seus propis interessos i els seus marcs d'interpretació de la realitat en un context determinat. Valoro, doncs, les actuacions que provenen de l'Estat, i en concret del sistema policial, sota la consideració que tenen una clara intencionalitat política (González Calleja, 2012).

3. Les transformacions en el cos dels Mossos d'Esquadra en l'àmbit de l'ordre públic

Com ja he anat remarcant en diferents moments al llarg d'aquesta tesi doctoral, el cos policial català fa diverses transformacions en matèria d'ordre públic després del desallotjament de la Plaça Catalunya, al maig de 2011, i després dels fets d'Aturem el Parlament", al juny del mateix any, i de la vaga general del 29 de març de 2012. Com mostro a continuació, els canvis es produeixen tant per les transformacions que fa el cos dels antidisturbis com pel naixement d'una nova àrea policial que es dedicarà a la mediació. Les transformacions policials em permetran establir algunes connexions teòriques entre els nous recursos i les noves formes d'actuar de la policia i les teories sobre el control social, policial i penal en aquestes últimes dècades. Una anàlisi de les entrevistes amb els membres del cos policial català i la revisió de la premsa i de les sessions parlamentàries em permeten fer les aportacions que duc a terme tot seguit.

3.1 La transformació de l'Àrea de la Brigada Mòbil: control i vigilància permanent

L'Àrea de la Brigada Mòbil, coneguda com a BRIMO, és l'encarregada de dur a terme la direcció operativa i tàctica de les actuacions en matèria d'ordre públic dintre del cos dels Mossos d'Esquadra. Les transformacions en aquesta àrea són fonamentals per comprendre quins han estat els replantejaments al cos policial català pel que fa a la protesta. En trets generals, es pot afirmar que l'Àrea de la Brigada Mòbil ha dut a terme uns canvis que han consistit en la sofisticació tecnològica, en la millora de la seva organització interna i en la major especialització de les funcions tècniques per perfeccionar la funció operativa al carrer. Passo a explicar-ne els detalls en aquest apartat, basant-me en aquelles informacions aportades en l'entrevista 21 i 22 (veure taula 4).

Les millores tecnològiques han tingut com a objectiu aconseguir un control molt més detallat del que passava al carrer en situacions de protesta i una intervenció molt més coordinada de tota l'àrea. Aquest perfeccionament ha augmentat les possibilitats de vigilància dels que participen en actes de protesta. Els Mossos d'Esquadra disposen, a dia d'avui, d'una furgoneta de control (E-700) que, equipada amb diverses pantalles, permet saber tot el que està passant en l'espai públic. Les imatges són captades per càmeres d'alta definició instal·lades als helicòpters de què disposa la policia catalana. Actualment, la Brigada Mòbil està treballant per incorporar *drones* que substitueixin els helicòpters i n'estalviïn el cost. La furgoneta de comandament incorpora un mapa digital que permet geolocalitzar les diferents furgonetes que intervenen en un dispositiu i saber sempre on són. Aquesta geolocalització fa que els comandaments responsables de l'operació puguin moure les diferents "peces" en funció del que fan els manifestants al carrer i comprovar que les furgonetes compleixen les ordres donades. Un sistema de difícil disseny, perquè el cos havia de garantir que es treballés de manera encriptada i que la xarxa de comunicació no es bloquegés en situacions de grans concentracions.

Aquest control del carrer en temps real va acompanyat d'un sistema de comunicació que permet donar ordres de manera instantània i molt coordinada a les sis unitats operatives en què s'organitzen els antiavalots catalans (cadascuna de les unitats inclou deu equips de treball i, per tant, deu furgonetes). Es treballa amb set canals de comunicació; hi ha un canal principal de comunicació pel qual es donen ordres i, a més a més, cada grup en té un de diferent. D'aquesta manera es poden fer sis accions de manera simultània, i el sistema de geolocalització i l'arribada d'imatges a la furgoneta de comandament permeten confirmar que l'ordre donada pel principal canal de comunicació s'està desenvolupant.

Pel que fa a la tecnologia, la policia també ha incorporat nou material per millorar el sistema d'avisos que permet advertir els manifestants que hi haurà molt aviat una situació d'intervenció o de dispersió policial. El cos policial, assessorat per la policia sueca, ha incorporat en els anys d'anàlisi tres canons de so (2 LRAD 100X, 137 decibels i 100 metres d'abast, i 1 LRAD 300X, 149 decibels i 2.000 metres d'abast). Els comandaments policials justifiquen la introducció d'aquest sistema d'avis perquè els participants considerats pacífics puguin ser coneixedors de si en el si de l'acció de protesta s'estan produint situacions de desordre públic i perquè davant de possibles situacions que impliquin dispersió puguin decidir marxar.

L'altre gran bloc de canvi dels antiavalots ha estat l'organització interna: s'han separat en dues unitats. D'una banda, s'ha mantingut la unitat operativa, que actua al carrer, i de l'altra, s'ha creat una unitat tècnica organitzada que permet un perfeccionament de totes les intervencions que fa l'Àrea de Brigada Mòbil al carrer. Fins a finals del 2012, l'Àrea de la Brigada Mòbil s'organitzava en dos àmbits: un àmbit de logística i de gestió, encarregat de la planificació, la gestió, el suport i la formació dels antidisturbis, i l'àmbit de la unitat operativa, del qual depenien les unitats d'intervenció (Pons & Hermida, 2011). L'octubre de 2012, el Departament d'Interior substituïa Manel Hermida, després de més de nou anys al capdavant d'aquesta àrea, per Marc Caparrós. Aquest canvi significava un nou encàrrec de reorganització i transformació d'aquesta àrea, que incorporava les millores tecnològiques explicades i l'ampliació i millora de la unitat tècnica. Així, doncs, en aquesta unitat tècnica, des de finals del 2012, s'han creat diversos grups que ajuden a perfeccionar les operacions al carrer, els sistemes de vigilància dels activistes socials i totes les tècniques policials d'intervenció.

A la unitat tècnica, s'hi ha incorporat un grup d'anàlisi encarregat de recollir informació sobre les accions de protesta. El grup s'encarrega de fer un control constant de les xarxes abans, durant i després d'un acte de protesta. Aquest grup fa possible que la unitat operativa tingui informació constant de les accions o canvis de recorregut que volen dur a terme els manifestants. També s'encarrega de fer l'anàlisi de les reaccions que hi hagi a la xarxa i als mitjans, oficials i no oficials, davant de la seva intervenció per preveure quina resposta pública hauran de donar i per comprovar la veracitat d'aquesta informació. En aquesta unitat hi ha el Grup d'Obtenció i Anàlisi de la Prova (GOAP), que gràcies a la incorporació de càmeres a les solapes⁸⁴ dels agents policials poden, segons el cos dels Mossos d'Esquadra,

⁸⁴La idea de les microcàmeres ja l'havia anat anunciant el conseller Puig en diverses ocasions. El primer cop que el conseller va fer referència a la incorporació d'aquest recurs a l'Àrea de la Brigada Mòbil, va ser el dia 8 de juny de 2011, quan compareixia en comissió parlamentària per donar explicacions dels fets de la Plaça Catalunya. Però va ser el conseller

protegir-se de falses acusacions, registrar tot el que ha passat en una situació de protesta i demostrar que totes les actuacions de la policia compleixen la normativa i els principis d'intervenció en matèria d'ordre públic. La incorporació d'aquest grup amplia la possibilitat de vigilar els que protesten i identificar-los. De fet, el GOAP treballa conjuntament amb els serveis d'intel·ligència del cos i ofereix informació rellevant sobre estudis de cares i d'indumentària. Un altre dels grups de treball d'aquesta unitat és el grup de formació, format per efectius altament qualificats i amb experiència en la mateixa àrea, que s'encarrega de desenvolupar el pla de formació anual indicat pel cap de la Brigada Mòbil, alhora que dissenya nova formació constantment perquè els antidisturbis estiguin preparats per fer front a noves situacions o noves formes de protesta que sorgeixin. El grup d'anàlisi resulta clau a l'hora de detectar aquestes noves situacions en què es pot trobar la policia. Aquesta unitat també disposa d'un grup de recerca i investigació, encarregat de crear noves eines de treball en ordre públic. S'ocupa de dissenyar eines que no existeixen en la indústria de material policial i que en el marc de l'Àrea de la Brigada Mòbil es veuen com a necessàries de ser desenvolupades. El grup està en contacte constant amb empreses que, si dissenyen una eina que és valorada positivament, l'acabaran patentant i comercialitzant. Algunes d'aquestes eines són: xarxes metàl·liques de control dels manifestants, *drones* que substitueixen l'enlairament dels helicòpters o granotes més còmodes i protectores per als agents policials. Finalment, la unitat disposa d'un grup de planificació que organitza administrativament els gairebé cinc-cents membres de l'àrea, i actualment aquesta unitat ha incorporat el grup d'intervenció vertical-grup de màquines, especialitzat a despenjar, desenbidonar o deslligar persones, per posar-ne els principals exemples.

En definitiva, l'Àrea de la Brigada Mòbil ha aconseguit implantar un sistema de treball que possibilita una major vigilància i de forma constant del que passa tant a l'espai virtual com al carrer. A l'ús de les noves tecnologies pels moviments socials, s'hi ha respost amb un grup especialitzat que s'encarrega de fer un seguiment de tot el que succeeix a les xarxes per poder anticipar què passarà al carrer. També un sistema de vigilància constant, amb una furgoneta de control al carrer i els helicòpters, i una millora dels sistemes de comunicació i coordinació del dispositiu han permès tenir més control de tots els moviments de les persones que protesten i, indirectament, més possibilitats d'identificació. S'ha imposat, doncs, un sistema de vigilància permanent que la policia explica com a necessari per

Ramon Espadaler qui el 20 de març de 2014 anunciava la intenció d'incorporar microcàmeres al pit dels agents, en una solapa de l'uniforme, per gravar totes les actuacions i tenir proves de si havien disparat projectils de precisió i la seva trajectòria, amb la intenció de "garantir les actuacions que s'han fet", i també per a "la defensa dels agents". Les havien de portar els agents encarregats de les llançadores de precisió i els caporals de les unitats antiavalots.

poder perseguir de manera més òptima els il·lícits penals i els grups violents. En aquesta línia, en el marc de la Comissaria General d'Informació, s'ha creat la UCIOP, que té com a objectiu l'increment de l'eficàcia en l'obtenció de proves en els delictes que es cometin a l'empara de les grans mobilitzacions i la investigació de grups organitzats violents.

L'Àrea de la Brigada Mòbil també ha dut a terme un especialització tècnica que ha permès una major formació del cos en tècniques d'intervenció al carrer, la creació de nous materials policials per vigilar millor el que passa al carrer i evitar el desenvolupament de protestes quan això sigui d'interès i, finalment, la creació d'un grup que disposi de totes les tècniques per posar fi a accions desobedients, com serien embidonar-se i penjar-se i/o lligar-se als edificis. Aquestes millores demostren que el cos policial s'arma cada vegada amb més recursos no tan sols per perseguir la violència, sinó per fer front també a l'acció desobedient dels moviments socials.

Finalment, s'ha de ressaltar que aquest sistema de vigilància constant al carrer, més la millora dels sistemes d'avís als manifestants per informar-los de la intenció o de quan es dispersarà la concentració, tenen com a objectiu, segons el cos, reduir notablement les situacions de conflicte i evitar aquelles situacions en què el cos policial actuava mitjançant la força. Enfront de situacions de deslegitimació de l'actuació del cos per l'opinió pública, la policia sembla haver pensat tota la seva intervenció no pas per actuar menys enfront de la protesta, sinó per actuar-hi de manera més atenuada, sense que els elements de violència es facin tan visibles.

3.2 La necessitat d'una intervenció atenuada: la creació de l'Àrea de Mediació

La recerca descobreix que és el desallotjament de la Plaça Catalunya, el 27 de maig de 2011, que va suposar un grau de deslegitimació policial molt important per al cos, el que marcarà la necessitat de la creació de la Comissaria de Relacions Institucionals, Prevenció i Mediació, tot i que la idea del projecte havia nascut durant la legislatura anterior, quan el conseller d'Interior era Joan Saura (ICV-EUiA):

Nosaltres sorgim allà com un bolet pels fets de Plaça Catalunya, perquè el cos diu: "Això no pot tornar a passar." Com una crítica general de tot, és una crítica a tothom. Nostra, d'ells i de tothom. Que allà estaven passant coses, que la meitat de la gent no sabia lo que estava passant. Ni nosaltres ni ells. La gent que estava a la plaça... Hi havia gent que no sabia de què anava el rotllo i cadascú parlava de coses diferents. Entre ells no parlaven el mateix idioma. Llavors clar, no hi havia interlocució. Aquesta falta d'interlocució entre el cos policial i la gent que estava a la plaça i

entre ells mateixos... Llavors allò va ser un popurrí de tot que va sortir per on va sortir (E.18, veure taula 4).

És en el marc d'aquesta comissaria que neix l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa⁸⁵, que pretén tractar el fenomen de la protesta des d'un model de proximitat. En paraules dels mateixos entrevistats 18, 19, 20 i 22 (veure taula 4) es pretén traslladar el model de proximitat, que defineix l'actuació del cos dels Mossos d'Esquadra en altres àmbits, a la gestió de l'ordre públic. Entre els objectius de l'Àrea, hi ha la necessitat d'evitar el conflicte entre manifestants i cos policial, i alhora garantir la convivència en l'espai públic. Però és la mateixa legislació que regula l'Àrea que diu que té com objectiu "coadjuvar a través de la responsabilitat social corporativa a la construcció de marca, la bona reputació i el prestigi de la policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra"⁸⁶. Un objectiu que permet acabar de comprendre que la creació de la Comissaria General de Relacions Institucionals, Prevenció i Mediació i d'aquesta Àrea té com a finalitat millorar una imatge que ha quedat danyada sobretot per la intervenció del cos dels antidisturbis català en situacions de protesta com la de la Plaça Catalunya.

En aquesta Àrea de Mediació, hi treballen unes catorze persones, i té la voluntat de dur a terme tasques de negociació, diàleg i mediació amb els organitzadors i promotors de les protestes per evitar la intervenció d'altres instàncies de gestió de l'ordre públic i per reduir el conflicte en l'espai públic. Per això, l'Àrea intenta tenir un contacte constant amb els

⁸⁵L'Àrea de Mediació sorgia com a resultat de la feina feta per diferents investigadors de l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya en el projecte GODIAC (*Goode practice for dialogue and communication as strategic principles for policing political manifestations in Europe*), un projecte que coordinava la policia nacional sueca (Swedish National Police Board, Direcció General de la Policia Sueca) i que tenia com a objectiu compartir coneixements entre les diferents policies europees per arribar a construir recomanacions per a totes de com operar en les manifestacions en l'espai públic. Estava finançat per Prevention and Fight against Crime Programme of the European Commission-Directorate-General Home Affairs i Swedish National Police Board i es va realitzar des de l'1 d'agost de 2010 fins al 31 de juliol de 2013; hi van participar, a través de ministeris, departaments de policia, escoles i instituts de la policia i seguretat, i universitats, els estats següents: Àustria, Xipre, Països Baixos, Alemanya, Hongria, Regne Unit, Romania, Dinamarca, Espanya, Portugal i la República Eslovaca. El projecte va concloure amb una sèrie de recomanacions que posaven en el centre de la qüestió la reducció de conflictes en situacions de protesta. Les recomanacions posaven èmfasi en la importància del coneixement dels manifestants i de l'esdeveniment per la policia; en la confiança i el diàleg constant entre policia i manifestants; en la facilitació de l'esdeveniment programat, i en la diferenciació entre identitats i les actuacions dels qui protesten. En definitiva, el projecte donava especial rellevància al fet que la policia posés tots els seus esforços perquè el conflicte no es produís i es pogués evitar una escalada de confrontació.

⁸⁶Decret 415/2011, de 13 de desembre, d'estructura de la funció policial de la Direcció General de la Policia.

organitzadors de les protestes, abans, durant i després de la convocatòria. L'Àrea pretén ser un canal per vehicular informació entre manifestants i cos policial. Des d'aquesta Àrea es comunica i s'adverteix sobre quines actuacions pretén dur a terme la policia en cada moment, i s'intenta recollir informació i traslladar-la al cap de dispositiu que s'encarrega d'una determinada convocatòria de quines són les intencions dels manifestants.

Una actuació, la d'aquesta Àrea, que en algunes ocasions topa de ple amb les formes de protesta que han agafat força en aquest període, que com he fet patent en el capítol anterior, es caracteritzen per un elevat grau de desobediència enfront del poder i les seves formalitats. Mentre que aquesta és la realitat del carrer, la filosofia d'intervenció del cos policial, a través de l'Àrea de Mediació, és procurar un control més gran de com es protesta al carrer. Es vol potenciar que els manifestants comuniquin quin recorregut faran, quines són les seves intencions o quines seran les seves actuacions:

No hi ha un ànim de castigar, hi ha un ànim d'educar, de corresponsabilitzar, d'autotutela, de que la gent ens fem grans, la policia també, madurs, però la societat també ha de ser madura. Llavors la línia o l'estratègia que ha encetat Interior també és que cadascú sigui conscient del que fa. (...) Prefereixo això, que seria prevenció, si es pot dir així, la independència de la gent i la maduresa, que no tenir d'anar amb una llei: "No has complert això i et toca una sanció." A l'any 2102, a Catalunya..., a l'any 2013 es van comunicar 7.500 manifestacions, més del doble. És importantíssim, la gent té..., la gent pren consciència que ha de fer les coses tal com la normativa marca. Però no perquè creguin que han de complir això per por a una sanció, sinó perquè creuen que s'ha de fer així (E.19, veure taula 4).

Aquesta nova Àrea, amb la seva intervenció, té com a objectiu manejar la protesta; d'alguna manera se'n pretenen controlar les formes. Enfront de formes de protesta poc convencionals i amb un caràcter molt desobedient, el cos pretén domesticar els qui protesten perquè les expressions quedin dintre d'uns límits que l'ordre constituït pot assumir. Però això topa frontalment amb l'ADN dels moviments socials a Barcelona, que tenen en moltes ocasions un caràcter llibertari i antiestatal i un esperit d'autogestió. Queda clarament en contradicció amb uns moviments socials que volen confrontar el poder assenyalant-lo, sorprenent-lo, posant-lo en contradicció i/o desbordant-lo, i això implica sovint prendre el carrer sense cap mena de comunicació. Desobediència, llibertat, creativitat i conflicte al carrer topen amb aquesta voluntat expressada pel cos de tutelar, educar i responsabilitzar.

3.3 Entre la vigilància permanent i la domesticació de la protesta

L'anàlisi de com ha transformat la policia catalana les seves instàncies dedicades a l'ordre públic ens demostra que no ha estat un únic model el que ha definit l'actuació de la policia. Els tres models d'intervenció policial, el d'"escalada repressiva", basat en un alt grau d'intervenció i violència policial, el de "gestió negociada", que implica un alt grau de comunicació amb els manifestants i un ús mínim de la força (Della Porta et al., 2007; Della Porta et al., 2011; McPhail et al., 1998), i el d'"incapacitació estratègica", basat en el control de l'espai i una vigilància molt més permanent, i que és més selectiu amb qui es vigila (Gillham & Noakes, 2007; Gillham, 2011), s'han fet veure d'una manera o altra en diferents moments. D'acord amb Esther Blay (2013), es constata que diferents estils policials coexisteixen com a forma d'operar del cos de la policia catalana, i de vegades també han coexistit en el si d'una mateixa protesta.

Les transformacions explicitades en el si del cos demostren que uns majors perfeccionament, racionalització, jerarquització i sistematització s'imposen en aquests últims anys. El cos de Mossos d'Esquadra, i en concret l'Àrea de la Brigada Mòbil, ha anat traçant una intervenció basada en una vigilància més constant i sofisticada, que ha intentat reduir l'ús d'una violència explícita i evident i fugir d'un model d'escalada repressiva, molt criticat socialment:

I he de crear un sistema, com t'he dit, que fos suficientment àgil per anar canviant contínuament i amb unes tàctiques, tècniques i estratègies que no xoquessin amb els valors de la nostra societat i que veiessin com a no agressiva la policia, que després no siguéssim nosaltres el que era el centre d'atenció (E.21, veure taula 4).

L'ús de filmacions constants, el control de les xarxes, la creació d'una unitat específica per investigar els que protesten i una millor organització i coordinació dels Mossos són il·lustratives d'aquest perfeccionament de la vigilància i el control. Més que reduir la severitat, el cos ha volgut fer tots els possibles perquè aquesta fos més atenuada. En aquest sentit es confirmen les aportacions de Diego Palacios (2011) sobre com la policia, en democràcia, busca formes d'intervenció més incruentes. El cos dels Mossos d'Esquadra també ha buscat fórmules perquè la violència policial pogués ser justificada en tot moment. La millora del sistema d'avisos abans de les càrregues i la creació de l'Àrea de Mediació són dos clars exemples que han de facilitar que el cos, quan s'hagi d'explicar per la seva intervenció al carrer, es pugui justificar. Ara, si s'actuen, no es pot dir que no ho hagin advertit; qui no volia confrontació ha pogut prendre les mesures adients, i els que no han fet cas de les advertències és que buscaven la confrontació, la violència. Tota la millora tecnològica que ha portat a la geolocalització de

les furgonetes i a la millora comunicativa de l'Àrea de la Brigada Mòbil, ha facilitat un més gran control de l'espai físic on es fa la protesta.

Tot plegat ens indica que el canvi en el cos policial li ha permès acostar-se a un model d'“incapacitació estratègica”, caracteritzat precisament per una gamma d'innovacions tàctiques policials dirigides aparentment al control dels manifestants transgressors. Això s'aconsegueix gràcies al perfeccionament dels sistemes de vigilància i control, al millor tractament de la informació i a una capacitat més gran de control de l'espai (Gillham & Noakes, 2007; Gillham, 2011), coses que el cos policial català ha dut a la pràctica. Però cal afegir-hi que l'acostament al model d'“incapacitació estratègica” no tan sols ha tingut clars efectes sobre els que duen a terme accions violentes, sinó que ha tingut un paper de control preventiu per a tota l'acció col·lectiva. Una policia més vigilant i amb més recursos és capaç d'imposar la sensació de por als que protesten (Camps & Vergés, 2015).

Al costat de les transformacions exposades, que ens acosten al model d'“incapacitació estratègica”, el cos policial català sembla haver fet una clara aposta per un model de “gestió negociada”. Amb la creació de l'Àrea de Mediació, s'han intentat prevenir aquells conflictes que poguessin sorgir amb la policia per mirar d'evitar l'ús de la força i de mesures coercitives. El sorgiment d'aquesta Àrea, com ja he dit, ha tingut com a intenció reduir el grau de violència que tant ha deslegitimada en aquest període la policia catalana. Però l'existència de l'Àrea de Mediació també ha tingut com a intenció domesticar la protesta i evitar episodis de protesta desobedients. La millora i el perfeccionament tècnic de l'Àrea de la Brigada Mòbil ha significat a més poder-se armar per acabar amb accions de desobediència que han crescut en el període d'anàlisi.

Una combinació d'“incapacitació estratègica” i “gestió negociada” s'ha volgut imposar com a model per evitar situacions d'“escalada de força” de la policia que han resultat ser altament desaprovades socialment, però això no ha significat una disminució del control sobre la protesta i les seves formes. Tot i això, la violència policial als carrers s'ha fet present. Els informes de la Coordinadora per a la Prevenció de la Tortura (CPT) (2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015) ens indiquen que les agressions policials a tot l'Estat espanyol no han deixat de créixer quan la protesta ha crescut i que han disminuït quan la protesta també ho ha fet. Si el 2012, la CPT va ser coneguda de 591 persones que havien patit agressions policials a tot l'Estat espanyol, el 2015 aquesta dada disminuïa fins a 89 (Coordinadora per a la Prevenció de la Tortura, 2015).

La vigilància permanent que ha aconseguit exercir el cos, gràcies a la millora tecnològica i a una més gran especialització, indica que s'ha imposat un sistema de control del risc basat en la por i l'amenaça. El control permanent sobre els que protesten no s'aplica únicament per neutralitzar

aquells que es consideren violents, sinó també per neutralitzar determinades formes de protesta.

Les transformacions en el cos policial, en especial a l'Àrea de la Brigada Mòbil, fan patent que les teories sobre la societat moderna i sobre els processos de racionalització, de professionalització i de burocratització que implica (Bauman, 2010; Weber, 2002; Foucault, 2009), són vàlides per llegir com es perfecciona el cos policial, en concret l'àrea d'antidisturbis, del cos dels Mossos d'Esquadra. Així es reconfirma que una societat cada vegada més tecnològica, sofisticada les seves formes de control i de vigilància.

En aquest sentit, l'Àrea de la Brigada Mòbil i el seu perfeccionament ens acostava a un model policial d'incapacitació estratègica", que connecta amb les "societats del control" de Deleuze (2006) o amb la idea de "governamentalitat" de Foucault (2006). Amb els seus sistemes de vigilància, molt més sofisticats i tecnològics, imposa un control en l'espai públic que intervé ja no tant sobre el cos de les persones, sinó sobre l'ambient, per contenir, incapacitar, neutralitzar i segregar aquells subjectes que poden ser perillosos i productors de risc en l'espai públic, d'acord amb De Giorgi (2005). Encara que, en el cas de protesta, s'ha de ressaltar que l'ús d'aquest model policial també serveix per atemorir els manifestants en termes generals (Camps & Vergés, 2015). Una forma d'actuar policíaca que també casa amb l'actuarialisme penal o administratiu –definit per Brandariz (2014a); De Giorgi (2005); Garland (2005); Rivera (2004)–, ja que aquest sistema és capaç de visibilitzar amb detall què passa a l'espai públic i permet actuar i neutralitzar allò que el cos policial considera com a risc.

Com ja he ressaltat, la intervenció dels antidisturbis no ha pogut deslligar-se de les situacions d'escalada de violència", alhora que anava introduint nous materials, com les llançadores GL-06, que dispares projectils de "foam" i que demostren que el cos s'arma enfront de la protesta. Uniformes més perfeccionats també han estat una de les opcions escollides per anunciar que la violència podia ser possible.

Però, a la vegada, la implantació de l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat significa un acostament al "model de gestió negociada", que té com a objectiu arribar a acords amb els manifestants per evitar l'ús de la força. Si reflexionem sobre aquesta nova forma d'intervenir i operar del cos, ens adonem que es fa prevaler una lògica de prevenció situacional (De Giorgi, 2005); la mediació pretén prevenir el que el cos policíac considera possibles riscos.

Finalment, no puc tancar aquest apartat sense ressaltar que la policia catalana, durant aquests anys, ha fet incidència en la importància de la col·laboració ciutadana en l'àmbit de l'ordre públic. Això explica, per

exemple, el llançament de la web d'identificació ciutadana després de la jornada de vaga del 29 de març de 2012. Aquesta estratègia ens porta a pensar en el *neighbourhood watch*, definit al marc teòric, que consisteix en la vigilància dels subjectes que comparteixen un àmbit territorial comú i s'organitzen per garantir la seguretat comunitària i que ha caracteritzat la forma d'actuar, en termes generals, del sistema penal enfront el delictes.

En definitiva, els canvis i les formes d'actuar de la policia catalana en l'àmbit de l'ordre públic ens acosten a algunes formes d'actuar del sistema penal en temps de neoliberalisme. Una forma d'actuar que defineix les "societats del control", a les quals m'he referit en el marc teòric d'aquesta recerca.

3.4 Austeritat sí, però per controlar la protesta, no

En el capítol 4 explicava que l'austeritat, com a mesura de gestió de la crisi, s'ha fet patent en el si del sistema penal, però també demostrava que, en el cas català, les retallades en àmbits com el policial o el penitenciari havien estat menors que en altres serveis públics. Amb aquesta recerca he volgut indagar la qüestió del pressupost policial dedicat a l'ordre públic, però això no ha estat possible per la falta d'especificitat en els pressupostos de la Generalitat de Catalunya de partides dedicades, per exemple, a l'Àrea de la Brigada Mòbil. De totes maneres, sí que amb la investigació he descobert la important ampliació del cos d'antiavalots en temps de retallades. Si l'Àrea de la Brigada Mòbil el 1992, en el moment de la seva creació, tenia trenta agents, podem dir que avui la componen unes 500 persones. L'any 2008 l'Àrea tenia 275 membres, i el 2013 ja arribaven a 496. Hi ha hagut, doncs, un creixement d'antiavalots del 55,44%⁸⁷ que no s'explica pel desplegament de la policia autonòmica en territori català, perquè aquest desplegament havia conclòs l'1 de novembre de 2008, sinó que s'ha tractat més aviat de decisions polítiques que han considerat necessari prendre aquest tipus de mesura per fer front a les noves formes de protesta i al seu creixement⁸⁸.

⁸⁷Dades del Departament d'Interior, que s'han aconseguit mitjançant pregunta parlamentària que ha realitzat la Candidatura d'Unitat Popular-Alternativa d'Esquerres.

⁸⁸Mitjançant les entrevistes als membres del cos policial i l'anàlisi de les seves compareixences en seu parlamentària, es detecta un intens debat sobre quin és el model d'intervenció policial al carrer: el de distància o el de proximitat. El model d'intervenció continental es basa a mantenir la distància entre els manifestants i les forces policials i és el que justifica la necessitat de fer ús del material antiavalots, com ara les bales de goma, que tant debat social han generat en el període d'anàlisi d'aquesta tesi i que s'han acabat prohibint en seu parlamentària. El model anglosaxó de proximitat, en canvi, requereix un major nombre d'agents policials. Si bé una unitat amb molts efectius pot donar la idea d'una policia molt més focalitzada en l'ordre públic, també pot ser llegida com una estratègia basada a actuar amb molts agents per controlar les situacions conflictives amb un ús inferior de la força (Guillén, 2012). L'increment explicat d'agents a l'Àrea de la Brigada Mòbil en cap cas ha significat un canvi en el model d'intervenció. Per tant, amb més agents es continua

Com mostro en el capítol següent, la intenció d'incorporar més membres als antidisturbis ha estat anunciat com a necessari pel Departament d'Interior després dels episodis de protesta més significatius. Diverses operacions policials, la introducció de nou material a l'Àrea de la Brigada Mòbil i la implantació de la UCIOP i de l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa, tampoc semblen indicar que l'austeritat hagi estat la norma. Per posar alguns exemples de dades conegudes: l'operació policial del 2, 3 i 4 de maig de 2012 amb motiu de la cimera del Banc Central Europeu, per la qual no hi havia hagut cap convocatòria de resposta dels moviments socials, va mobilitzar uns 9.000 agents –entre policia catalana i de l'Estat–, amb un cost d'uns 500.000 euros per a la Generalitat de Catalunya; una operació policial el 30 d'abril de 2013 a Barcelona, concretament al barri de Gràcia, va mobilitzar 280 agents policials, a més de cent de paisà, armats amb escopetes i amb màscares de gas, que van seguir cent manifestants durant dues hores, una operació que va suposar un cost de 95.000 euros (Forero & Jiménez, 2014), i les protestes de Can Vies, al barri de Sants, del 2014, van suposar trenta-dues hores de vol de dos helicòpters i un total de 192.000 euros només per aquest concepte (cada hora de vol suposa 3.000 euros)⁸⁹. Pel que fa a la incorporació de nous recursos, destaca que al febrer de 2011 s'informava que el cos incorporava entre deu i quinze subfusells GL06-LL, que tenien un valor d'uns 1.700 euros cada un⁹⁰; el 2014 el cos adquiria, després de la prohibició de les bales gomes, 110 subfusells GL06-LL, que suposaven la incorporació d'una nova munició viscoelàstica, els projectils de foam, amb un cost de 187.000 euros⁹¹; a la tardor del 2013, la policia comprava dos canons de so LRAD 100X, de 700 metres d'abast, amb un cost de 20.448 euros, i a la del 2014 adquiria un canó LRAD 300X, amb una potència de 149 decibels i un abast de dos quilòmetres⁹²; al març de 2014, el conseller d'Interior, Ramon Espadaler, compareixia en seu parlamentària i informava que Interior havia destinat 88.019 euros al vestuari del cos dels antidisturbis⁹³, i l'octubre de 2015, la premsa informava que el cos d'antidisturbis (BRIMO i ARRO) pretenia adquirir, entre el 2015 i el 2016, 119 subfusells més GL06-LL⁹⁴. Les dades no són suficients per arribar a conclusions definitives, però tot sembla indicar que, si l'austeritat ha tingut cert pes en el Departament d'Interior, encara que menor en comparació

fent servir un model de distància que necessita l'ús de material antiavalots que pot resultar perillós, com han estat les bales de goma o són, avui, el projectils de foam.

⁸⁹Dades extretes de Rodríguez (2015).

⁹⁰Dades extretes d l'Agència Catalana de Notícies (2011a).

⁹¹Dades extretes de Rodríguez (2015).

⁹²Dades extretes de Rodríguez (2015).

⁹³Dades extretes d'Agències/Barcelona (2014).

⁹⁴Dades extretes de l'Agència Catalana de Notícies (2015).

amb altres departaments –com he demostrat en el capítol 4 –, no sembla que l'austeritat s'hagi imposat en l'àmbit de l'ordre públic i, en concret, al cos d'antidisturbis⁹⁵. En temps d'austeritat, l'austeritat s'ha fet molt poc visible quan s'ha tractat de disposar de tots els recursos per controlar, sufocar i reprimir la protesta als carrers.

En contrapartida, davant dels costos que han suposat els recursos humans, les operacions policials i els recursos materials dedicats a l'ordre públic, la recerca descobreix les deplorables condicions higièniques i infraestructurals a les comissaries. Tots els entrevistats que han estat detinguts a la comissaria de les Corts en destaquen la falta d'higiene i unes infraestructures en mal estat:

No vaig dormir, perquè fa una pudor horrible, està brut, et donen unes mantes fastigoses..., vull dir..., és horrible. Tremendo!, fa molt mala olor. Pensa que és una cel·la amb un banc de pedra i amb un forat allà per fer les necessitats, allà, que no hi ha cadena, és a dir, que l'aigua de neteja la decideixen ells quan li donen. Imagina't..., quan allà va entrant gent, va entrant gent... Unes mantes fastigoses que no han vist una rentadora en anys. Jo en un moment donat estava congelada de fred y digo: "Dame mi chaqueta que tengo frío", "Toma la manta", y digo: "No, esta manta da asco". Horrible, llavors et dic per demanar aigua, tothom allà: "Agua agente", i no paraven de cridar, perquè suposo que volen aigua i no els hi porten al moment, no? Clar, jo no veia res, perquè jo estava sola i al final, però es sentien els crits. Tota la nit la gent cridant: "Y papel, y agua". Jo sentia això, la gent que demanava i que continuaven demanant lo mateix durant molt de temps, perquè els agents... (E.10, veure taula 4).

Bueno, es una pocilga, un sitio masificado para presos. Las colchonetas son un horror, las mantas son un horror. La gente deja la manta por debajo para hacer como una almohada, pero con la colchoneta por encima y como la colchoneta es de plástico pues no te ensucias tanto. El agua tenía que pedirla cada vez que la necesitabas, y tardaban mucho. Había gente con problemas, que eran toxicómanos, y esa gente sufría mucho, les oías gritar mucho. No íbamos al baño, teníamos que hacerlo allí en la celda. Tenías que pedirles el papel higiénico. Bueno, era todo muy degradante y poco humano en relación a otras cárceles

⁹⁵Forero i Jiménez (2014) observen, pel cas de l'Estat espanyol, que la variació del pressupost anual destinat a la Seguretat Ciutadana i a les Institucions Penitenciàries disminueix del 2008 al 2013. Però apunten que l'austeritat no sembla visibilitzar-se en matèria d'ordre públic ni en el cas de l'Estat espanyol ni en el cas català.

del mundo; tu vas a Holanda y te traen hasta un té, o sea, y te dan a elegir entre bacalao o albóndigas (E.3, veure taula 4).

Per les paraules d'aquests dos entrevistats, però també per altres entrevistes i els grups de discussió, es descobreix que a comissaria es produeixen constants tractes degradants. En destaquen la falta de condicions higièniques de les cel·les i la pudor constant que es desprèn dels seus lavabos; l'omissió i la tardança davant de les demandes de les persones detingudes d'elements tan bàsics com l'aigua; la desorientació temporal a causa que no s'informa els detinguts de l'hora i per la presència d'un llum fosforescent permanentment obert; la falta de control de quina temperatura senten les persones detingudes i la falta de ventilació; la falta de qualitat del menjar; la falta d'atenció a l'estat de salut dels detinguts i de les necessitats pròpies de les dones, com les derivades de la menstruació. Llegim altres relats que il·lustren algunes d'aquests negligències i tractes degradants:

[...] casualitat o no casualitat, a totes les noies els ve la regla; doncs resulta que els donen una compresa quan els ve de gust i una fins que surten. És a dir, vint-i-quatre hores igual, amb la mateixa compresa. Després aigua, aigua és un gotet d'aigua petit que els donen per tot un dia, i a vegades, en aquesta aigua, hi ha algun regal, i quan dic un regal m'enteneu què vull dir, no? La llum encesa, donar cops de porra, donar cops als barrots i així.. No llençar la cadena. O sigui, tu fas les necessitats a dintre de la cel·la i no llencen la cadena, i allí la tens, tens la porqueria; no donar medicació, quan et porten a hospitals, perquè igual t'han trencat el nas, a vegades no et donen la medicació; a vegades estàs amb la policia, amb lo qual no pots dir que és el que t'ha passat (G.4.2, veure taula 3).

El punt de treure'm les ulleres va ser Talgo que me hisso moca-ho dolor en el corazón. No veía res i no veure..., soy discapacitada visual, o sigui, necesito mis gafas para verte, no puedo estar así sospechando todo el rato, perquè tres dies allà dins amb totes les llums enceses després em fa mal el cap. I si tu demanes una pastilla i et diuen bueno te puedo pegar y entonces vas... (E.10, veure taula 4).

Em van canviar de cel·la, em van posar en una altra, sola al costat. Jo no entenia per què em posaven sola. I jo no entenia per què em posaven sola i jo deia: "Hosti, que no em deixin sola, això imagina't estar sola aquí tota la nit." Llavors vaig començar a sentir crits i que els meus companys s'havien assabentat i s'havien posat en marxa, s'havien desplaçat a la comissaria amb la concentració i se sentia. I com se sentia bastant..., de fet em

van canviar dos cops més de cel·la perquè no sentís. I em van posar fins al final, a l'última de tot. És a dir, tota la gent compartia cel·la i a més hi havia molta gent aquella nit, no sé, molt soroll, i jo estava al final allà sola (E.10, veure taula 4).

4. Mesures judicials desproporcionades per als manifestants i impunitat policial

Analitzar la repressió de la protesta implica necessàriament fer referència també al comportament del sistema judicial. És a dir, s'ha d'analitzar com s'han comportat els diferents operadors del sistema judicial enfront de les persones detingudes en situacions de protesta i enfront d'episodis concrets de protesta al carrer. S'ha de tenir en compte, doncs, què han fet els jutges, però també com han actuat les parts acusadores. És necessari fer incidència en quines han estat les penes i mesures cautelars més utilitzades per poder expressar quins han estat els principals trets d'actuació d'aquest sistema. Una base de dades on he recollit diferents casos judicials i de persones encausades mitjançant la revisió de la premsa, de sentències, d'escrits d'acusació i d'algunes interlocutòries, em permeten donar en aquest apartat algunes dades que m'ajuden a poder fer l'anàlisi de les dinàmiques d'actuació del sistema judicial.

4.1 Les pràctiques d'excepcionalitat judicials com a amenaça: la presó i l'Audiència Nacional

Després de la jornada de la vaga del 29 de març de 2012, l'endemà i en dies posteriors, diferents jutjats d'instrucció de Barcelona van ordenar un total de sis presons provisionals. La jornada havia demostrat tenir una gran força mobilitzadora, i hi va haver importants situacions de violència al carrer que havien de servir al poder per imposar una estratègia repressiva de la protesta basada en la por, com explico de manera detinguda en el capítol següent. L'ús de la presó preventiva i les reaccions de rebuig que va suscitar posen sobre la taula que no va ser la creació d'un discurs i un imaginari entorn de la protesta i els que protesten el que donava marge a fer ús de la presó, sinó que va ser necessari fer present la presó com a instrument real per controlar i sufocar la protesta. En els dies següents, altres decisions policials i jurídiques de resultes de la jornada de vaga del 29 de març de 2012 van funcionar també com a importants elements amenaçadors per als activistes de la ciutat de Barcelona, com ara les identificacions massives en situacions de protesta, les detencions posteriors als successos de protesta o una web d'identificació ciutadana.

Per Ferrajoli (1995), la presó provisional no hauria d'existir perquè és una mesura que lesiona tres principis: el principi de retribució, el de culpabilitat i el de jurisdiccionalitat. La legislació espanyola, conscient d'aquestes lesions,

detalla en l'article 503 de la Llei d'Enjudiciament Criminal que la presó provisional es podrà ordenar quan el delicte imputat sigui igual o superior a dos anys de presó o quan l'investigat tingui antecedents penals, quan apareguin en la causa motius suficients per creure criminalment responsable la persona imputada, quan es consideri que hi ha possibilitats que la persona imputada torni a cometre un fet delictiu i quan sigui útil per evitar el risc de fuga (atenent la naturalesa del fet, la gravetat de la pena que es pugui imposar a l'investigat o encausat, la situació familiar, laboral i econòmica, o la imminència de la celebració judici oral), i per evitar l'ocultació o destrucció de les fonts de prova rellevants i que l'encausat pugui actuar contra béns jurídics de la víctima.

Les sis presons provisionals que es van ordenar arran de la vaga del 29 de març no tan sols eren lesionadores dels principis que Ferrajoli (1995) ressaltava, sinó que tenien difícil justificació d'acord amb el que marca la Llei d'Enjudiciament Criminal. Però igualment van ser utilitzades, i els vaguistes acusats van haver de passar entre un i dos mesos a la presó. Com mostro en el capítol següent, l'estratègia va ser molt útil per estendre una sensació de por entre els que protestaven, i va aixecar moltes veus que parlaven de repressió política dels activistes socials.

Lesionant clarament els principis de retribució i de culpabilitat, la presó provisional va donar lloc a una prevenció especial. Si bé la pena fa una funció de prevenció general per l'amenaça legal de castigar un delicte, en aquest cas podem dir que es va produir una prevenció especial, ja que es castigava sota la sospita d'uns delictes que després, en les sentències judicials, s'havien de demostrar faltats de tota prova. A la vegada, es castigava sota la suposició que hi havia d'haver futurs delictes amb raonaments de caràcter molt dèbil.

Un dels casos més destacables és el de la Laura, secretària general d'Organització de la CGT. La jutge, per justificar la gravetat dels fets, li imputava una gran quantitat de delictes, entre ells el delicte d'incendi, que podia donar lloc a una pena mínima de tretze anys de presó i a una màxima de trenta-i-un, per una acció simbòlica davant de la Borsa de Barcelona, en el context d'un piquet convocat per la CGT al centre de la ciutat, amb l'assistència de milers de persones. La Laura, davant de la Borsa, va agafar una caixa de cartró i uns papers que simulaven ser diners i hi calava foc, una petita foguera que els Mossos d'Esquadra van apagar sense cap mena de complicació mentre el piquet continuava la marxa, sense que es fes cap detenció. Per demostrar que era criminalment responsable, la jutge assegurava en la interlocutòria que l'acusada havia reconegut els fets i deia que, encara que l'acusada ho definia com a acció simbòlica, ella ho considerava com un delicte greu:

Pero además reconoce sin pudor que colocó la caja de grandes dimensiones delante de dicha puerta y le prendió fuego, con

total desprecio a la seguridad de las personas que había en el interior del edificio y con la evidente intención de causar daño, aunque en su declaración alegara que lo hisso como representación de un acto simbólico. Este simbolismo no puede interpretarse sino como la voluntad "simbólica" de quemar la Bolsa de Barcelona (Jutjat d'instrucció número 13, 180/2012-A).

Es convertia així un acte de protesta en un delicte sense proves ni justificacions clares i s'ordenava la presó provisional:

Ni em miraven, superseques, superdesagradables. Jo intentava explicar-me i allà: "Eso lo dice usted", i jo: "Claro que lo digo yo, es mi declaración." La caixa que era de 40 per 40, la van convertir en metre per metre. Vull dir, un acte simbòlic el van convertir com si la meva verdadera intenció era cremar l'edifici de la Borsa i fer mal a la gent que hi havia dins. Vull dir, van convertir un acte simbòlic en un acte terrorista. Jo ho estava sentint i pensava, però, clar, a la fiscalia se le ha ido la olla, però la magistrada tindrà dos dits de front. Però no, no, no ser quina era pitjor de les dues (E.10, veure taula 4).

En el cas dels empresonaments de l'Isma, el Dani i el Javi, destacava que un dels motius amb què es justificava la presó era la suposada reincidència delictiva. La jutge justificava que diferents celebracions i esdeveniments de protesta, algunes convocades i altres ni convocades, eren suficients per decretar aquesta mesura cautelar:

En el presente supuesto, la medida se hace necesaria, pues la consecuencia punitiva aparejada es elevada, lo que, en libertad, no garantiza en absoluta su disponibilidad al Tribunal. Pero además, en fechas próximas están previstos en Barcelona eventos que por su naturaleza son propicios a actuaciones criminales como las desplegadas por los presentados. Eventos tales como el Día del Trabajo, 1 de mayo; reunión de Presidentes de Bancos Centrales Europeos, días 2 al 5 de mayo; encuentro futbolístico entre F.C. Barcelona y R.C.D. Espanyol, día 4 o 5 de mayo. En definitiva, se trata con la medida de evitar la reiteración delictiva (Jutjat d'instrucció número 18, DP 1277/2012).

El cas d'una interlocutòria que responia a un escrit de defensa de l'Isma i el Dani, també es demostrava que, en l'ordre de la mesura, s'hi van fer presents connotacions subjectivistes de la persona, la qual cosa violava el principi de culpabilitat i hi introduïa aspectes extrajudicials. La jutge no tan sols feia al·lusió a les seves conductes, sinó que va fer referència a la seva possible ideologia i a què podien ser o podien haver fet en el passat. A més a més, en el seu argumentari feia referència a un article periodístic, aparegut a "La Vanguardia" en aquells dies, d'Enric Juliana, que explicava

els vincles de grups antisistema amb Itàlia. Vegem l'argumentari que la jutge presentava en la seva interlocutòria:

Cierto es que los encartados no habían sido detenidos hasta la fecha pero no comparte esta instructora la tajante afirmación del Letrado de que todos los integrantes de los grupos organizados de carácter antisistema y violentos están identificados por la Brigada de Información. Deseable sería por ello no excluye que tales grupos estén teniendo últimamente una mayor acogida, incluso individuos reclutados en el extranjero (¿italianos?), como fuentes revelan estos últimos días, lo que hace imposible hoy y nunca la total identificación de estos integrantes. Por lo que sí indiciariamente, por lo expuesto, revelan las actuaciones es que los dos encartados no constituyen unas personas neófitas, simples manifestantes que en un momento de ira hayan podido perpetrar un acto vandálico de arrojar contenedores a la vía. Iban indiciariamente pertrechados con material peligroso, instrumentos de comunicación y ropas adecuadas para la ocultación, todos estos elementos que cualquier mínimo conocedor de elementos antisistema pueden suponer forman parte de su equipamiento habitual (Jutjat d'instrucció número 18, DP 1277/2012).

Parlar de suposicions de qui eren o, en el cas de la Laura, transformar una acció simbòlica en una tan gran quantitat de delictes demostra amb claredat la violació del principi de jurisdiccionalitat, que és el que permet que es faci un procés de cognició per donar valor a la prova; per tant, si es lesiona aquest principi, també es lesiona el de presumpció d'innocència.

El fet que l'Isma, el Dani o el Javi fossin absolts per una situació d'incertesa probatòria i per la inexistència de proves concloents que demostrassin que ells eren els autors dels desordres públics que hi havia hagut, demostra que la presó provisional va servir més com una amenaça davant de la força de l'acció col·lectiva que no pas com una mesura que s'adeqüés a la regulació de quan es pot fer ús de la presó provisional. Tant en el cas de l'Isma i del Dani com en el del Javi els jutges no van donar per vàlides algunes de les declaracions dels testimonis policials per contradiccions o perquè les circumstàncies en què van passar els fets deixaven marge d'error en la identificació. En el cas de la Laura, un acord entre la fiscalia i la defensa i la retirada de la Generalitat de Catalunya com a acusació portarien a la rebaixa de la pena a tretze mesos i quinze dies de presó, enfront d'una demanda de l'acusació de dos anys i mig de presó. Es posava de manifest com la presó provisional servia com a mesura amenaçadora enfront d'uns moviments socials i sindicals que havien tingut molta força al carrer.

Les dades que he recollit sobre casos judicials relacionats amb la ciutat de Barcelona del període 2011-2015 aporten que, de les setze persones que han estat en presó provisional pels casos relacionats amb la vaga general

del 29 de març de 2012, amb els fets de Can Vies i amb les operacions Pandora I i II, cinc han quedat absoltes, una condemnada a quatre mesos i quinze dies de presó pel delictes de desordres públics i a nou mesos de presó pel delictes de danys causats mitjançant incendi, i deu persones més encara estan amb els processos judicials oberts i en fase d'instrucció. Les presons provisionals, en el cas català, encara no s'han traduït en penes de presó després de judici. De moment, doncs, es pot sustentar la hipòtesi que la presó provisional s'ha utilitzat més com a mesura d'excepció per generar sensacions d'amenaça i de por que no pas com pena real. Però, en canvi, a l'Estat espanyol sí que trobem l'ús de la presó com a pena després de la celebració del judici. L'Alfon, veí de Vallecas, era detingut el 17 de juny de 2015, i està complint avui una condemna de 4 anys de presó per tinença d'explosius durant la vaga general del 14 de novembre de 2012. Destaca, a més a més, que l'11 de setembre de 2015 la Direcció General d'Institucions Penitenciàries decidia endurir-ne el règim penitenciari i l'Alfon va passar a estar en règim FIES-5. La resposta antirepressiva madrilenya ha estat contundent amb la creació de "Madres contra la Represión", amb una clara argumentació que tot plegat s'ha tractat d'un muntatge policial, i amb la realització d'importants accions, com un "mur" integrat per unes 300 persones –inspirat en els murs humans construïts a Euskal Herria– que acompanyava l'Alfon en el tràngol de la detenció a les portes de la parròquia de San Carlos Borromeo, a Entrevías.

A l'Estat, un altre dels casos clarament relacionats amb la protesta social és el d'Andrés Bódolo, sindicalista del Sindicatos de Trabajadores Andaluz (SAT) i regidor de Jaén en Común, que a dia d'avui està complint condemna. De fet, la repressió al SAT és també un cas d'estudi important si volem comprendre com ha actuat el sistema penal enfront de la protesta en el si de l'Estat espanyol⁹⁶. Segons dades del mateix SAT, el 2015, als seus 600 afiliats se'ls demanaven més de 400 anys de presó i més d'un milió d'euros de multa per accions com, per exemple, l'"expropiació d'aliments" l'any 2012 en dos supermercats de dues poblacions andaluses, uns fets que van crear una important alarma mediàtica social i política. En tot cas, i retornant a Andrés Bódolo, aquest sindicalista està complint actualment una condemna de tres anys i mig per atemptat perquè Juan Ibarra, tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Jódar (Jaén) pel PSOE, va interposar una denúncia contra Bódolo i altres jornaleros del SAT arran d'uns aldarulls que hi va haver al setembre de 2012. Ibarra es volia obrir pas, amb l'ajuda de la policia local, entre els jornaleros que protestaven a les portes de l'Ajuntament per mostrar l'oposició a un expedient administratiu que s'havia obert a uns membres del SAT per l'incompliment d'una ordenança municipal.

⁹⁶ Pisarello i Asens (2014) en fan una primera aproximació en el seu llibre "La bestia sin bozal. En defensa del derecho a la protesta".

Però no ha estat tan sols la presó l'únic element simbòlic que ha fet la funció de prevenció especial per diluir la protesta; a Barcelona, després dels fets del juny de 2011, amb la protesta "Aturem el Parlament", i després dels fets de la vaga general del 29 de març de 2012, en van aparèixer diversos més, com les identificacions en situació de manifestació, les detencions esgraonades i de caràcter espectacular o la web d'identificació ciutadana. Però sobretot havia de destacar en l'ordre simbòlic l'ús de l'Audiència Nacional com a tribunal que s'havia d'utilitzar en dos casos relacionats amb la protesta. En el cas de la protesta "Aturem el Parlament", aquesta va arribar a l'Audiència per una querella interposada pel sindicat de funcionaris Manos Limpias, però els diferents diputats dels diferents partits de l'arc parlamentari, menys ICV-EUiA, mai es van negar a participar de tot el procés judicial ni tampoc van mostrar-se crítics amb la intromissió de l'Audiència Nacional amb els fets succeïts. El Parlament es va personar com a acusació particular, amb una petició de tres anys per un delictes contra les Institucions de l'Estat, al costat de Manos Limpias. A més a més, quan el 7 de juliol de 2014 l'Audiència Nacional absolia dinou dels vint encausats i en condemnava un a quatre dies de localització per una falta de danys, lluny d'acceptar la sentència, el Parlament, i també el govern català, juntament amb la fiscalia i el sindicat Manos Limpias, va recórrer la sentència de l'Audiència Nacional al Tribunal Suprem. En aquesta ocasió, CiU, PSC, PP i Ciutadans (C's) van donar suport al recurs, mentre que ERC es va abstenir, i ICV-EUiA i la CUP s'hi van oposar. El cas de l'acció "Rodea el Congreso", convocada a Madrid el 25 de setembre, amb unes característiques similars a l'acció "Aturem el Parlament", va ser denunciada per la policia a l'Audiència Nacional, amb la indicació que els manifestants tenien la intenció d'ocupació de la institució pública. En aquest cas, però, mai es va arribar a judici, perquè el jutge de l'Audiència Nacional Santiago Pedraz va donar "carpetada" al cas, en considerar que els imputats en cap cas van tractar d'envair el Congrés ni van alterar el normal funcionament de la cambra.

L'ús de la presó provisional i la judicialització de casos relacionats amb la protesta a través de l'Audiència Nacional no ha deixat de ser una estratègia d'amenaça d'on el poder polític podia arribar enfront d'un cicle de protesta que estava en un moment àlgid i disposat a enfrontar-se amb les autoritats.

Tota aquesta operació de judicialització d'una protesta rellevant del moviment 15-M a través de l'Audiència Nacional servia per assenyalar que l'excepcionalitat també valia per a la protesta. Com es sap prou bé, la sala penal de l'Audiència Nacional és el tribunal especialitzat, amb seu a Madrid, que s'encarrega d'investigar i judicialitzar els delictes de terrorisme. Per tant, està clarament relacionat amb el grup armat ETA i la seva judicialització, que ha acabat significant la judicialització de tota l'esquerra abertzale. L'Audiència Nacional també és l'encarregada dels delictes contra la corona, els de narcotràfic a gran escala, els delictes econòmics que causen un greu perjudici a l'economia espanyola i els comesos per

espanyols a l'estranger. L'Audiència va ser creada pel Reial Decret Llei 1/1997 de 4 de gener, en el mateix moment que s'acordava la desaparició del Tribunal i els Jutjats d'Ordre Públic, un motiu, juntament amb les seves funcions i el paper social que ha tingut, que ha fet que se l'hagi vinculat històricament a aquests organismes. Si bé no podem parlar d'un tribunal especial, perquè els jutges són de carrera i es tracta d'una institució prevista a la llei, sí que podem dir que estem davant d'una jurisdicció especialitzada. El fet que aquesta jurisdicció especialitzada estigui centralitzada a Madrid, en un únic tribunal, no deixa de ser una demostració de la politització que es vol aconseguir (Salelles, 2009).

Accions de protesta com la d'"Aturem el Parlament", la de "Rodea el Congreso" o la vaga del 29-M van ser rebudes per les autoritats governamentals, i fins i tot per partits polítics de l'oposició, com a desestabilitzadores i amenaçadores. La prevenció general que suposava la llei o l'existència de la mateixa presó no eren suficients per sufocar la protesta o regular-la en uns límits convencionals, de queixa, però no de confrontació o de desobediència, que era el que s'estava coent al carrer el 2011 i el 2012. Mesures d'ús excepcional com la presó provisional i la presentació davant de l'Audiència Nacional es posaven en marxa perquè l'amenaça penal es fes realitat i la realitat es convertís en amenaça. Si bé és cert, seguint De Giorgi (2005) i Wacquant (2006), que la creació d'un discurs, d'un imaginari i de tota una dimensió simbòlica al voltant d'un fenomen, un col·lectiu o un espai, és necessària per justificar les dinàmiques i les actuacions dels dispositius del sistema penal, també ho és que, en moments culminants de protesta i de qüestionament del discurs del poder, es genera un contradiscurs entre la població que fa que el poder hagi de posar en marxa nous usos dels seus dispositius penals per generar sensacions com la por i la persecució, cosa que fa patent que la dimensió simbòlica, discursiva o imaginària ja no és suficient. Seguint Garland (2005), es demostra que l'actuació o la no-actuació del sistema penal no depèn tan sols del discurs simbòlic que el poder construeix al voltant dels dispositius de control social i càstig, sinó també del discurs que assumeix i crea la societat civil, en aquest cas en l'àmbit de la protesta. Fer ús de l'excepcionalitat, utilitzada en altres àmbits tan polititzats en la nostra societat com és el fenomen de la violència política d'ETA, serveix per criminalitzar la protesta, però també per demostrar, ja no amb paraules, sinó amb fets, fins on és capaç d'arribar el poder.

4.2 Acusacions desproporcionades i poques condemnes judicials

Els operadors del sistema judicial, en concret la fiscalia, però també la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona quan han actuat com a acusacions particulars, s'han mostrat molt severes a l'hora de demanar condemnes per a les persones detingudes i denunciades en contextos de

protesta. Unes acusacions desproporcionades han col·laborat a crear una amenaça simbòlica enfront de la protesta, sobretot si aquesta era desobedient o desafiava les autoritats. Un dels exemples més rellevants de la desproporció de l'acusació és un cas, encara obert, en què la fiscalia fa peticions d'entre 11 i 14 anys de presó per a vint-i-cinc estudiants, un professor i un membre del PAS de la UAB per haver participat en l'ocupació del Rectorat de la Universitat l'any 2013. El fiscal considera que hi havia una pla preconcebuda i que hi va haver una seqüència de comportament criminal que havia estat prèviament planificada, i, si bé potser no es pot acreditar que tots els acusats participessin en cada una de les actuacions qualificades de delictives, sí que es considera que tots hi van donar suport explícit i en van executar alguna actuació de forma coordinada i com a estratègia conjunta amb els altres. Així, doncs, participar en una roda de premsa s'arriba a considerar un delicte. Les acusacions en el cas d'"Aturem el Parlament de Catalunya" (juny de 2011) també són un exemple d'imputació absolutament desproporcionada: simples actes de protesta acaben sent considerats delicte contra les institucions de l'Estat. Això explica que actualment hi hagi vuit persones condemnades per una sentència del Tribunal Suprem –contradient la sentència de l'Audiència Nacional– per actuacions com seguir un parlamentari amb els braços en creu, interpel·lar-lo, aixecar els braços i corejar consignes, recriminar les polítiques de retallades, dir a un parlamentari que no els representava, exhibir una pancarta o cridar als parlamentaris que no passessin. Queda clar que el Tribunal Suprem imposa la presó per la intencionalitat de la protesta, que tindria com a objectiu obstaculitzar o aturar l'actuació del Parlament, més que per les actuacions de les persones imputades (Perdigueró, 2015). Penes desmesurades com les que m'acabo de referir han quedat clarament determinades per la definició que fa de protesta el poder judicial. La democràcia queda, doncs, clarament en joc. Tornaré més endavant sobre aquesta qüestió.

Segons dades d'Alerta Solidària (Agència Catalana de Notícies, 2016), per exemplificar el que he dit fins aquí, de resultes de la jornada de vaga del 29 de març de 2012, es van encausar vuitanta-nou persones en trenta-quatre processos judicials diferents. Alerta Solidària calculava que la fiscalia els demanava penes que sumaven més de 200 anys de presó per 167 delictes. El 20 de març de 2016, l'organització afirmava que només s'havien jutjat la meitat dels casos, aproximadament, i més del 87% dels acusats havien quedat absolts. El 100% del delictes i faltes per danys, seguretat vial o deslluïment de béns quedaven absolts, i el 92% dels delictes de desordres públics també. Alerta Solidària remarcava que els condemnats havien rebut unes penes que sumaven, entre tots ells, dos anys i set mesos de presó pels delictes i faltes amb penes menys greus.

Les dades recollides per mi mateixa confirmen que les acusacions han estat desproporcionades. Aquestes dades indiquen que, en el període 2011-2015

en casos relacionats amb Barcelona, enfront d'una petició fiscal que ha sumat una xifra aproximada de 238.000 euros en concepte de penes de multa, la suma de les condemnes ha estat aproximadament de 8.520 euros. Les dades recollides en aquesta recerca també indiquen que enfront d'una petició fiscal que suma una xifra de 437 anys i 41 mesos de presó, la suma de les condemnes és de 37 anys i 6 mesos de presó.

Les dades sobre casos arxivats, absolucions i condemnes reconfirmen la desproporció de les acusacions. Encara que es denota que hi ha hagut algunes condemnes, en el cas català, a dia d'avui no s'ha arribat a portar ningú a la presó. Les dades indiquen que les causes d'un 43,47% de persones encausades han quedat arxivades, però això només representa un 16,07% dels casos judicials tractats (és a dir, de 6 causes judicials analitzades d'un total de 56). Tot plegat s'explica bàsicament pel fet que s'han arxivat molts casos d'ocupacions d'establiments, com ara les entitats bancàries, en què s'han vist implicades moltes persones. Les causes d'un 18,46% de persones encausades han acabat amb absolució (ja sigui per judici de faltes i/o per delictes), les causes d'un 14,61% de persones encausades han acabat amb condemna (ja sigui per judici de faltes i/o per delictes) i el 23,46% de persones encausades tenen el judici en procés d'instrucció; per tant, a dia d'avui, estan esperant sentència, si no és que en aquest 23,46% també hi ha aquelles persones de les quals no dispo de informació del seu cas. Les dades recollides indiquen que els jutjats de segona instància han tendit més a ratificar condemnes que no pas a absoldre persones condemnades pels jutjats de primera instància. Del 68,57% de les persones condemnades, només n'han absolt un 8,57%. El 22,85% restant no ha recorregut o es desconeix què ha fet.

Les dades demostren la tendència de com ha actuat el sistema judicial: s'han demanat condemnes molt altes per part de les acusacions, cosa que ha creat una sensació d'atemoriment i amenaça. Les condemnes judicials han estat menors, però n'hi ha hagut. La majoria d'absolucions s'han produït per falta de proves, i en pocs casos els jutges han dictat sentències que fessin referència al dret a protestar com a motiu d'absolució.

Es referma així que el sistema judicial, a través de les parts acusadores, ha fet una funció amenaçadora per a la protesta, però després no ha estat possible establir condemnes, ja sigui per falta de proves o perquè, enfront de la lluita antirepressiva, els jutjats hagin volgut guardar un cert equilibri social.

Un element característic, com ja he apuntat, d'aquesta etapa és que la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona han estat exercint d'acusació particular o popular en els casos de delictes contra l'ordre públic. És una mesura absolutament inusual, que no s'utilitza en cap altre tipus de delictes que causi importants danys socials, com la violència domèstica o la corrupció. Es tracta d'una mesura absolutament innecessària, perquè és el

ministeri fiscal el que representa l'interès públic. Tots els advocats, al llarg de les entrevistes, fan explícita la falta de sentit de la mesura i la capacitat que té de criminalitzar la protesta social:

En aquest sentit, és destacable les acusacions populars i particulars de la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona; això ho comencen a fer amb el Saura i és com una dinàmica que s'estableix. Sempre que hi ha grans mobilitzacions es fa. Aquí, els advocats hem portat una batalla impressionant per intentar eliminar-les del procediment, perquè entenem que no tenen dret ni la Generalitat ni l'Ajuntament a personar-se en un cas quan el que s'està tractant són desordres públics i atemptats contra l'autoritat. Altra cosa és que hi hagi agents lesionats o béns de la Generalitat o l'Ajuntament danyats. Aleshores sí, es poden entendre com a perjudicats, però quan és desordre i atemptats considerem que no. Ho feien com a acusació particular i els jutjats els hi permetien. A base de la batalla de cada vegada recórrer aquesta personació i al·legar el perquè no semblava que poguessin estar molt perjudicats, alguns jutjats, alguns sí, altres no (...), els van començar a expulsar dels procediments. Aleshores van intentar-ho com a acusació popular i en alguns jutjats també hem aconseguit que s'eliminés, perquè és una manera de pervertir l'acusació popular, que està pensada per a la ciutadania, per a la ciutadania organitzada, i no per al govern i per al poder executiu (E.13, veure taula 4).

[...] és una vergonya que pràcticament només passa a Barcelona. L'Ajuntament de Barcelona posa un advocat en els procediments en què hi ha hagut qualsevol peça... Per més petit dany que hi hagi en el mobiliari urbà, l'Ajuntament apareix com a acusació, i això no passa enlloc. Jo crec, em llenço a la piscina, però la resta d'ajuntaments del món, vull dir en el nostre entorn, el que fan és utilitzar un criteri de gravetat i compareixen en aquells procediments en què ha passat alguna cosa greu, i el criteri de gravetat té a veure amb lesions de béns personals, o sigui, que algú hagi pres mal. (...) Evidentment, jo crec que és una obligació del propi Ajuntament que quan un treballador seu li ha passat això, comparegui. Però quan es compareix per protegir papereres i contenidors, aquí evidentment hi ha un missatge ideològic diferent i que no està justificat (...) (E.15, veure taula 4).

Les dades recollides per aquesta recerca indiquen que un 72,44% de persones han estat acusades o per la Generalitat de Catalunya o per l'Ajuntament de Barcelona, o per les dues institucions. En concret, un 67,34% de persones han estat acusades per la Generalitat de Catalunya i un 36,73% de persones han estat acusades per l'Ajuntament de Barcelona.

En diverses ocasions, la Generalitat de Catalunya o l'Ajuntament de Barcelona s'han acabat retirant de l'acusació o han rebaixat les penes demanades. Els advocats no s'han cansat d'interposar recursos perquè les administracions es retiressin com acusació particular de causes on no hi havia ni agents lesionats ni béns de la Generalitat o de l'Ajuntament danyats. Del total d'acusacions que ha fet una de les dues administracions, recollides en la meua base de dades, el 26,76% de persones acusades han estat objecte d'una demanda de pena d'una o de les dues administracions superior que la que demanava la fiscalia. Aquestes dades mostren que les dues administracions catalanes han actuat de forma més severa que la mateixa fiscalia. Com mostro en el següent capítol, els nous partits polítics que han entrat a les institucions han fet passos endavant perquè les administracions es deixessin de personar en les acusacions.

4.3 El dret a la protesta en qüestió en seu judicial

Com ja he anotat en diferents moments d'aquesta tesi doctoral, l'ampliació d'aquesta recerca suposaria la necessitat de fer una anàlisi en profunditat de les sentències judicials i d'algunes interlocutòries per comprendre de quina manera el dret a la protesta ha estat conceptualitzat i garantit per les instàncies judicials. Aquest és un tema cabdal si, seguint Gargarella (2005, 2008), partim de la premissa que els jutges tenen un paper fonamental a l'hora de definir el grau de democràcia d'una societat.

Una revisió ràpida d'algunes de les sentències i interlocutòries del període d'estudi, mitjançant la base de dades elaborada per mi mateixa, indica que les absolucions o condemnes vénen normalment justificades per la certesa probatòria dels fets. És a dir, per la certesa probatòria que hi ha hagut desordres públics, atemptats a l'autoritat o danys, per posar els delictes més destacats. En aquest punt, és destacable que trobem sentències judicials que donen absoluta confiança als testimonis policials que participen en el judici, com seria el cas Quatre Roses de Can Vies o dels tretze joves també de Can Vies. Però també trobem moltes altres sentències judicials que consideren que els testimonis policials són insuficients, sigui perquè són contradictoris entre si, sigui per considerar-los pocs fiables per la confusió en la identificació que hi pot haver hagut en el moment dels esdeveniments (destacable és en aquest sentit que algunes sentències no donen cap tipus de validesa a les identificacions que fa la policia de les persones imputades mitjançant la indumentària) o també pel fet de ser sentències judicials que donen importància a les declaracions d'altres testimonis que no són agents policials. Així s'expliquen moltes de les absolucions de la vaga general del 2012, com és el cas de l'Isma i el Dani, dels joves del Vendrell, dels quatre joves del Poblenou, del Roger i el Mercader, dels joves de les Corts i dels joves del Clot o la del cas del Corte Inglés.

En altres casos, les sentències també han criticat com s'han dut a terme els reconeixements fotogràfics per part dels Mossos d'Esquadra. És el cas del Corte Inglés, relacionat amb els fets de la vaga del 29 de març de 2012, en què la sentència crítica que el reconeixement fotogràfic s'ha fet mitjançant una fotografia extreta dels fitxers policials quan la persona no tenia antecedents penals; a més a més, la sentència obliga la policia catalana a destruir totes aquelles dades a què la policia havia pogut accedir gràcies a l'autorització del jutjat d'instrucció d'obtenir dades de geolocalització del telèfon mòbil dels acusats durant el 29 de març de 2012. La sentència considera que les dades a què s'ha accedit són de persones sense antecedents i ordena, doncs, la destrucció de tots els arxius. En una línia semblant, la sentència de l'Audiència Nacional pel cas "Aturem el Parlament" determina que els reportatges fotogràfics fets per la policia catalana no poden ser tinguts en compte com a prova incriminatòria, perquè no es van fer amb l'assistència lletrada que requerien, perquè les persones a què es volia incriminar van ser detingudes sense necessitat i perquè se'ls van fer fotos en determinades postures i posant-los determinades peces de roba (Serra Perelló, 2015).

La falta de proves i/o el fet de considerar una falta de garanties processals en l'obtenció de proves per la policia han determinat que els jutjats dictessin sentències absolutòries, però, en canvi, en poques sentències judicials hi ha argumentacions detallades sobre si amb la condemna o l'absolució s'està garantint el dret a la protesta.

En canvi, en relació amb el dret a la protesta són molt destacables les sentències generades per l'Audiència Nacional i el Tribunal Suprem sobre els fets d'"Aturem el Parlament. No deixarem que aprovin les retallades", del 15 de juny de 2011, a la ciutat de Barcelona. El detall dels fets sobre el que va passar aquell dia queda àmpliament explicat en el següent capítol, però en aquest punt s'ha de destacar que es tractava d'una acció de protesta convocada pel 15-M que pretenia manifestar-se a les portes del Parlament de forma "massiva, determinada i pacífica" perquè els pressupostos del 2011, que suposaven importants retallades socials, no fossin aprovats. El cas donaria lloc a vint imputacions per un delicte contra les institucions de l'Estat i, pel tipus de delicte, tot plegat quedaria en mans de l'Audiència Nacional. La sentència de l'Audiència Nacional del 7 de juliol de 2014 va absoldre les persones acusades del delicte contra les institucions de l'Estat, però, el 17 de març de 2015, el Tribunal Suprem es pronunciava contra la sentència de l'Audiència Nacional i condemnava a vuit de les persones acusades a una pena de presó per aquest delicte.

Les sentències relacionades amb els fets d'"Aturem el Parlament" són de gran interès per fer una anàlisi de com és concebut en seu judicial el dret a la protesta i, de fet, ja han estat objecte d'anàlisi des de l'àmbit acadèmic del dret (Aparicio, 2015; Quintero, 2015). En aquest punt, doncs, no

pretenc fer cap anàlisi exhaustiva d'aquestes sentències. Només vull fer patent, que els fets del Parlament han obligat els jutjats a definir com interpreten el principi democràtic i el dret a la protesta. El fet que aquell dia els manifestants assenyalessin el Parlament –màxima institució de la democràcia parlamentària– i unes acusacions que van fer ús del delictes contra les institucions de l'Estat van obligar els jutjats a debatre sobre la qüestió del dret a la protesta i la democràcia, una qüestió que en moltes altres sentències judicials queda obviada. L'argumentari per explicar si es proven altres tipus de delictes permet que els jutjats es separin de la qüestió del dret a la protesta.

La sentència del Tribunal Suprem 161/2015, de 17 de març, acaba considerant que accions com "seguir un parlamentari amb els braços en creu, interperlar-lo, aixecar els braços i corejar consignes, exhibir una pancarta i cridar que no passin" configuren un delictes recollit en l'article 498 del Codi Penal, segons el qual "seran castigats amb una pena de tres a cinc anys els que utilitzessin força, violència, intimidació o amenaça greu per impedir a un membre del Congrés dels Diputats, del Senat o d'una Assemblea Legislativa de Comunitat Autònoma, a assistir a les seves reunions, o, pels mateixos mitjans, és coartés la lliure manifestació de les seves opinions o l'emissió del seu vot". La condemna del Tribunal Suprem és possible perquè es fa recaure en les accions i en les vuit persones condemnades el contingut polític d'una acció. De fet, el Tribunal Suprem, en la sentència, fa referència a les consignes difoses pels convocants de la manifestació i a un "clima coactiu" i una "atmosfera intimidatòria" (Aparicio, 2015; Perdiguero, 2015; Serra, 2015) per justificar que els manifestants condemnats van cometre delictes. De fet, les diferents accions dels que acaben sent condemnats, agafats aïlladament, no podrien ser més que considerades un exercici bàsic de la llibertat d'expressió (Aparicio, 2015).

La sentència del Tribunal Suprem sembla lesionar el principi de materialitat i culpabilitat al qual es refereix Ferrajoli (1995), perquè en el relat argumental de la sentència no s'estaria determinant si les accions, i la seva major o menor intensitat, van impedir realment que els parlamentaris es poguessin reunir (Aparicio, 2015). De fet, els parlamentaris van començar la seva tasca amb un lleu retard, les retallades es van aprovar i la pràctica totalitat dels parlamentaris no van sentir que perillés la seva vida (Serra Perelló, 2015). A més a més, també és destacable que les persones condemnades van actuar com milers de persones que eren allà i, per tant, el que es fa amb la sentència és que paguin l'infortuni de ser els únics identificats per l'acció (Aparicio, 2015). La lesió d'aquests principis ja fa evident que la decisió judicial pot superar els marges del garantisme, perquè està castigant unes accions que podríem considerar simplement manifestació del dret a la llibertat d'expressió i del dret a la protesta. Per

tant, la condemna del Tribunal Suprem ja posa sobre la taula com conceptualitza la protesta aquest tribunal, alhora que ens deixa entreveure que l'ús del dret penal pot ser utilitzat per criminalitzar un col·lectiu, unes idees i unes accions que estaven suposant un alt grau d'enfrontament amb les autoritats governamentals.

Però la sentència del Tribunal Suprem, en el cas del Parlament, és sobretot l'expressió de fins on pot arribar el dret a la protesta en la seva relació amb el dret a la participació política per mitjà dels representants (Aparicio, 2015). Aquesta sentència pren un clar partit en aquest sentit: "Cuando la perturbación de su ejercicio tiene como destinatarios a los representantes parlamentarios, la obstaculización de sus funciones afecta, no sólo a estos, sino también al derecho de los ciudadanos a participar en los asuntos públicos a través de sus representantes, reconocido en el apartado 10 del mismo art. 23 del CE..." (Tribunal Suprem 161/215, p.56, citat a Aparicio, 2015). O quan diu: "Paralizar el trabajo ordinario del órgano legislativo supone afectar, no ya el derecho fundamental de participación política de los representantes políticos y, en general, de los ciudadanos catalanes, sino atacar los valores superiores del orden democrático" (Tribunal Suprem 161/215, p.58, citat a Aparicio, 2015). L'argumentari de la sentència en demostra el caràcter polític i la conceptualització que fa del principi democràtic i del dret a la protesta. L'única participació que s'accepta és la que es canalitza a través de la institució parlamentària i, en canvi, no reconeix la participació ciutadana mitjançant la protesta (Aparicio, 2015; Serra Perelló, 2015).

En canvi, la sentència de l'Audiència Nacional 31/2014, de 7 de juliol, planteja de forma molt diferent aquesta qüestió. En la lectura del seu argumentari, es pot veure que es considera que les accions s'han d'avaluar com a delictes o no en funció de la dinàmica i el sentit de la manifestació, i acaba considerant que les accions, per les quals els acusats podrien ser condemnats, estan vinculades al dret a manifestació. En el text de l'Audiència Nacional, es pot entreveure que els jutges comprenen que la protesta davant de seu parlamentària i la reclamació als representants polítics és expressió de democràcia:

Porque la sanción penal que no tuviera en cuenta que los acusados cuyos actos analizamos ejercían un derecho fundamental, enviaría un mensaje de desincentivación de la participación democrática directa de los ciudadanos en las cosas comunes y del ejercicio de la crítica política. Porque las acciones que las acusaciones pretenden incriminar consistían en la expresión pública de la crítica a quienes ostentaban en aquel momento la representación popular, por parte de un grupo de personas que se confrontaban con sus parlamentarios –en los términos que la autoridad gubernativa había considerado–, para

trasladarles un comunicado de repulsa ante las decisiones que iban adoptar en la sesión plenaria, algo que se integra en el núcleo de la democracia, en el corazón del sistema, en la medida que expresa participación ciudadana directa, libertad de expresión, pluralismo político y acceso al espacio público de las voces de disenso de los desfavorecidos por las políticas públicas de austeridad, es decir, remoción de los obstáculos a la igualdad (Audiència Nacional, 31/2014, p. 68, citat a Aparicio, 2015).

Les sentències pel cas del Parlament posen de manifest la importància que tenen els jutges a l'hora d'interpretar la Constitució i els drets fonamentals com el dret a la protesta. Però l'interès del cas és que la conceptualització de què és democràcia que planteja el 15-M als carrers arriba inevitablement en el debat parlamentari, com mostro en el següent capítol, però també es fa present en alts tribunals on es fa evident que el dret no està lliure de posicions respecte a com es concep i es dibuixa un sistema polític i econòmic.

La decisió del Tribunal Suprem margina la participació ciutadana directa, per només posar en valor la representació parlamentària aconseguida mitjançant les eleccions i, per tant, es fa una reducció de la democràcia a dret al sufragi. Així, doncs, només s'entén el principi democràtic com una noció merament procedimental i no substancial (Aparicio, 2015). Una concepció àmplia de democràcia com la que plantejen autors com Ferrajoli (1995) o Tilly (2007, 2010) implica Estat social, garantidor de drets socials, Estat de Dret que no permeti que hi hagi poders sense regulació i actes de poder incontrolables, i democràcia també en el sentit procedimental. De fet, seguint Ferrajoli (1995), la garantia de drets socials i la regulació de poders d'un estat són previs a qualsevol decisió i discussió democràtica. La sentència del Tribunal Suprem obvia que precisament el motiu que porta la població a manifestar-se davant de seu parlamentària és la reclamació d'uns béns bàsics –que a més a més pretenen ser retallats–. Segurament, i seguint Gargarella, en el cas del Parlament, els jutjats haurien d'haver estat capaços de jerarquitzar drets i de respectar que el dret a la protesta és un dels primers drets quan les dificultats d'accés als recursos vitals i les dificultats per activar espais d'expressió i diàleg social són una realitat per al col·lectiu que protesta.

En la línia de veure com es conceptualitza el dret a la protesta i el principi democràtic seria de molt interès per a la investigació futura aprofundir en com s'han resolt en seu judicial els casos relacionats amb els "escratxes". Els "escratxes" a membres del PP, per part de la PAH, van encendre una polèmica social, que es traslladava a seu judicial, sobre si l'"escratxe" s'ajustava al dret de reunió o manifestació, o si, per contra, suposava un delictes de amenaces o de coacció (Quintero, 2015).

5. Mesures d'excepcionalitat mitjançant el sistema penal estàtic

En aquest apartat passo a destacar quins són els principals canvis que s'han produït en matèria legislativa i que han tingut un clar efecte sobre el dret a la protesta. El període d'anàlisi d'aquesta tesi doctoral destaca per un desplegament legislatiu que té com a objectiu principal tenir més control sobre les situacions i els tipus de protesta. Això és un element fonamental que s'ha de tenir en compte, perquè indica com l'acció col·lectiva sorgida arran del 15-M ha implicat una important redefinició del que és infracció o delictes. Segurament és el canvi legislatiu més important en aquesta matèria que s'ha fet mai en democràcia a l'Estat espanyol. La modificació de la Llei de Seguretat Ciutadana i la del Codi Penal, com ja he ressaltat en diverses ocasions al llarg del document, són d'interès d'anàlisi per comprendre quins han estat els principals canvis legislatius que han tingut efectes directes sobre el dret a la protesta.

5.1 La vinculació entre terrorisme i protesta

La modificació del Codi Penal del 2015, com ja he dit, ha significat un canvi important pel que fa als delictes de terrorisme. Les modificacions en aquest àmbit, a més a més d'agreujar l'excepcionalitat que ja contenia la tipificació d'aquests delictes, sembla voler establir vincles entre actes de protesta i delictes de terrorisme.

La definició de què és un delictes terrorista ens acosta a una legislació d'excepció, perquè es defineix aquest delictes en referència a les motivacions polítiques subjectives. A més a més, la tipificació del delictes considerat com a terrorisme lesiona el principi de legalitat, i més en concret, el d'estricta legalitat, que en la classificació de Ferrajoli (1995) apareix com un dels fonamentals d'un sistema garantista. Una falta de definició precisa i unívoca del delictes ha donat lloc a definicions laxes que obren encara més la possibilitat que la moral, la ideologia i altres criteris extralegals puguin envair decisions judicials respecte al fet delictiu considerat com a terrorisme.

El Codi Penal –fins abans de la modificació que suposa la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març– i la Constitució Espanyola defineixen el concepte "terrorisme" en funció de les finalitats perseguides. Concretament, parlen d'alterar greument la pau pública i subvertir l'ordre constitucional. Es considera que perquè hi hagi un delictes terrorista és necessari que la conducta tipificada es porti a terme per persones que pertanyen o actuen al servei o col·laboren amb bandes armades, organitzacions o grups terroristes. No es parla únicament de banda armada, que permetria centrar la incriminació en la perillositat dels mitjans utilitzats, sinó que també inclou el terme organització. És a dir, es difumina la qüestió de les armes i es posa l'atenció en les finalitats d'aquests grups.

En aquesta definició, doncs, s'incorpora el terme organització com a condició i es posa l'atenció en les finalitats del delictes, cosa que obre la porta a centrar-se més en els objectius, en els pensaments o en els projectes polítics que en la gravetat dels fets, i es poden imposar així criteris extralegals. Accions com les dels GAL, per exemple, no s'han considerat terroristes, perquè no practicaven la subversió constitucional: no pretenien destruir l'Estat, sinó més aviat preservar-lo. La interpretació d'aquesta noció s'ha limitat a aplicar la definició de terrorista a grups de l'esquerra revolucionària i n'ha deixat a fora altres pràctiques lligades al terrorisme d'Estat (Lamarca, 2008). La finalitat definida com a "alteració de la pau pública" també aporta interrogants importants, perquè pot estar qualificat com a terroristes grups que només persegueixen atemptar contra el normal desenvolupament de la vida ciutadana, sense pretendre la subversió de l'ordre constitucional. Aquesta interpretació del terme ens podria portar a altres tipus delictius i molt especialment als desordres públics que també requereixen l'actuació de grup (Lamarca, 2008).

El caràcter ideologitzant del delictes de terrorisme queda accentuat amb la modificació que suposa la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març del Codi Penal, que inclou, en el seu article 573, l'ampliació del catàleg de les finalitats terroristes. El Codi Penal del 1995 incloïa, com a finalitats terroristes, "subvertir l'ordre constitucional" o "alterar greument l'ordre públic". La Llei Orgànica 7/2000, de 22 de desembre, afegia com a finalitat "el fet de contribuir a atemorir els habitants d'una població o col·lectiu social, polític o professional". Un afegit que permetia, més fàcilment, que la *kale borroka* pogués ser castigada com a delictes de terrorisme (Lamarca, 2008; Arzuaga, 2010).

La Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, també, recull com a nova finalitat el fet de "suprimir o desestabilitzar el funcionament de les institucions polítiques o estructures econòmiques o socials de l'Estat o obligar els poders públics a realitzar un acte o a abstenir-se de fer-lo"⁹⁷. La imprecisió i la falta de seguretat jurídica poden fer-nos pensar que mitjançant aquesta definició es podrien incriminar accions dels moviments socials com les que es van poder veure el 2011 i el 2012 a Barcelona amb la mobilització d'"Aturem el Parlament" o a Madrid amb la mobilització de "Rodea el Congreso". S'obre, doncs, la porta a incriminar la mobilització social mitjançant delictes que es defineixen en matèria de terrorisme.

⁹⁷A més a més, s'hi afegixen dos supòsits més, com desestabilitzar el funcionament d'una organització internacional o provocar estat de terror en una població. Aquestes noves finalitats responen a la intenció que té l'Estat de donar resposta contundent a tot allò que pugui ser classificat de terrorisme gihadista, a la vegada que sembla voler incorporar situacions que poden desestabilitzar o suprimir el funcionament institucional.

En aquesta línia de vinculació entre terrorisme i protesta, la modificació del Codi Penal del 2015 estableix per primera vegada que el delicte de desordres públics i els delictes de rebel·lió i sedició, "quan es cometin per una organització o grup terrorista o individualment, però emparats en ells, es castigaran amb la pena superior en grau que es preveu per a aquests delictes" (article 573.4 bis CP). Una ampliació de delictes de desordres públics i dels seus agreujants –que aquesta mateixa codificació del Codi Penal inclou, com mostraré més endavant– i la mateixa ambigüïtat en la definició de què es considera terrorisme –com ja he demostrat en aquest mateix apartat– deixen un marge ampli perquè algunes accions violentes de protesta al carrer puguin ser castigades amb penes molt altes.

També és en la definició del que es considera com a delicte de terrorisme que s'hi afegixen, amb la modificació del Codi Penal, els delictes informàtics quan es cometin amb finalitats considerades terroristes (article 573 CP). El legislador sembla armar-se d'aquesta manera davant del fenomen que han suposat els atacs informàtics dirigits a l'administració estatal. El fenomen Anonymous⁹⁸, d'àmbit internacional, i que ha sorgit i s'ha desenvolupat precisament en aquest període, pot haver suposat la introducció dels articles que consideren terrorisme delictes informàtics, com el que s'expressa en l'article 264-4 –es considera delicte el fet "que per qualsevol medi, sense autorització i de manera greu borrés, danyés, deteriorés, alterés, suprimís o fes inaccessible dades informàtiques, programes informàtics o documents electrònics aliens", i s'agreuja la pena "si els fets han afectat al sistema informàtic d'una infraestructura crítica o s'ha creat una situació de perill greu per a la seguretat de l'Estat, de la Unió Europea o d'un Estat membre de la Unió Europea"–, uns delictes informàtics que serien castigats amb sancions més altes si es considera que tenen una finalitat terrorista. Una ampliació de la definició de terrorisme, com he mostrat, que podria possibilitar que atacs informàtics que es presenten com a queixa i reivindicació es poguessin arribar a considerar delictes de

⁹⁸Anonymous és un moviment internacional de ciberactivistes d'estructura bastant oberta que fa diverses accions mitjançant Internet per denunciar públicament els atacs a la llibertat d'expressió. El seu lema és: "El conocimiento es libre. Somos Anonymous. Somos legión. No perdonamos. No olvidamos. ¡Esperadnos!". Vull destacar dos accions que es van dur a terme mitjançant Internet per denunciar la repressió policial i també l'aprovació de l'anomenada "Llei mordassa". Al maig de 2016 era "hackejat" el twitter del Sindicat dels Mossos d'Esquadra, es filtraven dades d'agents i es denunciaven casos com el de Ciutat Morta, el de Juan Andrés Benítez o el d'Ester Quintana. L'acció era reivindicada amb el pseudònim Phineas Fisher o Hack Back. Al juny de 2016, Anonymous, reivindicava que havia "hackejat" la web de la mútua de la Policia Nacional, Mupol, i feia públiques les dades de diferents agents. L'acció, a més a més de respondre a la "Llei mordaza", era una clara resposta als fets que havien quedat explicats mitjançant el documental Ciutat Morta, i també contra la detenció de tres persones que havien estat acusades de formar part d'Anonymous pocs dies abans.

terrorisme. Així es van diluïnt cada vegada més els marges entre el que són accions de protesta i el que és un delictes terrorista.

5.2 La protesta com a agreujant de la pena

Les diverses modificacions del Codi Penal que s'hi han introduït des de la seva aprovació el 1995 mai havien suposat canvis en el títol XXII, dedicat als delictes contra l'ordre públic. El cicle de protesta que hi ha hagut en els anys d'anàlisi ha donat lloc a una modificació substancial d'alguns d'aquests articles. Els delictes més comuns que es donen en situacions de protesta tenen a veure amb aquest títol del Codi Penal i més específicament amb els capítols dedicats als "atemptats contra l'autoritat, els seus agents i els funcionaris públics", "a la resistència i desobediència" i als "desordres públics". Els delictes que es fan servir per castigar algunes accions que es donen en situacions de protesta a l'espai públic tenen a veure amb els articles que inclouen els capítols que acabo d'anomenar. Les dades que presento a la taula 11 ens demostren que el creixement de la protesta durant els anys 2010, 2011 i 2012 van fer augmentar aquests tipus de delictes. Les tres vagues generals, una el setembre de 2010 i les altres dues durant el 2012, són explicatives de les xifres que presenten aquests dos anys. La constant protesta al carrer el 2011 explica la xifra d'aquest tipus de delictes en aquest any (veure taula 10).

Taula 10. Nombre total de manifestacions i concentracions comunicades i no comunicades i delictes contra l'ordre públic. Catalunya, 2009-2014

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Manifestacions i concentracions (comunicades + no comunicades)	3.861	3.877	8.091	4.717	7.538	6.407
Delictes contra l'ordre públic	276	358	339	328	244	254

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Informes de Seguretat del Departament d'Interior (2009a, 2010a, 2011a, 2012a, 2013a, 2014a).

Respecte a la modificació del Codi Penal destaca que el delictes de desordre públic, amb la nova Llei Orgànica del 2015, per produir-se ja no tan sols caldrà que es doni en grup, sinó que també es considerarà que es pot dur a terme de forma individual si l'individu s'empara en el grup (article 557 CP). El legislador amplia la definició del que és desordre públic i possibilita que ja no sigui el factor "actuar en grup" el que el defineixi, sinó també "quan una persona s'empara en el grup". També és en aquest mateix article que s'al·ludeix que existirà delictes de desordre públic quan es facin actes de violència sobre les persones i les coses, i s'abandonen, doncs, els conceptes "lesions a les persones" o "danys en les propietats", molt més específics i mesurables. Tot plegat suposa una nova conceptualització del que fins aleshores s'entenia com a desordre públic. La nova definició del delictes

lesiona el principi d'estricta legalitat definit per Ferrajoli (1995) i deixa molt més marge als òrgans judicials per considerar que diverses actuacions són delictes de desordre públic. De fet, deixa marge perquè el delicte de desordre públic pugui ser imputat a tota persona que pugui ser situada al lloc dels fets, encara que no hagi participat en els successos que determinen la il·licitud penal (Quintero, 2015).

També és en el mateix capítol de delictes de desordre públic on trobem un exemple evident que les penes pel delicte de desordre públic s'agreugen lesionant el principi de necessitat, que Ferrajoli (1995) defineix com un dels principis garantistes. En l'article 557 del Codi Penal, es defineix novament el delicte de desordre públic i, si bé no se n'augmenta la pena, s'hi afegeixen diferents situacions que sí que l'agreugen notablement (de sis mesos a tres anys de presó, la pena passa a ser de sis mesos a sis anys de presó). També és destacable d'aquest article que s'indiqui que aquestes conductes que agreugen el delicte també poden ser considerades demostratives d'altres delictes que recull el Codi Penal i, per tant, la pena que en resulta de la seva determinació no n'exclou altres penes que vinguin donades per altres delictes.

Però el que més destaca en relació al tema que ens ocupa és que un dels supòsits agreujants del delicte de desordre públic és el fet que es produeixi en el si d'una manifestació o en el si d'una reunió nombrosa (article 557 CP). S'obre, doncs, un espai per criminalitzar i penalitzar la protesta, i el que és tipificat com a delicte de desordre públic s'assegura que es podrà castigar amb una pena major si és en el marc de la protesta. Amb aquest possible agreujant del delicte es viola els principis de lesivitat i de materialitat definits per Ferrajoli (1995). En relació amb el principi de lesivitat, s'ha de ressaltar que manifestar-se en si no suposa ni cap dany ni lesió a un bé jurídic, i en relació amb el principi de materialitat també s'ha d'apuntar que manifestar-se no dona lloc a cap resultat danyós o perillós.

En la línia de criminalitzar més la protesta, la inclusió de l'article 557 ter, al Codi Penal preveu que també hi haurà desordre públic "quan els que actuant en grup o individualment, però emparant-s'hi, envaeixin o ocupin, contra la voluntat del titular, el domicili d'una persona jurídica pública o privada, un despatx, oficina, establiment o local, encara que estigui obert al públic, i causin amb això una pertorbació rellevant de la pau pública i de la seva activitat normal". Un article, el 557 ter, que converteix en delicte penal les actuacions d'ocupació, que mai havien tingut aquesta consideració. A més a més, l'article lesiona el principi d'estricta legalitat, perquè pot produir un marge d'interpretació ampli del que és una pertorbació rellevant de la pau pública i de la seva activitat normal. Amb la introducció d'aquest article el nou codi penal sembla armar-se davant l'augment de les ocupacions d'establiments com els bancs, dutes a terme, bàsicament, per la PAH o les ocupacions d'establiments públics com escoles, universitats o hospitals.

També s'han modificat altres articles del Codi Penal que queden classificats en altres títols i capítols. Abans de dir quins són els articles modificats és important ressaltar l'ús que s'ha fet d'alguns dels delictes contra la Constitució que es troben en el Títol XXI. Per a les protestes enfront de les seues legislatives s'ha fet ús dels "delictes contra les institucions de l'Estat"; per a accions de protesta que han irromput en cerimònies religioses, propis del moviment feminista, s'ha fet ús dels "delictes contra la llibertat de consciència, els sentiments religiosos i el respecte als difunts", i per a algunes protestes del moviment independentista s'ha fet ús dels "delictes d'ultratge a Espanya" i dels "delictes contra la Corona". En tot cas, amb la modificació del nou Codi Penal, es fan modificacions en el títol VI de delictes contra la llibertat. La introducció de l'article 172 ter, en el bloc dels "delictes de coacció" –també utilitzats per definir conductes que s'han donat en situacions de protesta–, sembla també preparada per donar una resposta penal a algunes de les accions de protesta que més han molestat alguns partits polítics en aquest període. Es tracta dels "escratxes". L'article introdueix una pena de tres mesos a dos anys de presó o una multa de sis a vint-i-quatre mesos per a "els que assetgin una persona portant a terme, de manera insistent i reiterada, i sense estar-ne legítimament autoritzat, alguna de les següents conductes i, d'aquesta manera, n'alteri greument el desenvolupament de la vida quotidiana". Les conductes que recull l'article, i que poden estar relacionades amb els "escratxes", són: "vigilar, perseguir la seva proximitat física", "establir o intentar establir-hi contacte mitjançant qualsevol medi de comunicació, o per mitjà de terceres persones" i "atemptar contra la seva llibertat o contra el seu patrimoni, o contra la llibertat o patrimoni d'una altra persona pròxima a ella".

En la línia d'agreujar les penes de conductes que es poden donar en situacions de protesta, també hi ha canvis en l'article 315 del Codi Penal, que es troba en el títol XV, dedicat als "delictes contra els drets dels treballadors". Un article que té clars efectes sobre com poden acabar sent penalitzats "repertoris d'acció col·lectiva" en dies de vaga, com els piquets. Si bé el nou Codi Penal del 2015 rebaixa la pena de presó i possibilita al jutge substituir la pena de presó per una multa per als que "mitjançant engany o abús de situació de necessitat, impedissin o limitessin l'exercici de la llibertat sindical o el dret a vaga" (de 6 mesos fins a 3 anys de presó i de la multa de 6 a 12 mesos es passa a 6 mesos fins a 2 anys de presó o una multa de 6 a 12 mesos), s'ha de ressaltar que la reducció de la pena per aquest delictes és afavoridora sobretot pels empresaris, que són els que tenen més facilitat per fer ús dels mitjans que l'article utilitza. En canvi, amb la modificació d'aquest article, s'agreugen les penes quan les conductes explicades es portin a terme amb coaccions i, encara més, si aquestes es duen en grup. La modificació d'aquesta segona part de l'article amplia les possibilitats de castigar més durament accions com els piquets, que el legislador pot acabar interpretant com a coaccions (de 6 mesos fins a

3 anys de presó i multa de 6 a 12 mesos es passa a penes d'1 any i 9 mesos fins a 3 anys de presó o multa de 18 a 24 mesos).

Finalment, la modificació del Codi Penal també afegix nous delictes relacionats amb les xarxes socials que poden suposar la lesió dels principis de lesivitat, materialitat i culpabilitat als quals es refereix Ferrajoli (1995), ja que es fa referència a actes preparatoris i d'ideació, la determinació dels quals pot suposar un marge de dubte rellevant a causa de la distància que hi pot haver entre la decisió i l'acció feta. Amb la modificació de l'article 559 del Codi Penal, es penalitza "la distribució o difusió pública de missatges o consignes que incitin a la comissió (o que reforcin la decisió de dur-los a terme)" d'algun dels delictes de desordre públic que recull l'article 557 bis. És precisament l'article 557 bis el que inclou les conductes i agreujants del delicte de desordre públic, entre ells, el de situació de manifestació. El legislador s'obre espai per castigar convocatòries per xarxes o altres mitjans que consideri que inciten a la comissió de delictes de desordre públic en el marc de situacions de manifestació. La pena que s'indica és una multa de 3 a 12 mesos o presó de 3 mesos a 1 any. La falta de taxativitat i la indefinició de la norma torna a comportar que es puguin dur a terme excessos interpretatius del poder judicial respecte al delicte que es tipifica. Els preceptes d'incitació o de reforç d'una decisió poden donar lloc a múltiples interpretacions. Destaca en un sentit similar el fet que, amb la modificació de la Llei Penal a la qual em refereixo, es crea un nou delicte de difusió de missatges o consignes idonis per incitar la comissió de delictes de terrorisme (article 579 CP). És una nova ampliació de la "provocació" de delictes de terrorisme que ja existia; la novetat rau en el fet que els missatges no cal que tinguin l'objectiu de generar delictes, sinó que n'hi ha prou que siguin idonis per a la seva incitació. Una tipificació molt elàstica del que es considera delicte que viola el principi d'estricta legalitat i que posa entre interrogants que s'acabi respectant el principi de culpabilitat (Ferrajoli, 1995). Alhora obre la possibilitat que una opinió política expressada a través de les xarxes es converteixi en delicte terrorista. Una tendència que no és nova, sinó que ve precedida de diverses modificacions del Codi Penal.

La modificació del nou Codi Penal ha aconseguit criminalitzar situacions de protesta agreujant la pena pel delicte de desordre públic quan es dona en el marc de la protesta i introduint en l'àmbit penal accions de protesta molt pròpies del moment que analitzo. L'ocupació de seus bancàries per la PAH seria un clar exemple d'aquestes noves accions que es volen penalitzar. La lesió de manera constant del principi d'estricta legalitat obre la porta que delictes que es donen en situacions de protesta puguin acabar sent considerats delictes terroristes.

5.3 La fugida cap al dret administratiu i l'excepcionalitat administrativa

Les autoritats catalanes a partir del 2011 comencen a aplicar el règim sancionador previst a la Llei 1/92 de Seguretat Ciutadana de manera absolutament desproporcionada (Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans, 2012), una tendència que també es dona a la resta de l'Estat espanyol (Oliver, 2013; Martín, 2013). És difícil poder saber en profunditat quantes, quines i sota quines situacions s'han aplicat sancions administratives en el cas català o, més en concret, en el cas barceloní, objecte d'aquesta recerca. Però les dades ens indiquen que del 2009 al 2013 hi ha un creixement molt considerable de les imputacions per faltes administratives a Catalunya relacionades amb la infracció considerada greu que recull l'article 23-C de la Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana⁹⁹: "celebració de reunions en llocs de trànsit o de manifestacions incomplint el que preveuen els articles 8, 9, 10 i 11 de la Llei Orgànica 1/1983". En la taula 11, que mostro a continuació, hi podem veure el nombre total d'imputacions d'aquest tipus d'infracció administrativa a Catalunya, en comparació al nombre total de manifestacions comunicades i no comunicades. Les dades expliciten que el creixement de la imputació d'aquesta falta ha anat de la mà del creixement de les manifestacions i concentracions. També ens indiquen que, quan s'ha produït un descens de les manifestacions i concentracions, i en especial de les comunicades, les imputacions per aquesta infracció no han disminuït. Hi ha, doncs, un ús creixent de la sanció administrativa per les autoritats governatives.

⁹⁹Algunes de les protestes més destacades a la ciutat de Barcelona en què s'ha fet ús de la sanció administrativa són: en el context de la concentració en defensa de la sanitat pública davant de l'Hospital del Mar, el 21 de juliol de 2011, van ser encapsulades 80 persones a la sortida del metro Ciutadella-Vila Olímpica i un mes després unes 70 persones van rebre una sanció administrativa per manifestació il·legal que els imposava l'obligació de pagar 300 euros a l'Estat; el dia 18 de setembre de 2012, en el marc de l'acampada davant de la Borsa, un grup de persones van iniciar una manifestació espontània i van ser rodejades pels agents dels Mossos d'Esquadra i identificades, i unes setmanes després se'ls va imposar una sanció de 300 euros; el 9 de maig de 2012, en el context del desallotjament de la Universitat Lliure la Rimaia, la policia catalana va rodejar durant dues hores un grup de persones que es concentraven en solidaritat amb els desallotjats, van ser identificades i sancionades amb multes de 200 euros (Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans de la Universitat de Barcelona, 2012).

Taula 11. Nombre total de manifestacions i concentracions comunicades i no comunicades i d'infraccions administratives (Article 23-C, Llei orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana). Catalunya, 2009-2014

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Manifestacions i concentracions comunicades	1.696	1.994	1.930	2.705	3.670	2.396
Manifestacions i concentracions no comunicades	2.165	1.883	6.161	3.575	3.868	4.011
Manifestacions i concentracions (comunicades + no comunicades)	3.861	3.877	8.091	4.717	7.538	6.407
Infraccions administratives (Article 23-C, Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana)	206	174	512	578	591	390

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Informes de Seguretat del Departament d'Interior (2009a, 2010a, 2011a, 2012a, 2013a, 2014a).

Aquesta mesura ha estat altament qüestionada pels mateixos moviments socials, associacions en defensa dels drets humans, un espectre ampli d'acadèmics i juristes. S'ha denunciat que el fet de comunicar les manifestacions podia donar lloc al fet que qui es fes legalment responsable de la convocatòria acabés assumint una sanció que no tingués a veure amb responsabilitats pròpies. També s'ha de ressaltar la jurisprudència del Tribunal Europeu dels Drets Humans, que ha insistit que, en absència d'actes de violència dels manifestants, encara que les convocatòries no hagin estat comunicades, els poders públics han de fer gala de certa tolerància i abstenir-se de dur a terme restriccions abusives d'aquest dret (Alonso, 2014).

Lluny d'aquesta consideració del Tribunal Europeu dels Drets Humans, la nova legislació sobre seguretat ciutadana, aprovada el 2015, afegeix més llenya al foc en ampliar la definició del subjecte considerat organitzador i promotor: "També es considerarà organitzador o promotor qui, de fet, les presideixi, les dirigeixi o exerceixi actes similars o qui per publicacions o declaracions de la convocatòria de les mateixes, per les manifestacions orals o escrites que en elles s'hi difongui, pels lemes, banderes o altres signes que ostentin o per qualsevol altre fet pugui determinar-se, raonablement, que són directors d'aquelles" (article 30-3 Llei de Seguretat Ciutadana). Aquest article suposa una extensió de la responsabilitat que trenca el principi de tipicitat de la conducta sancionada, així com el principi de culpabilitat que Ferrajoli (1995) considera per a l'àmbit penal, perquè deixa un marge ampli per decidir qui és el convocant.

La modificació de la Llei de Seguretat Ciutadana significa una clara aposta de les autoritats governamentals per la sanció administrativa que apareix com a molt útil per tenir més control de la protesta. La sanció administrativa no es veu, socialment, de la mateixa manera que altres actuacions del sistema penal: ni deté, ni tortura, ni colpeja... (Oliver, 2013). Aconsegueix difuminar-se pel fet de no quedar connectada al sistema penal, que simbòlicament associem més clarament amb l'aparell repressiu, cosa que en redueix l'exposició a l'escrutini públic i a l'atenció mediàtica (Martín, 2013). No es pot dir que no hi hagi hagut cap mena de resposta davant de la nova Llei de Seguretat Ciutadana, batejada com a "lleï mordassa", que castiga, precisament, de forma administrativa. Però el fet cert és que les sancions administratives donen lloc a respostes menys contundents que les penes que amenacen amb la presó. Les sancions administratives, a més a més, permeten individualitzar el càstig, i això fa més difícil l'organització de les persones afectades. Alhora, ofeguen els col·lectius i les persones sancionades econòmicament (Martín, 2013), i més en un moment de crisi econòmica com la que s'ha viscut i estem vivint. Elements, tots ells, que funcionen com a desmobilitzadors.

La sanció administrativa és, doncs, un element escollit pel legislador perquè sap que és tracta d'un repressió amb un caràcter més atenuat que, si s'ha de posar en marxa, generarà menys resposta social. A més, fa una important funció preventiva i intimidatòria, perquè avisa la població de què pot passar si es participa en algunes de les accions de protesta. Les sancions administratives no funcionen únicament com a element per reprimir la protesta quan passa, sinó que pretén evitar que se'n faci la convocatòria o la participació individual en la convocatòria.

La modificació de la Llei de Seguretat Ciutadana s'ha fet de la mà, com ja he fet evident, d'un important canvi de la llei que regula el Codi Penal. Una nova llei, la penal, que suprimeix les faltes que regulava històricament el llibre III del Codi Penal i que n'incorpora algunes com a delictes lleus en el llibre II. Aquesta modificació queda justificada, en el nou text legislatiu, pel principi d'intervenció mínima, i ha de facilitar una disminució rellevant del nombre d'assumptes menors, que, en gran part, poden tenir resposta per mitjà del sistema de sancions administratives i civils. Però, més enllà de la consideració del principi mínim d'intervenció, el text fa una clara referència a la necessitat de racionalitzar l'ús del servei públic de justícia i apunta a la important desproporció que hi ha entre els bens jurídics que es protegeixen i la inversió de temps i mitjans que requereix l'enjudiciament. Es justifica aquest canvi per garantir una resposta judicial eficaç i àgil i reservar el dret penal a la solució de conflictes greus. Emergeix, doncs, una racionalitat interna sistèmica eminentment econòmica (Forero & Jiménez, 2014) que ens indica com el sistema judicial i de càstig estan absolutament travessats per l'austeritat i la necessitat d'estalvi de l'Estat. Mentre sembla que l'Estat dedica recursos econòmics a la policia antidisturbis, també sembla que

l'aposta administrativa permet estalviar en el sistema de justícia i augmentar els ingressos per a l'administració. En aquest sentit, es fa evident que sí que hi pot haver una relació entre les mesures de càstig escollides per l'Estat i la situació econòmica que es viu. És així com es fa notar que la "teoria de l'economia política de la pena" pot ser útil per entendre com el càstig queda lligat a l'estructura econòmica. En aquest cas, més que quedar lligat a les necessitats del mercat laboral –com diuen les autoritats d'aquesta teoria–, el que determinaria el tipus de càstig és la situació en què es troben les arques de l'Estat. Per tant, seguint Wacquant, l'Estat apareix com un element fonamental per comprendre la política penal.

S'ha de ressaltar que la reiteració administrativa en la tipificació de conductes que ja estan regulades pel Codi Penal no recull cap previsió de subsidiarietat del procediment administratiu sancionador en relació amb la via penal (Jueces para la Democracia, 2014), cosa que posa en entredit el principi de *non bis in ídem*, que prohibeix la doble sanció (Maroto, 2013). Un clar exemple d'aquesta reiteració la trobem en aquells articles, tant del Codi Penal com de la Llei de Seguretat Ciutadana, que fan referència a l'atemptat, resistència i desobediència a les forces i cossos de seguretat. La pena que es preveu en els articles 550, 551, 556 del nou Codi Penal no anul·la les infraccions i sancions que preveuen els articles 36-6 i 37-4 de la nova Llei de Seguretat Ciutadana.

La via administrativa permet traspasar els límits de l'Estat de Dret que la via penal no permet. Es tipifiquen comportaments com a sancionables que serien difícils de tipificar com a delictes des de l'àmbit penal (Maroto, 2013). La difícil justificació de la retallada de drets de caràcter constitucional i la dificultat del poder per crear contextos construïts d'excepció i d'emergència (Maroto, 2013) en relació amb la protesta, segurament donen lloc al fet que el poder opti per la via administrativa per sancionar i castigar. Optar per aquesta via lesiona clarament el principi de jurisdiccionalitat, en el sentit estricte, indicat per Ferrajoli (1995), que exigeix que es faci un procés de cognició i comprovació per determinar que existeix el fet que configura el delictes que marca la llei. Optar per aquesta via, doncs, evadeix altres principis, com el de presumpció d'innocència, el de culpabilitat o el de lesivitat indicats per Ferrajoli (1995). Això explica que la nova Llei de Seguretat Ciutadana tipifiqui comportaments en què no hi ha cap atac ni cap situació de perill per a un bé jurídic i demostra simplement que la llei afegeix un seguit d'infraccions que queden íntimament relacionades amb les accions de protesta que han crescut o que han pres certa "significativitat" en aquests últims anys (Alonso, 2014; Navarro, 2013).

Mentre que en l'àmbit penal el jutge intervé des del primer moment, fins i tot en infraccions menors com eren les faltes, en el procés administratiu s'evita aquesta intervenció. Només quan l'acusat esgota la via administrativa es pot iniciar un procés judicial (contenciós administratiu). Al

contrari que en un judici de faltes, en un procés contenciós administratiu és necessari ser representat per un advocat i fer un pagament de les noves taxes judicials. Tant els costos judicials com el mateix procediment administratiu (al·legacions, procediments, respostes genèriques, etc.) poden suposar un desgast tal a la persona sancionada que la desanimi a arribar al procés judicial i fer que acabi assumint la sanció imposada per les autoritats governamentals (Jueces para la Democracia, 2014; Maroto, 2013).

En aquest període, un sistema penal administratiu sancionador (Silveira, 2012), un infradret o infralegalitat (Maroto, 2013; Oliver, 2013), la burorepressió¹⁰⁰ (Oliver, 2013) o una emergència *soft*, petits estats d'excepció (Maroto, 2013), es converteixen en realitats per reprimir certs comportaments, que, en el cas que m'ocupa, tenen a veure amb la protesta social. L'apel·lació al civisme, a la seguretat pública i a l'ordre públic (Maroto, 2013; Oliver, 2013) permeten tenir controlats i reprimir certs comportaments, ara ja no tan sols de les treballadores sexuals, les persones sense sostre i les persones d'origen immigrant, sinó també dels que protesten.

Recórrer a instruments normatius de rang inferior a la llei (reglaments, ordenances, etc.), que regulen aspectes lligats a la vida social, com fer soroll, impedir la circulació, embrutar les parets, etc., s'han convertit en perfectes excuses per limitar el dret a la protesta (Martín, 2013; Morato, 2013). Com a exemple, l'Ordenança de Mesures per Fomentar i Garantir la Convivència Ciutadana a l'Espai Públic de Barcelona, aprovada l'any 2005, incorpora com a infracció la col·locació de cartells, rètols, pancartes, adhesius i papers en llocs no habilitats, una acció que seria molt pròpia dels moviments socials a l'hora de difondre les seves reivindicacions i convocatòries. Lleis de caràcter administratiu estableixen prohibicions lligades a un determinat ordre moral i social per aconseguir ciutats i poblacions més mercantilitzades i atraïents per al turisme, unes prohibicions que amaguen i es desenten dels problemes reals que expressen les

¹⁰⁰Pedro Oliver proposa el terme burorepressió perquè considera que s'ha de reflectir de quina manera operen les sancions administratives i, per tant, de quina manera es controla amb el dret administratiu. Per l'autor, "la burorepressión, en su sentido estricto y duro, es la utilización, por parte de distintas instituciones de control y de orden público, del arsenal de sanciones administrativas que están disponibles en el entramado de leyes, normas y ordenanzas de las distintas administraciones del Estado, con el fin de criminalizar, reprimir, penalizar y, en definitiva, desactivar la protesta de los movimientos sociales, políticos y ciudadanos. En su sentido más extenso y blando, la burorepressión, pretendiendo controlar la potencial disfuncionalidad de sectores sociales muy vulnerables que están inmersos en procesos de empobrecimiento, marginación y exclusión, así como impedir la solidaridad y la resistencia con las que intentan cambiar su destino de relegación, también puede adaptar la forma de simples trabas burocráticas y legales que se convierten en graves impedimentos funcionales para los individuos y colectivos afectados" (Oliver, 2013, p.28-29).

persones objecte de la sanció. Però la Llei de Seguretat Ciutadana fa un pas més i prohibeix directament actes de protesta sense buscar ja excuses d'ordre social i moral per a la societat o per a la ciutat. Tot plegat fa evident que la via administrativa s'obre espai per a la repressió de la protesta.

5.4 Una legislació de resposta al cicle de protesta

Mentre la Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, de Protecció Ciutadana, preveia, de manera directa, una sola infracció relacionada amb la mobilització ciutadana, en la nova llei hi trobem unes vint infraccions relacionades amb la protesta. Formes d'acció col·lectiva lligades en moltes ocasions a la desobediència, a l'impediment d'esdeveniments que les autoritats governamentals volen dur a terme o a la senyalització dels que es consideren responsables de diferents injustícies viscudes, queden sancionades en la nova llei. La majoria d'infraccions tipificades van dirigides a aquells "repertoris d'acció col·lectiva" més desobedients i que més pertorben l'ordre i les normes dominants i establertes. Formes d'acció que han pres especial força en aquest últim cicle de protesta (Oliver & Urda, 2015). El poder intenta perseguir i domesticar aquelles protestes que posen més en joc l'*status quo* per aconseguir que els "repertoris d'acció" siguin més convencionals. Piquets, ocupacions, interrupcions del trànsit, "escratxes", impediments de desallotjaments hipotecaris, reunions i manifestacions enfront de les institucions parlamentàries, resistència passiva a les ordres policials i un llarg etcètera, són formes de protesta que el poder desitja evitar i eliminar, perquè fan evident el conflicte que estan vivint les nostres societats.

L'article 36-2 considera falta greu, quan no sigui constitutiu d'infracció penal, "la pertorbació de la seguretat ciutadana en actes públics, espectacles esportius o culturals, solemnitats i oficis religiosos i altres reunions a les quals assisteixen nombroses persones". Un article, doncs, que fa referència a aquelles accions de manifestació, d'impediment o de boicot d'actes institucionals i polítics, i que apunta clarament als "escratxes", que han pres una "significativitat" especial en aquest període. La definició d'aquesta infracció també recull aquelles accions del col·lectiu feminista¹⁰¹ o LGBT que impedeixen el desenvolupament normal

¹⁰¹En aquest punt, no vull deixar de destacar que la repressió del moviment feminista ha estat també una realitat que s'ha de destacar en aquest període. Tot i que a la ciutat de Barcelona no hi ha casos importants de repressió d'aquest moviment, sí que n'hi ha en l'àmbit català i estatal. Una anàlisi d'aquests casos ens permetria reflexionar sobre com la qüestió del gènere condiona l'actuació policial i judicial, i la vegada conèixer en profunditat quines armes usa la legalitat vigent per actuar enfront del moviment feminista. En l'àmbit català, destaca el "cas Bershka" a la ciutat de Tarragona. Activistes feministes s'enfrontaven a una petició de presó de la policia local i l'Ajuntament de Tarragona per una acció duta a terme al febrer de 2009, organitzada pel col·lectiu feminista Cau de Llunes, que pretenia

d'esdeveniments religiosos. També pot fer referència a l'impediment o boicot d'actes esportius o culturals, com els desenvolupats pels grups de solidaritat amb Palestina i que defensen el boicot a l'Estat israelià en partits de bàsquet del Maccabi de Tel Aviv o en espectacles culturals en què actuen cantants o altres artistes que col·laboren amb Israel. El mateix article de la llei, en el seu apartat 2, considera com a infracció greu, quan no constitueixi una infracció penal, la "pertorbació greu de la seguretat ciutadana que es produeix en ocasió de reunions i manifestacions davant de les seus del Congrés dels Diputats, el Senat i les assemblees legislatives de les comunitats autònomes, encara que no estiguessin reunides". Aquest article vol evitar accions tan destacades en aquest període com "Aturem el Parlament", a la ciutat de Barcelona, o "Rodea el Congreso", a la ciutat de Madrid. És especialment rellevant la voluntat de sancionar protestes encara que les cambres parlamentàries no estiguin reunides i encara que no se n'alteri el funcionament (Jueces para la Democracia, 2014). La llei, doncs, no tan sols fa referència a la pertorbació indicada, sinó que vol evitar que la ciutadania expressi el seu malestar davant dels òrgans representatius. És en l'article 36-4 on també trobem una referència explícita a unes de les formes d'acció més destacables del període d'anàlisi. L'article considera infracció administrativa, sempre que no siguin constitutius de delictes, "els actes d'obstrucció que pretenen impedir a qualsevol autoritat, empleat públic o corporació oficial, l'exercici legítim de les seves funcions, el compliment o l'execució d'acords o resolucions administratives o judicials". Es tipifica en aquests termes per evitar totes aquelles accions ciutadanes, principalment de la PAH, que s'han fet en aquest període per impedir desnonaments. L'article 36-14 considera infracció greu, quan no constitueixi una infracció penal, "l'ús públic i indegut d'uniformes, insígnies o condecoracions oficials, o rèpliques seves, així com altres elements d'equipament dels cossos policials o dels serveis d'emergència que poden generar engany". En aquest cas, el text legislatiu fa una referència directa a

denunciar la pressió estètica que exerceixen les grans cadenes comercials. L'acusació era per un delictes de danys i un altre delictes d'atemptat contra l'autoritat; mentre que les activistes feministes van resultar condemnades a una responsabilitat civil de 2.500 euros i a tres mesos de presó, tres agents de la Guàrdia Urbana que havien estat acusats de lesions en quedaven absolts. Però un cas absolutament paradigmàtic per estudiar la repressió del moviment feminista i les possibilitats de càstig de la legislació contra aquest moviment és el cas de les feministes encausades a Mallorca. El bisbat de Mallorca demanava penes de quatre anys de presó per a sis feministes per una acció de protesta duta a terme a l'església de Sant Miquel de Palma, el 9 de febrer de 2014, en resposta a la llei que Gallardón volia aprovar que restringia el dret a l'avortament. Una trentena de persones van entrar al temple durant un ofici religiós cridant a favor de l'avortament lliure i gratuït i a favor del dret a les dones al propi cos. El delictes que es va utilitzar per incriminar-les era el 523 del Codi Penal, que condemna els que amb violència, amenaça, tumult o vies de fet impedeixin o pertorbin els actes, funcions, cerimònies i manifestacions de confessions religioses. Les encausades que reconèixer l'acció, cinc, van acabar sent condemnades a un any de presó per un delictes contra la llibertat de culte.

aquells treballadors que han fet servir els seus uniformes per fer-se veure al carrer, com seria el cas del col·lectiu de bombers.

Obsessió d'aquest text legislatiu són totes les ocupacions que s'han dut a terme en aquest període per denunciar bàsicament les retallades en serveis bàsics. Per això, en diversos articles es fa una clara referència a les reunions i manifestacions que es duen a terme en infraestructures i instal·lacions, o als seus voltants, on es presten serveis bàsics per a la comunitat. Es considera infracció molt greu quan generi un risc per a la vida o la integritat física de les persones i quan no hagi estat comunicada o hagi estat prohibida (article 35-1 Llei de Seguretat Ciutadana), i es considera infracció greu quan hi hagi hagut una interferència greu en el desenvolupament del servei en qüestió (article 36-9 Llei de Seguretat Ciutadana). Alhora, la llei considera infracció lleu, quan no constitueix infracció penal (article 37-7 Llei de Seguretat Ciutadana), "l'ocupació de qualsevol immoble, habitatge o edifici aliè, o el fet d'estar-s'hi, en els dos casos contra la voluntat del propietari, arrendatari o titular d'un dret sobre el lloc ocupat". Es pot argumentar, doncs, que la llei vol evitar i sancionar l'ocupació de vies ferroviàries, aeroports, centrals nuclears, però també d'escoles, hospitals i altres serveis públics. També s'assenyala específicament com a infracció sobrevolar els edificis, una clara referència a aquelles accions de grups ecologistes com Greenpeace.

La nova Llei de Seguretat Ciutadana aprofita per recollir formes de protesta que tenen un llarg recorregut, però que han agafat importància en aquests últims anys. En primer lloc, es considera infracció greu, sempre que no constitueixi una infracció penal, "la pertorbació del desenvolupament d'una reunió o manifestació lícita" (article 36-8 Llei de Seguretat Ciutadana), redactat que fa referència a aquelles accions de contramanifestació, com poden ser les antifeixistes o les feministes contra col·lectius antiavortistes. En segon lloc, considera infracció lleu, en l'article 37-14, "l'escalada d'edificis o monuments sense autorització quan existeixi un risc cert que ocasiona danys a les persones o els béns". La legislació fa referència a un tipus d'acció duta a terme pel moviment estudiantil, els moviments ecologistes i els moviments socials en general.

En aquesta mateixa línia de sancionar i evitar accions de desobediència, en l'article 36-7 es fa referència a la infraccionalitat de no dissoldre reunions i manifestacions, en llocs de trànsit públic, quan es donen els supòsits que apareixen en l'article 5 de la Llei Orgànica Reguladora del Dret a Reunió 9/1983, de 15 de juliol (quan es considerin il·lícites de conformitat amb les lleis penals, quan es produeixin alteracions de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns, o quan els assistents facin ús d'uniformes paramilitars).

La modificació de la Llei de Seguretat Ciutadana ha estat una apel·lació directa a totes aquelles formes d'acció dels moviments socials que més clarament assenyalen els responsables de les situacions viscudes o de les

polítiques aplicades o que s'aplicaran. Lluny de fer referència a accions de disturbis o violència al carrer, s'han assenyalat moltes de les accions de protesta que han abundat en el període que analitzo.

5.5 Marge ampli per a l'actuació dels cossos policials

Tant la modificació del Codi Penal com la modificació de la Llei de Seguretat Ciutadana han mostrat un especial interès per evitar situacions de desobediència i de resistència a l'autoritat policial. Ho han fet ampliant tipificacions de delictes i d'infraccions i sancions per evitar conductes de resistència i desobediència a l'autoritat. Quan el Ministeri de l'Interior va proposar la modificació del Codi Penal, el que proposava era incorporar la resistència, tant activa com passiva, com a delicte. Si bé això no s'acabaria fent visible en el text definitiu, sí que és destacable que de l'article 550 del Codi Penal, que correspon al capítol "d'atemptats contra l'autoritat, dels seus agents i dels funcionaris públics, i de la resistència i desobediència", en desapareixeria la frase "resistència activa greu" i només es parlaria de "resistència greu". Es deixava, doncs, un marge més ampli a l'hora de poder incloure com a delicte accions de resistència a l'autoritat.

En tot cas, és ben destacable que la modificació del Codi Penal afegix situacions que obliguen a imposar la pena màxima (quatre anys de presó) (article 551 CP). Una de les conductes que suposa la sanció amb aquesta pena màxima inclou el llançament d'objectes contundents. Amb aquesta definició, el legislador aconsegueix deixar un espai ampli per condemnar persones que participin en disturbis, però sense precisar com han de ser els objectes exactament. De la modificació del Codi Penal en relació amb els atemptats contra l'autoritat, també destaca la inclusió del personal de seguretat privada quan estigui desenvolupant activitats de seguretat privada en cooperació i sota el mandat de les forces i cossos de seguretat (article 554 CP). S'obre així una marge d'actuació molt més ampli per als cossos de seguretat privada, i es busquen fórmules per poder sancionar la resistència o l'atemptat contra aquests cossos.

La nova Llei de Seguretat Ciutadana també inclou noves infraccions, tant de caràcter greu com de caràcter lleu, que permeten sancionar aquelles conductes de desobediència o de falta de col·laboració amb l'autoritat, cosa que obre la via administrativa perquè la policia pugui valorar amb marge ampli i sense control judicial si s'ha desobeït. En el seu article 36-6, la Llei de Seguretat Ciutadana considera infracció greu "la desobediència o resistència, quan no sigui constitutiva de delicte". Així mateix, es considera infracció greu "la falta de col·laboració amb les forces i cossos de seguretat quan s'han d'esbrinar delictes o la prevenció d'accions que es considera que poden posar en perill la seguretat ciutadana" (article 36-15 Llei de Seguretat Ciutadana). També s'han considerat com a infraccions lleus les "faltas de respecte i consideració cap als membres de les forces i cossos de

seguretat en l'exercici de les seves funcions, incloent-hi així els agents de seguretat privada" (article 37-4 Llei de Seguretat Ciutadana). Una definició poc delimitada de què són faltes de respecte i consideració deixa la porta oberta al fet que qualsevol qüestió que es pugui plantejar a la policia pugui ser considerada com una conducta d'aquest tipus. A la vegada, la definició abasta els agents de seguretat privada, una inclusió que es combina amb la nova Llei de Seguretat Privada 5/2014, que atorga noves funcions als vigilants de seguretat, que fins aquell moment només podien fer les Forces Seguretat de l'Estat. Si els vigilants només podien intervenir en centres comercials i establiments de caràcter privat, amb la nova llei poden actuar en qualsevol espai públic. La nova llei permet, doncs, que puguin identificar, escorcollar i detenir a la seva zona de treball en cas de "delicte falagrant".

Finalment, val la pena remarcar que mentre la policia, com hem pogut veure en el cas dels Mossos d'Esquadra, s'ha armat per aconseguir un control permanent dels activistes mitjançant sistemes de gravació constants i sofisticats, la legislació, i en concret la nova Llei de Seguretat Ciutadana, ha inclòs com a infracció greu "l'ús no autoritzat d'imatges o dades personals o professionals d'autoritats o membres de les Forces i Cossos de Seguretat que poden posar en perill la seguretat personal o familiar dels agents, de les instal·lacions protegides o en risc l'èxit d'una operació" (article 36-23 Llei de Seguretat Ciutadana). El legislador, conscient de la força i de l'ús de la imatge i les xarxes socials per denunciar situacions en què ha actuat la policia fent públic l'abús de la seva actuació en diverses situacions de protesta, inclou aquest article, ambigu una altra vegada en la seva redacció, per poder considerar infracció l'ús d'imatges en aquest sentit.

La lesió del principi de "mera legalitat", a què fa referència Ferrajoli (1995), a causa de la falta de taxativitat i delimitació del que es considerarà infracció o delicte, permet el desenvolupament d'una legislació, en l'àmbit penal i en l'àmbit administratiu, que deixa un marge ampli per castigar accions de resistència a l'autoritat. Alhora, la via administrativa dóna potestat àmplia a la policia perquè pugui castigar aquelles conductes dirigides a ella mateixa que consideri que són de desobediència, resistència o falta de respecte. El desenvolupament d'aquesta legislació és prou demostrativa que l'Estat espanyol s'allunya cada vegada més dels principis del garantisme, encara que sigui per la via administrativa. Lluny de desenvolupar una legislació que protegeixi el ciutadà de l'arbitrarietat i l'abús policíac, es deixen marges amplis per a l'actuació de la policia.

Per acabar, no puc deixar de remarcar que el sistema judicial també ha tingut un paper rellevant perquè la impunitat policial continuï sent una realitat: unes acusacions desproporcionades per als manifestants han anat acompanyades per gairebé inexistentes condemnes per als cossos policials. Tot i que els manifestants han tendit més a denunciar i que hi ha hagut

diverses querelles destacables (pel desallotjament del Rectorat el 2009 per part dels estudiants anti-Bolonya, pels fets de la Plaça Catalunya, pels fets de la Ciutat de la Justícia, per fets relacionats amb la vaga general del 29 de març de 2012, en el cas de l'Ester Quintana, en el cas de Juan Andrés Benítez, per diferents fets relacionats amb Can Vies i per altres casos menys coneguts), i tot i que els jutjats d'instrucció han investigat i fins i tot en algun cas s'ha arribat a judici, les condemnes per a la policia han estat pràcticament nul·les. La falta de condemnes s'explica perquè els jutges han considerat que no hi havia prou proves per demostrar els fets, o bé perquè s'ha considerat que els fets es podien provar, però no l'autoria. Un cas paradigmàtic d'aquesta última situació és el "cas Quintana". La sentència es feia pública a finals de maig de 2016, que no posava en dubte que Quintana havia perdut l'ull per un projectil policial ni qüestionava que els agents haguessin disparat projectils en una zona on la situació era "de tranquil·litat" i "incomplint els protocols de la Brigada Mòbil", en canvi absolia l'escopeter i subinspector acusats de ser-ne els responsables per no haver-hi prou proves per determinar si el que havia causat la ferida era una pilota de goma o un projectil de foam i també per considerar que tampoc n'hi havia per determinar qui havia disparat. L'absolució dels agents policials en el "cas Quintana" ha fet evident que, si bé la protesta i la pressió dels moviments ha aconseguit seure els Mossos al banc dels acusats, les condemnes no són tan fàcils. La pressió popular davant de la brutal pallissa dels Mossos d'Esquadra a Juan Andrés Benítez, al barri del Raval de Barcelona, i els vídeos que documentaven clarament l'agressió acabarien donant lloc a una sentència ferma i sense possibilitat de recurs – que es feia pública també al maig del 2016– segons la qual els sis policies que havien apallissat Benítez i els dos que ho havien encobert reconeixen els fets i assumien la condemna. Una condemna, però, que no en significava l'ingrés a presó, perquè els imposava dos anys de presó per homicidi imprudent i un delictes contra la integritat moral. Els sis agents policials quedaven, amb la sentència, suspesos d'ocupació i sou, i durant cinc anys no podrien patrullar pel barri del Raval ni acostar-se al lloc dels fets, tot plegat fruit d'un acord entre la fiscalia, els defensors dels mossos i l'acusació particular –representada per la germana de Benítez i l'Associació Catalana per a la Defensa dels Drets Humans (ACDDH)–. La campanya "Justícia Juan Andrés" es va manifestar contrària a l'acord, perquè creia que era necessària la celebració del judici públic. El cas de Benítez era un clar senyal que els moviments socials en aquest període han aconseguit fer passos endavant perquè les actuacions policials no quedin impunes, però, fins i tot quan s'han dictat condemnes, els agents policials han quedat fora de presó.

6. Conclusions

El capítol presentat m'ha permès fer una caracterització de l'actuació del sistema penal estàtic i dinàmic en el període d'anàlisi enfront de la protesta, tal com plantejava la pregunta d'investigació lligada a aquest capítol. Els resultats m'acosten a la possibilitat de poder afirmar que un nou cicle de protesta ha donat lloc a un nou cicle repressiu. Però sobretot han fet evident que un cicle com el que s'ha viscut ha significat un canvi molt acusat de les formes repressives, un canvi que en l'àmbit català, i també de l'Estat, sembla haver quedat determinat pel desallotjament de la Plaça Catalunya del 27 de maig de 2011, per l'acció "Aturem el Parlament", el 15 de juny de 2011, o per la vaga general del 29 de maig de 2012. El 15-M a Madrid i la "primavera valenciana", al febrer de 2012, també en poden haver estat decisius.

En trets generals, el sistema penal ha respost amb contundència repressiva enfront de la protesta. Un sistema policial amb més recursos i amb més capacitat de vigilància; un sistema judicial fent ús de mesures excepcionals com són la presó provisional o la intervenció de l'Audiència Nacional, o unes acusacions fiscals, acompanyades per acusacions de la mateixa administració, absolutament desproporcionades, més la modificació d'una legislació penal i administrativa que ha tipificat nous delictes i infraccions relacionats amb la protesta i amb penes més altes, visibilitzen l'enduriment del sistema penal. Però les autoritats governamentals, conscients de la força de mobilització als carrers i de la pèrdua de l'hegemonia del seu discurs, han buscat formes de repressió més atenuades que permetessin evitar reivindicacions i clams antirepressius. L'Àrea de la Brigada Mòbil ha buscat mecanismes per tenir una major capacitat de vigilància dels participants dels moviments, sota la justificació de l'existència de la violència. Aquesta capacitat d'establir una vigilància permanent ha volgut aconseguir formes de control més atenuades. La creació d'una Àrea de Mediació que intenta pactar amb els manifestants o el sistema d'avisos són també exemples de noves formes de control que puguin estalviar que la policia catalana faci ús de la violència. Mentrestant, però, com he dit, han anat creixent els recursos de vigilància i també armamentístics.

En aquest sentit, l'Àrea de la Brigada Mòbil i el seu perfeccionament ens acostava a un model policial d'"incapacitació estratègica", que connecta amb les "societats del control" de Deleuze (2006) o amb la idea de "governamentalitat" de Foucault (2006). S'imposa un control en l'espai públic que intervé ja no tant sobre el cos de les persones, sinó sobre l'ambient. Una forma policíaca d'actuar que casa amb l'"actuarialisme penal o administratiu". La implantació de l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat i el sistema d'avisos ens acostava a una nova forma d'intervenir i operar, en què es fa prevaler una lògica de prevenció situacional. Els canvis i les formes d'actuar de la policia catalana en l'àmbit

de l'ordre públic ens acosten a un sistema penal propi de l'etapa del neoliberalisme i de les "societats del control".

La lesió dels principis garantistes s'ha fet patent tant en l'actuació del sistema judicial i dels seus operadors com en la modificació legislativa. En l'àmbit judicial, destaca l'ús de mesures cautelars, com la presó provisional, que han advertit que l'excepcionalitat era possible. La intervenció de l'Audiència Nacional i les acusacions desproporcionades –per part de la fiscalia i dels governs que s'han personat com acusació particular– també han advertit que els operadors judicials podien ser amenaçadors. Molt poques condemnes, en relació amb les acusacions, han demostrat que ni els suposats delictes eren fàcils de provar i que els jutjats havien de guardar cert equilibri amb una protesta que desenvolupava clarament una estratègia antirepressiva. Les resolucions judicials han estat diverses en funció de si els jutges han trobat elements provatoris dels delictes imputats. En les diferents seus judicials s'han manifestat diferències importants en el grau de confiança que s'ha donat als testimonis judicials. Però, les sentències, no han entrat en un debat profund, en els seus argumentaris, sobre el dret a la protesta i el delicte, a excepció de les sentències, per part de l'Audiència Nacional i el Tribunal Suprem en el cas "Aturem el Parlament", que han fet entrar en seu judicial el debat sobre el dret a la protesta i sobre el principi democràtic.

Respecte a l'àmbit legislatiu, el Codi Penal, a través de canvis en els delictes de terrorisme, ha deixat marges oberts perquè la protesta pugui ser castigada. La lesió del principi d'estricta legalitat amb una redacció poc taxativa d'algunes articles ho ha permès. Per exemple, la introducció que també es considerarà terrorisme accions que pretenguin "suprimir o desestabilitzar el funcionament de les institucions polítiques o estructures econòmiques o socials de l'Estat o obligar els poders públics a realitzar un acte o a abstenir-se de fer-lo" permet a l'Estat armar-se d'una legislació excepcional per afrontar accions de protesta en relació amb institucions públiques estatals o d'altre tipus. També la modificació d'articles sobre desordre públic ha possibilitat agreujar penes, en concret si els desordres es donaven en el marc d'una situació de manifestació o suposaven l'ocupació d'espais públics i privats.

Així mateix, és remarcable l'ús de la via administrativa per traspasar els límits de l'Estat de Dret quan no s'ha pogut fer per la via penal. L'Estat ha lesionat d'aquesta manera els principis garantistes ja no per la via penal, sinó per la via administrativa. El sol fet de tipificar moltes infraccions relacionades amb la protesta mitjançant la via administrativa ens indica que el principi de jurisdiccionalitat ha quedat totalment lesionat i que s'ha imposat el criteri policial. El nou Codi Penal i la nova Llei de Seguretat Ciutadana, a més a més, han deixat marges amplis perquè la resistència, la desobediència i la confrontació amb la policia pugui ser castigada. I la via

administrativa ha permès que la policia s'hagi convertit en policia i jutge de la protesta. Mentrestant, la impunitat policial ha estat una realitat, a causa de l'actuació d'uns jutjats que han amenaçat i castigat manifestants, però que han deixat màniga ampla a la policia. Lluny de buscar límits a l' "estat policial", s'ha fomentat.

L'anàlisi del sistema penal, però, ens deixa encara interrogants oberts. Si bé com he explicat i justificat en el capítol 4 l'austeritat s'ha fet present en el sistema penal (amb la reducció d'empresonaments, per exemple), aquesta austeritat sembla que no ha tingut impacte a l'hora de destinar recursos a la policia antidisturbis. En canvi, l'aposta per la via administrativa del legislador sembla indicar que la racionalitat econòmica s'ha volgut imposar per evitar processos d'enjudiciament i aconseguir més ingressos de la ciutadania per a l'administració en una situació de greu crisi econòmica amb molts efectes per a la població. De cara al futur, també s'haurà de veure si l'aplicació de la Llei de Seguretat Ciutadana suposa un estalvi per a l'administració, gràcies a un ús menor de la via judicial. Sigui com sigui, el poder polític va desplegant tota una sèrie de lleis i ordenances administratives que volen tenir un control de l'espai públic i d'aquelles persones que resulten molestes: sense sostre, treballadores sexuals, venedors ambulants o els que protesten. A més a més, l'ús de la via administrativa per castigar accions de protesta ha estat una altra de les formes per presentar el control de manera més atenuada.

Les aportacions d'aquest capítol deixen també buits sobre què han fet els serveis d'intel·ligència del cos policial català, ja que no se n'ha pogut fer cap entrevista ni accedir a cap informació. Si bé he fet una aproximació a la feina del sistema judicial amb les entrevistes als advocats i a les persones detingudes, i amb el repàs dels escrits d'acusació i sentències, es fa necessari continuar investigant aquest aspecte amb entrevistes a jutges i fiscals i amb l'anàlisi en profunditat dels casos de persones encausades.

Sigui com sigui, el capítol ha fet una panoràmica general de com ha actuat el sistema penal estàtic i dinàmic, i ha intentat establir connexions i relacions teòriques entre les diferents instàncies. La recerca confirma la hipòtesi que l'actuació del sistema penal enfront de la protesta es fa intel·ligible si la compremem en un context històric i social de creixement de l'Estat penal i la seva severitat i de creixement de l'excepcionalitat. Els resultats han fet evident que hi ha hagut una més gran severitat penal, el creixement de les formes de control més constants de la policia i la lesió dels principis garantistes pel sistema judicial i pel mateix sistema penal estàtic. Però també la recerca ha posat sobre la taula que, contràriament al que ha passat a l'Estat amb l'anomenat fenomen terrorista, el dret a la protesta i la mateixa protesta –en aquest període molt legitimada– ha posat límits a l'excepcionalitat. Mecanismes repressius més atenuats i la recerca de noves vies, com l'administrativa, han deixat constància de la consciència

del mateix poder polític que l'exccepcionalitat no es pot fer del tot evident davant d'una població que havia assenyalat que la democràcia no era "democràcia", que no hi havia cap dret de retallar tants drets.

Si bé un nou cicle de protesta pot donar lloc a un nou cicle repressiu, també una nova forma d'actuar del sistema penal pot donar lloc a un nou cicle antirepressiu, i el poder té clar que ha d'anar amb compte. Vegem, doncs, què ha passat en aquest sentit a partir dels resultats que presento al capítol següent. Vegem si la reclamació de drets i d'una millor democràcia han servit per contenir i limitar l'"estat policia", que sembla que de vegades ha volgut superar els marges de l'Estat de Dret perquè l'ordre instituït no quedés tocat.

Capítol 7. La interacció entre sistema penal i acció col·lectiva a la ciutat de Barcelona

1. Introducció

En aquest apartat mostro els resultats que donen resposta a com ha estat i per quins elements ha quedat condicionada la interacció entre sistema penal (considerant el sistema penal estàtic i dinàmic) i l'acció col·lectiva dels moviments socials en defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i la violència de l'aparell repressiu, els moviments antirepressius, en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona. Es tracta de trobar quines són les variables més rellevants que han condicionat aquesta relació i de descobrir quines transformacions s'han produït, ja sigui en el sistema penal o en l'acció col·lectiva, a causa d'aquesta interacció. El capítol té en compte com el sistema penal impacta sobre l'acció col·lectiva i com aquesta té un impacte sobre el sistema penal. Per conèixer aquesta relació interactiva poso el focus, d'una banda, en l'estratègia repressiva utilitzada –sobretot la policial–, basant-me en les aportacions que he exposat en l'apartat 6.3 del marc teòric, i de l'altra, en el comportament de l'acció col·lectiva, amb especial incidència, primer, en el factor creixement/decreixement (fixant-me tant en la quantitat d'episodis de protesta que es succeeixen després d'un episodi repressiu com en la quantitat de persones que hi participen), i segon, en les transformacions que hi pugui haver en el repertori d'acció col·lectiva, en les estructures de mobilització i en les xarxes, en els marcs de significat de l'acció col·lectiva, en els recursos i en la seva identitat.

A part de com és la interacció entre les dues variables, al llarg del capítol també ressalto quines són les variables que poden condicionar aquesta interacció, i m'aturo de manera detallada en les que em semblen més rellevants. Val a dir que l'actuació del sistema policial és el que es presta a una lectura més clara dels seus efectes, i també que és, en termes generals, la que genera més efectes en el comportament dels moviments socials i en l'opinió pública. Igualment, les decisions que pugui prendre la jurisdicció i el ministeri fiscal i les que impliquen la modificació de la legislació també es tenen en compte com a elements d'impacte sobre la protesta. També tinc present, i de manera constant, quin discurs generen les autoritats governamentals, en especial el Departament d'Interior, sobre l'actuació del sistema penal i sobre la protesta i els qui protesten. Sobretot faig èmfasi en com defineixen o etiqueten els que protesten per comprendre com la interacció de les dues variables queda determinada per aquest discurs. En canvi, el discurs que estan generant els mitjans de comunicació o les xarxes al voltant de la protesta i dels episodis de repressió no ha estat controlat. Aquest és un aspecte a ressaltar, perquè, com ja es feia patent en el marc teòric, resulta clau per comprendre la interacció que estic

investigant; queda, doncs, com una possibilitat a explotar per a la investigació futura.

Als diferents successos i, en conseqüència, a com ha actuat el sistema penal enfront de diferents episodis de protesta, hi he accedit gràcies a la revisió de premsa que m'ha permès la construcció d'una base de dades i una cronologia sobre repressió. Les aportacions que s'han dut a terme amb les entrevistes i els grups de discussió m'han acabat de donar informació sobre com han estat aquests successos i com s'han viscut.

Als discursos generats per les autoritats governamentals responsables bàsicament de l'actuació de la policia, hi he accedit, com ho he explicat en el capítol 2 sobre la metodologia, amb les entrevistes a càrrecs policials i del Departament d'Interior, i amb la revisió de premsa i de les sessions parlamentàries quan han tractat temes relacionats amb l'ordre públic.

La contribució que faig amb aquest capítol és nova en l'àmbit de la recerca acadèmica. Des de la sociologia, poques aportacions s'han fet en l'àmbit de l'Estat sobre la repressió de la protesta en etapa democràtica. Tot i això, és destacable que el període d'anàlisi que he escollit sí que ha anat suscitant un cert interès i se n'han començat a fer algunes aportacions. Des de l'àmbit jurídic, en el marc de l'Estat espanyol, amb caràcter divulgatiu, hi trobem el llibre *La bestia sin bozal* (Pisarello & Asens, 2014); també de caràcter divulgatiu, obra de diversos autors de diverses disciplines, hi ha el llibre *Defender a quien defiende. Leyes mordaza y criminalización de la protesta en el Estado Español* (Bondia, 2015); des del camp jurídic, també destaquen el llibre de diversos autors titulat *Burorrepresión. Sanción administrativa y control social* (Oliver Olmo, 2013), i el llibre *Protesta democrática y democracia antiprotesta* (Oliver & Urda, 2015). Finalment, des de la psicologia social, s'ha d'assenyalar la tesi doctoral *Guerra, psicología social y derechos humanos: procesos de gubernamentalidad y Estado de excepción policial en torno al "15-M", Catalunya 2011-2012* (Benedicto, 2015). Totes aquestes obres han estat lectures referencials per a l'elaboració d'aquest capítol.

El capítol es divideix en sis parts. En una primera part, faig un repàs dels antecedents repressius que precedeixen el meu període. En una segona part, faig referència al moviment estudiantil que es va mostrar contra el Pla Bolonya. Analitzo com la repressió i les reaccions que va suscitar van actuar com a oportunitat política perquè a poc a poc anessin sorgint i creixent nous moviments a la ciutat de Barcelona. En una tercera part, faig referència a com la legislatura que porta CiU al govern català, a finals de 2010, defineix una actuació del Departament d'Interior molt autoritària. Però és també en aquesta part que faig referència a com, de seguida, el 15-M deslegitimarà i plantarà cara a l'actuació del cos policial. En un quart apartat, faig referència a com la protesta d'"Aturem el Parlament" i la vaga general del 29-M impliquen una resposta contundent del poder polític, que anuncia

l'enduriment i endureix l'actuació del sistema penal. Un cinquè apartat el dedico a explicar com la qüestió antirepressiva acaba entrant a la cambra parlamentària catalana per la força mediàtica i social que agafa el "cas Quintana". Al llarg d'aquests diferents apartats, també faig referència a com l'acció col·lectiva respon enfront de la repressió. El sisè apartat d'aquest capítol, fa referència als principals resultats que s'extreuen de l'anàlisi de la interacció del sistema penal amb l'acció col·lectiva.

2. Antecedents: un primer apunt de la repressió dels moviments socials a Barcelona. De la Transició al moviment anti-Bolonya

En aquest apartat faig un breu apunt als anys que precedeixen el meu període d'estudi. Segurament, un dels grans buits d'investigació que queden per omplir és precisament la recerca de la repressió dels moviments socials en període democràtic a Catalunya. Tot i que hi ha algunes publicacions que ens aporten algunes anàlisis de la repressió del moviment okupa (Asens, 2004; Baucells, 2000) o de l'etapa que va des del desallotjament del Cine Princesa fins a principis dels 2000 (Fernández Ramos, 2006), queda pendent per construir la història de la repressió de la protesta social a Catalunya. I segurament, sigui dit de passada, la història dels moviments socials en l'àmbit català. El que jo presento aquí és fruit d'informacions tretes d'algunes entrevistes, de les publicacions citades, de publicacions i tesis doctorals dedicades a moviments socials concrets i d'alguns informes generats pels mateixos moviments socials. És un resum molt sintètic per situar el lector en els antecedents. També haig d'apuntar que només faig referència a aquells moviments socials que viuen més repressió en aquest transcurs del temps, i que no aprofundeixo en la repressió del moviment independentista, que té les seves pròpies característiques encara que s'imbriqui amb altres moviments.

L'estudi de la repressió de la protesta a Catalunya en etapa democràtica no es podrà oblidar mai de la negra nit del franquisme, perquè el que ha passat després pel que fa a la repressió no està lliure del que va ser el règim dictatorial. Als anys 70, les vagues, les lluites socials, la resistència armada i l'enfortiment dels moviments independentistes desestabilitzaven el règim franquista. A Catalunya, el moviment obrer i el moviment veïnal van ser claus per explicar l'afebliment del règim dictatorial i el canvi de cicle polític (Alabart, 1998; Domènech, 2004). Enfront de la repressió, el moviment obrer s'enfortia i feia ús d'un ampli repertori d'acció col·lectiva que posava en joc el dret de reunió, associació i manifestació, tan castigat pel règim franquista (Domènech, 2004).

La Transició era una espècie de "compromís històric" (no un pacte formal) entre els modernitzadors del franquisme, l'esquerra reformista del PSOE i el PCE (Partido Comunista Español) i els partits autonomistes de Catalunya (Zelik, 2015), que segurament va permetre establir una situació que

podia resultar ingovernable per la força que estaven agafant alguns moviments socials. La dictadura moria, però ho feia matant. El 1974, dos joves Salvador Puig Antich i Georg Michael Welzel eren executats amb el mètode del garrot vil. I al setembre de 1975, cinquanta-quatre dies abans de la mort de Franco, eren afusellats els cinc últims condemnats del franquisme. La Transició es feia mantenint aspectes fonamentals de la dictadura franquista. Poder judicial, policia, alta administració de l'Estat, continuaven funcionant amb els mateixos components i criteris, i posaven de manifest la cohabitació d'elements democràtics i autoritaris. L'absència de depuració dels cossos policials i militars heretats de la dictadura va contribuir de manera decisiva que del 1975 al 1982 el nombre de víctimes dels cossos policials fos constant. Els cossos policials van ser responsables a tot l'Estat de 163 morts (Zelik, 2012).

A Catalunya, l'11 de setembre de 1977 es feia la primera manifestació autoritzada i més d'un milió de persones sortien al carrer sota el lema "Llibertat, Amnistia, Estatut d'Autonomia". Però aviat es viuria un desencís de molts sectors que s'havien mobilitzat contra el franquisme. L'abril de 1979, els partits d'esquerres, que havien incorporat als seus programes les principals reivindicacions del moviment veïnal, van guanyar les eleccions municipals a les principals ciutats catalanes. A partir d'aquí començaria un clar procés de desactivació del moviment. Per la seva banda, les centrals sindicals majoritàries, CC.OO. i la UGT, van apostar per la concertació social amb la patronal (González García, 2011). La victòria de PSOE en les eleccions del 1982 simbolitzava la confiança en la socialdemocràcia, però també indicava que hi havia una població que abandonava, en part, els carrers.

A la dècada dels 80 va ser el moviment anti-OTAN el que agafaria una força important a Catalunya. El moviment no es va caracteritzar per patir una repressió especialment aguda pel que fa a l'actuació policial o a la seva judicialització. La seva legitimació social i el fet que al principi el mateix PSOE mantingués una posició anti-OTAN en feien difícil la repressió (Serra, 2000). El que sí que era ben clar és que el moviment representava una clara mostra de descontentament per com s'estava duent a terme la Transició. El moviment significava, doncs, un clar pols amb el poder polític i el poder militar, perquè bloquejava la incorporació del país i del seu exèrcit a l'Aliança militar occidental (Serra, 2000), i obria un important debat sobre la defensa, la seguretat, l'existència i les funcions de l'exèrcit en el si d'una Transició en què l'enquistament del militarisme i la força del poder militar eren una realitat. En un primer moment, el moviment incloïa una oposició moderada encapçalada pel PSOE. Però el PSOE de seguida faria un gir radical sobre aquesta qüestió i desplegaria tot tipus de mitjans perquè l'opció del "no" no calés (Serra, 2000). En el referèndum, el 1986, l'opció del "sí" guanyava amb un 52% dels vots, enfront del 39% de la del "no". Catalunya, juntament amb el País Basc, Navarra i les Canàries, es

proclamaven contra l'OTAN (Prat, 2004; Zelik, 2015). En aquest punt, s'ha de ressaltar que a Catalunya i al País Basc, pel fet de ser nacions sense Estat, sempre s'ha mantingut una posició més crítica amb el dèficit democràtic que significa la Transició, i s'hi han desenvolupat moviments socials amb molta més força, alhora que una esquerra rupturista hi ha calat més.

A l'Estat, el moviment anti-OTAN es va anar desfent després de la derrota del referèndum. Però aquest moviment deixava l'herència d'uns sentiments més pacifistes a la població, cosa que explicaria la força que havia de guanyar el moviment antimilitarista –un altre cop, sobretot a Catalunya i el País Basc–, que seria durament reprimit, però que amb el seu caràcter desobedient i constant acabaria obtenint les seves reivindicacions (Comellas & Muñoz, 2000). El 1984, el govern socialista aprovava la Llei Reguladora de l'Objecció de Consciència i de la Prestació Social Substitutòria, que preveia la realització de serveis a la comunitat d'una durada superior al servei militar, encara obligatori. Però ben aviat algunes de les organitzacions que fins aleshores havien treballat per l'objecció de consciència optarien per desobeir la llei, i així començaria a créixer l'opció per la insubmissió (Comellas & Muñoz, 2000; Peláez, 2004). Al febrer de 1989, cinquanta-set objectors insubmisos a tot l'Estat es presentaven als jutjats militars. Van ser empresonats els primers insubmisos i aquell mateix any se'n va celebrar el primer consell de guerra. Però aquest consell de guerra, lluny d'escarmentar el moviment, permetia que el moviment el fes servir per erosionar la imatge pública de l'exèrcit. La Guerra del Golf, el 1991, i la campanya a Catalunya contra aquesta guerra van permetre al moviment cridar a la deserció, la insubmissió i la desobediència civil. Alguns desertors serien empresonats. El mateix 1991, el delicte que implicava declarar-se insubmís va deixar de ser jutjat pels tribunals militars i va passar a considerar-se delicte civil, encara que les penes no es van rebaixar gaire. L'aprovació del Codi Penal del 1995 va significar un punt d'inflexió molt important, perquè l'Estat va continuar penant la insubmissió amb la privació de llibertat, i aquest fet va resultar un impuls per al moviment. També es van concedir indults, en vista que la repressió no aturava el moviment. La dreta, el Partit Popular, que va guanyar les eleccions del 1996, va veure tots els avantatges de l'eliminació del servei militar i va anunciar la professionalització de l'exèrcit per a l'any del 2003. Del 1989 al 1999, 50.000 joves d'arreu de l'Estat s'havien posat a disposició dels tribunals de justícia en exercici de la desobediència civil enfront de la "mili" i de la prestació social substitutòria. Uns 4.000 insubmisos acabarien sent amnistiats. La insubmissió havia costat detencions i empresonaments, però la desobediència feia que el moviment en sortís guanyador.

Mentre el moviment antimilitarista anava perdent força, després d'haver aconseguit el seu objectiu, un nou moviment anava guanyant terreny en diferents ciutats de l'Estat, i molt especialment a la ciutat de Barcelona.

L'arribada del moviment okupa va ser en la dècada dels 80, però l'any 1996 tres elements relacionats amb el fenomen repressiu en van suposar un clar punt d'inflexió (Asens, 2004; Baucells, 2000; González García, 2011; Herreros, 2004). En primer lloc, l'entrada en vigor del nou Codi Penal en etapa democràtica, aprovat l'any 1999, en què s'inclouïa l'article 245.2, que passava a penalitzar l'ocupació pacífica dels immobles, que fins aleshores s'havia resolt mitjançant el dret civil (Asens, 2004; Baucells, 1995). En segon lloc, l'espectacularitat del desallotjament, el 28 d'octubre de 1996, del Cine Princesa de Barcelona, que es saldava amb quaranta-vuit detinguts i quinze ferits (Asens, 2004). L'ocupació del Cine Princesa havia estat una clara resposta de denúncia del nou Codi Penal, i el desallotjament era conseqüència precisament de l'aplicació d'aquest nou Codi. Una manifestació de resposta al desallotjament, celebrada a la tarda d'aquell mateix dia 28, clamava contra la repressió policial i exigia la llibertat de les persones detingudes. L'operació policial va ser durament criticada per la majoria dels partits polítics i la societat civil i el moviment passava a ser conegut per la ciutadania. En tercer lloc, també va ser el 1996 que, amb la victòria del PP a les eleccions al Congrés dels Diputats espanyol, el nou president del govern, José María Aznar, nomenava delegada del govern espanyol a Catalunya, Julia García-Valdecasas. García-Valdecasas era la filla de Francisco García-Valdecasas, que havia estat rector de la UB del 1965 al 1968 i que va ser responsable d'una política repressiva contra un moviment estudiantil naixent amb la creació del Sindicat d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB). A partir del 1995, l'actuació de la Brigada Provincial d'Informació de la Policia Nacional, els serveis d'intel·ligència, havia anat agafant més protagonisme. De la Brigada Político-Social del règim franquista, n'heretava aspectes d'organització.

Tot plegat semblava indicar que el poder estava ben armat per reprimir el moviment okupa, però, lluny de desactivar-se, el moviment creixia. El moviment okupa plantava cara als abusos de la propietat privada, que dificultaven el dret a l'habitatge, però també eren una reivindicació de la possibilitat que els joves i els barris disposessin d'espais alliberats i autogestionats, en consonància, doncs, amb l'esperit de la tradició llibertària, molt especialment a la ciutat de Barcelona.

El 1996, per més desallotjaments que es portessin a terme, les ocupacions no s'aturaven, i feien realitat el lema "Un desallotjament, una altra okupació", mentre les accions imaginatives del moviment no deixaven d'incrementar-se. El moviment s'organitzava més bé enfront de la repressió i es creava una renovada Assemblea d'Okupes de Barcelona, que passava a incorporar una comissió jurídica que, amb diferents despatxos jurídics de la ciutat, havia de treballar per elaborar una estratègia per a la despenalització de l'ocupació. Una manifestació a favor d'aquesta despenalització es celebrava el 21 de març de 1998, amb més de 10.000 manifestants. El desallotjament del Cine Princesa havia donat a conèixer el

moviment i havia aconseguit despertar solidaritats entre els veïns, familiars i entitats de la societat civil catalana. Un exemple d'això és que, el març de 1999, la FAVB presentava a la delegada del govern un manifest de suport al col·lectiu okupa que firmaven més de cent entitats ciutadanes, sindicats i partits polítics. A la judicatura apareixia un important debat sobre la penalització de l'ocupació i un gruix important de jutges, molts d'ells lligats a Jueces por la Democracia, estudiaven les implicacions legals d'aquest nou delictes i l'interpretaven d'acord amb les exigències d'un Estat de Dret. Es van dictar sentències absolutòries que generaven jurisprudència i que permetien que l'ocupació no fos penada, amb la qual cosa es generava tot un relat jurídic.

Tot i la vitalitat del moviment, la policia va generar la seva estratègia repressiva contra el moviment, que es va manifestar amb la intervenció dels antiavalots de la Policia Nacional en tots els desallotjaments, el creixement de la Unitat d'Intervenció de la Policia Nacional i una major intervenció dels serveis d'intel·ligència, que van practicar més seguiments personals, intimidacions, infiltracions i retencions. Van destacar també els "episodis de pistoles", en què policies normalment camuflats desenfundaven i encanonaven a l'hora de detenir persones (Asens, 2004), i diversos "muntatges policials", que van portar el jutjat penal número 4 de Barcelona a dir, en una de les seves sentències, que l'informe policial del cas "sembla estar redactat més per una extingida Brigada Político-Social que per un cos policial pertanyent a un Estat de Dret" (Asens, 2004).

La policia i les autoritats governamentals, coneixedores de l'atenció mediàtica que despertava el moviment, van aplicar una estratègia de desprestigi del moviment i el van vincular amb Jarrai i el conflicte del País Basc. Aquesta política criminalitzadora va acabar sent utilitzada per a qualsevol situació de protesta en què el PP se sentia desprestigi. Així, doncs, el 14 de gener de 1999, la visita del president del govern José María Aznar, a la UAB va tenir com a resposta les protestes del moviment estudiantil. Aquella jornada derivava en una actuació policial desmesurada que va indignar amplis sectors socials. Fins i tot 562 rectors de diferents països del món van condemnar els fets. Pocs dies després, Mayor Oreja, ministre de l'Interior, en una Comissió d'Interior del Congrés dels Diputats, relacionava els estudiants amb Jarrai i llegia una llista negra elaborada des de la Jefatura Superior de Policia de Barcelona.

Els mitjans de comunicació també seguien aquesta política de vincular el moviment okupa amb Jarrai, i en aquest context es va arribar a un dels episodis de major repressió que ha viscut el moviment. El 12 d'octubre de 1999, arran d'una concentració feixista a la Plaça dels Països Catalans, es va fer una manifestació de rebuig d'aquest acte. Els mitjans havien creat una situació d'alarma prèvia publicant informació policial que vinculava els manifestants amb Jarrai. La manifestació es va saldar amb vint-i-sis

persones detingudes, però l'episodi va agafar el màxim relleu per una mesura sense precedents: l'empresonament de catorze persones. La manifestació contra la desfilada militar de l'any 2000, que demostrava que Barcelona era una ciutat antimilitarista, va suposar un dispositiu policial anomenat "Operación Tambor", i la protesta va concloure amb 150 identificacions, divuit detencions i càrregues policials. La policia i el govern espanyol també van relacionar els antimilitaristes amb ETA.

Els anys 2000 i 2001, el moviment okupa va mostrar signes d'esgotament. L'Assemblea d'Okupes de Barcelona perdia certa força i deixava de reunir-se amb tanta assiduitat, i alguns centres ocupats se'n desmarcaven. S'anaven refermant identitats més particulars de cada casa "okupada", i part del moviment es començava a vincular al moviment antiglobalització. Però un altre factor determinant d'aquest afebliment del moviment va ser que l'Estat passava a l'acció amb àmplies operacions antiterroristes contra algunes persones relacionades amb el moviment. Aquestes persones eren acusades de pertànyer al Comando de Barcelona d'ETA i al GRAPO a Madrid.

A la vegada, la repressió als carrers de Barcelona es començava a dirigir contra les protestes del moviment antiglobalització. Una repressió que també es va mostrar amb tota la virulència en la manifestació contra la reunió del G-8 a Gènova, al juliol de 2001, ja que va acabar amb la mort de Carlo Giuliani. A Barcelona, la manifestació del 24 de juny de 2001 va comportar una brutal càrrega policial contra els manifestants, i vint-i-dues persones acabaven detingudes. Les imatges de policies "disfressats" de manifestants que provocaven disturbis i que posteriorment practicaven detencions van ser absolutament qüestionades per l'opinió pública. Tot plegat va fer que més de setanta associacions –entre les quals hi havia partits, ONGs i sindicats– presentessin una querella contra Julia García-Valdecasas davant del TSJC i contra els membres responsables del cos de la Policia Nacional. La querella era fet un inèdit, perquè era la primera vegada que un delegat govern resultava imputat i que s'admetia una querella contra una acció de la policia.

Una convocatòria conjunta de la manifestació a Barcelona del 28 de juliol de 2001 contra l'intent il·legal de desallotjament de la Casa de la Muntanya (17 de juliol de 2001) –que havia costat a un jove la pèrdua d'un ull per una bala de goma– s'ajuntava amb una manifestació contra la repressió patida a Gènova, cosa que mostrava que a Barcelona es plantava cara a la repressió.

Després dels atemptats de les Torres Bessones de Nova York, al setembre de 2001, l'Europa de l'emergència s'imposava, i s'anava perfeccionant una més gran coordinació entre la policia europea (creació de l'Escola Europea de Policia, CEPOL, els fitxers Sirene, etc.) (Asens, 2004). En aquest context, es va anar utilitzant la legislació antiterrorista per acusar de "pertinença a banda armada" okupes, anarquistes i independentistes. Es començava a notar la tendència ja no a vincular els membres de col·lectius alternatius o

de moviments socials a ETA, sinó a considerar que ells mateixos es podien organitzar-se per perpetrar "violència urbana" (Asens, 2004). El cas dels "Tres Joves de Gràcia" seria paradigmàtic en aquest sentit. Se'ls detenia l'abril del 2002 sense proves, eren maltractats a comissaria, empresonats en presó preventiva i injustament acusats durant quatre anys d'un fals delictes de terrorisme. Se'ls acusava d'un presumpte delictes de terrorisme vinculat a l'incendi d'oficines bancàries. El 2006, l'Audiència Nacional, a petició expressa de la fiscalia del tribunal, va arxivar la causa no ja per falta de proves, sinó per falta d'indicis. El 2005, més de 3.000 veïns de Gràcia s'havien autoinculpat davant de l'Audiència Nacional.

Els desallotjaments de cases ocupades i la criminalització d'okupes, anarquistes i independentistes a la ciutat continuava, encara que amb menys intensitat repressiva. La repressió d'altres moviments i protestes a la ciutat, fins al moviment anti-Bolonya, el 2009, ja no seria tan alta. Durant el 2003 i 2004, Barcelona tornava a clamar per la pau amb àmplies mobilitzacions contra la guerra de l'Iraq; el 2004, es manifestava davant de la seu del PP per les mentides sobre l'autoria de l'atemptat d'Atocha, a Madrid, que el govern espanyol difonia; el 2001 i el 2004, les tancades dels "sense papers" a la ciutat de Barcelona preïen força (el 6 de juny de 2004 hi havia un episodi de repressió policial amb el desallotjament de la catedral, ocupada pels immigrants); la celebració del Fòrum de les Cultures el 2004 també donava lloc a una varietat de protestes a la ciutat, entre les quals va destacar una espectacular invasió per terra, mar i aire del recinte de la ciutat, i al maig del 2006, a Barcelona, el moviment VdeVivienda convocava molts joves a exigir el dret a una vivenda digna. Però aquesta etapa no va ser especialment repressiva. En destaca l'actuació, el 24 de juny de 2006, de la Policia Nacional, una de les seves últimes intervencions a la ciutat en matèria d'ordre públic, que va detenir gairebé seixanta persones, que van ser maltractades a comissaria, durant una protesta absolutament pacífica contra el CIE de la Zona Franca. El 2006, els Mossos d'Esquadra començaven a actuar en matèria d'ordre públic a l'Àrea Metropolitana de Barcelona a través de l'Àrea de la Brigada Mòbil, creada el 1991.

3. La repressió del moviment estudiantil anti-Bolonya com a debilitadora de l'esquerra parlamentària

La lluita contra el Pla Bolonya principalment, però també la lluita pels dos dies de descans dels treballadors de TMB, com he explicat en el capítol 5, van ser les protestes més destacables a la ciutat de Barcelona en els anys 2008 i 2009. Totes dues van col·laborar a l'afebliment del Tripartit, una opció en teoria socialdemòcrata en què l'electorat havia confiat el vot durant dues legislatures.

El desallotjament del Rectorat de la UB, el 18 del març de 2009, feia evident que la lluita per la Universitat pública i contra la seva mercantilització no era un debat que es podia resoldre en el si de les universitats. Les autoritats governamentals consideraven l'aplicació del Pla Bolonya un fet i el moviment estudiantil entenia que era necessari aturar el pla, perquè implicaria la mercantilització de la universitat pública. L'exigència del moviment en les seves reivindicacions i la falta de canals oberts per les autoritats governamentals per poder discutir si s'havia d'aplicar Bolonya van acabar desembocant en un creixement de la protesta, fortament reprimida per la policia. La repressió actuava com a element revulsiu del mateix moviment, i això s'explica pel fet que la lluita antirepressiva va acompanyar, gairebé des del primer moment, l'acció col·lectiva anti-Bolonya.

El desallotjament del Rectorat de la UB del 18 de març de 2009, la repressió policial i les reaccions que tot plegat va suscitar posaven contra les cordes la Conselleria d'Interior, que aleshores era en mans d'ICV-EUiA. Es posaven de manifest diverses tensions internes del Tripartit català i tensions del govern amb el cos de la policia. Però sobretot es posava en evidència que el Tripartit quedava atrapat entre una opció de caràcter anticapitalista, la que suposava el moviment estudiantil al carrer, i una dreta que li exigia ordre social i la implantació del Pla Bolonya.

3.1 La repressió com a variable permanent i revulsiva del moviment estudiantil contra el Pla Bolonya

Les protestes contra el Tractat de Bolonya al començament i més tard contra el Pla Bolonya ja s'havien fet sentir els anys 2005, 2006 i 2007 als carrers de Barcelona. Però va ser l'any 2008 quan el moviment havia d'agafar embranzida. Les sancions que imposava la UAB a alguns estudiants tenen un pes explicatiu en l'impuls d'aquesta lluita. El 4 de març de 2008 era desallotjada la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), que havia estat ocupada per reclamar al Rectorat que es declarés insubmís a les reformes de la Llei Orgànica d'Universitats (LOU)-LEC i al procés de Bolonya. El Rectorat de la UAB, amb Lluís Ferré al capdavant, hi responia, doncs, ordenant-ne el desallotjament el mateix dia de l'ocupació, un desallotjament que acabava amb trenta-set alumnes identificats pels Mossos d'Esquadra. El Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans (SEPC) denunciava que hi havia hagut diversos estudiants ferits i contusionats. El secretari general de la UAB, Rafael Grassa, parlava d'un grup minoritari amb actitud violenta, intolerant i feixista que feia reivindicacions inacceptables.

Les protestes contra el Pla Bolonya van continuar a la UAB i es van anar estenent a totes les universitats catalanes. L'intent d'impedir la sessió del consell de govern el 18 d'abril, l'ocupació del Deganat el 29 de maig i la

intenció d'impedir la realització de la Junta Permanent de Lletres el 30 de maig a la UAB i els fets que van passar al voltant d'aquests actes de protesta van portar el Rectorat de la UAB a obrir trenta-tres expedients, al juliol de 2008, i a interposar, a l'octubre del 2008, quinze denúncies d'estudiants implicats en els fets, als quals s'imputaven delictes de lesions, danys materials i desordre públic. El Rectorat considerava que aquests actes de protesta havien significat dues entrades violentes a instal·lacions de la UAB, amb el resultat d'un membre de seguretat ferit i danys en les béns de la Universitat que s'havien de denunciar.

El moviment estudiantil denunciava l'actuació del Rectorat, que es considerava que atacava la llibertat de reunió, expressió i manifestació; l'aplicació de sancions d'un decret franquista –una normativa disciplinària que datava del 1954–, i el fet que la UAB hagués facilitat dades de les persones implicades als Mossos d'Esquadra. En conseqüència, demanaven la dimissió del rector. El Rectorat responia que el que era objecte d'expedient i sanció eren les conductes violentes, no les idees.

Ni les sancions ni les denúncies debilitaven el moviment, sinó que s'enfortia i es plantejava com a principals reivindicacions la convocatòria d'un referèndum sobre l'aplicació del Pla Bolonya a les universitats públiques catalanes, la retirada de sancions i denúncies del estudiants de la UAB i l'obertura d'un debat a tota la comunitat universitària sobre la Universitat Pública.

El 20 de novembre de 2008, una jornada reivindicativa ocupava els carrers de les quatre capitals de província de Catalunya. A Barcelona, uns 3.000 estudiants sortien al carrer. Es produïen enfrontaments entre policia i estudiants i uns 200 estudiants es tancaven al Rectorat de la UB. Si bé al principi el president de l'Associació Catalana d'Universitats Públiques, Josep Joan Moreso, i el rector de la UB, Josep Samitier, semblaven disposats a un espai de diàleg amb els ocupants, de seguida els rectors de l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP), d'acord amb la comissionada per a Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya, Blanca Palmada, feien públic un comunicat en què deien que els estudiants que protestaven eren una minoria i en què mostraven el seu ferm compromís amb l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior. Els rectors tancaven tota via de diàleg si es mantenien les ocupacions de campus universitaris i destacaven que en cap cas es faria cap referèndum vinculant. Ressaltaven que la decisió sobre l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (EEES) ja l'havien pres el Parlament de Catalunya i les Corts Generals d'Espanya, és a dir, els representants legítims del poble.

Però les tancades no es deixaven de reproduir en diverses facultats de la UB i de la UAB i arribaven també a la Universitat de Girona i a la Universitat de Lleida. Aleshores, a principis de desembre, els intents de diàleg i de donar resposta a les demandes estudiantils van començar. El Consell

Interuniversitari deia que es podrien convocar consultes sobre el Pla Bolonya. Però la comissionada d'universitats deixava clar que mai es preguntaria si el pla es podria aplicar o no, encara que sí que preveia la possibilitat que se'n pogués plantejar una moratòria. També es creava una Taula Nacional per la Universitat Pública, que tenia com a objectiu garantir, amb la participació de la comunitat universitària, l'aplicació dels canvis que havien d'afrontar les universitats.

Els processos de negociació amb el Rectorat de la UAB respecte als estudiants sancionats i expedientats semblava que podien agafar un bon rumb i, a mitjans de desembre, la comissió d'estudiants de la UAB encarregada de negociar aconsellava a les assemblees de facultat que comencessin un procés parcial de desocupació i que congelessin les tancades previstes.

Però el diàleg i la negociació de seguida van mostrar-se limitats. El 17 de desembre de 2008, el rector de la UAB, Lluís Ferrer, feia pública la resolució dels expedients oberts contra vint-i-vuit estudiants i s'acomiadava al cap de molts pocs dies de la seva funció rectoral. Sis dels estudiants eren expulsats de la UAB i la resta van rebre una sanció en forma d'amonestació pública. Tot i la pressió que havia dut a terme el moviment per evitar aquestes sancions, el Rectorat de la UAB les considerava del tot necessàries per garantir la dignitat de les persones agredides, per defensar una institució democràtica com la Universitat i per impedir que fets semblants es repetissin.

Però una vegada més la repressió no aturava el moviment estudiantil. Continuava l'ocupació del Rectorat de la UAB com a resposta a la seva decisió; els estudiants s'encadenaven i es penjaven d'alguns edificis (en concret, les accions les feien a les seus dels partits que formaven el Tripartit i també al Departament d'Innovació); un estudiant de la UAB iniciava una vaga de fam, i s'ocupaven diverses facultats mentre continuava l'ocupació del Rectorat de la UB.

Els ponts de diàleg s'anaven trencant, perquè el moviment anti-Bolonya considerava que el govern deixava molt poques possibilitats a poder debatre sobre la implantació de l'EEES. A poc a poc, també la resta de la comunitat universitària començava a prendre la veu davant del conflicte que estava obert. Al mes de març de 2009, 300 persones, entre professors, investigadors i personal d'administració de les universitats catalanes, es solidaritzaven amb la lluita estudiantil i reclamaven debat en el si de la Universitat sobre l'EEES. El conseller d'Innovació, Universitats i Empresa, Josep Hugueta, hi responia dient que l'aplicació de Bolonya era imparable i tornava a recordar que la decisió havia estat presa democràticament pels governs i els parlaments.

I, a poc a poc, de les sancions en el si de les universitats es passava a la intervenció del cos policial en les protestes anti-Bolonya. Al febrer de 2009 es duien a terme dos desallotjaments d'ocupacions estudiantils a la Universitat Pompeu Fabra (UPF). El 12 de febrer de 2009 es desallotjava el campus de Comunicació-Poblenou de la UPF, hores abans que el president José Montilla n'inaugurés les instal·lacions, i el 14 de març de 2009 es desallotjava el campus de la Ciutadella de la UPF, que havia estat ocupat dos dies per una gran manifestació estudiantil. El rector de la UPF, Josep Joan Moreso, feia una referència a una minoria i els estudiants, com a resposta, en demanaven la dimissió, i també demanaven el vot en blanc abans de les eleccions rectorals que estaven convocades per al 26 de febrer.

Però era definitivament el 18 de març de 2009 que la protesta estudiantil es convertia en debat social a causa de la intervenció del cos policial català en el desallotjament del Rectorat de la UB. Els Mossos d'Esquadra agafaven per sorpresa, a les 6 de la matinada, els estudiants que ocupaven el Rectorat des del 20 de novembre de 2008 i els desallotjaven per ordre del nou rector de la UB, Dídac Ramírez.

Aquell matí es posava en marxa un operatiu policial que havia d'acabar amb més de 200 persones ferides tot al llarg del dia, entre elles una vintena de periodistes (Asens & Pisarello 2012). Una dotzena de furgons de la Brigada Mòbil de la policia catalana participaven en l'operatiu i cent agents entraven el recinte del Rectorat de la UB. Cap dels agents que hi participava portava el número d'identificació. El desallotjament suposava agressions policials, com arrossegaments, estirades de cabells, retorçaments de braços, cops de puny, insults, etc., contra aquells que es resistien, de manera passiva, a ser desallotjats. L'episodi feia efecte crida i els estudiants que anaven arribant, més els que eren al Rectorat, tallaven la Gran Via amb una seguda. La policia catalana, cap a les 8.00 del matí, decidia carregar de manera contundent per restablir la circulació i els estudiants, davant de l'excés de violència policial, llançaven alguns objectes contra els agents. Tres estudiants eren detinguts

La violència del cos policial no s'aturava i els estudiants convocaven una nova concentració a les portes de la UB al migdia, en la qual participaven unes 800 persones. L'Assemblea del PAS i del PDI de les Universitats catalanes, formada per més de 600 membres, llegia un comunicat davant de la premsa en què denunciava la duresa de la càrrega policial i feia patent que recordava l'actuació de la policia durant el franquisme. Però la policia no es donava per al·ludida. Els concentrats davant de la UB eren dissolts amb molta contundència i els concentrats improvisaven una marxa que es dirigia cap al Passeig de Gràcia, amb la intenció de protestar davant de la Conselleria d'Innovació, Universitats i Empresa. En arribar-hi els manifestants, la seu de la conselleria ja estava protegida per un cordó

policíac i els estudiants entraven als jardins del Palau Robert per ocupar-los. Els Mossos d'Esquadra reaccionaven un altra vegada amb violència i carregaven contra els estudiants que eren al Palau Robert. Es practicaven tres detencions més.

Al vespre es convocava una manifestació per donar resposta a l'actuació de la policia durant el dia, i la resposta de la policia era més i més violència. Dos periodistes que anaven degudament identificats en resultaven greument ferits. Aquell mateixa nit, Rafael Olmos, director general de la policia, deia que l'actuació del cos havia guardat proporcionalitat amb els fets. Huguet, el conseller d'Innovació, Universitats i Empresa, defensava la decisió del rector de la UB i defensava la intervenció policial, però Joan Saura, conseller d'Interior, Relacions Internacionals i Participació, admetia que potser s'havien comès errors i afegia que s'havia demanat un informe a la direcció dels Mossos d'Esquadra sobre les diferents actuacions policials i que, un cop el tingués, prendria les mesures que es consideressin convenients. Olmos, l'endemà dels fets, lamentava els incidents i es comprometia a revisar els procediments perquè fets similars no tornessin a passar.

L'actitud policial canviava de cop. El 19 de març de 2009, en la manifestació contra la LEC, en què el moviment estudiantil anti-Bolonya prenia el seu protagonisme, els estudiants van increpar la policia i li van tirar pintura mentre aquesta acordonava el Palau de la Generalitat de Catalunya, però els agents no van dur a terme cap tipus de resposta.

La repressió policial, lluny d'apaivagar el moviment estudiantil, n'incrementava la protesta i hi sumava nous actors. Els dies següents al desallotjament, especialment durant tot el mes de març, la protesta contra el Pla Bolonya es va fer sentir amb força: es tornaven a ocupar facultats i espais a la UPF, a la UAB i a la UB, i les solidaritats antirepressives i anti-Bolonya es feien sentir amb manifestacions i ocupacions a Lleida, Girona, Tarragona i Mallorca. La protesta de Mallorca acabava amb noves càrregues policials de les forces d'ordre espanyoles. El Col·legi de Periodistes convocava una manifestació per protestar contra les agressions policíiques als periodistes, i els docents universitaris demanaven responsabilitats als polítics i als responsables de la policia pels fets i l'obertura d'un procés de diàleg sobre el Pla Bolonya, i clamaven a favor de la llibertat d'opinió. Alguns es tancaven el Rectorat de la UB en solidaritat amb el moviment estudiantil.

Mentrestant, l'equip rectoral de la UB expressava que el que estava passant amb el moviment anti-Bolonya despassava la capacitat de control i ordre de la Universitat i demanava al govern que també es fes responsable del conflicte que hi havia obert.

El 26 de març de 2009, el moviment estudiantil, amb el suport d'altres membres de la comunitat universitària, de mares i pares i de sindicats, sortia amb força al carrer sota el lema "Bolonya s'aplica a cops de porra". Hi participaven 5.000 persones segons la Guàrdia Urbana i 25.000 segons els organitzadors. Un ampli dispositiu policial esperava a la Plaça Catalunya i a l'entrada de la Rambla perquè els manifestants no hi accedissin. Però el moviment estudiantil canviava, per sorpresa, el recorregut de la manifestació amb un clar "no" a la repressió. Paral·lelament, el moviment estudiantil s'anava organitzant per recollir proves i exigir responsabilitats tant penals com administratives per l'actuació policial.

En els dies següents, els estudiants continuaven contraatacant amb més mobilitzacions, en resposta a la cimera de ministres d'Educació a Lovaina, on s'analitzava el procés de Bolonya: s'ocupava l'oficina del Banc Santander, la seu del Comissionat d'Universitats, la seu d'ERC i s'intentava a la del PSC, amb el suport dels treballadors de TMB. A la tarda, el moviment estudiantil es tornava a manifestar pels carrers del centre de la ciutat. El 29 de març de 2009, els estudiants de secundària responien contra Bolonya i la LEC amb l'ocupació del Departament d'Educació, uns fets que havien d'acabar amb el desallotjament practicat pel cos policial.

A finals del curs 2008-2009, la lluita contra Bolonya aniria perdent força i, òbviament, el pla es va acabar aplicant. Però els fets havien posat de manifest que la repressió va actuar en termes generals com a revulsiu per al moviment, és a dir, com a oportunitat política per al creixement del moviment. Primer, la denúncia, per part del moviment estudiantil, de les sancions imposades a alguns alumnes de la UAB es va convertir en una de les principals reivindicacions del moviment. Segon, la violència policial exercida en el desallotjament del Rectorat de la UB, el 18 de març de 2009, també va actuar, com a mínim en un primer moment, com a palanca d'impuls perquè les mobilitzacions creixessin i perquè el debat social sobre Bolonya s'obris.

El poder governamental, d'opció socialdemòcrata, en ocasions va escenificar l'obertura de vies de diàleg, però la impossibilitat que sempre va mostrar de qüestionar l'aplicació del Pla Bolonya no va permetre la via de diàleg com a forma de canalització de la protesta. Els estudiants van continuar manifestant les seves reivindicacions mitjançant diversos "repertoris d'acció col·lectiva", en especial les manifestacions i les ocupacions. La repressió policial va ser la resposta última que li va quedar a l'esquerra parlamentària per aturar una protesta creixent davant del fet que les vies de diàleg que podia obrir no eren reals.

La constant afirmació d'algunes autoritats governamentals, i també universitàries, que aturar el Pla Bolonya era una reivindicació d'una minoria no va servir per apaivagar el moviment de protesta, com tampoc la idea que el Pla Bolonya havia estat aprovat per les instàncies parlamentàries i

democràtiques. La permanència del moviment i la repressió viscuda feien que el debat que plantejava el que es considerava una minoria estudiantil s'anés estenent en el si de la comunitat universitària. Mentrestant, el moviment buscava formes d'autolegitimació de les seves reivindicacions per demostrar que no eren minoritàries. La convocatòria de referèndums a la UB, la UPC i la UAB, autogestionats pel mateix moviment, a finals de febrer i a principis de març de 2009, n'era un clar exemple.

El moviment contra el Pla Bolonya mostrava els primers símptomes del que dos anys més tard havia d'expressar, alhora que li servia com a marc interpretatiu, el moviment 15-M: la democràcia no era tan sols a les institucions ni aquestes eren sempre democràtiques. La recerca de fórmules com el referèndum per demostrar públicament les reivindicacions del moviment era una mostra que una democràcia participativa i real era necessària, com també ho era el no rotund a la repressió policial que va suposar sobretot el desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009. Tot plegat era l'expressió d'un anhel d'un Estat de Dret.

3.2 Les reaccions a la repressió policial: l'esquerra parlamentària, atrapada entre l'anticapitalisme del moviment estudiantil i la idea d'ordre públic de la dreta

El desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009 va comportar la multiplicació de reaccions polítiques i que la pressió sobre el Departament d'Interior no deixés d'augmentar. Diverses organitzacions i entitats de la societat civil –la Comissió de Defensa dels Drets de la Persona del Col·legi d'Advocats de Barcelona, la Federació de Veïns de Barcelona (FAVB), l'Observatori dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (DESC), l'Associació Catalana de Defensa dels Drets Humans (ACDDH), l'Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans de la UB (OSPDH), Justícia i Pau, SOS-Racisme, el Col·legi de Periodistes de Catalunya, el Sindicat de Periodistes de Catalunya (SPC) i el Grup de Periodistes Ramon Barnils– es van posicionar públicament i van qüestionar l'actuació policíaca. Entre les reivindicacions de les diferents organitzacions hi havia el cessament dels responsables del Departament d'Interior, la reclamació que els agents portessin la identificació a l'uniforme, la revisió dels protocols en les situacions de manifestació, l'ús del diàleg i la interlocució, la reobertura del diàleg de la UB amb els estudiants i la denúncia i l'obertura d'investigació de les agressions a periodistes. Alhora es valorava que l'actuació del cos policíac havia estat pròpia d'altres èpoques. També hi va haver crítiques dels mateixos membres del govern. La comissionada d'Universitats, Blanca Palmada, criticava la desproporció de les càrregues, ERC criticava també la duresa policial, i el soci d'ICV, EUiA, demanava cessaments. A internet apareixien diversos escrits que criticaven durament l'actuació de la policia i els jutjats de guàrdia rebien diverses denúncies interposades a agents policials per agressions.

Els Mossos d'Esquadra, el 24 de març de 2009, feien públic l'informe que havia encarregat el conseller d'Interior, Participació i Relacions Institucionals, Saura. La policia catalana qualificava de correcta l'actuació del desallotjament de la UB i deia que les càrregues policials havien estat justificades. Segons l'informe, els mitjans de comunicació n'havien mostrat moments aïllats, fora de context, i assegurava que algunes de les lesions que patia gent aliena als estudiants van ser causades per la violència dels manifestants i pel fet que algunes persones s'havien entrebanat en el moment de fugir de les càrregues. També s'hi deia que els manifestants, per la indumentària que portaven, buscaven l'enfrontament, i que alguns periodistes no van atendre les normes bàsiques per complir les normes de seguretat.

El 31 de març de 2009, el conseller d'Interior, Relacions Institucionals i Participació compareixia a la Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana. Hi explicava que s'havia reunit amb els diferents actors implicats en els fets del 18 de març de 2009 i amb aquelles entitats de la societat civil que havien rebutjat l'actuació de la policia. També hi exposava els acords amb el Col·legi de Periodistes de canviar els braçalets per armilles per evitar d'aquesta manera agressions policials futures. Reconeixia que havien resultat ferits alguns vianants i periodistes, i en demanava disculpes, però, en la línia de l'informe del cos, ho associava a les dificultats d'intervenció dels Mossos d'Esquadra davant una situació de tensió i violència provocada per alguns dels manifestants:

Per començar, vull reiterar les meves sinceres disculpes a totes les persones que es van veure afectades pels incidents, tot i no haver pres part en els incidents o havent tingut una actitud pacífica. Estic parlant dels ciutadans i ciutadanes que es van trobar casualment al lloc dels fets, d'aquells joves que van patir les conseqüències de la provocació violenta d'uns pocs sense haver-hi contribuït i dels periodistes que estaven realitzant la seva feina (conseller d'Interior, Joan Saura i Laporta, Relacions Institucionals i Participació, al Parlament de Catalunya, 2009, p. 36).

Era també en aquesta compareixença que el conseller Saura parlava de noves mesures que era necessari emprendre en relació amb el cos dels Mossos d'Esquadra, mesures que, en els anys següents, acabarien sent aplicades pel govern de CiU. Feia referència a la necessitat d'ampliar els efectius del cos de la Brigada Mòbil, de revisar els protocols d'actuació de cara a les seves intervencions, i de millorar els mecanismes d'advertiment i les estratègies dirigides a aconseguir l'aïllament i la neutralització dels violents per garantir l'actuació selectiva del dret a manifestar-se, i també les vies d'interlocució, la mediació i la negociació entre el cos policial i els manifestants. Però aquell 18 de març de 2009 la policia havia començat a

mostrar formes d'acció que es repetirien i es reproduirien en els anys següents:

La meva percepció és que havíem viscut en un altre rotllo i que, a partir d'aquell moment..., totes aquelles coses que a mi em semblen que eren com molt noves són les mateixes que s'han utilitzat per les vagues generals i per tots els merders que han estat passant després del 2009 (...). Però jo sento que es va canviar, o sigui, en aquell moment era molt novedós que carreguessin d'aquella manera, que utilitzessin l'helicòpter, que estiguessin tots corrents pel carrer Balmes amb aquella bogeria, i després, en les altres vagues, ha sigut algo que s'ha repetit força. Vull dir com la mateixa estratègia d'entrar derrapant, rotllo com generar aquest pànic psicològic, com generar aquest escenari de pànic... (G.4.11, veure taula 3).

En la mateixa compareixença del 31 de març de 2009, Saura anunciava de forma definitiva el cessament del director general de la policia, Olmos, i anunciava que seria substituït per Joan Delort.

Els partits de l'ala dreta parlamentària, CiU, PP i C's, reaccionaven, tant abans com després de la compareixença, donant suport a l'actuació del cos dels Mossos d'Esquadra i a la decisió del rector de la UB de desallotjar el Rectorat, però feien una forta crítica al govern català en relació amb la gestió de la implantació de Bolonya i també amb la gestió policíaca. Consideraven que el govern havia escoltat massa una minoria estudiantil que estava contra el Pla Bolonya, però que havia omès que la majoria d'estudiants estaven d'acord amb l'aplicació del pla. Demanaven la retirada de les competències d'Interior al conseller i consideraven que s'havia agafat Olmos com a cap de turc.

El conseller Saura responia als partits de l'oposició dient-los que estaven fent ús del cos dels Mossos d'Esquadra i de la seva actuació per destruir l'adversari polític. Mentrestant, ICV i els seus socis de govern, PSC i ERC, consideraven el cas tancat amb el cessament d'Olmos. José Montilla, president de la Generalitat, deia que no cessaria Saura, que el considerava d'absoluta confiança, i deia que ell mateix era el màxim responsable de l'actuació dels Mossos.

Els fets de Bolonya portaven que el curs 2008-2009 es tanqués amb una sèrie de cessaments i substitucions de càrrecs, cosa que mostrava com els episodis de protesta i repressió al voltant de la lluita contra el Pla Bolonya havien tingut importants conseqüències. El 16 de juny de 2009, es nomenava Joan Majó Roca com a nou comissionat d'Universitats, en substitució de Palmada, i el 25 d'agost de 2010, el president aleshores d'ICV i conseller d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Saura,

anunciava que no es presentaria com a candidat a la Generalitat a les pròximes eleccions catalanes, previstes per al 2010.

El desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009 posava de manifest la tensió de l'esquerra parlamentària amb el cos policial. Un cos policial que ja feia temps que no veia de bon ull algunes de les decisions del conseller Saura, com la instal·lació de càmeres a les comissaries i la redacció d'un codi ètic per a la policia catalana, unes mesures que, en canvi, havien estat valorades positivament per les entitats de drets humans. És destacable que el 6 de juny de 2007, en un episodi molt insòlit, entre 4.000 i 6.000 Mossos d'Esquadra s'havien manifestat pel reconeixement social de la tasca policíaca i havien demanat la dimissió de Saura. Els principals sindicats de la policia catalana, Sindicat Autònom de Policia (SAP-UGT), Sindicat de Polícies de Catalunya (SPC), Associació Professional de la Policia Autònoma de Catalunya (APPAC) i Sindicat de Mossos d'Esquadra (SME-CC.OO), donaven suport a la mobilització. La policia acusava Saura de no haver respectat la presumpció d'innocència en haver apartat cinc agents acusats de maltractaments a detinguts a la comissaria de les Corts. Els crits i consignes corejats pels Mossos d'Esquadra durant la manifestació eren: "Saura dimissió", "Kubotan, kubotan" o "Boti, boti, okupa qui no boti". Es donava així la imatge d'una policia polititzada, allunyada de l'aparença d'imparcialitat professional que exigeix la llei i que és d'esperar d'un cos nascut i format en democràcia (Asens & Pisarello, 2012). La policia catalana dibuixava, doncs, el moviment okupa –que havia tingut molta força a la ciutat de Barcelona en els anys anteriors a aquest cicle de protesta– com a enemic. Mentrestant, persones i col·lectius que havien estat lligats al moviment okupa desenvolupaven al llarg del 2009 i part del 2010 una campanya antirepressiva, amb diverses accions a la ciutat, perquè l'Alfons, acusat de donar un cop de puny a un mosso d'esquadra –que agredia manifestants pacífics amb un *kubotan*, una arma il·legal, en el context de la manifestació del 19 de maig de 2007 contra l'especulació i a favor dels espais alliberats–, no fos condemnat a presó. A la vegada, denunciaven que el mosso agressor mai hagués estat investigat, ni depurat, ni processat, per aquests fets.

Una policia totalment descontrolada en la seva actuació del 18 de març de 2009 i el seu propi informe, que deia que la seva actuació havia estat correcta, posaven de manifest altra vegada la possible tensió entre un cos policial, que no acceptava límits, i la conselleria. Però l'episodi del 18 de març de 2009 sobretot deixava ben clar que la dreta catalana, representada per CiU i el PP, mantenia una defensa fèrria del cos policial català i demostrava que qualsevol límit a la seva actuació la veien com un atac al cos.

La teòrica opció socialdemòcrata parlamentària quedava atrapada entre, d'una banda, un moviment estudiantil que es mostrava fort contra el

capitalisme cognitiu, que deixava clar que les vies diàleg obertes no donaven cap possibilitat de discutir el Pla Bolonya i que deia un clar no a la repressió policial, i de l'altra, una oposició política que defensava l'actuació dels Mossos d'Esquadra i atacava amb molta força la gestió del conseller d'Interior i en demanava la dimissió.

Ni era prou d'esquerres pel moviment estudiantil ni sabia imposar mesures de prou ordre per la dreta. Tot plegat era el preludi d'un moviment, el 15-M, que deixaria clar que ni esquerres ni dretes estaven donant les respostes necessàries:

A més a més, en un país que durant uns anys va tenir el Tripartit, les esquerres parlamentàries governant en el moment en què hi havia Bolonya, i això va fer un trencament clar que també expressa el 15-M, de dir... s'ha acabat la delegació, s'ha acabat el rotllo de votar cada quatre anys, s'ha acabat el de creure en aquesta gent, ja siguin partits o sindicats, o organitzacions socialdemòcrates, perquè realment, en el moment que han tingut lluita al carrer, en comptes d'agafar-se-la i de dir: "Ostres, és que m'estan pressionant des del carrer, els estudiants estan dient que això de Bolonya no va bé; nosaltres ens devem a la gent que està lluitant a les universitats, per tant, això aquí, a Catalunya, no s'aplica..." Llavors, clar, aquí hi ha tota una desconfiança brutal que ja ve de la Transició, però que ara, a l'haver-hi hagut un experiment de Tripartit, molta gent diu: "Collons, ara no sé cap on s'ha d'anar" (G.3.1, veure taula 2).

La repressió policial de les protestes anti-Bolonya i les reaccions que hi va haver eren el preludi del que havia de passar en els anys següents: uns moviments socials al carrer que volien posar fre a mesures neoliberals i una dreta que per poc temps s'instal·laria, com a majoria, al poder parlamentari. La repressió policial no va ser únicament l'oportunitat per al creixement de la protesta, sinó que l'episodi reflectia que l'esquerra parlamentària estava cada vegada més debilitada. Opcions més anticapitalistes creixien al carrer, mentre que l'esquerra parlamentària assumia mesures neoliberals al costat fins i tot de la dreta. De fet, l'1 d'abril de 2009, just després del desallotjament, el Parlament feia una declaració institucional, amb el suport de tots els grups polítics, que feia costat als rectors, que exigia que es mantingués la normalitat acadèmica, que defensava el Pla Bolonya i que apostava pel diàleg i la concertació, tot plegat apel·lant a tots els membres de la comunitat universitària i la resta de la societat.

Les vies de diàleg que el Tripartit defensava haver obert amb els estudiants mostraven els seus límits, perquè les decisions sobre Bolonya ja estaven preses. De fet, el Tripartit, en diverses ocasions, havia defensat que eren les institucions parlamentàries les que havien pres les decisions de manera

legítima. El moviment estudiantil assenyalava la falta de possibilitats de debatre el Pla Bolonya i presentava la repressió policial com la màxima expressió que els canals democràtics estaven debilitats. Bolonya era també el preludi de les idees força a què s'agafaria el 15-M: la democràcia no era real i ni esquerres ni dretes eren realment democràtiques.

A començaments del curs 2009-2010, la lluita contra el Pla Bolonya ja havia perdut força, però les conseqüències judicials i repressives encara es feien presents. El 18 de novembre de 2009, el col·lectiu anti-Bolonya "58 i +" recordava ocupant momentàniament el Rectorat de la UB la repressió policial del 18 de març de 2009 i continuava reivindicant com a legítima la seva protesta. Els fets de Bolonya, a més a més, creaven un precedent de denúncia col·lectiva i es duïen a terme dues querelles, una per via administrativa i una altra per via judicial, per denunciar la situació de violència i abús policial viscuda el 18 de març de 2009. Bolonya també era segurament el preludi d'un moviment antirepressiu, cada vegada més cohesionat, a la ciutat de Barcelona.

3.3 Entre la repressió del moviment okupa i la repressió de les naixents formes de protesta anticrisi

Com he deixat clar en el capítol 5, mentre Bolonya tenia tota la seva força als carrers de la ciutat de Barcelona, els efectes de la naixent crisi econòmica es començaven a fer sentir. A finals de l'any 2008, en concret l'11 de desembre de 2008, Barcelona es manifestava en solidaritat amb la protesta a Grècia per l'assassinat del jove Alexandros Grigoropoulos per la policia d'aquell país. Centenars de persones sortien al carrer i hi havia aldarulls i enfrontaments amb la policia, que responia amb detencions, imputacions i càrregues policials. La important repressió policial viscuda a Grècia tenia com a resposta a Barcelona violència política i més repressió policial.

Els primers senyals anticrisi dels moviments socials també es van fer sentir en el marc de la lluita anti-Bolonya. El 17 de març de 2009, com si fos un preavis del desallotjament de l'endemà, era detingut Enric Duran al Rectorat de la UB. Enric Duran havia aparegut en roda de premsa un dia abans, al mateix Rectorat, després de sis mesos d'estar desaparegut i en busca i captura per haver estafat 492.000 euros a trenta-nou bancs amb crèdits personals i a través d'una empresa fictícia. L'acció tractava de denunciar l'abús que havien fet els bancs i com aquest abús ens havia dut a les portes de la crisi. La seva detenció despertava diverses protestes que en demanaven la llibertat.

L'actuació policial al llarg del 2009 i el 2010, més enllà de l'actuació contra el moviment estudiantil anti-Bolonya, es va centrar en el desallotjament d'espais alliberats. Destaca el desallotjament de la casa "okupada" de la

Teixidora al barri del Poblenou, el 27 de gener de 2009, que es va haver d'enfrontar a una forta resistència dels ocupants, i també els dos desallotjaments de l'anomenada Universitat Lliure la Rimaia, el 2 de febrer i el 14 de juliol de 2010. Una casa ocupada, lligada també al moviment contra el Pla Bolonya, que volia donar resposta alternativa a un coneixement cada vegada més mercantilitzat a la Universitat. Tot i els desallotjaments que la Rimaia vivia, i que havia de viure, el col·lectiu sempre hi va respondre amb una altra ocupació fins a dia d'avui.

La legislatura del Tripartit s'acomiadava amb unes eleccions, el 28 de novembre de 2010, que donaven el poder governamental a CiU. La vaga del 29 de setembre de 2010 va ser l'últim episodi repressiu que va viure la conselleria d'ICV en mans de Saura. La vaga, com he explicat en el capítol 4, era la resposta a l'aprovació de la reforma laboral del 2010 pel govern del PSOE, encapçalat per José Luis Rodríguez Zapatero, i a l'anunciada reforma de les pensions. En el cas de Barcelona, el "Moviment del 25 de setembre" s'hi havia avançat uns dies i havia ocupat la històrica i cèntrica seu del Banc Espanyol de Crèdit, a la Plaça Catalunya. L'acció assenyalava la banca com a responsable de la crisi, feia una forta crítica a la patronal i denunciava que polítics i sindicats majoritaris no estaven fent i no havien fet front a les mesures neoliberals i s'havien oblidat de la ciutadania, a la qual es devien. Els ocupants també reclamaven ser un espai per a la construcció d'una vaga de les persones més precàries.

Aquell 29 de setembre de 2010, els aldarulls i enfrontaments amb la policia a la ciutat de Barcelona van ser múltiples. Al matí, els piquets, convocats per les diferents assemblees de barri, es van reunir a la Plaça Catalunya, davant del Banc ocupat, i es van dirigir cap a la Plaça Universitat, perquè la policia els va impedir anar Rambla avall. Va ser aleshores, a la plaça Universitat, on hi va haver els aldarulls més importants, amb la crema d'un cotxe de la Guàrdia Urbana.

Tot i que els ocupants del Banc havien decidit que en marxarien aquell mateix dia, en acabar la jornada de vaga, els agents dels Mossos d'Esquadra desplegaven, al migdia, un ampli dispositiu davant de l'edifici del Banc per desallotjar-lo. L'actuació de la policia s'escudava en una ordre judicial que els permetia accedir al banc amb l'excusa que, a l'interior de l'edifici, s'hi refugiaven persones que havien participat en els enfrontaments. El desallotjament es feia amb una forta càrrega policial contra els concentrats davant de l'edifici. Aquests fets van provocar que al llarg de la tarda hi hagués forts aldarulls al centre de Barcelona.

El dia acabava amb cinquanta-nou detencions a tot Catalunya, quaranta-dues de les quals practicades a la ciutat de Barcelona, i amb unes quaranta persones ferides. La jornada també es saldava amb la interlocutòria de dues presons provisionals per a dues persones amb nacionalitat estrangera a qui

s'acusava d'haver participat en els aldarulls. La forta pressió social va fer que la mesura cautelar fos ràpidament retirada pel jutjat.

La resposta dels mitjans de comunicació i de diferents tertulians va ser de condemna absoluta de l'acció del Banc expropiat i dels fets succeïts a Barcelona. Es feia referència als "dos-cents de sempre", als violents i a la tesi del "triangle anarquista" (Grècia, Itàlia i Barcelona). Assumpta Escarp, membre del PSC i tercera tinent d'alcalde de l'Ajuntament en aquell moment, apuntava en declaracions públiques que s'havia de plantejar el tancament d'alguns mitjans alternatius i de contrainformació que considerava que feien apologia de la violència. En concret, es referia a "Kaos en la Red". "Kaos en la Red" iniciava una campanya contra "la criminalització de la llibertat d'expressió i d'opinió" i el Sindicat de Periodistes li feia costat.

Només, i de manera excepcional, apareixien alguns articles que reconeixien la feina que havia fet el Banc expropiat per arribar a les persones més excloses de les nostres societats i posaven entre interrogants l'etiqueta "antisistema". És destacable que més de cent professors universitaris llançaven un manifest, a l'octubre de 2010, per dir "prou a la criminalització dels moviments socials".

Des d'Interior, tant el conseller Saura com el nou director general de la policia, Delort, van condemnar els fets. Condemnaven els grups antisistema, violents, radicals i minoritaris, que havien provocat els aldarulls, i en desmarcaven totalment els organitzadors i convocants de la vaga. Deien que s'intentaria imputar amb molta precisió cada detingut i s'anunciava que el govern català actuaria com a acusació particular en els diferents casos de les persones detingudes. L'actuació policial enfront de l'ocupació del Banc i les declaracions que feia la conselleria enfront dels fets demostraven que l'esquerra no diferia gaire de la dreta pel que fa al discurs de l'ordre públic. Feia una separació entre manifestants violents il·legítims i els legítims, omplia el terme antisistema de prejudicis negatius i anunciava duresa policial. Mentrestant, el "Moviment del 25 de setembre" representava una de les primeres reaccions de protesta davant d'una crisi econòmica creixent. Però representava també la trajectòria d'un moviment okupa, fort a la ciutat i autogestionari, que era capaç d'impulsar l'acció. Una acció que combinava un "repertori d'acció col·lectiva", propi del moviment okupa, l'ocupació, amb l'esforç d'obrir marcs d'interpretació inclusius que donessin resposta i veu a un precariat i a un grup de població creixent que quedava fora i als marges del mercat productiu. Un grup social creixent al qual els sindicats majoritaris i l'esquerra parlamentària, segons es considerava, no estaven donant resposta a les seves necessitats. Amb tot, l'esquerra parlamentària encara no era capaç d'identificar la potència que acabaria tenint aquesta acció col·lectiva creixent. Aquest cop, enfortida

perquè l'actuació policial quedava justificada per la situació d'aldarulls al carrer, criminalitzava el moviment.

4. De l'autoritarisme d'Interior en mans de CiU a la deslegitimació de les seves polítiques

Al novembre de 2010, CiU obtindria el govern de la Generalitat. La Conselleria d'Interior, en mans de Felip Puig, va començar una etapa molt poc permissiva amb la protesta que havia de suposar diversos episodis repressius. Les reaccions contra la repressió policial que es van donar en aquesta etapa van acabar tenint importants efectes sobre Interior i la policia catalana. El desallotjament de la Plaça Catalunya del 27 de maig de 2011 va comportar un grau de repressió policial que va fer reaccionar l'opinió pública a favor del 15-M i en contra de la conselleria. El 15-M s'havia sentit prou legítim per resistir a la plaça, el 27 de maig, i resistir la repressió policial. L'estratègia repressiva utilitzada per Interior el 15 de juny de 2011 contra l'acció "Aturem el Parlament" quedaria condicionada pels fets de la Plaça Catalunya. Però ni la consideració que el moviment estava malmetent la democràcia que representava el Parlament ni l'actuació policial aconseguien criminalitzar-lo. El 15-M mostrava tota la seva força el 19 de juny de 2011, amb una gran manifestació, i el cicle de protesta es va mantenir durant tot el 2012. Es mostraven les primeres manifestacions del que seria un moviment antirepressiu ampli i cohesionat amb la denúncia de l'actuació policial en el seu intent de desallotjar la Plaça Catalunya.

4.1 Una conselleria d'Interior autoritària

Les eleccions autonòmiques del 28 de novembre de 2010 havien donat el govern de la Generalitat de Catalunya a CiU. L'entrada de CiU al govern de la Generalitat de Catalunya va denotar de seguida la intenció d'aplicar una política endurida enfront de la protesta a la ciutat. Lloança al cos policial i una tolerància zero explícita al carrer caracteritzaven el rumb que empenia el govern de la Generalitat pel que fa la protesta.

Després de dos mesos de govern aproximadament, el tic autoritarista de Puig ja es feia sentir. El conseller marcava com un dels seus principals objectius recuperar el prestigi i l'autoestima de la policia, després d'una conselleria en mans d'ICV que havia aixecat polèmiques per la desaprovació de la seva gestió del conflicte de Bolonya i pel malestar dins el cos de la policia amb la col·locació de càmeres a comissaria i l'aprovació d'un codi ètic que va ser durament criticat també per la policia catalana:

Respecte de la política de seguretat ciutadana i de la Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra, vull insistir només en un primer propòsit, relatiu al grau de professionalitat i eficàcia dels membres del cos: ens proposem urgentment i ràpidament recuperar

l'autoestima, la confiança, el reconeixement social, el prestigi dels nostres servidors públics. Això és i serà una prioritat (Conseller d'Interior, Felip Puig Godes, al Parlament de Catalunya, 2011b, p.5).

Puig, al mes de gener de 2011, suprimia el codi ètic de la policia per redactar-ne un de nou. La motivació d'aquesta decisió era generar un nou codi que s'aprovés amb un major acord del cos policial. Interior defensava suprimir un codi ètic perquè deia que es caracteritzava per ser disciplinari, amb prejudicis, i reglamentista. N'era necessari un de nou de grans principis i pocs articles. Puig considerava el codi aprovat en la legislatura anterior com una operació propagandística que s'havia imposat sense el consens intern de la policia.

La supressió del codi ètic li suposava a Puig la dimissió voluntària de l'exfiscal Carlos Jiménez-Villarejo del comitè d'ètica de Catalunya i d'alguns altres dels seus membres. Paral·lelament, dotze entitats defensores dels drets humans firmaven un manifest, impulsat per la CPT, que alertava que les decisions que empenia la conselleria eren contràries a la lluita contra la tortura i a la necessitat de poder evitar l'abús de les forces de seguretat.

Les entitats en defensa dels drets humans també es mostraven contràries a les intencions de Puig de desprendre's de la càmeres de videovigilància. Unes intencions que quedarien únicament en això, en intencions. El conseller finalment deia que mantindria les càmeres, però insistia que n'adequaria la instal·lació perquè quedés clar que no les mantenia per coaccionar, per hipervigilar o per desconfiança amb la policia. Les càmeres havien de servir per evitar denúncies falses. Interior també eliminava la unitat de mediació, dedicada a situacions de manifestació, impulsada per Saura en la legislatura anterior. A més a més, durant el febrer de 2011, els antidisturbis adquirien entre deu i quinze subfusells LL-06 Single Shot Launcher, cosa que permetia disposar d'un estri més precís en situacions d'aldarulls al carrer. Un nou armament que no eliminava les pilotes de goma i que s'incorporava just quan l'Associació "Stop Bales de Goma" treballava per obrir el debat social i en seu parlamentària sobre el dany de les pilotes.

Però seria la gestió de les situacions de protesta la que acabaria de denotar l'estil de la conselleria. L'actuació policial en l'episodi de protesta del 22 de gener de 2011 i les declaracions de Felip Puig eren una primera demostració d'un autoritarisme sense mesura que havia d'impregnar Interior durant un temps.

L'Assemblea de Barcelona –formada, com he explicat en el capítol anterior, per organitzacions anticapitalistes de la ciutat, col·lectius autònoms i sindicats alternatius– havia ocupat l'antic Palau del Cinema, situat al centre de la ciutat, a la Via Laietana. Es batejava l'edifici com "La Casa de la Vaga"

i pretenia ser un espai de preparació, debat i coordinació de la vaga convocada, per al 27 de gener de 2011, per la CGT, CNT, COS, Solidaritat Obrera, CNT-AIT, totes organitzacions sindicals alternatives als dos grans sindicats majoritaris, CC.OO. i UGT. L'acció estava impregnada de l'experiència d'ocupació del Banc Espanyol de Crèdit de la Plaça Catalunya, amb la qual s'havia intentat construir una vaga diferent, una vaga que traspassava els límits de l'assalariat. El desallotjament policial de l'espai i la falta de permissivitat perquè un espai autogestionat cèntric fos una realitat explicava la nova ocupació. Es plantejava la necessitat d'ocupar per poder construir la idea d'una vaga inclusiva, per tenir un espai on debatre sobre el moment social que es vivia i sobre les precarietats, les incerteses i les esperances. El senyal que allò podia ser un nova experiència d'ocupació que es podia convertir en centre de debat per als moviments socials i focus d'atenció dels mitjans i la ciutadania –com ho havia estat el Rectorat de la UB i ho havia intentat ser el Banc ocupat el 25 de setembre de 2010– portava a una ràpida entesa entre Interior, jutjat de guàrdia i propietat perquè el desallotjament fos imminent.

El desallotjament es duia terme el mateix dia de l'ocupació; s'iniciava al vespre i acabava gairebé a les 3.00 de la matinada. S'identificaven 422 persones, la majoria de les quals havien entrat a l'edifici. Més de 350 agents antidisturbis participaven en l'operatiu –sense número de placa–, amb quaranta furgons policials. També hi eren presents desenes de grups d'agents de paisà, majoritàriament amb la cara coberta.

D'una assemblea d'inauguració i preorganització de "La Casa de la Vaga" es passava a una assemblea de com resistir al desallotjament. Es creava una comissió per negociar amb els comandaments policials la sortida de l'edifici de manera pacífica i sense ser identificats. La policia no acceptava la proposta de la no identificació, i gravacions, amenaces, identificacions, sortides escortades de l'edifici i algunes agressions a qui es negava a identificar-se es convertien en realitat. A dintre, solidaritat i resistència, i "L'estaca" es barrejava amb crits contra la impunitat; a fora, darrera d'un atapeït cordó policial, aplaudiments i mostres de suport per a cada un dels desallotjats.

L'endemà, el titular d'Interior, Puig, es felicitava de l'operació i feia lloances de la tasca del cos de la policia catalana: "Sense ells, Barcelona tornaria a ser una mostra del que crec que hauríem d'evitar, una mostra que tot està permès, on la transgressió disgregadora i crispadora no se n'ha sortit." I amb contundència explicitava quina seria la línia d'Interior a partir d'aquell moment: "Podem dir que a partir d'ara s'ha acabat la impunitat per a aquells que es pensen que ocupar propietats privades i alterar l'ordre públic forma part del paisatge de Barcelona i Catalunya" (Departament d'Interior, 2011).

Més enllà de la mateixa operació policial, l'Assemblea de Barcelona denunciava que el desallotjament s'havia fet sense mandat judicial i utilitzant en fals el recurs d'ocupació flagrant (s'estava ometent deliberadament que l'ocupació s'havia consumat el 18 de gener, cinc dies abans, per un petit grup de persones). També es denunciava que les identificacions es feien de persones que no havien ocupat l'edifici, sinó que tan sols eren a dintre. Interior i jutjat de guàrdia havien col·laborat amb rapidesa perquè el desallotjament fos possible. Però sense ni haver passat un mes, la justícia acabava donant la raó als activistes. El 8 de març de 2011, el jutjat d'instrucció número 32 arxivava la causa oberta per la policia catalana per resistència a l'autoritat i usurpació dels manifestants.

Interior, segurament conscient del malestar polític de les nostres societats, desvirtuava tot el contingut polític de l'acció, i feia una clara diferenciació entre els que ocupen un edifici per necessitat i els que "okupen" per gresca. Els "okupes" de "La Casa de la Vaga", llegint les paraules del conseller, semblaven pertànyer al moviment okupa de la ciutat. Aquests, segons les paraules del conseller, eren els de la gresca, els de la festa popular, amb els quals, apuntava, el sistema penal podia tenir un tracte diferent que amb els que ocupaven per necessitat:

I amb el tema dels «okupes» voldria ser... Perquè d'això dels «okupes» durant molts anys se n'ha fet una certa fins i tot política i filosofia, agitació, no? Escoltí'm, tractarem a tothom d'acord amb la llei, però també li haig de dir que el sistema judicial avui té una certa consideració diferent, i la policia, en la mesura que pot actuar també, en funció de si l'ocupació no és, diguem-ho així, de gresca, sinó que és per necessitat. I em sembla que el que va passar el mes de gener no era de necessitat d'algú que va a ocupar un pis abandonat sense propietari; hi havia un propietari, i allò era una, diguem-ho així, «festa popular» de preparació d'una gresca per a la vaga general convocada per algunes entitats, no? (Conseller d'Interior, Felip Puig Godes, al Parlament de Catalunya, 2011b, p.11).

Segons Interior, els de la gresca i la festa popular tenien la següent adscripció ideològica: 126 eren antisistema, trenta nou independentistes i tretze anarquistes. I assegurava que el 15% dels identificats eren persones de nacionalitat estrangera. Les etiquetes okupa, antisistema, independentista i anarquista eren les que en aquell moment van ser utilitzades pel govern per descriure els que mostraven la seva dissidència amb com estaven anant les coses a les nostres ciutats i com estaven actuant els poders.

Seria en la convocatòria de l'1 de maig de 2011, organitzada també per l'Assemblea de Barcelona, on Interior mostraria tot el seu tic autoritarista. No era la típica i normal manifestació pel centre de la ciutat, i amb ella

s'assenyalava clarament el conflicte amb els polítics i amb les elits econòmiques de la ciutat. Es tractava de la convocatòria que ja es feia, des del 2006, a la ciutat de Barcelona i que s'associava a grups i col·lectius alternatius, ja que la manifestació oficial, convocada per les dues grans forces sindicals, CC.OO. i UGT, es feia al matí pel centre de la ciutat.

L'1 de maig alternatiu es manifestava pels barris alts de Barcelona i passava per la Cambra de Comerç, el Círculo Ecuéstre, el domicili del president de la Generalitat, Artur Mas, i el domicili de Fèlix Millet, per assenyalar els culpables de la gestió de la crisi. També passava per la Conselleria d'Ensenyament i acabava a l'Hospital Clínic, per denunciar les polítiques d'austeritat. La manifestació havia crescut en nombre de persones en relació amb anys anteriors i superava l'habitual convocatòria de l'1 de maig alternatiu: 7.000 manifestants segons els organitzadors i 2.000 segons la Guàrdia Urbana. Treballadors de la sanitat i d'altres serveis públics, que feia uns quants dies que estaven en lluita, hi eren presents. Com ja he explicat en el capítol anterior, aquesta convocatòria era un primer indicador que noves reivindicacions es posaven sobre la taula i que la lluita sortia dels marges de l'activisme anticapitalista de la ciutat.

Durant el recorregut de la manifestació, es van abocar i cremar alguns contenidors. Tot plegat, desembocava en una càrrega policial que només dissoldria la cua de la manifestació i que va acabar amb quinze detencions sota les acusacions de desordres públics, danys i atemptats a l'autoritat. Les persones detingudes deien haver rebut maltractaments durant la detenció i dos manifestants deien haver patit cops per tot el cos en el moment de la càrrega. Un vianant era greument ferit al cap amb una porra extensible i un manifestant va acabar amb els dos braços trencats. La policia utilitzava per primera vegada les llançadores GL-06, amb projectils de foam, per neutralitzar i detenir els manifestants.

Els fets portaven el conseller d'Interior a refermar la seva política de no permissivitat i de càstig i sanció, i, com si fos un batalla entre iguals, el conseller manifestava que a Barcelona hi havia gent que anava molt forta, però que Interior també hi anava. També afirmava que tensaria al màxim la llei, que anirien fins allà on permetia la llei i una mica més, enfront dels aldarulls a la ciutat, que sempre feien uns mateixos. Unes paraules que, en la mateixa declaració, va acabar matisant dient que s'interpretaria la llei de la manera més restrictiva possible. La instrucció d'un expedient administratiu als organitzadors de la manifestació era un clar avís d'una política d'Interior que no tan sols volia perseguir els que causaven aldarulls al carrer, sinó que es proposava amenaçar els que convocaven manifestacions que assenyalaven clarament el conflicte entre elits econòmiques, autoritats governamentals i la ciutadania. Puig, en declaracions públiques, expressava que prenia nota perquè qualsevol nova iniciativa que els organitzadors volguessin impulsar podria ser denegada:

"Els instruirem un expedient administratiu, perquè no han garantit l'ordre públic. Tindrà la màxima contundència i en prenem nota, perquè qualsevol nova iniciativa que aquests grups vulguin impulsar, amb els precedents que ara tenim, ens la mirarem amb molta rigidesa. Amb aquests precedents és possible que puguem arribar a tenir arguments per denegar una propera manifestació" (Agència Catalana de Notícies, 2011b).

Les decisions d'Interior i la seva intervenció sobre els fets de "La Casa de la Vaga" i la manifestació de l'1 de maig de 2011 explicitaven que la línia política de la conselleria s'havia de caracteritzar per ser molt poc permissiva amb la protesta. Semblava que es volgués acabar d'arrel amb qualsevol forma de protesta que no fos convencional, com, per exemple, l'ocupació d'un immoble a la ciutat. Juntament amb aquests clars límits a la protesta, lloances a la tasca de la policia i confiança absoluta en el cos. Clars límits, doncs, a una protesta que consideraven que a Barcelona es movia amb amplis marges d'impunitat, i alhora poques mesures per evitar que el cos policial actués amb abús de la força.

Com ja he explicat en el capítol 5, durant els mesos d'abril i maig de 2011, la mobilització antiausteritat a la ciutat anava creixent. En trets generals, el moviment per la sanitat pública, amb l'impuls dels seus treballadors, però també dels seus usuaris, va anar quallant i va plantar cara a les retallades. La protesta de treballadors i usuaris d'altres sectors públics també van anar agafant força. Si bé els constants talls de trànsit a la ciutat i l'acció al carrer estaven convulsionant la ciutat, a la vegada que la constant crítica al govern de CiU es feia molt present, sembla que eren factors com el caràcter pacífic de les protestes i el fet inevitable de no poder obviar que era la ciutadania treballadora i contribuent la que les duia a terme els que evitaven que l'actuació policial respecte a aquestes protestes tingués un caràcter coercitiu.

Però les protestes que el poder podia associar amb els grups més anticapitalistes de la ciutat, amb els sindicats alternatius o amb el moviment okupa de la ciutat continuaven sent criminalitzades. Amb tot, l'1 de maig de 2011 era la clara expressió que aquests sectors que el poder volia criminalitzar agafaven un paper protagonista en la lluita contra l'austeritat. A poc a poc, es posava de manifest que les etiquetes "okupa" i antisistema podien deixar de funcionar. El naixement del 15-M era l'expressió que les etiquetes construïdes pel poder perdien cada vegada més la capacitat de penetració social.

Ben aviat l'intent de desallotjament de la Plaça Catalunya indicaria que la política de Puig, de sanció i no permissivitat de la protesta, no seria senzilla. Ni tampoc l'estigmatització que la feia possible.

4.2 El desallotjament de la Plaça Catalunya

Les mobilitzacions iniciades el 15 de maig de 2011, amb la convocatòria de la manifestació a tot l'Estat de la Plataforma Democràcia Real Ya, suposaven un punt d'inflexió molt important que plantejava nous reptes a la classe política i a les elits econòmiques. En el cas català, a més, els fets que passarien en els dies següents al 15 significarien un punt d'inflexió de gran rellevància de l'actuació de l'aparell policial.

Durant la nit del 15 de maig, entre 150 i 200 persones van decidir acampar a la Puerta del Sol de Madrid. Alhora, a Barcelona, a la Plaça Catalunya, se'n reunien al voltant de 150. La matinada del 18 de maig de 2011, l'Ajuntament de Barcelona volia dur a terme un operatiu de neteja de cartrons i altres elements que va culminar amb un procés de diàleg entre manifestants i la policia municipal; van ser els mateixos concentrats els que van netejar la plaça, amb la qual cosa deixaven clar que l'espai públic era públic. Des d'un primer moment, el poder semblava voler posar fi a les acampades a la plaça, tot i no saber gaire bé quines conseqüències podria tenir aquell fenomen. La matinada del 16 de maig, el Cos Nacional de Policia va intentar evacuar els acampats a Madrid. Però aquesta actuació va fer que el 17 de maig la Puerta del Sol madrilenya tornés a ser ocupada i que les ocupacions de places a tot l'Estat no deixessin de créixer.

Els dies 19 i 20 de maig, la Junta Electoral Provincial i la Junta Electoral Central van determinar que les concentracions del moviment 15-M no podien tenir lloc durant la jornada de reflexió ni el dia de votació. Però el moviment dels indignats subvertia l'ordre i seguia acampat a les diferents poblacions de l'Estat. Les acampades no deixaven de créixer, i el 20 de maig a la nit arribaven a 480.

Els comicis electorals del 22 de maig de 2011, municipals i autonòmiques en alguns territoris, i la consciència que el 15-M estava influint clarament en els successos polítics, es van presentar com una oportunitat política per al moviment i com una amenaça per als governs. Ni el Cos Nacional de Policia espanyol ni els Mossos d'Esquadra de la Generalitat de Catalunya van actuar, i les eleccions es celebraven en plena ocupació de les places.

Just pocs dies després de les eleccions, amb una alcaldia en funcions a Barcelona en mans del PSC –el PSC acabava de perdre les eleccions, després de governar la ciutat des del 1979, i l'alcaldia passava a mans de CiU–, es produïa un episodi repressiu a Barcelona que marcava un punt d'inflexió per a l'estratègia repressiva policial del Departament d'Interior. El dia 27 de maig de 2011, a les 7 del matí, el conseller d'Interior i la tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, Escarp, enviaven 350 efectius de la policia autonòmica i vuitanta de la policia local. Les dues administracions deien que no tenien cap intenció de desallotjar, sinó que es pretenia garantir la salut pública i recollir aquell material que pogués provocar mals

majors en una hipotètica celebració de la Champions si la guanyava el Futbol Club de Barcelona l'endemà. El mitjà de comunicació "La Directa", al març de 2012, llançaria un àudio on es podien sentir les comunicacions internes de la policia d'aquell dia: a més de parlar de generar pànic i d'explicitar que no es veien capaços de dur a terme el desallotjament, es deixava ben clar que l'operació es tractava d'un desallotjament¹⁰².

La suposada operació de neteja es va caracteritzar per ser un episodi d'absoluta violència policial que ens acostaria de ple al model d'"escalada repressiva" (Della Porta & Fillieule, 2007; Della Porta & Diani, 2011; McPhail, et al., 1998). L'operació policial va tenir com a resultat més de vuitanta-quatre persones ateses pels serveis d'emergència i més d'un centenar de persones ferides, algunes de gravetat. Es van disparar més de 200 salves, hi va haver entre tres i sis trets de pilotes de goma i també sis del projectil B & T GL-06, i es va fer un ús absolutament desmesurat de les defenses (porres). Davant d'una important resistència dels indignats, que consideraven que no es tractava d'una operació de salut pública, sinó d'un desmantellament absolut del campament, la policia va acabar retirant-se. Amb tot, el control de l'espai va ser absolut, perquè es va envoltar totalment la plaça, s'hi va impedir l'accés a qualsevol ciutadà i es va deixar completament tancats els concentrats. La comunicació amb els manifestants havia estat nul·la i se'ls havia anunciat per sorpresa, quan encara estaven dormint, l'operació que s'anava a efectuar. El conseller d'Interior, en diverses de les seves compareixences, justificava la falta de comunicació en el fet que el moviment 15-M no tenia interlocutors, perquè era assembleari.

El caràcter contundent de l'actuació de la policia catalana semblava voler recordar, davant d'una protesta que s'anava estenent i legitimant, que la força i l'última paraula sobre l'ordre públic a la ciutat les tenia el govern. Alhora, amb l'explicació sobre la necessitat de garantir la salut pública a la ciutat s'intentava connectar amb els codis culturals que creien instaurats entre la població. Però sembla que codis i significats estaven canviant i que la ciutadania, veient la injustícia que suposava la pèrdua de drets per una mala gestió política i de la crisi, cada vegada més legitimava el dret a protestar, fins i tot a desobeir. L'explicació del perquè de la intervenció de la policia catalana no va ser justificativa de la seva actuació ni per al moviment ni per a la població. El mateix moviment, sense saber-ho ni planificar-ho, havia anat generant oportunitats perquè l'actuació policial pogués ser resistida i el desallotjament no fos possible, i perquè l'actuació policial fos condemnada de forma molt rellevant pel mateix moviment, per entitats de la societat civil i per la mateixa ciutadania.

¹⁰²Per poder sentir aquest àudio consultar: <https://www.youtube.com/watch?v=EKKW9o0BKTs>

El caràcter del moviment, la contundència d'Interior més una insatisfacció social molt generalitzada obrien un escenari perfecte perquè l'acció de les forces de seguretat fos denunciada amb indignació. Els fets de la Plaça Catalunya donaven la volta el món i diverses instàncies i organitzacions socials van denunciar amb molta contundència l'actuació: des del síndic de Greuges¹⁰³ fins a Legal Team¹⁰⁴, un grup d'advocats que forma part de l'Associació d'Advocats Demòcrates d'Europa, o Amnistia internacional, passant pel Col·legi de Periodistes i el d'Advocats i la FAVB. Va haver-hi també la visita d'una sèrie de membres del Comitè per a la Prevenció de la Tortura del Consell d'Europa, que van denunciar que s'havien vulnerat diversos drets. S'havia vulnerat el dret de reunió i s'havia violat el dret a la integritat física i moral. Es denunciava l'ús de bales de goma i de projectils B & T GL-06, perquè podien produir ferides greus als manifestants, i un ús desmesurat de les defenses. També s'alertava que hi havia hagut assetjament i agressions a periodistes que anaven degudament identificats i que es va donar una falta d'identificació de tots els agents participants en l'operatiu. Es denunciava la violació del dret a la propietat i la intimitat personals, perquè no es van retirar només béns que podien resultar perillosos per a les persones acampades, com bombones de gas butà o generadors elèctrics, sinó que també es van retirar objectes personals, com ordinadors. Més de mig centenar de persones ferides es querellaven a l'octubre de 2011 contra el Departament d'Interior. La majoria de partits polítics de l'oposició van reclamar la compareixença del conseller d'Interior al Parlament per donar explicacions del que havia passat i van denunciar la brutalitat amb què havia actuat la policia. El mateix dia del desallotjament, al vespre, diverses poblacions de tot l'Estat i diverses ciutats europees es solidaritzaven amb Barcelona. Madrid es concentrava sota el lema en català: "Barcelona no estàs sola". Aquella mateixa tarda-nit, unes 40.000 persones es reunien a la plaça, quan normalment eren entre 4.000 i 10.000. La plaça s'omplia de crits que demanaven la dimissió de Puig mentre a les xarxes #felipfuig es convertia en *trending topic* mundial i a través de la web Change.org se'n demanava internacionalment la dimissió. Els fets donaven la volta el món i es convertien en portada d'importants diaris internacionals.

¹⁰³Per tenir més informació sobre les valoracions del Síndic de Greuges de Catalunya sobre els fets del 27 de maig a la Plaça Catalunya es poden consultar les actuacions d'ofici 3148/2011 i 4116/2011 http://www.sindic.cat/site/unitFiles/2994/Resolucio%20AO%2027M_15J.pdf . El 13 de juliol de 2011, el síndic Rafael Ribó entregava un informe sobre els fets del 27 de maig i el 15 de juny de 2011 i instava a Interior a obrir una investigació interna, en considerar que en el desallotjament de la Plaça Catalunya hi va haver un ús "desproporcionat" de la força policial, i suggeria que Interior obrís un expedient disciplinari als agents implicats. El conseller responia defensant l'actuació policial i assegurava que els agents havien obeït ordres dels superiors, que es van regir pel principi de proporcionalitat en l'ús de la força.

¹⁰⁴Per conèixer l'informe de Legal Team, es pot consultar: <http://www.vilaweb.cat/media/continguts/000/028/695/695.pdf>

La repressió havia fet de palanca per reanimar el moviment. La plaça es reconstruïa i reprenia vida. Mentrestant, als barris i en l'àmbit sectorial s'anaven teixint aliances i xarxes que estenien el moviment i l'anaven especialitzant, com he explicat en el capítol 5. Ben a prop en el temps, davant de la coartada per al desallotjament del govern, la celebració de la Champions va tenir una clara resposta del moviment. El Futbol Club Barcelona guanyava la Champions la nit del 28 de maig i els participants en el moviment 15-M feien cordons que protegien la plaça de qualsevol invasió policial i de qualsevol incident. El resultat era molt positiu. El moviment demostrava que era ell mateix el que garantia l'harmonia i la pau en l'espai públic i no la policia. Els cossos de seguretat semblaven del tot innecessaris.

Tot plegat donava força perquè una de les accions més significatives de confrontació amb l'autoritat i expressió d'un punt culminant del cicle de protesta fos possible. El debat sobre l'acció al Parlament continuava i, finalment, el moviment en assemblea decidia el 4 de juny que els pressupostos antisocials s'havien d'aturar. L'ocupació de la plaça es mantindria fins a finals de juny. El moviment continuava el seu rumb i la repressió no reprimia de moment, sinó que escampava la flama del 15-M.

4.3 L'acció "Aturem el Parlament, ni retallades, ni hòsties"

El moviment 15-M, per decisió col·lectiva en assemblea, va convocar una important mobilització per al dia 15 de juny que tenia com a lema: "Aturem el Parlament, ni retallades, ni hòsties", en una referència explícita als pressupostos que preveia que s'anaven a aprovar en seu parlamentària i que significaven la retallada pública més gran en etapa democràtica a Catalunya, i a les agressions policials viscudes el dia 27 de maig. En seu parlamentària, el govern català de CiU, juntament amb el PP, també volia aprovar la "Llei Òmnibus", que modificava fins a vuitanta lleis aprovades en la legislatura anterior. Amb aquesta mobilització, es pretenia emular les mobilitzacions d'altres països, com Islàndia i Grècia, que havien acabat amb l'encerclament del poder legislatiu (Asens & Pisarello, 2012).

El dia 14, a la tarda, una quinzena de marxos simultànies que representaven els diferents barris i sectors en lluita, fruit ja de l'extensió territorial que estava tenint el moviment 15-M, anaven arribant als voltants del Parc de la Ciutadella, on és el Parlament català. L'episodi de protesta era segurament el punt culminant de confrontació entre autoritats i dissidència.

El dies 14 i 15 de juny de 2011, 2.400 policies estaven preparats per actuar davant de més de 3.000 manifestants en els moments de màxima afluència. El parc estava absolutament tancat. En aquesta ocasió, la policia catalana sí que va procurar un espai de comunicació, en què va deixar clar que garantiria que el ple del Parlament es desenvolupés i que no ho faria ni de

forma violenta ni contundent, sempre que hi pogués haver comunicació i els "indignats" obeïssin les seves ordres. Interior va decidir habilitar una sola porta d'entrada i donar com a indicació als parlamentaris i als treballadors del Parlament que hi arribessin a peu i bastant abans de començar la sessió. Segons Interior, no es va plantejar l'entrada dels diputats amb altres mitjans de transport per la fragilitat que podien tenir i perquè hauria implicat molta confrontació amb els manifestants que eren davant de la porta per on es podia entrar amb vehicles. Aquesta informació, segons Interior, es va filtrar entre els manifestants i va implicar que es concentrassin, des de molt d'hora, davant de la porta per on entraven els diputats. La realitat és que els diputats desinformats entraven a peu al Parlament i es vivien moments de tensió que donaven lloc a un bloqueig del seu pas, a pintades amb esprais, escopinades i insults, però mai a agressions importants. Una bona part dels manifestants cridava a la calma i recordava que els criteris de l'acció eren els de la "desobediència pacífica i determinada".

Durant la jornada del 15 de juny, es van fer diverses càrregues i es va fer ús de les salves per dispersar els manifestants, que es mantenien als punts que es volien habilitar per al pas dels diputats. Es van detenir set persones acusades de desobediència a l'autoritat i/o de desordres públics i trenta-tres persones van resultar ferides. L'operació policial agafava un alt contingut simbòlic volent simular que es tractava d'una situació de setge amb l'arribada amb helicòpter del president de la Generalitat de Catalunya, Mas, de la presidenta del Parlament, Núria de Gispert, i del conseller d'Interior, Puig. En total trenta-dues persones, entre membres del govern i altres diputats, van ser traslladades al Parlament amb helicòpter, amb un total de deu viatges, i sis furgons policials hi portaven cinquanta diputats més.

L'efecte simbòlic de la desaprovació de l'actuació policial de la Plaça Catalunya va determinar l'actuació d'Interior en aquesta ocasió. Un dels entrevistats relata de la manera següent l'actuació de la policia:

Va ser bastant curiosa la forma d'actuar en el cas del Parlament. En aquest cas, precisament no per desproporcionat, sinó per tot el contrari, per ser potenciadors dels incidents. Era una actuació relativament senzilla. Bàsicament hi havia una crida a aturar el Parlament, que era més una cosa simbòlica que una altra cosa i la possibilitat real que tres mil persones paressin el funcionament del Parlament era bastant petita. Llavors els Mossos d'Esquadra coneixien perfectament aquesta crida, ho tenien fàcil per fer un passadís perquè poguessin passar els diputats i que no hi hagués molts aldarulls ni res. Què és el que van fer precisament? No fer res. Llavors van propiciar que els diputats passessin pel mig de la

manifestació amb la qual es produeix una escena de tensió, i això va justificar tota l'operació a posteriori (E.4, veure taula 4)¹⁰⁵.

I el mateix conseller deia en compareixença a la Comissió d'Interior el dia 23 de juny de 2011, després dels fets del Parlament:

També hi havia un quart objectiu en la disposició policial prevista i analitzada, que era no provocar una espiral de violència, no contribuir amb el recurs legítim de la contundència i de la força – de l'ús de la força– per part de la policia a generar més i nous escenaris de violència, que haurien generat rèpliques i efectes rebot de milers de persones (Conseller d'Interior, Felip Puig Godes, al Parlament de Catalunya, 2011c, p. 6).

La deslegitimació de l'actuació del cos policial que s'havia produït per la intervenció policial en l'intent de desallotjament de la Plaça Catalunya estava condicionant enormement la intervenció policial pels fets del Parlament del 15 de juny de 2011. L'ús de la violència policial es rebaixava i tampoc les detencions eren gaire nombroses, però, en canvi, guanyava força tota una estratègia que permetia criminalitzar el moviment 15-M. D'una banda, l'operatiu no havia permès una real protecció dels diputats, cosa que generava possibilitats de tensió importants al carrer. De l'altra, l'arribada amb helicòpter dels membres del govern i d'alguns diputats "espectacularitzava" els fets i criminalitzava un moviment que deia no a les retallades socials.

La ràpida reacció del govern i de les forces oposidores al Parlament mateix, on s'havia aconseguit celebrar el ple, no li posaven gens fàcil al moviment. La criminalització als mitjans de comunicació i pocs pronunciaments de la societat civil a favor del moviment representava una amenaça per al 15-M, perquè el podia deslegitimar. A diferència dels fets del dia 27 de maig a la Plaça Catalunya, les reaccions del govern i dels diferents grups parlamentaris van ser coincidents. En aquesta ocasió, els agraïments als cossos policials com a protectors de la seguretat de la democràcia eren de comú acord, de la dreta a l'esquerra parlamentària sense excepció. La majoria de parlamentaris parlaven del dret a la discrepància com a dret democràtic, però argumentaven que això no podia significar l'impediment del funcionament de la màxima institució democràtica. Si fins aleshores el 15-M tenia el suport d'un ampli espectre dels partits polítics, que sabien

¹⁰⁵El síndic de Greuges de Catalunya assegurava mitjançant les actuacions d'ofici 3148/2011 i 4116/2011 que l'operatiu policial d'aquell dia no era l'adequat: "En aquest sentit, l'operatiu policial hauria d'haver tingut en compte, com a mínim, el trajecte i l'arribada dels diputats i de la resta de personal a la porta d'accés recomanada. Fins i tot, es podrien haver determinat un o més punts de trobada o de concentració prèvia per a diputats i treballadors, amb la finalitat que accedissin sense dificultats a l'esmentada porta d'entrada, deixant, això sí, la llibertat als diputats i les diputades d'accedir-hi col·lectivament o pel seu compte i risc".

molt bé que l'acció dels "indignats" afeblia el partit que governava, l'acció del Parlament assenyalava tota la classe política sense excepció. Davant d'aquesta realitat, govern i oposició semblaven voler-se situar en uns codis culturals que es suposava que estaven instaurats en la majoria de la ciutadania. Tots els parlamentaris, en les seves declaracions, feien referència a la importància de la democràcia i alguns ho aprofitaven per ressaltar com aquest sistema havia suposat un cost molt important per a tots aquells que havien lluitat contra la dictadura franquista. En seu parlamentària, es llegia una declaració conjunta del president de la Generalitat, de la presidenta i la mesa del Parlament i dels presidents i portaveus dels grups parlamentaris que configuraven el Parlament de Catalunya en què es rebutjava l'acció de protesta i s'accentuava que era la institució la que representava l'expressió popular, manifestada a les urnes pel poble català. A més, alguns emfasitzaven que el 15-M havia mostrat la seva cara agressiva. El president del govern català afirmava estimar-se més una democràcia imperfecta que un caos violent, com el que s'havia instal·lat davant de les portes del Parlament. Destacava que s'havien creuat les línies vermelles i demanava a la ciutadania comprensió si en les hores següents es feia un ús legítim de la força emparada en la mateixa democràcia, amb la qual cosa es protegia de les crítiques rebudes que havien aparegut amb molta força pel desallotjament de la Plaça Catalunya. Polítics de diferents colors van acabar batejant el legítim episodi de protesta com a setge, i fins i tot se'l va comparar amb els fets del 23-F, amb la revolució d'Octubre del 1934, amb la persecució dels jueus a l'Alemanya nazi o amb una situació preinsurreccional.

Però, si la unitat política entre partits era la primera reacció, el dia 16 de juny ja sorgia al mateix Parlament un qüestionament de com Interior havia dut a terme l'operatiu policíac. Amb tot, era un qüestionament que, a diferència dels fets de la Plaça Catalunya, ja no tenia a veure amb la protecció o la defensa dels drets dels manifestants, sinó amb el fet que Interior no havia estat capaç de preparar un dispositiu que protegís realment els diputats.

En el si del moviment s'obria un debat sobre els límits de la desobediència i l'ús de la violència i sobre com afrontar la criminalització que s'acostava. El mateix dia dels fets i en vista de les paraules amenaçadores del president, el moviment decidia marxar del Parlament i omplia la Plaça Sant Jaume amb més de 1.000 persones, que es manifestaven davant la seu del govern de Catalunya. "L'estaca" s'apropiava de la plaça.

Aquest cop, l'efecte simbòlic de la repressió no era el mateix que el que va plantejar el desallotjament de la Plaça Catalunya. Acusant al moviment de no respectar la democràcia i de cometre un delictes contra les institucions de l'Estat, se'l criminalitzava totalment. La classe política i els mitjans de comunicació semblava que estaven connectant amb els marcs interpretatius

de la població: democràcia i pacifisme semblaven dos valors prou hegemònics per deslegitimar el 15-M.

Però el mateix moviment, sorprenent-se a si mateix i a la classe política, irrompia tres dies més tard als carrers de Barcelona, amb tota la força, sota el lema "El carrer és nostre, no pagarem la seva crisi", entre d'altres com "Que no ens representen", "Li diuen democràcia i no ho és. Indigna't tu també". Entre 50.000 i 75.000 persones, segons les autoritats, i més de 270.000, segons els organitzadors, sortien al carrer i servien per refermar les idees del moviment i defensar-se de la criminalització i la repressió. Els consensos socials no eren tan clars com el poder havia imaginat quan es movia en el discurs sobre la democràcia.

4.4 Els primers passos per a la construcció d'un arsenal antirepressiu

Després de l'intent de desallotjament de la Plaça Catalunya i dels fets del Parlament, com acabo d'explicar, l'actuació policial va tenir resposta. La indignació pels abusos hipotecaris i les retallades anaven coent una forta indignació per l'actuació dels cossos policials.

A la Plaça Catalunya, abans del desallotjament, ja s'havia creat una comissió jurídica que pensava com emparar legalment l'acampada. Es tractava de veure com contraposar principis legals a la infracció de l'ordenança de civisme que suposava l'acampada o de com actuar i protegir-se per la prohibició de la junta electoral d'acampar durant la jornada de les eleccions municipals del 22 de maig i durant la jornada de reflexió. Es procurava que no hi hagués cap tipus de cartell, pancarta o missatge que pogués ser llegit com a element de condició de vot. També es va demanar en diverses ocasions a Legal Team, un grup d'advocats que forma part de l'Associació d'Advocats Demòcrates d'Europa, que hi anés amb caràcter d'observador dels drets humans (hi van ser el dia 27 de maig, durant el desallotjament de la Plaça Catalunya o durant els fets del Parlament de Catalunya, el dia 15 de juny). La comissió penal es va crear arran dels fets del desallotjament de la Plaça Catalunya i va acompanyar els afectats en la presentació d'una querella. Un grup de cinquanta-sis persones agredides presentaven el 13 d'octubre de 2011 una querella criminal col·lectiva als jutjats de Barcelona contra el conseller Puig, els comandaments policials responsables de l'operatiu i els policies agressors¹⁰⁶. Es pretenia que s'iniciés una investigació policial i que la situació viscuda no quedés impune. Els delictes que s'atribuïen als querellats eren la dissolució d'una reunió legal, la detenció il·legal, les coaccions, les amenaces contra la integritat moral, les vexacions, la

¹⁰⁶Per tenir més informació sobre la querella, consultar: <https://som27m.wordpress.com/>

prevaricació, lesions, danys i apropiació indeguda i furt. El delictes de prevaricació s'atribuïa a Puig, en considerar que hi havia l'ordre expressa que els agents no anessin degudament identificats, cosa que podia suposar una infracció penal per conduir a una situació d'impunitat policial". Amb aquesta tasca, la comissió i els querellants demostraven que el dret era una eina més que es podia posar al servei de la protesta i la reivindicació social.

La querella va ser acceptada i començava el procediment d'instrucció al jutjat número 4 de Barcelona, però l'1 de març de 2012 el jutge decidia posar fi a la fase d'instrucció i tancava el cas. La comissió penal i els querellants denunciaven que la investigació de la causa s'havia tancat sense haver practicat gran part de les diligències de prova, que les proposades havien estat rebutjades, que no s'havien valorat moltes de les proves aportades i que no s'havia pres declaració a les persones que interposaven la querella, i criticaven que el jutge hagués valorat com a justificada i proporcionada la utilització de la força policial aquell dia. El jutge havia argumentat que la policia no havia actuat coaccionant o amenaçant, sinó que simplement havia procurat que els manifestants es dispersessin fent ús dels mecanismes intimidadors habituals. Pels querellants, l'arxivament suposava la consolidació de la impunitat dels excessos de la policia catalana. El 27 de maig de 2012, un any després del desallotjament, el moviment mostrava el seu rebuig a la decisió judicial concentrant-se a la Plaça Catalunya. Demanaven que es reobris el procés penal i es dugués a terme una investigació rigorosa. Presentaven un recurs contra l'arxivament de la querella.

D'aquella querella, només en prosperaria la denúncia de David Fernández – que el 25 de novembre de 2012 entraria com a diputat per la CUP-AE al Parlament de Catalunya–, que acusava el sotscaip de l'ARRO de Barcelona, Jordi Arasa. La denúncia prosperava perquè Fernández havia estat capaç de reconeixè'l. El novembre de 2011 es celebrava el judici, la Generalitat demanava l'absolució per falta de proves, igual que la fiscalia, que ni tant sols havia fet cap pregunta a l'acusat. Jordi Arasa era absolt. La impunitat dels cossos policials semblava confirmar-se i Som 27M, els querellants, ho denunciaven. Fernández va recórrer l'absolució i al juliol de 2014 la secció novena de l'Audiència de Barcelona considerava que l'actuació havia estat il·legal i contrària a la normativa, i va revocar l'absolució dictaminada pel jutjat d'instrucció mesos enrere. Arasa quedava condemnat a pagar 425 euros, entre multa i indemnització, per una falta de lesions doloses per haver colpejat continuadament i de manera "indiscriminada i injustificada". L'Audiència de Barcelona remarcava la "profunda alarma social" que creava una actuació policial "tan desproporcionada" "contra ciutadans indefensos que protesten de manera pacífica sense posar en risc terceres persones".

La denúncia de Fernández, al costat del seu advocat Jaume Asens, no pretenia buscar la pena màxima, sinó trencar amb la corretja de protecció

entre policia, sistema judicial i polítics, que garanteix la impunitat de la policia. Tot i la condemna, el conseller d'Interior, Ramon Espadaler, el 2014 assegurava que no obriria cap expedient sancionador, per considerar-ho absolutament desproporcionat, contra el sotsinspector de l'ARRO de Barcelona, i apuntava que calia no descontextualitzar els fets, perquè es tractava només d'una falta.

Fer ús del dret per denunciar l'actuació de les institucions i de l'administració va acabar sent una de les fórmules utilitzades en aquest període per combatre la impunitat de la policia i evitar situacions d'abús i violència. Valgui com a exemple la denúncia sobre l'ús de les pilotes de goma, que ha utilitzat la reivindicació al carrer i la denúncia a través de les xarxes, i que ha portat la qüestió al Parlament, però que també ha fet ús dels tribunals com a forma de denúncia, individual i col·lectiva.

Si els fets de la Plaça Catalunya havien estat repudiats per una gran part de la ciutadania i pel moviment 15-M, la resposta de denúncia d'aquells fets també s'articulava superant els límits del que havia estat fins aleshores la lluita antirepressiva a la ciutat, una lluita que, en els anys anteriors al 15-M, a Barcelona estava gairebé relegada al moviment okupa o a grups i col·lectius de l'esquerra radical, autònoms o de l'anarquisme. En un vídeo dels querellants de Som27M (2012), aquests expressaven que la ciutadania s'havia adonat que la brutalitat i la violència policial existien. Al vídeo es deia: "Jo mai, mai hauria cregut que veuria tanta violència contra gent pacífica; jo mai, mai hagués imaginat que la policia em faria mal; jo mai, mai hagués imaginat que rebria un cop de porra; jo mai, mai pensava que posaria una querella"¹⁰⁷. Frases que posaven en joc aquesta idea del que era inimaginable per a la població sobre fins on podien arribar les forces de seguretat, però que, en canvi, era una realitat. En paraules d'un dels entrevistats:

El 27 de maig hi havia hagut el brutal desallotjament de Plaça Catalunya, amb centenars de persones ferides, s'havia vist en directe. Això havia sigut un abans i un després pel que fa a l'actuació dels cossos policials i a la percepció pública d'aquesta actuació. O sigui, jo el que vaig veure a la plaça és moltíssima gent absolutament consternada, traumatitzada i al·lucínada que els agents dels Mossos d'Esquadra colpegessin ciutadans indefensos. No s'ho podien creure: "No m'ho puc creure que un policia m'ha pegat." Aleshores això per a molta gent era com treure-li un vel dels ulls i dir: efectivament, es produeixen abusos policials i són més dels que t'imagines, i efectivament, quan es produeixen abusos policials és un abús en si mateix i, sí, hi ha

¹⁰⁷El vídeo es pot consultar en aquesta web: <https://www.youtube.com/watch?v=oCtd8EBxDF0>

persones indefenses. Aleshores, en aquest sentit, va ser molt fort. Va ser tan fort que va donar la volta el món (E.13, veure taula 4).

4.5 Ni s'atura la protesta ni s'atura la repressió

Els fets del Parlament i la seva criminalització pel govern, i també per les forces de l'oposició, no van impedir que el "cicle d'acció col·lectiva" tingués continuïtat. A partir d'aleshores, com he explicat al capítol 5, s'obria un període de lluita molt centrat a combatre les polítiques d'austeritat pels diferents sectors que se'n veien afectats, i també a fer créixer o a formar diferents assemblees als diferents barris de Barcelona. Però, com hem vist, la força del moviment, lluny d'impedir que la força policial es continués desplegant per controlar la protesta, es convertia en oportunitat per al cos per perfeccionar el seus sistemes de vigilància dels que protestaven.

Des de la protesta "Aturem el Parlament, ni retallades, ni hòsties" fins als fets que van passar en la vaga del 29 de març, que tindrien noves conseqüències en l'actuació del sistema penal, hi va haver diverses protestes a la ciutat que serien respostes amb un elevat nivell de repressió policial. Els episodis repressius eren replicats amb denúncies interposades pels mateixos moviments socials, per entitats de la societat civil i, en ocasions, pels partits de l'oposició. Les accions quedaven legitimades socialment perquè connectaven perfectament amb els marcs de significat que s'havien anat construint en el si del moviment 15-M i perquè utilitzaven formes desobedients, però absolutament pacífiques. Aquestes accions les duïen a terme assemblees de barri o sectors en lluita que havien crescut o nascut gràcies a la força del moviment 15-M.

En relació amb l'habitatge, just quan la PAH començava a agafar força, es duïen a terme un parell d'accions que reivindicaven el dret a una vivenda digna i que denunciaven les execucions hipotecàries i els abusos que es duïen a terme mitjançant la pujada dels preus de lloguer. El 25 de juliol de 2011, arribava un episodi repressiu colpidor. Unes 300 persones, cridades per la Xarxa de Suport i l'Assemblea del Clot-Camp de l'Arpa, intentaven impedir que la BRIMO fes fora una família que vivia en un pis de lloguer al Clot des de feia vint-i-sis anys, amb un contracte de renda antiga. Cada mes havien anat pagant el lloguer, però el propietari els n'havia volgut triplicar el preu. Els llogaters, mentre continuaven pagant la mensualitat de renda antiga, portaven el cas als tribunals. Tot i que, en primera instància, la justícia els havia donat la raó, l'Audiència Provincial va acabar donant la raó a la propietat. Les tres-centes persones reunides, que volien impedir el desnonament, oferien una forta resistència i, entrelligant-se agafant-se dels braços, intentaven impedir que els antidisturbis arribessin a la porta de l'edifici i poguessin desnonar la família. Els Mossos d'Esquadra, amb un grau elevat de violència i en ocasions utilitzant les porres i donant cops als

manifestants, els anaven retirant d'un en un. Mentrestant, res impedia el clam dels manifestants. "Aquesta és la seva democràcia", "Policia fora del barri" i "Vergonya" –referint-se a l'actuació del cos policial– es deixaven sentir amb força. Tres persones resultaven ferides, una amb una important ferida el cap. Dins l'edifici, els reunits impedièn que la policia obrís la porta. La BRIMO acabava entrant al pis, amb escales, pel balcó i la família amb maletes i bosses abandonava casa seva. No s'havia pogut impedir el desnonament, però un crit unànim s'apropiava del carrer: "No esteu soles".

Les reaccions contra l'actuació de l'aparell policial no es van fer esperar. La FAVB, l'OSPDH de la UB, l'Observatori DESC i la PAH responien amb un contundent comunicat en què consideraven que l'ús de la força havia estat injustificat i desproporcionat, demanaven la dimissió del conseller Felip Puig i exigien que es prenguessin mesures per garantir un habitatge digne. En el comunicat es deia textualment: "Aquesta actuació policial no representa res més que aprofundir en l'escalada repressiva que el Departament d'Interior de la Generalitat porta efectuant contra qualsevol expressió de protesta ciutadana des de fa uns mesos."¹⁰⁸ Es reafirmava que l'estratègia repressiva del cos policial català no s'aturava. Els sindicats dels Mossos d'Esquadra, SME-CC.OO. i SAP-UGT, feien declaracions públiques i demanaven que els requeriments de desnonament no incloguessin el dia i l'hora per evitar altercats com els del Clot. Deien que, davant de la força que estaven agafant plataformes i associacions, que a vegades es comportaven de manera violenta, era necessària aquesta mesura. El portaveu del govern, Francesc Homs, i el conseller d'Interior deien que només complien ordres judicials i defensaven l'actuació dels Mossos.

El 30 novembre del 2011, una altra acció relacionada amb el dret a l'accés a la vivenda era represaliada. El dia 18 de novembre havia estat ocupat un habitatge propietat de la promotora Nyala 2006 S.L., i de "SA NOSTRA" –Caixa de Balears–, que va ser batejat com a "18-N", al carrer d'Hostafrancs. Una ocupació impulsada per l'Assemblea Indignada del barri de Sants. Era un projecte comunitari, col·lectiu i assembleari que acollia persones que es trobaven en situacions d'emergència social i que treballava per a la reapropiació comunitària d'edificis buits en mans de la banca i les grans propietats. Aquest cop, els Mossos d'Esquadra escollien la matinada per no trobar-se amb protestes contra el desallotjament. Però, en aquells dies, la solidaritat corria com la pólvora i des de l'habitatge s'assabentaven que els Mossos necessitaven l'IES Joan Coromines per realitzar operacions durant la nit. Tot i haver escollit la matinada per evitar protestes, la policia es trobava amb centenars de persones que es concentraven i acampaven davant de

¹⁰⁸Per poder consultar el comunicat sencer: <http://favb.cat/nou/comunicats/davant-el-desnonament-duna-fam%C3%ADlia-al-barri-del-clot>

l'edifici i s'oposaven pacíficament, però també de manera decidida i ferma, que la policia el pogués desallotjar. Les famílies amb fills i filles n'havien sortit abans. Sense dir ni paraula, sense identificació i sense ensenyar cap ordre de desallotjament, els antiavalots arrossegaven els concentrats amb cops i empentes arbitraris i desallotjaven les persones que eren a l'entrada. Amb un ariet esbotzaven la porta, desallotjaven l'edifici, despenjaven els que s'havien penjat a la façana i catorze persones eren identificades. L'Assemblea de Barri de Sants, la PAH, la FAVB i l'Associació de Veïns i Veïnes de Sants (Centre Social de Sants), en roda de premsa, condemnaven l'actuació policial i consideraven que la reapropiació d'aquest edifici havia servit per posar de manifest la falta de polítiques en els casos d'execucions hipotecàries. Era només l'inici d'una forma de protestar i alhora de sobreviure que aniria agafant força. L'Obra Social de la PAH en seria la més clara representació en els anys següents.

Les protestes a favor dels serveis públics també van viure actuacions destacables de la policia. A finals de juliol de 2011, en concret el dia 21, els Mossos d'Esquadra, en el marc d'una jornada de lluita a favor de la sanitat pública i contra les retallades, identificaven quaranta-cinc persones que havien entrat al Centre d'Atenció Primària (CAP) Rio de Janeiro, d'on havien estat expulsades. Durant el matí, diferents talls de trànsit als principals accessos de la ciutat, a la Diagonal i a la Meridiana, també havien estat frustrats per la intervenció policíaca. A la tarda, setanta-set persones quedaven "encapsulades" per la policia, a la sortida de la parada del metro de Ciutadella-Vila Olímpica, quan es dirigien a l'Hospital del Mar a manifestar el seu descontentament per les retallades sanitàries. El motiu de la identificació, segons el cos policial català, era que havien participat en una manifestació no autoritzada i havien empaperat locals del Passeig de Gràcia. La policia catalana també establia un cordó a la porta d'entrada de l'Hospital del Mar perquè no hi entressin els que protestaven. Aproximadament un mes després, una setanta persones van rebre una sanció administrativa per manifestació il·legal que suposava pagar 300 euros per cap.

El 2011 s'acabava també amb una actuació policial molt polèmica. Aquest cop era la comunitat universitària la que en resultava afectada. Tot i quedar fora del context de l'estudi, la ciutat de Barcelona, destaquen els fets que van passar a la Universitat de Girona el 16 de desembre de 2011. En aquest cas, el grau de desobediència i resistència dels manifestants també va ser molt destacable. Una visita del president de la Generalitat Catalunya, Mas, amb motiu del vintè aniversari de la Universitat, provocava una important protesta d'unes 600 persones. Un cordó policial d'antidisturbis sense cap tipus d'identificació impedia l'entrada al campus universitari de la Facultat de Lletres. Es vivien moments de molta tensió. Mentre membres de la comunitat universitària forcejaven amb unes tanques que els mantenien apartats perquè no poguessin accedir al recinte, la policia hi responia amb

un cert ús de la força. Un cop començat l'acte, els estudiants intentaven accedir a l'aula magna, que és a l'església de Sant Domènec, a través d'una porta d'emergència que comunica aquesta sala amb el claustre. Al claustre es van fer fortes càrregues, que la policia justificava amb l'argument d'evitar l'entrada a l'acte. Un total de vint persones en resultaven ferides. Tres dels estudiants ferits eren traslladats pel SEM a l'Hospital Josep Trueta, per ser tractats de múltiples contusions. La policia detenia tres joves sota el supòsit de desordre públic i atemptat a l'autoritat. Posteriorment, s'ampliava l'atestat policial a cinc persones més. Els crits contra les retallades i l'actuació del cos policial eren inevitables: "Menys policia i més educació" i "Aquesta és la seva democràcia". Al febrer de 2012, una quarantena d'estudiants, personal d'administració i serveis i personal docent investigador de la UdG, aconseguen paralitzar-ne el consell de govern en què es pretenien aprovar nombroses retallades. La repressió no havia aturat la protesta. Al mes de març de 2012, sis de les persones ferides presentaven una denúncia al jutjat d'instrucció de Girona per sis faltes de lesions i sis faltes de coaccions contra la rectora de la Universitat i contra diversos sotsinspectors, inspectors i intendents de la Brigada Mòbil dels mossos.

El 2011 es tancava amb un episodi de protesta protagonitzat pels funcionaris de la presó a les portes de la Model. Denunciaven la falta de seguretat a les presons, la falta de personal, la massificació dels centres i les retallades de drets laborals, i pressionaven perquè la negociació del conveni no significués una pèrdua de drets. La protesta acabava amb una càrrega policial contra els funcionaris que Interior justificava amb l'argument que els concentrats no deixaven ni sortir ni entrar de la presó i no es podia fer el canvi de torn, fet que perjudicava el funcionament de la Model i els drets dels interns. Les contradiccions socials i econòmiques afloraven a les institucions de màxim control social i els treballadors encarregats del control penal quedaven confrontats.

En definitiva, i com he mostrat al llarg d'aquests exemples, la protesta s'havia sectorialitzat i territorialitzat, però els diferents moviments sorgits arran del 15-M tenien molta força. El control dels activistes, la sanció administrativa i la contenció i la restricció d'algunes protestes, en algunes ocasions fent un ús desproporcionat de la força, es feien realitat, i les respostes antirepressives no es feien esperar, ja fossin sorgides del mateix moviment o d'organitzacions de la societat civil.

5. La vaga del 29 de març de 2012 i l'extensió de la por en el si del moviment

Els fets succeïts a les portes del Parlament de Catalunya van acabar judicialitzats a l'Audiència Nacional. La investigació policial sobre els fets, la seva actuació i els discursos d'Interior denotaven ja noves estratègies

repressives per al moviment. L'actuació del sistema penal al voltant dels fets de la vaga del 29 de març de 2012 van acabar de reconfirmar que una nova estratègia repressiva s'imposava. Alhora, els moviments socials, recollint el llegat del 15-M, desenvolupaven com a resposta noves estratègies antirepressives.

5.1 La judicialització de la protesta "Aturem el Parlament: ni retallades, ni hòsties"

L'endemà de l'episodi de protesta davant de les portes del Parlament de Catalunya, el dia 16 de juny de 2011, Gispert, presidenta del Parlament de Catalunya i diputada per CiU, donava instruccions a la fiscalia perquè investigués els fets. Mas, president del govern català, anunciava en seu parlamentària que sabien que la fiscalia tenia la màxima bona predisposició per actuar i obrir diligències. El president apuntava que esperava que això no acabés en l'àmbit de la fiscalia, sinó que passés a l'àmbit dels tribunals i que hi hagués un càstig exemplar per a aquella gent que havia atemptat de forma flagrant contra la democràcia i el Parlament.

La fiscalia ràpidament obria diligències per investigar els fets del Parlament i veure si s'havien comès delictes contra les institucions de l'Estat. El 20 de juny, la fiscalia provincial de Barcelona exigia a divuit mitjans de comunicació que li facilitessin imatges i gravacions que s'haguessin recollit aquell dia, encara que no s'haguessin difós. La resposta dels professionals del sector era contundent. El SPC i el Sindicat de Professionals de la Comunicació emetien un comunicat en què deixaven clar que els periodistes no eren confidents i consideraven que unes imatges que es recollien en clau informativa no s'havien de fer servir per investigar suposats fets delictius. El posicionament no evitaria que la majoria de mitjans entreguessin les imatges requerides. El 21 de juny de 2011, la mesa del Parlament, integrada per membres de CiU, PSC i PP, acordava actuar penalment contra els responsables dels fets del 15 de juny de 2011 i personar-se davant de la fiscalia. Mentrestant, en aquells dies, el conseller d'Interior anunciava que s'investigarien les declaracions d'Arcadi Oliveres –economista que havia intervingut la nit abans dels fets del Parlament en una xerrada sobre què significaven les retallades que es pretenien aprovar l'endemà en seu parlamentària– sobre els incidents perquè constituïen un delictes de calúmnies. Oliveres, pròxim al moviment dels indignats, apuntava que entre els promotors dels aldarulls hi podia haver policies vestits de paisà, perquè en altres ocasions ja havia passat. Diferents persones del món intel·lectual i cultural reaccionaven amb rapidesa i amb un manifest anunciaven que subscrivien les paraules d'Oliveres i que qualsevol procediment legal que es pogués engegar contra Oliveres s'hauria de fer extensiu als firmants de la declaració.

Al cap de molt pocs dies, el 22 de juny de 2011, el sindicat de funcionariat d'ultradreta Manos Limpias presentava una querella a la sala penal de l'Audiència Nacional contra el moviment del 15-M i les persones participants en la protesta "Aturem el Parlament", contra Democràcia Real Ja i contra les persones que es resistissin als desnonaments per execucions hipotecàries o impagament del lloguer. Considerava que amb l'acció del Parlament s'havien comès tres presumptes delictes: de coaccions i amenaces, contra les institucions de l'Estat i de sedició. Eloy Velasco acceptava la querella a tràmit i a començaments del juliol de 2011 feia una petició d'informació sobre els fets del Parlament als Mossos d'Esquadra. La fiscal de l'Audiència Nacional espanyola María Teresa Sandoval, el 5 de setembre, demanava al jutge Velasco que acceptés la investigació dels fets perquè podien constituir "delictes contra els alts organismes de la Nació". La fiscal apuntava que les causes obertes a les set persones detingudes el 15 de juny havien de seguir el seu procés, perquè es tractava de delictes d'atemptat, resistència i desobediència a l'autoritat. La fiscal carregava contra el sindicat de funcionariat ultradretà Manos Limpias, perquè la querella interposada tenia un caràcter fraudulent, ja que pretenia obrir una causa general contra tot un moviment. La fiscal demanava a Velasco que exigís a Manos Limpias 50.000 euros per personar-se com acusació popular al procediment. Velasco no va fer cas de les recomanacions de la fiscalia, va admetre la querella que es referia a "delictes contra les institucions" i va fixar una fiança de 3.000 euros per a Manos Limpias. Era al setembre de 2011 quan el Departament d'Interior lliurava a la fiscalia un informe elaborat pels Mossos d'Esquadra que incloïa la identificació de vint-i-dues persones que haurien comès algun tipus de delicte en relació amb aquells fets. Un informe que havia coordinat el comissari general territorial de la policia catalana, Joan Miquel Capell, conjuntament amb la fiscal en cap de la Fiscalia General de Catalunya, Teresa Compte. Velasco sol·licitava a la fiscalia de Barcelona que li remetés les diligències d'investigació obertes i les gravacions. Durant el procés judicial, el Parlament de Catalunya es personaria com a acusació.

Des del juny de 2011, planava l'amenaça que hi hauria detencions pels fets del Parlament. Puig, en la seva compareixença en seu parlamentària el dia 23 de juny de 2011, ja havia dit que s'identificarien persones que haguessin intentat impedir que els diputats entressin al Parlament, els que havien pogut agredir els diputats, els que havien pogut promoure o organitzar l'acció de protesta o els que haguessin pogut agredir agents de l'autoritat o altres ciutadans. La por començava a planar entre el moviment, que veia que qualsevol podia ser detingut per aquells fets. La intervenció de l'Audiència Nacional, la identificació de vint-i-dues persones pels agents policials i la redacció d'un informe que s'entregava a fiscalia, i que havia d'acabar en mans de Velasco, anava generant una sensació de persecució. A més a més, s'estenia la idea que la principal acusació era pel "delicte contra els organismes de l'Estat" (article 498 CP) i que les peticions de pena

eren de tres a cinc anys de presó. El seguit de detencions de les vint-i-dues persones identificades es va anar fent a començaments del mes d'octubre:

Per exemple, no sé si recordeu l'envoltem el Parlament anant a detenir la gent, mossos encaputxats, a les feines, a casa seva, a les universitats... I aquí com que hi va haver un gir superbèstia; jo crec que estem encara en aquesta onada, i aquesta repressió és molt diferent, perquè aquesta repressió fa por, perquè aquesta repressió fa paranoia, perquè aquesta repressió merma, perquè ens desarticula, perquè hòstia... Jo recordo l'època aquesta que anaven a detenir a casa la gent del Parlament i era com és que igual vénen a casa meva, perquè hi érem tots, de vaig pel carrer i em giro i truco als meus col·legues trenta-cinc vegades (G3.6, veure taula 2).

Després una altra també va ser de les primeres detencions que venien tres mesos després del moment en què tu formaves part de l'acció; això no era tan habitual. Ara sí que estem acostumats relativament que tu fas una acció o participes en una manifestació un dia i et poden detenir quinze dies o vint dies després o dos mesos després, però en aquell moment no era tan habitual. I és algo bèstia, perquè mai te'n pots anar a dormir tranquil, perquè en qualsevol moment podem venir i et podem detenir, et buscarem i tal (...) (E.4, veure taula 4).

Aquestes detencions suposaven una vulneració dels drets del detingut consagrats a la Constitució. La detenció és una mesura restrictiva de llibertat que es pot fer servir de manera excepcional, per exemple, quan hi ha risc de fuga i es desconeix el domicili del sospitós. Però aquests no van ser els criteris per a aquestes detencions. La policia detenia els identificats, dels quals coneixia identitat i domicili i que podien ser citats a comissaria o als jutjats. Les detencions tampoc respectaven la Llei d'Enjudiciament Criminal, que diu que la detenció s'ha de fer de la manera menys perjudicial per a la persona, per a la seva reputació i per al seu patrimoni (Pisarello & Asens, 2014). Les detencions es feien als llocs de treball i als domicilis de les persones identificades per sorpresa i de manera força espectacular:

A la 13:00 havia d'agafar una cosa de casa meva i a l'anar entrar a casa meva, a la 13:00 del migdia, em van venir dues persones per darrera, jo em va girar, vaig veure un home i vaig pensar que m'anava a agredir sexualment, perquè se m'havia tirat a sobre com per aproximar-se... I a la que em vaig girar per l'altra banda i vaig dir: "Uj, què passa?", llavors em van abaixar el cap, em van dir que estava detinguda. Els vaig dir per què em detenien, els vaig dir que m'ensenyessin la placa, llavors l'home va dir no..., típic, i la dona em va ensenyar la placa. Llavors els vaig preguntar per què em detenien i em van dir: "Ja ho saps com els

teus companys.. Llavors jo els vaig dir: "No, per què em deteniu? Expliqueu-m'ho." Aleshores em van dir: "Estás acusada de delito contra instituciones del Estado, estás encausada en l'Audiència Nacional (...)." Després em van ajupir, em van portar en un cotxe que estava allà, amb un home encaputxat que estava conduint amb passamuntanyes. Ells, quan em van detenir, quan estaven al carrer amb mi, no estaven encaputxats, però després sí que es van encaputxar (E.5, veure taula 4).

Puig, el 3 d'octubre de 2011, justificava la necessitat de les detencions perquè es procedís a una última identificació i perquè es pogués entregar una citació judicial; parlava, doncs, d'una detenció processal. A comissaria es recollien més imatges de les persones ja identificades. Puig també aclaria que l'operació policial i judicial no es dirigia contra les persones convocades pels indignats, sinó contra els agressors dels diputats del Parlament. I aquest era l'escenari a comissaria:

Anem a la comissaria de la Zona Franca, que és una comissaria especial de la Brigada d'Informació; aleshores tothom qui va a comissaria va encaputxat, menys jo. Van tots amb passamuntanyes, clar és una cosa que a mi m'impacta. (...) Em feien fotos ara amb les ulleres, ara sense ulleres, ara amb aquest perfil, ara un semiperfil, no sé què, no sé cuantos, quan en realitat les úniques fotos que et poden fer són les frontals i laterals. Em van fer fotos amb molts perfils i amb ulleres i sense ulleres i altres companyes. Tothom que tenia tatuatges, li van fer fotos amb tatuatges, i també amb caputxa i sense caputxa, amb gorra, sense gorra, i que després sabíem que era irregular, però en aquell moment no ho sabíem (E.5, veure taula 4).

I el dia 6 d'octubre, per evitar més detencions d'aquesta mena, nou persones que sabien que serien imputades pels fets del Parlament es presentaven voluntàriament al Jutjat de Guàrdia de Barcelona, a la Ciutat de la Justícia, acompanyades dels seus advocats, amb la intenció de facilitar els respectius domicilis perquè la citació judicial els arribés directament. Però, més que evitar detencions, es feia una actuació sense precedents que causaria un profund malestar entre jutges, fiscals i advocats. Uns cinquanta agents dels antidisturbis irrompien a la Ciutat de la Justícia, armats i encaputxats, i retenien un grup de periodistes i advocats i acabaven detenint sis persones:

Pues estem tots allà en el bar quan de cop i volta apareix la BRIMO amb els cascos posats, a dins la sala fotent-nos crits, nosaltres exhibint el paper dient que a nosaltres no se'ns pot detenir, que nosaltres ja estem en mans del poder judicial i que no cal detenir-nos. Ells aparten les cadires del bar de mala manera i ens van detenir allà (E.6, veure taula 4).

El TSJC acabava acusant els comandaments policíacs d'actuar des del "menyspreu més absolut" als drets dels sis ciutadans i de no respectar els tribunals de justícia com a garants d'aquests drets, i demanava que es depuressin responsabilitats, tot recordant que els articles 547 i 564 de la Llei d'Enjudiciament Criminal obliguen la policia a demanar l'autorització de la jutge degana de Barcelona. Interior no va fer cap tipus d'investigació i subratllava que la policia havia actuat seguint ordres de l'Audiència Nacional. Només va acabar canviant de destí el cap de l'Àrea Regional de Relacions amb la Justícia.

El 14 de desembre de 2011, Velasco es traslladava a Barcelona per prendre declaració de deu diputats que es considerava que havien quedat perjudicats pels fets del Parlament. En les declaracions davant dels mitjans posteriors a la declaració davant del jutge, tots coincidien a exculpar el moviment del 15-M d'aquells incidents, però demanaven que es castigés aquells que havien exercit violència. Només els diputats d'ICV-EUiA decidien no anar al jutjat, perquè no volien participar en un intent de criminalitzar tot un moviment.

La reacció antirepressiva davant del procés de judicialització no es va fer esperar. I entitats com la FAVB, a l'octubre de 2011, manifestaven la total reprovació de les detencions que s'estaven fent amb l'excusa de lliurar citacions judicials; la Federació recordava que tot plegat responia a les ordres de l'Audiència Nacional, estament judicial hereu del franquisme, arran d'una denúncia de l'associació d'extrema dreta Manos Limpias; considerava que s'estaven magnificant uns incidents puntuals i aïllats, i remarcava que mai una protesta davant d'una seu parlamentària havia donat lloc a imputacions per un delictes d'atemptat a altes autoritats de l'Estat.

En el transcurs de tot el procés, des de les detencions fins al dictat de sentència, es van dur a terme diverses protestes. Els lemes més corejats van ser: "Si ens toquen a una, ens toquen a totes" i "Jo també era al Parlament". La més destacable de totes aquestes protestes va ser una cadena humana que envoltava el Parc de la Ciutadella, la del 19 d'abril de 2015, després que el Tribunal Suprem hagués dictat sentència – contràriament al que havia dictat l'Audiència Nacional –, condemnava a tres anys de presó per un delictes contra les institucions de l'Estat a vuit de les vint-i-dues persones processades.

El procés de judicialització posava en marxa diversos elements que escampaven la por i la sensació de persecució a tot el moviment 15-M. La suposada violència exercida per uns quants servia per justificar un procés de judicialització que deixava clar que el poder volia restringir una protesta que es mostrava desobedient i contundent contra el poder de l'Estat. Les detencions esgraonades i espectacularitzades, la intromissió de l'Audiència Nacional i l'amenaça de presó tenien un paper clau per escampar la por i

evitar futures protestes d'aquest caràcter. Com he fet patent en el capítol 6, l'excepcionalitat o l'amenaça que l'excepcionalitat era possible es mostrava com l'estratègia repressiva escollida per a la repressió de la protesta.

5.2 La contundent vaga del 29 de març de 2012

Els anys 2012 i 2013 van estar marcats per les mesures d'austeritat aplicades tant pel govern de CiU a Catalunya com pel govern del PP a l'Estat espanyol. Com he explicat en el capítol anterior, les retallades i la reforma laboral del 2012 van marcar l'agenda dels moviments socials a tot l'Estat durant el 2012 i, en part, el 2013. L'embranchada que havia suposat el 15-M permetia que l'organització per sectors que estaven en lluita s'estengués i creixés. Als barris i a les poblacions, les assemblees territorials havien crescut. Però també les sigles sindicals sobretot i d'organitzacions polítiques anirien agafant protagonisme en alguns dels episodis de protesta contra les retallades i a favor dels drets laborals. D'aquesta manera s'anava trencant un marc de significat del 15-M que es contraposava a les sigles per defensar que es tractava d'una lluita ciutadana per una democràcia real i pels drets socials, més enllà de la terminologia, els "repertoris d'acció" i les sigles de les velles esquerres. La violència al carrer, els aldarulls i els enfrontaments amb la policia també suposaven un trencament amb l'actuació pacífica i desobedient en què s'emmarcava el 15-M.

A Barcelona, la repressió que hi va haver en el desallotjament de la Plaça Catalunya i la judicialització dels fets, més altres episodis repressius que hi havia hagut, com ara el desnonament al barri del Clot o el desallotjament de l'edifici 18-N, no van suposar un descens dels moviments socials. L'acció col·lectiva continuava teixint la xarxa entre diferents assemblees, col·lectius i organitzacions per continuar protestant per totes aquelles mesures d'austeritat que semblaven injustes.

En aquest context de molta força de l'acció col·lectiva, però que s'anava allunyant dels marcs de significat del 15-M, va arribar la vaga general del 29 de març de 2012. Els mesos de gener, febrer i març d'aquest any es reprenien amb força a Barcelona les mobilitzacions contra les retallades i la reforma laboral.

Els fets del 29 de març de 2012 a la ciutat de Barcelona havien de marcar amb claredat canvis en l'estratègia repressiva. De totes maneres, les transformacions que es donaven en el marc de l'Estat i la proposta de reformes legislatives –del Codi Penal i de la Llei de Seguretat Ciutadana– que es va fer al mes de març de 2012, després de la jornada de vaga del 29-M, no tan sols tenien a veure amb aquesta jornada, sinó que eren resposta a un seguit de reivindicacions que situaven el cicle de protesta en el seu punt més alt.

La "primavera valenciana" marcava l'agenda del Ministeri de l'Interior i el de Justícia. Igual que el desallotjament de la Plaça Catalunya, la "primavera valenciana" era un clar revés per al sistema policial. La repressió policíaca, lluny de dissuadir la mobilització, la va fer créixer amb força. La repressió es convertia en oportunitat perquè les protestes dels estudiants de l'IES Lluís Vives de la ciutat de València, que clamaven per més llum al centre, i en definitiva contra les retallades en educació, i per una educació pública i de qualitat, acabessin fent sortir un gran nombre de ciutadans al carrer contra l'actuació de la policia.

El dia 15 de febrer de 2012, a la sortida de l'IES Lluís Vives, situat al centre de València, els estudiants van tallar el carrer Xàtiva i la policia hi va intervenir amb gran contundència per dissoldre els manifestants. Un alumne menor d'edat va ser detingut per la Policia Nacional. Les càrregues, les identificacions, els encapsulaments i les detencions en els sis primers dies de protesta no van parar, però la protesta no parava de sumar nous actors. El 21 de febrer, Antonio Moreno, el cap superior de la policia al País Valencià, i Paula Sánchez de León, delegada del govern, compareixien en roda de premsa i parlaven d'una intervenció policial proporcionada. Moreno es negava a explicar quants efectius policials havia desplegat, perquè pensava que no s'havia de "proporcionar aquesta informació a l'enemic". Però partits polítics de l'oposició, associacions de pares i mares d'alumnes, i organitzacions internacionals, com Amnistia Internacional i Save the Children, criticaven durament l'actuació policial. L'etiqueta #primaveravalenciana es convertia *trendig topic* i les càrregues policials eren vistes per milers de persones a Youtube; a la vegada, la premsa internacional se'n feia ressò. El 21 de febrer de 2011, milers de manifestants es concentraven al centre de València; les universitats s'havien afegit també a les protestes, i els estudiants, amb els llibres a la mà, proclamaven el lema "Aquestes són les nostres armes" i demanaven a crits la dimissió de la delegada del govern espanyol al País Valencià, Sánchez de León. Aquell mateix dia és reduïa la presència d'efectius policials i la delegada del govern assegurava que havia obert un expedient informatiu per determinar si hi havia hagut extralimitacions de la policia en les càrregues contra els estudiants d'aquells dies i matisava les declaracions del cap de la policia, que havia qualificat els estudiants d'"enemics". També aquell mateix dia, hi va haver protestes a Madrid i Barcelona per condemnar l'actuació policial. Com a culminació, el 22 de febrer, la resposta d'uns vint sindicats, partits polítics –tots menys el PP- i entitats omplia els carrers de València sota el lema "Som el poble, no l'enemic".

El 29 de febrer de 2012, les mobilitzacions estudiantils es mantenien a València mentre arribaven amb molta força a diferents ciutats catalanes i, en especial, a la ciutat de Barcelona. De la mà de la PUDUP, amb el suport de diverses forces sindicals, sota el lema "No pagarem la seva estafa, salvem la universitat pública", la comunitat universitària sortia al carrer i

reunia unes 25.000 persones segons els Mossos d'Esquadra o unes 70.000 segons els organitzadors. Molts instituts de secundària es van afegir a la mobilització. La tònica general als diferents campus universitaris va ser d'una presència molt baixa de docents i alumnat a les aules.

En el marc de la jornada, hi va haver conflictes entre policia i manifestants i alguns aldarulls tant a la UAB com a Barcelona. La jornada es saldava amb un total de dotze detinguts, dos dels quals eren menors d'edat, i amb uns cinc manifestants ferits. El Rectorat de la UB quedava ocupat durant unes dies i la universitat de seguida demanava als Mossos que el desallotgessin i interposava una denúncia per desperfectes en el seu patrimoni històric. La UAB, per la seva banda, deia que emprendria totes les accions legals que considerés oportunes, perquè s'havia trencat i malmès part del patrimoni de la Universitat i s'havia posat en perill la seguretat de la comunitat universitària. Els estudiants acabaven marxant al cap de quatre dies del Rectorat de la UB, però anunciaven que continuarien la protesta. Les universitats demostraven apostar perquè els rectorats no s'ocupessin i pel seu ràpid desallotjament. Alguns estudiants van traslladar la protesta a la Plaça Espanya, on s'estava celebrant el congrés de telefonia mòbil. Es produïen moments de tensió entre els manifestants i la policia que custodiava la zona: els manifestants llançaven objectes contra la policia i la policia hi responia amb càrregues.

Però va ser la vaga general del 29 de març de 2012, que plantava cara al Reial Decret Llei 3/2012, de 10 de febrer, de Mesures Urgents de Reforma del Mercat Laboral, aprovat pel PP i CiU, i que facilitava i abaratia l'acomiadament, retallava els sous, treia capacitat de negociació col·lectiva als treballadors i supeditava els convenis sectorials a les prioritats de l'empresa, la que va marcar definitivament en el cas català un nou camí en l'estratègia repressiva, però que també havia de tenir efectes sobre aspectes que depenen de l'Estat espanyol, i concretament del Congrés dels Diputats, com és la producció legislativa.

Actors que havien perdut protagonisme durant el 15-M ara tornaven a guanyar força. CC.OO. i UGT, sindicats oficials, es convertien en els principals impulsors i convocants de la vaga, i aquest cop, a diferència de la vaga del 2010, tenien el suport del PSOE. El PP, que des de les eleccions del novembre de 2011 governava a l'Estat, era el que havia impulsat i aprovat la reforma laboral. El marc de significat del 15-M, que considerava que ni partits polítics ni sindicats s'havien preocupat pels drets de la ciutadania i que veia necessari construir un moviment sense sigles, s'anava trencant i donava pas a mobilitzacions com la jornada de vaga a què em refereixo, en la qual les banderes, les sigles i, en aquest cas, les organitzacions sindicals tornaven a agafar força. A més dels dos grans sindicats, a la convocatòria, s'hi sumaven moltes altres organitzacions sindicals. A Catalunya també la convocaven la CGT, la CNT, COS, USO, la Internsindical CSC i IAC.

Tot i que les organitzacions sindicals majoritàries, CC.OO. i UGT tenien un important pes en la convocatòria de la vaga, el 15-M, que també hi participava a través de les seves assemblees territorials i sectorials, demostrava tota la seva força, de la mà del moviment estudiantil i de sindicats alternatius, en la convocatòria de piquets socials i manifestacions alternatives a l'oficial. El piquet unitari de les diferents assemblees de barri es convocava a les 12:00 als Jardinetes de Gràcia i la manifestació alternativa, que portava com a lema "Ni reforma laboral, ni pacte social", es concentrava a la Plaça Catalunya.

La convocatòria de vaga era la onzena en etapa democràtica, i es convertia en la vaga amb més participació i una més gran repressió de totes les viscudes. Els sindicats majoritaris xifraven el seguiment de la vaga, a tot l'Estat, en un 85%, i els sectors que més destacaven eren la indústria, amb un seguiment del 95%, i els serveis públics i l'ensenyament, amb un seguiment del 70%, sempre segons dades dels sindicats majoritaris. Aquests mateixos sindicats xifraven en 10.400.000 les persones que havien participat en el 29-M. El govern espanyol, en canvi, parlava d'un seguiment del 23%. Segons Red Eléctrica España (REE), el consum elèctric havia caigut a Catalunya un 25%.

El matí s'aixecava a Catalunya amb diversos centenars de piquets, dos milers de comitès de vaga i quaranta-set manifestacions convocades a diferents poblacions catalanes. A Barcelona, la manifestació convocada als Jardinetes de Gràcia per la CGT, la CNT-AIT, la CNT-Catalunya, a la tarda, tenia una participació aproximada de 12.000 persones, i la convocada a la plaça Catalunya, a les 18:00, per sindicats alternatius, diferents organitzacions de l'esquerra anticapitalista i diferents assemblees de barri nascudes o que havien crescut a recer del 15-M, reunia unes 20.000 persones. En la manifestació convocada pels sindicats majoritaris, al Passeig de Gràcia, també a la tarda, hi participaven 800.000 persones segons els sindicats i 80.000 segons els Mossos d'Esquadra.

Ni la repressió viscuda per l'actuació del sistema policial durant el 2011 ni la judicialització dels fets del Parlament van poder aturar la protesta. S'irrompia al carrer amb molta força. El nombre de persones, la quantitat d'acció, el grau de desobediència i el grau de violència al carrer feien evident que el cicle de protesta era en un punt molt alt.

La ciutat de Barcelona era la ciutat de l'Estat que quedava més afectada durant tot el dia per la disrupció urbana, pels forts enfrontaments entre la policia i els manifestants, per un caòtic operatiu de la policia catalana i per una forta repressió al carrer.

A la mitjanit del dia 28-29, alguns piquets ja recorrien els diferents barris de la ciutat per aturar l'activitat de bars i comerços. Però va ser sobretot a partir de la matinada quan els piquets van agafar força. Barcelona

s'aixecava amb talls en diferents punts. Pneumàtics i contenidors cremaven i fumejaven perquè l'aturada de la ciutat fos possible. Punts neuràlgics per al funcionament de la ciutat anaven quedant tallats: el trànsit per l'Avinguda Diagonal quedava interromput a l'alçada de la zona universitària; per la Gran Via, a la zona de la Campana i la zona de les Glòries; per l'avinguda Meridiana, en diferents punts; per la Ronda de Dalt, a l'altura de la Vall d'Hebron i de l'Hospital de Sant Joan de Déu, i també per la Ronda Litoral. Ben aviat, al matí, piquets s'anaven reunint als diferents barris per fer tancar els establiments comercials i parar el sector serveis i els eixos de transport. Els diferents piquets s'anaven convertint en columnes que s'anaven trobant per acabar formant un gran piquet a la Plaça Catalunya a les 12 del migdia.

Diferents accions assenyalaven aquells edificis que eren símbol de poder polític i econòmic o aquells que representaven les grans empreses que generaven condicions d'explotació dels seus treballadors. Contenedors cremant, barricades, trencadisses en entitats bancàries, tancament de comerços importants, panys siloconats, ocupacions de facultats, irrupcions a la ràdio, confrontacions amb la policia... eren imatges que es van anar succeint des del matí fins al migdia a la ciutat.

A la tarda, hi havia la convocatòria de les manifestacions i el grau de disrupció a la ciutat no deixava d'augmentar. Cap a les sis, a la zona de Pau Claris, entre Mallorca i València, i al carrer Casp, començaven les barricades amb contenidors cremant. Eren la resposta a les càrregues policials contra els manifestants que eren a la Plaça Urquinaona. A partir d'aquest moment, els aldarulls es traslladarien a la Plaça Catalunya, on hi va haver un atac important al Corte Inglés.

La policia, amb màscares antigàs, disparava pots de fum, gasos lacrimògens i pilotes de goma per dispersar de forma indiscriminada els manifestants de la Plaça Catalunya. Des del 1991, al barri del Besòs, la policia no havia fet ús de gasos. A la Plaça Catalunya, desenes de bombers amb uniforme mirant d'evitar les càrregues contra la multitud i rebent com a resposta els gasos lacrimògens. A la Plaça Urquinaona es cremava l'Starbucs Cafè. Fins a les deu del vespre, no es va restablir la calma a la ciutat. L'alcalde Trias deia l'endemà que les destrosses en mobiliari urbà eren de mig milió d'euros i que s'havien cremat 300 contenidors d'escombraries.

Tot plegat se saldava amb desenes de persones ferides. El nombre total és difícil de calcular pel grau de disrupció i de desordre que hi va haver a la ciutat. Però, segons l'informe del 2012 de la CPT, es va comptabilitzar que els ferits havien arribat al centenar. El SEM assegurava que durant la manifestació de Barcelona va haver d'atendre més de quaranta manifestants; vint-i-tres van haver de ser traslladades a l'hospital i cinc es van haver d'estar uns quants dies ingressats.

És necessari destacar que tres persones van haver de ser intervingudes a l'hospital per impacte de pilota de goma a l'ull: dos van nois van perdre l'ull i un altre va patir un despreniment de retina. També que moltes altres persones van presentar ferides a diferents parts del cos per l'impacte de les pilotes: hematoma a la paret abdominal, fractura de costelles i perforació d'un pulmó, dos melses rebentades que acabarien en extirpació, fractures a la tibia, fractura de l'isqui, perforació a la galta o lesió cranial. Un nen de quatre anys va ser ferit per l'impacte d'una pilota de goma quan era amb la família assegut al costat d'un monument. A més, les agressions amb porra, cops de puny i puntades de peu van ferir diverses persones. El resultat van ser lesions considerables, com trencament de braços i cames, i moltíssims hematomes. Si han de sumar les assistències mèdiques per atacs d'ansietat i per dificultats a les vies respiratòries a conseqüència dels gasos lacrimògens. Així mateix, es van denunciar importants agressions en el moment de la detenció i fora del context de les càrregues, que agafaven la gent per sorpresa. El Sindicat de Periodistes de Catalunya també denunciava l'agressió a diversos periodistes dels agents dels Mossos d'Esquadra.

La jornada de vaga es tancava amb setanta-nou persones detingudes a tot Catalunya, quaranta-dues de les quals passaven a disposició judicial, i per a trenta-set la detenció quedava sense efecte, segons dades del Departament d'Interior. Vuit de les detencions eren de menors d'edat. Trenta-una de les detencions s'havien practicat a Barcelona. Es van ordenar tres presons provisionals i cinc presons eludibles sota fiança d'entre 3.000 i 4.000 euros (una de les persones afectades va entrar a presó per no pagar la fiança), i es van decretar vint-i-tres llibertats amb càrrecs (les persones en aquesta situació haurien de comparèixer cada setmana jutjat). A la resta de Catalunya, hi va haver trenta-vui imputacions, i Interior va acabar obrint noranta-quatre expedients sancionadors

5.3 La centralitat de la por en l'estratègia repressiva a partir dels fets de la vaga del 29-M

En l'informe de gestió de l'ordre del públic del Departament d'Interior del 2013, la policia catalana deia que els episodis de violència viscuts durant aquella jornada constituïen un punt d'inflexió per la seva intensitat. Per mitjà de la present investigació, es descobreix que el 29-M va suposar un clar punt d'inflexió en l'estratègia policial repressiva:

On hi ha un punt d'inflexió total i crec que també a nivell estatal, però crec que aquí a Catalunya es nota molt, és amb la vaga general del 2012, la del 29 de març. Punt d'inflexió per diversos motius: primer, perquè en el mateix dia es detenen més de 50 persones només a Barcelona, crec que són 53, es demana presó preventiva per moltes d'elles, la qual cosa va ser una novetat.

Això no depèn tant de la policia. Però sí que depèn del govern, perquè és fiscalia qui decideix si es demana presó preventiva o no. En aquest cas ho fa. I era de les primeres coses que es feia. Els atestats policials de la vaga general del 2012 són especialment criminalitzadors; els fa la Brigada d'Informació també, i el que es pretén és afirmar o imputa'ls-hi a les persones detingudes el fet que pertanyin a una organització criminal in situ. Era un concepte en si mateix bastant complicat. O sigui, com que no calia que fos una organització criminal prèviament estructurada, amb tasques i tal, que és el que s'entén per organització criminal, sinó que com a mínim s'havien posat d'acord per sembrar el caos i desordre a la ciutat de Barcelona, alterar la pau pública, etcètera. Aleshores, per tant, se'ls intenta incloure aquest delictes. Això era des del punt de vista legal aberrant, però sí que va servir i va fer el seu efecte. I un d'ells és, per exemple, que es demanessin presons preventives. A partir d'aquesta vaga general és quan el Puig ja diu..., jo diria que Felip Puig és qui ho sol·licita..., fa una petició al govern central perquè modifiqui la Llei de Seguretat Ciutadana. També el govern central anuncia la modificació del Codi Penal. Des del punt de vista policial, és quan es fa servir la web de delació ciutadana, que també era una absoluta novetat i que no s'havia fet mai (E.13, veure taula 4).

Les reaccions polítiques davant dels fets succeïts durant la jornada de vaga no es van fer esperar. L'endemà, l'alcalde Xavier Trias parlava de grups organitzats i coordinats a la ciutat de Barcelona i anunciava que ja tenia cita amb el ministre de Justícia, Alberto Ruiz-Gallardón, per abordar la qüestió de canvis en el Codi Penal. Deia que l'Ajuntament es personaria com a acusació particular en tots els casos relacionats amb la vaga. El plenari del Consell Municipal de Barcelona, amb tots els partits d'acord, condemnava els fets violents. El 3 d'abril, el conseller d'Interior, Puig, anunciava un seguit de mesures que marcaven la nova estratègia repressiva i que serien reconfirmades pel mateix conseller, el 31 de maig, en compareixença a la Comissió d'Interior, per retre comptes del 29 de març. Les paraules de l'entrevistada a l'inici d'aquest apartat il·lustren perfectament aquestes noves mesures. Cent nous agents a la Brigada Mòbil, un reforç de l'aleshores recentment creada unitat d'informació d'ordre públic, més actuacions selectives i més identificacions preventives, més intercanvi d'informació amb les policies europees, l'elaboració d'una web per identificar els violents, i la creació d'una fiscalia específica per investigar i instruir casos d'ordre públic, i Puig afegia que era necessària la reforma del Codi Penal –per establir una nova tipificació dels delictes d'ordre públic que afrontés la qüestió de la gent que amaga la identitat i la de les persones que són sorpreses portant materials perillosos i per elevar la responsabilitat aquells grups de persones que ajuden els esvalotadors–, de la Llei de

Seguretat Ciutadana i de lleis com la de reunió o la de l'Enjudiciament Criminal –per aconseguir més interlocutòries de presó preventiva–. També deia que la Generalitat de Catalunya es personaria com a acusació particular a les causes dels detinguts de la vaga general del 29-M, i remarcava que estudiarien demanar penes equiparables a les del Codi Penal per a la *kale borroka*. El conseller insistia que era necessària una resposta social per aconseguir l'aïllament dels violents, i denunciava que certs intel·lectuals havien practicat certa connivència amb els violents. Finalment, anunciava que convocaria el Consell de Seguretat de Catalunya i la Junta de Seguretat Local de Barcelona per tractar del problema monogràficament en tots dos fòrums. Tot aniria passant per imposar-se una estratègia repressiva basada en la por, gràcies a un enduriment policial i penal. Les referències a la *kale borroka* denotaven l'amenaça de l'enduriment i de l'excepcionalitat que Interior proposava per encarar les situacions de violència col·lectiva en el marc d'episodis de protesta.

Els disturbis al carrer semblaven idonis per desplegar tota una estratègia repressiva que accentuava un punt d'inflexió molt important que ja havien encetat els fets del Parlament. S'utilitzava el fenomen de la violència per propulsar que una intervenció més endurida a nivell policial i judicial fos de consens social. Defensar el dret de manifestació també s'utilitzava per endurir aquesta intervenció:

És contra els comportaments violents i vandàlics que volem actuar. No contra les manifestacions, sinó contra la violència i el vandalisme, contra la violència i el vandalisme que s'introdueixen en algunes manifestacions. En fer-ho, estic convençut que actuarem a favor de les manifestacions democràtiques, perquè aïllar i perseguir els violents no vulnera cap dret civil –i els demano que facin aquesta distinció, més enllà de grans declaracions–, sinó que protegeix els drets civils de la majoria. I els demano que no confonguem el dret de manifestació i de reunió amb el dret d'incomplir les lleis –que no hi té res a veure–, d'ignorar les ordenances municipals, de saltar-se les normes de convivència. Atempta contra aquests drets tant el fet de limitar-nos com d'emparar-s'hi per organitzar batalles campals, cremar establiments comercials, atacar la policia, agredir diputats. Això són actes que atempten contra el dret de manifestació, que és el que crec, sincerament, que hem de protegir. En aquesta batalla a favor de l'exercici democràtic de les llibertats –jo els ho suggereixo, i nosaltres la tenim–, crec que les posicions han de ser nítides i sense vacil·lacions, sense espai per al doble llenguatge. No podem estar contra la violència i al mateix temps contra l'aplicació de la llei als violents, això seria una contradicció –als violents (Conseller d'Interior, Felip Puig Godes, al Parlament de Catalunya, 2012a, p. 26).

Dies més tard, el 13 d'abril, reaccionava el ministre de l'Interior, Jorge Fernández Díaz, que anunciava que es farien modificacions importants en la legislació, impulsades pel Ministeri de Justícia i el d'Interior. En concret, proposava canvis en el Codi Penal, en la Llei d'Enjudiciament Criminal i en la Llei Orgànica de Protecció de la Seguretat Ciutadana. Anunciava que volia incloure entre els delictes de desordre públic la irrupció en un establiment públic, i entre els delictes d'atemptat a l'autoritat, la resistència passiva, i també proposava considerar com a delicte de pertinença a organització criminal aquelles accions que tinguessin com a finalitat alterar greument l'ordre públic i aquelles que, amb aquest objectiu, es concertessin a través de qualsevol mitjà de comunicació (en especial, internet). També deia que la reforma faria plenament responsables les associacions, els partits polítics i els sindicats en aquells casos en què alguns dels seus afiliats cometessin fets delictius en el marc de les manifestacions. El Departament d'Interior valorava que les mesures proposades pel govern espanyol anaven en el bon sentit per combatre els violents i es mostrava disposat a col·laborar.

Decretar presons provisionals en relació amb la vaga del 29-M va ser una manera molt destacable de procedir del sistema judicial, que ja no presentava únicament la presó com una amenaça, sinó que l'amenaça de la presó la convertia en realitat. A més a més, els empresonats ja no eren tan sols persones identificables amb col·lectius molt estigmatitzats pel poder a la ciutat (el moviment okupa, col·lectius anarquistes), sinó que es tractava de persones que s'identificaven amb actors socials molt amplis: estudiants, veïns d'un barri o sindicalistes eren els escollits. Tot plegat havia de permetre estendre la por en el si dels diferents moviments que estaven en marxa a la ciutat gràcies a allò que havia significat el 15-M:

Lo único que había entonces era la... Comenzó el tiempo de hablar con los demás y como nosotros sabíamos que se había llevado otros a la cárcel, ¿no? Allí, lo que ocurre para nosotros que estamos allí, tenemos que asumir que vamos a ir a la cárcel. Viendo la magnitud del dispositivo, lo fuertes que iban ellos con nosotros, a nivel simbólico, todo lo que representa a nivel de operativo. Esto es una operación que evidentemente sale en todos los medios. Pues a ese nivel, entendíamos que íbamos a ir a la cárcel y entonces todo desespera... De allí hasta ir a la Ciudad de la Justicia, es pensar de que nos vamos a ir a la cárcel y de cómo lo afrontamos y cómo lo vemos. Entonces hay brotes de pánico: algunos lloran, otros... Yo, con silencio y miedo, una cosa así: "De mierda, ahora tengo que afrontar eso." Y no tanto por eso, sino por los que me rodean, mis amigos y mi pareja, cómo lo va a vivir ella... (E.7, veure taula 4).

Un cop al calabós, ens porten als tres a un lloc, ja deurien ser les vuit del vespre o les nou del vespre, i ens notifiquen que ens

posen a presó, només eludible amb una fiança de 3000 euros cada un. Ens donen aquesta notificació, tornem al calabós, cada un amb el seu paper amb la notificació i ens diuen que si amb hora ningú la pagava ens traslladarien a la Model, la mateixa nit. Això ja devien ser les vuit del vespre i osti aquella hora se em va fer llarguíssima. Deurien ser les vuit o les nou, i a les deu ens portaven a la Model si ningú havia pagat i aquella hora dins el calabós va ser llarguíssima perquè estavem els tres amb el nostre paper, super ratllats: "ens anem a la presó, ens anem a la presó, ningú pagarà aquests 3000 euros, no tindran temps de pagar-los, no sé què...". Finalment, al cap d'una hora ens porten a fora i ens expliquen que algú ha pagat la fiança i que sortim (E.8, veure taula 4).

El Javi, actiu en el moviment veïnal del Clot, i l'Isma i el Dani, dos estudiants de la UB i membres de l'AEP, eren víctimes de les tres presons provisionals que es decretaven el 30 de març, després dels fets de la vaga. Complirien trenta-quatre dies de presó. La Laura, secretària d'Organització de la CGT de Barcelona, era detinguda al cap d'un mes de la jornada de vaga, el 23 d'abril, per sorpresa, en sortir de casa seva per anar treballar. Dos dies més tard, el jutjat d'instrucció dictava ordre de presó preventiva per a ella. Fins al 18 de maig no quedaria en llibertat. El 28 de maig de 2012 es practicaven una desena de detencions a Barcelona, Reus i la Garriga que acabaven amb l'ordre de dues presons provisionals més, el dia 30 de maig. Aquest cop es tractava de dos veïns del barri de Sants, l'Andreu i el Rubén, que tenien un participació molt activa en el moviment social del barri. A quatre dels detinguts a la ciutat de Barcelona en aquella jornada, entre ells els dos empresonats, els Mossos d'Esquadra els pretenien imputar, entre altres delictes, el delicte de pertinença a grup criminal (article 557 CP), sota la consideració que haurien actuat de manera conjunta i coordinada en diferents punts de la ciutat, un delicte que no era acceptat ni per la fiscalia ni pel jutjat de guàrdia pel fet de no haver-hi elements provatoris. Però Interior intentava que a les persones detingudes se'ls pogués imputar un delicte de l'àmbit del terrorisme. L'11 de juny es va decretar la llibertat provisional del Rubén, i el 22 de juny, de l'Andreu.

L'entrada a la presó, lluny de ser una amenaça, es convertia en realitat:

I vaig veure que arribava el meu advocat amb el cap baix i abans que arribés jo ja ho sabia i li vaig tenir de dir jo: "¿Me lleven pa dentro, li vaig dir, no?" Hòstia, em va mirar i em va dir: "Sí." Jo el vaig veure que, bueno..., i me'n recordo que li vaig dir: "Me'n vaig cap a dins", i em va dir: "Sí". Me'n vaig anar al final de la cel·la que és molt petita, i vaig dir: "Mierda!" Vaig fotre un crit, vaig tornar i vaig dir: "Digue-li a la meva filla que estic bé, digue-li a tal que no sé què..." Me'n recordo que el meu advocat plorava

i em deia: "Joder!" I jo deia: "No, que todo está bien"; a més, jo vaig fer bromes, que jo ho faig molt: "Dile que estoy bien, pero que esto es horrible, que la gente no sabe combinar colores, que poco glamour..." Vull dir, bromes meves quan estem en tensió. I bueno animant a la gent i pam pam tal qual. Aleshores em van fotre en un furgó amb la noia que vaig coincidir el primer dia a comissaria, amb aquella noia vam anar juntes al furgó. I ens vam alegrar moltíssim, quan ens vam veure... Era una cara amiga, saps allò de dir..., mitja hora que vaig parlar amb ella a comissaria, però per mi era una cara amiga. iPor fin una cara amiga! Anàvem amb les manilles. Ens vam fer així dos petonets. I jo: "¿Cómo estás?"... "Bien, bien, yo ya lo sabía." Ella no era per un tema ni polític ni res. Era advocada que havia tingut problemes amb un soci del despatx i li demanaven una responsabilitat civil que no podia pagar (E.10, veure taula 4).

Ens va portar a una saleta amb una secretària judicial; suposo que ens va dir que ens enviaven a presó, a mi, i a dos nois més. Ens ho van dir als tres junts, ens feien firmar un paperet; jo em vaig negar a firmar-lo (...). A un d'ells li va agafar un atac d'ansietat, va ser bastant dur, eren molt xavals, em va fer molta pena, eren molt jovenets, a mi em feia molta por per mi, del pal: "Merda, me'n vaig a presó", però pensava: "Hòstia, també estan enviant aquests dos xavals a presó" (E.4, veure taula 4).

El sistema judicial utilitzava de forma molt indiscriminada i aleatòria tant la pena de presó com la imputació de delictes. Però dins els murs de la presó es diferenciava entre delicte i protesta:

Elles ja sabien que jo era diferent i et preguntaven i veien... Clar, allà es veu la televisió, vull dir que... jo, quan vaig tornar de Brians, jo no m'havia vist ni a la premsa ni a la tele, però elles sí m'havien vist. Aleshores et pregunten... i em deien: "Por fin una inocente en la cárcel", em deien amb broma (E.10, veure taula 4).

Durant tot el mes d'abril i fins a finals d'agost, no es van deixar de practicar detencions en relació amb els fets de la vaga del 29-M, i les declaracions del conseller d'Interior no deixaven d'amenaçar que l'operatiu policial per fer-les i per investigar els fets estava en marxa. A finals d'agost, ja eren en total 113 les persones detingudes i arribaven a gairebé cinquanta les persones denunciades a tot Catalunya. Les detencions esgraonades servien per fer sentir una sensació d'amenaça i persecució constant entre els activistes:

A nivel de vigilancia activista, tener listados de personas que habían sido influyentes en otros momentos y ir a por ellos, no de

un golpe, sinó poquito a poquito y de todas las familias, de todos los colores, diríamos. La primera semana fueron a por los indepes, la segunda a por los anarcos, la tercera fueron a por la gente de los pueblos y a la cuarta nos tocó a nosotros. Nosotros quiere decir la gente como los autónomos. Uno no se levantaba en aquellos tiempos sin pensar: "¿A quién van a detener hoy?" Para los insurgentes, para la gente que se rebela – diríamos más revolucionada–, pues ya los atemorizan, pero a los que están alrededor los atemorizan más. Y a los que están alrededor de alrededor los atemorizan más y más... (E.7, veure taula 4).

Algunes de les detencions van implicar un alt grau d'espectacularitat. Destaquen, per exemple, les practicades el 19 d'abril de 2012, en què la policia catalana detenia quatre persones a Barcelona i els imputava delictes d'incendi, desordres públics i danys, coaccions i un delicte relatiu a l'exercici dels drets fonamentals i les llibertats públiques. Tot això portava els Mossos d'Esquadra, durant la detenció, a fer un registre d'alguns dels domicilis dels imputats. Els registres es feien amb un alt grau d'espectacle: s'acordonaven zones amb agents encaputxats i amb escopetes a l'espatlla, s'identificaven persones que s'hi arribaven a mostrar solidaritat, es portava les persones detingudes amb cotxes patrulla envoltats de furgonetes de la Brigada Mòbil, es requisava tot tipus de material i fins i tot es van arribar a registrar domicilis que no eren pròpiament de les persones detingudes:

Y después, no entiendo muy bien por qué, fueron a mi casa para cachearla entera. Entonces me cogieron otra vez y me llevaron a la comisaría de Sant Andreu y de allí me llevaron con todas las furgonas de la BRIMO a mi casa. Abrieron la casa, entraron, me metieron dentro con la secretaria judicial para ver como me registraban la casa. O sea, me empezaron a regirar todo. Yo vivía en un edificio con tres pisos. No fueron solo a donde yo vivía, sino que fueron a dos, a tres pisos enteros. Tenía vecinos y a esos vecinos les entraron en casa. Con los vecinos yo tenía cierto trato, pero no para este tipo de confianzas... (risas). Ellos lloraban y claro a mí me dió tristeza y entonces también me puse a llorar y fue un momento bastante incómodo. Y la violencia física. Allí me tocaba con la BRIMO, la BRIMO sí que me conocía. Con esos policías nos vemos siempre en las calles y manifestaciones y ellos nos tienen bastante odio, nos tienen bastante fichados a algunos de nosotros. Tenían muy en cuenta que estaban en mi casa y cómo me trataron tuvo que ver con eso: no me permitían moverme nada, no me permitían hablar, me empujaban todo el rato, intentaban humillarme... Yo les decía que esto no tenía ninguna validez, que no podían entrar en casa de los vecinos, que los dejaran en paz... Intentaba comunicarme con los vecinos y

decirles: "Tranquilos, no pasa nada, es una cagada de ellos..." Los policas pensaban que yo tenía un triplex, con tres pisos y que todo era mi casa, y tenía que ir con ellos zona por zona. Cualquier cosa que se encontraban, como una mascarilla para pintar la pared, eso ya era un indicio de que yo era un criminal, te lo recogían y hacían una foto. Lo dejaron todo hecho un desastre (E.7, veure taula 4).

També destaquen dues detencions a Martorell, el dia 25 d'abril de 2012, de dos delegats de la UGT i CC.OO. Se'ls detenia i emmanillava a la factoria de la SEAT de Martorell i se'ls deixava en roba interior, incomunicats a comissaria, i a més se'ls demanava que identifiquessin fotografies del presumptes integrants dels piquets.

Però no tan sols va ser l'ús de la presó provisional i de les detencions esgraonades allò que anava escampant una sensació de por en el si del moviment; les constants identificacions al carrer també ajudaven a dibuixar aquest escenari. El 22 d'abril de 2012, una manifestació que plantava cara a la política repressiva i que clamava per la llibertat de les tres persones que en aquell moment estaven empresonades va estar precedida per escorcolls de la policia catalana, que, situada als accessos a la Plaça Catalunya, va identificar més d'un centenar de persones i va regirar-los les bosses. Quan ja havia acabat la manifestació, la policia de paisà i els antiavalots de la Guàrdia Urbana es van endur de manera inesperada cinc persones, dues de les quals quedaven detingudes per haver fet pintades durant la protesta. El 29 d'abril de 2012, tres furgonetes d'antidisturbis es van instal·lar a la Plaça de Sants durant unes hores. Van fer controls d'identitat, i als identificats se'ls feien preguntes de caràcter ideològic, com ara si tenien cap relació amb el centre social ocupat de Can Vies. Hores després, la mateixa operació es va desenvolupar al barri de Sant Antoni, molt a prop del centre social ocupat de la Rimaia. L'endemà, la mateixa operació es feia al barri de la Ribera, prop de l'espai conegut com el Forat de la Vergonya, i una altra vegada al barri de Sants.

La celebració de l'1 de Maig alternatiu del 2012, que es feia a la tarda a Barcelona, també va estar marcat per un macrooperatiu policial de control dels manifestants. La convocatòria l'assumia el moviment 15-M, els sindicats alternatius de la ciutat i els col·lectius autònoms, anarquistes, llibertaris i independentistes de la ciutat. Més de 20.000 manifestants feien el recorregut que anava de la Plaça Universitat fins a les xemeneies de "la Canadencia", a l'Avinguda del Paral·lel. La manifestació anava encapçalada per una gran pancarta que deia: "Ni reforma laboral ni pacte social, els nostres drets no es negocien. Continuem lluitant, juntes podem". Es tractava d'un 1 de maig molt concorregut, fruit encara de la força del 15-M, i que marcava fortes distàncies amb els sindicats majoritaris, que havien fet la seva tradicional manifestació al matí. Tot i això, la manifestació trencava

una vegada més amb aquell marc de significat del 15-M en què ni les sigles ni el color polític concret hi havien de ser presents. La manifestació s'organitzava per blocs i les organitzacions sindicals i polítiques que hi participaven mostraven clarament les seves sigles. Més enllà de les reivindicacions socials i laborals, la manifestació era un clam contra els empresonaments que hi havia hagut a conseqüència dels fets del 29 de març de 2012. La reivindicació antirepressiva hi era molt present. El bloc independentista avançava darrera d'una pancarta que aguantaven quatre persones que apareixien fitxades a la web d'Interior. En les manifestacions dels diferents sindicats alternatius durant el mateix matí de l'1 de Maig (CGT, CNT) i fins i tot en la manifestació dels dos grans sindicats majoritaris, CC.OO. i UGT, les reivindicacions contra els empresonaments també s'hi havien fet presents.

El macrooperatiu policial per a la manifestació de la tarda estava format per vuit unitats de la Brigada Mòbil, amb 49 agents cadascuna, i set unitats més de l'ARRO, provinents de diferents regions policials de Catalunya. En total sumaven uns 350 antidisturbis. Cap anava identificat. En l'operatiu també hi participaven molts agents de paisà i uns 300 agents no uniformats, que provenien de les unitats de seguretat ciutadana. Sorprenia la seva indumentària, que era molt intimidadora: anaven amb caputxa o passamuntanyes, per amagar la seva identitat, i amb braçalet fluorescent que els identificava com a policies i que els permetia identificar-se entre ells. Els manifestants, per accedir al lloc de concentració, es veien obligats a viure escorcolls, registres, identificacions i fins i tot la requisita de materials. Les empentes i els cops també van aparèixer en el moment del registre. Un gravació feta des d'un balcó va recollir les imatges d'un noi retingut i agredit pels Mossos d'Esquadra darrere de les furgonetes. Durant la manifestació, a tots els carrers adjacents de l'itinerari de la manifestació, hi havia forts dispositius antidisturbis, i també policies de paisà. Tot i que no hi va haver aldarulls, la policia informava que s'havien practicat quatre detencions, una per un suposat delicte en contra la salut pública i les altres tres per una possible alteració de l'ordre públic. Puig, l'endemà, feia una valoració molt positiva de l'actuació del cos, que amb la seva intervenció havia aconseguit que no hi hagués cap mena d'aldarull i havia garantit el dret de manifestació, després de sis o set anys en què sempre hi havia hagut episodis de violència.

Però aquí no s'acabava l'estratègia repressiva. Al mes d'abril, Interior decidia crear una web, que tindria un mes de vida, perquè la ciutadania col·laborés a identificar persones que havien participat en els fets del 29 de març. El 24 d'abril, Interior obria la web, que mantindria durant un mes, amb la cara de seixanta-vuit persones que, segons els Mossos d'Esquadra, havien provocat aldarulls, com ara la crema de l'Starbucks. Demanaven a la ciutadania col·laboració per identificar-los. El 31 de maig Interior deia que havia aconseguit vint-i-dues identificacions i més de 500 informacions de

qualitat. Les crítiques, tant des del punt de vista jurídic com des del punt de vista polític, saltaven. Quatre de les persones que apareixien a la web sortien públicament en el marc d'una roda de premsa que organitzava Alerta Solidària. El síndic de Greuges obria una actuació d'ofici per investigar si hi havia alguna irregularitat en la publicació de la web. La denúncia de la web per la Fiscalia de Menors obligava a Interior a retirar la fotografia d'un noi. El menor havia anat a comissaria, acompanyat dels seus pares, a identificar-se. L'Associació Catalana per a la Defensa dels Drets Humans interposava un recurs contra la pàgina web pel fet de vulnerar drets fonamentals, com la presumpció d'innocència i els drets a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge. El Col·legi d'Advocats de Barcelona la considerava directament il·legal i Jutges per la Democràcia deia que vorejava la inconstitucionalitat.

Després de la jornada de vaga del 29-M, la fiscalia va designar, d'acord amb la demanda del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya a la fiscal en cap de Catalunya, un fiscal especialitzat en delictes contra l'ordre públic. El dia 20 d'abril de 2012, Martín Rodríguez Sol, en aquell moment fiscal superior de la província de Barcelona, va designar Miguel Ángel Aguilar com a interlocutor amb els cossos i les forces de seguretat, en particular amb els Mossos d'Esquadra. L'objectiu d'aquesta fiscalia era donar pautes perquè els policies poguessin treballar més bé els atestats i incorporar-hi elements provatoris en casos de violència urbana, i per garantir la unitat d'actuació i la coordinació dels fiscals davant dels diferents jutjats d'instrucció de la ciutat de Barcelona.

5.3.1 Una estratègia discursiva i d'actuació del sistema penal i altres agents criminalitzadors

Interior, abans de la vaga del 29-M, ja anava posant l'accent en la necessitat de perseguir aquells individus violents que s'inserien en protestes ciutadanes que feien ús legítim dels drets constitucionals i democràtics. Als violents se'ls associava amb persones estrangeres (provinents sobretot d'Itàlia) i s'afirmava que tenien connexions internacionals. El conseller d'Interior, a les vuit del matí del 29 de març, en roda de premsa, assenyalava textualment: "Aquesta vaga general és per als violents un camp d'entrenament mundial davant la gran vaga general que s'espera el pròxim 15 de maig." El periodista Enric Juliana, en un article a "La Vanguardia"¹⁰⁹, insistia en les connexions i matrius anarcoitalianes dels moviments socials.

La jutge d'instrucció número 18 de Barcelona, Carmen García Martínez, que el 30 de març de 2012 havia dictat presó provisional per a l'Isma i el Dani,

¹⁰⁹ Per veure l'article: <http://www.lavanguardia.com/politica/20120408/54282903647/brote-violento-barcelona-matriz-anarcoitaliana.html>

el 10 d'abril de 2012, en una interlocutòria en resposta a un recurs de la defensa dels imputats, responia amb la negativa d'aixecar la mesura cautelar i argumentava:

Pero además el autor recoge la evitación de la reiteración delictiva como fin perseguido con la medida. Ciertamente es que los encartados no habían sido detenidos hasta la fecha, pero no comparte esta instructora la tajante afirmación del Letrado de que todos los integrantes de grupos organizados de carácter antisistema violentos están identificados por la Brigada de Información. Deseable sería, pero ello no excluye que tales grupos estén teniendo últimamente una mayor acogida, incluso individuos reclutados en el extranjero (¿italianos?), como fuentes periodísticas solventes revelan estos últimos días, lo que hace imposible hoy y nunca la total identificación de tales integrantes (Jutjat d'instrucció número 18, DP 1277/2012D).

La jutge utilitzava com un dels arguments que justificaven que els dos estudiants universitaris havien de continuar a la presó, a més de la gravetat del delictes comès, el fet que els serveis d'intel·ligència no coneixien totes les persones que participen en grups antisistema violents, com els estrangers, i això li servia per contradir els arguments de la defensa, que demanava la llibertat dels empresonats. Donant com a vàlid l'article de Juliana, assegurava que en aquests grups hi havia persones reclutades a l'estranger que no estaven identificades. La decisió de la jutge demostrava que la idea de connexions amb l'exterior no tan sols era una idea per farcir un discurs, sinó que servia de justificació per a algunes decisions judicials. També algunes decisions polítiques quedaven condicionades per aquesta idea.

Encara que ni el 15-M ni cap altre moviment social havia fet cap convocatòria contra la cimera del Banc Europeu que s'havia de reunir els tres primers dies de juny, el 28 d'abril el govern espanyol, a petició del Departament d'Interior, decidia suspendre el Tractat de Schengen i fer importants controls indiscriminats a la frontera amb França i als aeroports i ports durant una setmana. Es valorava que hi havia risc que arribessin persones de la resta d'Europa per participar en uns suposats aldarulls, tot i que no hi havia cap convocatòria de protesta.

En aquells dies, la policia espanyola de fronteres, de resultes del control de més de 300.000 persones, en detenia un total de trenta-una per causes pendents anteriors i denegava l'entrada a cinquanta-sis més per no dur la documentació requerida o bé per estar considerades sospitoses de ser un risc per a l'ordre públic, amb l'objectiu d'evitar l'entrada al país de persones violentes. S'alimentava així la idea que els aldarulls a les manifestacions es devien al fet que hi havia persones foranes que hi participaven.

800 agents policials es mobilitzaven a la capital catalana el dia 2 de maig per garantir la seguretat de la cimera: 4.500 efectius dels Mossos d'Esquadra i 3.500 de la Policia Nacional i de la Guàrdia Civil es desplegaven al centre de la ciutat. L'Hotel Arts de Barcelona quedava encerclat per un gran desplegament de la policia espanyola, la catalana i la local. Francitadors de la policia als terrats de l'hotel eren la imatge d'una ciutat blindada en aquells dies. El desplegament costava de 400.000 a 500.000 euros al govern català.

El moviment 15-M, plantant cara a Puig, responia amb un manifest que portava com a encapçalament "Ni els banquers reunits a la cimera del BCE ni la Conselleria d'Interior ens representen ni ens convoquen", i organitzava tallers i xerrades informatives sobre el paper del BCE i cassolades durant els dies següents. Només el moviment estudiantil i la comunitat universitària, el 3 de maig de 2012, a través de la PUDUP, convocaven una manifestació al matí contra la pujada de taxes universitàries i per una universitat pública. La manifestació va ser seguida i envoltada pels Mossos d'Esquadra, alguns dels quals, vestits de paisà, tornaven a fer ús de braçalets. Alguns estudiants van ser encapsulats pels agents antidisturbis i altres escorcollats i identificats, i es van viure molts moments de por i angoixa.

Forces polítiques, com ERC i ICV-EUiA, demanaven explicacions sobre el cost i la necessitat d'aquella operació, que qualificaven d'exagerada i innecessària. Per part del govern espanyol, el secretari d'estat de Seguretat, Ignacio Ulloa; la vicepresidenta i portaveu del govern espanyol, Soraya Sáenz de Santamaría, i el ministre de l'Interior, Fernández Díaz, es felicitaven per l'operatiu. Ulloa apuntava que no es podia permetre que Barcelona es convertís en un camp de mines o una batalla campal, i apuntava que això només provocava un increment de la prima de risc. El conseller d'Interior, davant de les crítiques de l'oposició, deia que potser amb els Mossos d'Esquadra hauria estat suficient, però valorava que s'havia aconseguit el resultat: evitar una "rosa de foc" a Barcelona.

Els fets posaven en evidència les interaccions discursives entre Interior, la jurisdicció i l'article d'un periodista. Un discurs poc travat i suposicions poc confirmades servien per justificar operatius, en què convergien govern català i estatal, i assenyalar simbòlicament els límits que el poder estava disposat a posar a la protesta, sobretot si aquesta era violenta.

L'imaginari que es creava sobre la idea que els violents eren persones estrangeres no era l'únic. El cos policial i el govern català també feien molta incidència en la importància de la persecució dels violents. En la celebració del Dia de les Esquadres, el 20 d'abril de 2012, en què era guardonat, entre altres, el comissari Superior de Coordinació Territorial, David Piqué, aquest en el discurs d'agraïment en nom dels distingits deia públicament, fent referència a la vaga general del 29 de març de 2012:

Una destrucció que passa per atacar la primera línia de defensa de la democràcia, a nosaltres, a la policia, en general, als seus defensors, doncs l'han passada i han comès l'error més gran de la seva vida i ara anem a per ells i ho pagaran, ho pagaran car, perquè aquest sistema, aquest model de societat que volen destruir, té una arma molt poderosa, el dret, i en la seva aplicació som bons, molt bons, i els anirem a buscar. Ja es poden amagar on vulguin que els trobarem, sigui en una cova o en una claveguera, que és on s'amaguen les rates; tampoc servirà protegir-se darrera unes sigles o una associació o una caputxa o una assemblea que no representa ningú, o una revista o fins i tot darrera la cadira d'una universitat. I no s'hi val afegir l'objectiu social a qualsevol activitat per justificar saltar-se la norma, un local social és un bar il·legal, un alliberament social és una apropiació il·legítima, i un agitador social, segons la meva mare, és un gamberro (Agencia EFE, 2012).

Mentre el comissari apel·lava al dret com a precepte a fer complir i que els manifestants s'havien saltat, en la definició del subjecte sobre el qual calia actuar i en la definició sobre com calia sancionar, hi apareixen trets ben pròxims a un dret penal de l'enemic. Al subjecte considerat responsable dels fets, calia perseguir-lo com a un animal (rates que s'amaguen en clavegueres), és a dir, com un no ciutadà, com una subpersona. Les sancions i càstigs que vindrien semblaven tenir alguna cosa a veure amb el poder policial i poc amb la jurisdicció i la legislació vigent; les paraules "ho pagaran car" eren molt il·lustratives en aquest sentit.

En les declaracions del comissari també es feia una associació, no provada, entre el subjecte que protesta i s'organitza i el subjecte responsable de la violència existent al carrer. Associacions, assemblees, mitjans de comunicació no oficials i fins i tot la Universitat quedaven assenyalats com a espais on eren aquells individus que calia detenir per ser responsables de la vaga del 29-M. De fet l'OSPDH (2012), en l'informe dirigit al comitè europeu per a la prevenció de la tortura i altres tractes o penes inhumans o degradants, que es presentava el juny de 2012 de la mà d'altres entitats a la UB, s'apuntava que la conselleria d'Interior havia demanat informació al Rectorat de la UB sobre un curs d'extensió universitària sobre prevenció i denúncia de la tortura, que es feia a la Facultat de Dret per part de l'OSPDH, per ser d'interès policial. L'informe també indicava que hi havia hagut trucades telefòniques a la UB i a la UAB amb la finalitat de recollir informació sobre estudiants que podien pertànyer als suposats "grups violents" i que podien preparar alteracions de l'ordre públic.

Tot i que Interior justificava una major contundència en l'actuació policial per l'existència dels grups violents i per la participació d'estrangers en els moviments socials, les declaracions d'alts càrrecs de la policia catalana, com

hem vist, i del mateix conseller d'Interior apel·laven a actors socials molt més amplis. No tan sols semblaven amoïnar-los els suposats grups organitzats preparats per perpetrar violència al carrer, sinó que també mostraven preocupació, a la vegada que els amenaçaven, per tots aquells actors que sabien molt bé que havien agafat força a partir del 15-M i que no tan sols eren creadors d'acció, sinó també d'un discurs contrahegemònic que podia ser cada vegada més hegemònic. Diaris, revistes, assemblees i intel·lectuals eren posats en el punt de mira. Puig, en la seva compareixença a la comissió d'Interior del 31 de maig de 2012, explicitava:

Tot això, però, hauria d'estar presidit, al nostre entendre modest, per dos objectius de fons: acabar amb la cultura de la impunitat, és a dir, que hi hagi gent que es pensi que es poden provocar aldarulls sense conseqüències, sense que ningú tingui ni dret ni capacitat per imposar la sanció corresponent; i en segon lloc, desprestigiar la cobertura intel·lectual d'aquest tipus d'accions violentes, de les accions violentes. Potser el mot semblarà inapropiat, però sincerament creiem que és el que toca. (conseller d'Interior, al Parlament de Catalunya, 2012, p.11).

5.4 Amplificant l'antirepressió: la Plataforma Solidària contra la Repressió Rereguarda en Moviment

Després de la vaga general del 29-M, les crítiques al Departament d'Interior i també als òrgans judicials no van cessar; sobretot anaven dirigides a la web que havia impulsat Interior i a les detencions i empresonaments que s'estaven duent a terme. La resposta va implicar mobilitzacions als carrers de la ciutat de Barcelona, però també en altres punts de Catalunya, perquè algunes de les persones detingudes i fins i tot empresonades eren d'altres poblacions catalanes. La resposta antirepressiva va incloure des de sectors de l'esquerra més institucional, com ICV-EUiA, i dels sindicats majoritaris, cas de CC.OO., ja que dos dels detinguts formaven part de l'Associació d'Estudiants Progressistes (AEP), fins als sindicats alternatius i sectors més anticapitalistes de la ciutat. Les diferents forces polítiques més a l'esquerra també es van mostrar molt crítiques amb els empresonaments, la web i l'operació policial durant la cimera Europea.

El gran nombre de persones detingudes i amb causes pendents que havien suposat els fets del Parlament i la vaga general del 29-M van portar a la resposta organitzativa dels moviments socials. El 9 de maig de 2012 es presentava, en roda de premsa, la Plataforma Solidària contra la Repressió Rereguarda en Moviment¹¹⁰. La Plataforma naixia sota el lema "No estàs

¹¹⁰Per tenir més informació sobre la plataforma, es pot consultar: <http://rereguardaenmoviment.org/>

sola", per evitar que les persones visquessin en soledat i sense garanties els processos penals (Camps & García, 2015).

El sorgiment de la Plataforma significava un canvi substancial en relació amb la lluita antirepressiva. Es tractava d'un dispositiu que volia donar suport a tothom que hagués participat en les protestes i es trobés en situació de detenció o tingués un procés penal obert:

I el que es va veure a partir del 2011 i després de la vaga general del 2012 és que hi havia moltíssima gent que es trobava en una situació com aquesta i no sabien com havien d'actuar; lògicament no tenien advocat de confiança, i tampoc sabien la família i els amics què implicava una detenció, i aleshores, com que s'havien de cobrir moltes més coses, ja no era només l'assistència legal, sinó que era mínimament un acompanyament psicosocial, explicant el que podia succeir, com funcionaria, per què havia passat..., perquè hi havia gent que era la seva primera vegada i no s'hi havien trobat mai. Digue'm que un element era que la repressió s'estenia, ja sortia del gueto i, per tant, era necessari un mecanisme que qualsevol persona pogués acudir-hi (E.13, veure taula 4).

Es tractava de superar els límits dels grups de suport per crear un dispositiu obert a tothom. Del llegat del 15-M apareixia una plataforma que superava aquelles organitzacions antirepressives dedicades a grups o organitzacions polítiques determinades. Per la seva banda, l'esquerra independentista disposava ja de dos organitzacions antirepressives molt importants i amb molta experiència: Alerta Solidaria¹¹¹, dedicada a situacions judicials, i Rescat¹¹², dedicada als presos polítics. I el sector més anarquista i lligat a l'ocupació de la ciutat de Barcelona funcionava amb grups de suport per a aquells casos repressius individuals o col·lectius. Rereguarda en Moviment es convertia en subjecte que es volia articular amb el llegat del 15-M, amb els moviments fruit d'aquell gran moviment del 2011. La Plataforma obria les portes de l'antirepressió a una protesta social que havia ampliat els seus activistes, simpatitzants i organitzadors:

Rereguarda, lo primero de todo es que es el sujeto ya no es una entidad definida de un colectivo dado, o sea, no es ni de los comunistas, ni de los indepes, ni de los anarquistas, es una estructura que quiere ser de movimiento, un movimiento que nosotros interpretamos que era el 15-M y todo esto. Esto un poco ahora ha caído, pero sí creemos que realmente cuando la ciudad

¹¹¹Per tenir més informació sobre l'organització, es pot consultar: <http://www.alerta.cat/>

¹¹²Per tenir més informació sobre l'organització, es pot consultar: <http://www.amnistiarescat.cat/>

se activa es cuando todos los grupos actuamos en un mismo sitio y montamos un paraguas y funcionamos. Esto es lo que nosotros llamamos, a este paraguas que, a veces cambia de nombre, es al que lo llamamos movimiento. Entonces ha cambiado eso, antes todos los grupos hacían grupos de apoyo o tenían una estructura antirepresiva bajo estas líneas paradigmáticas ideológicas de cada uno, allí está Alerta Solidaria, y después los grupos de apoyo que siempre han sido la referencia de todos los grupos anarquistas o libertarios o autónomos, que se crean y deshacen. Aquí hay un cambio en eso. Y después hay otra visión, y es que la violencia política no es solamente contra los politizados, sino contra todo el mundo y de allí podemos hacer política (E.7, veure taula 4).

I si el dispositiu superava la lluita antirepressiva centrada en organitzacions antirepressives o grups de suport lligats a grups o ideologies concrets, servia per fer aflorar grups de suport per a cada una de les persones encausades o per a grups de persones encausades per uns mateixos fets:

Reraguarda es como una herramienta que digamos que hace de pivote con los grupos de apoyo (...), es una centralidad que distribuye, como los pivotes, distribuye el juego, cuando ocurren cosas normalmente los grupos de apoyo no estan formados, siempre es después que ocurren; entonces crear esta capacidad de filtro para distribuir eso es lo que hace "Reraguarda" (E.7, veure taula 4).

El dispositiu era cada vegada més conegut per la ciutadania:

Quan va passar lo de Can Vies ens trucaven veïns del barri per explicar-nos que havien estat testimonis d'agressions, detencions, etcètera, etcètera. Veïns del barri! És una eina col·lectiva brutal! I també com per prevenir, per això per poder prevenir abusos, per poder recollir testimonis, per un munt de coses. Precisament qui fa ús del telèfon de Reraguarda no són la gent més activista. La gent més activista té el seu advocat que coneix, ja sap amb qui anirà, el seu entorn no sé què... I hem vist la diferència i si continuem fent això és perquè hem vist la diferència (E.12, veure taula 4).

La Plataforma ha estat capaç de plantejar la possibilitat de començar a treballar des d'una metodologia multidisciplinària, combinant l'estratègia jurídica, la de suport econòmic, la comunicativa, la psicosocial i la d'incidència política. En l'àmbit comunicatiu, la Plataforma ha estat capaç de posar en marxa campanyes o llançar vídeos a la xarxa que han tingut una important repercussió en aquells aspectes o casos relacionats amb la repressió que s'han volgut denunciar. També s'ha encarregat d'emetre tota la informació en situacions de protesta i repressió: persones detingudes,

identificades, agredides, ferides, etc., i d'investigar-ne les parts que quedaven obscures. A la vegada, s'ha fet tot un treball psicosocial i s'ha assegurat que en situacions de detenció hi hagués gent a la comissaria per parlar amb les famílies, acompanyar-les i proporcionar-los tota la informació que necessitessin.

Respecte a la feina de la Plataforma i al treball antirepressiu en termes generals, també és important destacar que cada vegada ha agafat més rellevància el treball psicosocial. Aquest treball psicosocial pretén fer front, des d'un punt de vista emocional i comunitari, als efectes psicològics de la repressió. En aquest aspecte, és destacable el col·lectiu U(o)RDINT la Trama, que sorgeix a partir del 2010, al voltant del centre social "okupat" la Teixidora i d'un grup de persones interessades en la violència política i en temes de salut mental i de la por. El col·lectiu fa un treball en l'abans, en el durant i en el després de la repressió. En l'abans, es pretén fer un treball de prevenció, per mitjà de tallers, per preparar les persones en situacions de detenció i en processos judicials i per desenvolupar estratègies de resistència. En el durant, al costat de la Plataforma Solidària contra la Repressió Rereguarda en Moviment, s'han acompanyat les persones en processos jurídics i legals per donar-los suport psicològic i s'ha intervingut i ajudat els grups de suport de les persones represaliades. El col·lectiu també ha intervingut en el després, en l'impacte de la repressió, amb el suport a espais col·lectius i a persones individuals. En aquest "després", el col·lectiu també vol recollir el testimoni dels represaliats. Conèixer l'impacte de la repressió d'aquells que l'han viscut permet tenir eines i recursos per saber com intervenir en noves situacions de repressió.

La idea d'una intervenció de tipus psicosocial suposa una superació de la intervenció únicament jurídica en situacions en què intervenen o han intervingut alguns dels operadors del sistema penal. Aquest enfocament té una forta influència de les idees i els principis del feminisme. Un marc interpretatiu del feminisme, doncs, que s'ha anat estenent a la lluita contra la repressió:

Lo psicosocial vol dir fixar-se en tot allò que travessa la vida. Es podria dir feminisme, però li diem psicosocial. Llavors el nostre objectiu seria posar les cures al centre, expressar l'emocionalitat del nostre treball polític, atacar les finalitats de la repressió, entendre quin és l'impacte de la repressió i generar estratègies de resistència. Estratègies de resistència no només físiques, que també, però alhora també psicològiques (G.4.8, veure taula 3).

En aquesta línia, es considera que s'ha de continuar desenvolupant tot el treball necessari per desestigmatitzar tot allò que té veure amb els aspectes "psico" i per avaluar i buscar les formes perquè les intervencions no siguin únicament jurídiques, sinó que siguin psicojurídiques. Es tracta, en definitiva, d'encarar quines són les emocions i els fenòmens psicològics que

genera la repressió i com es fa perquè les persones tirin endavant després d'haver-ho viscut (Camps & García, 2015). Aquest paradigma supera, en part, un paradigma anterior que es centrava a tractar la repressió des d'un punt de vista únicament polític:

Jo crec que, a vegades, ha estat un error com pretendre fer política des de l'antirepressió, com que s'ha exigint molt a la gent que ha sigut reprimida, com si, a més a més, has de mantenir una línia, com s'espera molt, s'ha construït molt una visió com de màrtir o d'heroi o d'heroïna i darrerament com que es té molt més en compte que en realitat ha d'haver espais de cura, que hi ha un patiment darrera de la persona, del seu voltant, que tot canvia, que hi ha una amenaça o bé perquè ha passat una situació de maltractament o bé perquè té un judici pendent i mai se sap què és el que passarà i demés, i d'alguna manera com que s'està treballant la cura (E.12, veure taula 4).

I aleshores, ja per acabar, en aquest sentit jo estic supercontenta de la resposta i per mi Reraguarda és com la solidificació d'aquesta resposta col·lectiva, que és una resposta a la repressió des del suport mutu, des de la cura, des del discurs públic, des de no ens fa por parlar de repressió, no ens fa por parlar de persecució, no ens fa por parlar de criminalització... I en aquest sentit està sortint gent que treballa la repressió, hi ha la gent d'U(o)RDINT la Trama que fan processos psicosocials d'acompanyament, Tanquem els CIES cada cop ens emmarquem més en l'onada de gent que treballa l'antirepressió. Com d'alguna manera sí que crec que..., i també a partir del 15-M, suposo, perquè ens ha fotut més canya que mai com li hem donat la volta a l'antirepressió, li hem donat la volta a la narrativa de la tortura, del càstig, de presons, de persecucions, i crec que ens queda molta feina per fer, més que res, perquè l'onada repressiva és dura, però jo estic supercontenta de la resposta que hem tingut (G.3.6, veure taula 2).

El desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009 i el desallotjament de la Plaça Catalunya del 27 de maig de 2011 havien suposat un important avenç en la consciència antirepressiva i en el creixement de l'acció col·lectiva antirepressiva. El naixement de la Plataforma Reraguarda en Moviment donava estructura sòlida per poder establir xarxes de suport enfront de la repressió i establia mecanismes per incidir-hi políticament. Els successos de la jornada de vaga del 14 de novembre de 2012, el dia que Ester Quintana va perdre l'ull de resultes de l'actuació de la policia, havien d'intensificar les possibilitats d'estendre la lluita antirepressiva i d'accentuar la importància de la cura i el suport enfront de la repressió. Els moviments socials desenvolupaven nous marcs de significat al voltant de la repressió i

posaven les bases per a la identificació, l'acompanyament, la restauració i la dignificació de les víctimes.

6. De la contundència de la protesta a l'entrada de la qüestió repressiva al Parlament de Catalunya

6.1 Noves i rellevants mobilitzacions: "Rodea el Congreso" i la vaga del 14-N

Tot i les amenaces del govern espanyol d'enduriment penal amb la modificació del Codi Penal i de la sanció administrativa amb la Llei de Seguretat Ciutadana, la protesta i el descontentament de la població es continuaven expressant a tot l'Estat. Durant el setembre de 2012, les retallades imposades pel PP i la modificació de la Constitució incrementaven la indignació. La fórmula "Aturem el Parlament" es repetia a Madrid, tant en la seva vessant d'acció col·lectiva com en la seva vessant de resposta a l'acció policíaca i judicial.

L'acció "Rodea el Congreso" va ser promoguda per la Coordinadora del 25-S, formada per múltiples grups, assemblees, plataformes i ciutadans. L'acció plantejada tenia un caràcter simbòlic: reivindicava l'obertura d'un nou procés constituent i volia forçar la dimissió del govern i de les Corts Generals. El PP despleguava de seguida una campanya de criminalització preventiva. Discursivament es preconstruïen els fets com si es tractés d'un delictes. La delegada del govern a Madrid, Cristina Cifuentes, parlava de la iniciativa com d'un cop d'estat encobert, i la secretària d'Organització del PP, María Dolores de Cospedal, la comparava amb el cop d'estat del 23-F. Però no tan sols era un discurs criminalitzador allò que precedia la convocatòria; dies abans, es duïen a terme detencions pel simple fet de desplegar una pancarta amb el lema "25-S Rodea el Congreso", i es feia la identificació de diverses persones que participaven en reunions preparatòries; tot plegat servia per fer vuit acusacions d'infracció de l'article 493 del Codi Penal, que castiga amb penes de presó els delictes "contra els alts organismes de la Nació". El dia de la protesta, el 25 de setembre de 2012, ja de bon matí, el Congrés dels Diputats quedava blindat: els accessos es mantenien tancats, s'establí una doble tanca de seguretat, un total de 1.350 agents antidisturbis protegien la cambra des de la nit anterior de la convocatòria i setze grups de la Unidades de Intervención Policial (UIP) es desplaçaven cap a Madrid des de diferents punts de l'Estat. La protesta acabava amb càrregues indiscriminades, amb l'ús de pilotes de goma i pots de fum, i la persecució i les càrregues arribaven fins a l'estació d'Atocha. La convocatòria es saldava amb més de trenta ferits i trenta-cinc detinguts, que van ser posats a disposició de l'Audiència Nacional. Les crítiques ciutadanes per l'actuació policial no deixaven de créixer. La Direcció General de la Policia espanyola va obrir una investigació interna que de seguida va concloure que no hi havia hagut extralimitació de les

forces antidisturbis. Els manifestants hi van respondre amb noves convocatòries a finals de setembre, i hi tornarien al novembre i al desembre. Fins i tot, el 25 d'abril de 2013 es feia una nova convocatòria sota el lema "Asedia el Congreso". Desplegaments policials, càrregues contra els manifestants i noves detencions, encara que amb menor intensitat, en van ser la resposta.

Però, a diferència dels fets del Parlament, a l'octubre de 2012, el jutge de l'Audiència Nacional Santiago Pedraz, tancava el cas. En la seva interlocutòria mantenia que els promotors de la manifestació imputats en cap cas havien tractat d'envair ni alterar el normal funcionament del Congrés, contràriament al que mantenia la policia. Recordava que les demandes dels manifestants, com eren exigir la dimissió del govern, la dissolució de les Corts i l'inici d'un procés constituent, estaven protegides pel dret fonamental de la llibertat d'expressió. També es mostrava crític amb un informe que havia rebut de la Brigada Provincial d'Informació, que assenyalava cinc dels detinguts aquell 25 de setembre com a possibles autors d'un delictes contra les institucions. El jutge considerava que no correspon als agents apreciar el delictes que s'hagi comès, sinó que ha de ser el jutjat d'instrucció que porta el cas el que, si ho considera pertinent, ha de posar en coneixement de l'Audiència el cas. La decisió del jutge expressava una conceptualització ben diferent del dret a la protesta en comparació amb la que s'havia expressat sobre els fets del Parlament.

El 14 de novembre de 2012 arribava la segona vaga que es feia sota el govern Rajoy. Una vaga que, si bé encara mostrava la fortalesa dels moviments socials contra l'austeritat a tot l'Estat, també havia de ser el preludi d'un descens progressiu d'aquesta força al carrer. Era l'última vaga general fins a dia d'avui. La convocatòria tenia un caràcter europeu per plantar cara a les mesures d'austeritat que implantaven diferents governs a les ordres de la "Troika". Es considerava la primera vaga internacional del segle XXI (Pisarello & Asens, 2014). A l'Estat espanyol, la vaga la convocaven CC.OO., la UGT, USO, la CGT i la IAC, i estava atada per l'augment d'acomiadaments, la reforma laboral, les retallades socials dels governs del PP i de CiU i els desnonaments. El PSOE va considerar que sobraven motius per fer-la i IU hi va donar suport. La UGT i CC.OO. van dir que la participació va ser d'un 76,7%, i que es xifrava en 9.185.383 les persones que havien fet vaga a tot l'Estat. Per la seva banda, el govern ho rebaixava a un 25% de participació en el sector públic i a un 16% en el sector privat, i la CEOE va parlar d'un seguiment de la vaga del 10%. Segons la REE, a les 8 del matí, el consum, havia registrat una caiguda de l'11,74%, enfront del 15,4% a la mateixa hora durant la vaga del març de 2012. A Catalunya, es feien vuitanta-cinc concentracions i manifestacions en diferents poblacions.

Madrid va ser la ciutat on es van viure més incidents: la policia va realitzar dures càrregues i va fer ús de les pilotes de goma, i la jornada es va saldar amb seixanta detinguts. Va ser precisament de resultes d'aquests fets que el jove Alfonso Fernández va acabar sent condemnat a presó. A Múrcia, una càrrega policial li acabava desfigurant la cara a un membre de la PAH. A Tarragona, unes càrregues policials van ferir dos menors d'edat. La imatge de la jornada era la cara sagnant d'un menor de 13 anys després de ser coplejat per un policia i els cops que rebia un altre menor que li recriminava l'actuació. A Girona, el bloc anticapitalista, durant la manifestació, es va aturar davant de la Cambra de Comerç per llegir-hi un manifest que denunciava les paraules del president de la cambra, que uns dies abans havia dit: "Cal acostumar-se a aixecar-se més aviat al matí i treballar més per cobrar menys." Al cap d'un mes i mig, es practicaven detencions per aquests fets i les parts acusadores, fiscalia, Cambra de Comerç i Generalitat de Catalunya, sol·licitaven penes de més de 4 anys de presó.

A Barcelona, al matí, igual que en la vaga general del 29-M, diferents piquets socials organitzats per assemblees de barri, diversos col·lectius i sindicats alternatius, aturaven la ciutat. També era notable la crema de pneumàtics i contenidors en diferents punts de la ciutat, encara que amb menys intensitat que durant la vaga del 29-M, per aturar-ne el funcionament. Entre les actuacions dels piquets, va destacar l'ocupació dels "iaiosflautes" de la seu del BBVA, al Passeig de Gràcia, per denunciar els desnonaments; l'acció d'un grup de piquets en defensa de l'educació pública davant de la Conselleria d'Ensenyament, a la Via Agusta, i el desplegament d'una pancarata penjada per la CGT al terrat del centre comercial de les Arenes, a la Plaça Espanya.

A la tarda, dues manifestacions omplien els carrers de la ciutat. Una era la manifestació convocada pels sindicats majoritaris, CC.OO. i la UGT, més la Intersindical i la USOC, que estava encapçalava pel lema "Tenim solucions! Que no ens prenguin el futur!" i que anava Passeig de Gràcia amunt; la participació la xifraven els organitzadors en més d'un milió de persones, mentre que la Guàrdia Urbana, en 110.000, i la Delegació del Govern central a Catalunya parlava de 50.000. L'altra manifestació era l'anticapitalista, amb el lema "Aturem l'Europa del capital. No devem, no paguem". Convocada per assemblees de barri, instituts i facultats, amb el suport de militants de la CNT, la CGT, la COS, la IAC, l'esquerra independentista i col·lectius autònoms, llibertaris i comunistes, mostrava molta força per la gran quantitat de persones que aconseguia recollir, unes 47.000, segons l'Agència 29-M que l'estava cobrint periodísticament.

Nou mil mossos d'Esquadra estaven desplegats en l'operatiu per a aquell dia. La manifestació anticapitalista va transcórrer, envoltada d'una contundent presència policial, des dels Jardinets de Gràcia fins a l'encreuament de la Via Laietana amb Avinguda de la Catedral, on els

organitzadors la van donar per conclosa. Però, un cop acabada, hi va haver enfrontaments entre alguns manifestants i un dispositiu dels Mossos. Al llançament d'objectes pels manifestants, la policia hi va respondre amb pilotes de goma i/o projectils foam (encara avui la policia catalana continua sostenint que no va fer ús de les pilotes de goma durant aquella jornada de vaga). Per buidar la Via Laietana, una vintena de furgonetes circulaven amunt i avall a molta velocitat i fent sonar les sirenes. Aquesta operació acabava causant l'atropellament d'un mossos per una de les furgonetes. Els aldarulls a Via Laietana es van saldar amb destrosses del mobiliari urbà i una furgoneta de la policia espanyola cremada. Trenta-dues persones havien estat detingudes durant la jornada a tot Catalunya, entre els quals hi havia quatre menors. A Barcelona, s'havien fet vint-i-set detencions.

El Servei d'Emergències Mèdiques (SEM) va haver d'atendre vint-i-nou persones, quatre de les quals van requerir diferents nivells d'atenció hospitalària. Però el que marcava, en el cas barceloní, un punt d'inflexió d'aquella jornada era la pèrdua de l'ull d'Ester Quintana. La intervenció policial, que havia començat a la Via Laietana, s'havia estès a la part baixa del Passeig de Gràcia, on Quintana va resultar ferida. Amb el "cas Quintana" començava un procés que tornava a deslegitimar el cos policial català.

Un seguit de declaracions d'Interior canviant la versió sobre els fets feien la sensació de falta de transparència governamental i facilitaven, juntament amb altres factors, que el "cas Quintana" agafés centralitat en l'agenda política i en el debat públic. En la roda de premsa de l'endemà del 14 de novembre, Puig assegurava que a la zona on Quintana deia haver rebut l'impacte d'un projectil no s'hi havien disparat ni salves ni cap altre tipus de projectil. Interior afirmava que no hi havia hagut cap actuació ni carrega policial. Unes primeres imatges de 8tv demostraven que a l'hora i al lloc en què Quintana havia resultat ferida se sentia un tret. Això obligava Interior a donar noves explicacions dels fets i el dia 3 de desembre de 2012 compareixia el conseller davant de la Diputació Permanent del Parlament. Puig assegurava que no s'havia fet cap llançament de pilotes de goma en tot el dia i que en aquella zona (el Passeig de Gràcia, entre Gran Via, Casp i Ronda Sant Pere) i a l'hora dels incidents no s'hi havia disparat cap projectil. El conseller assegurava que només s'hi havien disparat dues salves, sense projectil. Interior traslladava la responsabilitat de la pèrdua d'ull de Quintana a persones que podien estar causant incidents en aquella hora i en aquell lloc:

Desconeixem, doncs, què va impactar a la cara de la senyora Quintana que hagi pogut causar una lesió d'una magnitud com la que ha patit. Però vull insistir que, amb la informació recopilada i analitzada fins ara, hem de descartar que tingués l'origen en una acció dels Mossos d'Esquadra. Sí que, entre aquelles hores i entre les 20:48 i les 20:52, es produeixen també llançaments

d'objectes per part d'individus i grups, alguns encaputxats, a la zona del passeig de Gràcia, entre plaça Catalunya i el carrer Casp (Conseller d'Interior en funcions, Felip Puig Godes, al Parlament de Catalunya, 2012b, p.5).

Però un vídeo de Sicom TV¹¹³, que apareixia pocs dies després de les declaracions de Puig en seu parlamentària, posaven en entredit les paraules d'Interior. Al vídeo, hi apareixien agents a la Ronda de Sant Pere amb Passeig de Gràcia disparant en direcció a la Plaça Urquinaona. Quintana havia perdut l'ull al Passeig de Gràcia uns metres més amunt, en la confluència amb el carrer Casp. Interior acabava admetent que sí que s'havia fet ús dels llançadors GL-06, però remarcava que no s'havia llançat cap pilota de goma. El conseller d'Interior encarregava un informe detallat dels trets practicats amb el llançador durant la jornada per aclarir els fets i deia que ell mai havia mentit i que les seves declaracions partien de la informació que havien proporcionat els mossos en cada situació. El 13 de desembre de 2012, Puig posava a disposició del president el càrrec, però Mas el ratificava. Paral·lelament, el responsable de la Comissaria General de Recursos Operatius dels Mossos d'Esquadra, Sergi Pla, dimitia per haver aturat un informe (redactat el 21 de novembre) sobre els trets de projectils que es van efectuar el 14-N, durant la vaga general, a la zona pròxima al Passeig de Gràcia. Un ocultament, segons Interior, "sense mala fe", fruit d'haver-hi donat poca importància, però que, en tot cas, havia donat lloc a errònies declaracions del conseller d'Interior en seu parlamentària. També el 13 de desembre de 2012, Puig es reunia en seu parlamentària amb els altres partits polítics i amb les dades d'una nova investigació. Demanava disculpes "als representants del poble" per la confusió d'informacions i assegurava que el nou informe, molt exhaustiu, tampoc aportava cap prova que la lesió de Quintana tingués a veure amb una actuació policial. Puig insistia que aquell vespre no s'havia disparat cap bala de goma i que dels sis trets fets a la zona on Quintana va ser ferida –dels seixanta-dos que es van fer en tota la jornada– no podien haver causat la ferida, tenint en compte la identificació del lloc i l'hora del tret. Un dia més tard d'aquesta reunió parlamentària, el 14 de desembre de 2012, la cadena Russian Today treia un nou vídeo on apareixia un nou tret de llançadora. Interior afirmava que ja era un dels trets que s'inclouïen en l'informe presentat.

La mort d'Iñigo Cabacas, el 5 d'abril del 2012, al País Basc, durant els incidents que hi va haver després del partit de futbol de l'Europa League entre l'Athletic Club de Bilbao i el Schalke 04, per una pilota de goma, i les lesions que havien causat les bales de goma durant la vaga del 29 de març de 2012 –dos nois van perdre un ull i un altre va patir un despreniment de

¹¹³Per visionar el vídeo, es pot consultar: <https://www.youtube.com/watch?v=Un0moWvnCwQ>

retina; dos nois més van perdre la melsa, i hi va haver casos de costelles trencades amb complicacions pulmonars– també contribuïen a fer que el debat sobre les bales de goma prengués centralitat.

6.2 La restauració i la dignificació de les víctimes de la repressió

La força dels moviments socials i l'enfortiment del moviment antirepressiu al llarg sobretot del 2011 i 2012 contribuïen a fer que el "cas Quintana" fos denunciat amb força, i la campanya reivindicativa en pro de la prohibició de les bales de goma que es desplegaria a partir d'aquest cas seria determinant dels fets que es van anar succeint i per l'impacte social que va generar. La campanya comunicativa seria clau en aquest sentit. Des de bon començament, els amics de Quintana i la mateixa Ester van fer una important crida a la ciutadania perquè aportés proves i testimonis que poguessin servir per aclarir què havia passat a la zona del Passeig de Gràcia on ella havia perdut l'ull aquell 14 de novembre.

El dia 29 de novembre de 2012, la Plataforma Reraguarda en Moviment i 15-M Televisió llançaven a les xarxes un colpidor vídeo¹¹⁴ titulat *Perdre un ull*. A part de l'impacte del vídeo i de la capacitat que tenia per crear solidaritat i empatia, és destacable com aquells dispositius antirepressius i comunicatius nascuts com a fruit del 15-M feien augmentar la possibilitat que el "cas Quintana" es fes encara més present tant políticament com socialment. També va ser clau la coordinació de l'associació Stop Bales de Goma amb els amics de Quintana, que de seguida es van organitzar i van crear la plataforma "Ojo con tu Ojo". Col·lectius i organitzacions que ja treballaven en matèria antirepressiva es convertien en decisius per aconseguir que el "cas Quintana" fes de palanca perquè no es deixés de banda el debat de les bales de goma.

La força del vídeo de 15M Televisió *Perdre un ull* (2012) també demostrava com l'estratègia comunicativa era clau per explicar la força de la lluita contra la repressió i els abusos policials. L'Ester, en el vídeo, explicava els fets. Fent una clara referència a les primeres declaracions del conseller d'Interior, en què havia negat que s'hagués disparat cap tipus de projectil, l'Ester assegurava que sí que era un projectil de la policia allò que li havia impactat a la cara. El vídeo tenia una gran capacitat de connectar amb el sentit comú de la població. L'Ester expressava clarament el seu dolor.

La seva imatge i el que transmetia no casaven amb l'imaginari creat pel poder al voltant del manifestant violent que calia perseguir. L'Ester començava el vídeo definint-se com una persona pacífica i poc valenta. Les seves paraules i el fet de ser dona i de no respondre a una estètica

¹¹⁴Per veure el vídeo, es pot consultar: <https://www.youtube.com/watch?v=ksm7f3ey1bc>

associada amb l'activista social "que és necessari perseguir" (creada pel poder) no donaven cap tipus de marge perquè el poder polític o l'imaginari social pogués imposar la idea que era ella la que havia actuat malament o la que havia causat algun tipus d'incident.

Quintana explicava la situació de desprotecció econòmica en què quedava i ressaltava que ningú de l'administració s'havia interessat pel seu estat de salut. L'endemà del llançament del vídeo, el Departament d'Interior s'hi posava en contacte. En el vídeo, l'Ester assegurava que no deixaria d'anar a les manifestacions i encoratjava que tothom hi continués anant.

La plataforma "Ojo con tu Ojo", formada pels amics de l'Ester, iniciava una campanya a les xarxes. Demanava que s'enviessin fotografies de cares amb un pegat a l'ull, i de seguida es van multiplicar a les xarxes imatges de persones amb pegats als ulls. Personatges públics amb el pegat a la ull i aportacions artístiques no deixaven d'aparèixer a les xarxes en solidaritat amb Quintana i a favor de la prohibició de les bales de goma¹¹⁵.

El "cas Quintana" i la prohibició de les bales de goma també sortien al carrer. El 14 de febrer de 2013, una manifestació contra la violència policial i per la prohibició de les bales de goma arribava al vespre a la Plaça Sant Jaume, i la manifestació que es va fer el 23 de febrer sota el lema "Fem-los fora. Juntes Podem" dedicava una de les seves columnes a la lluita contra la repressió policial. Els pegats a l'ull en solidaritat amb l'Ester i amb altres ferits per les bales de goma s'hi feien presents. El 25 d'octubre de 2013 es celebrava un concert de solidaritat amb Ester Quintana.

La identificació i la solidaritat que era capaç de despertar el seu cas demostrava que la lluita contra la repressió no era la lluita aïllada d'uns pocs, sinó una lluita que s'estenia i es feia present en el si de la societat:

Jo crec que el cas de l'Ester Quintana i el Benitez són molt significatius en això... Jo crec que l'haver difós i anar visibilitzant la pràctica de l'abús policial ha fet que en aquests nous casos hi hagi tota una onada de col·laboració ciutadana. I, per exemple, la col·laboració ciutadana que hi ha hagut amb aquests casos és fenomenal. Fins ara es vivien els casos repressius d'una manera bastant aïllada, en què hi havia el cercle de persones que es dedicava i ara pues..., teníem pues això, situacions en què ciutadans i ciutadanes, anònims, desvinculats del procés, gent absolutament diferenciada, gent d'esquerres, gent de dretes, gent jove, gent gran, gent migrada, gent de tota la vida, diuen: "Això

¹¹⁵En aquesta pàgina es poden trobar els resultats de la campanya en què es demanava a la ciutadania que es posés un pegat a l'ull: http://www.ojocontuajo.org/es_ES/vuestras-fotos/galeria/2

no pot ser, això és greu, estem parlant de drets humans, li pot passar a aquest, però em pot passar a mi." I estem tenint un nivell d'implicació i col·laboració ciutadana molt important. Això és la millor eina que tenim una mica per treballar la repressió de la protesta. I això evidentment provoca canvis en els estaments policials, que se saben menys impunes en aquest sentit. Imaginem-nos el cas del Benítez, sense la filmació de part del que va passar (E.17, veure taula 4).

Tots els mecanismes comunicatius que s'havien posat en marxa amb el "cas Quintana" incorporaven aspectes com el suport mutu i la cura com a pilars fonamentals. Les solidaritats i la creativitat de la campanya col·laborava a dignificar i restaurar el dolor patit per l'Ester. Una lluita que volia arribar a la ciutadania, un treball ja fet i una més gran sensibilitat de la societat amb les qüestions repressives permetien que es produïssin processos comunitaris de reparació del dany social:

Jo crec que és un fenomen molt maco i molt necessari per diferents motius. Nosaltres com a professionals..., com més situacions d'aquestes repressives..., estem desbordats de feina! I encara que treballem amb tota l'empatia i tota la cura emocional que podem, hi ha tot un procés personal en el qual no podem incidir i no podem arribar. I, per tant, el fet que hi hagi col·lectius de visibilització i de suport és un motiu, perquè fan aquest acompanyament més de les persones represaliades i arriben on nosaltres no arribem. I mantenir una persona acollida, cuidada amb un entorn, és necessari, perquè els processos judicials són hostils, llargs, pesats, frustrants i de tot. Per tant, ens permeten també mantenir l'energia o la constructivitat de la persona represaliada al llarg de procediments molt llargs. Per altra banda, els grups són necessaris en el sentit que fan una feina de comunicació i interpel·lació de les institucions que moltes vegades cadascú té els seus mètodes, formes... Per exemple, Ojo con tu Ojo, ha estat preciosa la feina creativa que ha fet. D'un tema dramàtic, terrible posar una estètica, una creativitat simbòlica, molt maco, s'han fet coses precioses. Jo recordo una de les manis, que es va fer un circuit i crec recordar que el col·lectiu Reflectantes, en els carrers on s'anava passant, projectava les plaques dels diguem-ne dels noms dels carrers, s'havien fet com símilis que s'enganxaven a sobre i, per exemple, ara això es deia Juan Andrés Benítez, ara això es deia avinguda Patricia Heras, ara això es deia carrer Ester Quintana... Tot el tema del patiment i dignificació de les víctimes és molt important i al final estem aconseguint, amb aquest treball col·lectiu, que aquests processos, més enllà dels resultats judicials, siguin un èxit en la restauració de la víctima: una restauració col·lectiva de vulneració de drets

humans i que tenen sentit en si mateixos. Jo sempre poso aquest exemple amb el cas de l'Ester Quintana. No sabem què passarà en aquest cas, però ja hem guanyat, ja hem guanyat, hem guanyat, un, perquè hem generat debat, hi ha hagut conseqüències com la prohibició de les bales de goma; dos, dins el dolor i de la tragèdia, l'Ester ha transformat, junt amb les seves persones properes, aquest procés dolorós en un procés creatiu que té sentit en si mateix i que ha tingut documentals, xerrades, manifestacions..., i convertir aquests processos en quelcom visible, en quelcom creatiu, generador de sinèrgies, de recolzament amb altres persones (E.17, veure taula 4).

6.3 La utilització de la via judicial com a mecanisme antirepressiu

El 5 de desembre de 2012, Quintana presentava una querella contra els Mossos d'Esquadra en considerar que havia estat un projectil disparat per la policia catalana el que li havia impactat a la cara el dia 14 de novembre de 2012. La querella la dirigia contra el mossos que havia disparat la pilota de goma i contra el seu superior jeràrquic. El 18 de desembre de 2012, el jutge Francisco González Maíllo, del jutjat d'instrucció número 11 de Barcelona, admetia a tràmit la querella. El magistrat demanava a la policia que identifiqués els antiavalots que van actuar a la zona i a diverses televisions que aportessin totes les imatges que tenien dels incidents. El març de 2015 es tancava definitivament la instrucció del cas i s'enviava a judici els dos únics imputats, un sotsinspector i un escopeter de la unitat antiavalots dels Mossos d'Esquadra de la furgoneta 40. La investigació del jutjat d'instrucció posava totalment entre interrogants la versió d'Interior i deixava oberta la possibilitat que la ferida de Quintana s'hagués degut a l'impacte d'una pilota de goma. El jutjat d'instrucció que portava el cas, el 8 maig de 2014, en una interlocutòria, arribava a la conclusió que la versió de Quintana era certa, perquè un informe mèdic forense molt documentat conclouia que la lesió ocular només podia haver estat produïda per una pilota de goma pel tipus de ferides que havia fet a l'òrbita de l'ull. El jutge considerava que el testimoni de la mateixa ferida, els altres testimonis i les imatges del vídeo eren coincidents en aquest sentit. A la vegada, considerava que l'actuació dels agents havia estat imprudent, però no dolosa. Segons el jutge, l'actuació policial en aquella zona havia estat desproporcionada, perquè no hi havia aldarulls per disparar-hi salves i a més els manifestants ja en marxaven. El jutge també sostenia que l'escopeter podria haver rebut l'ordre de disparar una salva, però que per error o negligència havia disparat una pilota, i també certificava que Quintana no havia rebut cap impacte d'un projectil de foam, perquè en l'hora i a la zona en què havia estat ferida no se n'havia disparat cap.

Interior continuava mantenint que Quintana no havia estat ferida per una bala de goma. Però la interlocutòria del jutge no deixava indiferent a Interior. Manel Prat, director general de la policia dimitia del càrrec a principis de juny de 2014, tot i que assegurava que ho feia per motius personals i negava que el "cas Quintana" hi tingués res a veure. I afegia que durant la jornada de vaga general del 14-N no s'havia disparat cap pilota de goma i deia textualment: "Considero que en aquest cas i en tants d'altres s'ha buscat més la venjança per interessos diversos que l'esclariment de la veritat i, per tant, de la justícia a qui tothom té dret, fins i tot i també els Mossos, que compleixen amb el seu deure" (Redacció Vilaweb, 2014).

Mantenint, doncs, que no s'havien utilitzat bales de goma en aquella jornada, el 12 de juny de 2014, CiU i PPC, amb l'abstenció d'ERC i C's, evitaven l'aprovació de la moció presentada per ICV-EUiA, que recollia la mateixa versió que la interlocutòria judicial.

Al juliol de 2015, la versió oficial sobre el "cas Quintana" va començar a canviar. Olga Tubau, defensora del sotsinspector que durant el 14-N era el superior jeràrquic de la unitat E-40 de la Brigada Mòbil, canviava la versió dels fets. Afirmava que no discutien que l'impacte que havia originat la lesió de Quintana tenia el seu origen en l'actuació policial i afegia que considerava que faltava determinar la identitat de l'agent que va disparar i si l'arma emprada va ser una escopeta de bales de goma o una llançadora de projectils de foam. Com a última prova que la policia assumia que la ferida de Quintana tenia a veure amb l'actuació policial, el 14 de setembre de 2015, l'asseguradora de la Generalitat SegurCaixa pagaria 260.931 euros a l'Audiència per indemnitzar Quintana per la pèrdua de l'ull. Era la primera víctima que s'indemnitzava per lesions causades per una bala de goma. Stop Bales de Goma, amb Quintana, afirmava en roda de premsa que també s'havia de pensar en les indemnitzacions a les altres víctimes i recordaven que la comissió d'estudi parlamentària dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses havia acordat que, en el termini de sis mesos, s'havia de fer un estudi per al reconeixement de les persones afectades. Quintana valorava que era un pas important en el reconeixement de la culpa institucional, però que això no faria que li tornessin l'ull que li havia tret la policia catalana.

La judicialització del "cas Quintana", i en concret el procés d'instrucció, va significar un important pas contra la impunitat policial. La interlocutòria del jutjat d'instrucció n'era l'expressió. Es feia una investigació en profunditat que tenia en consideració l'acusació presentada per Quintana. En la lluita contra la impunitat policial, el "cas Quintana" ha estat fonamental, perquè un cas que havia penetrat en l'opinió pública i que era mediàtic havia aconseguit portar al banc dels acusats el cos policial. Altres casos del període analitzat, com he mostrat en el capítol anterior, també ho havien aconseguit:

Jo amb això sóc optimista també perquè vam viure uns anys, abans, a principis del 2000, en què costava molt, molt seure en el banc dels acusats agents de policia en relació a fets d'aquests tipus, i jo sí que he percebut una major facilitat, hem aconseguit celebrar més judicis contra mossos (...). Evidentment, no hem obtingut mai condemnes, aquest és l'objectiu que ens marquem ara, a veure si aconseguim alguna condemna. Per mi, en el que és la lluita en contra la impunitat policial ja és molt això, que els puguem asseure i que es vegin obligats a donar la cara en un judici i a dir: "Aquest em va fer això, aquest em va fer això altre, és que jo tenia ordres..." És alguna cosa, funciona una mica com a prevenció especial (E.15, veure taula 4).

Tot i els avenços que havia suposat el cas, el 27 de maig de 2016, la sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona, secció tercera, absolia el sotsinspector i l'escopeter de la unitat E-40 de la Brigada Mòbil de la policia catalana. La sentència considerava que no es podia individualitzar la responsabilitat penal, es donava crèdit, com sostenien les defenses dels agents, que el tret hagués estat fet des del furgó E-414, i no des de l'E-40, es qüestionava que l'objecte causant de la ferida fos una bala de goma o un projectil de foam. El 16 de juliol de 2013, Ramon Espadaler ja havia convocat una roda de premsa d'urgència per informar que, segons les investigacions de la Divisió d'Afers Interns, s'havia pogut saber que la furgoneta E-414 de la Brigada Mòbil el dia de la jornada del 14-N era al lloc i a l'hora en què s'havia disparat a Quintana. El conseller explicava que els sis agents i un caporal havien reconegut que havien baixat de la furgoneta i havien disparat un tret de salva amb l'escopeta. Espadaler anunciava que quedaven apartats del cos.

En el context del judici, la defensa dels agents donava la centralitat a la possible actuació policial d'aquesta furgoneta. El corporativisme policial triomfava. De fet, el sotsinspector Eduard Casas, quan ja havia estat encausat per aquest cas, havia estat condecorat pel conseller d'Interior, Ramon Espadaler, el 27 d'abril de 2014, el Dia de les Esquadres. Se li concedia la medalla de bronze al mèrit policial, amb distintiu blau, per la destacada trajectòria professional i per haver demostrat una gran professionalitat, dedicació i compromís en l'exercici de les seves funcions.

6.4 La incidència antirepressiva a la institució: la prohibició de les bales de goma

El "cas Quintana" destaca perquè va de fer de palanca definitiva perquè la prohibició de les bales de goma fos realitat. Una sèrie d'accions anteriors,

sobretot dutes a terme per l'associació Stop Bales de Goma¹¹⁶; la força dels moviments socials al carrer; la indignació que havia suposat la repressió, com el desallotjament de la Plaça Catalunya durant el 15-M; un govern que va mostrar falta de transparència a l'hora de tractar el "cas Quintana", i la mort d'Iñigo Cabacas, al País Basc, el mateix novembre de 2012, van ser els principals factors que expliquen per què els "cas Quintana" va poder ser la palanca definitiva de canvi. Però també va ser la imatge de Quintana –el fet de ser dona, de tenir més de quaranta anys i de no respondre a una estètica associada a l'activisme social– el que va permetre que l'imaginari que serveix normalment per estigmatitzar els moviments socials no pogués funcionar.

Val a dir que la prohibició de les bales de goma, per les organitzacions i col·lectius que la demanaven, no va ser suficient. Per Stop Bales de Goma i, més tard, per "Ojo con tu Ojo" era necessari prohibir qualsevol projectil que pogués lesionar les persones, i es mostraven contra la violència i els abusos policials.

Va ser a finals del 2010 i principis del 2011 que es va crear l'associació Stop Bales de Goma i que s'iniciava una campanya per prohibir aquesta mena de projectils. L'associació es formava a partir de persones víctimes de danys de diversa gravetat a causa dels projectils de goma de la policia, a més a més d'associacions i col·lectius socials que es solidaritzen amb la causa. Des de bon començament, l'associació AltraItalia i l'ONG Justícia i Pau es van sumar a la campanya. La nova associació tenia com a principal objectiu que es prohibís la utilització dels projectils de goma per la policia catalana. L'associació acabada de crear introduïa aquest debat en la societat, i també en la institució parlamentària. Amb dades científiques i informació tècnica, l'associació argumentava la necessitat de la prohibició. Stop Bales de Goma considerava els projectils de goma com a altament perillosos i explicava que podien provocar lesions molt greus i que no exclouïen la possibilitat de mort, perquè tenien la capacitat de poder colpejar a les parts més vulnerables del cos. L'associació desmentia així que fossin armes "menys letals"¹¹⁷. Alhora posava en consideració que no respectaven el dret a manifestació, perquè

¹¹⁶Per ampliar la informació, es pot consultar: <http://stopbalesdegoma.org/>

¹¹⁷L'associació Stop Bales de Goma argumentava que les bales de goma, disparades amb un cartutx del calibre 12, surten a una velocitat de 200 m/s (més de 720 km/h), i indicava que aquests projectils són boles de cautxú massís, d'un pes de 85 gr i 54 mm de diàmetre (una dimensió semblant a una pilota de tennis). Argumentaven que l'energia cinètica amb què surt el projectil d'aquesta escopeta és de 830 juls, quan l'entitat STOA (Science and Technology Options Assessment), que treballa per al Parlament Europeu, fixa el límit màxim de 122 juls per a les armes "menys letals". Per tant, l'energia cinètica alliberada és 7 vegades més gran que el límit imposat pel Parlament Europeu a les armes "menys letals". Aquest és un dels altres motius pels quals s'ha de considerar com una arma potencialment letal i retirar-la immediatament del material dels antiavalots (Stop Bales de Goma, 2013).

les persones es podien sentir amenaçades per la por de resultar ferides o fins i tot mortes per aquestes armes. Finalment, apuntava que les bales causaven danys molt superiors a aquells que, suposadament, intentaven evitar.

L'associació va organitzar debats, xerrades i manifestacions en relació amb les seves reivindicacions, però és interessant ressaltar que va desenvolupar tota una estratègia per fer penetrar aquest debat en el si de les institucions. Durant els primers mesos del 2011, membres de l'associació, juntament amb Justícia i Pau, es van reunir amb els diferents grups parlamentaris i amb el conseller d'Interior, Puig, i amb el director general de la Policia, Prat, per introduir el debat sobre les pilotes de goma en el marc del Parlament i per plantejar-ne la necessitat de la prohibició. Al febrer de 2011 s'aconseguia parlar amb diferents grups parlamentaris i que Celestino Corbacho (PSC), com a president de la Comissió d'Interior del Parlament, es comprometés a plantejar a la cambra la necessitat de crear una subcomissió per analitzar l'ús de pilotes de goma.

Stop Bales de Goma també va dur a terme una campanya anomenada "Municipis lliures de bales de goma", amb què es pretenia que els diferents ajuntaments catalans firmessin una moció a favor de la prohibició de les bales de goma, acord que s'havia de traslladar al govern competent i comunicar als veïns de cada població l'acord pres. El 2013, eren vint-i-un els municipis que ho havien fet (Stop Bales de Goma, 2013).

Si bé el 15 de setembre de 2011 representants de l'associació Stop Bales de Goma i de l'ONG Justícia i Pau aconseguien comparèixer al Parlament per explicar quines eren les seves reivindicacions, la idea de la creació d'una subcomissió per tractar la problemàtica no seria una realitat fins al 2013. Van ser els successos del 14 de novembre de 2012 i el cas d'Ester Quintana els que havien de determinar finalment que la comissió fos possible. De fet, el 30 de novembre de 2011, el Parlament rebutjava la creació d'una comissió d'estudi de les pilotes de goma i altres instruments antiavalots del cos dels Mossos d'Esquadra. El PSC, ERC i SI s'hi posicionaven a favor, mentre que C's i el PPC se abstenien en la votació i deixaven la decisió en mans del govern. CiU hi votava en contra, amb l'argument que el risc zero no existia, que l'ús de les bales de goma era l'estrictament necessari i que fins a aquell dia només hi havia hagut setze incidents per danys causats per les bales de goma, unes dades que, segons CiU, no eren significatives estadísticament i que, per tant, no requerien el punt de revisió que suposava la comissió.

Només s'acceptava que l'ús de les bales de goma no podia quedar a discreció dels comandaments policials i polítics de cada moment, sinó que era necessària la implicació del poder legislatiu. El 12 de juliol de 2012, la Comissió d'Interior aprovava, a proposta d'ICV-EUiA i amb els vots a favor de tots els grups parlamentaris menys el PP, que el govern havia de

presentar abans del 31 de desembre d'aquell mateix any un informe sobre l'ús de les bales de goma que inclogués l'anàlisi de la seva utilització en els últims anys i l'avaluació de les mesures adoptades pel govern basc després de la mort d'Iñigo Cabacas.

Mentre el debat estava més o menys present en el marc del Parlament, la policia catalana adquiria entre deu i quinze subfusells LL-06. Lluny de substituir les bales de goma, aquests subfusells suposaven que la policia catalana es dotava d'un nou estri precís per aconseguir la inhibició muscular paralitzadora immediata dels manifestants.

Van ser els fets del vespre del 14 de novembre de 2012, en el marc de la convocatòria de manifestació a la ciutat de Barcelona amb motiu de la vaga general, els que van suposar la prohibició definitiva de les bales de goma.

El síndic de Greuges, el 10 de desembre de 2012, demanava al Departament d'Interior la moratòria immediata de l'ús de les pilotes de goma fins que el govern lliurés al Parlament l'informe sobre el seu ús acordat en Comissió d'Interior. La demanda del síndic es feia en el marc de la presentació de l'actuació d'ofici¹¹⁸ que havia obert l'abril de 2011 sobre la utilització de les bales de goma, una actuació d'ofici oberta com a fruit de les reunions amb Justícia i Pau i l'associació Stop Bales de Goma i de les queixes rebudes per ciutadans particulars. El síndic en l'actuació d'ofici assegurava que les pilotes de goma, considerades "armes menys letals", podien causar "danys irreparables i fins i tot la mort". El Departament d'Interior responia a la demanda del síndic dient que fins a la formació del nou govern aquesta decisió no es podia prendre.

Després dels fets de la jornada del 14-N, menys CiU i ERC, tots els altres partits van qüestionar la continuïtat de Puig al capdavant del departament. PSC, ICV-EUiA, Ciutadans i CUP-AE demanaven al president de la Generalitat en funcions, Mas, que en el nou executiu Puig no hi continués com a responsable d'Interior. El nou partit al Parlament, la CUP-AE, demanava la dissolució de la Brigada Mòbil i denunciava la persecució sistemàtica i la criminalització de la protesta. El 27 de desembre de 2012 s'anunciaria el nou govern de Mas; Puig en continuava formant part, però ara com a conseller d'Empresa i Ocupació.

Fos com fos, semblava que tots els grups es començaven a posar d'acord en la necessitat de formar durant la nova legislatura una comissió o un grup de treball que abordés la qüestió de l'ordre públic. El 27 de febrer de 2013 s'aprovava la creació d'una Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i

¹¹⁸Per conèixer la resolució de l'actuació d'ofici 02358/2011, relativa a l'ús de les pilotes de goma, es pot consultar: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/3378/Resolucio_pilotes_de_goma_rev.pdf

Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses, amb els vots de tots els partits menys el PP. Alguns partits havien rebutjat que en el nom de la comissió s'hi incorporés el terme "bales de goma". La comissió va treballar de l'abril al novembre de 2013, i hi van participar el director general de la policia, el conseller d'Interior, membres del cos policial, representants sindicals de la policia, el síndic de Greuges, el fiscal especialitzat en ordre públic, diferents entitats de la societat civil i especialistes en policia i ordre públic.

Les conclusions de la comissió deien que les pilotes havien de ser substituïdes gradualment, de manera que el 30 d'abril de 2014 se'n fes efectiva la prohibició total. Aquesta prohibició anava acompanyada de la necessitat d'un model d'actuació gradual i mixt que garantís la disponibilitat d'eines robustes. Era el 8 de novembre de 2013, en el marc l'última sessió de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses, que CiU i ERC segellaven l'acord per a la retirada de les pilotes de goma, amb el suport final de C's. La resta de partits no donaven suport a la mesura per diferents motius. El PP, per no estar-hi d'acord, i la resta de partits, PSC, ICV-EUiA i la CUP-AE, perquè demanaven també la prohibició dels projectils foam i no estaven d'acord que les bales de goma s'haguessin de substituir per "eines robustes". CiU i ERC eren acusats de segellar aquest pacte a canvi que ERC no votés a favor d'una de les conclusions proposades per ICV-EUiA, com era la dimissió de Prat. Quintana en celebrava la prohibició, però deixava clar que ella recordaria tota la vida les pilotes de goma, així com moltes altres víctimes també ho farien. Encara que la prohibició de les bales de goma només es podia explicar per la pressió social exercida per alguns col·lectius, aquests col·lectius que n'havien perseguit la prohibició no quedaven del tot satisfets:

Llavors això per un col·lectiu que es diu Stop Bales de Goma és una mica fotut, perquè tothom pensava que havíem guanyat, excepte nosaltres, que estàvem: "Merda, però és que no hem guanyat", primer perquè s'havien prohibit, però la prohibició no entrava en vigor fins al cap de 6 mesos, i després perquè quedava explícitament clar que es seguia utilitzant un altre tipus de projectil. Aleshores, la penya estava celebrant això, i nosaltres no hem celebrat mai que hem acabat amb les bales de goma (G.4.6, veure taula 3).

A més a més de la prohibició, el Departament d'Interior s'havia de comprometre a redactar un protocol de reparació del dany per a la indemnització de les víctimes com a resultat de les actuacions dels Mossos d'Esquadra quan s'acredités la responsabilitat objectiva administrativa i que suposés, a més a més, l'aplicació d'una indemnització retroactiva per a les persones afectades per pilotes de goma o altres eines de contenció. Una

indemnització, però, que no havia d'estar condicionada pels drets de les accions legals de les víctimes. El protocol també havia d'oferir els serveis d'assistència, acompanyament psicològic, sanitari i social que es necessitessin.

Donant resposta a algunes de les reivindicacions i demandes de les organitzacions de drets humans i dels moviments socials, la comissió introduïa la necessitat que el Parlament de Catalunya es comprometés amb el Protocol d'Istanbul (Manual de les Nacions Unides per a la investigació i la documentació eficaces de la tortura i altres penes o tractes cruels, inhumans o degradants). Alhora, una de les conclusions preveia la necessitat que la policia catalana utilitzés el número d'identitat professional en el moment de l'actuació d'agents del cos de Mossos d'Esquadra que compleixen funcions d'ordre públic, de manera que tots i cadascun exhibissin clarament i visiblement a l'uniforme el número de la targeta d'identificació professional (TIP) o el número d'operatiu policial (NOP). Finalment, una de les conclusions recollia la necessitat de garantir l'adequació de tots els fitxers policials que continguessin dades de caràcter personal a la legislació vigent en matèria de protecció de dades, i garantir que no hi hagués cap fitxer que escapés al control dels òrgans i les agències que han de vetllar pel compliment de la dita legislació.

Però, de la mateixa manera que la prohibició de les bales de goma anava acompanyada de la necessitat de substituir-les per "eines robustes", al costat de conclusions que semblaven donar resposta a reivindicacions d'organitzacions de defensa dels drets humans i dels moviments socials, n'hi havia que suposaven l'accentuació d'un model policial molt pròxim a la "incapacitació estratègica", un model que la Generalitat de Catalunya, amb CiU al capdavant, ja estava desenvolupant. D'aquesta manera, les conclusions feien una important incidència en la persecució, l'aïllament i el rebuig social de la violència urbana i dels desordres públics. Diverses de les conclusions, doncs, apuntaven a la necessitat de capacitar el cos policial per identificar, detenir i vetllar per l'aplicació d'una resposta penal més eficaç als responsables d'exercir la violència; és a dir, s'havia de garantir la introducció de mitjans tecnològics adequats, de nova generació (geolocalització i obtenció d'imatges per part dels agents, entre d'altres). Es conclouïa que calia fer ús de la pàgina web per a la identificació de les persones que presumptament havien creat situacions de desordre públic i violència urbana; s'apuntava a la necessitat d'intensificar la col·laboració amb la fiscalia i el poder judicial per aplicar una resposta penal més eficaç als que causessin desordres públics, i s'assenyalava que s'havia de reforçar la UCIO i potenciar-ne l'actuació preventiva, i no tan sols reactiva, i que aquesta havia de tenir els mitjans tecnològics per poder enregistrar les actuacions violentes, tot plegat per poder aportar als procediments judicials proves fiables que portessin a condemnes i sancions.

Les conclusions també apostaven per un model de manteniment de l'ordre públic basat en el diàleg i la planificació i que incorporés el desenvolupament de la mediació en situacions de conflicte. Es volia, doncs, un model policial de "gestió negociada", que la policia catalana ja havia posat en marxa, com he explicat al capítol 5, de la mà d'un model "d'incapacitació estratègica".

Finalment, s'ha de destacar que les conclusions de la comissió instaven el Departament d'Interior a millorar tots aquells processos de treball per acreditar l'actuació policial. Així, doncs, les conclusions apuntaven a la necessitat d'acreditar la utilització d'armes que disparen projectils i fer-ne un recompte efectiu, a la informatització de l'inventari i el material utilitzat per cada unitat, al millorament dels sistemes que permeten la geolocalització de cada unitat i a la regulació del sistema d'informació interna sobre les actuacions en els operatius. Tota aquesta aposta per una major regulació de l'actuació policial venia donada per les confusions que havia fet evidents el "cas Quintana" i que havien deixat en molt mala posició el cos policial davant de l'opinió pública.

Les conclusions de la comissió significaven alguns avenços pel que fa el control de l'actuació policial, però també la reconfirmació de la imposició d'un model policial vigilant i amb una gran capacitat tecnològica per tenir un alt control dels manifestants. A més a més, la policia catalana continuaria podent fer ús d'armament perillós per als manifestants, els projectils de foam.

En tot cas, Quintana i els col·lectius i associacions antirepressius de la ciutat havien estat capaços d'aprofitar l'oportunitat que havien suposat factors com una major sensibilitat de l'opinió pública respecte a l'abús i l'arbitrarietat policial, una estructura cada vegada més tramada de caràcter antirepressiu, un treball fet al voltant de la necessitat de prohibició de les bales de goma i l'actuació d'un govern que demostrava ser poc transparent en la seva versió dels fets, per poder desenvolupar una estratègia de lluita que suposava una certa reparació del dany per a Quintana i que aconseguia la prohibició de les bales de goma. La combinació de l'estratègia comunicativa a les xarxes, de la presència al carrer, de la denúncia judicial i de la penetració del debat en seu parlamentària, era el pilar perquè tot plegat fos possible. Una estratègia que ja havia utilitzat sobretot la PAH i que anirien fent servir diferents moviments socials.

La via institucional també seria utilitzada més endavant en altres lluites estretament relacionades amb el control social i penal. Especialment destacable és el debat parlamentari, gràcies a la pressió de les organitzacions pels drets humans i els moviments socials, sobre els CIE. La lluita incasable a la ciutat de Barcelona per tancar el CIE de la Zona Franca finalment penetrava en les institucions. La lluita s'iniciava l'any 2006, amb un important episodi de protesta, quan s'estaven fent les obres per a

l'obertura del CIE barceloní. En el marc de la Segona Caravana Europea per a la Llibertat de Moviment, es feia una acció simbòlica de desmuntatge del futur CIE. Una seixentena de persones detingudes i maltractaments a comissaria n'eren el resultat. El 2009 es creava el col·lectiu Enredades, amb l'objectiu de lluitar contra les batudes de la policia per detenir persones d'origen immigrant. Però va ser el 2012, sota l'influx del 15-M, després de la mort el 2010 de Mohamed Abagui i el 2012 d'Idrissa Diallo, que es va impulsar la campanya "Tanquem els CIE". El 3 de desembre de 2013, es suïcidava al CIE de la Zona Franca Alik Manukyan, a qui havien separat en una cel·la, i el Cap d'Any del 2014, els interns del CIE denunciaven haver estat objecte d'agressions i vexacions. "Tanquem els CIE" denunciava les agressions als jutjats, i els jutjats d'instrucció números 1 i 17 responien amb una resolució que, juntament amb un comunicat emès per la Defensora del Poble espanyola, Soledad Becerril, després d'una visita al CIE, en deixava clares totes les deficiències.

El 2014, la campanya "Tanquem els CIE" feia un gir molt important amb la formació de la plataforma Tancarem el Centres d'Internament d'Estrangers (CIE) –integrada per la campanya "Tanquem els CIE", la fundació Migrastudium i SOS Racisme Catalunya–, que, amb el suport d'entitats, activistes i persones del món de la cultura, cridava a la ciutadania a mobilitzar-se per tancar els CIEs i convocava el 18 d'octubre de 2014 a l'encerclament del de la Zona Franca, alhora que també demanava implicació institucional. Aquesta mateixa plataforma ja havia impulsat el 10 de gener de 2014 la visita al CIE de la Zona Franca de diversos diputats del Parlament de Catalunya per denunciar l'opacitat del centre. El 30 de gener de 2014, davant de la pressió, la delegada del govern espanyol a Catalunya, María de los Llanos de Luna, permetia que els diputats catalans s'incorporessin a una visita guiada al CIE prevista per a diputats del Congrés i senadors. Es tractava d'un aparent exercici de "transparència" del govern espanyol que acabava amb la majoria dels visitants –excepte els del PP– alertant de la situació de vulneració de drets humans. La Policia Nacional, en vista de la crítica, reaccionava amb una nota de premsa en què anunciava reformes a les instal·lacions i l'impuls d'un servei gratuït d'orientació jurídica, en col·laboració amb el Col·legi d'Advocats de Barcelona.

A finals del 2014, s'acordaria en l'àmbit parlamentari la creació d'un grup de treball per a la revisió del model dels CIE, circumscrit a la Comissió de Justícia i Drets Humans del Parlament de Catalunya. Aquest grup de treball va néixer arran de la moció, presentada a la cambra catalana per ERC, "Interpel·lació al Govern sobre les garanties jurídiques i la tutela dels drets fonamentals de la població immigrant a Catalunya, especialment en el sistema penitenciari". Després de la seva aprovació al ple del Parlament, es va crear aquest espai per discutir el model dels Centres d'Internament d'Estrangers en el marc de la Comissió de Justícia i Drets Humans. El 2 de

juliol de 2016, tots els grups parlamentaris, amb excepció de C's i PP, tancaven una resolució parlamentària, fruit del treball d'aquest grup de treball, en què es demanava que comencés un procés per al tancament progressiu del CIE en el termini més breu possible. Si bé la resolució no suposava el tancament del CIE, perquè el govern català no té aquesta competència, sí que era un pas endavant en una lluita present a la ciutat en defensa dels drets humans i marcava un clar precedent. La resolució, a més a més, instava el Ministeri de l'Interior a posar fi a les deportacions exprés de persones migrants, li reclamava la derogació del protocol 2007, que permet lligar amb corretges i fins i tot sedar les persones que oposin resistència a la deportació, i demanava a la Generalitat de Catalunya i el govern central la fi de les batudes policials per perfil ètnic. Pocs dies abans de l'aprovació de la resolució, el 20 de juny de 2015, dues mil persones s'havien aplegat a les portes del CIE per demanar al Parlament que es posicionés a favor del tancament.

La combinació de l'estratègia comunicativa a les xarxes, de la presència al carrer, de la denúncia judicial i de la penetració del debat en seu parlamentària, tornava a ser l'estratègia de lluita, igual que en el "cas Quintana" i la prohibició de les bales de goma, que servia per avançar en l'objectiu de tancar el CIE. Un objectiu al qual es volia arribar amb un eixamplament de les persones implicades i de les organitzacions de la societat civil, més enllà dels marges dels moviments socials, una mobilització que era clau perquè les institucions hi haguessin de donar algun tipus de resposta.

6.5 La capacitat de descriminalització: la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca com a exemple

La primera actuació de la PAH a la ciutat de Barcelona, una actuació precedida per accions d'algunes assemblees de barri o de l'Associació 500x20, va ser una campanya de desobediència civil i de resistència passiva que permetés paralitzar els desnonaments. Els anys 2011 i 2012, ja es van fer desnonaments que van destacar per una presència i una actuació policials desproporcionades. Un dels més destacats –que ja he explicat anteriorment– és el desnonament al barri del Clot del 25 de juliol de 2011, l'oposició al qual va ser organitzada per l'Assemblea Clot-Camp de l'Arpa. Un altre cas destacable en aquest sentit va ser el desnonament del 9 de febrer de 2011 a Vic, que acabaria amb tretze encausats per una falta de desobediència a l'autoritat sense que hi hagués cap tipus d'actuació violenta. El dia de 23 d'abril de 2012 es feia un desnonament a Salt; vint agents policials, amb set furgons, s'obrien pas davant de la resistència de veïns i veïnes que volien impedir el desnonament d'una família amb dos nens molt petits. Com a resultat de la intervenció policial, cinc persones van acabar ferides, una de les quals va haver de ser intervinguda

quirúrgicament per fractura de la tibia. La PAH va considerar que la policia havia actuat d'una manera indigna i amb una agressivitat fora de lloc, i denunciava que Puig no s'hagués pronunciat sobre els fets. La PAH acabava portant l'actuació de la policia al jutjat de guàrdia.

Els cossos policials no van deixar de desnonar. Només al novembre de 2012, enmig de l'estat alerta social que es creava pel suïcidi d'una dona al País Basc a punt de ser desnonada, alguns sindicats policials, el SUP, SME-CC.OO., SAP-UGT, SPC, deien que donarien suport a la desobediència d'aquells agents que volguessin fer objecció de consciència. Alguns episodis de desnonaments també van obrir aquest debat en el cos dels bombers. Va ser al febrer de 2013 quan els bombers de diverses comunitats autònomes van declarar que es negaven a desnonar, perquè això no era entre les seves funcions. La negativa a la Corunya dels bombers de tallar una cadena amb què els activistes de la PAH havien aconseguit clausurar el portal d'un edifici on vivia una dona de 85 anys a qui volien desnonar despertava solidaritat entre els bombers i en sorgia un posicionament ben clar: "Nosaltres salvem persones, no bancs." La imatge del bomber Roberto Rivas negant-se a trencar la cadena, amb la cara mig tapada i amb un cartell de "Stop Desahucios" es convertia en paradigmàtica.

El debat també es va acabar obrint en seu parlamentària. El 21 de març de 2013, ICV-EUiA presentava una moció, que també tenia el suport d'ERC, que hi afegia alguns elements, perquè el Departament d'Interior obrís una investigació pel cas de Salt; aquesta moció també plantejava que les ordres que es poguessin donar als comandaments de la policia no tan sols fossin d'intervenció mínima i que s'acollissin al principi de proporcionalitat, sinó que es readeqüessin els criteris d'intervenció del Departament d'Interior a la jurisprudència existent sobre l'abús hipotecari. La proposta quedava desestimada amb 11 vots en contra i 10 a favor. Es considerava que la policia actuava sota instruccions i directrius d'un jutge quan es procedia al desnonament, i s'entenia que la proposta no s'ajustava a la realitat.

Va ser la campanya "Hi ha vides en joc", que es servia dels "escratxes" per assenyalar els parlamentaris que es posicionaven en contra de la ILP per la dació en pagament, la que tindria com a resposta un alt grau de criminalització per part del poder. Com he explicat en el capítol 4, la ILP es registrava al Congrés dels Diputats al mes de març de 2011, però la tramitació topava amb molts entrebancs per ser aprovada per la mesa de la cambra. Al mes de setembre de 2011, després de molta pressió social, la mesa del Congrés es va veure obligada a acceptar-la. Al gener de 2013, la ILP ja tenia 1.402.854 firmes i al febrer es sotmetia a votació l'acceptació a tràmit de la ILP, amb resultat favorable. La ILP perseguia aturar els desnonaments i evitar la situació de desemparament que estava portant a la vulneració sistemàtica de drets de les famílies afectades, aconseguir l'aprovació de la dació en pagament i impulsar les fórmules de lloguer social

que donessin una solució, almenys temporal, a les persones sense un habitatge adequat. La intervenció de Colau al Congrés dels Diputats, on va titllar de "cínic i criminal" el secretari general de l'Associació Espanyola de la Banca, indignava el poder polític i econòmic, però, en canvi, connectava amb els marcs de significat que havien anat prenent força entre la ciutadania en aquest període. La campanya "Hi ha vides en joc", que, com he dit, utilitzava els "escratxes" per avisar als diputats i senadors de la importància de votar a favor de la ILP, rebia com a resposta de diversos polítics la criminalització absoluta.

A finals de març, en vista de la campanya d'"escratxes", el Ministeri de l'Interior ordenava a totes les comissaries de la policia que els agents identifiquessin i detinguessin les persones que participessin en els "escratxes" a polítics. El Sindicato Unificado de la Policía ho considerava una barbaritat, perquè deia que no es podia identificar les persones si no havien comès una infracció i que proposar detencions. La portaveu de la PAH, Colau, responia lamentant que la Secretaria d'Estat de Seguretat volgués identificar les persones que participessin en el conegut "escratxe" i que no enviés la policia a identificar i detenir en casos de corrupció molt greus.

A principis d'abril, el Ministeri de l'Interior seguia el criteri de la policia basca, que en cas d'"escratxe" havia pres la decisió d'establir un perímetre de seguretat d'uns 300 metres davant del domicili del polític a qui s'adreçés. S'establí que s'havien de compatibilitzar el dret de manifestació i el dret a la intimitat i la seguretat dels carrers públics. El Ministeri de l'Interior també deia que els polítics que denunciessin amenaces i assetjament pels "escratxes" podrien disposar de vigilància de manera temporal.

Durant els mesos de març i abril de 2013, diversos diputats criminalitzaven en els seus discursos la PAH. El diputat del PP Esteban González Pons, després d'un "escratxe" a casa seva, parlava de l'actuació com d'una pràctica delictiva semblant a la que feien servir els "nazis amb els jueus", i que era una pràctica pròpia d'ETA, els nazis i dels comunistes a Cuba. La delegada del govern de Madrid, Cristina Cifuentes, acusava la PAH de desplegar "una estratègia política radical" i de tenir el suport de "grups proetarres". Textualment deia: "Ada Colau y las personas que están en la plataforma antidesahucios han manifestado su apoyo, en determinadas ocasiones, a Bildu, a Sortu y a esos grupos que, a mi modo de ver y al de muchos españoles, tienen que ver con el entorno de ETA" (Europa Press, 2013). María Dolores de Cospedal considerava els escarnis públics com una forma "d'anar contra la democràcia" i que l'únic que feien era "tractar de violentar el vot", cosa que considerava "nazisme pur", que reflectia "un esperit totalitari i sectari". La presidenta del PP de Madrid, Esperanza Aguirre, qualificava les persones que participaven en les manifestacions davant del domicili o lloc de treball dels polítics d'"imitadors del *matonismo*

dels seguidors d'ETA al País Basc", de joventuts hitlerianes, de patrulles castristes, d'energúmens, i denunciava que actuaven amb total impunitat. Alguns diputats responien als "escratxes" denunciant la PAH. El 15 d'abril de 2013, el grup ultra Manos Limpias denunciava Ada Colau com a presumpta inductora i cooperadora en delictes d'amenaques i coaccions per la campanya d'escarnis públics. La denuncia es presentava a la fiscalia general perquè es portés a l'Audiència Nacional, com a òrgan competent, perquè s'havia amenaçat diputats, que formen part del poder legislatiu, i altres autoritats de l'Estat. Però moltes d'aquestes acusacions podien considerar-se injúries i fins i tot calúmnies especialment greus per haver estat proferides per càrrecs institucionals (Pisarello & Asens, 2014).

LA PAH respondria a tota la campanya de criminalització amb un vídeo¹¹⁹ dirigit als votants del PP, en què transmetien, per contrarestar allò que havien dit els diputats del PP, missatges com "Nos dirigimos a ti, votante del PP", "No somos el enemigo", "No somos violentos", "Y mucho menos terroristas, ¡qué tontería!", "Creemos en la paz, el diálogo y la democracia" i "Somos los desahuciados y entre nosotros hay militantes de todos los partidos" (Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, 2013).

També diversos actors de la societat civil reaccionaven. A finals de març, la Comissió de Defensa del Col·legi d'Advocats de Barcelona i la Comissió de Drets Humans del Col·legi d'Advocats de Girona, juntament amb l'Observatori DESC, Justícia i Pau, la Confederació d'Associacions Veïnals de Catalunya (CONFAVC), la FAVB, l'OSPDH de la UB, l'Institut dels Drets Humans de Catalunya i ACDDH, denunciaven la criminalització que estava vivint la PAH per part del PP i es solidaritzaven amb la seva portaveu, que també havia rebut amenaces de mort. El 22 d'abril de 2013, Amnistia Internacional denunciava la criminalització que estava patint la PAH, deia que els responsables polítics havien d'acceptar les crítiques, encara que fossin molestes i incòmodes, i recordava que les manifestacions pacífiques davant de domicilis privats "estan reconegudes pel dret internacional". El portaveu de Judges per la Democràcia, per la seva banda, alertava que, en una societat democràtica, cap acte de protesta pacífica que estigués emparat en la llibertat d'expressió i en el dret a la crítica podia suposar una conducta delictiva. També destacava que els càrrecs públics havien d'acceptar crítiques encara que els fossin incòmodes. L'Associació Catalana de Víctimes d'Organitzacions Terroristes (ACVOT) també va reaccionar a les paraules de la delegada del govern de Madrid, Cristina Cifuentes, per faltarlos el respecte vinculant la PAH a "grups filoetarres". Colau va acabar interposant una denúncia per injúries contra Cifuentes, però el 29 de setembre de 2014, tant la fiscalia com l'advocat de l'Estat –aquest en representació de Cifuentes– van invocar el dret de llibertat d'expressió per

¹¹⁹Per veure el vídeo: https://www.youtube.com/watch?v=YLNU4IL_Ri8

demanar l'arxiu de la demanda. El jutjat de primera instància de Barcelona acabava establint que Cifuentes "no va qualificar" Colau i la PAH com a filoetarres o proetarres, sinó que va utilitzar aquesta expressió per referir-se als mencionats grups de l'esquerra abertzale, i que tampoc va referir-se a la demandant com a terrorista. La jutge també aclaria que les paraules de la política del PP estaven emparades per un dret constitucionalment reconegut com és la llibertat d'expressió.

L'any 2013 acabava amb un vídeo en què el president del govern, Rajoy, el ministre de l'Interior, Fernández Díaz, la vicepresidenta, Soraya Sáenz de Santamaría, i el titular de Justícia, Ruiz-Gallardón, apareixien convertits en cucs. Agafant la coneguda cançó de "La cucaracha", el vídeo pretenia denunciar la repressió que estava vivint una de les activistes de la PAH, Lina Poyatos, que havia estat acusada, per la via penal, per una acció d'"escratxe" a Antonio Gallego, conseller del PP al Prat, i per haver-li dit "cucaracha". El vídeo també era una denúncia de la modificació de la Llei de Seguretat Ciutadana que el PP volia aprovar.

El mètode pacífic dels "escratxes" i la legitimació de la PAH –que feia una aportació de propostes viables i possibles que posaven en evidència unes administracions que podien fer, però no volien– van permetre que la criminalització no agafés cap força. Més aviat servia per assenyalar amb més força que les víctimes eren les persones que es quedaven sense casa i que els que denunciaven els "escratxes" no estaven posant solucions al problema habitacional. A més, permetia assenyalar que el sistema penal no estava actuant enfront de delictes com la corrupció i el frau fiscal.

La criminalització i l'intent d'impedir els escarnis públics posaven en evidència que el poder polític, en aquest cas el del PP a l'Estat, estava restringint el dret a la protesta. Quedava clar que no era tan sols la violència el límit que es volia posar a la protesta, sinó que una acció que assenyalaria els que no es volien comprometre amb els drets més bàsics de la ciutadania era prou per ser considerada una coacció i un delictes. És a dir, per criminalitzar la protesta.

6.6 Més enllà de la repressió de la protesta: la denúncia dels abusos del sistema penal i de la impunitat policial

La trajectòria antirepressiva dels moviments socials durant aquest cicle de protesta i la consciència que s'havia anat prenent de l'existència de l'abús policíac i penal davant de fets com el desallotjament del Rectorat del 2009, el desallotjament de la Plaça Catalunya del 2011, les detencions pels fets del Parlament del 2011 o l'ús de les presons provisionals relacionades amb els fets de la vaga del 29 de març de 2012, per posar-ne els exemples més destacats, però sobretot davant del "cas Quintana", feien que episodis d'abús policíac i penal que no estaven relacionats amb la protesta agafessin

molta centralitat política i es fessin presents en el debat públic. La Plataforma Reraguarda en Moviment i els activistes provinents del 15-M van fer una important denúncia en diferents casos.

El 5 d'octubre de 2013, al carrer Aurora del barri del Raval de Barcelona, moria un home, Juan Andrés Benítez, a mans de la policia catalana, concretament a mans dels agents de policia de la comissaria de Ciutat Vella. La Plataforma Reraguarda en Moviment, juntament amb el col·lectiu LGBT de la ciutat i altres col·lectius del barri del Raval, tindria un paper molt rellevant en la denúncia del cas. Els veïns havien recollit imatges que serien claus per a la denúncia del cas. Es formaria la Plataforma Justicia Juan Andrés on també tindrien un paper clau altres persones afectades per la repressió policial com Ester Quintana. L'ACDH faria d'acusació popular del cas que la força de la ciutadania organitzada feia arribar als jutjats.

Sis mossos d'Esquadra s'acabarien enfrontant a una pena d'onze mesos de presó per aquesta actuació policial. Se'ls acusava d'homicidi amb dol eventual. El procés judicial acabava amb un acord entre les parts. Els agents reconeixien els fets i, per tant, que havien mort Benítez durant la reducció al carrer. Però no entrarien mai a presó en ser condemnats a dos anys.

En tot cas, la mort de Benítez, que res tenia a veure amb la protesta, es posava a la llum pública gràcies a la generació i articulació de xarxes que s'havien teixit com a resposta a la repressió de la protesta, a la vegada que el cas teixia noves xarxes amb subjectes que també vivien o havien viscut la repressió. I així, l'organització antirepressiva i contra la impunitat policial anava creixent a la ciutat i feia visibles subjectes tradicionalment exclosos, estigmatitzats i criminalitzats. En aquest cas, un home gai veí del barri del Raval. Un dels participants en un dels grups de discussió explica la imbricació que genera el "cas Benítez" i com els nous partits polítics que entren a la institució es comprometen amb el cas:

Lo de cada 5 ha estat molt bèstia, hi ha tingut, a nivell de memòria, a nivell d'organització nostra, a nivell de veure'ns, a nivell de teixir complicitats, ha estat cada 5 de cada mes, jo cada 4 em sentia interpel·lat que el dia següent hi havia d'anar. Jo dels trenta-quatre hi he anat trenta, he faltat quatre. Jo crec que tots n'hem faltat un o dos. Ha estat la fórmula de recordar cada mes, ha estat molt bo. La fórmula sempre ha estat la d'encendre les espelemes i parlaments. Sempre el que s'ha fet és teixir amb altres lluites, amb el 4-F, que a partir d'un moment vénen cada 5 de mes a posar espelmes, i ells també parlen i expliquen com està el seu cas, perquè enmig de tot això surt Ciutat Morta i també lo d'Ester Quintana..., l'Ester Quintana també s'incorpora com a persona que ve el 5 de cada mes. I Reraguarda també va apareixent (G.4.10, veure taula 3).

Putes Indignades en el primer moment donen diners. És una de les entitats que dona diners quan més falta fa. O sigui, que això va ser una cosa bastant impressionant i bastant maca. I també elles estan com a subjectes que viuen i que han viscut la repressió dels Mossos, que han estat al carrer... Han estat allà des del primer dia, sobretot una d'elles, primer com a puta indignada i després com a consellera de la CUP. També t'haig de dir que a part de la CUP, sobretot les conselleres del Districte han anat sempre el 5 de cada mes, o sigui que hi hagut una relació molt bona. Sobretot al final, a nivell polític, han estat Barcelona en Comú i la CUP (G.4.10, veure taula 3).

En una línia similar, el documental *Ciutat morta* denunciaria la violència i els abusos del sistema penal enfront d'altres subjectes de la ciutat també molt estigmatitzats.

El documental *Ciutat morta* es donava a conèixer el 8 de juny de 2013. S'havia ocupat per unes poques hores el Palau del Cinema de la Via Laietana –que ja havia estat ocupat a començaments del 2011, i desallotjat, amb motiu de crear-hi un espai anomenat “La Casa de la Vaga”– per a la presentació del documental, que en aquells moments es titulava *4F, ni oblit, ni perdó*. Mitjançant la nova ocupació, que es feia eco del cas, es denunciava a més a més la falta d'espais culturals que fessin d'altaveus de propostes culturals de denúncia, com la que representava el documental. L'ocupació era el retrobament de moltes persones vinculades al 15-M o a col·lectius sorgits arran del moviment, com els iaioflautes, i també de persones provinents de moviments anteriors, i molt arrelats a la ciutat, com el moviment okupa.

Des de la projecció al cinema ocupat, rebatejat com a “Patricia Heras”, fins a l'emissió del documental per TV3, *Ciutat morta* es va projectar a més de 300 ateneus i locals socials, amb un públic de més de 15.000 persones. El documental també aconseguia guanyar un premi al Festival de Màlaga i ser projectat al CCCB. Tot plegat col·laborava a fer que el documental tingués cabuda a la televisió pública. En vista de la pressió a les xarxes, TV3 va piular alguns tweets en què es deia que emetria el documental, però no establia cap compromís en ferm. Va ser una pregunta parlamentària de Fernández, diputat de la CUP-EA, al director de TV3, Eugeni Sallent, en seu parlamentària el que va arrencar el compromís d'emissió per al 17 de gener de 2015. La pressió que hi havia hagut a les xarxes perquè la televisió catalana l'emetés havia obert un alt nivell d'expectació pel documental. *Ciutat morta* s'emetia al canal 33, en el programa Sala 33. El Sindicat dels Mossos d'Esquadra piulava abans de l'emissió del programa: “Bona nit per anar al cinema. Tot i que si us agrada la fantasia, amb C33 en teniu prou.” L'expectació pel documental augmentava el mateix dia d'emissió, perquè el jutge ordenava a la productora retallar cinc minuts del film que es

considerava que podien lesionar l'honor de l'excap de l'àrea d'informació de la Guàrdia Urbana, Víctor Gabinel. *Ciutat morta* es convertia en *trending topic* mundial; va tenir 569.000 espectadors i va ser el programa més vist del dia i el més vist de la història de Sala 33. Després serien molts els visitants que el veurien a la carta.

El documental *Ciutat morta* desgranava el cas de corrupció policial, judicial i política conegut com a 4-F. El "cas 4-F", resultat d'uns fets succeïts el 4 de febrer de 2006 a la ciutat de Barcelona, ja havia estat denunciat per mitjans de comunicació no oficials i amb diverses mobilitzacions. Però era al gener de 2015 quan el cas sortia a la llum pública i omplia pàgines de diaris i noticiaris de la televisió i protagonitzava els missatges a la xarxa; tot plegat obligava les autoritats polítiques –les que ho eren el 2006 i les actuals– a prendre-hi posició públicament.

Amb *Ciutat morta* es reconstruïen els fets que havien passat durant la matinada del 4 de febrer de 2006, amb motiu de la celebració d'una festa al Palau Alòs, un edifici del carrer Sant Pere Més Baix ocupat des de l'any 2002. *Ciutat morta* mostrava les contradiccions i falsedats de l'Ajuntament de Barcelona –amb Joan Clos (PSC) d'alcalde i Jordi Hereu (PSC) de cap polític de la Guàrdia Urbana– a l'hora de justificar els fets i que van ser donades com a bones per la majoria de mitjans de comunicació. El documental mostrava la impunitat amb què va actuar la Guàrdia Urbana de Barcelona i l'arbitrarietat de la fiscalia i el sistema judicial a l'hora d'imposar condemnes. Quatre persones van ser detingudes per uns aldarulls que van acabar amb un agent de la Urbana ferit per l'impacte d'un objecte. Segons la primera versió, la ferida l'havia causat l'impacte d'un test que havia caigut d'un balcó. Però aquesta versió de seguida es va canviar i es va dir que l'impacte l'havia causat una pedra llançada des del carrer mateix. Arran d'aquella agressió, van ser detingudes persones que van assegurar durant el procés judicial no tenir res a veure amb els fets. També la nit dels fets s'havia detingut, a la sala d'urgències de l'Hospital del Mar, dues persones, Patricia Heras i Alfredo, que havien tingut un accident de bici i que s'havien anat a curar. Ells dos sempre van mantenir que no havien anat a aquella festa al Palau Alòs, però la Guàrdia Urbana els involucrava tots dos en els fets. Nou persones van acabar condemnades, i quatre d'elles van entrar a la presó. Patricia Heras n'era una, i durant un permís penitenciari el 2011 es va suïcidar. Rodrigo Lanza sortia de la presó després de cinc anys, a finals del 2012, condemnat per haver tirat la pedra, una pedra que, segons havien assegurat tres metges forenses en el judici, era impossible que hagués causat el traumatisme al cap. Les condemnes judicials es van refiar només, doncs, dels testimonis de la Guàrdia Urbana. Durant el procés judicial, també es van arxivar les denúncies contra els agents del cos municipal que havien estat acusats de tortura per part d'alguns dels detinguts del dia dels fets.

El documental posava en evidència les connexions entre sistema policial, judicial i polític que garanteixen la impunitat. Unes connexions que, en altres casos, els moviments socials i organitzacions a favor dels drets humans ja havien denunciat:

Jo crec que la gravetat de la repressió és més per l'opacitat que hi ha darrera i per l'aval dels alts comandaments dels cossos policials i del sistema polític que no pel fet que passi... Vull dir... excessos policials n'hi ha hagut i n'hi haurà sempre. La gravetat no és que passi, que també, la gravetat és que es permeti i que hi hagi una corretja de transmissió a nivell policial, polític, judicial que faci que no hi hagi igualtat davant de la llei, que faci que no s'esmercin les investigacions en aquest tipus de situacions que acaben avalant aquests comportaments. A la que hi hagués condemnes o investigacions rellevants, això..., s'acabaria amb la tolerància d'aquests comportaments. Si tu per fotre-li una pallissa a algú, per tal, qual o per discriminar algú, no et passa res, quin missatge estàs donant? Estàs donant el missatge campí qui pugui, fes el que vulguis, no et passarà res, ja et procurarem nosaltres que no et passi res. I això és absolutament nefast (E.17, veure taula 4).

L'èxit del documental s'explica en part perquè apareixia, a finals del 2013, en un context en què la policia havia quedat molt deslegitimada per com Interior havia tractat el "cas Quintana" i socialment s'havia despertat una especial sensibilitat enfront de la qüestió repressiva. El "cas Benítez", que havia estat possible desemmascarar gràcies als dispositius antirepressius posteriors al 15-M, també havia fet créixer aquesta major sensibilitat social respecte a les funcions i actuacions del cos policial.

El caràcter del documental era fruit de la lliçó mateixa que el 15-M havia donat. Xavier Artigas i Xapo Ortega, els directors de *Ciutat morta*, s'havien conegut a la comissió d'audiovisuals del 15-M de la Plaça Catalunya. De seguida es van interessar per temes repressius i també van ser els autors del colpidor vídeo *Perdre un ull*, en què Quintana explicava pocs dies després dels fets com havia perdut l'ull.

Les idees crítiques i de denúncia de *Ciutat morta* van poder connectar amb un sector ampli de la ciutadania. Els moviments socials anteriors al 15-M en poques ocasions havien estat capaços de fer una connexió tan profunda amb les idees de un sector tan important de la ciutadania. La qüestió antirepressiva havia quedat moltes vegades allunyada del debat social, associada a una qüestió pròpia de col·lectius de la ciutat que el poder es dedicava a estigmatitzar: el moviment okupa o els "antisistema". *Ciutat morta* feia servir un llenguatge cinematogràfic que traspassava el cercles més activistes de la ciutat de la mateixa manera que ho havia fet el 15-M. En paraules d'un dels seus directors, Xapo Ortega:

De fet, ens criticaven els vídeos de la Comissió Audiovisual del 15-M perquè eren massa tous, portaven música d'Els Pets i eren divertits... Pensàvem que calia anar despullant aquests reportatges del codi activista, perquè ens encapsulaven dins d'un gueto, i ens vam adonar que els vídeos més criticats tenien 200.000 visites. És a dir, estèticament potser no ens agradaven tant, però el missatge arribava molt més lluny. Amb Ciutat morta vam intentar desfer-nos de tots aquests codis dels moviments socials per trencar el cercle d'autoconsum (La Directa, 2015, p.150).

Si el silenci havia estat molt llarg i el mal als condemnats ja estava fet, l'emissió causava múltiples reaccions. La mateixa nit de l'emissió, a la 1, quan acabava el documental, centenars de persones consternades es reunien a la plaça Sant Jaume, es guardava silenci i s'encenien espelmes. Tres dies més tard, un centenar de persones acudien a la roda de premsa al Col·legi de Periodistes. El síndic de Greuges obria un actuació d'ofici amb l'objectiu d'arribar a aconseguir els informes de les administracions. L'Ajuntament de Barcelona es comprometia a revisar el cas i a enviar un escrit a la fiscalia provincial de Barcelona perquè es reobris, si la investigació demostrava que el treball aportava noves proves. El Parlament de Catalunya aprovava una declaració institucional, impulsada per la CUP-AE i firmada per tots els partits polítics de l'arc parlamentari, que manifestava la solidaritat amb l'agent de la Guàrdia Urbana de Barcelona ferit aquella nit i amb els familiars i amigues de Patricia Heras. Una declaració que instava a revisar totes les actuacions judicials i que traslladava a l'Ajuntament la conveniència de fer la investigació pertinent en el cos de la Guàrdia Urbana i de dirimir les responsabilitats pertinents. L'exregidor de Seguretat i Mobilitat de l'Ajuntament de Barcelona el 2006, i també exalcalde de la ciutat, Jordi Hereu, emetia un comunicat on deia haver actuat amb total correcció com a regidor, però que si hi havia noves dades rellevants respecte al cas era oportú obrir-lo des del ple respecte i confiança en les institucions.

Al cap de pocs dies apareixia a internet l'exsergent de la Guàrdia Urbana José Martínez que ampliava la informació i reconfirmava aspectes que plantejava el documental sobre el 4-F i que també revelava dades molt importants sobre un episodi de maltractaments que es remuntava al 9 de gener de l'any 2005, quan tres joves veïns de la vila de Gràcia havien estat detinguts per antiavalots de la Unitat Nocturna Operativa Centralitzada (UNOC), de manera aleatòria i arbitrària, i traslladats a les dependències de la Guàrdia Urbana de l'Estació del Nord, on van rebre maltractaments

Però de seguida es van tancar files; la fiscalia de Barcelona, el 26 de gener de 2015, deia que no preveia actuar d'ofici pel "cas 4-F", perquè considerava que el documental no era cap prova jurídica. Recordava que els

casos no es podien reobrir quan ja hi ha sentència ferma i que l'única opció era enviar un informe a la fiscalia del Tribunal Suprem perquè valorés la interposició d'un recurs de revisió en el cas que hi hagués alguna prova en sentit jurídic. El testimoni que havia sortit encaputxat al programa .CAT i que explicava que coneixia qui havia llançat el test que hauria provocat les ferides a l'agent de la Guàrdia Urbana no era suficient pel fet de no identificar-se. La Sala de Govern del TSJC celebrava una sessió extraordinària el 27 de gener de 2015 arran de la polèmica que havia causat el documental *Ciutat morta* i també tancava files. Lamentava les desqualificacions gratuïtes contra el sistema judicial que feia el documental i veia inacceptable que algunes institucions hi donessin credibilitat. Considerava que s'havia actuat segons els estàndards constitucionals exigits. Respecte a les denúncies per maltractament i lesions dels condemnats pel 4-F deia que ja havien estat "objecte d'una investigació suficient i adequada". El 24 de febrer de 2015, els serveis jurídics de l'Ajuntament de Barcelona conclouien en un informe que no s'havia comès cap irregularitat greu en l'actuació i posterior gestió del "cas 4-F". Consideraven que no hi havia hagut maltractaments policials i que l'objecte que havia lesionat l'agent havia estat una pedra.

Ciutat morta no servia únicament perquè es plantegés la reobertura del cas, sinó també perquè s'obrí un important debat sobre l'abús policial i penal i la impunitat. Com els seus directors pretenien, "no feien cine polític, sinó feien política amb el cine" ("La Directa", 2015, p.150). El documental mostrava l'estigmatització que s'havia fet de certs col·lectius a la ciutat de Barcelona per la seva estètica, per identificar-los amb el moviment okupa de la ciutat o per trencar amb patrons de gènere establert, una estigmatització que podia acabar justificant l'abús de tota la maquinària penal. Heras sempre va mantenir que no havia tingut res a veure amb els fets. Però la seva estètica va permetre que la Guàrdia Urbana l'associés el moviment okupa de la ciutat. Patricia, poeta, escriptora, filòloga, activista *queer*, estudiosa del còmic, artista post-porno, es suïcidava el 2011, en un dels seus permisos penitenciaris. El suïcidi pel poder de l'estigma era l'expressió del dolor social d'aquells i aquelles que, de manera conscient o inconscient, transgredeixen i subverteixen les normes i l'ordre establert. *Ciutat morta* trencava amb idees preestablertes, mostrava una realitat i alertava del perill de l'estigma, del perill de la construcció de l'altre com l'enemic a qui cal perseguir.

6.7 Un apunt final: la repressió dels centres socials ocupats i l'anarquisme i els "governos del canvi" enfront de la repressió

Tot i que cal continuar investigant sobre els anys 2014 i 2015, és destacable que la repressió ha anat dirigida sobretot cap als centres socials ocupats. Can Vies és el cas més paradigmàtic. Can Vies estava ocupada des

del maig de 1997 i era un important símbol per al barri de Sants de Barcelona. Tot i les denúncies de Transport Metropolità de Barcelona, que tenen la titularitat de la finca, la pressió popular no havia permès que mai prosperessin. Seria al maig del 2014 quan finalment Can Vies seria desallotjada. El 29 de gener de 2014, Can Vies rebia la notificació del Tribunal Suprem en què es rebutjava l'últim recurs presentat per evitar-ne el desallotjament.

Aquell mateix dia, el jutjat d'instrucció número 19 de Barcelona permetia que al centre ocupat s'hi fessin més de nou hores d'escorcoll, que quedava justificat, per part del poder judicial, per la necessitat de buscar proves sota el supòsit que els sis detinguts –detinguts també aquell mateix dia– per una suposada agressió a grups antifeixistes el 12 d'octubre de 2013 podien estar relacionats amb el centre social Can Vies. L'escorcoll era denunciat pels membres de Can Vies i per altres entitats del barri, perquè consideraven que, amb la seva espectacularitat, l'únic que es pretenia era la criminalització del centre ocupat, i també es denunciava que la policia havia buidat tots els discos dels ordinadors i els USB.

La notificació del Tribunal Suprem acabaria portant al desallotjament de Can Vies, el dia 26 de maig de 2014. Can Vies, dies abans, s'havia organitzat per manifestar públicament que el centre social no seria desallotjat: manifestos, manifestacions, cercaviles i ocupacions de la seu del districte deien "Can Vies és i serà un espai alliberat". Durant el mes d'abril i de maig, la Plataforma de Suport a Can Vies i el districte de Sants-Montjuïc a Barcelona establien un procés de negociació, però mai va arribar a bon port. La Plataforma posava sobre la taula la necessitat que l'Ajuntament de Barcelona acordés amb TMB una suspensió judicial del desallotjament per poder parlar del pla de condicionament i insonorització del centre social. L'Ajuntament, per la seva banda, posava sobre la taula que s'havia d'abandonar voluntàriament l'edifici per fer-hi reformes i que les entitats de Can Vies hi retornarien, però sota el paraigua de l'Ajuntament de Barcelona. Un cop més, es mostrava el conflicte permanent, a la ciutat, entre el poder polític i l'autogestió com a model de gestió col·lectiva. A finals de maig, el procés de diàleg acabava sense acord. El desallotjament es feia imminent, perquè l'ordre judicial marcava que el 31 de maig era l'últim dia per a la intervenció policial.

El dia 26 de maig, gairebé al migdia, començava l'operatiu policial per desallotjar Can Vies. La resistència dins de l'immoble era molt complexa. Destacava que, en el moment del desallotjament, hi havia quatre persones encadenades i dues més soterrades sota l'estructura de formigó. La resposta al desallotjament no es feia esperar. La solidaritat durant el desallotjament es feia present en les proximitats de l'edifici i aquell mateix 26 a la tarda es convocava una manifestació que tenia com a lema "Si Can Vies va a terra, el barri en peu de guerra". I dit i fet: començaven unes

protestes, que durarien fins al 31 de maig, caracteritzades per una gran força veïnal i per la solidaritat en altres barris de Barcelona, en altres poblacions catalanes i fins i tot a l'Estat. Can Vies era un símbol i un espai reconegut per moltes persones de la ciutat. Una important acció directa al carrer: crema de contenidors, confrontacions amb objectes amb la policia, pintades i danys en diverses entitats bancàries, formaven part del paisatge de les protestes que aixecaven el barri de Sants cada vespre/nit. La crema de l'excavadora que havia començat a derruir Can Vies era la màxima expressió de la resistència del centre social ocupat. Les protestes que hi havia al barri de Gamonal, a la ciutat de Burgos, ressonaven a Sants.

La resposta era una important operació policial que comptava cada dia amb uns 650 agents de policia de mitjana. Càrregues, corredisses, furgones amunt i avall, parades de metro o tren inhabilitades per impossibilitar l'arribada al barri, l'ús de salves i de projectils de foam, moltíssimes detencions i algunes actuacions policials controvertides, eren la resposta que oferia l'administració catalana davant d'una protesta que estimava un centre social ocupat que recollia la trajectòria d'un barri, d'una ciutat i de més d'una generació.

En aquells dies, segons dades del mateix Departament d'Interior, es van detenir seixanta-set persones, dues de les quals van ser empresonades de forma preventiva, i se'n van identificar 341. Hi va haver unes quantes accions controvertides dels Mossos d'Esquadra, com el trencament dels vidres de la seu de "La Directa", un fet que la policia catalana sempre va negar, de la mateixa manera que ho va fer el Departament d'Interior. Un altre episodi controvertit va ser el dia 31 de maig, després d'una manifestació, al centre de Barcelona, en defensa de Can Vies. Gairebé 200 persones eren identificades pels agents dels Mossos d'Esquadra a la confluència de la Gran Via de les Corts Catalanes amb Rocafort. El Departament d'Interior va considerar que era una acció legal en virtut dels articles 19 i 20 de la Llei Orgànica 1/92, de 21 de febrer, sobre la protecció de la seguretat ciutadana. Però la intervenció quedava qüestionada per advocats i alguns partits polítics, que afirmaven que no tenia cap sentit identificar si no s'estava investigant la comissió d'un delictes, i es denunciava que les imatges penjades a internet mostraven que la policia havia obligat els manifestants a fotografiar-se amb determinades peces de roba. Durant aquests dies, també diverses persones van ser ferides per la intervenció policial. En destaquen especialment tres: un noi diagnosticat de síndrome de Tourette va ser colpejat, una altra persona va ser ferida de gravetat al pavelló auditiu a causa dels cops i una tercera persona va patir una fractura de tres dits.

La rellevància de l'episodi de protesta a què havia donat lloc el desallotjament de Can Vies recau en el fet que ni l'acció directa ni la criminalització consegüent semblaven funcionar i les protestes es succeïen

dia a dia, a la vegada que barris de Barcelona i altres poblacions catalanes i de l'Estat responien amb concentracions i manifestacions de solidaritat, algunes també caracteritzades per l'acció directa al carrer. Si el dia 17 de gener de 2014 Barcelona era Gamonal, en aquests dies Gamonal es solidaritzava amb Barcelona. Cremes, pintades i diversos aldarulls no semblaven de tan fàcil criminalització com en altres ocasions. Les paraules del conseller d'Interior en comissió parlamentària denotaven que el poder polític era conscient que la seva estratègia de criminalització no funcionava tan bé com altres vegades. Aquest cop, ni amb la violència dels manifestants era tan fàcil de criminalitzar el moviment. I en aquest sentit, el conseller d'Interior, Ramon Espadaler, deia en seu parlamentària:

Que els esmentats col·lectius antisistema cremin contenidors, trenquin vidres, vandalitzin la ciutat i ataquin la policia entra dins la lògica seva del conflicte que persegueixen; que la resta o part de la resta de la ciutadania o dels grups polítics o de mitjans de comunicació caiguin en el parany de contraposar la violència urbana entesa com una resposta a la violència –entre cometes– «policia» és greu; que l'endemà de cadascuna de les manifestacions violentes sigui la policia i no els autors dels aldarulls qui estigui sota sospita és preocupant; que sigui la policia qui hagi de demostrar gairebé permanentment el que no ha fet, en lloc que siguin els acusadors els que hagin de provar les acusacions, ens hauria de generar, com a mínim, perplexitat. Una societat sana no pot restar impassible davant els fets que es reproduïxen periòdicament sense que es produeixi una resposta contundent i des d'una profunda consciència cívica que ha de donar suport als qui, per mandat de la mateixa societat, han de vetllar pel manteniment de la convivència (conseller d'Interior, Ramon Espadaler i Parcerisas, Parlament de Catalunya, 2014, p. 10).

A més a més, no era tan sols el paisatge que deixaven els aldarulls i l'acció directa allò que caracteritzava les protestes contra el desallotjament de Can Vies. Dels enfrontaments al carrer es passava a la il·lusió i la solidaritat per reconstruir Can Vies. Organització col·lectiva, precaucions perquè ningú prengués mal, repartiment de tasques, recollida de la runa, neteja dels maons que es podien aprofitar, una grua cremada –la que havia començat a derruir Can Vies– que quedava reconvertida en una jardinera, i el trasllat de la runa, mitjançant una cadena humana, des de Can Vies fins a la seu de districte de Sants, caracteritzaven la jornada de protesta durant el dia 31 de maig. A dalt de la teulada, hi tornava a onejar una banderola de Can Vies. I contra l'empresonament del casteller Sergi Rubia, s'aixecava un pilar davant de la línia d'agents antidisturbis que protegien la presó de Can Brians I. L'Ajuntament de l'alcalde Trias acabava donant divuit mesos de treva a Can Vies i s'iniciava una campanya de micromecenatge per a la reconstrucció

del centre social ocupat. Tot i els enfrontaments al carrer, Can Vies guanyava, la criminalització del moviment semblava que no es podia imposar davant d'una decisió que es veia injusta i una societat post-15-M.

El Departament d'Interior valorava els fets de Can Vies com uns dels de més grau de violència que havia patit mai la ciutat de Barcelona. En la valoració dels fets, Interior feia una clara diferència entre una actuació violenta, que havia estat liderada per col·lectius anarquistes de caràcter insurreccionalista, per col·lectius antisistema i per la participació de centres antisistema d'esquerres de caràcter identitari, i una altra de caràcter reivindicatiu, no violenta, que havia estat dirigida per col·lectius que formaven part de l'activitat social que es desenvolupava a Can Vies i pel moviment veïnal, i fins i tot s'hi incloïen col·lectius alternatius. Interior deia que els violents tenien una estratègia planificada. Focalitzar els actes violents físics de la policia, amagar la simbologia i la identificació, i incrementar notòriament l'ús del foc, eren elements demostratius d'aquesta estratègia planificada.

La identitat de qui eren els violents agafava nous noms dins del període d'anàlisi. Apareixia el "fantasma" de l'anarquisme i dels "okupes", i dels centres antisistema. I com si les paraules fossin un preludi del que havia de passar, el 2015 eren els centres socials ocupats i els col·lectius anarquistes i llibertaris els que quedaven especialment tocats per l'actuació policial.

En aquests dos anys també són destacables l'operació Pandora I i II i l'operació Pinyata, que, impulsades i investigades pels Mossos d'Esquadra, han significat la intervenció de l'Audiència Nacional pel que fa al moviment anarquista i a algunes cases ocupades de la ciutat. L'aprofundiment en aquests fets queda per a una futura investigació. Però, quan la protesta sorgida arran de la crisi econòmica i la seva gestió ha anat perdent força, el focus repressiu s'ha centrat en l'espectre dels moviments socials que tradicionalment han estat més criminalitzats pel poder a la ciutat de Barcelona.

Però, més enllà dels intents de criminalització, els fets de Can Vies donaven lloc que el desembre de 2014 es creés la Xarxa Antirepressió de Familiars de Detingudes, que ha aglutinat familiars de persones encausades pels fets de Can Vies i per altres fets com la vaga del 29 de març de 2012. També el 2014 es creava l'Assemblea de Familiars en Defensa de les Persones encusades del Parlament. Les famílies es presentarien públicament i es mobilitzarien per denunciar la criminalització que estaven patint els seus fills, la fata d'Estat de Dret i per dir ben alt que els seus fills no eren uns delinqüents. La Xarxa Antirepressió de Familiars de Detingudes va acabar compareixent en la Comissió d'Interior, al Parlament de Catalunya, a finals del maig de 2016.

Mentrestant, en aquests anys 2014 i 2015, s'han anat construint i han anat agafant força, com he apuntat en el capítol 4, diferents opcions electorals que han recollit en part l'esperit del 15-M i dels moviments que l'han succeït.

Les eleccions municipals del 24 de maig de 2015 donaven la victòria a noves formacions polítiques, sorgides de diferents plataformes que suposaven de vegades un acord de diferents organitzacions i partits polítics, que volien propulsar el canvi en l'àmbit municipal. La CUP, per la seva banda, que ja tenia una llarga trajectòria municipalista en l'àmbit català, també accedia a l'alcaldia d'alguns ajuntaments. Els nous governs municipals afrontaven el repte de portar a la pràctica noves polítiques de seguretat a les diferents poblacions on havien guanyat com a resposta a les demandes i reivindicacions que s'havien anat coent en els moviments socials antirepressius. La formació d'un nou govern municipal a la capital catalana, amb BeC al capdavant, suposava afrontar aspectes importants sobre les funcions i la filosofia d'intervenció de la Guàrdia Urbana de Barcelona. Per a la nova formació política, la situació no era fàcil i les tensions amb el cos de la policia municipal de seguida es van fer patents. La condemna per BeC de l'actuació de la Guàrdia Urbana durant els fets del 4-F, la implicació de Jaume Asens –que passava a ser el quart tinent d'alcalde de l'Ajuntament barceloní– com a advocat del cas, i també el seu compromís com a advocat en defensa dels drets humans i contra l'abús policial, o la mateixa trajectòria de Colau com a activista social i portaveu de la PAH, eren alguns dels precedents perquè les relacions fossin dificultoses. La mateixa nit electoral, quan es coneixien els resultats, el gerent de Presidència, Governació, Seguretat i Mobilitat del consistori, Delort, el cap polític del cos que Trias –l'anterior alcalde per CiU– havia fixat per millorar la coordinació del cos, decidia marxar. BeC intentava donar missatges tranquil·litzadors a la Guàrdia Urbana i decidia mantenir Evelio Vázquez com a cap de la policia municipal. De totes maneres, el programa de BeC portava dues propostes molt clares en relació amb el cos policíac que tenien a veure amb aquelles reivindicacions que s'havien anat coent en els moviments socials antirepressius de la ciutat, sobretot arran del "cas 4-F". En primer lloc, crear un observatori de compliment dels drets humans amb competències per supervisar les actuacions policials que donessin lloc a abusos i denúncies ciutadanes. En segon lloc, dissoldre de manera progressiva les unitats de policia administrativa i de seguretat en sintonia amb la legislació, una interpretació legislativa que també està en debat¹²⁰. A Badalona, la formació Guanyem Badalona en Comú, encapçalada

¹²⁰La Llei Orgànica 2/1986, de 13 de març, de Forces i Cossos de Seguretat, en el punt 1 del seu article 53 a l'apartat h, diu que la policia local tindrà com a funció: "Vigilar los espacios públicos y colaborar con las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad del Estado y con la Policía de las Comunidades Autónomas en la protección de las manifestaciones y el mantenimiento del orden en grandes concentraciones humanas, cuando sean requeridos para ello." La

per Dolors Sabaté, al cap de només una setmana d'haver format govern, anunciava el desmantellament de la Unitat Omega, un subgrup de la guàrdia municipal amb funcions d'ordre públic i no la substituïa per altres unitats, sinó que els efectius antidisturbis s'integraven a la resta de la plantilla. El nou govern municipal de Sabadell, format per ERC i la Crida per Sabadell, en seguia l'exemple i a l'octubre de 2015 dissolia la seva unitat d'antidisturbis.

BeC de seguida va parlar d'una nova etapa de la Guàrdia Urbana que posava en el centre de la seva actuació la mediació i la prevenció per anticipar i resoldre els conflictes, i també de seguida el seu nou comissionat de Seguretat, Amadeu Recasens, deixava molt clar que la Guàrdia Urbana de Barcelona (GUB) no faria intervencions antidisturbis o d'ordre públic. Va ser a finals de maig de 2016 que el govern municipal va presentar un nou pla directori de la GUB basat en els eixos territori, organització, proximitat i transparència. Entre altres mesures, el pla eliminava la Unitat de Suport Policial (USP), que aplegava les antigues Unitat Policial d'Antiavalots (UPA) i la UNOC, i creava la Unitat de Reforç a la Proximitat i Emergències (URPE). La URPE no havia de fer funcions antidisturbis ni d'ordre públic, sinó que les seves funcions s'havien de centrar en l'anticipació i la gestió d'emergències, en el desenvolupament d'una tasca administrativa especialitzada en suport als barris i els districtes, i en la protecció del medi ambient. El govern municipal també plantejava que els agents de la USP no hi entressin directament i que hi hagués un procés de selecció. El pla creava a més una Unitat de Deontologia i Afers Interns, que, com Recasens remarcava, havia de ser molt més proactiva i que passava a dependre del comissionat de Seguretat i no de la direcció policíaca; alhora, es constituïa un comitè d'ètica que havia de col·laborar amb aquesta unitat. Amb tot, Recasens explicava que l'uniforme i les proteccions antidisturbis i els furgons amb reixes es mantindrien per a quan fossin necessaris, per exemple, per a la protecció de zones o edificis d'especial risc o d'espais públics amb gran afluència.

BeC, donant resposta al seu programa electoral i a la demanda d'una reivindicació, també de caràcter antirepressiu, que havia anat prenent força a la ciutat, gràcies a la feina de la plataforma Tancarem el CIE, que aplega entitats com SOS Racisme, Migra Studium, i el Centre per la Defensa dels Drets Humans "Irídia", al juliol de 2016, ja de la mà del PSC, amb el qual havia decidit formar govern, plantava cara al Ministeri de l'Interior espanyol, comandat pel ministre en funcions del PP, Fernández Díaz, que es proposava reobrir el CIE de la Zona Franca de Barcelona, tancat per

interpretació d'aquest article és el que ha portat els "governos del canvi" a disoldre les unitats d'antidisturbis de les policies locals, perquè en cap cas es fa referència a una funció de la policia local com a antidisturbis.

reformes des del 5 de novembre de 2015. L'Ajuntament barceloní trobava la fissura legal perquè es donés l'ordre de cessament de l'activitat del CIE en el fet que la instal·lació no tenia la llicència d'activitat corresponent i no complia la normativa seguretat requerida. El consistori deixava clar que s'adoptarien les mesures d'execució forçosa que preveu la llei, com les multes o l'ordre de precintat la instal·lació. El govern espanyol responia amb la reobertura del centre d'internament i amb l'anunci que recorreria la resolució del consistori. Al cap de pocs dies, la Policia Nacional espanyola hi denegava l'entrada d'inspectors de l'Ajuntament, que pretenien comprovar si les instal·lacions comptaven amb les mesures de seguretat necessàries.

En relació amb el fenomen de la protesta, també com a compliment programàtic de BeC, la formació del nou govern municipal barceloní va significar canvis importants en aquesta línia. El juny de 2015, el consistori de la ciutat de Barcelona decidia retirar-se de l'acusació contra els estudiants universitaris Dani Ayyash i Ismael Benito¹²¹, detinguts i acusats de desordres públics arran dels incidents durant la vaga general del 29 de març de 2012. El mateix mes de juny, també es retirava de l'acusació popular contra Saturnino Mercader i Roger Sánchez¹²², igualment imputats per incidents durant la mateixa vaga. El juliol de 2015, l'Ajuntament de Barcelona mostrava un canvi de rumb definitiu. Asens, tercer tinent d'alcalde de l'Ajuntament, anunciava que el consistori es retirava de totes les acusacions contra activistes i anunciava que no hi tornaria més. El consistori considerava una anomalia aquesta pràctica, perquè l'acusació penal corresponia a la fiscalia de Barcelona i a l'Ajuntament no li pertocava personar-s'hi amb advocats i procuradors. El nou govern informava que, des del 2010, Barcelona s'havia personat en 103 expedients, setze dels quals encara estaven pendents de judici i sentència. La decisió anunciada suposava un estalvi de 80.000 euros, que corresponien a la feina de dues funcionàries dedicades a aquestes acusacions penals. En aquest context, el consistori explicava que es comprometia a reduir l'externalització dels serveis jurídics i mostrava confiança en els serveis propis de l'Ajuntament. S'informava que, entre els anys 2011 i 2015, el consistori, en mans de CiU, havia abonat 7.480.616 euros a diversos despatxos professionals d'advocats i que els honoraris dels procuradors havien estat de 981.000 euros.

La CUP-Crida Constituent, després de les eleccions plebiscitàries del 27 de setembre de 2015, en què dos vots de la formació resultaven necessaris per a la investidura del president de la Generalitat i perquè Junts pel Sí (JxSí) – la nova formació política formada per CDC, ERC i independents – pogués

¹²¹Per ampliar informació sobre aquest cas, es pot consultar: <http://ismadani.absolucio.cat/>

¹²²Per ampliar informació sobre aquest cas, es pot consultar: <https://absoluciorogerimercader.wordpress.com/>

governar, va posar sobre la taula com un dels punts necessaris per a l'entesa la retirada de la Generalitat com a acusació de tots els processos judicials oberts i pendents relacionats amb la protesta. JxSí mai va assumir plenament aquesta petició i en la proposta articulada de pla de xoc s'acabaria dient que el govern només revisaria la posició de la Generalitat com a acusació en aquells processos judicials oberts i pendents en els quals el motiu de la causa no fos una agressió als agents de la policia catalana. La CUP-Crida Constituent demanava més concreció i JxSí s'acabaria compromentent a retirar-se de set processos en els quals quedaven imputades quaranta persones.

Així, doncs, les noves formacions polítiques han fet com a mínim petits gestos per implantar mesures antirepressives i a favor dels drets humans. Però les contradiccions en relació amb el control social punitiu també s'han posat sobre la taula. Per al govern municipal de BeC, la qüestió dels "manters" ha estat clau. S'han presentat importants dificultats a l'hora de dur a terme una política que diferís de la dels anteriors governs i que comportés una disminució de la intervenció policial. Amb el govern de Colau, les identificacions, les persecucions, els escorcolls i la confiscació de diners i productes per a la venda no s'han aturat, i han continuat les agressions físiques i els insults racistes de la Guàrdia Urbana als "manters". La resposta a aquesta situació ha estat una major organització dels "manters" a través de Tras la Manta, el Sindicat Popular de Venedors Ambulants i l'Espai de l'Immigrant, que han denunciat de manera constant que la policia municipal els tracta "com a animals" i que la violència contra ells s'ha naturalitzat. Un "mercat rebel" ha estat la clara resposta dels "manters", i de les persones solidàries i organitzades per a la defensa dels seus drets, escollida per plantar cara a la persecució policíaca.

El discurs i la intervenció política del nou govern municipal han quedat condicionats per les diverses pressions polítiques i socials que ha rebut i per un Codi Penal que recull, des del 2005, el "top manta" com a delictes. Els grans *lobbies* empresarials que controlen les zones de més aflluència turística i les associacions de comerciants han generat un discurs alarmista al voltant del fenomen dels "manters" i han criticat el nou govern de no ser prou contundent a l'hora de combatre la venda ambulants. També la majoria de partits polítics presents al ple de l'Ajuntament, CiU, PP, C's i PSC, han alimentat la reclamació de més contundència. El discurs del govern municipal s'ha basat a explicar que el fenomen és molt complex i que no és exclusiu de Barcelona ni de Catalunya, sinó que és un fenomen amb què es troben altres ciutats i que no té una única solució. El govern ha considerat que aquest fenomen suposa la saturació de l'espai públic i que genera problemes de convivència pel fet de ser una activitat que suposa obtenir un lucre econòmic a partir d'una activitat il·legal. Si bé s'ha reconegut que la problemàtica dels "manters" té a veure amb el fenomen migratori i la pobresa, també s'ha considerat que la venda ambulants és avui un problema

de xarxa, d'organització i de venda de productes falsificats. El govern a més ha condemnat d'una manera molt ferma totes les agressions que han rebut els agents municipals dels "manters". Enfront d'aquest discurs municipal, el col·lectiu de "manters" ha defensat sempre que la venda ambulants és una qüestió de supervivència i que estan disposats a treballar de manera comunitària per buscar vies de solució, com el pagament de taxes o fer mercats de cap de setmana en diferents ubicacions de la ciutat, i en diverses ocasions han sostingut que el material confiscat és seu i que no formen part de cap màfia.

El consistori ha acabat establint una política de patrullatge als carrers, en col·laboració amb els Mossos d'Esquadra, per evitar que s'hi instal·lin els venedors, i alhora ha impulsat una quarantena de plans ocupacionals i una cooperativa de treball adreçada als "manters".

Les contradiccions de la política del consistori s'han fet visibles. Els moviments socials de la ciutat han defensat els drets dels "manters", mentre que l'oposició municipal i el poder econòmic de la ciutat han fet ús d'aquesta qüestió per desacreditar sempre que han pogut BeC. Paradigmàtic de les contradiccions del grup de govern municipal és que l'acte, presidit per Colau, a finals de juliol de 2016, per posar en marxa un comptador de les víctimes de la crisi migratòria al Mediterrani resultava envaït per xiulets i reivindicacions que deien prou a la persecució policíaca dels "manters". En aquells últims mesos, un "manter" havia acabat a la presó per haver agredit un urbà i un altre al CIE –just quan el govern municipal havia plantat cara a la reobertura–, un cop la Guàrdia Urbana comprovava que tenia una ordre de prohibició d'entrada i l'entregava al Departament d'Estrangeria. El mateix dia de l'acte, els Mossos d'Esquadra havien detingut set venedors ambulants als quals s'imputava un delictes contra la propietat industrial i de pertinença a organització criminal. Quatre acabarien ingressant a la presó.

Tanco aquest apartat amb les paraules d'un dels entrevistats que fan patent que l'entrada a les institucions de noves formacions polítiques han permès incidir en la qüestió antirepressiva, però que també deixen clar que els *lobbys* policials i al voltant de la policia són molt forts i que, per tant, és necessària la valentia política i la reflexió sobre quin model de seguretat volem si els canvis han de ser reals:

És veritat que l'arribada al poder en algunes institucions, tant sigui a nivell de govern com a nivell d'oposició, perquè té un pes que hi hagi governs municipals en mans dels Comuns o de les candidatures d'entorn de la CUP, però també un pes que estigui la CUP o que estigui Catalunya Sí que es Pot al Parlament, té una influència d'equilibri de vasos comunicants, en el sentit que si aquests subjectes polítics, tant de govern com d'oposició no existissin, la resta de subjectes polítics no tindrien un mirall on

comparar-se i, per tant, és veritat que la presència de la CUP al Parlament fa que Junts pel Sí hagi de fer unes polítiques més d'esquerres, i la presència dels comuns en molts consistoris fa que el govern de la Generalitat hagi de fer polítiques, en relació al tema de l'habitatge, o en relació al tema dels subministraments energètics més d'esquerres, perquè no es vegi la diferència entre uns i altres, sí que és veritat que tenen un impacte en el conjunt de l'administració que mou tot cap a l'esquerra. Això, des del meu punt de vista és positiu, també és veritat, que des d'algunes administracions, alguns ajuntaments, el de Badalona, el de Sabadell, el de Barcelona, s'ha intentat fer polítiques de seguretat i d'ordre públic diferents de les que feien fins ara, però també és veritat que no han arribat a aplicar el que deien en campanya que farien. O sigui, les polítiques de seguretat topen amb lobbys de pressió molt poderosos, tant a nivell d'organització sindical, laboral, com a nivell de mitjans de comunicació, que fa que si no hi ha suficient valentia a arriscar i un programa de política de seguretat molt clar, que probablement no el tenien quan van arribar a l'administració, fa que tinguin molts dubtes i que tinguin moltes pors, i davant d'això jo crec que el que fan és improvisar. I ens trobem, en el cas de l'Ajuntament de Badalona i de Sabadell, sí que van aplicar la promesa de fer desaparèixer la unitat d'antiavalots dels dos cossos de la policia local, tot i que era una unitat molt més petita que la de Barcelona, i no és fàcil fer-ho, però en el cas de l'Ajuntament de Barcelona ens trobem amb una política que jo definiria de maquillatge, o sigui, que és una política que fa veure que està fent una cosa que no està fent, s'ha venut la idea que s'ha fet desaparèixer la unitat d'antiavalots de la Guàrdia Urbana, cosa que és absolutament falsa; la unitat d'antiavalots de la Guàrdia Urbana segueix sent la mateixa del govern de Trias, amb els mateixos efectius, els mateixos torns, el mateix tipus de material, les mateixes furgonetes, equipament, exactament el mateix. El que passa és que s'ha deixat d'utilitzar majoritàriament aquesta policia per fer desallotjaments d'activistes o altres tipus d'actuacions en relació a l'activista més organitzat, però es segueix utilitzant aquesta policia per fer actuacions contra persones que es dediquen, principalment, al tema de la venda ambulants, i les actuacions no són exactament les mateixes perquè sí que s'ha donat l'ordre que no s'utilitzi una violència tan directa i, per tant, hi ha menys agressivitat per part dels agents, no hi ha tants episodis de violència directa i de cops de porra, però segueix havent alguns episodis i segueix havent una pressió d'aquesta policia contra aquesta comunitat de venedors ambulants, no només quan estan fent la pràctica de la venda ambulants, sinó que això s'estén en els seus domicilis, al barri del

Besòs d'una manera molt sistemàtica, la presència, els seguiments, el control per part de la Guàrdia Urbana. I no ho sé si això canviarà o no canviarà, però porten un any i mig de govern i em dóna la sensació, pel que veig en el dia a dia, que s'han acomodats a aquesta situació, des de l'Ajuntament, o sigui que el punt d'equilibri és mantenir aquestes unitats, però reservar-les a un tipus d'actuació que, fins que no genera un escàndol públic fort, es manté i anem tirant, perquè això facilita o comporta que si no els dissolem no ens muntaran un pollo. O sigui, la idea que tenen des de dintre d'estructura de la Guàrdia Urbana, com si l'Ajuntament s'atrevis a dissoldre'ls, que estem parlant de pràcticament 400 agents, en aquestes unitats antiavalots, doncs això suposaria pollo, unes vagues, una mobilització en contra de l'Ajuntament. I, per tant, han trobat aquest punt d'equilibri, que és un punt d'equilibri que contradia el seu programa electoral, perquè una de les promeses que van fer és la dissolució d'aquestes unitats (E. 29, veure taula 4).

7. Resultats principals del Capítol 7

Al llarg d'aquest capítol, gràcies a l'anàlisi dels resultats que s'extreuen de les entrevistes, dels grups de discussió, de la base de dades i de la cronologia i l'anàlisi de les sessions parlamentàries, he anat descrivint i interpretant la interrelació entre l'actuació del sistema penal i l'acció col·lectiva dels moviments socials.

A continuació, em proposo extreure aquells resultats que em permetin donar una resposta més clara a la pregunta d'investigació que planteja com és la interrelació entre sistema penal i acció col·lectiva.

Les aportacions dels diferents autors que han indagat aquesta relació i que he presentat en l'apartat 6 del capítol del marc teòric, integrades en els grans corrents teòrics de la sociologia dels moviments socials, m'han de servir per fer una interpretació última de tot allò descrit i explicat en aquest capítol.

Vull ressaltar que, per interpretar aquests resultats, m'ha estat útil agafar elements de la teoria de l'estructura d'oportunitats polítiques, de la teoria de les estructures de mobilització de recursos i de la teoria sobre la formació de les identitats culturals i dels interessos col·lectius. La lectura del que ha passat en les relacions entre protesta i sistema penal demostra que oportunitats polítiques, recursos interns del moviment i tots aquells aspectes que tenen a veure amb la identitat, estan completament lligats. Les oportunitats polítiques permeten el desenvolupament de recursos interns del moviment i/o n'enforceixen la identitat, de la mateixa manera que els recursos interns i la identitat poden obrir noves oportunitats

polítiques al mateix moviment. La repressió, com mostraré tot seguit, pot ser restrictiva per al moviment, però també pot tenir un paper clau a l'hora de donar-li noves oportunitats polítiques, intensificant-ne la identitat i augmentant-ne els recursos, com són els suports d'altres actors socials claus.

El procés d'investigació també m'ha fet veure que, més enllà de les oportunitats polítiques, dels recursos interns del moviment i de la seva identitat, les relacions entre l'actuació del sistema penal i l'acció col·lectiva només es pot entendre en un context més ampli en què la població s'ha sentit privada d'uns estàndards de vida que es consideraven adequats. A partir d'aquesta sensació de privació i partint de les aportacions de Gramsci (1986) i Althusser (1988), la funció dels aparells transmissors o portadors de discurs i ideologia, com els mitjans de comunicació o els mateixos discursos polítics, ha quedat afeblida. Això explica que la protesta hagi pres força al carrer i que s'hagin pogut construir nous marcs de significat que han qüestionat el discurs generat per les autoritats governamentals. Per entendre, doncs, la interacció entre repressió i acció col·lectiva dels moviments socials, aquesta relació s'ha de llegir en un context general en què les institucions "auxiliars" que tenen com a funció el control ideològic han perdut capacitat de control de la població. Un fet que, d'una banda, implica la falta de capacitat per controlar el discurs dels qui protesten, com ja he mostrat en aquesta tesi, respecte al com i el perquè de la crisi, i que, de l'altra, dificulta que es doni una harmonia de la població amb l'actuació de l'aparell repressiu de l'Estat.

7.1 La repressió com a oportunitat política

Els teòrics de l'estructura d'oportunitats polítiques, en especial Tarrow (2004), com s'ha vist en el marc teòric, consideren que la repressió és una variable estàtica, però també volàtil, que pot actuar com a oportunitat política, ja sigui per als moviments socials i per altres actors que hi són pròxims, ja sigui per als seus oponents o per al mateix Estat. Per Tarrow (2004), les oportunitats polítiques obren la possibilitat de desenvolupar l'acció col·lectiva, i l'ús estratègic de l'acció col·lectiva pot generar noves oportunitats que la poden fer créixer i donar lloc a cicles de protesta i, en l'extrem de l'espectre, fins i tot a revolucions. La recerca que he dut a terme confirma que la repressió és una important variable independent que té un pes explicatiu en l'inici, en el desenvolupament i en el desenllaç de l'acció col·lectiva. Però la recerca confirma sobretot que l'impacte d'aquesta variable respecte a l'acció col·lectiva només s'explica per altres variables contextuais (d'oportunitat política) i per variables internes de què disposa la mateixa acció col·lectiva. La variable repressió ha de quedar sempre contextualitzada en cada moment social, polític i històric.

En termes generals, la recerca descobreix que la repressió actua com a revulsiu de l'acció col·lectiva, però de vegades pot generar sensacions de por, persecució i de cost personal i col·lectiu prou alt que facin disminuir l'acció col·lectiva en quantitat i en participants o que provoqui canvis importants en els "repertoris" d'aquesta acció.

En el cas del Pla Bolonya, la repressió va actuar com un impuls per al moviment. Com he demostrat, el clam antirepressiu, entre altres reivindicacions, sempre va donar sentit al moviment. Davant del desallotjament del Rectorat de la UB del 18 de març de 2009, que implicava violència policial, detencions i persones encausades, la reacció del moviment estudiantil va ser en un primer moment sortir amb força al carrer, però, després d'aquell episodi, al cap d'un parell de mesos el moviment s'aniria desinflant. La repressió de la vaga general del 29 de setembre de 2010 no va causar cap reacció antirepressiva rellevant, tot i les detencions i les persones encausades per aquell episodi vaguístic. El desallotjament de la Plaça Catalunya, el 27 de maig de 2011, amb un grau de violència policial molt elevat, sí que va actuar com a oportunitat política per al moviment. La criminalització que viuria el moviment pels fets del 15 de juny de 2011, amb la mobilització "Aturem el Parlament", tampoc aconseguiria aturar la protesta. El "cicle d'acció col·lectiva" va continuar amb força, tot i les detencions esgraonades que es van practicar i la judicialització dels fets, amb la intervenció de l'Audiència Nacional. La vaga del 29 de març de 2012 era l'expressió de la força del moviment al carrer i d'un nou repertori d'acció que indicava que la protesta no s'aturava. El grau de violència policíaca, el nombre de detencions, el nombre de persones encausades i l'ús de la presó provisional, no apaivagaven el moviment, però sí que determinaven que el "repertori de la violència" no fos utilitzat amb contundència fins als fets de Can Vies, el maig de 2014.

Amb la recerca, doncs, no descobreixo que la repressió policial al carrer o la criminalització discursiva actuïn com a afeblidores del moviment, però sí que la recerca apunta –sobretot ho apunten els fets de la vaga general del 29 de març de 2012– que les mesures cautelars que imposa el sistema judicial, les condemnes amb què amenacen les acusacions i els temps d'espera que suposen els processos judicials poden tenir un paper clau en l'afebliment i la desarticulació dels que protesten. Alhora, la recerca sembla apuntar que l'actuació policial, que es significa com a amenaçadora perquè indica la possibilitat de detenció i intervenció judicial (detencions als domicilis i amb caràcter espectacular i la possibilitat d'indentificacions constants), també pot ser un element de desmobilització. Aquestes són hipòtesis amb les quals s'hauria treballar i que requeririen una investigació comparativa d'episodis repressius que hagin donat lloc a un gran nombre de persones encausades i de processos judicials, com és el cas de la vaga del 29 de març de 2012. En una línia similar, un anàlisi dels antecedents de la meua etapa mostren, en el cas del moviment okupa, que la repressió

policial o una modificació del codi penal poden ser revulsiu per fer créixer un moviment, com es va produir l'any 1996. Però, també, és el mateix cas okupa el que ens indica que estratègies lligades al ús de l'excepcionalitat penal poden debilitar tot un moviment. L'ús de muntatges policials incriminant persones del moviment okupa amb grups armats va tenir un important pes en aquest sentit.

Tampoc la recerca acaba de donar resultats clars sobre el pes que té la repressió en el fet que el cycle de protesta s'esgoti. L'esgotament dels mateixos moviments o el sorgiment de nous partits polítics que entren a les institucions agafant part del llegat del 15-M poden ser elements més potents per explicar l'afebliment d'un cycle de protesta que no pas la repressió. Comprovar l'impacte de la repressió en la fi d'un "cycle d'acció col·lectiva" implicaria una investigació comparativa amb altres cycles i un estudi acurat d'aquelles variables que poden tenir efectes sobre el seu esgotament.

Els resultats d'aquesta investigació sí que indiquen que la repressió té poc efecte en els moments culminants del "cycle d'acció col·lectiva". Tot i que s'ha d'aprofundir més en aquesta hipòtesi, es demostra en part, d'acord amb Charles Brockeet (2002), que, si l'activitat repressiva es fa en la fase ascendent del "cycle d'acció col·lectiva", és molt probable que la mateixa repressió provoqui un increment de l'activitat opositora. En aquest sentit, el cas del desallotjament de la Plaça Catalunya i de les protestes que van seguir en són paradigmàtiques.

Amb aquesta recerca constato que, quan la violència policial és vista com a indiscriminada i injustificada, a curt termini provoca l'explosió de l'acció col·lectiva pel creixement de la ira que esclata, d'acord, per exemple, amb Gabriel Ondetti (2006). També constato que la repressió, quan es considera injustificada i poc legitimada, dóna lloc a processos de "microbolització", formació d'aliances i vincles de solidaritat, d'acord amb Paul Y. Chang (2008), De Nardo (com es cita a González Calleja, 2003) i Karl-deter Opp and Wolfgang Roehl (1990). L'articulació d'una una resposta antirepressiva ben articulada, a la ciutat de Barcelona, com a resposta als episodis repressius n'és l'exemple. D'acord amb Marwan Khawaja (1993), la repressió ha col·laborat també a reforçar la identitat col·lectiva i ha fet augmentar el sentit de pertinença al moviment, operant com a element simbòlic i recordatori d'una circumstància compartida. El "cas Quintana", el "cas Benítez" o *Ciutat morta* són avui clares referències simbòliques dels moviments socials de la ciutat de Barcelona. I no tan sols per als moviments, sinó també per a la ciutadania.

Però, més enllà de si la repressió actua com a oportunitat política per a l'acció col·lectiva o si, per contra, suposa una important restricció per a l'acció col·lectiva, amb aquesta recerca descobreixo que la reacció a la repressió del mateix moviment i de l'opinió pública, i la resposta del sistema

penal –material i discursiva– enfront d’aquesta reacció, són un clar reflex o indicador del moment polític que es viu. En concret, la interacció entre repressió i moviments socials apareix com a indicador de la fase en què es troba el cicle de protesta que descriu Tarrow (2004), un indicador que ni el mateix poder polític encarregat del sistema penal ni els mateixos moviments són capaços de captar mentre els fets succeeixen. És a dir, la interacció entre actuació del sistema penal i l’acció col·lectiva dels moviments socials –sigui una interacció en l’espai públic o discursiva– és l’expressió de processos socials més amplis que es donen en el “cicle d’acció col·lectiva”.

La reacció ciutadana davant de l’actuació policial en el desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009 era un indicatiu de la crisi en què entrava l’esquerra parlamentària que formava el Tripartit, una esquerra parlamentària que semblava no tenir alternatives a la recepta de la dreta. La repressió del moviment estudiantil era l’expressió d’aquesta falta d’alternatives també en l’àmbit de la gestió de la protesta. Aquell moviment estudiantil que es resistia a la repressió i es confrontava amb un pla de clares connotacions liberals que volia aplicar el govern del Tripartit a les universitats era el preludi d’una esquerra al carrer, anticapitalista, que anava prenent força. La repressió i les reaccions que suscitava indicaven que uns “moviments matiners” anaven posant els pilars per a l’obertura d’un nou “cicle d’acció col·lectiva”.

El grau de resistència i desobediència que mostrava el 15-M enfront de la repressió policial que s’exercia en l’intent de desallotjament de la Plaça Catalunya, el 27 de maig de 2011, era expressió i reflex que el cicle de protesta estava en un dels seus punts més àlgids. L’intent de criminalització de la protesta davant del Parlament, el dia 15 de juny de 2011, mostrava la consciència del poder que la protesta estava en un moment molt alt i que el grau de confrontació era elevat. Però ni l’amenaça de judicialització ni les detencions esgraonades feien callar l’acció col·lectiva. Repressió i reacció enfront de la repressió mostraven que el “cicle d’acció col·lectiva” estava en el seu moment ascendent que defineix Tarrow (2002, 2004).

Els disturbis i la confrontació amb la policia del 29 de març del 2012 i el grau de repressió policial seguien sent indicatiu del moment àlgid que vivia el cicle de protesta. La confrontació entre les autoritats governamentals i els manifestants estava en un punt molt elevat, com la jornada de vaga ho escenificava als carrers. La criminalització del poder de la violència no semblava quallar del tot, cosa que indicava que el moviment encara era fort. L’anunci de més severitat penal feta pel poder polític era una mostra de la falta de recursos de control que tenia el poder del que estava passant, però també la mostra de com els límits del “garantisme” eren traspassables si l’ordre instituït se sentia en perill.

Una menor violència durant la vaga del 14-N indicava que el moviment havia pres nota de la repressió. El 14-N, com a última vaga general a l'Estat espanyol fins a dia d'avui, era l'expressió d'una fase, molt inicial encara, de debilitament d'un "cicle d'acció col·lectiva". La pèrdua d'un ull per l'Ester Quintana va acabar donant lloc a l'entrada al Parlament del debat sobre les pilotes de goma; era l'expressió que el poder polític havia d'integrar algunes de les reivindicacions que plantejaven els moviments socials. Però les conclusions de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses també feien evident els límits institucionals. Ni tots els projectils de la policia eren suprimits ni hi havia un replantejament de l'actuació i del model policials; s'accentuava un model policial més vigilant i tecnificat.

L'entrada de la qüestió repressiva al Parlament era segurament el reflex d'una nova fase del "cicle d'acció col·lectiva". Una fase més propositiva dels moviments, en què es procurava fer entrar propostes concretes a les institucions parlamentàries. Les diferents Iniciatives Legislatives Populars, com la ILP sobre la dació en pagament de la PAH o la ILP de la renda garantida de ciutadania, eren exemples d'aquesta tendència. En el cas català, dos anys més tard, l'obertura d'una comissió parlamentària per parlar dels CIE i l'aprovació del Parlament català del tancament d'aquests centres, o l'aprovació també en seu parlamentària de la ILP contra els desnonaments i la pobresa energètica, reconfirmaven aquesta tendència propositiva dels moviments, i també la integració pel poder polític de part de les reivindicacions dels moviments socials.

L'entrada a les institucions de partits com la CUP-AE, el 2012, també hi tenia un paper clau per fer ressonar reivindicacions i demandes dels moviments socials en el si de les institucions. És una fase en què han pres força organitzacions polítiques que ja existien, com la CUP, i en què se n'han format de noves, com BeC o Podem, que recullen en part el llegat del 15-M i d'altres moviments socials. S'haurà de veure si suposen o ens indiquen la fase de desmobilització del "cicle d'acció col·lectiva" al qual es refereix Tarrow (2004).

Queda l'interrogant, a més a més, de si les noves formes polítiques que han entrat a les institucions, més el llegat del 15-M que encara queda reflectit avui dia en organitzacions, cooperatives, assemblees, formes associatives i espais de trobada, faran possibles alternatives al neoliberalisme i si tindran un paper clau en la regulació de les formes autoritàries i de severitat penal que acompanyen l'actual projecte neoliberal, com sustenta Wacquant (2006, 2011, 2012a). També s'ha de veure si hem entrat en una fase d'"institucionalització" dels moviments socials, com la que hi va haver el 1978, amb la Transició, o si, per contra, som en una nova fase on s'obren noves possibilitats de diàleg entre institució, carrer i organització popular.

En el cas català, s'haurà de veure si el procés nacional cap a la independència podrà ser impulsor d'una nova república social que defugui les formes repressives i l'excepcionalitat o si les forces del mercat s'imposaran i la hipòtesi wacquantiana que neoliberalisme i Estat penal van de la mà es farà present.

7.2 El marc de significat com a variable determinant de la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva

La interacció entre les reaccions dels diferents actors socials, organitzacions de la societat civil, partits polítics de l'oposició, sindicats, autoritats governamentals, el mateix moviment, mitjans de comunicació, i fins i tot allò que es digui internacionalment –ja siguin governs, mitjans de comunicació, organitzacions de referència, figures intel·lectuals o fins i tot moviments socials d'altres països–, és una variable clau per comprendre quines estratègies repressives es faran servir en pròxims esdeveniments o en un futur més llunyà. Els vincles i el reconeixement que tinguin els moviments socials d'altres actors i els vincles que tinguin amb altres organitzacions, com sindicats, partits polítics, església, universitat, organitzacions no governamentals, etc., poden proveir-lo de recursos simbòlics i materials que evitin el comportament repressiu de l'Estat (Letamendia, 2011; Loverman, 1998).

Aquesta investigació descobreix que, tot i que les avaluacions dels diferents actors són clau i condicionen l'opinió pública, aquests actors també agafaran una força o una altra en funció de la capacitat que tinguin de connectar amb els codis culturals vigents entre la població. Com s'ha pogut veure en la descripció dels fets, en la resposta enfront del desallotjament de la Plaça Catalunya, la majoria d'actors socials van denunciar amb molta contundència l'actuació dels Mossos d'Esquadra; en canvi, les veus que es van aixecar per l'acció davant de les portes del Parlament de Catalunya van ser mínimes, encara que, en aquest cas, va ser el moviment i els marcs de significat que havia anat construint els que van acabar guanyant. Això va ser així, tot i que, en el moment dels fets, la falta de suport i un alt grau de criminalització de l'actuació davant del Parlament per tot l'arc parlamentari i altres actors, hi anaven en contra. Però, com ja s'ha vist anteriorment, la manifestació del dia 19 de juny de 2011, posterior als fets, va tornar a donar força al moviment 15-M. Si bé les reaccions i posicions dels diferents actors socials són clau per comprendre com serà avaluada l'actuació del cos policial i la seva legitimitat, en ocasions pot ser que el mateix moviment i la seva interpretació del que ha passat guanyi més força de l'esperada i superi la posició majoritària que hagin pres altres actors socials, com el mateix govern, evidentment, però també els mitjans de comunicació, les organitzacions de la societat civil, els sindicats o els partits polítics de l'oposició. D'acord amb la descoberta d'altres investigacions, es pot

considerar que els marcs de significat o interpretatius o els codis culturals que predominin (Alimi, 2007; Della Porta, 1999) poden ser elements clau per comprendre com l'acció col·lectiva respondrà a la repressió. En els nous cicles d'acció col·lectiva s'obren nous marcs interpretatius i sorgeixen nous actors no organitzats que de mica en mica es van organitzant (Tarrow, 2004) i que, com descobreixo, poden crear nous marcs de significats que poden superar les estructures d'actors ja existents i fer que la protesta prengui tota la seva força, i això encara que alguns d'aquests actors socials ja existents, que potser tenen una influència rellevant en l'opinió pública, la criminalitzin o no la defensin.

7.2.1 La "democràcia real" com a marc d'interpretació i la pugna per la definició de què és democràcia

Un nou marc de significats des del qual pensar la societat i les relacions amb el poder és un element fonamental per comprendre com la denúncia de la impunitat policíaca i dels abusos del sistema penal s'han fet presents en aquesta etapa. La resistència a la intervenció policial en l'episodi de la Plaça Catalunya només s'explica per nous marcs de significats que incorporava el 15-M. La idea de dretes i esquerres i de l'esquema de classe amb els quals, en trets generals, l'esquerra havia llegit la societat desapareixien i el 15-M posava el nucli d'atenció en el que no era democràcia i en el que sí que creien que era democràcia real.

El moviment contra el Pla Bolonya ja havia mostrat els primers símptomes del que dos anys més tard havia d'expressar el moviment 15-M i servir-li com a marc interpretatiu: la democràcia no estava tan sols a dintre de les institucions ni aquestes eren sempre democràtiques. La falta de diàleg del Tripartit amb els estudiants i la consideració que aquests eren una minoria i que les institucions parlamentàries ja havien pres les decisions, de forma legítima i democràtica, sobre el Pla Bolonya, eren l'expressió més clara dels límits de la democràcia. La recerca de fórmules com el referèndum per demostrar públicament que les reivindicacions del moviment anti-Bolonya eren una mostra que el concepte democràcia que establia el poder polític era discutible.

Però va ser més clarament el 15-M el que va fer una resignificació de la paraula democràcia, la qual cosa va tenir un important pes sobre com es concebien les actuacions policials i, a poc a poc, també les actuacions del sistema judicial. Com ja he explicat en el capítol 5, les pràctiques del 15-M prefiguraven com havia de ser la pràctica democràtica. Si era difícil posar en paraules el que era un sistema realment democràtic, no ho era tant practicar-ho a les places. El malestar per unes condicions de vida que es veien empitjorades no tan sols significava reivindicació de més benestar, sinó que demanava un procés de politització i d'autoorganització que s'estenia i s'articulava al si de les places.

El moviment tenia ben clar que democràcia era donar resposta a les necessitats de la majoria i denunciava com els polítics havien quedat en mans dels interessos del mercat. El "No ens representen" del 15-M havia explicitat amb claredat que la democràcia no era real. La democràcia, en lloc de representar els interessos de la majoria, representava els interessos d'una minoria. En concret, havia quedat en mans del mercat financer, i els polítics i les seves decisions hi havien quedat supeditats. Privilegis, portes giratòries, carreres polítiques i corrupció mostraven que els polítics no havien quedat inevitablement en mans del mercat, sinó que els mateixos valors que impregnaven el mercat s'havien apoderat dels electes. Aquest marc de significat permetia al moviment 15-M fer una crítica a uns governs i a uns partits polítics i sindicats, també als provinents de l'esquerra, que es considerava que s'havien sotmès als interessos de les elits econòmiques. Tot plegat, un marc ideal per crear una línia divisòria que permetia formar una identitat política que requereix sempre poder separar un nosaltres d'un ells (Tilly, 2007). El "nosaltres", els que volen una democràcia real, amb canals de participació i garantidora de drets, i l'ells", les elits econòmiques i els que han prioritzat els interessos d'aquestes elits en comptes de preocupar-se realment de les necessitats de les persones

Una actuació policial com la del 27 de maig a la Plaça Catalunya mostrava com el braç més coactiu del poder actuava amb una violència extrema, sense possibilitats de diàleg o negociació i sense donar ni una sola resposta a les reivindicacions de la plaça. El sistema policial i la seva actuació quedaven absolutament qüestionats i, en conseqüència, també les autoritats governamentals. El lema davant de l'actuació policíaca refermava els indignats en el fet que la democràcia no era real i el moviment es feia pròpia la plaça i cridava mentre la policia actuava: "Aquesta és la seva democràcia." El desallotjament de la plaça Catalunya posava en joc que sota el paraigua de la democràcia i de la garantia de drets al poder no li seria tan fàcil justificar qualsevol actuació policial. L'intent d'acabar amb aquella àgora, on es practicava la "democràcia real", era respost amb actituds pacífiques, però amb una clara resistència.

La conducta de les autoritats enfront d'un conflicte i una protesta social creixent confirmava les debilitats del sistema democràtic que assenyalava el 15-M. Les autoritats i els polítics no tan sols ja no representaven el sentir de la ciutadania, sinó que quan aquest sentir es feia sentir als carrers era deslegitimada, banalitzada, ignorada, criminalitzada o reprimida. La protesta era considerada més un element pertorbador de l'ordre que l'expressió d'un malestar que s'havia d'escoltar o la manifestació de propostes legítimes que s'havien de tenir en consideració (Estévez, 2015).

També va ser el marc de significat del 15-M, com ja he explicat, el que justificava l'episodi de protesta a les portes del Parlament. Amb l'acció s'assenyalava que la màxima institució del sistema democràtic a Catalunya

ometia les necessitats i la veu de la ciutadania per permetre l'aprovació de les retallades socials més dràstiques en democràcia. Una aprovació que evidenciava que els polítics estaven en mans del mercat i a les ordres de la "Troika", i que els partits favorables als ajustos estaven traint les seves promeses electorals. El "No ens representen" i la batalla contra l'austeritat, dos dels principals eixos del 15-M, quedaven il·lustrats amb aquest episodi de protesta.

Els fets del Parlament feien evident la pugna entre el poder polític i els moviments socials sobre el que era i el que no era democràcia. El debat polític sobre què era democràcia l'obria la mateixa protesta. En la roda de premsa de la convocatòria de l'"Aturem el Parlament", a la seu de la FAVB, el 15-M deixava ben clar que la democràcia parlamentària no era realment democràtica:

Ellos son el Parlamento, nosotros somos el pueblo. Demostraremos una vez más que la democracia no está en el Parlamento, sino que se construye cada día en las plazas del mundo, del Tharir al Sol, de Sintagma a Plaza Cataluña. (...) Miles de personas lo hemos gritado en el sur y en el norte del Mediterráneo, no nos representan, le llaman democracia y no lo es. Para todas aquellas personas y todos aquellos políticos que sólo se acuerdan de la importancia de la democracia cada cuatro años o para criticar a las miles de ciudadanas que ejercen su derecho a crítica, les decimos: ¿Dónde está la democracia si no podemos participar en la elaboración de los presupuestos? ¿Dónde está la democracia cuando los parlamentos solo obedecen a los mercados? ¿Dónde está la democracia si los migrantes no tienen derecho a sufragio? ¿Qué democracia es ésa en que los pobres tienen que pagar las deudas de los ricos? Permitir que el FMI o las políticas europeas dicten las políticas no es democracia. Los presupuestos que pretenden aprobar CiU con el apoyo del PP suponen el mayor ataque de los servicios públicos de la historia de este país y esto no es democracia (Asamblea del Raval, 2011¹²³).

El poder, en pugna amb el 15-M, s'aferrava a la idea que la democràcia és en el si de la institució parlamentària mentre s'apuntava que la protesta que hi havia hagut a les portes del Parlament no suposava diàleg ni responia a un moviment de caràcter democràtic:

¹²³Per veure la roda de premsa sencera, consultar: <https://asamblearaval.wordpress.com/2011/06/13/roda-de-prensa-14j-atu-rem-les-retallades-rueda-de-prensa-14-paremos-los-recortes/>

I això no és mèrit d'un govern, ni d'un president, ni d'una presidenta; això és mèrit de tots vostès, i de les persones que treballen en el Parlament, i de les forces de seguretat –més enllà del dispositiu policial; el conseller d'Interior està a la seva disposició per analitzar-lo–, i dels mitjans de comunicació, que d'una forma o d'una altra tots plegats vàrem defensar un sistema que, tornem-ho a dir, és un sistema perfectible, segur, però és el nostre, ha costat molt de guanyar-lo i l'hem de defensar amb unghes i dents i per tots els mitjans que democràticament siguem capaços de fer.

En aquest Parlament tenim moltes discrepàncies, avui han quedat ben clares i ben evidents en alguns casos, no?, però són discrepàncies civilitzades, que es fan per l'ús de la paraula, que es fan per la via del diàleg; a vegades de l'acord, a vegades del desacord. El que no és admissible, i això ho vàrem saber defensar tots amb dignitat, és que el suposat diàleg es faci a través d'estomacar la gent i per part de gent que es comporten com autèntics cafres (president de la Generalitat de Catalunya, Artur Mas i Gavarró, al Parlament de Catalunya, 2011d, p. 33).

Resumint, els marcs interpretatius del 15-M parteixen d'una definició àmplia, encara que no sigui explícita, de què és democràcia, a diferència de la que fa el poder polític. Democràcia, pel 15-M i els moviments que el precedien, no era la delegació de decisions mitjançant les eleccions, sinó que en la seva definició hi havia inclosos altres elements. La democràcia existeix quan es garanteixen els drets de la ciutadania, quan els polítics estan compromesos amb els drets de la ciutadania, quan hi ha un compromís amb les demandes dels ciutadans i quan està garantida la protecció de la població enfront de les accions arbitràries dels agents del govern. El fet que la realitat no es correspongui a aquesta definició porta a qüestionar que els polítics i les institucions de representativitat siguin realment democràtiques.

És amb aquesta definició àmplia del que s'entén per democràcia que s'avalua la forma i el caràcter de l'actuació de la policia. L'intent de criminalització d'aquella protesta, sota el discurs que s'havia violat el funcionament de la màxima institució parlamentària, i la detenció de vint persones, que van acabar sent jutjades a l'Audiència Nacional, no van ser mai suficients perquè el moviment quedés deslegitimant i perquè deixés de créixer la denúncia de la impunitat i els abusos del sistema penal, en especial el policíac. Un marc de significat, doncs, que portava a la deslegitimació de les actuacions abusives i arbitràries de la policia i del sistema penal pel fet de no garantir les llibertats pròpies d'un sistema democràtic. És gràcies a aquest marc de significat que la protesta es reivindica per si mateixa. Dit de forma simplificada: els moviments socials

apel·len a la falta de compromís amb la ciutadania i els seus drets –el que consideren que és la democràcia– per fer referència i reivindicar que la protesta és un dret d'absoluta necessitat.

Si bé és cert que els moviments socials, seguint Tilly (2010), són els que pressionen amb la seva reclamació de drets i de respecte a la llibertat, cosa que serveix d'aturador del poder arbitrari de l'Estat i de democratitzador d'un règim polític, aquesta recerca descobreix que els marcs de significat del 15-M, dels moviments que el segueixen i també, en part, dels moviments que el precedeixen, plantegen directament la necessitat d'un procés de democratització. Això els porta a defensar el dret a la protesta com a essencial per a la garantia i l'efectivitat de la democràcia i a denunciar que, si no, la democràcia representativa es converteix en una oligarquia o una plutocràcia (Gargarella, 2005). Les reaccions enfront de la repressió policial i de les restriccions del dret a la protesta reflecteixen la reclamació que la protesta és un dret fonamental en democràcia. El debat entre poder polític i moviments socials sobre què és democràcia no deixa de ser una pugna entre la reclamació de drets socials i polítics i la necessitat de mantenir un ordre instituit, amb aparença democràtica, que protegeixi privilegis i compleixi els mandats de la "Troika". El dret a la protesta o la necessitat d'ordre públic no deixa de reflectir la pugna entre uns moviments socials que volen impedir la desposseïció de recursos, i en definitiva de drets, i un poder polític que respon als interessos d'un mercat que necessita continuar desposseït, "encara que sigui a cop de porra", perquè el privilegi capitalista segueixi en marxa.

7.2.2 La pugna pel dret

Com acabo de mostrar, els marcs d'interpretació del 15-M i dels moviments que el precedeixen i el segueixen tenen un paper clau per obrir més oportunitats polítiques al moviment i continuar creixent i legitimant-se. És precisament el discurs que assenyala que els polítics han desvirtuat la democràcia i que han fet més cas dels mandats del mercat el que permet als diferents moviments de l'etapa que analitzo posar en joc tres aspectes en relació amb la legalitat. En primer lloc, els moviments assenyalen que el poder no està complint la legalitat; en segon lloc, que la legalitat no és necessàriament justa ni legítima, i en tercer lloc, que la legislació no és aplicada igual a tothom. El període d'anàlisi suposa un qüestionament del dret establert i és una reivindicació de part del dret que existeix, però que no s'aplica.

En les declaracions en roda de premsa per anunciar la protesta "Aturem el Parlament" del 15 de juny de 2011, el 15-M exposava el caràcter de l'acció –no violenta, determinada i massiva– i insistia que el que passaria tenia a veure amb una qüestió social i no amb una qüestió d'ordre públic. D'aquesta manera, intentava situar l'acció com una qüestió política perquè

el poder no l'acabés convertint, amb la criminalització, en una qüestió d'ordre públic que en justificués la repressió, com va acabar passant. Alhora, es feia una clara diferència entre legitimitat i legalitat, per fer evident que no eren el mateix i que el conflicte social que estaven vivint les nostres societats posava en oposició tots dos conceptes. Les lleis existents i les institucions legals quedaven superades per reivindicacions legítimes que podien ser més justes que la legalitat existent:

Debemos recordarle al ayuntamiento que lo que estamos planteando aquí no es una cuestión de orden público, sino que es una cuestión política que tiene que ver tanto con los derechos fundamentales de manifestación, de reunión, como de los derechos fundamentales que se verán afectados cuando se apliquen recortes sociales. Recordamos que las leyes deberían estar al servicio de la ciudadanía y no al servicio del mercado, como están ahora. Recordamos también que lo que estamos reivindicando aquí es una cuestión de sentido común y no una cuestión de peligro social (...). Por lo tanto, exigimos a los responsables policiales y a los responsables públicos que respeten el derecho de reunión y el derecho de manifestación y no actúen de manera policial para intentar resolver un problema que es un problema político y un problema de imposición de sentido común. Por otro lado, recordamos que ellos no pueden mandar, si nosotros no obedecemos. Es una banalidad que suelen olvidar los responsables políticos y los responsables policiales. Lo que vamos a ver el martes y el miércoles no es una confrontación, sino una oposición entre legalidad y legitimidad. Ni todo lo que es legal es justo ni todo lo que es justo es legal (Asamblea del Raval, 2011).

Aquestes consideracions que es feien en roda de premsa il·lustren com el moviment era capaç de desarmar el previsible discurs del poder, un discurs que es preveia que acabaria justificant la seva actuació, en especial la policial i la judicial, amb l'argument d'haver complert la legalitat existent.

La clau de la lluita contra la impunitat i la violència policial i contra la judicialització de la protesta s'ha basat en els diferents pilars que han posat en qüestió que el dret fos intocable i que han qüestionat que el dret fos respectat. Això s'ha fet notar en quatre estratègies que han utilitzat els moviments. En primer lloc, s'ha demanat que els cossos policials i judicials complissin la legislació que permet que la ciutadania quedi protegida de les arbitrietats del poder (un clar exemple n'ha estat la constant reivindicació que els Mossos d'Esquadra fessin visible el seu número d'identificació). En segon lloc, els moviments han fet una crítica del dret establert o que es volia establir i que s'ha llegit com una restricció del dret a la protesta (un clar exemple n'ha estat la denúncia de les modificacions de la Llei de

Seguretat Ciutadana o del Codi Penal). En tercer lloc, els moviments han començat a fer ús del sistema judicial i del dret existent per denunciar els abusos i la violència de la policia. La falta de condemnes del poder judicial als cossos policials ha servit per denunciar públicament les desigualtats davant del dret: les acusacions i les condemnes a la policia han estat baixes, mentre que les acusacions per a les persones que protesten sempre han estat molt altes. En quart lloc, s'han fet propostes concretes, com la prohibició de les bales de goma, perquè entressin en discussió a la cambra parlamentària i fossin legislades.

En debat amb els moviments, el discurs del poder polític ha defensat que la policia era del tot necessària per garantir els drets de la ciutadania en un estat democràtic:

Però la nostra intenció sempre és defensar la societat que entre tots nosaltres hem decidit que hem de tenir, i és el que fem. I realment ho fem amb convicció, i ens ho creiem. Jo sóc el primer que s'ho creu, crec en el sistema. Jo, quan em poso davant d'una línia i em tiren coses, penso que estic defensant quelcom que no són els meus béns. Jo no vaig a defensar res meu allà, la meva gent no va a defensar res meu (Inspector en cap de l'Àrea de la Brigada Mòbil del Cos de Mossos d'Esquadra, Marc Caparrós, al Parlament de Catalunya, 2013c, p. 32).

La via pública és el lloc on s'exerceixen drets fonamentals i un dels espais més emblemàtics on s'exerceixen els drets fonamentals i un dels espais més emblemàtics de l'expressió democràtica; ho era en els orígens mateixos de la democràcia europea a Grècia i ho continua essent avui. A la via pública conflueix l'exercici de diferents drets i interessos de la ciutadania, els quals a vegades no responen a la mateixa finalitat. És necessari, doncs, una ponderació entre els diferents drets que hi concorren per tal d'aconseguir un just equilibri en el seu exercici i per tal de garantir-ne una convivència pacífica (conseller d'Interior, Ramon Espadaler i Parcerisas, al Parlament de Catalunya, 2013a, p. 4).

Per això Interior ha sostingut que, en un estat democràtic, no hi poden haver prejudicis respecte a la policia. Amb de la idea de no perjudicar la policia, el poder ha clamat perquè el cos no fos ni qüestionat ni jutjat ni desprestigiats. En l'avaluació dels fets relacionats amb el desallotjament de la Plaça Catalunya del 27 de maig de 2012, el conseller d'Interior expressava:

Primer: en un estat democràtic no podem admetre que s'apliqui la presumpció de culpabilitat a qualsevol actuació policial que ens desagradi. La policia catalana no ha actuat ni actuarà de manera

diferent que qualsevol altra policia d'un estat democràtic en circumstàncies anàlogues.

Segon: en un estat democràtic no es pot anar amb el prejudici que les actuacions policials vulneren drets. Si la policia no existís i no actués, no es vulneraria cap dret senzillament perquè no en tindríem cap. Si els tenim, si els podem exercir, és perquè la policia –sí, ho sento–, de vegades exercint la força i la seva capacitat legítima de coerció, ens garanteix aquests drets.

Tercer: en un estat democràtic, quan la policia indica que s'ha de sortir o que no es pot entrar en un determinat lloc públic, o que s'ha d'obrir pas per a la circulació, ho lamento profundament, la gent n'ha de fer cas, no és optatiu.

Quart: en un estat democràtic no es pot pretendre fustigar la policia, impedir la seva actuació, insultar-la, amenaçar-la, agredir-la i sortir-ne indemne. En un estat democràtic hem de respectar i, quan donen instruccions, obeir la policia, i més quan actua legítimament en defensa de la seguretat ciutadana i de la garantia de l'ordre públic (conseller d'Interior, Felip Puig Godes, al Parlament de Catalunya, 2011c, p. 9).

El discurs d'Interior, en l'etapa d'anàlisi, s'ha basat en una defensa fèrria de la policia i de les seves funcions com a garantia de democràcia. En l'etapa Puig, sobretot, els mecanismes de control i supervisió per evitar l'abús policial han estat considerats en diverses ocasions com un element pertorbador que l'únic que fomentava era la desconfiança cap el cos policial més que no pas com una possibilitat democratitzadora, correctora de les possibles arbitrietats del poder. Aquesta idea de la Conselleria d'Interior ja quedava patent amb la supressió del codi ètic de la policia i amb la recança de CiU de mantenir les càmeres a les comissaries. El conseller Puig valorava que algunes mesures com les implantades per Saura, l'anterior conseller, eren font de desconfiança respecte al cos. Mecanismes de garantia de no abús, de no maltractament i de no tortura de qui té el monopoli de la violència han estat llegits pel cos i per la conselleria, en mans de CiU, com una qüestió de confiança i desconfiances. La policia s'ha presentat com a necessària per a una democràcia garantidora de drets, però la no implantació de mecanismes de control del cos policíac ha disminuït la possibilitat d'una real garantia d'aquests drets.

En conseqüència, la protesta o malestar per les actuacions policials, Interior i el cos dels Mossos d'Esquadra les expliquen sense perquè. És a dir, es fa referència a un subjecte que vol afeblir el que existeix sense explicar-ne el perquè i sense confrontar els episodis policials amb la crítica que se'n fa. Un fenomen que també es dona en l'anàlisi de la violència al carrer o fins i tot a

l'hora de comprendre la complexitat del perquè de la protesta. La crítica dels moviments socials al cos policial és igualada al caïnisme:

(...) lamentem el caïnisme que destrossa tot allò que fa olor d'institucional o de públic, i observem amb preocupació alguns intents en el discurs d'afeblir les institucions, quan, alhora, es demana a aquestes mateixes que ens garanteixin el nostre dia a dia (comissari en cap de la Prefectura de Policia, Josep Lluís Trapero, al Parlament de Catalunya, 2013c, p. 4).

I alhora és vista com l'oportunitat de desprestigiar tot el sistema:

Som la baula més feble, en aquest sentit. És molt més fàcil... Al final el que es tracta aquí és de crear una opinió en contra de la ciutadania, del ciutadà normal i corrent, en contra del que és el sistema. Es tracta de desprestigiar el sistema. ¿Quina és la manera més fàcil? Doncs... culpabilitzant la policia, perquè en aquestes situacions per poc que... Nosaltres tenim la pell... O sigui, el català, ara tenim la pell molt fina en això. I és molt més fàcil, que si la policia, que si som nazis, que si som extremistes, que si som violents, que si patatim, que si el conseller això és el que incentiva, que el conseller del govern... (E.21, veure taula 4).

En definitiva, els moviments socials han fet ús del dret, utilitzant el sistema judicial, per posar límits a l'arbitrarietat del poder; han reivindicat noves mesures perquè l'Estat de Dret fos una realitat (el tancament dels CIE, la prohibició dels projectils policials, etc.); han demanat que es complís el dret vigent i no aplicat (per exemple, l'ús de la identificació policial), i han denunciat aquella legislació que restringia la protesta i que podia ser violadora de l'Estat de Dret. El poder, per la seva banda, ha fet una defensa fèrria del cos policial, emparant-se en el fet que és el defensor de la democràcia, i qualsevol restricció de la seva actuació ha estat vista com una deslegitimació o desconsideració pel cos policial. En definitiva, els marcs d'interpretació dels moviments d'aquest període i la repressió policial viscuda han obert unes oportunitats polítiques perquè el debat social sobre el dret a la protesta i sobre l'ús del dret es fes present.

7.3 La identitat del moviment com a variable determinant de la relació entre acció col·lectiva i sistema penal

L'ocupació de la Plaça Catalunya va permetre generar tota una estructura organitzativa per parlar de les principals qüestions organitzatives i de funcionament d'una societat que vol ser garantidora de benestar (l'educació, la sanitat, l'habitatge i un llarg etcètera), que alhora era capaç de garantir la pròpia supervivència i extensió del moviment (des de la comissió de cuina, que garantia la supervivència diària, fins a la comissió de

comunicació, que volia connectar de manera constant amb la ciutadania en termes generals, passant per la comissió d'extensió, que procurava pensar com fer créixer el moviment en el present i en el futur, o per la comissió internacional, que procurava buscar aliances a tot el món). L'organització de l'ocupació i les articulacions entre activistes que es feien al si de la plaça serien determinants per a la continuïtat del moviment. Pel 15-M, no era únicament important pensar en les reivindicacions, sinó que també ho era el que passava en l'aquí i l'ara. L'autogestió de la plaça es convertia en un element fonamental per dibuixar allò que hauria de ser en termes de justícia, respecte i solidaritat. La plaça era un espai de debat que prefigurava i construïa la democràcia i la societat desitjables. Aquesta prefiguració del que era desitjable l'omplia d'un alt component simbòlic. Un simbolisme que també s'explicava pel fet que el "repertori d'acció" connectava amb formes d'acció utilitzades en altres països en aquells moments (l'ocupació de les places durant l'anomenada "primavera àrab") i en altres poblacions de l'Estat. L'organització a la plaça i el seu contingut simbòlic creaven un accentuat sentiment d'identitat amb el moviment. Noves estructures d'organització, l'alt contingut simbòlic de la plaça i la creixent identitat del 15-M expliquen la resistència al desallotjament de la Plaça Catalunya i la continuïtat i el creixement del moviment, tot i l'intent de criminalització pels fets del Parlament.

El "repertori d'acció col·lectiva" amb què el 15-M va reaccionar enfront de l'actuació policial també va tenir un paper clau en el fet que la resistència al desallotjament de la plaça fos possible. La desobediència pacífica i una alta capacitat de resistència també eren formes d'acció impregnades de contingut simbòlic que el moviment s'havia anat fent pròpies gràcies als debats que s'havien desenvolupat al si de la plaça. El caràcter no violent, determinat i massiu, que definia l'acció del Parlament, també es movia en aquest el marc de significat que havia anat construït el moviment sobre com s'havia de relacionar amb el sistema penal i, en concret, amb el policial. Era un repertori d'acció de caràcter desobedient el que justificava la resistència i el que permetia deslegitimar un cos policial i un sistema judicial que actuaven de forma desproporcionada.

La violència política al carrer va ser un dels trets característics de la vaga general del 29-M, que trencava de manera definitiva amb part dels marcs de significat del 15-M sobre com s'havia de respondre a la repressió. La violència explícita als carrers de la ciutat de Barcelona donaria lloc a tota una nova estratègia repressiva centrada en la por i a un important intent de criminalització dels moviments que seguien el 15-M.

Però, tot i els importants aldarulls i disturbis de la vaga del 29-M, que servien al poder per justificar una més gran severitat penal, la criminalització del moviment no acabava d'agafar amb força i la violència semblava quedar més legitimada que en altres moments:

Hay un momento en que la ciudad está en una situación de ingobernabilidad para la policía. Entonces, ellos tienen que diseñar una estrategia para atemorizar a toda la ciudad porque, si no, esto se les va a ir de las manos. Durante el 29-M ocurrieron varias cosas que fueron insólitas. Una de ellas fue que 50.000 personas aplaudían disturbios, y esto era algo muy grave para ellos... No salía en los medios, pero la gente que estaba en la calle lo veía y sabía que pasaba eso y la gente ya dedujo que se estaba normalizando (E.7, veure taula 4).

El canvi de repertori d'acció, de la desobediència a la violència, que suposava principalment la vaga del 29-M permetia créixer amb força el sistema penal, que passava a fer ús fins i tot de mesures excepcionals, però això no aconseguia evitar que la lluita antirepressiva creixés ni permetia que la criminalització de la protesta s'instaurés amb facilitat. La creació de la Plataforma Reraguarda en Moviment, la vaga del 14-N i el suport social que suposava el "cas Quintana", el ressò del "cas Benítez", la bona acollida del documental *Ciutat morta*, el sorgiment d'assemblees formades per familiars de persones encausades i l'important debat social que es generava en relació amb els canvis de la Llei de Seguretat Ciutadana i del Codi Penal, són la mostra que la lluita antirepressiva s'estenia, tot i els intents del poder de criminalitzar uns moviments socials que havien fet ús de la violència.

El recorregut que anava fent el moviment i la força inicial de la seva identitat amb l'ocupació de la Plaça Catalunya, encara més accentuada gràcies a la resistència que havia mostrat el 15-M enfront de l'intent de desallotjament de la policia, facilitava l'acumulació de referències simbòliques que ampliaven els llaços de solidaritat i permetien que alguns successos passessin a reforçar la identitat del moviment.

7.4 Les xarxes socials i les imatges, nova i rellevant variable determinant de la interacció sistema penal i acció col·lectiva

Imatges i xarxes socials havien estat una oportunitat per a l'eclosió del 15-M; imatges i xarxes suposaven uns importants reptes al poder. La força d'aquest nou llenguatge era que, més que generar informacions falsejades que causaven agitació i trasbals a l'opinió pública, oferia informació que permetia fer front al discurs hegemònic del poder mostrant imatges reals i instantànies del que passava, i també projectar i convocar amb rapidesa la protesta.

De la mateixa manera que les xarxes socials obrien oportunitats polítiques perquè el moviment 15-M fos possible, també oferien oportunitats polítiques per respondre a l'actuació de la policia i afavorien un canvi de percepció i de valoració d'aquesta actuació que de vegades portava a la deslegitimació del cos policial. Una deslegitimació que ha donat més oportunitats al moviment.

La tecnologia sense fils estesa gràcies a la telefonia mòbil, que ofereix la possibilitat de captar imatges i d'escampar-les immediatament per internet, explica que s'hagi incrementat la sensibilitat respecte a l'assumpte de la repressió. Les fàcils captació i difusió d'imatges ha fet possible fer pública la violència, l'abús o les males pràctiques policials que el cos volia obviar i/o amagar. La rapidesa de les xarxes i l'increment de la tecnologia sense fils han permès denunciar a l'instant, amb imatges, allò que passava al carrer amb la policia i reduir la vulnerabilitat del moviment a les amenaces de repressió. YouTube ha estat probablement una de les eines més útils per poder mostrar l'actuació dels cossos policials al carrer (Castells, 2012). Les imatges instantànies de l'actuació de la policia als carrers i els missatges escrits *in situ* sobre què està fent la policia han donat ales a l'acció col·lectiva per respondre amb rapidesa a la policia i per coordinar-se sobre com actuar enfront de la seva actuació. La gravació d'imatges i la comunicació constants gràcies a les xarxes han servit per recollir abusos policials i denunciar-los davant de l'opinió pública o fins i tot als jutjats.

Si la investigació sobre la repressió ja descobreix la importància dels mitjans de comunicació com a elements determinants de la interacció entre acció col·lectiva i sistema penal (Boykoff, 2007; Gamson, 1990; Wisler & Giugni, 1999), amb aquesta recerca descobreixo que xarxes socials i internet han permès superar les veus dels mitjans oficials per donar veu a mitjans no oficials, no lligats de peus i mans pel poder, entre els quals destaquen aquells que mostren la voluntat i l'esforç d'investigació constant per explicar i desxifrar els successos polítics i socials, uns mitjans independents, els no oficials, que també han parat atenció a explicar què feien policies, fiscals i jutges. Segurament, aquest seria un tema d'investigació de gran abast i que caldria treballar amb profunditat, però tot apunta que els mitjans oficials i les seves informacions han estat posats a prova, condicionats i qüestionats per totes aquelles informacions que sortien a les xarxes o que agafaven força gràcies al fet que els mitjans no oficials llançaven la informació. En aquest sentit, hi ha hagut una democratització de la informació o, si es vol, la informació ha estat sotmesa a un debat constant gràcies a les xarxes.

Per posar un parell d'exemples del que estic dient: la ràpida convocatòria a anar a la Plaça Catalunya per la possibilitat de desallotjament, que va obligar la policia a retirar-se de la plaça, només s'explica per la força que van tenir les xarxes; els casos "Quintana" i "Benítez", paradigmàtics d'aquell moment social, no haurien pogut agafar la força que han tingut, i possiblement ser denunciats, si no fos per les possibilitats que han donat les xarxes socials i la telefonia sense fils, que permet gravacions constants.

Les xarxes i la importància de la difusió del missatge curt (sobretot a través del twitter) també han permès dur a terme campanyes de solidaritat de caràcter antirepressiu i molt creatives que han estat àmpliament difoses.

Una exemple n'és la campanya "Ojo con tu Ojo", que ja he explicat anteriorment. Reprimir la veu i la imatge virtual no ha estat possible, i si la policia ha actuat amb impunitat i de forma violenta, això no ha pogut ser ni invisibilitzat ni silenciats.

El poder polític ha identificat clarament la importància de les xarxes i dels missatges i debats que s'hi creen. Després del fets de la Plaça Catalunya, Puig, en la seva compareixença del dia 8 de juny de 2011 a la Comissió d'Interior, lamentava profundament la mala imatge que es donava del cos policial català i posava l'accent en les mentides difoses sobre els fets d'aquell dia a través dels mitjans de comunicació i les xarxes; en concret, destacava que no s'havien mostrat les imatges d'un grup reduït de violents atacant la policia, unes imatges, però, que ell tampoc aconseguia mostrar. En les seves declaracions després dels fets del Parlament a la Comissió d'Interior del dia 23 de juny de 2011, el conseller reconeixia l'important impacte de l'ús de les noves tecnologies, i remarcava que ampliaven la capacitat de convocatòria, que possibilitaven la projecció i el ressò de la protesta i que donaven lloc a l'existència de nous instruments d'acció col·lectiva contra els operatius policials. Puig tornava a incidir en la difusió d'informacions interessades i falsejades que generaven agitació social i trasbalsos en l'opinió pública. La mateixa Conselleria d'Interior evidenciava, en les seves declaracions, el repte al poder en termes generals que suposaven les xarxes, però també com aquestes xarxes estaven condicionant l'actuació policial.

El seguiment de les declaracions d'Interior en les sessions parlamentàries i als mitjans de comunicació, juntament amb les aportacions del cos policial a les entrevistes, fa patent que l'ús de les noves tecnologies està sent determinant per entendre els canvis d'organització, de funcionament, d'intervenció i de recursos dels antidisturbis del cos dels Mossos d'Esquadra. Les transformacions en les instàncies dedicades a l'ordre públic del cos dels Mossos, en especial l'Àrea de la Brigada Mòbil, prou explicades en el capítol anterior, estan determinades per l'ús de les xarxes, de les gravacions i de la tecnologia sense fils. Del control al carrer al control a les xarxes. Del control dels cossos al control de la virtualitat. Si per als moviments socials, xarxes, imatges i carrer són una constant interconnectada, per a la policia catalana vigilància tecnològica al carrer, increment de la captació d'imatges i vigilància constant a la xarxa han passat a ser una realitat. En paraules d'un dels directors generals de la policia durant aquest període:

En aquest context s'ha produït, a més i també, l'eclosió de les xarxes socials com a element amplificador dels esdeveniments socials. La seva capacitat de capilaritat, de vertebració i de preparació d'informacions –a vegades veraces, moltes vegades tendencioses o falses– han suposat un nou repte també i una necessària revisió en les estratègies de comunicació de la policia i

de les seves previsions en els dispositius (director general de la Policia, Manel Prat Peláez, al Parlament de Catalunya, 2013b, p. 16).

En vista de la deslegitimació que han suposat les informacions i les imatges a les xarxes sobre les actuacions del cos policial, el Departament d'Interior i el cos policial no s'han cansat d'assenyalar que les xarxes han donat lloc a informacions esbiaixades i tergiversades:

Doncs canvia tot el que la societat ha anat canviant: l'ús de la tecnologia, l'ús dels mòbils, l'ús de la xarxa social. Això també ha aportat alhora totes aquelles gravacions i ha portat alhora totes aquelles filmacions de policies, que complint la seva legalitat o la seva ordre que els han donat, t'apareixen en el titular del diari amb la posició i la forma que sigui més perjudicial per a ells i per a la seva imatge. Si hi ha un policia que està..., o si hi ha dos-cents policies que estan intentant recuperar l'ordre públic i n'hi ha tres amb la porra alta, sortiran els tres amb la porra alta. No sortirà ningú amb la porra que estigui picant per sota de les cames. I crec que a partir d'aquell moment s'utilitza aquesta instrumentalització de la policia per determinats interessos que tenen més un caire polític que un caire policial i que s'utilitza més aquesta fórmula de dir: bueno, anem a desprestigiar la unitat de la Brigada Mòbil, anem a intentar-nos carregar una unitat d'ordre públic i aquesta unitat no és necessària (E.22, veure taula 4).

La denúncia de l'abús o la violència dels cossos policials ha estat vista per la mateixa policia com una informació esbiaixada que té com a objectiu instrumentalitzar el cos per defensar interessos polítics concrets. La falta d'autocrítica del cos policial i la negació i la falta d'esforç en la recerca de mesures per al propi control és una característica que mostra la policia, però també, sobretot en el període Puig, el mateix Departament d'Interior. Les possibles mesures de control i supervisió es tracten més com un atac al cos que com a mesures necessàries per tendir a un major garantisme i a una major instauració de l'Estat de Dret.

La importància del paper que tenen les noves tecnologies en la protesta, tant en el discurs com en l'organització, no ha estat únicament captada per la policia catalana. Les reformes legislatives impulsades pel PP també han estat una resposta a aquest fenomen. La nova Llei de Seguretat Ciutadana ha acabat considerant una infracció greu "el uso no autorizado de imágenes o datos personales o profesionales de autoridades o miembros de las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad que pueda poner en peligro la seguridad personal o familiar de los agentes, de las instalaciones protegidas o en riesgo el éxito de una operación, con respeto al derecho fundamental a la información" (article 36-23 Llei de Protecció de la Seguretat Ciutadana). La indeterminació de què pot posar en perill la seguretat personal o familiar

dels agents i les instal·lacions protegides, o de què pot posar en risc l'èxit d'una operació, deixa un marge ampli de possibilitats per controlar i evitar que els ciutadans publiquin les imatges de l'actuació dels cossos de seguretat a la xarxa. Aquesta regulació pot pretendre, doncs, evitar que es pengin a les xarxes imatges d'actuacions policíiques que en poden suposar la deslegitimació o la denúncia.

S'intueix que el poder polític i específicament el policial han entrat en un cert conflicte amb la informació que ha corregut per les xarxes i de vegades amb la que ha aparegut en alguns mitjans de comunicació, un conflicte que ens mostra, si partim d'una anàlisi gramsciana, que hi ha hagut un cert desequilibri entre les institucions de la societat civil i la societat política; és a dir, l'Estat i el seu aparell repressiu. En aquesta etapa no ha estat possible que s'imposés un discurs hegemònic de l'ordre públic que no qüestionés l'actuació de l'aparell repressiu. Els mitjans de comunicació no han tingut prou força per mantenir un discurs hegemònic respecte a l'actuació del sistema penal i, a més a més, s'han vist confrontats per les informacions que sorgien als mitjans no oficials i les pròpies. Això constata que l'hegemonia existent fins ara ha quedat contra les cordes en aparèixer possibilitats i realitats contrahegemòniques, unes possibilitats contrahegemòniques que no tan sols han posat entre interrogants el pensament dominant en relació amb les condicions socials i econòmiques de la societat, sinó també en relació amb el comportament del sistema penal.

La importància de tenir en compte les noves tecnologies i les xarxes socials com a elements determinants en la interacció de l'actuació del sistema penal i l'acció col·lectiva apunta a una línia d'investigació en què segurament és necessari continuar treballant. L'aparició d'aquestes noves formes de comunicació social han obert oportunitats a l'acció col·lectiva, han transformat el sistema policial, i també el sistema penal estàtic, i s'haurà de veure si acaben suposant una oportunitat per al poder de controlar millor o bé si seran un contrapoder constant.

7.5 La repressió com a oportunitat antirepressiva

Com he mostrat amb el relat dels fets, l'ocupació de la Plaça Catalunya i la seva organització ja va marcar un camí diferent respecte al que havia de ser la resposta a la repressió. Des dels fets del 27 de maig de 2011 de la Plaça Catalunya fins a dia d'avui podem parlar d'un canvi de paradigma en el treball antirepressiu i en la defensa dels drets humans a la ciutat de Barcelona (Camps & García, 2015). L'increment d'una protesta que havia aconseguit ampliar el nombre de simpatitzants, participants i organitzadors, és un dels elements cabdals que expliquen el naixement d'un nou arsenal antirepressiu. El canvi de paradigma ha estat possible gràcies a la desconstrucció de l'enemic que sempre fa servir el poder per desprestigiar l'acció dels que protesten. Una desconstrucció aconseguida per l'extensió de

la protesta i per la penetració i la connexió de les seves reivindicacions amb la ciutadania. Si bé els resultats tangibles contra la impunitat policial i els abusos del sistema penal no han estat suficients, la visibilització de la repressió ha estat una realitat:

Jo crec que la visibilització de la repressió ha estat molt més fecunda, molt més positiva, molt més constructiva, que els casos dels agents que hem tingut, perquè els casos dels agents que hem tingut, certament, han tingut repercussió comunicativa, però al cap i a la fi han estat condemnes lleus, que han acabat la majoria amb indults totals o parcials, vull dir, que l'efecte de depuració de responsabilitat ha quedat absolutament neutralitzat, però ja fa uns anys que es parla d'indult, es parla de condicions a comissaria, es parla de condicions als CIE, es parla de condicions en centres penitenciaris, es parla de l'ús antiavalots, es parla de manca d'identificació d'agents, es parla d'ús material antiavalots, es parla de l'opacitat i de la manca de mecanismes interns d'assumpció de responsabilitat d'agents (E.17, veure taula 4).

El treball antirepressiu que s'ha anat generant com a resposta a episodis repressius i que ha permès el sorgiment, per exemple, de la Plataforma Reraguarda en Moviment ha significat una extensió de la lluita contra la impunitat policial i els abusos del sistema penal en altres àmbits. Ho demostra la resposta dels moviments socials pel "cas Benítez" o la força que ha agafat a la ciutat la lluita pel tancament del CIE, la lluita contra l'actuació de la Guàrdia Urbana amb els "manters" o l'èxit de l'emissió del documental *Ciutat morta*. La repressió de la protesta i un context de protesta que ha estat capaç de donar una resposta antirepressiva han permès ampliar la lluita contra els abusos policials i pels drets i les llibertats humanes a col·lectius que Wacquant (2006) o De Giorgi (2006) reconeixen que són diana d'un Estat penal que creix i que són una població que resulta excedentària en les societats postindustrials: els pobres, els exclosos, els que tenen conductes transgressores o les persones d'origen migrant.

La investigació sobre la interacció entre aparell repressiu i acció col·lectiva ha fet patent que el posicionament de diferents actors socials davant de fenòmens repressius és clau per a la continuïtat o no del moviment. És en aquests processos que el moviment pot guanyar posicions favorables, com la capacitat d'ampliació i extensió o com els recursos simbòlics, humans i de difusió de la seva tasca entre altres (Letamendia, 2011; Loverman, 1998). Però aquesta recerca també es fa ressò del fet que són els moviments socials i la seva acció col·lectiva el que pot acabar determinant el posicionament d'altres actors de la societat civil. Casos com el de Quintana o la lluita en pro del tancament dels CIEs, que han quedat explicats anteriorment, són exemple de suma i suport d'organitzacions de la societat civil.

La repressió de la protesta ha permès una millor articulació i el creixement de moviments antirepressius que no tan sols han apuntat a la necessitat de democratitzar l'Estat (Tilly, 2010), sinó que han apuntat a la importància d'establir i complir amb principis garantistes que facin de cuirassa de contenció perquè l'Estat policia (Zaffaroni, 2006) es mantingui limitat. És el mateix marc d'interpretació basat en la idea de democràcia en un sentit ampli, que inclou la idea de control de les arbitrietats de l'Estat, el que ha donat lloc que els moviments socials antirepressius creixessin, utilitzessin la legalitat, denunciessin aquella legislació que consideraven injusta i reivindicessin noves mesures per aconseguir mantenir en peu un Estat de Dret que és el pilar de qualsevol sistema democràtic.

Com ja he dit, la recerca m'ha constatat que la repressió, quan és considerada injustificada i poc legitimada, dóna lloc a processos de "microbolització", formació d'aliances i vincles de solidaritat, d'acord amb Chang (2008), De Nardo (com es cita a González Calleja, 2003) i Opp & Roehl (1990). De fet, aquest no és un aspecte nou en aquest període, perquè això ja es fa latent en l'anàlisi d'altres moviments com el moviment antimilitarista o el moviment okupa. La repressió augmenta solidaritats i vincle que poden enfortir el moviment. El que és nou d'aquest període és l'articulació d'un moviment antirepressiu que ha sabut assenyalar quins eren els abusos de poder per part de la policia i del sistema penal i, per tant, definir quines eren les normes perquè l'Estat de Dret fos real. També és nou en aquest període que la lluita contra la repressió de la protesta ha travessat límit de no només denunciar arbitrietats i abusos en situacions de protesta per passar a denunciar-los en altres situacions. El cas Juan Andrés Benítez n'és exemple paradigmàtic.

Tot i els esforços fets pel moviment antirepressiu, es constata que ni en les estructures, ni en el funcionament, ni en l'organització dels òrgans policials i judicials, s'han produït canvis substancials que ens permetin afirmar que els moviments antirepressius han suposat un dic de contenció per a l' "Estat policia" (Zaffaroni, 2006). En paraules d'un dels entrevistats:

Jo crec que la resposta antirepressiva ha sigut prou intel·ligent i prou organitzada i ha sabut donar-li la volta al discurs oficial, a la versió que es donava des de la policia dels fets que passaven al carrer, però també ha tingut un punt de frustració, o sigui, d'una certa frustració a l'hora de veure que, malgrat generar uns elements informatius i donar la volta a aquest discurs oficial i visibilitzar les eines repressives, donar a conèixer a la població la resta de coses que fins ara no sabien que existien..., malgrat això, no es produeixen canvis ni en l'estructura, ni els operatius, ni en l'existència d'aquestes unitats. O sigui..., una mica la sensació és que hem posat sobre la taula tots els elements que podien potenciar que hi hagués uns canvis i, malgrat això, pel

propi funcionament intrínsec de les unitats, pel fet que tenen una capacitat de lobby brutal en les estructures polítiques, permanentment... En dos sentits, per una banda dient-los, al poder polític: "Nosaltres tenim molta informació i molta capacitat d'incidència en l'opinió pública, perquè controlem el que passa en el carrer, quan hi ha mobilitzacions"; per tant, tens l'eina de depenent de com tu actuis, o de si ho fas amb més zel o amb menys zel, pots provocar efectes no desitjats pel poder polític, i aquesta eina de pressió sistemàtica de "vés en compte perquè faré això o lo altre", té uns efectes. Per una altra banda, el xantatge de dir "nosaltres representem una base social que té molta capacitat i molta incidència electoral, o sigui som 18.000 agents dels Mossos d'Esquadra" (...). Sí que hi ha aquest permanent xantatge de nosaltres tenim una capacitat d'influència en 18.000 famílies de Catalunya i aneu en compte, perquè si nosaltres ens ho proposem, vosaltres electoralment patireu. Aquestes dues línies de pressió són força efectives a l'hora d'aconseguir que el poder polític, malgrat s'ho proposi en algunes ocasions, no tingui capacitat o no s'atreveixi a implementar canvis. Una de les úniques coses que sí que hi ha hagut un canvi real, malgrat la batalla que van plantejar els sindicats de policia i des d'aquest lobby que tenen amb alguns opinadors amb els mitjans de comunicació, va ser el tema de les bales de goma. O sigui, les bales de goma són una victòria del moviment antirepressiu, dels moviments socials, i són un pols de força entre els moviments i els sindicats de policia, i aquest pols el perden els sindicats (E.29, veure taula 4).

7.6 Les dificultats de construcció de l'enemic com a variable determinant de la relació entre acció col·lectiva i sistema penal

En el període analitzat, es denota, amb l'anàlisi del discurs dels responsables del Departament d'Interior i del cos policial català, una important dificultat per definir qui és el responsable de la protesta, és a dir, quines persones són les responsables de protestar fora del que el poder considera la legalitat. La legitimació social aconseguida pel 15-M va implicar importants dificultats per etiquetar els que protestaven:

Realment jo crec que des d'una certa ideologia policial, molt emparada en el conseller Felip Puig, però també alimentada des d'abans, hi ha hagut tota una consideració d'una espècie de subpersones en algunes categories socials: els migrants, els okupes i una mica per extensió, que ja no se sap molt bé on està la frontera, un sector radical-anarco, que d'alguna manera..., que després van acabar molt despistats, "en el fondo es casi

divertido"... Per què van acabar molt despistats? Quan alguns d'ells van començar a crear un diari important, i que a dia d'avui és important, com "La Directa", i algú passa a un partit polític i passa a ser un parlamentari, no poden amb el tema i, clar, una altra vegada, com sempre ha passat, no se sap molt bé ni qui és l'okupa ni on està el límit del moviment, i apareix aquesta impossibilitat d'estar etiquetant (E.26, veure taula 4).

L'entrada a les institucions de partits polítics i persones vinculades als moviments socials, a partir del 2012, seria l'expressió última d'aquesta dificultat d'etiquetar, de delimitar qui és l'enemic del poder, i de fer que l'etiquetatge tingués uns efectes reals en l'opinió pública. Però és al llarg de tota aquesta etapa que trobem canvis en els discursos del Departament d'Interior per definir qui són els que protesten. La dificultat discursiva del poder porta com a conseqüència que l'actuació del sistema penal quedi molt poc legitimada i d'aquí s'explica el sorgiment i l'articulació d'assemblees i plataformes que denuncien la impunitat policial i els abusos del sistema penal. Uns actors socials amplis que compleixen els paràmetres socials establerts (treballadors, hipotecats, estudiants, etc.) i uns moviments socials que, a més a més, han estat capaços de generar un discurs desestigmatitzador de si mateixos, expliquen la dificultat d'estigmatització amb què s'ha trobat el poder.

Davant del moviment estudiantil contra el Pla Bolonya, el poder polític i alguns dels rectors de les universitats catalanes van fer referència a una minoria estudiantil i es va parlar que en el moviment s'hi havien introduït persones que no estudiaven a les universitats. Enfront d'un moviment que era difícil d'estigmatitzar per la seva condició d'estudiant, el poder va adoptar aquesta estratègia per desprestigiar les reivindicacions plantejades. La segona legislatura del Tripartit, amb Saura com a conseller d'Interior, acabava amb l'episodi del desallotjament del Banc Banesto, a la plaça Catalunya. Saura, en el seu discurs, separava els organitzadors i convocants de la vaga (els sindicats majoritaris) dels grups antisistema, violents, radicals i minoritaris, que havien provocat els aldarulls i que condemnava. Un govern més a l'esquerra parlamentària que els anteriors de CiU acabava assumint un discurs d'ordre públic propi de la dreta.

En el període del conseller Puig, enfront dels successos de "La Casa de la Vaga", al gener de 2011, es feia referència als anarquistes, als independentistes, als okupes i als radicals. El "repertori d'acció col·lectiva" escollit, l'ocupació, permetia fer ús d'aquelles etiquetes que tan s'havien utilitzat per desprestigiar els moviments resistents a la ciutat. Però el 15-M i l'ocupació de la Plaça Catalunya obligava el poder polític a fer un gir important en aquest sentit. El conseller d'Interior, en les seves intervencions en comissió parlamentària per avaluar el desallotjament de la

Plaça Catalunya, es veia obligat a deixar de considerar els alternatius i els antisistema com a problema i per això posava l'accent en els violents:

No sé si... La culpa del que va passar, diguin el que diguin alguns, la tenen els violents. Ni la policia, ni el conseller, ni els manifestants, ni els alternatius, ni els antisistema (conseller d'Interior, al Parlament de Catalunya, 2011c, p. 28).

Sempre he intentat discernir entre els manifestants, els "indignats", els concentrats a la plaça Catalunya, i els violents. Els nostres informes ens ho permeten, i sabem quants hi han intervingut, d'aquests moviments, no només alternatius i antisistema, que és una opció ideològica, sinó també dels radicals i dels violents, com a moderadors, com a impulsors d'assemblees, com a acords; més d'una cinquantena al llarg d'aquests dies (conseller d'Interior, al Parlament de Catalunya, 2011c, p. 28).

El poder intentava discernir entre ideologia i comportament. La violència es posava al centre com el problema principal al qual calia fer front i com a element que justificava transformacions importants en el sistema policial. Però el desallotjament del Rectorat del març de 2009 i el desallotjament de la Plaça Catalunya eren els primers episodis que posaven el poder en serioses dificultats a l'hora de posar etiquetes clares que justificuessin l'actuació del sistema penal. Les fronteres entre moviments socials i ciutadania en general cada cop eren menys definides. Les fronteres entre els suposats enemics del poder i la resta, la ciutadania amiga del poder, es difuminaven:

Jo crec que, a Bolonya, veure estudiants d'universitat apallissats, o sigui, el generar empatia, o sigui, el jo sentir empatia cap a tu que ho estàs patint té molt a veure amb sentir-me proper. Moltes vegades, quan passava això, és que eren els antisistema, eren els no sé què... Tot això crec que s'ha desfet d'alguna manera, perquè les etiquetes cada vegada estan menys..., és tot una mica més líquid; això fa que hi hagi menys barreres entre els moviments socials i la resta de la ciutadania, i també que tothom és una mica més antisistema, d'alguna manera, i tothom es veu més en una manifestació (...). Va passar lo de Plaça Catalunya, en directe, gravat, i tothom ho va veure i tothom ho va sentir i tothom ho ha percebut. I a partir d'allà hi ha hagut un canvi, i per això una simpatia molt més important (E.12, veure taula 4).

Davant dels fets del Parlament, al juny de 2011, en canvi, Interior tornava a fer referència a la ideologia dels manifestants. Es parlava de grups antisistema que eren violents i que s'aprofitaven de la presència massiva de persones que volien fer ús dels seus drets de protesta i de manifestació; a més es deia que estaven connectats internacionalment. Fins i tot, l'endemà

dels fets, el president de la Generalitat de Catalunya, en seu parlamentària, feia referència a una situació de *kale borroka* organitzada per gent d'extrema violència. La fèrria defensa de la institució parlamentària com a representant de la democràcia facilitava posar etiquetes ja molt utilitzades que, a més a més, ens acostaven al dret excepcional. Si bé s'intentava separar els grups antisistema violents del moviment 15-M, el conseller d'Interior, a la comissió parlamentària del 23 de juny de 2011, feia referència als indignats com una "tropa d'infanteria" i, tot i remarcar que no volia criminalitzar ningú, el conseller deia:

I jo no criminalitzo la gent que aixeca la mà, però és veritat que hi ha gent que abans tirava la pedra i amagava la mà, i ara hi ha gent que agredeix, que tira la pedra, i que quan es veu enfocat aixeca la mà. I n'hi ha, i hi són (conseller d'Interior, Felip Puig Godes, al Parlament de Catalunya, 2011e, p. 23).

I remarcava que la investigació sobre els fets del Parlament no s'obria únicament per als que havien dut a terme actes violents o havien comès agressions, sinó també per a aquells que n'havien promogut l'organització.

Però, conscient que la criminalització de l'episodi de protesta del Parlament no havia tingut els resultats esperats i sabent que el moviment no estava debilitat, feia èmfasi que era necessària la col·laboració ciutadana en la condemna i la persecució de la violència:

(...) I hauria de sorgir la col·laboració ciutadana per identificar-los i detenir-los. I s'haurien d'acceptar els càstigs que els imposin els tribunals.

Expressions com "està malament la violència, però en el fons tenen raó", "es van passar, eh?, es van passar, però tres mesos de presó..., potser no n'hi ha per a tant", no haurien de sentir-se. I, en canvi, les escoltem (conseller d'Interior, al Parlament de Catalunya, 2011e, p.6).

La demanda de col·laboració de la ciutadania en la persecució dels violents ha estat una constant d'aquest període. L'exemple més paradigmàtic en va ser la web d'identificació ciutadana que Interior va obrir després de la jornada de vaga del 29 de març de 2012 i que havia de servir per ajudar el cos policial a identificar persones que havien causat desordres públics.

La vaga del 29 de març de 2012, com ja he explicat en aquest capítol, va significar un important canvi en l'estratègia del sistema penal. Interior feia referència a grups violents i a la imbricació de persones estrangeres en els moviments socials. Però les declaracions d'alts càrrecs de la policia catalana, com he demostrat, i del mateix conseller d'Interior, apel·laven a actors socials molt més amplis. S'amenaçava tots aquells actors que sabien molt bé que havien agafat força a partir del 15-M, i que no tan sols eren

creadors d'acció, sinó també d'un discurs contrahegemònic que podia ser cada vegada més hegemònic. Com s'ha vist, diaris, revistes, assemblees i intel·lectuals es posaven en el punt de mira.

En l'informe de gestió de l'ordre públic a Catalunya que Interior entregava a la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses es feia referència a col·lectius revolucionaris que aprofiten les grans mobilitzacions i s'insereixen en els moviments socials per posar en pràctica la seva pròpia estratègia. Segons l'informe, "assumeixen diverses causes de lluita, que engloben conflictes laborals, socials, universitaris, etc., per intentar generar una situació de tensió i crispació social permanent, utilitzen la conflictivitat social i laboral com una eina per assolir els seus objectius i radicalitzen les manifestacions i provoquen enfrontaments amb la policia per generar la sensació de l'existència d'una 'repressió policial gratuïta', creant afinitat amb les tesis antisistema" (Departament d'Interior, 2013b, p. 13-14). L'informe imputava als "grups revolucionaris" diverses mobilitzacions: durant l'any 2008, una sèrie de manifestacions de solidaritat amb la "revolta grega" a Barcelona, que van acabar amb conflictes amb la policia; el 2010, una estratègia per congregar un gran volum de persones i induir que l'estat d'ànim propici de la jornada de vaga general del 29 de setembre donés lloc a nombrosos incidents; episodis de violència a la zona alta de la ciutat de Barcelona en la manifestació alternativa de l'1 de maig de 2011; la ingerència en el moviment 15-M que es va fer evident en l'intent del setge al Parlament del 15 de juny de 2011, i la ingerència en la vaga general del 29 de març de 2012, en què les seves accions van seguir mètodes de guerrilla urbana, com llançament de artefactes incendiàries, barricades i incursions en determinats edificis per incendiar-los i causar danys importants. El concepte revolució i col·lectiu revolucionari era nou i a Interior li permetia definir qui eren els violents.

Tot i els esforços del poder de separar els violents dels que protestaven legítimament, la criminalització i estigmatització que va patir la PAH, sobretot del govern espanyol, arran de la campanya "Hi ha vides en joc", que assenyalava els polítics amb els "escratxes", posava en evidència que l'intent de configurar un enemic també es produïa amb aquells que no feien cap ús de la violència. A més a més, en el cas de la PAH, es va fer ús dels termes "nazisme", "totalitarismes" i "ETA", per estigmatitzar-ne la protesta. Règims d'excepcionalitat i fenòmens socials que havien portat al desenvolupament d'una legislació excepcional servien per avisar de com de sever podia arribar a ser el sistema penal.

La legitimitat del moviment i la seva capacitat de desconstrucció del discurs criminalitzador, gràcies a poder-se presentar com a persones del dia a dia afectades per la crisi, i a la capacitat de criminalitzar els responsables de la crisi i la seva gestió i d'autoanomenar-se amb els noms creats pel poder per

estigmatitzar i criminalitzar (destaca l'assumpció del concepte "antisistema" o com les persones grans organitzades es van autoanomenar "iaiosflautes", en referència als "perroflautes"), deixaven el poder absolutament desarmat.

L'anàlisi dels diferents adjectius que havia anat utilitzant el Departament d'Interior al llarg del període denoten la dificultat amb què topava per delimitar qui són els que protesten i qui són els que protesten que cal perseguir, i demostren els obstacles que troba el poder a l'hora de criminalitzar un moviment. El cas de la PAH i la capacitat d'altres moviments de capgirar el discurs, i que això tingués un ressò social, acaben d'explicar les dificultats de configuració de l'enemic per part del poder polític.

La vaga del 14-N de 2012 i el "cas Quintana" demostraven definitivament que el poder no havia tingut capacitat de criminalitzar els moviments que havien anat agafant força durant aquest període. L'estratègia antirepressiva que es va desenvolupar per denunciar la pèrdua d'un ull soferta per l'Ester, les dificultats del poder de dibuixar qui era l'enemic, però sobretot que l'Ester no casés amb l'estètica, l'edat i el sexe de la imatge construïda del violent, l'okupa, l'alternatiu i l'antisistema, el posava contra les cordes.

A més a més, el fet de ser dona permetia que la construcció de l'Ester com a víctima fos més fàcil, i això deixava molt poc marge al poder polític per construir un discurs que li atorgués responsabilitat dels fets. Com he mostrat en el marc teòric, la criminologia feminista ens aporta consideracions de gran rellevància que donen compte de com els rols de gènere expliquen per què es delinqueix o no es delinqueix, de quina és la construcció social sobre qui és la dona que delinqueix i de quin tracte li deparen les institucions penals (Juliano, 2011). En el "cas Quintana", la construcció de l'enemic i del culpable, molt més basada en la figura masculina, va tenir de ben segur un pes en el fet que, en el cas de l'Ester, el poder no pogués fer servir un discurs criminalitzador que el deslliurés de la seva responsabilitat respecte als fets. El Departament d'Interior i el cos policial van fer referència diverses vegades a accions violentes dels manifestants que podien explicar la pèrdua d'un ull de l'Ester, però mai van poder atribuir cap actitud i actuació a la mateixa Ester que pogués desconstruir la idea que havia estat víctima. Un discurs, el de responsabilitzar l'altre per violent, que sí que havien fet servir en ocasions anteriors.

El documental *Ciutat morta* i el seu impacte social era paradigmàtic, perquè ja no era només la demostració que al poder polític li era difícil construir un enemic, sinó que demostrava que la ciutadania quedava impactada davant d'un documental que mostrava com, gràcies a la construcció de l'enemic a la ciutat de Barcelona (l'okupa, l'alternatiu, la lesbiana, l'antisistema...),

s'havia comès una important lesió de drets i garanties processals. Una lesió de drets que acabava amb un suïcidi.

La recerca em demostra que, si bé el poder tendeix a etiquetar i adjectivar de manera negativa aquella protesta que planteja interrogants a l'ordre social establert, el seu discurs sobre l'acció col·lectiva queda totalment modulada per la força i la legitimació del moviment, i per la capacitat discursiva de descriminalització que sigui capaç de comunicar.

Per tancar aquest apartat, no puc deixar d'apuntar que la recerca considera que, en l'estratègia d'investigació policial dels serveis d'intel·ligència, sembla que s'han destinat molts més recursos a investigar col·lectius determinats de la ciutat que han estat constantment criminalitzats. Es tracta de col·lectius lligats a l'anarquisme i el moviment okupa. A través de les entrevistes, es pot intuir, per exemple, que molts dels detinguts per fets com la protesta "Aturem el Parlament" eren persones ja organitzades abans de l'aparició dels moviments 15-M en el si dels moviments socials de la ciutat de Barcelona, sobretot l'anarquisme. Això passava segurament perquè eren persones investigades per la policia catalana, perquè ja havien estat detingudes o pel possible ús de fitxers il·legals:

Se'ns va engatillar a nosaltres enlloc de la gent menys organitzadora per diversos motius: un, segurament som més fàcils d'engatillar nosaltres; dos, si engatilles tot de gent negra amb una moguda del 15-M, de pas et carregues tota una part de la credibilitat del 15-M... Som més fàcils d'engatillar, perquè, segurament, en els fitxers que manega la Divisió d'Informació, hi sortim a més llocs que no pas gent que no fa accions tant arriscades de carrer. La majoria de vegades que t'identifiquen són en mogudes una mica conflictives, quan ells ja s'esperen que ja hi haurà conflicte, posem pel cas els 12 d'octubres (E.6, veure taula 4).

O van a buscar el que ells consideren el pitjor dels elements per intentar que tothom vegi en allò només el pitjor dels elements i d'aquesta manera carregar-se una miqueta... Si tu fas veure que "hemos cogido a veinte anarquistas peligrosos que la estuvieron liando el 15 de junio del 2011, porque ya sabéis de que va el 15-M, que está todo lleno de anarquistas peligrosos"... Jo crec que d'aquí en podien treure un discurs potent per intentar-se petar el 15-M (E.6, veure taula 4).

Vam ser nosaltres perquè estem fitxats la majoria de nosaltres, si no legalment, perquè ja ens havien detingut, il·legalment..., perquè ja feia temps que formàvem part de moviments socials i després perquè hi havia un interès de divisió de bons, de dolents, de qui fa les coses bé, de qui les fa malament, aquest punt

d'intentar distingir entre elements digue'm-ne... La Tura, per exemple, deia: han detingut els vint violents, o sigui, aquell dia tot va anar fantàstic, la gent era cívica, meravellosa i han fet aquest acte quirúrgic de detenir les vint persones que es van comportar malament, i això ho va repetir el dia del judici, exconsellera d'Interior, jo crec que el seu anàlisi era aquest. Això portava al discurs aquest "d'allà hi ha elements violents que s'infiltraven dins moviments socials més amplis i aquests elements violents fan això". No ho van aconseguir, perquè jo crec que a nivell públic era tant bèstia del que se'ns acusava que no era possible, però jo crec que una de les coses era aquesta. (E.4, veure taula 4).

Hi ha un programa de Telemadrid que va fer un reportatge sobre nosaltres en concret, jo no sortia; a més quan em van fer la fitxa policial els hi vaig somriure i a la fitxa policial surto somrient... Aleshores van fotre la foto de la fitxa policial de gairebé tothom i van fer un documental on bàsicament el que ens tractaven era de terroristes, "que si este tiene 27 antecedentes penales, el otro ha estado en un juicio por terrorismo, anarquista, el otro también tiene varias agresiones contra agentes de la ley", i van fer un reportatge de vint minuts de Telemadrid (E.6, veure taula 4).

Aquest tipus de detencions permetien reforçar la idea, propulsada i repetida, que, en el 15-M, s'hi infiltraven individus pertanyents a grups radicals, amb la qual cosa es reforçava la idea que les formes de protesta més desobedients o amenaçadores per al poder són responsabilitat d'uns quants, als quals és important no donar cobertura. Per falta d'accés a la informació, no he pogut aprofundir sobre si els serveis d'intel·ligència dels Mossos d'Esquadra fan més incidència en alguns col·lectius de la ciutat i queda per a una investigació futura comprovar el que aquí apunto com una primera aproximació a la qüestió.

7.7 Un Estat penal creixent, però que s'atenua

El desallotjament de la Plaça Catalunya, el 27 de maig de 2011, va ser un punt d'inflexió de suma importància per al cos dels Mossos d'Esquadra. Els fets relacionats amb la protesta del Parlament del 15 de juny també van tenir un important pes per comprendre la transformació del cos policial; més tard, la vaga del 29 de març de 2012 mostrava clarament, en el marc català i de l'Estat espanyol, un gir en l'àmbit d'intervenció penal pel que fa la protesta:

És un punt d'inflexió de tot [referint-se als fets de la Plaça Catalunya]. La violència que es va viure allà, per part dels manifestants als Mossos, va ser bestial. No hi ha imatges d'això.

Hi ha imatges de coses al revés. Van estar a punt de linxar molts mossos. Clar, però si la gent no ho veu, jo podré dir el que vulguin. Allà vam veure que necessitàvem crear un grup de càmeres, per exemple, o que havíem de tenir controlades les xarxes socials (E.21, veure taula 4).

Jo crec que en Puig i CiU canvien la forma d'actuar perquè perden, o sigui, a la plaça el 27 i el 28 de maig perden, o sigui, per golejada, perden la batalla física, són incapaços de conservar la plaça, no poden, si no obren foc real, no podien, i la gent estava decidida. La gent després de molts anys del moviment antiglobalització ja tenia una experiència, la gent no corria, hi havia un nucli de gent que no corria, que es plantava davant, que deia: "No, hem d'avançar." I la poli si la gent està decidida, si no recorre al foc real, no pot guanyar, no poden, no poden... (G.2.3, veure taula 2).

Efectivament, es van fer canvis de gran rellevància en el cos policial, canvis que, segons la capacitat d'accés a la informació que he tingut i com he explicat en el capítol 6, estan relacionats amb l'Àrea de Brigada Mòbil i amb el naixement de l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa. Les dificultats d'accés a la informació d'altres àrees com la Comissaria General d'Informació, per la falta d'informació pública i per la denegació de l'entrevista amb els seus comandaments del Departament d'Interior, no em permeten acabar de completar com han estat aquests canvis en tot el cos policial. Però les paraules d'un dels comandaments policials entrevistats indiquen la rellevància del canvi que acabo d'apuntar sobre el cos policial:

Ja et dic potser l'evolució més important que s'ha fet en el cos dels Mossos d'Esquadra de la Generalitat en ordre públic, en els últims anys. Ha sigut un canvi que, vamos..., que, si mirem, no crec que s'hagi produït un canvi tan dràstic en els últims cent anys jo diria. La millora... La millora en tot: la comunicació, la manera de gestionar, l'ús dels recursos... Ha sigut una revolució (E.19, veure taula 4).

El conseller d'Interior, en les seves compareixences a la Comissió d'Interior en relació amb el desallotjament de la Plaça Catalunya i amb els fets del Parlament, el 8 de juny de 2011 i el 23 de juny de 2011, respectivament, feia diverses referències a la necessitat que la policia catalana dugués a terme importants modificacions en el seu si. Feia referència a la necessitat d'establir els procediments per obtenir i difondre imatges que donessin una versió més completa de qualsevol actuació policial i plantejava la possibilitat de dotar de microcàmeres alguns dels agents antiavalots. També es referia a la creació d'una unitat específica per investigar i buscar proves contra els violents, per intentar garantir-ne la condemna en el judici; a una més

àmplia coordinació amb la fiscalia; a la necessitat d'establir nous mecanismes d'actuació preventiva contra els violent, i a la necessitat de reforçar els protocols d'actuació de l'Àrea de la Brigada Mòbil. A més a més, ressaltava la importància de treballar en el desenvolupament de la mediació, i parlava de la necessitat no tan sols d'actuar en el mateix moment contra les faltes administratives i els il·lícits penals, sinó també després de l'episodi de protesta i, per tant, accentuava la necessitat de millorar els mecanismes d'identificació de les persones i de fer més ús de la sanció administrativa. Puig remarcava que es seria molt més proactiu en la persecució dels il·lícits penals o de les faltes administratives per dur a terme sancions exemplars i perquè ningú quedés impune. En la valoració dels fets del Parlament davant de comissió parlamentària, el dia 23 de juny de 2011, el conseller d'Interior afirmava que érem en un nou ordre social i econòmic que implicava nous mètodes de violència urbana i que, per tant, es feia necessari trobar noves fórmules policiaques que superessin el manteniment de l'ordre públic tradicional. Al setembre del mateix any, Interior ja anunciava que els agents de la BRIMO anirien equipats, a partir del 2012, de càmeres de vídeo als casc o la solapa per enregistrar imatges i poder instruir els atestats de les persones que agredeixen la policia i actuen de manera irregular, unes càmeres que també havien de servir per transmetre imatges en directe.

Les transformacions proposades per Interior de funcionament i actuació dels Mossos d'Esquadra, que ens acosten a un model policial d'incapacitació estratègica, com ha quedat degudament explicat al capítol 6, han de permetre tenir un control del que pot passar, del que està passant *in situ* i del que ha passat. El control de les xarxes socials abans de la protesta i durant el seu transcurs, i l'ús de les filmacions, apareixen com a elements fonamentals de les noves estratègies policiaques. Si bé el sistema policial continuarà fent ús de la violència, en alguns dels episodis de protesta farà servir aquests nous mètodes que, amb l'excusa de controlar els violents, li facilitaran tenir més control dels activistes socials i poder intervenir no tan sols *in situ*, sinó posteriorment, amb la denúncia d'aquells que suposadament han comès delictes. Sembla, doncs, que la deslegitimació que viu el cos policial no el portarà a reduir la capacitat de control de la protesta, sinó que, per contra, continuarà creixent, però amb la intenció de fer servir una severitat més atenuada, amb una més gran capacitat de càlcul i més racionalitat. En paraules d'una de les implicades en el moviment 15-M:

Jo des del 2008 fins al 2014, crec que des del 2008 fins al 2011, hi havia una repressió que era més clàssica, mobilitzacions de Bolonya, totes doncs dispositius policials, manifestacions, desallotjament de Rectorat, un tipus de repressió que donava ales al moviment... Aleshores un tipus de repressió que sí que va alimentar, bueno també va fer mal, però va alimentar, va

cohesionar i va donar sentit al grup. El 15-M això també va passar a la plaça, el 15-M apareix perquè intenten desallotjar Madrid, i a les places de tot l'Estat espanyol la gent es torna com molt loca i comença a ocupar places, però va començar un altre cicle repressiu i jo crec que molt clar, que és..., ja va passar quan es va intentar desallotjar la plaça, que el discurs era anem a netejar, la criminalització de la dissidència vinculada a la neteja, com aquesta eficiència tècnica, aquesta neutralitat professional de dir: "Anem a netejar, no volem desallotjar." Recordeu? I a partir d'aquí comença aquesta criminalització de la dissidència que acaba amb la criminalització de la pràctica política (G.3.6, veure taula 2).

Quedava ben clar que, encara que l'Estat penal es podia atenuar, no s'aturava. Una gran quantitat de casos relacionats amb la protesta, judicialitzats; un model policial d'"incapacitació estratègica", que s'imposava de forma definitiva amb l'aprovació de les conclusions de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses; dos judicis en casos de gran ressò social com els de Quintana i Benitez, en què la policia quedava impune; una forta repressió pels fets de Can Vies, i l'aprovació d'una legislació més restrictiva amb la protesta –la nova Llei de Seguretat Ciutadana i la modificació del Codi Penal–, indicaven que l'Estat penal no perdia força mentre es continuava deixant debilitar l'Estat social. L'austeritat i la desposseïció de recursos semblen anar agafant espai, tot i l'alt "cicle d'acció col·lectiva" que hi intentava posar fre. La repressió semblava que anava tenint un paper clau perquè la desposseïció fos realitat.

8. Conclusions

En aquest capítol he fet una descripció detallada dels episodis repressius més destacables d'aquest període. Aquesta descripció ha inclòs l'explicació pròpiament dels fets i gràcies al seguiment de la premsa, la lectura de les sessions parlamentàries dedicades a la qüestió de la protesta i l'actuació del sistema penal, i en concret el policial, he pogut fer visible quina ha estat la interacció que hi ha hagut, discursiva i a través dels esdeveniments, entre sistema penal i l'acció col·lectiva dels moviments.

La recerca i l'anàlisi de les dades recollides m'han portat a definir quatre moments d'interacció entre moviments socials i sistema penal. El primer moment s'ha centrat en la repressió del moviment estudiantil anti-Bolonya i ha introduït la primera vaga general d'aquest període, la del 29 de setembre del 2010. Aquest és un període en què demostro que s'ha iniciat un nou "cicle d'acció col·lectiva" que comença a indicar que els moviments socials al carrer plantegen clars interrogants a la gestió de l'esquerra parlamentària pel que fa a la política pública, però també a la gestió de l'ordre públic i a

com intervenir enfront de la protesta. Un període que comença a mostrar formes d'acció col·lectiva i uns marcs de significat que aniran agafant força sota el paraigua de nous moviments pels drets socials i contra l'austeritat. La repressió apareix com una variable revulsiva per al moviment i les reaccions pel que fa a l'actuació de la policia indiquen l'afebliment del Tripartit. El segon moment que defineixo és el d'una Conselleria d'Interior comandada per la dreta catalana de CiU, que fa una fèrria defensa del cos policial, que promulga la retirada de mecanismes de control de les possibles arbitriats policials i que mostra "tolerància zero" amb determinades formes de protesta. Una conselleria, però, que aviat queda deslegitimada per l'actuació policial contra l'ocupació de la Plaça Catalunya del moviment 15-M, que en pocs dies, i de manera espontània, agafa força a tot l'Estat espanyol. La deslegitimació per l'actuació policíaca implica que Interior i els Mossos d'Esquadra hagin de fer importants replantejaments de com actuar i de com fer ús de formes de control de la protesta més atenuades, encara que no per això menys vigilants i més severes. És en el tercer moment que defineixo on demostro que la criminalització construïda sobre la idea que s'ha atacat la màxima institució parlamentària amb la protesta "Aturem el Parlament" i la criminalització per l'ús de la violència dels manifestants durant la jornada de vaga del 29 de maig de 2012, permeten al govern català, i també al govern de l'Estat espanyol, implantar mesures policials, judicials i fins i tot legislatives que contenen l'excepcionalitat. La por i la persecució es posen en el centre de l'escena. En quart lloc, defineixo un últim període en què la qüestió repressiva entra en discussió en seu parlamentària, amb la formació de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses, i es fa present en seu judicial amb gran expectació social i mediàtica. El cas de l'Ester Quintana és fonamental en aquest sentit. Finalment, faig un apunt sobre com l'afebliment del "cicle d'acció col·lectiva", que en part s'explica pel sorgiment i l'entrada de noves formacions polítiques que recullen el llegat del 15-M i dels moviments que el precedeixen al Parlament i als ajuntaments, planteja reptes i interrogants de com encarar la qüestió de la seguretat i el control social punitiu, encara que no sigui pròpiament en l'àmbit de la protesta. També apunto que la repressió sembla haver-se dirigit una altra vegada contra col·lectius tradicionalment molt estigmatitzats a la ciutat de Barcelona, com el moviment anarquista i les cases "okupades".

Gràcies a tot aquest anàlisi, faig patent que la repressió i les reaccions a la repressió són reflex i indicador del moment en què es troba el "cicle d'acció col·lectiva". És a dir, la interacció entre actuació del sistema penal i l'acció col·lectiva dels moviments socials –sigui una interacció en l'espai públic o discursiva– és l'expressió de processos socials més amplis que es donen en el "cicle d'acció col·lectiva".

La repressió, la detecto també com una oportunitat política per a l'acció col·lectiva i com a restricció d'aquesta mateixa acció. En termes generals, la recerca descobreix que la repressió actua com a revulsiu de l'acció col·lectiva, però també pot generar de vegades sensacions de por, persecució i de cost personal i col·lectiu prou alt, que facin disminuir l'acció col·lectiva en quantitat i en participants o que provoqui canvis importants en els "repertoris d'acció col·lectiva". Amb tot plegat, m'aproximo a la idea de la repressió policial al carrer o la criminalització discursiva com a afeblidores del moviment, sobretot quan hi ha la judicialització de la protesta. L'ús de l'excepcionalitat, de mesures cautelars com la presó, les condemnes amb què amenacen les acusacions i els temps d'espera que comporten els processos judicials poden tenir un paper clau en l'afebliment i la desarticulació dels que protesten. Alhora, la recerca sembla apuntar que l'actuació policial, que es significa com a amenaçadora perquè indica la possibilitat de detenció i intervenció judicial (detencions als domicilis i amb caràcter espectacular i la possibilitat d'identificacions constants), també pot ser un element de desmobilització.

El que sí que sembla indicar la investigació és que la repressió té poc efecte en els moments culminants del "cicle d'acció col·lectiva" i que, si l'activitat repressiva es fa en la fase ascendent del cicle, és molt probable que la mateixa repressió provoqui un increment de l'activitat d'oposició. Així, doncs, el moment del "cicle d'acció col·lectiva" sembla convertir-se en una variable fonamental per explicar l'impacte de la repressió.

Però són segurament els marcs d'interpretació i de significat del 15-M, i dels moviments que el precedeixen i que el segueixen, els que expliquen com el moviment s'enfronta amb la repressió. La resignificació de la paraula democràcia, que inclou el control de les arbitrietats del poder, permet fer la denúncia de la violència i la impunitat policial i de la severitat penal. Resignificar el concepte de democràcia i posar-lo en el centre permet que el moviment faci ús del dret per denunciar situacions d'abús del sistema penal, per exigir un dret que no es compleix, per denunciar un dret que no es considera legítim i per fer propostes de noves mesures. L'acció col·lectiva d'aquest període juga un joc de forces que no tan sols obliga a plantejar i debatre sobre mesures democratitzadores en termes generals, sinó que obliga a plantejar i debatre mesures garantistes i de contenció de l'"Estat policia", en termes de Zaffaroni (2006). La forta identitat del moviment 15-M, en un inici, i dels moviments que el precedeixen també és una variable clau per explicar la seva resistència enfront de la repressió. Una resistència que no s'explica pel que passa als carrers, sinó per una articulació antirepressiva que ha aconseguit traspasar els marges del moviment per penetrar en les consciències de la ciutadania. Un moviment que ha actuat per diverses vies: l'espai de les xarxes i la imatge han estat fonamentals, però també la via judicial o l'entrada de les seves propostes en seu parlamentària. Aquesta articulació antirepressiva ha anat creixent i no tan

sols ha estat capaç de denunciar l'abús del sistema penal respecte als qui protesten, sinó respecte a altres situacions o respecte a col·lectius vulnerabilitzats, com serien les persones migrants, o per persones que el poder polític ha anat construint com a "enemics" a la ciutat de Barcelona: okupes, alternatius, antisistema, *perroflautas*, etc.

Les possibilitats que donen les xarxes per comunicar-se a l'instant i la telefonia sense fils que permet captar ràpidament imatges en directe també han tingut un paper clau en la denúncia de la violència policial al carrer i en el fet de poder dur a terme campanyes efectives antirepressives o d'establir unes comunicacions ràpides sobre com fer enfront de la intervenció policial i com a expressió de la solidaritat enfront la repressió. Tots aquests mitjans es presenten com un element explicatiu fonamental per veure com la denúncia de la severitat penal s'ha posat amb més força que mai en l'agenda pública i política. De totes maneres, s'ha de ressaltar que han estat sobretot uns nous marcs de significat, sobre els quals els moviments d'aquest període s'han recolzat, els que tenen un gran pes explicatiu de com ha reaccionat l'opinió pública. Es descobreix que, si bé la posició de l'opinió pública és fonamental per explicar la interacció entre repressió i acció col·lectiva, allò que és destacable del moment social analitzat és que el marc de significat dels moviments ha estat capaç de superar el que semblava que havia de dominar en l'opinió pública i els mitjans de comunicació.

Les dificultats del poder per definir qui són els que protesten també ha actuat com un element limitador de la criminalització del moviment i de l'explicació i justificació de l'actuació del sistema penal. Un moviment ampli que penetrava en el si de ciutadania dificultava la definició del que protesta com a "enemic".

En definitiva, els moviments socials en aquest període han estat capaços de denunciar els abusos i arbitriarietats del sistema penal, de descriminalitzar-se discursivament i de reivindicar que la protesta era un dret fonamental. Han posat, doncs, certs límits i contencions a l'Estat penal, però aquest no s'ha retirat, i, si bé en algun moment ha buscat formes més atenuades per no mostrar-se violent davant de la ciutadania i ha integrat algunes reivindicacions dels moviments socials, no ha deixat d'actuar ni de créixer en severitat.

Finalment, en aquest capítol considero que la interacció de la variable repressió i la seva interacció amb l'acció col·lectiva s'ha d'entendre en un context determinat. Les aportacions marxistes que han establert relacions entre l'aparell repressiu i aquelles institucions "auxiliars" encarregades de la transmissió d'ideologia semblen ser fonamentals per entendre que, en un context en què el malestar social i les sensacions de privació s'han fet evidents, les idees hegemòniques no han estat integrades fàcilment per la població. La recerca obre possibilitats per continuar investigant, mitjançant

diferents casos, com la pèrdua d'hegemonia del poder condiciona l'actuació de l'aparell repressiu.

Si amb la recerca apunto que m'ha estat útil agafar elements de la teoria de l'estructura d'oportunitats polítiques, de la teoria de les estructures de mobilització de recursos i de la teoria sobre la formació de les identitats culturals i dels interessos col·lectius, per comprendre la interacció entre sistema penal i acció col·lectiva dels moviments socials, la investigació futura em pot permetre veure si la utilitat d'una teoria o una altra pot ser més rellevant. I, per tant, determinar si alguna de les tres té un potencial major per entendre la lògica d'interacció entre acció col·lectiva i sistema penal.

CAPÍTOL 8. Conclusions

1. Introducció

La recerca que he presentat ha tingut com a objectiu estudiar l'actuació del sistema penal estàtic i dinàmic enfront de l'acció col·lectiva dels moviments socials –dedicats a la defensa dels drets socials i a la denúncia de la impunitat i de la violència de l'aparell repressiu– en el context de la ciutat de Barcelona. L'anàlisi s'ha centrat en el període 2008-2013, tot i que en ocasions m'he referit als anys 2014, 2015 i 2016, quan han succeït fets que han estat conseqüència del que havia passat en el període d'estudi. El moment escollit correspon a una situació de crisi econòmica que s'explica pel mateix recorregut del neoliberalisme i que ha estat gestionat pels governs amb retallades en benestar i reformes laborals que han suposat la imposició del mercat. Ni el sistema penal ni l'acció col·lectiva dels moviments socials s'han considerat variables independents ni dependents. En tot moment les considero en la seva interacció.

La investigació s'ha dut a terme sota la consideració que l'actuació del sistema penal no està determinada únicament per allò que hi ha escrit en la legislació, sinó que també la determinen les condicions polítiques, socials, econòmiques i culturals. A la vegada, la llei escrita també queda determinada per aquests condicionaments. Saber quins són els límits punibles de la protesta i decidir on comença i acaba la violència política no són pas elements d'un debat que el puguem sostreure del tipus de règim o del context en què la protesta es dona.

La segona premissa en què es basa la investigació té a veure amb el comportament de l'acció col·lectiva i del sistema penal. Tot i que entenc que la injustícia i la situació de privació pot desencadenar situacions de conflicte al carrer, he tingut en compte totes les variables externes d'oportunitat política i totes les internes, com són els recursos i la identitat dels moviments socials, que poden tenir un gran poder d'explicació per a la comprensió de com es desencadena, es desenvolupa, té èxit o fracassa la protesta. Com ja he dit, també llegeixo l'actuació del sistema penal amb la mateixa lògica amb què analitzo l'acció col·lectiva. L'actuació del sistema penal enfront de la protesta sempre haurà de ser explicada per les variables d'oportunitat política i per les variables internes que defineixen cada tipus de règim.

Aquest últim capítol, on presento les conclusions de la tesi doctoral, el divideixo en diversos apartats. En un primer apartat presento les preguntes d'investigació i dic quines han estat les principals respostes a les preguntes plantejades. En un segon apartat explico quines han estat les principals aportacions d'aquesta tesi. En un tercer apartat faig referència a les

limitacions que m'he anat trobant al llarg de la investigació. Finalment, faig referència a temes i qüestions sobre els quals considero que és recomanable que la investigació prosperi.

En aquest apartat presento les principals preguntes d'investigació i vaig donant resposta a cada una d'elles. Començo per aquelles preguntes que tenen més a veure amb la part contextual d'aquesta tesi doctoral i que es responen en els capítols 4 i 5, i acabo amb les dues preguntes més centrals d'aquesta tesi doctoral, que queden respostes en els capítols 6 i 7. Escullo aquest ordre per presentar aquest apartat perquè les respostes sobre el context m'han permès comprendre, amb més profunditat, la resposta de les preguntes que es centren pròpiament en la repressió de la protesta.

La gestió de la crisi ha comportat canvis en les polítiques de benestar i protecció social i en les polítiques penals? Una disminució de la protecció social ha significat més control social i càstig?

La recerca ha posat en evidència que una gestió neoliberal de la crisi ha suposat canvis rellevants en les polítiques de benestar, i també en les polítiques penals. És obvi que la gestió neoliberal de la crisi ha significat una retallada molt important en serveis públics i de benestar. L'austeritat ha estat aplicada, almenys al començament, juntament amb el creixement de mesures de control i sanció pel que fa a l'ús dels serveis i les prestacions públiques, unes mesures justificades amb un discurs de la responsabilitat individual. Per justificar el no intervencionisme estatal davant de la situació de crisi habitacional que ha suposat la crisi i de les dificultats de la ciutadania per tornar els diners prestats pels bancs, s'ha apel·lat a la falta de responsabilitat individual a l'hora de firmar una hipoteca. Per justificar retallades en partides com la sanitat, les ajudes per desocupació o l'assistència social, i sobretot per justificar l'aplicació de mesures de control, vigilància i sanció en l'ús d'aquestes ajudes, s'ha apel·lat una altra vegada a la falta de responsabilitat, a l'abús del que és públic i a la falta d'ètica pel que fa al treball. Per assegurar que les dones assumissin les tasques reproductives i de cura, alhora que assumien un paper important en un mercat treball productiu precaritzat, s'han accentuat valors neoconservadors sobre la necessitat de pervivència de la família tradicional i heteropatriarcal. La idea de culpabilitat, pròpia de la política penal, s'ha fet latent en el si de l'Estat social com a discurs, i de vegades també de manera material mitjançant el control de com la ciutadania usava els serveis públics.

Pel que fa a l'Estat penal i les seves polítiques, les retallades i l'escassetat de recursos també s'han fet sentir en el seu si. Tot i això, les retallades, en el cas català, apunten que s'han fet sentir menys en l'àmbit de la seguretat i la policia i de la política penitenciària. De totes maneres, com a reflex que les retallades també han estat presents en l'àmbit penal, trobem la disminució dels empresonaments, que sembla explicar-se per una aposta

d'expulsió de les persones migrants cap als seus països d'origen. També s'han de ressaltar altres mesures adoptades, com la paralització o l'ajornament de la construcció de noves presons, la proposta d'incloure-hi seguretat privada, la disminució de programes de reinserció i de tractament de drogues o la supressió del berenar dels presos com a mesura d'estalvi a Catalunya. Les retallades en l'Estat social s'han fet presents, doncs, en el si de l'Estat penal: la disminució de les condicions de vida a les presons i l'afany d'expulsió de les persones d'origen immigrant en són els principals exemples. Així, doncs, l'austeritat també ha tingut ressò en l'àmbit penal.

Tot i l'austeritat, ha continuat augmentat la severitat penal. Un paquet de reformes legislatives, que afecten el Codi Penal, la Llei de Seguretat Ciutadana, la Llei d'Enjudiciament Criminal o la Llei de Seguretat Privada, ha suposat un increment de la severitat en el càstig i una disminució de les garanties processals.

Què ha implicat l'impuls dels moviments socials en defensa dels drets socials en el període de crisi econòmica (2008-2013) a la ciutat de Barcelona? Com s'ha caracteritzat i com ha evolucionat l'acció col·lectiva d'aquests moviments socials?

La recerca sobre l'evolució i les característiques dels moviments pels drets socials en aquest període ha reconfirmat que un nou "cicle d'acció col·lectiva", segons la definició de Tarrow (2002, 2004), sembla haver-se obert. La identificació de quatre moments per als moviments pels drets socials en aquest període reconfirmen que, segurament, podem referir-nos a un nou "cicle d'acció col·lectiva". En un primer moment, que aniria de finals del 2008 a inicis del 2011, l'esquerra institucional va quedant deslegitimada i diferents moviments i organitzacions a la ciutat, els "moviments matiners" als quals es refereix Tarrow (2002, 2004), es comencen a deixar sentir. Aquests col·lectius, organitzacions i moviments que comencen a agafar força estan deslligats dels partits polítics i sindicats clàssics, mantenen una clara postura anticapitalista, es manifesten als carrers i van establint ponts de confiança i coordinació. El moviment estudiantil en contra del Pla Bolonya és un clar exemple d'aquests "moviments matiners", a la vegada que és un moviment que col·labora, en el cas català, al debilitament del Tripartit. És en aquest primer moment que es comencen a deixar sentir també les primeres protestes que planten cara a les primeres mesures amb què s'inicia la gestió de la crisi com és, per exemple, la resposta contra els EROS.

En un segon moment, es produeix el període més àlgid de la protesta. Aquesta segona fase comença amb importants manifestacions contra l'austeritat i la retallada dels serveis públics, especialment les retallades de la sanitat pública. Però és l'explosió del 15-M la que ens porta a observar que el cicle de protesta és en un punt molt alt que portarà a importants episodis d'enfrontament amb el poder polític i econòmic. Defineixo un tercer

moment, que comença a finals del 2011, en què continua l'extensió de la protesta i es configuren diversos espais als barris de la ciutat, i també per àmbits de treball i temàtics (sanitat, habitatge, educació, serveis socials i un llarg etcètera). És en aquest moment que hi ha importants mobilitzacions, com la vaga del 29 de març de 2012. És un moment que perfila un punt molt elevat del "cicle d'acció col·lectiva".

Finalment, es defineix una quarta fase, sorgida sobretot a partir del 2013 i que agafa força a partir del 2014, en què apareixen noves formacions polítiques que prenen, propulsen i defensen idees i valors generats i nascuts de la mà del 15-M i de les lluites que en sorgeixen. Paral·lelament, la protesta va disminuint en relació amb el moment d'efervescència que suposa l'any 2011. Aquesta última fase ens podria indicar que som a la fi d'un "cicle d'acció col·lectiva".

L'acció col·lectiva d'aquest cicle ha estat capaç de desemascarar les relacions de poder i ha donat lloc a un procés de reordenació de posicions i lleialtats que fins ara s'havien mantingut fixes. Es planteja així una disputa entre la legitimació i la deslegitimació de l'ordre instituit. Un nou marc de significat que qüestiona que la democràcia sigui real, i que en resignifica el concepte, és clau per a aquest "cicle d'acció col·lectiva". Resignificar la paraula "democràcia" permet denunciar que tant dreta com esquerra no estan representant els interessos de la ciutadania i que han quedat en mans de l'ordre del mercat. Els moviments, doncs, aconsegueixen fer patent que la crisi no és únicament econòmica, sinó que és una crisi de "règim". El fet d'expressar que ni la dreta ni l'esquerra no estan donant resposta a la ciutadania explica el perquè de tants anys de desafecció política de la ciutadania i expressa la necessitat de reconstruir i repensar la política. En definitiva, la necessitat de la repolitització de la societat.

En la recerca també es descobreix que els moviments d'aquest període han estat capaços, sota nous marcs de significat, de desmuntar el discurs que volia imposar el poder per aplicar l'austeritat i justificar els desnonaments. Un discurs que ha utilitzat la culpabilitat i la falta de responsabilitat de la població a l'hora de contraure una hipoteca o de fer ús dels serveis públics. La identificació de qui eren els responsables de la crisi i de la falta de responsabilitat de la classe política amb les necessitats de la ciutadania ha suposat la deslegitimació del discurs que es volia imposar com a hegemònic.

L'anàlisi dels moviments socials d'aquest període també descobreix que la lluita contra l'austeritat i els plans d'ajust no ha significat únicament una reclamació de drets perduts, sinó que ha expressat la necessitat de tornar a agafar les regnes d'allò comú. La reapropiació del que és comú també s'ha expressat en experiències d'autogestió, que d'una manera directa prefiguren la nova societat desitjada.

Mitjançant la recerca també es descobreix que amb aquest "cicle d'acció col·lectiva" s'ha expressat un clar conflicte entre una classe capitalista transnacional i una classe treballadora fragmentada i precaritzada, i fins i tot exclosa del mercat de treball productiu, en els marges perifèrics de la nostra societat. Són subjectes invisibles, i en ocasions criminalitzats, que els moviments socials han començat a fer visibles. N'és un clar exemple el moviment feminista, que s'ha preocupat de visibilitzar temps, feina i persones "invisibles".

Els "repertoris d'acció col·lectiva" utilitzats pel moviment han estat expressió de les reivindicacions. El 15-M ha escenificat i ha prefigurat mitjançant les seves pràctiques la democràcia desitjada, en què els subjectes invisibles i criminalitzats també podien ser visibles. L'ocupació d'espais de manera permanent i el treball assembleari ho han permès. Els "repertoris d'acció col·lectiva" del moviment han simbolitzat l'assenyalament dels responsables de la crisi i dels seus "delictes" –l'expropiació permanent de recursos col·lectius–. Una interrelació constant entre les xarxes socials, el món virtual, i l'ocupació de l'espai públic també defineixen una combinació constant de l'ocupació de l'espai públic i l'"ocupació" de les xarxes socials.

La resposta a aquestes preguntes de caràcter contextual m'ha donat un marc on poder analitzar l'actuació del sistema penal enfront de l'acció col·lectiva dels moviments socials i la seva lògica d'interacció. Diversos són els elements que trobo com a resultat, en la part contextual, que m'han estat útils per analitzar el meu principal objecte d'estudi: l'actuació del sistema penal enfront de la protesta.

He confirmat, d'una banda, que la imposició de mesures de tall neoliberal i les retallades en drets socials s'han imposat sota mesures de control i amb l'amenaça de possibles càstigs, apel·lant a la responsabilitat individual i a la necessitat del compliment amb un ordre social establert. Un primer acostament al que ha passat en el si del sistema judicial ha demostrat que mesures de més severitat penal no han deixat d'incrementar-se, mentre que, com a mínim, el sistema penitenciari ha quedat travessat per l'austeritat i hagut buscar fórmules d'estalvi, una de les quals és l'expulsió de les persones migrants.

D'altra banda, també he confirmat que la protesta al carrer ha expressat la pèrdua d'hegemonia d'un poder que ha topat amb serioses dificultats per poder mantenir el consens social. Els marcs de significat dels mateixos moviments sobre què és realment democràcia i sobre qui són realment els responsables de la situació material viscuda per la població no han fet més que debilitar el discurs dominant del poder. Un context de disputa entre idees que he tingut en compte a l'hora d'estudiar l'actuació del sistema penal, perquè és ben clar que aquest context podia suposar una disputa ideològica sobre l'actuació del sistema penal enfront de la protesta. En quart

lloc, també he tingut present, com a element que pot determinar el sistema penal, que el "repertori d'acció" dels moviments d'aquest període ha tingut un clar caràcter desobedient, ha servit per assenyalar els que tenien responsabilitat pel que fa a la crisi econòmica i ha prefigurat la democràcia desitjada. En cinquè i últim lloc, he contemplat la capacitat dels moviments durant aquest període de fer emergir les necessitats i demandes d'aquells subjectes invisibilitzats, i de vegades criminalitzats, com un aspecte determinant per comprendre com ha actuat el sistema penal.

Quins han estat els trets característics de la repressió, mitjançant el sistema penal estàtic i dinàmic, de l'acció col·lectiva dels moviments socials en defensa dels drets socials i de denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona?

En trets generals, el sistema penal ha respost amb contundència repressiva enfront de la protesta. La recerca ha fet evident que la policia catalana ha fet canvis rellevants en aquest període. Una tecnològització i una sofisticació de l'Àrea de la Brigada Mòbil han implicat un acostament al model policíac d'"incapacitació estratègica", centrat en el control i la vigilància de l'espai públic amb l'objectiu, teòricament, de perseguir els manifestants més transgressors. Però l'acostament a aquest model de la policia catalana ha permès crear sensacions de por a tots els manifestants. Les transformacions en el cos antidisturbis ens demostren que algunes de les característiques de com actua el sistema penal, en les societats actuals, enfront del delicte es fan presents en les polítiques d'ordre públic. Un model d'"incapacitació estratègica" ens acosta a una forma d'intervenció, l'"actuarialisme" penal, que actua sobre l'ambient per gestionar allò que considera risc contenint, incapacitant, neutralitzant i segregant aquells subjectes que es considera que poden ser perillosos i productors de risc en l'espai públic. L'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat ha significat una aproximació al model de "gestió negociada", que té com a objectiu arribar a acords amb els manifestants per evitar l'ús de la força. Però amb la recerca observo que aquesta nova forma d'intervenir i operar del cos fa prevaler una lògica de prevenció situacional en què la mediació es converteix en un mecanisme que pretén prevenir allò que el cos policial considera possibles riscos.

Les noves formes de vigilància de l'Àrea de la Brigada Mòbil han permès tenir la possibilitat de fer ús de formes de control més atenuades. Aquí és on es demostra com les autoritats governamentals, conscients de la força de mobilització als carrers i de la pèrdua de l'hegemonia del seu discurs, han hagut de buscar formes de repressió més incruentes que permetessin evitar reivindicacions i clams antirepressius. Però un model policial d'"escalada repressiva" s'ha fet present en alguns episodis de protesta, i en cap cas el cos d'antidisturbis ha reduït l'armament o ha deixat de accentuar l'ostentació de les possibilitats de l'ús de la força per mitjà dels seus uniformes.

El sistema judicial, per la seva banda, ha fet ús de mesures excepcionals, com són la presó provisional o la intervenció de l'Audiència Nacional. Unes acusacions fiscals, acompanyades per acusacions de la mateixa administració, absolutament desproporcionades han estat també característiques de com ha actuat el sistema judicial, un sistema que s'ha mostrat molt amenaçant en les seves acusacions, però que sovint ha hagut d'acabar fent marxa enrere en les seves condemnes. En contrast, tot i que molts casos d'actuacions policials arbitràries i d'agressions han estat acceptats pels jutjats d'instrucció o han arribat a judici, les acusacions fiscals no han estat severes i els jutges no han dictat condemnes, la qual cosa ha deixat planant en l'ambient una certa impunitat policial.

La lesió dels principis del garantisme s'ha fet patent, doncs, tant en l'actuació del sistema judicial i dels seus operadors com en la modificació del Codi Penal i de la Llei de Seguretat Ciutadana. En el cas del Codi Penal, a través de canvis en els delictes de terrorisme, s'han deixat marges oberts perquè la protesta pogués ser castigada. La lesió del principi d'estricta legalitat, amb una redacció poc taxativa d'algunes articles, ho ha permès. Per exemple, la introducció del fet que també es consideraran terrorisme accions que pretenguin "suprimir o desestabilitzar el funcionament de les institucions polítiques o estructures econòmiques o socials de l'Estat o obligar els poders públics a realitzar un acte o a abstenir-se de fer-lo" permet a l'Estat armar-se d'una legislació excepcional per fer front a accions de protesta en relació amb les institucions públiques estatals o d'altre tipus. També la modificació d'articles sobre desordre públic ha possibilitat agreujar penes, en concret si aquestes es donaven en el marc d'una situació de manifestació.

És també remarcable com els canvis en la Llei de Seguretat Ciutadana han implicat l'ús de la via administrativa, que ha permès traspasar els límits de l'Estat de Dret quan en algunes actuacions no s'ha vist la possibilitat de preveure-les per la via penal. El sol fet de tipificar moltes infraccions relacionades amb la protesta mitjançant la via administrativa ens indica que el principi de jurisdiccionalitat ha quedat totalment lesionat i que s'ha imposat el criteri policial. El nou Codi Penal i la nova Llei de Seguretat Ciutadana, a més a més, han deixat marges amplis perquè la resistència, la desobediència i la confrontació amb la policia pugui ser castigada. I la via administrativa ha permès que la policia s'hagi convertit en policia i jutge de la protesta. Mentrestant, la impunitat policial ha estat una realitat a causa de l'actuació d'uns jutjats que han amenaçat i castigat manifestants, però que han mostrat màniga ampla amb la policia. Casos com el de Quintana o Benítez demostren que el cos policial ha pogut acabar evitant condemnes.

Com ha estat i com i per quines variables ha quedat condicionada la interacció entre sistema penal (considerant el sistema penal estàtic i dinàmic) i l'acció col·lectiva dels moviments socials en defensa dels drets

socials i de denúncia de la impunitat i la severitat del sistema penal en el període 2008-2013 a la ciutat de Barcelona?

La recerca descobreix que una actuació del sistema penal repressiva pot presentar-se com una oportunitat política per a l'acció col·lectiva, però també com una restricció al seu desenvolupament. La investigació sembla apuntar que, si bé la repressió policial al carrer pot tenir un efecte revulsiu, fins al punt que el discurs criminalitzador pot no tenir efectes restrictius per a la protesta, sí que la judicialització de la protesta pot ser un element clau per a la seva restricció. Sembla que l'ús de l'excepcionalitat i de mesures cautelars com la presó, les condemnes amb què amenacen les acusacions i el temps d'espera que suposen els processos judicials, poden tenir un paper clau en l'afebliment i la desarticulació dels qui protesten. Això s'observa en els moviments estudiats en el període d'anàlisi, i també amb un primer acostament al moviment okupa, que precedeix l'etapa d'estudi.

El que sí que sembla indicar clarament l'anàlisi d'aquest "cicle d'acció col·lectiva" és que la repressió no té un paper restrictiu quan el cicle és en la seva fase ascendent o en el seu punt culminant. La repressió en aquest moment pot provocar fins i tot un increment de l'activitat dels moviments socials. La recerca sembla revelar que el moment del "cicle d'acció col·lectiva" es converteix en un variable fonamental per explicar l'impacte de la repressió.

Més enllà de les aportacions de com interaccionen aquestes dues variables, la recerca fa evident que la repressió i les reaccions que provoca en l'opinió pública són un clar reflex i un indicador de l'expressió de processos socials més amplis que es produeixen en el "cicle d'acció col·lectiva". Per exemple, en aquest cas d'estudi, l'afebliment de l'esquerra parlamentària, el moment àlgid del cicle de protesta o la "institucionalització" dels moviments.

La variable que la tesi doctoral detecta com a determinant de la lògica d'interacció entre sistema penal i acció col·lectiva són els marcs de significat del 15-M i dels moviments que el precedeixen i que el segueixen. És la resignificació de la paraula "democràcia", que inclou el control de les arbitrietats del poder, el que dóna els elements per llegir la realitat i per denunciar la violència, la impunitat policial i la severitat penal. Resignificar el concepte de democràcia i posar-lo en el centre permet que el moviment faci ús del dret per denunciar situacions d'abús del sistema penal, per exigir el dret que no es compleix i per fer propostes de noves mesures, que han acabat entrant a la cambra parlamentària.

La capacitat que han tingut els moviments socials, en aquest període, de desxifrar i contradir un discurs que pretenia justificar la imposició de l'austeritat per la responsabilitat de la ciutadania, i també d'explicar quines eren les causes reals de la crisi econòmica i de ressaltar els delictes del poder polític i econòmic, com la corrupció i el frau fiscal, ha permès que els

moviments debatessin sobre com s'aplicava el dret i si tot el dret era o no legítim. Ha fet possible, doncs, qüestionar l'aplicació del dret penal.

Més enllà dels marcs de significat que han condicionat la forma en que l'acció col·lectiva d'aquest període ha afrontat la repressió, la recerca també descobreix que ha estat la identitat del moviment, que ha permès construir un "nosaltres" enfront d'un "ells", la que explica com l'acció col·lectiva ha donat resposta a l'actuació del sistema penal.

Si bé és difícil poder veure en l'anàlisi si la repressió sempre ha estat revulsiva per al moviment, la recerca sí que apunta, en canvi, que l'organització i l'articulació antirepressiva han estat una realitat. La repressió viscuda en situacions de protesta ha donat lloc a una articulació antirepressiva que ha aconseguit traspasar els marges del moviment per penetrar en les consciències de la ciutadania. Una estratègia comunicativa basada en les xarxes i la imatge, l'ús de la via judicial per denunciar la impunitat policial, les reivindicacions antirepressives al carrer i l'entrada de les seves propostes en seu parlamentària, han estat elements clau per al moviment antirepressiu. Aquesta estratègia ha superat els marges dels activistes i de denúncia de la repressió en situacions de protesta, per fer créixer i denunciar l'abús del sistema penal respecte a col·lectius vulnerabilitzats, com serien les persones migrants. Una perspectiva psicosocial que entén que la repressió s'ha de combatre amb cures i suports emocionals ha fet patent que una perspectiva feminista també es feia present en la lluita contra la repressió.

L'acció dels moviments socials i la reacció repressiva de l'Estat enfront d'algunes protestes no tan sols ha obligat a plantejar i debatre mesures democratitzadores (Tilly, 2010) en termes generals, sinó que ha obligat a plantejar i debatre mesures garantistes i de contenció de l'"Estat policia", en termes de Zaffaroni (2006).

Les xarxes socials per comunicar-se a l'instant i la telefonia sense fils que permet captar imatges ràpidament en directe es detecta com una altra variable clau per a la interacció del sistema penal i l'acció col·lectiva. La denúncia de la violència policíaca al carrer, el fet de poder dur a terme campanyes efectives antirepressives, les comunicacions ràpides sobre què fer davant de la intervenció policial i l'expressió de la solidaritat enfront de la repressió, han estat possibles gràcies a les xarxes i a l'accés directe a la imatge. Aquest ha estat un element fonamental per explicar com la denúncia de la severitat penal s'ha posat amb més força en l'agenda pública i política. Les xarxes han tingut un clar efecte en l'opinió pública, que ja no ha tingut en compte només el missatge dels mitjans de comunicació.

En la recerca es descobreix que, si bé la posició de l'opinió pública és fonamental per explicar la interacció entre repressió i acció col·lectiva en el moment social analitzat, el marc de significat del moviment ha permès

superar allò que semblava que havia de dominar en l'opinió pública i els mitjans de comunicació.

Uns moviments, els d'aquest període, cada vegada més lligats a la ciutadania han posat en dificultats el poder pel que fa a la definició de qui són els que protesten. Aquestes dificultats han representat un element limitador de la criminalització del moviment i a l'hora de justificar i explicar l'actuació del sistema penal. Un moviment ampli que ha penetrat en el si de la ciutadania ha dificultat la definició del qui protesta com a "enemic".

En definitiva, els moviments socials en aquest període han estat capaços de denunciar els abusos i les arbitrietats del sistema penal, de discursivament descriminalitzar-se i de reivindicar que la protesta era un dret fonamental. Però l'Estat penal no s'ha retirat. Si bé ha buscat formes més atenuades per no mostrar-se violent davant de la ciutadania i ha integrat algunes reivindicacions dels moviments socials, no ha deixat d'actuar amb severitat ni de créixer.

La recerca apunta finalment que la interacció de la repressió amb l'acció col·lectiva s'ha d'entendre en un context determinat. Les aportacions marxistes que han establert relacions entre el sistema penal i aquelles institucions "auxiliars" encarregades de la transmissió ideològica semblen ser fonamentals per entendre que, en un context en què el malestar social i les sensacions de privació han crescut, les institucions transmissores d'ideologia i l'amenaça del sistema penal no han servit per posar límit a les idees contrahegemòniques. Les oportunitats polítiques, el recursos interns del moviment i la seva identitat sempre s'hauran d'entendre en relació amb aquest context de desajust entre condicions materials i ideologia.

2. Principals contribucions de la recerca

Arribar a la definició exacta del meu objecte d'estudi és la primera contribució teòrica que he fet amb aquesta recerca. Si bé les aportacions teòriques de Foucault em permeten ressaltar que el poder no tan sols reprimeix, sinó que també configura, crea i produeix, amb aquesta investigació m'he decidit per estudiar el poder quan reprimeix. De la mà de pensadors marxistes com Gramsci i Althusser, que s'han referit a les funcions que fa l'aparell repressiu de l'Estat en relació amb la interacció que estableix amb institucions de la societat civil (com són l'escola o els mitjans de comunicació) com a transmissores d'ideologia, he justificat la importància d'estudiar moments socials en què l'hegemonia del poder i el consens queden afeblits per veure com actua i què fa el sistema penal. La meva recerca és una aportació a l'estudi de l'aparell repressiu quan el poder i el seu discurs s'han vist amenaçats per un malestar que s'ha convertit en protesta i per un contradiscurs, generat pels moviments socials, que ha tingut un pes rellevant en el si de la societat. D'aquesta manera, poso en

valor la necessitat d'estudiar l'aparell repressiu quan l'hegemonia del poder no és tan clara i, en conseqüència, quan les formes més productives de poder poden haver quedat debilitades.

Però aquesta recerca ha contribuït sobretot, a nivell teòric, a posar en contacte tres àmbits de la sociologia que m'han donat les eines bàsiques per comprendre l'objecte d'estudi, l'actuació del sistema penal (dinàmic i estàtic) enfront de la protesta. En el marc teòric he inclòs aportacions provinents de la sociologia criminològica, la sociologia jurídica i la sociologia dels moviments socials. Posar en contacte aquests tres àmbits col·labora a fer créixer la producció acadèmica sobre la repressió dels moviments socials amb una perspectiva que combina diferents àmbits de la sociologia.

La sociologia criminològica m'ha donat les eines bàsiques per poder analitzar l'actuació del sistema penal no tan sols des del punt de vista instrumental, sinó tenint-ne en compte la dimensió simbòlica, una dimensió que només es pot comprendre si analitzem la generació de discurs explicatiu del poder polític sobre el que fa el sistema penal. Però el més destacable és que les aportacions teòriques, des de la sociologia criminològica i jurídica, sobre la importància del creixement de l'Estat penal i l'excepcionalitat en temps de neoliberalisme i en el marc de les democràcies liberals europees, m'han donat les eines per comprendre com alguns trets del control social punitiu i la lesió d'alguns dels principis garantistes es poden fer presents en l'actuació del sistema penal enfront de la protesta. Fer ús d'aquest marc es torna rellevant quan el període d'anàlisi s'explica pel neoliberalisme i s'ha gestionat amb mesures de caràcter neoliberal, que han suposat, encara més, un important afebliment de l'Estat social.

Són precisament aquestes aportacions teòriques, posades en contacte amb les principals teories de la sociologia dels moviments socials (específicament, la teoria d'oportunitats polítiques, la teoria de l'estructura de mobilització de recursos i la teoria de la identitat), les que m'han donat eines per conèixer quins són aquells elements interns i externs que poden permetre que el sistema penal actuï d'una manera o una altra. I són les aportacions d'aquestes mateixes teories les que m'han ajudat a explicar quin és l'impacte de la variable repressió i de com ha actuat el sistema penal en el desenllaç i el desenvolupament de la protesta.

També han estat les aportacions de la sociologia jurídica sobre l'excepcionalitat les que han fet patent l'afebliment de l'Estat de Dret, que posa en joc l'afebliment de la democràcia, si l'entendem com el compromís real amb les demandes de la ciutadania, amb la garantia de drets socials i amb la protecció enfront de l'acció arbitrària de l'Estat, tal com la conceptualitza Tilly (2010). La sociologia jurídica, de la mà de Ferrajoli (1995) i Gargarella (2005, 2012), constata que, quan s'afebleix l'Estat de Dret, es produeixen restriccions del dret a la protesta, que és precisament

la principal garantia de la democràcia. Han estat aquestes aportacions sobre la importància del dret a la protesta com a indicador de democràcia i com a garantia de democràcia en el seu sentit ampli les que m'han permès connectar la sociologia jurídica amb les aportacions de la sociologia dels moviments. Un àmbit de la sociologia, la dels moviments socials, que considera que l'acció col·lectiva és precisament un element de democratització d'un règim (Tilly, 2007, 2010).

Més enllà d'aquestes aportacions teòriques que han posat en contacte diferents àmbits de la sociologia, cosa que ha resultat clau per comprendre com actua el sistema penal enfront de l'acció col·lectiva, la recerca també ha fet algunes contribucions metodològiques.

Una de les aportacions rellevants en el sentit metodològic ha estat escollir un cas concret d'estudi. La ciutat de Barcelona, autèntic laboratori dels moviments socials, en un període de crisi econòmica, és un cas prou rellevant per poder veure si els canvis "micro" que analitzo expliquen grans canvis socials i polítics de tipus "macro".

L'altra important contribució metodològica de la tesi doctoral és fer ús d'una gran diversitat de tècniques de recollida (entrevistes, grups de discussió, revisió de la premsa per a la construcció d'una cronologia i una base de dades, revisió de sessions parlamentàries on s'ha tractat la qüestió de la protesta i recull de dades sobre processos judicials mitjançant la revisió de sentències i escrits d'acusació) i de l'anàlisi de dades (l'anàlisi estadístic, la codificació d'informació i l'anàlisi cronològica), que m'han permès treballar de manera estratègica i creativa, però sobretot millorar l'exactitud dels resultats. El pluralisme metodològic i el recull d'una gran diversitat de veus –les veus de les autoritats governamentals, del cos policial, els advocats i dels participants en els moviments socials– m'han possibilitat tenir en compte les múltiples mirades que hi pot haver d'un procés social o d'un fenomen social.

Més enllà de la meua proximitat amb l'objecte d'estudi, el pluralisme metodològic m'ha permès situar-me en el "fora" de la investigació. Tot i això, mai he deixat de reconèixer la meua proximitat a una part del meu objecte d'estudi, és a dir, als moviments socials, amb la qual cosa feia evident que la meua investigació partia d'una epistemologia de la localització, del posicionament i de la situació, en què la parcialitat, i no pas la universalitat, es convertien en font de coneixement. Ha estat també fonamental reconèixer que el meu acostament epistemològic partia de la premissa que ni l'Estat ni el sistema penal els entenia com a artilugis immutables o que mutaven deslligats de situacions contextuais concretes, sinó que estaven condicionats per determinats interessos de poder polític i econòmic.

Referint-me ara als resultats, és en els dos capítols contextuals on he iniciat contribucions teòriques actualitzades, encara que basades en les aportacions d'altres autors, que obren possibilitats d'investigació futura. Contextualitzar com ha estat el període de crisi econòmica, gestionat amb mesures de caràcter neoliberal, m'ha portat a afirmar que la gènesi de la crisi ha estat el neoliberalisme –que durant uns anys va aconseguir amagar, en certa mesura, quines eren i podien ser les condicions reals materials de la població, gràcies al foment de la cultura de la propietat i a la realitat del crèdit i la hipoteca amb els bancs–, i que la crisi ha donat lloc a més i més neoliberalisme, imposant-se el mercat a l'Estat protector. És en aquest marc que he pogut fer aportacions sobre com els dispositius de control social i càstig havien actuat. Partint de la hipòtesi wacquantiana que el projecte neoliberal implica l'afebliment de l'Estat social i el creixement de l'Estat penal, més el reconeixement que l'Estat penal també ha estat sotmès a l'escassetat de recursos (Brandariz, 2014b), m'he aproximat a conèixer què ha passat amb les polítiques de benestar i amb les polítiques penals, posant-les així en interacció. En el capítol 4, que és on he fet aquesta contribució, amb les aportacions d'altres autors i de dades secundàries provinents de la mateixa administració o d'organitzacions de la societat civil, he mostrat unes primeres dades sobre aquesta qüestió que demostren que la hipòtesi wacquantiana es complia en part.

La contextualització duta a terme en el capítol 5 m'ha possibilitat comprendre les característiques i l'evolució dels moviments pels drets socials d'aquest període. La recerca ha contribuït a comprendre quina ha estat l'evolució d'aquests moviments en els anys d'anàlisi, amb una especial incidència en quins han estat els marcs de significat, les estructures d'organització i els seus "repertoris d'acció col·lectiva", que han incidit en com el context social i polític condicionava l'acció col·lectiva. Aquesta anàlisi ha evidenciat que el període d'estudi es pot correspondre a un nou "cicle d'acció col·lectiva", al qual ja s'han referit altres autors. Sempre he reconegut que sobre el punt d'obertura i tancament de cicle s'hauran de continuar desenvolupant recerques que, de ben segur, amb la perspectiva del temps, podran arribar a resultats més precisos. Les veus recollides en els grups de discussió han contribuït a anar explicant l'evolució dels moviments i les seves característiques.

La tesi doctoral ha estat una evident contribució, tal com em proposava, a comprendre com ha estat l'actuació del sistema penal enfront de la protesta social. Això ha suposat tenir en compte aquelles teories criminològiques que ens expliquen com és i com es caracteritza el sistema penal avui. Aquesta és una contribució important, perquè no hi ha gaires investigacions que vagin en aquesta línia i facin ús d'aquestes eines teòriques per analitzar el fenomen de la repressió de la protesta. Bàsicament, he contribuït a establir relacions entre el model policial, que actua enfront de la protesta, i les diferents tendències dominants d'un sistema penal que més que disciplinar

vol controlar. A la vegada, la recerca ha fet patent que l'excelsionabilitat també s'ha fet present, de la mà d'una nova legislació, amb actuacions policials arbitràries i processos judicials desproporcionats, quan el cicle de protesta ha arribat a punts molt alts, en què l'enfrontament amb les autoritats ha augmentat, o quan aquestes autoritats han previst que augmentaria.

Finalment, la tesi ha suposat una contribució important per entendre quina ha estat la lògica d'interacció entre sistema penal i protesta. Si bé l'estudi d'un període curt en el temps i la falta de perspectiva temporal no m'ha permès arribar a conclusions definitives sobre si la repressió és sempre revulsiva o si, per contra, pot debilitar cicles d'acció col·lectiva, la recerca sí que m'ha permès fer altres contribucions destacables sobre aquesta lògica d'interacció. En primer lloc, els marcs d'interpretació de l'acció col·lectiva i la seva identitat s'han presentat com dos elements clau per comprendre la resposta que els moviments d'aquest període han estat capaços de donar a la repressió. En segon lloc, tot i la feina antirepressiva que han dut a terme els moviments, la investigació ha determinat que l'Estat penal pot buscar de vegades formes més atenuades en la seva intervenció, però que sempre és exponencial en termes de severitat.

La recerca he fet evident que el neoliberalisme financer ha necessitat desposseir de recursos la població per garantir-se la supervivència. La imposició de mesures d'austeritat ha estat la mesura funcional que ha anat acompanyada d'un discurs culpabilitzador i de la responsabilitat individual. La força d'uns moviments socials al carrer, que han estat capaços de posar en entredit el discurs de l'austeritat i que han assenyalat qui eren els culpables de la situació, ha donat lloc que l'hegemonia del poder quedés qüestionada. Mesures policials, severitat penal i, en ocasions, l'excelsionabilitat s'han posat en marxa per restringir la protesta. Mentre que els moviments socials han estat capaços de reconceptualitzar què és la democràcia, el poder polític ha imposat restriccions a aquell dret bàsic, el de la protesta, que garanteix la democràcia real. Tot plegat ha fet evident que per a la despossecció de recursos ja no n'hi havia prou amb missatges discursius, sinó que el sistema penal havia d'engegar la seva maquinària. Això ha fet evident que el neoliberalisme és l'element que comunica directament Estat de Dret i severitat penal. Quan el neoliberalisme no n'ha tingut prou fent ús d'aquells aparells que transmetran ideologia, ha necessitat fer ús de l'aparell penal.

3. Principals limitacions de la recerca

Una recerca sempre implica algunes limitacions que ens deixen oberta la possibilitat de seguir explorant i coneixent la realitat. A continuació, destaco quins són els límits d'aquesta tesi doctoral per després apuntar quines línies d'investigació queden obertes.

Pel que fa les aportacions teòriques, una recerca sempre podria implicar una multitud de lectures més que les que reflecteix aquesta tesi doctoral. Però, com a limitació, vull destacar dos aspectes que crec que en una futura investigació s'han de continuar treballant. En primer lloc, vull ressaltar que he presentat i he interpretat la lògica d'interacció entre sistema penal i acció col·lectiva dels moviments socials servint-me de les aportacions que fan les diferents teories de la sociologia dels moviments socials: la teoria de l'estructura d'oportunitats polítiques, la teoria de les estructures de mobilització de recursos i la teoria sobre la formació de les identitats culturals i dels interessos col·lectius. Però els resultats extrets no m'han permès optar per cap teoria concreta, perquè elements que tenen en compte cada una de les teories són fonamentals per comprendre la interacció. Considero, doncs, que una investigació d'un període més llarg o un aprofundiment teòric més gran sobre aquestes teories em permetria aprofundir en aquests elements.

En segon lloc, amb aquesta recerca, a nivell teòric he fet una primera aproximació a la perspectiva de gènere. Un primer apunt teòric m'ha donat les primeres eines per començar a comprendre el fenomen de la repressió del moviment feminista i de la repressió de les dones que protesten. Però el tema és prou rellevant per continuar generant recerca que expliqui de quina manera els imaginaris al voltant de les funcions socials dels homes i de les dones determinen com actua el sistema penal respecte a les diferents persones que protesten i respecte als diferents moviments socials.

Pel que fa la recollida de dades, destaca la falta d'accés a alguns actors. Per comprendre els processos judicials amb aquesta recerca he fet una recollida de dades sobre acusacions i condemnes que fan una primera aproximació a com s'ha comportat el sistema judicial. Però considero que la introducció de les "veus" dels operadors d'aquest sistema judicial, jutges i fiscals, pot ser clau, en un futur, per interpretar quins són els marcs de significat des dels quals llegeixen la protesta els diferents operadors del sistema judicial. També, un anàlisi en profunditat de les sentències judicials pot ser clau en aquest sentit. És en les sentències judicials on es pot llegir quina és la concepció de democràcia i de dret a la protesta que sustenta el sistema judicial.

Una altra gran limitació per a la investigació ha estat la falta d'accés a entrevistar, i així poder conèixer com funcionen, els membres de les instàncies del cos dels Mossos d'Esquadra que formen part de la Comissaria General d'Informació. Són les instàncies que correspondrien als serveis d'intel·ligència de la policia catalana. Les entrevistes van ser demanades a la Direcció General de la Policia, però van ser denegades. Hauria estat d'interès, en concret, poder-me entrevistar amb els responsables de l'Àrea Central d'Informació Interior, que s'encarrega de la recollida i el tractament d'informació operativa i de la investigació i persecució d'organitzacions

criminals de caràcter estatal que operen a Catalunya. També m'hauria estat molt útil entrevistar-me amb els responsables de la Unitat Central d'Informació en Ordre Públic, que es va constituir amb l'aprovació del Decret 320/2011 de 19 d'abril, de Reestructuració del Departament d'Interior, i que s'encarrega de realitzar la instrucció i tramitació de les diligències relacionades amb desordres públics derivats de mobilitzacions col·lectives, de garantir l'obtenció de prova per identificar-ne les persones autores i practicar-ne la posterior detenció, d'investigar l'existència d'estructures organitzades i jerarquitzades de les persones integrants i assistents a actes que derivin en desordres públics, i de facilitar la coordinació amb el ministeri fiscal i la judicatura en les matèries que són responsabilitat d'aquesta unitat. Aquestes informacions haurien permès ampliar informació per sustentar si la policia catalana ha fet una important transformació en matèria d'ordre públic.

La falta d'accés a la informació sobre el cos policial també deixa altres interrogants oberts. Una qüestió cabdal sobre la qual s'han de continuar buscant formes d'investigar-la és saber fins a quin punt les actuacions policials responen a una execució d'allò que ordenen les autoritats governamentals o si hi ha un grau de discrecionalitat en el comportament de la policia.

Pel que fa a la metodologia d'investigació, també destaca que, per entendre la lògica d'interacció entre acció col·lectiva i sistema penal, he tingut en compte els discursos que ha generat el poder polític –ja fos a través del Departament d'Interior o a través del cos policial– i el discurs que ha anat generant el mateix moviment o altres actors socials, com els partits polítics de l'oposició o organitzacions de la societat civil. La revisió de la premsa ha estat el recurs que he fet servir per arribar a tots aquests discursos, a part de la revisió de les sessions parlamentàries. Però, per aprofundir en el coneixement d'aquesta lògica d'interacció, no he pogut fer una revisió sistematizada de com s'ha tractat la qüestió de la repressió de la protesta en els diferents mitjans comunicació, un element que, juntament amb les reaccions a les xarxes socials, pot tenir un important pes explicatiu per comprendre quina és l'opinió pública enfront de l'actuació del sistema penal. Tampoc he pogut recollir el discurs generat al voltant d'aquesta qüestió pels moviments socials implicats i per altres actors de la societat civil a través de les seves webs, del que diuen a les xarxes, dels seus manifestos o de les seves rodes de premsa. L'anàlisi dels discursos dels mitjans de comunicació i del missatge a les xarxes socials, entorn de l'actuació del sistema penal, obre tot un camp de recerca de gran interès.

També pel que fa la metodologia, l'acostament al meu objecte d'estudi m'ha possibilitat aproximar-me amb més facilitat a les persones participants que hi pertanyen i hi participen. M'ha facilitat establir els vincles de confiança i proximitat necessaris per recollir-ne les experiències i opinions. D'aquesta

manera, he pogut comprendre amb facilitat els contextos, les experiències, el vocabulari i el registre utilitzat per les persones participants. En canvi, amb altres actors participants, com els càrrecs policials, el diàleg i les entrevistes mantingudes m'han servit per recollir-ne un discurs de caràcter oficial, però la falta de confiança i de proximitat i l'oficialització del discurs que fa el cos no m'han permès descobrir aspectes tan importants com la ideologia pròpia dels entrevistats o les visions del cos més enllà del discurs existent i acordat, que es fa present en el marc del Departament d'Interior.

A nivell metodològic, també vull ressaltar que, gràcies a la revisió de la premsa, he recollit informació molt detallada sobre els diferents "repertoris d'acció col·lectiva" amb una base de dades construïda per mi mateixa. Aquesta base de dades té molta més potencialitat i possibilitats que les que hi he donat en aquesta recerca. En primer lloc, la base de dades recull "repertoris d'acció col·lectiva" que superen els moviments socials objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral. En segon lloc, la diversitat de dades de cada un dels "repertoris d'acció col·lectiva" (objectius, forma, organitzadors...) em podrien permetre extreure molts més resultats sobre les característiques de l'acció col·lectiva en aquest cicle de protesta.

Finalment, haig de remarcar que la falta d'accés a uns pressupostos ben detallats de la Generalitat de Catalunya, i en concret de les partides pressupostàries del Departament d'Interior, no em permet reconfirmar del tot un dels resultats rellevants d'aquesta tesi doctoral. La recerca m'acosta a predir que, si bé l'austeritat ha tingut repercussions en molts àmbits i moltes polítiques, també en aquelles relacionades amb la seguretat pública o amb la política penitenciària –encara que en menor mesura que en les polítiques de protecció social i benestar–, no sembla haver tingut efectes en les polítiques d'ordre públic. Tot i aquesta primera aproximació que hi he fet, un major detall dels pressupostos m'hauria de permetre confirmar el que aquí dic.

Fins aquí he presentat aquelles limitacions d'aquesta tesi doctoral, tant pel que fa a la construcció teòrica com a la recollida i l'anàlisi de dades. En l'apartat següent faig algunes recomanacions futures sobre temes i qüestions que, amb la realització d'aquesta tesi doctoral, han sorgit i que considero que poden ser d'interès per a una investigació futura.

4. Recomanacions de recerca futura

Durant la recerca destaco que el moviment independentista a Catalunya no ha estat objecte d'estudi d'aquesta tesi pel fet de tenir una dinàmica pròpia que requeriria una recerca d'ampli abast. Però la força que ha pres en aquest període fa del tot necessari que la investigació sobre la repressió es focalitzi sobre el passat i el present d'aquest moviment. La reacció de l'Estat espanyol, que ha tancat files enfront del dret a decidir, ens indica el grau de

demofòbia de l'Estat. Els mecanismes repressius de ben segur que tenen un gran poder explicatiu de l'eixamplament de l'independentisme a Catalunya. Les estratègies antirepressives i desobedients que es vagin adoptant en el si del moviment independentista poden ser de gran interès per a una futura investigació. A més a més, s'ha de buscar si hi ha connexions entre un moviment, l'independentista, que denuncia la falta de democràcia de l'Estat espanyol, i els moviments del cicle analitzat, que han posat en qüestió el sistema democràtic vigent i han suposat un clam per la democràcia real.

En el transcurs de la recerca ha aparegut el que havia estat el moviment okupa a la ciutat de Barcelona com un objecte d'estudi sobre el qual és necessari continuar investigant. Les cases ocupades i els espais alliberats a la ciutat s'han transformat amb noves funcions i lligant-se a les lluites i a les formes d'organització que han sorgit a la ciutat de Barcelona. Seria important continuar investigant sobre la transformació dels espais "okupats" i autogestionats a la ciutat, i també sobre el naixement d'espais que suposa el 15-M. Alhora, s'hauria d'aprofundir sobre l'imbricació entre l'ocupació d'espais i la qüestió de la falta d'habitatge social.

La recerca també constata la necessitat d'introduir una perspectiva de gènere en l'estudi de la repressió dels moviments socials. I, en aquest sentit, podria ser de molt interès aprofundir a conèixer de quina manera s'ha criminalitzat i reprimat el moviment feminista i les seves accions.

Més enllà de l'estudi concret sobre aquests tres moviments socials, és necessari continuar investigant sobre aquells moviments sorgits abans i després del 15-M. Moviments com l'estudiantil contra el Pla Bolonya, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca i molts altres requereixen cada un d'ells una investigació en profunditat. Per aprofundir més en allò que plantejo, faria falta ampliar la recerca de dades per posar en interrelació el que passa a la ciutat de Barcelona i en altres ciutats de l'Estat i en altres poblacions catalanes.

A través de les aportacions que he fet en aquesta investigació, he apuntat també que, en aquests últims anys de crisi, hi ha hagut un nou "cicle d'acció col·lectiva", però una constatació definitiva sobre aquesta qüestió requeriria un estudi més acurat, amb l'ajuda d'una més àmplia perspectiva temporal que establís comparacions amb els moviments que van precedir el moviment 15-M.

Amb aquesta recerca també he assenyalat la rellevància del naixement i de l'entrada a les institucions de noves formacions polítiques lligades als moviments socials, una qüestió que obre un ampli camp d'investigació per al futur. S'haurà de veure si es fa realitat la necessitat, expressada per diferents sectors polítics, de posar fi al "règim del 78" i de debatre la conveniència d'una segona Transició.

A més a més, la investigació ha descobert com en temps d'austeritat es continua reproduint una relació entre Estat social i Estat penal, a la qual fa referència Wacquant. En el marc teòric, alguns autors destaquen que s'han d'establir les relacions existents, en temps de neoliberalisme, entre el control social de la pobresa, dels grups més desfavorits, i la repressió d'aquelles protestes en què participen les persones més pobres d'una societat; altres investigacions han posat l'èmfasi en la interacció de la repressió de la dissidència i el control del delictes ordinari. Sigui com sigui, és necessari en la investigació futura aprofundir en les relacions entre Estat social i Estat penal. Una qüestió d'aquesta naturalesa obre possibilitats a un estudi de més gran abast.

Aquesta recerca conclou que és ben cert que el poder no tan sols reprimeix, sinó que segurament busca fórmules més creatives per tenir el control de les societats i de la seva població. Però, a començaments del segle XXI, l'Europa del sud ha quedat profundament afectada per una crisi econòmica, fruit del neoliberalisme, que s'ha convertit en una crisi política i social. La protesta als carrers ha reivindicat el dret a la vida i la societat s'ha polititzat. L'hegemonia de les idees dominants ha tingut una resposta contrahegemònica. Aparentment, el poder governamental ha parlat de la necessitat d'ordre públic per a la garantia dels drets de la ciutadania. Però el desordre s'ha fet present en les vides mateixes d'aquesta ciutadania: precariat, pobresa, desnonaments, acomiadaments, desocupació, talls de llum i aigua, i un llarg etcètera. Enmig de tant malestar, la repressió de la protesta pot ser un dels últims mecanismes que li queda al poder polític per aconseguir el procés de desposseïció que apunta David Harvey i que necessita un capitalisme salvatge per sobreviure. En aquest sentit, l'estudi de la repressió es converteix en central.

Però en el cas de l'Estat espanyol caldrà llegir la repressió d'aquest període amb un nova clau. La crisi econòmica ha fet patent que el problema no era tan sols econòmic. Les lluites socials contra els desnonaments, la reforma laboral, els retrocessos contra els drets de les dones i els drets socials, i també, el moviment independentista, han evidenciat els límits de l'actual règim constitucional. Els moviments socials, en canvi, han plantejat la necessitat de nous marcs constituents que han fet patent que la Transició es va fer sense suficients blindatges respecte al règim franquista. L'estudi de la repressió, doncs, també ha d'incloure aquesta perspectiva i comprendre que la repressió a l'Estat i el funcionament del sistema penal actuarà pel manteniment d'un règim constitucional que avui des del 15-M fins al moviment independentista han demostrat que és caduc. La democràcia, en el sentit més ampli del terme, no és real. La repressió en serà sempre la confirmació. La desobediència és l'única esperança per democratitzar les nostres societats i perquè els mecanismes repressius perdin el protagonisme.

Som llàgrimes en la mirada,
som el coratge de seguir,
som la ferida mai tancada,
som la història que no han escrit.

Som l'arbre enmig de la tempesta,
som els estels que vam teixir,
som l'esperança i la tristesa,
som el poble per construir.

I quan la nit ens ve a buscar
som tot un món per estimar,
som una història per guanyar,
tot un futur per començar.

Obrint pas

CITES BIBLIOGRÀFIQUES

- Adell, M., Lara, A., & Mármol, E. (2013). La PAH: Origen, evolución y rumbo. A P. Ibarra & M. Cruells (Eds.), *Anuario de Movimientos Sociales* (pp. 1–20). Abadiño: Fundación Betiko. Recuperat de <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2014/02/La-PAH.-Origen-evolución-y-rumbo.pdf>
- Agamben, G. (2006). *Homo sacer. El poder soberano y la nuda vida I*. València: Pre-textos.
- Agències/Barcelona. (20 de març de 2014). *Antiavalots dels Mossos portaran microcàmeres al pit per gravar actuacions*. El Periódico. Recuperat de <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/societat/antiavalots-mossos-portaran-microcameras-pit-per-gravar-actuacions-3203709>
- Agència Catalana de Notícies. (22 de febrer de 2011a). *Armes més precises pels Mossos*. Diari de Girona. Recuperat de <http://www.diaridegirona.cat/catalunya/2011/02/22/armes-mes-precises-pels-mossos/467328.html>
- Agència Catalana de Notícies. (2 de maig de 2011b). *Felip Puig sobre els violents a les manifestacions: "Tensarem la llei al màxim"*. Ara.cat. Recuperat de http://www.ara.cat/societat/Felip-Puig-violents-manifestacions-Tensarem-llei-maxim_0_473352908.html
- Agència Catalana de Notícies. (2 d'octubre de 2015). *Els Mossos preveuen comprar 119 llançadores i més de 10.000 porres extensibles*. Vilaweb. Recuperat de <http://www.vilaweb.cat/noticies/els-mossos-preveuen-comprar-119-llançadores-i-mes-de-10-000-porres-extensibles/>
- Agència Catalana de Notícies. (29 de març de 2016). *L'esquerra independentista critica que el 87% dels jutjats per la vaga del març del 2012 han quedat absolts*. Directe.cat. Recuperat de <http://www.directe.cat/acn/708609/l-esquerra-independentista-critica-que-el-87-dels-jutjats-per-la-vaga-del-marc-del-2012-ha-21>
- Agencia EFE. (22 d'abril de 2012). *"Es poden amagar en una cova, en una claveguera o en una assemblea, però els trobarem"*. El Periódico. Recuperat de <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/societat/poden-amagar-una-cova-una-claveguera-una-asamblea-pero-els-trobarem-1688321>
- Aguilar, S. (2001). *Ordre i desordre. Manual d'estructura i canvi de les societats*. Barcelona: Hacer.
- Aguilar, S. (2008). Después de la crisis del movimiento obrero: el conflicto social en la era de la globalización. Bilbao: Congreso de la Universitat

del País Basc.

- Aguilar, S. (2012). Del miedo y la perplejidad al ciclo de acción colectiva. Reacciones populares en respuesta a la crisis y la austeridad 2007-2012. A S. Aguilar (Ed.), *Anuari del conflicte social* (pp. 947-982). Barcelona: Observatori del Conflicte Social. Recuperat de <http://revistes.ub.edu/index.php/ACS/article/view/6354/8109>
- Aja, E. (2010). La reforma de la ley de extranjería. A E. Aja, J. Arango, & J. Oliver (Eds.), *La inmigración en tiempos de crisis. Anuario de la inmigración en España (edición 2009)* (pp. 1-23). Barcelona: CIDOB.
- Alabart, A. (1998). Els Moviments socials urbans a Catalunya. *Revista Catalana de Sociologia*, (7), 9-28. <https://doi.org/10.2436/rcs.vi.4176>
- Alba, S. (2015). *Islamofobia. Nosotros, los otros, el miedo*. Barcelona: Icària.
- Alfama, E., González, R., Pelàez, L., Vargas, G., & Gomà, R. (2004). La red crítica global en Catalunya en los albores del siglo XXI. Alacant: VIII Congreso Español de Sociología, Federación Española de Sociología.
- Alhambra, M. (2012). La marginalidad avanzada como uno de los semblantes del capital simbólico negativo. A I. González (Ed.), *Teoría social, marginalidad urbana y estado penal. Aproximaciones al trabajo de Loïc Wacquant* (pp. 135-150). Madrid: Dykinson.
- Alimi, E. (2007). The Dialectic of Opportunities and Threats and Temporality of Contention: Evidence from the Occupied Territories. *International Political Science Review*, 28(1), 101-123. <https://doi.org/10.1177/0192512107070405>
- Almeda, E. (2002). *Corregir y castigar*. Barcelona: Bellaterra.
- Alonso Rimo, A. (2014). El nuevo anteproyecto de ley orgánica de protección de la seguridad ciudadana. *Revista General de Derecho Penal*, (21), 1-17. Recuperat de <http://www.juecesdemocracia.es/pdf/seguridadciudadana03092014.pdf>
- Althusser, L. (1988). *Ideología y aparatos ideológicos del Estado. Freud y Lacan*. Buenos Aires: Nueva visión. Recuperat de http://www.infoamerica.org/documentos_pdf/althusser1.pdf
- Álvarez, E., & González, H. (2006). Legislación antiterrorista comparada después de los atentados del 11 de septiembre y su incidencia en el ejercicio de los derechos fundamentales. *Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales Y Estratégicos*, (7), 1-10. Recuperat de http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/891/891_Alvarezcondegonz

alez.pdf

- Antentas, J. M. (2012). La indignación, tras la explosión inicial. El 15M en Catalunya durante 2012. A S. Aguilar (Ed.), *Anuari del conflicte social* (pp. 263–274). Barcelona: Observatori del Conflicte Social. Recuperat de <http://revistes.ub.edu/index.php/ACS/article/view/6274>
- Aparicio, M. (2015). Poniendo el drecho a la protesta a régimen (democrático). A propósito de la sentencia del Tribunal Supremo 161/2015, de 17 de marzo. *Jueces para la Democracia*, (83), 13–28.
- Aranda, M., Chaves, G., Moreno, M., Posada, J. D., Rivas, C., & Rivera, I. (2005). *El populisme punitiu. Anàlisi de les reformes i contra-reformes del Sistema Penal a Espanya (1995-2005)*. Barcelona. Recuperat de http://www.ub.edu/ospdh/sites/default/files/documents/El_populisme_punitiu.pdf
- Arboleda, L. (2008). El grupo de discusión como aproximación metodológica en investigaciones cualitativas. *Rev. Fac.Nac. Salud Pública*, 26(1), 69–77. Recuperat de <http://www.scielo.org.co/pdf/rfnsp/v26n1/v26n1a08>
- Armenta, T. (2013). *Leciones de derecho procesal penal*. Barcelona: Marcial Pons.
- Arzuaga, J. (2010). *La maza y la cantera. Juventud vasca, represión y solidaridad*. Tafalla: Txalaparta.
- Asens, J. (2004). La represión al “movimiento de las okupaciones”: del aparato policial a los Mass Media. A R. Adell & M. Martínez (Eds.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales* (pp. 293–337). Madrid: Los libros de la Catarata.
- Asens, J., & Pisarello, G. (2012). *No hi ha dret (s). La lluita contra la il.legalitat del poder*. Barcelona: Icària.
- Asociación Estatal de Directores y Gerentes en Servicios Sociales. (2015). *XV Dictamen del Observatorio*. Madrid. Recuperat de http://issuu.com/directorassoc/docs/xv_dictamen_del_observatorio_m_eu
- Asamblea del Raval. (13 de juny de 2011). Roda de premsa del moviment 15-M a la Federació de l'Associació de Veïnes i Veïns de Barcelona. Recuperat de <https://asamblearaval.wordpress.com/2011/06/13/roda-de-prensa-14j-aturem-les-retallades-rueda-de-prensa-14-paremos-los-recortes/>
- Auyero, J. (2011). Puños, patadas y codazos en la regulación de la pobreza neoliberal. A M. J. Funes (Ed.), *A propósito de Tilly. Conflicto, poder y acción colectiva* (pp. 231–246). Madrid: Centro de Investigaciones

Sociològiques.

- Ávila, D., & García, S. (2013). Solicitar, subsanar, denegar...La burocracia de los de abajo. A P. Oliver Olmo (Ed.), *Burorrepresión. Sanción administrativa y control social* (pp. 121-149). Albacete: Bomarzo.
- Ballbé, M. (1985). *Orden público y militarismo en la España constitucional (1812-1983)*. Madrid: Alianza.
- Banyuls, J., & Recio, A. (2015). A crisis inside the crisis: Spain under a conservative neoliberalism. A S. en Lehndorff (Ed.), *Divisive integration the triumph of failed ideas in Europe – revisited* (pp. 39-68). Brussels: European Trade Union Institute.
- Barkan, S. E. (1980). Political trials and resource mobilization: towards an understanding of social movement litigation. *Social Forces*, 58(3), 944-961.
- Barkan, S. E. (2006). Criminal prosecution and the legal control of protest. *Mobilization: An International Quarterly*, 11(2), 181-194.
- Baucells, J. (2000). La ocupación de inmuebles en el nuevo Código Penal. A Asamblea d'Okupes de Terrassa (Ed.), *Okupación, represión y movimientos sociales* (pp. 47-56). Madrid: Queimada Gráficas.
- Bauman, Z. (2010). *Modernidad y holocausto*. Madrid: Sequitur.
- Bauman, Z., & Bordoni, C. (2016). *Estado de crisis*. Barcelona: Paidós Ibérica.
- Beck, U. (2006). *La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós.
- Benach, J., Jódar, P., Alós, R., Tarafa, G., & Julià, M. (2014). La ruta del capital y el abismo de las reformas laborales. A J. Benach, G. Tarafa & A. Recio (Eds.), *Sin trabajo, sin derechos, sin miedo. Las reformas laborales y sus efectos sobre el trabajo y la salud* (pp. 24-37). Barcelona: Icaria.
- Benedicto, R.A. (2015). *Guerra, psicología social y derechos humanos: procesos de gubernamentalidad y Estado de excepción policial en torno al "15M"*. Universitat Autònoma de Barcelona. Recuperat de <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/310407/rabs1de1.pdf?sequence=1>
- Bergalli, R. (1996). Las estrategias de control social y la violencia del sistema penal. *Sistema: Revista de Ciencias Sociales*, (132-133), 129-143.
- Bergalli, R. (1997). Control social: sus orígenes conceptuales y usos

instrumentales. *Revista de Derecho Penal Y Criminología*, (2), 173-184.

Bergalli, R. (1998). *Contradicciones entre Derecho y control social*. Barcelona: M.J.Bosch.

Bergalli, R. (2005). Relaciones entre control social y globalización: Fordismo y disciplina. Post-fordismo y control punitivo. *Sociologías. Porto Alegre*, 7(13), 180-211. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=86819561008>

Bernal, C. E. (2014). Daños sociales y delitos estatal-corporativos en la crisis Europea. Una lectura criminológica. A I. Rivera (Ed.), *Delitos de los Estados, de los Mercados y daño social* (pp. 114-129). Barcelona: Anthropos.

Bertoni, E. (2010). *¿Es legítima la criminalización de la protesta social?* Buenos Aires: Universidad de Palermo. Recuperat de http://www.palermo.edu/cele/pdf/LIBRO_BERTONI_COMPLETO.pdf

Bichler, S., & Nitzan, J. (2012). The asymptotes of power. *Real-World Economics Review*, (60), 18-53. Recuperat de http://bnarchives.yorku.ca/336/2/20120600_bn_the_asymptotes_of_power_rwer.pdf

Blay, E. (2013). El control policial de las protestas en España. *Indret: Revista Para El Análisis Del Derecho*, (4), 1-32. Recuperat de <http://www.indret.com/pdf/1000.pdf>

Bogdan, R., & Taylor, S. J. (1987). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona: Paidós.

Bondia, D. (Ed.). (2015). *Defender a quien defiende. Leyes mordaza y criminalización de la protesta en el Estado Español*. Barcelona: Icària. Recuperat de http://www.icariaeditorial.com/pdf_libros/defender_a_quien_defiende.pdf

Bonet, J. (2012). De la decepció a la indignació: un anàlisi contextual del moviment 15M. A J. M. Masjuan (Ed.), *Societat Catalana 2012* (pp. 113-134). Barcelona: Institut de Govern i Polítiques Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona. Recuperat de <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000190/00000044.pdf>

Borrero, Y. E., & Echeverry, M. E. (2015). Public demonstrations for health as a fundamental human right in Colombia, 1994-2010. *Cad Saude Publica*, 31(2), 354-364. Recuperat de [file:///C:/Users/TEMP.SPE-S233PC15.004/Mis documentos/Escritorio/ejercicio/protestas sociales.pdf](file:///C:/Users/TEMP.SPE-S233PC15.004/Mis%20documentos/Escritorio/ejercicio/protestas%20sociales.pdf)

- Bourdieu, P. (2000). *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama.
- Boykoff, J. (2007). Limiting dissent: The mechanisms of state repression in the USA. *Social Movements Studies*, 6(3), 281–310. Recuperat de <http://courses.arch.vt.edu/courses/wdunaway/gia5274/boykoff.pdf>
- Bran, E. (2012). Protesta social y crisi económica: cronología (mayo 2011-diciembre 2012) del surgimiento y movilización del 15-M. A S. Aguilar (Ed.), *Anuari del conflicte social* (pp. 167–184). Barcelona: Observatori del conflicte social. Recuperat de: <http://revistes.ub.edu/index.php/ACS/article/view/6270>
- Brandariz, J. A. (2014a). *El gobierno de la penalidad. La complejidad de Política criminal contemporánea*. Madrid: Dykinson.
- Brandariz, J. A. (2014b). Racionalidad de mercado, gran recesión y sistema penal: ¿malos tiempos para la crítica? A I. Rivera (Ed.), *Delitos de los Estados, de los mercados y daño social. Temas, debates y diálogos*. Barcelona: Anthropos.
- Brandariz, J. A. (2015). La evolución del sistema penitenciario español, 1995-2014: Transformaciones de la penalidad y modificación práctica de la realidad penitenciaria. *Crítica Penal y Poder. Observatorio del Sistema Penal y Los Derechos Humanos. Universitat de Barcelona*, (9), 1–31. Recuperat de <http://revistes.ub.edu/index.php/CriticaPenalPoder/article/view/11616>
- Brandariz, J. A., & Faraldo, P. (2006). Introducción. Postfordismo y nueva economía política de la pena. A A. de Giorgi (Ed.), *El gobierno de la excedencia. Postfordismo y control de la multitud* (pp. 13–34). Madrid: Traficantes de sueños. Recuperat de https://www.fuhem.es/media/cdv/file/biblioteca/Boletin_ECOS/29/Giorgi_El_gobierno_excedencia.pdf
- Brannen, J. (2005). Mixing methods: The entry of qualitative and quantitative approaches into the research process. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(3), 173–184.
- Brockett, C. D. (2002). Una resolución de la paradoja represión-protesta popular mediante la noción de ciclo de protesta. A M. Traugot (Ed.), *Protesta social* (pp. 131–161). Barcelona: Hacer.
- Busqueta, J. M. (2013). *L'hora dels voltors*. Lleida: El Jonc.
- Camps, C., & García, A. (2015). La gestión neoliberal de la crisis: de la culpabilización a la represión de la protesta. A D. Bondia (Ed.), *Defender a quien defiende. Leyes mordaza y criminalización de la protesta en el Estado Español* (pp. 7–27). Barcelona: Icària. Recuperat de [http://www.icariaeditorial.com/pdf_libros/defender a quien](http://www.icariaeditorial.com/pdf_libros/defender_a_quien)

defiende.pdf

- Camps, C., & Vergés, N. (2015). De la superación del miedo a protestar al miedo como estrategia represiva del 15M. *Athenea Digital. Revista de Pensamiento e Investigación Social*, 15(4), 129–154. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.5565/rev/athenea.1592>
- Candidatura d'Unitat Popular. (2015). *Llums i taquígrafs*. Recuperat de <http://llumsitaquigrafes.cat/llums/>
- Capell, J. M. (2011). *Ser policia*. Barcelona: Plataforma.
- Capella, J. R. (2009). La crisis universitaria y Bolonia. A Asamblea PDI-PAS (Ed.), *La cara fosca de Bolonya. Contra la Universitat, S.A. En defensa de la Universitat pública* (pp. 16–30). Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Carey, S. C. (2006). The dynamic relationship between protest and repression. *Political Research Quarterly*, 59(1), 1–11.
- Casanova, I. (2012). *ETA 1958-2008. Medio siglo de historia*. Tafalla: Txalaparta.
- Casquette, J. (1998). *Política, cultura y movimientos sociales*. Bilbao: Bakeaz.
- Castells, M. (2012). *Redes de indignación y esperanza*. Madrid: Alianza.
- Centro de Estudios Legales y Sociales. (2003). *El Estado frente a la protesta social (1996-2002)*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Cervera, M. (2008). Treinta años vindicando el derecho de las mujeres a decidir. Aborto libre y gratuito. A P. Ibarra & M. Cruells (Eds.), *Anuario de los movimientos sociales*. (pp. 1–9). Albadiño: Fundación Betiko. Recuperat de <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2012/11/Treinta-a%C3%B1os-vindicando-el-derecho-de-las-mujeres-a-decidir.pdf>
- Chang, P. Y. (2008). Unintended consequences of repression: alliance formation in South Korea's Democracy. *Social Forces*, 87(2), 651–677. Recuperat de https://aparc.fsi.stanford.edu/sites/default/files/SF_article_firstpage.pdf
- Colau, A. (2013). La PAH i la conquesta del dret a l'habitatge. A J. Estivill (Ed.), *Societat Catalana 2013* (pp. 47–61). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Associació Catalana de Sociologia. Recuperat de http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=cataleg&subModuleName=cerca_rapida&idCatalogacio=20108
- Colau, A., & Alemany, A. (2012). *Vides hipotecades. De la bombolla*

immobiliària al dret a l'habitatge. Barcelona: Angle.

- Collell, M., Missé, M., & Otero, M. (2008). Feminismos en tránsito y transfeminismos: una intersección de deseos. A P. Ibarra & M. Cruells (Eds.), *Anuario de los movimientos sociales* (pp. 1-11). Abadiño: Fundación Betiko. Recuperat de <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2012/11/feminismos-en-transito-y-transfeminismos-una-interseccion-de-deseos.pdf>
- Comellas, P., & Muñoz, J. (2000). La insumisión. A Asamblea d'Okupes de Terrassa (Ed.), *Okupación, represión y movimientos sociales* (pp. 93-104). Madrid: Queimada Gráficas.
- Comité Permanente de Jueces para la Democracia. (2014). *Orden público y restricción de las libertades*. Recuperat de http://nosomosdelito.net/sites/default/files/public_files/documentos/orden_publico_y_restriccion_libertades_cp_alcala_2014.pdf
- Coordinadora para la prevención y denuncia de la tortura. (2008). *La tortura en el Estado español*. Recuperat de <http://www.prevenciontortura.org/documentos/>
- Coordinadora para la prevención y denuncia de la tortura. (2009). *La tortura en el Estado español*. Recuperat de <http://www.prevenciontortura.org/documentos/>
- Coordinadora para la prevención y denuncia de la tortura. (2010). *La tortura en el Estado español*. Recuperat de <http://www.prevenciontortura.org/documentos/>
- Coordinadora para la prevención y denuncia de la tortura. (2011). *La tortura en el Estado español*. Recuperat de <http://www.prevenciontortura.org/documentos/>
- Coordinadora para la prevención y denuncia de la tortura. (2012). *La tortura en el Estado español*. Recuperat de <http://www.prevenciontortura.org/documentos/>
- Coordinadora para la prevención y denuncia de la tortura. (2013). *La tortura en el Estado español*. Recuperat de <http://www.prevenciontortura.org/documentos/>
- Coordinadora para la prevención y denuncia de la tortura. (2014). *La tortura en el Estado español*. Recuperat de <http://www.prevenciontortura.org/documentos/>
- Coordinadora para la prevención y denuncia de la tortura. (2015). *La tortura en el Estado español*. Recuperat de <http://www.prevenciontortura.org/documentos/>

- Cortavirta, E. (2008). La crisis golpeó con dureza: regulaciones de empleo, despidos, paro y exclusión social. A P. Ibarra & M. Cruells (Eds.), *Anuario de los movimientos sociales* (pp. 1–15). Abadiño: Fundación Betiko. Recuperat de <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2012/11/la-crisis-golpeo-con-dureza-regulaciones-de-empleo-despidos-paro-y-exclusion-social.pdf>
- Cortés, J. M. (2010). *La ciudad cautiva. Control y vigilancia en el espacio urbano*. Madrid: Akal.
- Córtiz Morales, E. (2008). Criminalización de la protesta social en México. *El Cotidiano*, 23(150), 73–76. Recuperat de <http://www.redalyc.org/pdf/325/32515011.pdf>
- Dane, F. (1997). *Mètodes de recerca*. Barcelona: Proa.
- Davenport, C. (1996a). "Constitutional Promises" and repressive reality: A Cross-National Time-series investigation of why political and civil liberties are suppressed. *The Journal of Politics*, 58(3), 627–654. <https://doi.org/10.2307/2960436>
- Davenport, C. (1996b). The weight of the past: exploring lagged determinants of political repression. *Political Research Quarterly*, 49(2), 377–403.
- Davenport, C. (2007a). State repression and political order. *Annual Review of Political Science*, 10(1), 1–23. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.10.101405.143216>
- Davenport, C. (2007b). *State repression and the domestic democratic peace*. New York: Cambridge.
- Davenport, C., & Amstrong, D. (2004). Democracy and the violation of Human Rights: A Statistical Analysis from 1976 to 1996. *American Journal of Political Science*, 48(3), 538–554.
- Davis, G., Parker, C., & Straub, D. (1997). *Writing the doctoral dissertation. A systematic Approach*. Nova York: Barron's.
- De Giorgi, A. (2005). *Tolerancia cero. Estrategias y prácticas de la sociedad de control*. Bracelona: Virus.
- De Giorgi, A. (2006). *El gobierno de la excedencia. Postfordismo y control de la multitud*. Madrid: Traficantes de sueños. Recuperat de https://www.fuhem.es/media/cdv/file/biblioteca/Boletin_ECOS/29/Giorgi_El_gobierno_excedencia.pdf
- De Prada, J. R. (2012). La Justicia Penal ante el final de ETA. *Hermes: Pentsamendu Eta Historia Aldizkaria*, (42), 22–30. Recuperat de

file:///C:/Users/Usuario/Downloads/Dialnet-LaJusticiaPenalAnteElFinalDeETA-4053501 (1).pdf

del Olmo, R. (1981). *América Latina y su criminología*. México DF.: Siglo XXI.

DECRET 320/2011 de Reestructuració del Departament d'Interior. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. Catalunya. 19 d'abril de 2011.

DECRET 415/2011 d'Estructura de la Funció Policial de la Direcció General de la Policia. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. Catalunya. 13 de desembre de 2011.

DECRET 384/2011 de Desplegament de la Llei 10/1997 de la Renda Mínima d'Inserció. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. Catalunya. 30 d'agost de 2011.

DECRET 14/2012, de Mesures Urgents de Racionalització de la Despesa Pública en l'Àmbit Educatiu. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 20 d'abril de 2012.

Deleuze, G. (2006). Post-scriptum sobre las sociedades de control. *Polis. Revista Latinoamericana*, 5(13), 1-5. Recuperat de <http://www.fundacion.uocra.org/documentos/recursos/articulos/Posdata-sobre-las-sociedades-de-control.pdf>

Delgado Ruiz, M. (2005). *Elogi del vianant. Del "model Barcelona" a la Barcelona real*. Barcelona: Edicions de 1984.

Della Porta, D. (1999). Movimientos sociales y Estado: algunas ideas en torno a la represión policial de la protesta. A D. McAdam, J. D. McCarthy, & N. Z. Mayer (Eds.), *Movimientos sociales: perspectivas comparadas* (p. 527). Madrid: Istmo.

Della Porta, D., & Diani, M. (2011). *Los movimientos sociales*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas y Editorial Complutense.

Della Porta, D., & Fillieule, O. (2007). Policing Social Protest. A D. A. Snow, S. A. Soule, & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell Companion to Social Movements*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Della Porta, D., & Reiter, H. (2006). The policing of transnational protest: A conclusion. D. Della Porta, A. Peterson, & H. Reiter (Ed.), *The policing of transnational protest* (pp. 175-189). Londres: Ashgate.

Di Nella, D., Almeda, E., & Ortiz, R. (2014). Perspectiva no androcéntrica en los estudios sobre familias monoparentales. Reflexiones e implicaciones metodológicas. *Athenea Digital*, 14(4), 181-207. Recuperat

de<http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/62525/1/645986.pdf>

Domènech, X. (2004). Moviment obrer i canvi polític. A E. Prat (Ed.), *Els moviments socials a la Catalunya contemporània* (pp. 51-71). Barcelona: Universitat de Barcelona.

Domènech, X. (2014). *Hegemonías. Crisis, movimientos de resistencia y procesos políticos (2010-2013)*. Madrid: Akal.

Durkheim, E. (2012). *La división del trabajo social*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Departament d'Interior. (23 de gener de 2011). *El conseller d'Interior, Felip Puig, adverteix que "s'ha acabat amb la impunitat per aquells qui pensen que ocupar propietats privades forma part del paisatge de Catalunya"*. Sala de Premsa. Recuperat de http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsavw/96909/ca/conseller-dinterior-felip-puig-adverteix-sha-acabat-impunitat-pensen-ocupar-propietats-privades-forma-part-paisatge-catalunya.do

Departament d'Interior. (2008a). *Informe 2008 sobre la seguretat a Catalunya*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/seguretat/es_tudis_i_enquestes/informes_de_seguretat

Departament d'Interior. (2009a). *Informe 2009 sobre la seguretat a Catalunya*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/seguretat/es_tudis_i_enquestes/informes_de_seguretat

Departament d'Interior. (2010a). *Informe 2010 sobre la seguretat a Catalunya*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/seguretat/es_tudis_i_enquestes/informes_de_seguretat

Departament d'Interior. (2011a). *Informe 2011 sobre la seguretat a Catalunya*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/seguretat/es_tudis_i_enquestes/informes_de_seguretat

Departament d'Interior. (2012a). *Informe 2012 sobre la seguretat a Catalunya*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/seguretat/es_tudis_i_enquestes/informes_de_seguretat

Departament d'Interior. (2013a). *Informe 2013 sobre la seguretat a Catalunya*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/seguretat/es_tudis_i_enquestes/informes_de_seguretat

Departament d'Interior. (2014a). *Informe 2014 sobre la seguretat a Catalunya*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/seguretat/estudis_i_enquestes/informes_de_seguretat

Departament d'Interior. (2015a). *Informe 2015 sobre la seguretat a Catalunya*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/seguretat/estudis_i_enquestes/informes_de_seguretat

Departament d'Interior. (2013b). *La gestió de l'ordre públic a Catalunya*. Recuperat de <https://directa.cat/sites/default/files/Informe%20La%20Gesti%C3%B3%20de%20l'Ordre%20P%C3%ABlic%20a%20Catalunya.pdf>

Departament d'Interior. (2011b). *Memòria del Departament d'Interior 2011*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/memories_del_departament/memories_anteriors_del_departament/

Departament d'Interior. (2012b). *Memòria del Departament d'Interior 2012*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/memories_del_departament/memories_anteriors_del_departament/

Departament d'Interior. (2013c). *Memòria del Departament d'Interior 2013*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/memories_del_departament/memories_anteriors_del_departament/

Departament d'Interior. (2014b). *Memòria del Departament d'Interior 2014*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/memories_del_departament/memories_anteriors_del_departament/

Departament d'Interior Relacions Institucionals i Participació. (2008). *Memòria de sostenibilitat del Departament d'Interior Relacions Institucionals i Participació 2008*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/memories_del_departament/memories_anteriors_del_departament/

Departament d'Interior Relacions Institucionals i Participació. (2009). *Memòria del Departament d'Interior Relacions Institucionals i Participació 2009*. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/memories_del_departament/memories_anteriors_del_departament/

Departament d'Interior Relacions Institucionals i Participació. (2010).

Memòria del Departament d'Interior Relacions Institucionals i Participació 2010. Recuperat de http://interior.gencat.cat/ca/el_departament/publicacions/memories_del_departament/memories_anteriors_del_departament/

- Eagleton, T. (2005). *Ideología. Una introducción*. Barcelona: Paidós Sur.
- Ealham, C. (2005). *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937*. Madrid: Alianza.
- Earl, J. (2003). Thanks, tear gas, and taxes: toward and theory of movement repression. *Sociological Theory*, 21(1), 47–68. Recuperat de https://campus.fsu.edu/bbcswebdav/institution/academic/social_sciences/sociology/Reading_Lists/Stratification_%28Politics_and_Social_Movements%29_Copies_of_Articles_from_2009/Earl-SocTheory-2003.pdf
- Earl, J. (2011). Political Repression: Iron Fists, Velvet Gloves, and Diffuse Control. *Annual Review of Sociology*, 37(1), 261–284. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102609>
- Earl, J., Martin, A., McCarthy, J. D., & Soule, S. A. (2004). The use of newspaper data in the study of collective action. *Annual Review of Sociology*, 30(1), 65–80. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.30.012703.110603>
- Echano, J. I. (2013). Sobre el derecho penal ante el final de ETA. *Hermes: Pentsamendu Eta Historia Aldizkaria*, (45), 52–59. Recuperat de <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4458551>
- Eco, U. (1977). *Cómo se hace una tesis*. Barcelona: Gedisa.
- Egaña, I., & Giacomuzzi, G. (2012). *La construcción del enemigo*. Tafalla: Txalaparta.
- Errejón, I. (2011). El 15M como discurso contrahegmonico. *Encrucijadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales*, 2, 120–145. Recuperat de http://cccd.es/wp/wp-content/uploads/2015/02/15M_discurso_contrahegemonico_Encrucijadas_Errejon-libre.pdf
- Estévez, J. (2015). La expansión del gobierno neoliberal: securitización, autoritarismo liberal y resistencias. A D. Bondia (Ed.), *Defender a quien defiende. Leyes mordaza y criminalización de la protesta en el Estado Español* (pp. 29–55). Barcelona: Icaria. Recuperat de http://www.icariaeditorial.com/pdf_libros/defender_a_quien_defiende.pdf
- Estévez Araujo, J. A. (2009). La misión de la Universidad (según la UE). A

Assemblea PDI-PAS (Ed.), *La cara fosca de Bolonya. Contra la Universitat, S.A. En defensa de la Universitat pública* (pp. 31–35). Barcelona: Bellaterra. Recuperat de: http://latel.upf.edu/ldym/bolonya/La_Cara_Fosca_de_Bolonya.pdf

Europa Press. (25 de març de 2013). Cifuentes acusa a Colau (PAH) de apoyar a "grupos proetarras". *eldiario.es*. Recuperat de http://www.eldiario.es/politica/Cifuentes-Colau-proetarras-estrategia-desahucios_0_114788623.html

Eurostat. (2008-2014). *Labour market (2008-2014)*. Recuperat de <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/statistics-illustrated>.

Ezquerria, S. (2012a). Acumulación por desposesión, género y crisis en el Estado Español. *Revista de Economía Crítica*, (14), 124–147. Recuperat de <http://www.revistaeconomicacritica.org/sites/default/files/revistas/n14/Semimonografico-2.-Ezquerria.pdf>

Ezquerria, S. (2012b). Discursos y prácticas feministas en el movimiento 15M: avances y asignaturas pendientes. A P. Ibarra & M. Cruells (Eds.), *Anuario de Movimientos Sociales 2011* (pp. 1–12). Abadiño: Fundación Betiko.

Faraldo, P. (2005). Un derecho penal de Enemigos para los integrantes de organizaciones criminales. La Ley Orgánica 7/2003, de 30 de junio, de medidas de reforma para el cumplimiento íntegro y efectivo de las penas. A I. Rivera (Ed.), *Política Criminal y Sistema Penal. Viejas y nuevas racionalidades punitivas* (pp. 395–433). Barcelona: Anthropos.

Federici, S. (2011). *Calibán y la bruja. Mujeres, cuerpo y acumulación originaria*. Madrid: Traficantes de sueños. Recuperat de https://www.traficantes.net/sites/default/files/pdfs/Caliban_y_la_bruja-TdS.pdf

Federici, S. (2013). *Revolución en punto cero. Trabajo doméstico, reproducción y luchas feministas*. Madrid: Traficantes de sueños. Recuperat de https://www.traficantes.net/sites/default/files/pdfs/Revolucion_en_punto_cero-TdS.pdf

Feminicidio.net, Coperacció, & Tamaia, Viure sense violència. (2014). *Cataluña. Feminicidios y otros asesinatos de mujeres. Informe 2010-2014*. Recuperat de http://www.cooperaccio.org/wp-content/uploads/2016/01/informe_catalun%CC%83a_feminicidio_2014.pdf

Fernández Bessa, C. (2013). Il panorama dei Centri di Internamento per

Stranieri in Spagna: dal controllo delle frontiere alla gestione della criminalità. *Antigone*, 8(1), 68–91.

Fernández de Mosteyrín, L. (2012). Rodea el congreso: un caso para explorar las bases del Estado Securitario. A S. Aguilar (Ed.), *Anuari del conflicte social 2012* (pp. 1129–1152). Observatori del conflicte Social. Recuperat de <http://revistes.ub.edu/index.php/ACS/article/view/6365/8121>

Fernández Ramos, D. (2006). *Cròniques dels 6 i altres retalls de la claveguera policial*. Barcelona: Virus.

Fernández Ramos, D. (2011). Desobeir el frau, impedir l'estafa, insistir en nosaltres mateixes. A A. Oliveres, D. Fernández, E. Vivas, F. Ruggieri, @galapita, @hibai_ & S. López (Eds.), *Les veus de les places* (pp. 61–82). Barcelona: Icaria. Recuperat de http://www.icariaeditorial.com/pdf_libros/Les%20veus%20de%20les%20places.pdf

Fernández, F. (2004). Els moviments socials alternatius: un balanç. A E. Prat (Ed.), *Els moviments socials a la Catalunya contemporània* (pp. 21–50). Barcelona: Universitat de Barcelona.

Ferrajoli, L. (1995). *Derecho y razón*. Madrid: Trotta. Recuperat de <http://www.cubc.mx/biblioteca/libros/29.-DerechoYRazonTeoriaDelGarantismoPenal-Ferrajoli.pdf>

Flick, U. (2004). Entrevistas semiestructuradas. A Flick, U (Ed.), *Introducción a la investigación cualitativa* (pp. 89–109). Madrid: Morata.

Flick, U. (2011). Mixing methods, triangulation, and integrated research. A N. K. Denzin & M. D. Giardina (Eds.), *Qualitative Inquiry and Global Crises* (pp. 118–131). Walnut Creek: Left Coast.

Fontana, J. (2011). *Por el bien del imperio. Una historia del mundo desde 1945*. Barcelona: Pasado y Presente.

Fontana, J. (2013). *El futuro es un país extraño. Una reflexión sobre la crisis social de comienzos del siglo XXI*. Barcelona: Ediciones Pasado y Presente.

Fontana, J. (2015). *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya*. Vic: Eumo.

Forero, A., & Jiménez, D. (2014). La cárcel española en (la) crisis. Mano dura y escasez. ¿Hacia la esquizofrenia punitiva? *Revista de Derecho Penal Y Criminología*, IV(5), 27–52.

- Foucault, M. (2007). *Seguridad, territorio y población*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.
- Foucault, M. (2009). *Vigilar y castigar*. Madrid: Siglo XXI.
- Foucault, M. (2010). *La verdad y las formas jurídicas*. Madrid: Gedisa.
- Francisco, R. A. (1996). Coercion and protest: an empirical test in two democratic states. *American Journal of Political Science*, 40(4), 1179–1204. <https://doi.org/10.2307/2111747>
- Francisco, R. A. (2004). After the massacre: Mobilization in the wake of harsh repression. *Mobilization*, 9(2), 107–126. <https://doi.org/10.17813/maiq.9.2.559246137656n482>
- Funes, M. J. (2011). A propósito de Tilly: cómo acercarse al personaje y a su obra. A M.J. Funes (Ed.), *A propósito de Tilly. Conflicto, poder y acción colectiva* (pp. 9–30). Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Funes, M. J. (2011). La política no convencional! A escena! A Aguilar, S. (Ed.), *Anuari del conflicte social* (pp. 403–428). Barcelona: Observatori del Conflicte Social. Recuperat de <http://www.raco.cat/index.php/ACS/article/view/277850>
- Gálvez, L., & Torres, J. (2010). *Desiguales. Mujeres y hombres en la crisis financiera*. Barcelona: Icària.
- García Grenzner, J. (2012). Feminismos resistiendo a los ajustes estructurales y la ofensiva misógina más allá de la feminización de la resistencia: alianzas feministas contra el patriarcado capitalista. A P. Ibarra & M. Cruells (Eds.), *Anuario de los movimientos sociales*. Abadiño: Fundación Betiko. Recuperat de http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2013/03/Feminismos-resistiendo-a-los-ajustes-estructurales-y-la-ofensiva-mis%C3%B3gina_def-2.pdf
- Gargarella, R. (2005). *El derecho a la protesta. El primer derecho*. Buenos Aires: Ad-Hoc.
- Gargarella, R. (2006a). *Carta abierta sobre la intolerancia. Apuntes sobre derecho y protesta*. Buenos Aires: Siglo XXI. Recuperat de http://www.eco.unlpam.edu.ar/objetos/materias/abogacia/1-ano/introduccion-a-la-sociologia/aportes-teoricos/Unidad_5/Roberto_Gargarella_Carta_abierta_sobre_la_intolernacia.pdf
- Gargarella, R. (2006b). El derecho a la protesta social. *Derecho Y Humanidades*, (12), 141–151.

- Gargarella, R. (2008). *De la injusticia penal a la justicia social*. Bogota: Siglo del Hombre.
- Gargarella, R. (2012). El derecho frente la protesta social. *Temas*, 70, 22–29. Recuperat de <http://www.temas.cult.cu/revistas/70/022-029Gargarella.pdf>
- Garland, D. (1999). *Castigo y sociedad moderna*. Madrid: Siglo XXI.
- Garland, D. (2005). *La cultura del control*. Madrid: Gedisa.
- Generalitat de Catalunya. Mossos d'Esquadra. (2003). *Policia de la Generalitat. Mossos d'Esquadra*. Recuperat de <http://mossos.gencat.cat/ca/inici/>
- Generalitat Catalunya. (2010-2014a). *Els pressupostos e la Generalitat de Catalunya 2010-2014*. Recuperat de http://economia.gencat.cat/ca/70_ambits_actuacio/pressupostos/
- Generalitat Catalunya. (2010-2014b). *Els pressupostos e la Generalitat de Catalunya 2010-2014*. Recuperat de http://economia.gencat.cat/ca/70_ambits_actuacio/pressupostos/esta_distiques_pressupostaries/
- Gillham, P. F. (2011). Securitizing America: Strategic incapacitation and the policing of protest since the 11 September 2001 terrorist attacks. *Sociology Compass*, 5(7), 636–652. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2011.00394.x>
- Gillham, P. F., & Noakes, J. A. (2007). "More than a march in a circle": transgressive protests and the limits of negotiated management. *Mobilization*, 12(4), 341–357.
- Godàs, X. (2007). *Política del dissenso: sociología de los movimientos sociales*. Barcelona: Icària.
- González Calleja, E. (2003). *La violencia en la política: Perspectivas teóricas sobre el empleo deliberado de la fuerza en los conflictos de poder*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- González Calleja, E. (2006). Sobre el concepto de represión. *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea*, (6), 3–30. Recuperat de <http://hispanianova.rediris.es/6/dossier/6d022.pdf>
- González Calleja, E. (2012). La represión estatal como proceso de violencia política. *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea*, (10), 3–24. Recuperat de <http://hispanianova.rediris.es/10/dossier/10d001.pdf>
- González García, R. (2011). *Xarxes crítiques i polítiques públiques: els impactes del moviment per l'okupació*. Universitat Autònoma de

- Barcelona. Recuperat de <http://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/48643/rgg1de1.pdf?sequence=1>
- González, I. (2012). La reconfiguración del Estado y del castigo. A I. González (Ed.), *Teoría social, marginalidad urbana y estado penal. Aproximaciones al trabajo de Loïc Wacquant* (pp. 235–307). Madrid: Dykinson.
- González, I. (2014). *La penalidad neoliberal: aumento de presos y reconfiguración del Estado en España (1975-2008)*. Universidad Complutense de Madrid.
- Gramsci, A. (1981). *Cuadernos de la Cárcel. Edición crítica del Instituto Gramsci. Volum III, IV*. (V. Gerratana, Ed.). México DF.: Era. Recuperat de <http://www.portalalba.org/biblioteca/GRAMSCI ANTONIO. Cuadernos de la Carcel 3.pdf>
- Gramsci, A. (1986). *Cuadernos de la Cárcel. Volumen IV*. (V. Garreatana, Ed.). Mèxic D.F.: Era. Recuperat de <https://teoriaevolutiva.files.wordpress.com/2013/06/gramsci-antonio-cuadernos-de-la-carcel-t-4-cuaderno-11.pdf>
- Guillén, F. (2012). *Policia i seguretat*. Cerdanyola del Vallès: Bellaterra.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599. Recuperat de <http://www.staff.amu.edu.pl/~ewa/Haraway, Situated Knowledges.pdf>
- Haro González, A. (2011). El Estado en Charles Tilly: entre la centralidad y el olvido. A M. J. Funes (Ed.), *A propósito de Tilly. Conflictos, poder y acción colectiva* (pp. 107–122). Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Harvey, D. (2012). *El enigma del capital*. Madrid: Akal.
- Harvey, D. (2013). *Ciudades rebeldes. Del derecho de la ciudad a la revolución urbana*. Madrid: Akal.
- Henderson, C. W. (1991). Conditions affecting the use of political repression. *The Journal of Conflict Resolution*, 35(1), 120–142. Recuperat de http://christiandavenportphd.weebly.com/uploads/1/8/3/5/18359923/henderson_jcr.pdf
- Henderson, C. W. (2004). The Political Repression of Women. *Human Rights Quarterly*, 26(4), 1028–1049. <https://doi.org/10.1353/hrq.2004.0044>

- Herkenrath, M., & Knoll, A. (2011). Protest events in international press coverage: An empirical critique of cross-national conflict databases. *International Journal of Comparative Sociology*, 52(3), 163–180.
- Herreros, T. (2004). Movimiento de las okupaciones y movimientos sociales: elementos de análisis para el caso de Cataluña. A R. Adell & M. Martínez (Eds.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata.
- Ibarra, P. (2005). *Manual de sociedad civil y movimientos sociales*. Madrid: Síntesis.
- Institut Nacional d'Estadística. (2008-2014a). *Encuesta de Población Activa (2008-2014)*. Recuperat de http://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176918&menu=ultiDatos&idp=1254735976595
- Institut Nacional d'Estadística. (2008-2014b). *Encuesta de Condiciones de Vida*. Recuperat de http://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176807&menu=ultiDatos&idp=1254735976608
- Institut Nacional de Estadística. (2012). *Encuesta anual de estructura salarial*. Recuperat de http://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736061721&menu=ultiDatos&idp=1254735976596
- Institut Nacional d'Estadística. (2008-2013). *La Estadística de Migraciones (2008-2013)*. Recuperat de <http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft20%2Fp277&file=inebase&L=0>
- Interlocutòria 1277/2012. Jutjat d'instrucció número 18. Barcelona. 30 de març de 2012.
- Interlocutòria 180/2012-A. Jutjat d'instrucció número 13. Barcelona. 25 d'abril de 2012.
- Interlocutòria DP 1277/2012D. Jutjat d'instrucció número 18. Barcelona. 12 d'abril de 2012.
- Jick, T. (1979). Mixing qualitative and quantitative methods: triangulation in action. *Administrative Science Quarterly*, 24(4), 602-611. Recuperat de http://www.pm.lth.se/fileadmin/_migrated/content_uploads/Jick_1979__Mixing_qualitative_and_quantitative_methods_-_Triangulation_in_action.pdf
- Juliano, D. (2011). *Presunción de inocencia. Riesgo, delito y pecado en*

femenino. Donostia-San Sebastián: Gakoa.

- Junta Electoral Central. (2011). *Elecciones Locales 22 de mayo de 2011*. Recuperat de <http://www.juntaelectoralcentral.es/cs/jec/elecciones/Locales-2011?p=1379061494769>
- Khawaja, M. (1993). Repression and popular collective action: Evidence from the West Bank. *Sociological Forum*, 8(1), 47–71. Recuperat de [http://www.eden.rutgers.edu/~spath/385/Readings/Khawaja-repression and popular collective action in WB.pdf](http://www.eden.rutgers.edu/~spath/385/Readings/Khawaja-repression%20and%20popular%20collective%20action%20in%20WB.pdf)
- Klein, N. (2007). *La doctrina del xoc. L'ascens del capitalisme del desastre*. Barcelona: Empúries.
- Köhler, H.-D., & Calleja, J. P. (2013). Conflicto laboral y movimiento sindical en España ¿Qué queda del movimiento obrero? A S. Aguilar (Ed.), *Anuari del conflicte social* (pp. 750–767). Barcelona: Observatori del Conflicte Social. Recuperat de <http://revistes.ub.edu/index.php/ACS/article/view/10358>
- Korol, C. (2009). *Criminalización de la pobreza y la protesta social*. Buenos Aires: El Colectivo.
- La Directa (2015). *Veus davant la repressió*. Barcelona: Aldarull
- Lamarca, C. (2008). Legislación penal antiterrorista: análisis crítico y propuestas. *Azpilcueta*, (20), 199–214. Recuperat de <http://www.euskomedia.org/PDFAnlt/azpilcueta/20/20199214.pdf>
- Lara, J. (2013). El conflicto social en la globalización neoliberal y el neoconservadurismo: entre las nuevas guerras y el populismo punitivo. *Revista Crítica Penal y Poder*, (4), 132–148. Recuperat de <http://revistes.ub.edu/index.php/CriticaPenalPoder/article/view/5462>
- Letamendia, A. (2011). Represión legal y vínculos organizacionales. El caso del conflicto vasco. A S. Aguilar & M. T. Bretones (Eds.), *Recuperando la radicalidad. Un encuentro en torno al análisis político crítico*. Barcelona: Hacer.
- Levine, M. (2009). Identitats socials, violència i ordre públic. *Revista Catalana de Seguretat Pública*, (21), 107–119. Recuperat de <http://www.raco.cat/index.php/RCSP/article/view/166850/218919>
- Lichbach, M. I. (1987). Deterrence or escalation? The puzzle of aggregate studies of repression and dissent. *The Journal of Conflict Resolution*, 31(2), 266–297.

- LLEI 19/1983 de Creació de la Policia Autonòmica de la Generalitat de Catalunya. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. Catalunya. 14 de Juliol de 1983.
- LLEI 10/1994 de la Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. Catalunya. 11 de juliol de 1994.
- LLEI 10/2012, per la qual es regulen determinades Taxes en l'Àmbit de l'Administració de Justícia i de l'Institut Nacional de Toxicologia i Ciències Forenses. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 20 de novembre del 2012.
- LLEI 5/2014 de Seguretat Privada. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 5 d'abril de 2014.
- LLEI 5/2012 de Mesures Fiscals, Financeres i Administratives i de Creació de l'Impost sobre les Estades en Establiments Turístics. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. Catalunya. 20 de març del 2012.
- LLEI Orgànica 9/1985 de Reforma de l' article 417 bis del Codi Penal. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 5 de Juliol del 1985.
- LLEI Orgànica 2/1986 de Forces i Cossos de Seguretat. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 13 de març de 1986.
- LLEI Orgànica 10/1995 del Codi Penal. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 23 de novembre del 1995.
- LLEI Orgànica 4/2000 sobre Drets i Llibertats dels Estrangers a Espanya i la seva Integració Social. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 11 de gener de 2000.
- LLEI Orgànica 6/2001 d'Universitats. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 21 de desembre de 2001.
- LLEI Orgànica 7/2003, de Mesures de Reforma per al Cumpliment Íntegre i Efectiu de les Penes. Botlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 30 de juny de 2003.
- LLEI Orgànica 15/2003, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 25 de novembre de 2003.
- LLEI Orgànica 1/2004 de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de gènere. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 28 de desembre de 2004.
- LLEI Orgànica 2/2010 de Salut sexual i Reproductiva i de la Interrupció Voluntària de l'Embaràs. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 3 de Març de 2010.

- LLEI Orgànica 5/2010, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 22 de juny de 2010.
- LLEI Orgànica 8/2013 per la Millora de la Qualitat Educativa. Espanya. 9 de desembre de 2013.
- LLEI Orgànica 1/2015 per la que es modifica la Llei Orgànica 10/1995 de 23 de novembre del Codi Penal. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 30 de març del 2015.
- LLEI Orgànica 13/2015, de modificació de la Llei d'Enjudiciament Criminal per a l'Enfortiment de les Garanties Processals i la Regulació de les Mesures d'Investigació Tecnològica. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 5 d'octubre de 2015.
- LLEI Orgànica 4/2015 de Protecció de la Seguretat Ciutadana. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 30 de març del 2015.
- López-Sala, A. (2013). Managing uncertainty: immigration policies in Spain during economic recession (2008-2011). *Migraciones Internacionales*, 7(2), 39-69. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=15128261002>
- Loveman, M. (1998). High-risk collective action: defending human rights in Chile, Uruguay, and Argentina. *American Journal of Sociology*, 104(2), 477-525.
- Maldo, T. (2004a). Barcelona en la glocalització. A Unió Temporal d'Escribes (Ed.), *Barcelona marca registrada, un model a desarmar* (pp. 13-26). Barcelona: Virus.
- Manyosa Masip, M. (2011). *El frau fiscal costa a cada català*. Anuari Mèdia. Cat, 69-78. Recuperat de http://www.media.cat/anuari/wp-content/uploads/2012/04/anuari_mediaca2012.pdf
- Maroto, M. (2013). Ciudades de excepción: seguridad ciudadana y civismo como instrumentos de burorrepresión de la protesta. A P. Oliver (Ed.), *Burorrepresión. Sanción administrativa y control social* (pp. 29-65). Albacete: Bomarzo.
- Martí, S. (2011). Pienso, luego estorbo"España: crisis e indignación." *Nueva Sociedad*, (236), 4-15.
- Martín, Ó. J. (2013). La burorrepresión del nuevo ciclo de protestas. A P. Oliver (Ed.), *Burorrepresión. Sanción administrativa y control social* (pp. 65-94). Albacete: Bomarzo.
- Marx, K., & Engels, F. (2014). *La ideología alemana*. Madrid: Akal.

- Mason, J. (2006). Mixing methods in a qualitatively driven way. *Qualitative Research*, 6(1), 9–25. <https://doi.org/10.1177/1468794106058866>
- Mateos, Ó., & Pérez, G. (2013). Debatimos ¿Hemos vivido por encima de nuestras posibilidades? A Fundación Foessa (Ed.), *Análisis y perspectivas. Desigualdad y derecho sociales* (pp. 66–77). Madrid: Fundación Foessa. Recuperat de http://www.caritas.es/imagesrepository/capitulospublicaciones/4551/desigualdad_y_derechos_sociales_versi%C3%B3n_digital.pdf
- Mato, M. (2015). Apuntes para pensar el género como elemento constitutivo de la represión. A D. Bondia (Ed.), *Defender a quien defiende. Leyes mordaza y criminalización de la protesta en el Estado Español* (pp. 67–106). Barcelona: Icaria. Recuperat de http://www.icariaeditorial.com/pdf_libros/defender_a_quien_defiende.pdf
- McPhail, C., Schweingruber, D., & McCharty, J. D. (1998). Protest policing in the United States, 1960-1995. A D. della Porta & H. Reiter (Eds.), *Policing protest: the control of mass demonstrations in Western Democracies* (pp. 49–69). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Melossi, D. (1992). *El Estado del control social. Un estudio sociológico de los conceptos de Estado y control social en la conformación de la democracia*. México DF.: Siglo XXI.
- Melossi, D., & Pavarini, M. (1980). *Carcel y fabrica. Los orígenes del sistema penitenciario (siglo XVI-XIX)*. México DF.: Siglo XXI.
- Ministeri d'Interior. (2008). *Balance de la lucha contra la inmigración ilegal*. Madrid. Recuperat de <http://www.interior.gob.es/prensa/balances-e-informes/2016>
- Ministeri d'Interior. (2009). *Balance de la lucha contra la inmigración ilegal*. Madrid.
- Ministeri d'Interior. (2010). *Balance de la lucha contra la inmigración ilegal*. Madrid. Recuperat de <http://www.interior.gob.es/prensa/balances-e-informes/2016>
- Ministeri d'Interior. (2011). *Balance de la lucha contra la inmigración ilegal*. Madrid. Recuperat de <http://www.interior.gob.es/prensa/balances-e-informes/2016>
- Ministeri d'Interior. (2012). *Balance de la lucha contra la inmigración ilegal*. Madrid. Recuperat de <http://www.interior.gob.es/prensa/balances-e-informes/2016>
- Ministeri d'Interior. (2013). *Balance de la lucha contra la inmigración ilegal*.

Madrid. Recuperat de <http://www.interior.gob.es/prensa/balances-e-informes/2016>

Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social. (2008). *Anuario de de Estadísticas del Ministerio de Empleo y Seguridad Social 2008*. Recuperat de <http://www.empleo.gob.es/es/estadisticas/contenidos/anuario.htm>

Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social. (2009). *Anuario de de Estadísticas del Ministerio de Empleo y Seguridad Social 2009*. Recuperat de <http://www.empleo.gob.es/es/estadisticas/contenidos/anuario.htm>

Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social. (2010). *Anuario de de Estadísticas del Ministerio de Empleo y Seguridad Social 2010*. Recuperat de <http://www.empleo.gob.es/es/estadisticas/contenidos/anuario.htm>

Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social. (2011). *Anuario de de Estadísticas del Ministerio de Empleo y Seguridad Social 2011*. Recuperat de <http://www.empleo.gob.es/es/estadisticas/contenidos/anuario.htm>

Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social. (2012). *Anuario de de Estadísticas del Ministerio de Empleo y Seguridad Social 2012*. Recuperat de <http://www.empleo.gob.es/es/estadisticas/contenidos/anuario.htm>

Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social. (2013). *Anuario de de Estadísticas del Ministerio de Empleo y Seguridad Social 2013*. Recuperat de <http://www.empleo.gob.es/es/estadisticas/contenidos/anuario.htm>

Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social. (2014). *Anuario de de Estadísticas del Ministerio de Empleo y Seguridad Social 2014*. Recuperat de <http://www.empleo.gob.es/es/estadisticas/contenidos/anuario.htm>

Mir, J. (2009). Más allá de una bonita ciudad italiana. Apuntes del movimiento universitario en 2008. A S. Aguilar (Ed.), *Anuari del conflicte social* (pp. 1-7). Barcelona: Observatori del Conflicte Social. Recuperat de <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2012/11/M%C3%A1s-all%C3%A1-de-una-bonita-ciudad-italiana.pdf>

Mira, J. (2013). El derecho penal ante el fin de ETA: la cuestión de la criminalización de su entorno político e ideológico. *Hermes: Pentsamendu Eta Historia Aldizkaria*, (45), 4-15. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4458459>

Miró, I. (2013). La revolta contra la dictadura dels mercats. Lluites socials i processos constituents a Catalunya. A J. Estivill (Ed.), *Societat Catalana 2013* (pp. 21-45). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Recuperat de <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000200/00000072.pdf>

- Miró, I., & Ruggieri, F. (2011). Ningú no ens representa. La plaça com a metàfora de la nova societat. A A. Oliveres, D. Fernández, E. Vivas, F. Ruggieri, @galapita, @hibai_, & S. López (Eds.), *Les veus de les places* (pp. 38–49). Barcelona: Icaria.
- Monclús, M. (2004). La sociología del castigo en Émile Durkheim y la influencia del funcionalismo en las ciencias penales. A I. Rivera (Ed.), *Mitologías y discursos sobre el castigo. Historia del presente y posibles escenarios* (pp. 131–145). Barcelona: Anthropos.
- Moore, W. H. (2000). The repression of dissent: A substitution model of government coercion. *Journal of Conflict Resolution*, 44(1), 107–127. <https://doi.org/10.1177/0022002700044001006>
- Moreno, I. (2009). La universidad, el mercado y Bolonia. A Asamblea PDI-PAS (Ed.), *La cara fosca de Bolonya. Contra la Universitat, S.A. En defensa de la Universitat pública* (pp. 36–42). Barcelona: Bellaterra.
- Morey, M. (2014). *Lectura de Foucault*. Mèxic D.F.: Sexto Piso.
- Morgan, D. L. (1996). Focus Groups. *Annual Review of Sociology*, 22, 129–152. Recuperat de https://www.researchgate.net/profile/David_Morgan19/publication/261773532_Focus_Groups/links/0deec5314d8bd0836c000000.pdf
- Muller, E. N. ., & Weede, E. (1990). Cross-National variation in political violence: A rational action approach. *The Journal of Conflict Resolution*, 34(4), 624–651.
- Munday, J. (2006). Identity in focus: The use of focus groups to study the construction of collective identity. *Sociology*, 40(1), 89–105.
- Muñoz, F. (2005). *De nuevo sobre el "Derecho penal del enemigo."* Buenos Aires: Hammurabi.
- Mussetta, P. (2009). Foucault y los anglofoucaultianos: una reseña del Estado y la gubernamentalidad. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas Y Sociales*, LI(205), 37–55. Recuperat de <http://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:Foucault+y+los+anglofoucaultianos:+una+reseña+del+Estado+y+la+gubernamentalidad#0>
- Naredo, J. M. (2009). La cara oculta de la crisis. El fin del boom inmobiliario y sus consecuencias. *Revista de Economía Crítica*, (7), 118–133. Recuperat de http://www.revistaeconomicacritica.org/sites/default/files/revistas/n7/6_la_cara_oculta_de_la_crisis.pdf
- Navarro, P. A. (2013). El Gobierno "amordaza" las protestas: Dos nuevas

leyes restringirán drásticamente los derechos de manifestación y de huelga. *El Siglo de Europa*, (1043), 32–38. Recuperat de <http://www.elsiglodeeuropa.es/siglo/historico/2013/1043/1043Dossier.pdf>

Navarro, V., Torres, J., & Garzón, A. (2011). *Hay Alternativas. Propuestas para crear empleo y bienestar social en España*. Madrid: Attac. Recuperat de <http://www.vnavarro.org/wp-content/uploads/2011/10/hayalternativas.pdf>

Neveu, É. (2009). *Sociología de los movimientos sociales*. Barcelona: Hacer.

Noguera, J. A. (2011). El neoestructuralismo sociológico. A S. Giner (Ed.), *Teoría sociológica moderna* (pp. 95–120). Barcelona: Ariel.

Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans de la Universitat de Barcelona. (2012). Informe Criminalización de la disidencia, expansión del sistema penal y situaciones de abuso policial como respuestas ante la situación de crisis económica en Cataluña. Recuperat de http://www.ub.edu/grecs/wp-content/uploads/2012/06/INFORME-cast_6juny.pdf

Observatori del Treball i Model Productiu. Departament d'Empresa i Ocupació (2007-2013). *Renda mínima d'inserció i ajuts a la contractació i autoocupació de persones destinatàries de l'RMI (2007-2013)*. Recuperat de http://observatoriempresaiocupacio.gencat.cat/ca/obs_ambits_tematic_s/obs_proteccio_social/

Oliver Olmo, P. (2005). El concepto de control social en la historia social: estructuración del orden y respuestas al desorden. *Historia Social*, 51, 73–91. Recuperat de <http://blog.uclm.es/pedrooliver/files/2013/01/HistoriaSocial.pdf>

Oliver Olmo, P. (2013). ¿Qué es la burorrepresión? A P. Oliver Olmo (Ed.), *Burorrepresión. Sanción administrativa y control social* (p. 11-28). Albacete: Bomarzo.

Oliver Olmo, P. (2013). *Burorrepresión. Sanción administrativa y control social*. Albacete: Bomarzo.

Oliver, P, & Urda, J.C. (2015). *Protesta democrática y democracia antiprotesta*. Pamplona: Pamiela.

Oliver, P. E. (2008). Repression and crime control: why social movement scholars should pay attention to mass incarceration as a form of repression. *Mobilization: The International Quarterly*, 13(1), 1–24.

Ondetti, G. (2006). Repression, opportunity and protest: Brazil's Landless

Movement. *Latin American Politics and Society*, 48(2), 61–94.

Opp, K., & Roehl, W. (1990). Repression, micromobilization, and political protest. *Social Forces*, 69(2), 521–547.

Ordenança de Mesures per Fomentar i Garantir la Convivència Ciutadana a l'Espai Públic de Barcelona. Butlletí Oficial de la Província de Barcelona. Barcelona. 23 de desembre de 2005.

Ortiz, D. G. (1998). Confronting oppression with violence: inequality, military infrastructure and dissident repression. *Mobilization: An International Quarterly Review*, 12(3), 219–238.

Palacios, D. (2011). Sin efusión de sangre. Protesta, policía y costes de la represión. A M. Funes (Ed.), *A propósito de Tilly. Conflicto, poder y acción colectiva* (pp. 247–264). Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

Parlament de Catalunya. (2009). *Diari de sessions de la Comissió de Relacions Institucionals i Participació, Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana. Sessió número 36. 31 de març de 2009.* Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/dspcc/55426.pdf>

Parlament de Catalunya. (2011a). *Diari de sessions de la Comissió de Salut. Sessió número 2. 3 de febrer de 2011.* Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/dspcc/55835.pdf>

Parlament de Catalunya. (2011b). *Diari de sessions de la Comissió d'Interior Sessió número 2. 17 de febrer de 2011.* Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/dspcc/55843.pdf>

Parlament de Catalunya. (2011c). *Diari de sessions de la Comissió d'Interior. Sessió número 7. 8 de juny de 2011.* Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/nom/09c100.pdf>

Parlament de Catalunya. (2011d). *Diari de sessions del Ple del Parlament. Sessió número 19. 19 de juny de 2011.* Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/dspccp/57738.pdf>

Parlament de Catalunya. (2011e). *Diari de sessions de la Comissió d'Interior. Sessió número 8. 23 de juny de 2011.* Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/nom/09c100.pdf>

- Parlament de Catalunya (2012a). *Diari de sessions de la Comissió d'Interior. Sessió número 17. 31 de maig de 2012*. Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/nom/09c330.pdf>
- Parlament de Catalunya (2012b). *Diari de sessions de la Diputació permanent. Sessió número 5. 3 de desembre de 2012*. Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/dspcd/45858.pdf>
- Parlament de Catalunya (2013a). *Diari de sessions de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses. Sessió número 3. 29 de maig de 2013*. Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/nom/10c113.pdf>
- Parlament de Catalunya (2013b). *Diari de sessions de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses. Sessió número 5. 12 de juny de 2013*. Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/dspcc/56329.pdf>
- Parlament de Catalunya (2013c). *Diari de sessions de la Comissió d'Estudi dels Models de Seguretat i Ordre Públic i de l'Ús de Material Antiavalots en Esdeveniments de Masses. Sessió número 6. 27 de juny de 2013*. Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/dspcc/56349.pdf>
- Parlament de Catalunya (2014). *Diari de sessions de la Comissió d'Interior. Sessió número 18. 19 de juny de 2014*. Barcelona. Recuperat de <http://www.parlament.cat/document/dspcc/56645.pdf>
- Pastor, A., & Luque, M. (2014). Derechos laborales en peligro de extinción. A J. Benach, G.Tarafa & A.Recio (Ed.), *Sin trabajo, sin derechos, sin miedo. Las reformas laborales y sus efectos sobre el trabajo y la salud* (pp. 38–52). Barcelona: Icària.
- Pastor, J. (2011). La emergencia del Movimiento 15-M en Madrid: un nuevo actor sociopolítico en la escena. A S. Aguilar (Ed.), *Anuari del conflicte social* (pp. 175–191). Barcelona: Observatori del Conflicte Social. Recuperat de <file:///C:/Users/Usuario/Downloads/6241-10359-1-SM.pdf>
- Pastor, J. (2013). El 15M, las mareas y su relación con la política sistémica. El caso de Madrid. A S. Aguilar (Eds.), *Anuari del conflicte social* (pp. 224–247). Observatori del Conflicte Social. Recuperat de <http://revistes.ub.edu/index.php/ACS/article/viewFile/10391/13173>
- Pavarini, M. (1992). *Control y dominación. Teorías criminológicas burguesas*

y proyecto hegemónico. Buenos Aires: Siglo XXI.

Peláez, L. (2004). Antimilitarisme i insubmissió. A E. Prat (Ed.), *Els moviments socials a la Catalunya contemporània* (pp. 179–200). Barcelona: Universitat de Barcelona.

Perdiguero, C. (19 de març de 2015). *Quatre pinzellades d'urgència sobre la sentència del Parlament*. La Directa. Recuperat de <https://directa.cat/actualitat/quatre-pinzellades-durgencia-sobre-sentencia-del-parlament>

Piotte, J.-M. (1972). *El pensamiento político de Gramsci*. Barcelona: Anthropos.

Pisarello, G., & Asens, J. (2014). *La bestia sin bozal. En defensa del derecho a la protesta*. Madrid: La Catarata.

Plataforma d'Afectats per la Hipoteca. (20 de maig de 2013). *Plataforma de Afectados por la Hipoteca (PAH) a votantes del PP "No somos el enemigo"*. Recuperat de https://www.youtube.com/watch?v=YLNU4IL_Ri8

Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, & Observatori dels Drets Econòmics Socials i Culturals. (2013). *Emergencia habitacional en el Estado Español. La crisis de las ejecuciones hipotecarias y los desalojos desde una perspectiva de derechos humanos*. Barcelona. Recuperat de http://afectadosporlahipoteca.com/wp-content/uploads/2013/12/2013-Informe_habitatge-17Dic.pdf

Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, & Observatori dels Drets Econòmics Socials i Culturals. (2015). *Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi econòmica i els drets dels infants*. Barcelona. Recuperat de http://observatoridesc.org/sites/default/files/informe_emergencia_habitacionat_catalunya_2015.pdf

Plataforma Auditoría Ciudadana de la Deuda. (2013). *La ilegitimidad de los rescates a la Banca en el Estado español*. Recuperat de <http://auditoriaciudadana.net/wp-content/uploads/2015/10/InformeRescatesBancarios.pdf>

Plataforma Auditoria Ciudadana del Deute. (2014). *Independents de qui? Informe sobre el deute públic a Catalunya*. Recuperat de <http://independentsdequi.cat/wp-content/uploads/2014/10/Independets-de-qui.pdf>

Pons, M., & Hermida, M. (2011). L'ordine pubblico in Catalogna. A F. Carrer & J.-C. Salomon (Eds.), *L'ordine pubblico. Un equilibrio fra il disordine sopportabile e l'ordine indispensabile*. Milà: Franco Angeli.

- Prado, C. (2004). Dos concepciones del castigo en torno a Marx. A I. Rivera (Ed.), *Mitologías y discursos sobre el castigo. Historia del presente y posibles escenarios* (pp. 113–130). Barcelona: Anthropos.
- Prat, E. (2004). Sorgiment i desenvolupament del moviment per la pau a Catalunya. 1981-1986. A E. Prat (Ed.), *Els moviments socials a la Catalunya contemporània* (pp. 155–178). Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- Pratt, J. (2006). *Castigo y civilización*. Barcelona: Gedisa.
- Quintero, G. (2015). La intervención del Derecho Penal en la tutela del espacio público. A C. Cierco, R. García & H. Silveira (Eds.), *Uso y control del espacio público, viejos problemas, nuevos desafíos: actas de las XXIV Jornadas Jurídicas de la Facultad de Derecho y Economía de la Universidad de Lleida* (pp. 233–270). Cizur Menor (Navarra): Thomson Reuters-Aranzadi.
- 15Mbcn.tv. (29 de novembre de 2012). *Perdre un ull*. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=ksm7f3ey1bc>
- Ramos, J. A. (2008). Presente y futuro del delito del enaltecimiento y justificación del terrorismo. *AFUDUC*, 12, 771–793. Recuperat de <http://ruc.udc.es/dspace/handle/2183/7420>
- REAL DECRET de 14 de setembre de 1982, aprovatori de la Llei d'Enjudiciament Criminal. Butlletí Oficial de l'Estat. 14 de setembre de 1982.
- REIAL DECRET LEGISLATIU 1/1994 pel qual s'aprova el Text Refós de la Llei General de la Seguretat Social. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 20 de juny de 1994.
- REIAL DECRET LEGISLATIU 5/2000 pel qual s'aprova el Text Refós de la Llei sobre Infraccions i Sancions en l'Ordre Social. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 4 d'agost de 2000.
- REIAL DECRET-LLEI 10/2010 de Mesures Urgents per a la Reforma del Mercat de Treball. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 16 de juny del 2010.
- REIAL DECRET 3/2011 de Mesures Urgents per a la Millora de l'Ocupabilitat i la Reforma de les Polítiques d'Activació. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 18 de febrer de 2011.
- REIAL DECRET-LLEI 16/2012 de Mesures Urgents per a Garantir la Sostenibilitat del Sistema Nacional de Salut i Millorar la Qualitat i Seguretat de les seves Prestacions. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 20 d'abril del 2012.

- REIAL DECRET LLEI 20/2012 de Mesures per Garantir l'Estabilitat Pressupostària i de Foment de la Competitivitat. Butlletí Oficial de l'Estat. Espanya. 13 de juliol de 2012.
- Recio, A. (2014). Una reforma NI-NI: ni crea empleo ni reduce la desigualdad. A J. Benach, G. Tarafa & A. Recio (Ed.), *Sin trabajo, sin derechos, sin miedo. Las reformas laborales y sus efectos sobre el trabajo y la salud* (pp. 53-69). Barcelona: Icària.
- Redacció Vilaweb. (27 de maig de 2014). *Dimiteix Manel Prat com a cap dels mossos d'esquadra*. Vilaweb. Recuperat de <http://www.vilaweb.cat/noticia/4194160/20140527/dimiteix-manel-prat-cap-mossos-desquadra.html>
- Restrepo, D., & Francés, P. (2016). Rasgos comunes entre el poder punitivo y el poder patriarcal. *Revista Colombiana de Sociología*, 39(1), 21-46. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5411318>
- Riechmann, J., & Fernández, F. (1995). *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós.
- Rivera, I. (2004). Forma-Estado, Mercado de Trabajo y Sistema Penal ("nuevas racionalidades punitivas y posibles escenarios penales"). A I. Rivera (Ed.), *Mitologías y discursos sobre el castigo. Historia del presente y posibles escenarios* (pp. 287-323). Barcelona: Anthropos.
- Rivera, I. (2005). Principios orientadores del constitucionalismo social. A I. Rivera (Ed.), *Política Criminal y Sistema Penal. Viejas y nuevas racionalidades punitivas* (pp. 157-218). Barcelona: Anthropos.
- Rivera, I. (2009). (Nuevamente) sobre el concepto de enemigo. La guerra como racionalidad geopolítica constitutiva. A A. Prado, A. Martínez, A. López, B. Salellas, D. Fernández, & I. Rivera (Eds.), *Rastros de Dixan. Islamofobia y construcción del enemigo en la era post 11-S* (pp. 13-36). Barcelona: Virus.
- Rivera, I. (2014). Presentación. A I. Rivera (Ed.), *Delitos de los Estados, de los Mercados y daño social* (pp. 5-32). Barcelona: Anthropos.
- Rivera, I., & Monclús, M. (2005). Presentación. A A. de Giorgi (Ed.), *Tolerancia cero. Estrategias y prácticas de la sociedad de control* (p. 184). Barcelona: Virus.
- Rivera, I., & Nicolás, G. (2005). La crisis del welfare y sus repercusiones en la cultura política europea. A I. Rivera (Ed.), *Política Criminal y Sistema Penal. Viejas y nuevas racionalidades punitivas* (pp. 219-254). Barcelona: Anthropos.

- Rivera Celestino, M. (2010a). Estudios sobre represión estatal en regímenes democráticos. *Política Y Gobierno*, XVII(1), 59–95. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=60327298003>
- Rivera Celestino, M. (2010b). *Por qué reprimen las democracias: los determinantes de la violencia estatal en América Latina*. México D.F.: Flacso.
- Rodríguez. J. (20 d'abril de 2015). *La Brigada Mòbil dels Mossos d'Esquadra ha incrementat un 80 % el nombre d'efectius en cinc anys*. La Directa. Recuperat de <https://directa.cat/brigada-mobil-dels-mossos-desquadra-ha-incrementat-un-80-nombre-defectius-en-cinc-anys>
- Rose, N., O'Malley, P., & Valverde, M. (2006). Governmentality. *Annual Review of Law and Social Science*, 2(1), 83–104. <https://doi.org/10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.105900>
- Roser, J. (2004). Paraules i fòrums del des (ordre) urbà. A Unió Temporal D'Esribes (Ed.), *Barcelona Marca Registrada* (pp. 193–204). Barcelona: Virus.
- Rusche, G., & Kirchheimer, O. (1984). *Pena y estructura social*. Bogotá: Temis.
- Salelles, B. (2009). El Derecho contra la Justicia. A A.Prado, A.Martínez, A.López, B.Salellas, D.Fernàndez, & I.Rivera (Eds.), *Rastros de Dixan. Islamofobia y construcción del enemigo en la era post 11-S* (pp. 65–84). Barcelona: Virus.
- Sales, A. (2014). *El delito de ser pobre. Una gestión neoliberal de la marginalidad*. Barcelona: Icària.
- Sassen, S. (2007). *Una sociología de la globalización*. Buenos Aires: Katz.
- Sassen, S. (2011). *Cities in a world economy*. California: Pine Forge.
- Sauret, J. (2012). 2010-2011: Crisi econòmica, rebuig a una manera de governar i canvi de cicle electoral. A J. M. Rotger (Ed.), *Societat Catalana 2012* (pp. 19–51). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Recuperat de <http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=r&subModule Name=&idCatalogacio=17708>
- Secretaria General d'Institucions Penitenciàries. Ministeri de l'Interior. (2003-2013). *Estadística penitenciaria (2003-2103)*. Recuperat de <http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/administracionPenitenciaria/estadisticas.html>
- Sempere, J. (2011). El marxismo sociológico. A S. Giner (Ed.), *Teoría*

sociològica moderna (pp. 121–140). Barcelona: Ariel.

- Serra, G. (2000). Intervención sobre el movimiento anti-OTAN y la represión. A Assemlea d'Okupes de Terrassa (Ed.), *Okupación, represión y movimientos sociales* (pp. 87–92). Madrid: Queimada Gráficas.
- Serrano-Piedecabras, J. R. (1988). *Emergencia y crisis del Estado Social*. Barcelona: Universitarias, Promociones y Publicaciones.
- Serra Perelló, L. (27 de març de 2016). *Una sentència perillosa*. La Directa. Recuperat de <https://directa.cat/actualitat/una-sentencia-perillosa>
- Silveira, H. (2010). Estados expulsores y semipersonas en la Unión Europea. A C. Fernández, H. Silveira, G. Rodríguez, & I. Rivera (Eds.), *Contornos bélicos del Estado securitario* (pp. 133–158). Barcelona: Anthropos.
- Silveira, H. (2012). Biopolítica de Estados expulsores. *Política Y Sociedad*, 49(3), 497–517.
- Silveira, H. (2014). Por un espacio público no estatal. Contra la hegemonía neoliberal y el declive de la democracia. A I. Rivera (Ed.), *Delitos de los Estados, de los Mercados y daño social* (p. 98-112). Barcelona: Anthropos.
- Síndic de Greuges de Catalunya. (2011). *Actuacions d'ofici 3148/2011 i 4116/2011*. Recuperat de http://www.sindic.cat/site/unitFiles/2994/Resolucio%20AO%2027M_15J.pdf
- Som27m. (3 de març de 2012). *Jo mai, mai... Querella col·lectiva: som27m*. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=oCtd8EBxDF0>
- Soule, S. A., & Davenport, C. (2009). Velvet glove, Iron fist or Even Hand? Protest Policing in the United States, 1960-1990. *Mobilization*, 14(1), 1–22.
- Stop Bales de Goma. (2013). *L'ús de bales de goma per part de la Brigada Mòbil dels Mossos d'Esquadra (BRIMO). Informe 2013*. Recuperat de <http://stopbalesdegoma.org/wp-content/uploads/2013/06/informe-SBG2013.pdf>
- Susín, R. (2011). *La regulación de la pobreza. El tratamiento jurídico-político de la pobreza: los ingresos mínimos de inserción*. Logroño: Universidad de la Rioja, Servicio de Publicaciones. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=105598>

- Taibo, C. (2011). *Nada será como antes. Sobre el movimiento 15-M*. Madrid: La Catarata.
- Tapia, J. A. (2014). Introducción. A J. A. Tapia (Ed.), *Crisis económica y teorías de la crisis* (pp. 5–55). Madrid: Maia.
- Torres Pérez, F. (2014). Crisis y estrategias de los inmigrantes en España: el acento latino. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, (106-107), 215–236. Recuperat de http://www.cidob.org/ca/articulos/revista_cidob_d_afers_internacionals/106_107/crisis_y_estrategias_de_los_inmigrantes_en_espana_el_acento_latino
- Tarrow, S. (2002). Ciclos de acción colectiva: entre los momentos de locura y el repertorio de contestación. A M. Traugott (Ed.), *Protesta social* (pp. 99–130). Barcelona: Hacer.
- Tarrow, S. (2004). *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Editorial.
- Taylor, I., Walton, P., & Young, J. (2007). *La nueva criminología. Contribución a una teoría de la conducta social desviada*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Tilly, C. (1978). *From mobilization to revolution*. Nova York: McGraw-Hill.
- Tilly, C. (2007). *La violencia colectiva*. Barcelona: Hacer.
- Tilly, C. (2010). *Democracia*. Madrid: Akal.
- Titarenko, L., Mccarthy, J. D., Mcphail, C., & Augustyn, B. (2001). The interaction of state repression, protest form and protest sponsor strength during the transition from communism in Minsk, Belarus, 1990-1995. *Mobilization: An International Journal*, 6(2), 129–150.
- Toret, J. (2012). Una mirada tecnopolítica sobre los primeros días del #15M. A *Tecnopolítica, internet y r-evoluciones. Sobre la centralidad de las redes digitales en el #15M* (pp. 50–69). Barcelona: Icaria. Recuperat de http://www.icariaeditorial.com/pdf_libros/Tecnopolitica,internet_y_r-evoluciones.pdf
- Torres Pérez, F. (2014). Crisis y estrategias de los inmigrantes en España: el acento latino. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, (106-107), 215–236. Recuperat de http://www.cidob.org/ca/articulos/revista_cidob_d_afers_internacionals/106_107/crisis_y_estrategias_de_los_inmigrantes_en_espana_el_acento_latino
- Vilaregut, R. (2012). El moviment i la independència: claus per entendre el

debat sobiranista a catalunya. A P. Ibarra & M. Cruells (Eds.), *Anuario de los movimientos sociales* (pp. 1–17). Fundación Betiko. Recuperat de <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2013/03/Article-anuari-Ricard-Vilaregut.pdf>

- Wacquant, L. (2004). *Cárceles de la miseria*. Buenos Aires: Manantial.
- Wacquant, L. (2006). *Castigar els pobres*. Barcelona: Edicions de 1984.
- Wacquant, L. (2007). *Pàries urbans. Guetos, banlieus, Estat*. Barcelona: Edicions de 1984.
- Wacquant, L. (2008). Ordering insecurity: social polarization and the punitive upsurge. *Radical Philosophy Review*, 2(1), 9–27.
- Wacquant, L. (2010). *Las dos caras de un gueto, ensayos sobre marginalización y penalización*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Wacquant, L. (2011). Posar ordre a la inseguretats. Polarització social i recrudescència punitiva. *Revista Catalana de Seguretat Pública*, (24), 135–148. Recuperat de <http://www.raco.cat/index.php/RCSP/article/view/244848>
- Wacquant, L. (2012a). La estigmatización territorial en la edad de la marginalidad avanzada. A I. González (Ed.), *Teoría social, marginalidad urbana y estado penal. Aproximaciones al trabajo de Loïc Wacquant* (pp. 119–134). Madrid: Dykinson.
- Wacquant, L. (2012b). La tormenta global de la ley y el orden: sobre neoliberalismo y castigo. A I. González (Ed.), *Teoría social, marginalidad urbana y estado penal. Aproximaciones al trabajo de Loïc Wacquant* (pp. 203–227). Madrid: Dykinson.
- Weber, M. (2002). *Economía y sociedad*. Madrid: Fondo de Cultura Económica de España.
- Webster, J., & Watson, R. T. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *Management Information Systems Quarterly*, 26(2), 13–23. Recuperat de https://web.njit.edu/~egan/Writing_A_Literature_Review.pdf
- Wisler, D., & Giugni, M. (1999). Under the spotlight: the impact of media attention on protest policing. *Mobilization: An International Journal*, 4(2), 171–187.
- Wood, L. J. (2007). Breaking the wave: repression, identity, and seattle tactics. *Mobilization: The International Quarterly*, 12(4), 377–388.
- Zaffaroni, E. R. (2006). *El enemigo en el derecho penal*. Madrid: Dykinson.

- Zaffaroni, E. R. (2009). El discurso feminista y el poder punitivo. A R. Ávila, J. Salgado, & L. Valladares (Eds.), *El género en el derecho. Ensayos críticos* (pp. 321–334). Quito: Ministerio de Justicia y Derechos Humanos. Recuperat de <http://server1.docfoc.com/uploads/Z2016/01/03/aHLgZEupbP/c96e1b2af362248f27fa8adc77fd58ea.pdf>
- Zaffaroni, E. R. (2010). Derecho penal y protesta social. A E. Bertoni (Ed.), *¿Es legítima la criminalización de la protesta social?* (pp. 1–15). Buenos Aires: Universidad de Palermo. Recuperat de http://www.palermo.edu/cele/pdf/LIBRO_BERTONI_COMPLETO.pdf
- Zelik, R. (2015). *Continuidad o ruptura. Perspectivas de cambio en el Estado Español*. Madrid: Capitán Swing.

ANNEX 1. RECULL DE DADES DE LA PREMSA

Taula 12. Variables de la base de dades sobre “repertoris d’acció col·lectiva” a la ciutat de Barcelona en el període 2008-2013

	DEFINICIÓ DE LA VARIABLE	TEORIES D’AUTORS INSPIRADORES
Data de l’episodi de la protesta		
Objectius i reivindicacions		
Objectiu de l’episodi de protesta		
Abolir, aturar o canviar normatives, plans o decisions que volen implementar o estan implementades per altres actors socials (govern)	<p>He dut a terme aquesta definició de variables amb la intenció de donar cabuda a la multiplicitat d’objectius i reivindicacions que tenen les diferents accions col·lectives. La proposta que he fet intenta reflectir el que es vol aconseguir (aturar, canviar, abolir, generar, denunciar, donar suport, etc.) i sobre quins actors es vol incidir o intervenir (govern, patronal, empresa, jutjats, ciutadania, etc.). Les accions de protesta que classifico poden tenir més d’un objectiu.</p>	<p>La confecció és pròpia a partir de la constatació d’aquestes situacions reivindicatives, després d’haver fet una lectura exhaustiva de notícies sobre protesta del període que analitzo.</p>
Abolir, aturar o canviar normatives, plans o decisions que volen implementar o estan implementades per altres actors socials (empreses, patronal, jutjats, sindicats, etc.)		
Exigir i/o aconseguir noves lleis, mesures i/o nous drets		
Denunciar abusos de poder, repressions, discriminacions i prohibicions per part del govern		
Denunciar abusos de poder, repressions, discriminacions i prohibicions per part d’altres actors socials (immobiliàries, jutjats, empreses, etc.)		

	DEFINICIÓ DE LA VARIABLE	TEORIES D'AUTORS INSPIRADORES
Solidaritat amb grups socials que es considera que pateixen discriminacions, exclusions, agressions i/o opressions		
Exigir transparència, responsabilitat i/o compliment de la legislació al govern o altres actors socials		
Aconseguir la dimissió de càrrecs polítics i/o altres		
Conscienciar i/o sensibilitzar la ciutadania sobre una problemàtica de la societat i/o sobre la importància d'un canvi d'estil de vida o actituds.		
Altres		
Abast del canvi		
Proactius	He classificat els diferents "repertoris d'acció" partint d'aquestes variables. Poder dur a terme aquesta classificació m'ha obligat a analitzar quins eren els objectius i les reivindicacions d'aquella acció, i a la vegada a fixar-me en el moviment a què pertanyien i els seus objectius. Les accions de protesta que classifico poden tenir el caràcter doble.	Per establir aquestes variables, em baso en la classificació dels moviments socials i dels seus "repertoris d'acció" de Tilly (1978) en referència a l'abast del canvi. L'autor diferencia entre els moviments socials reactius, que es defineixen per posar els seus esforços a restablir els drets adquirits quan els veuen amenaçats o violats, i els moviments socials proactius, que pretenen aconseguir els objectius definits per ells mateixos i reivindiquen drets que no s'havien exercit amb anterioritat.
Reactius		
Altres		
A qui va orientat		

	DEFINICIÓ DE LA VARIABLE	TEORIES D'AUTORS INSPIRADORES
Poder polític	He establert aquestes variables per poder analitzar a qui van dirigits els diferents "repertoris d'acció". És a dir, a qui fan demandes o denuncien i què pretenen transformar. Les accions de protesta que classifico poden anar orientades a més d'un actor.	Per establir aquestes variables, m'he inspirat en la proposta de Raschke (1985, com es cita a Riechmann & Fernández, 1995), que diferencia entre els moviments amb orientació al poder, que intenten transformar els subsistemes polític i socioeconòmic, sigui conquistant el poder polític estatal o sigui aconseguint concessions per part de les autoritats, i els moviments amb orientació de canvi que intenten transformar l'individu i les relacions socials.
Poder econòmic		
Poder judicial		
Organitzacions o col·lectius concrets		
Ciutadania		
Altres		
Forma		
Grau de confrontació	Constato quatre graus de confrontació que poden plantejar les accions de protesta. En primer lloc, un grau de confrontació convencional, que correspondria a aquelles accions que s'ajusten a l'ordre i la llei. Aquestes accions poden ser: recollida de signatures, reclamacions judicials, reunions amb representants polítics, etc. Només s'han recollit aquells tipus d'accions que tenen visibilitat pública. En segon lloc, un grau de confrontació demostratiu, que correspondria a accions públiques més tradicionals i que no suposen confrontació directa, sinó que pretenen demostrar la força del moviment: marxos, manifestacions, cadenes humanes, etc.	Per establir aquestes variables s'ha partit de la classificació de "repertoris d'acció" de Rootes (2003, com es cita a Ibarra, 2005). L'autor diferencia entre cinc grups: a) les accions convencionals, en què s'inclouen les reclamacions judicials, les reunions amb funcionaris de l'administració i polítics, actes públics (conferències i mítings), distribució d'octavilles o publicacions del moviment, recollida de signatures, rodes de premsa, etc.; b) les accions demostratives, que corresponen a les formes més tradicionals dels moviments socials: manifestacions, marxos, cadenes humanes i un llarg etcètera; c) les accions de confrontació, en què es produeix un cert
Convencional		
Demostrativa		
Confrontació		
Violència		

	DEFINICIÓ DE LA VARIABLE	TEORIES D'AUTORS INSPIRADORES
Altres	etc. En tercer lloc parlo d'un grau de confrontació que implica enfrontament entre el moviment i els adversaris, com serien les ocupacions, obstruccions de trànsit, encadenaments físics, bloquejos, sabotatges, etc. En quart lloc i últim faig referència a un grau de confrontació amb violència que inclouria atacs a béns o a persones. Les accions de protesta que classifico poden tenir diferents nivells pel que fa al grau de confrontació.	enfrontament, amb ocupacions, obstruccions de trànsit, encadenament físic, entre el moviment i els suposats adversaris; d) els atacs menors a la propietat, que corresponen a accions de destrucció de béns i al seu robatori, i d) la violència, que inclouria atacs a persones i atacs a la propietat, que ocasionalment poden causar danys a persones. En una línia semblant, Kaase i Marsh (1979, com es cita a Riechmann & Fernández, 1995) diferencien entre dos tipus de modalitats d'accions col·lectives. En primer lloc, fan referència a les formes no convencionals de participació, entre les quals hi ha les marxes, les manifestacions, els boicots, les vagues, els actes de desobediència civil, etc. En segon lloc, es refereixen a les formes convencionals de participació, que són aquelles que s'ajusten a les normes de llei i costum, com, per exemple, participar en campanyes, efectuar contribucions polítiques, contactar amb representants polítics o exercir el dret de vot.
Tipus de forma	Aquestes variables intenten reflectir els principals "repertoris d'acció col·lectiva" que els moviments socials fan servir. S'hi inclouen les vagues i les aturades, perquè es considera que tenen una visibilitat pública a causa que els treballadors/es o estudiants	La confecció és pròpia a partir de la constatació de l'existència d'aquestes diferents formes d'acció col·lectiva dels moviments socials en aquest període. Una constatació que he fet a través de la lectura de diverses notícies sobre protesta.
Manifestació i marxa		
Concentració i cadena humana		
Vagues i aturades		
Ocupacions		

		DEFINICIÓ DE LA VARIABLE	TEORIES D'AUTORS INSPIRADORES
Talls, encadenaments físics, bloquejos i obstruccions	Altres	desapareixen del seu lloc de feina o estudi. A més a més, acostumen a anar acompanyades d'altres tipus d'acció. Cada una de les accions que classifico només representa un tipus d'acció de les que apareixen aquí definides. Però, en algunes ocasions, hi ha accions que es fan de manera simultània i s'han recollit de forma conjunta. Per exemple, una concentració juntament amb un encadenament físic.	
Contingut			
Educació, cultura i universitat	Aquestes variables són d'elaboració pròpia i tenen en compte les principals temàtiques sobre les quals tracten i reivindiquen les diferents accions col·lectives. Gràcies a elles es poden reflectir els moviments socials que han tingut més força en aquesta etapa. Les accions de protesta poden respondre a més d'un dels continguts.		Per a l'elaboració d'aquesta tipologia, m'he basat en Ibarra (2005). En aquest cas, referint-se més als moviments que als "repertoris d'acció", diferencia entre vells moviments socials (moviment obrer i nacionalista), que pertanyen al segle XIX i principis del XX; nous moviments socials (ecologisme, pacifisme, feminisme, etc.), que sorgeixen a la dècada dels seixanta del segle XX; els novíssims moviments socials (suport a grups marginals, solidaritat i cooperació internacional, etc.), que sorgeixen a la dècada dels vuitanta del segle XX, i el moviment antiglobalització (confluència de moviments contra els efectes negatius de la globalització), que sorgeix a la dècada dels noranta.
Pau i solidaritat internacional			
Sanitat			
Repressió i memòria			
Reproducció i sexualitats			
Laboral			
Nacional			
Vivenda			
Urbanisme, transport, barris i ecologia			
Serveis socials, dependència, diversitat funcional i exclusió social			
Antifeixisme, antiracisme i immigració			

	DEFINICIÓ DE LA VARIABLE	TEORIES D'AUTORS INSPIRADORES
Model econòmic, deute i serveis públics		
Altres		
Organitzadors		
Sindicats	He fet aquesta proposta de variables tenint en compte les diferents organitzacions o formes d'organització que poden promoure una acció de protesta. He recollit des de les estructures més organitzades fins a les més flexibles. Les accions de protesta poden ser organitzades per més d'un dels diferents organitzadors.	L'elaboració és pròpia, després d'haver constatat, a través de la lectura de notícies, que aquestes eren les variables més adequades per identificar quins són els principals organitzadors de la protesta.
Organitzacions i partits polítics		
Plataformes ciutadanes		
Federacions i associacions		
Assemblees i col·lectius		
Altres		
Lloc	No preveu variables; només es recull la informació del lloc o llocs on s'ha fet l'acció de protesta.	
Nombre de persones participants	S'inclou la dada quantitativa. Normalment es recull la informació generada pels mateixos organitzadors de l'acció de protesta i per part de l'administració.	
Repressió		
Nula o baixa	Control de l'espai: -Presència policial -Protecció i/o tancament d'edificis	La determinació d'aquestes variables s'ha fet tenint en compte diverses classificacions de

	DEFINICIÓ DE LA VARIABLE	TEORIES D'AUTORS INSPIRADORES
Mitjana	<p>Vigilància:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Identificacions, gravacions, requis de material i/o presència evident de Mossos d'Esquadra de paísà <p>Control de l'espai:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Presència policial pròxima (per exemple, seguiment per davant i per darrera en el cas de manifestacions) -Moviments tàctics intimidadors (per exemple, desplegament en formació i ostentació dels mitjans antiavalots) -Talls de carrers que impedeixen la mobilització com estava prevista -Fraccionar la massa o treure-la d'un espai concret -"Pasturatge" <p>Ús de la força:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ús de les salves i/o senyals lluminosos i/o acústics (provoquen desconcert i permeten agilitzar la dispersió) -Ús de furgonetes donant voltes en acústic (pot ser amb els cossos policials que en puguen i baixen) -Ús de les defenses (porres) <p>Detencions i denúncies:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Menys de 5 detencions i/o denúncies o 5 detencions per la via penal 	<p>models policials. Una de les classificacions que he tingut en compte distingeix en diferents estratègies en el control policial de la protesta segons el període històric (Della Porta, 1999; Della Porta & Diani, 2011): estratègies coercitives amb l'ús de les armes, la força física i la dispersió dels manifestants; estratègies persuasives que intenten controlar la protesta mitjançant contactes previs amb els activistes i organitzadors, i estratègies informatives consistents en la recopilació general d'informació com a mesura preventiva. Una altra classificació que he tingut en compte diferencia entre una acció de la policia que pot variar en funció de l'ús de la força (brutal o suau), en funció del grau d'extensió de la conducta considerada legítima (repressió o tolerància), segons el nombre d'activitats prohibides, segons les estratègies de control de diversos actors (generalitzada o selectiva), segons el grup objecte de repressió, segons el respecte de la policia per la llei (il·legal o legal), segons el moment en què s'intervé (preventiva o reactiva), segons el moment d'intervenció policial, segons el grau de comunicació dels manifestants (confrontació o consens), segons la capacitat per adaptar-se a situacions emergents (rígid o flexible), segons el grau de formalització de les regles del joc (formal o informal) i segons</p>

	DEFINICIÓ DE LA VARIABLE	TEORIES D'AUTORS INSPIRADORES
Alta	<p>Control de l'espai: -Encapsulament i desplegament policial que impedeix absolutament el desenvolupament de la mobilització -Dispersió de la mobilització</p> <p>Ús de la força: -Ús de gasos OC -Ús de pilotes de cautxú (pilotes de goma) -Ús de llançadora denominada GL-06 o LL-06, que pot disparar projectils viscoelàstics (de foam) - Ús d'artefactes fumífers i/o lacrimògens.</p> <p>Ferits: -Hi ha hagut persones ferides a causa de la intervenció policial</p> <p>Detencions i denúncies: -Més de 5 detencions i denúncies per la via penal</p>	

Taula 13. Variables tingudes en compte en la construcció de la cronologia sobre repressió del període 2008-2013

Definició de la variable	Teories d'autors inspiradores
La producció legislativa	
Causes del canvi	
Canvis i modificacions que implica la legislació	
Limitacions que suposa la legislació per al dret a la protesta	
"Repertoris d'acció col·lectiva" i moviments socials que queden afectats per les mesures legislatives	
Actuacions policials en situacions de protesta	
Comunicació: existència de canals de comunicació entre policia i els que protesten (abans, durant i després) i descripció de si el cos policial català ha dut a terme algun tipus d'avís abans de dispersar una manifestació o acció de protesta	La determinació d'aquestes variables s'ha fet tenint en compte diverses classificacions de models policials. Una de les classificacions que he tingut en compte distingeix en diferents estratègies policials de control de la protesta segons el període històric (Della Porta, 1999; Della Porta & Diani, 2011): estratègies coercitives amb l'ús de les armes, la força física i la dispersió dels manifestants; estratègies persuasives que intenten controlar la protesta mitjançant contactes previs amb els activistes i organitzadors, i estratègies informatives consistents en la recopilació general d'informació com a mesura preventiva. Una altra classificació que he tingut en compte diferencia entre una acció de la policia que pot variar en funció de l'ús de la força (brutal o suau), en funció del grau d'extensió de la
Vigilància: informació sobre si s'han fet identifications, gravacions, requis de material i/o informació o si hi ha hagut presència evident de Mossos d'Esquadra de paísà	
Control de l'espai: informació sobre com ha estat el control de l'espai per part de la policia en una situació de protesta. Per això es tenen en compte possibles actuacions policials en relació amb l'espai: protecció i/o tancament d'edificis; presència policial pròxima (per exemple seguiment per davant i per darrera en el cas de manifestacions); moviments tàctics intimidadors (per exemple, desplegament en formació i ostentació dels mitjans antiavalots); talls de carrers que impedeixen la mobilització com estava prevista; fraccionar la massa; el "pasturatge"; l'encapsulament i el desplegament policial que impedeix absolutament el desenvolupament de la mobilització i en provoca la dispersió.	

Definició de la variable	Teories d'autors inspiradores
<p>Ús de la força: informació sobre com ha estat l'ús de la força per part de la policia en una situació de protesta. Per això es tenen en compte possibles actuacions policials en relació amb l'ús de la força: l'ús de les salves i/o senyals lluminosos i/o acústics (provoquen desconcert i permeten agilitzar la dispersió); l'ús de furgonetes donant voltes en acústic (pot ser amb els cossos policials que en puguen i baixen); l'ús de les defenses (porres); l'ús de gasos OC; l'ús de pilotes de cautxú (pilotes de goma); l'ús de llançadora denominada GL-06 o LL-06, que pot disparar projectils viscoelàstics (de foam); l'ús d'artefactes fumífers; l'ús d'artefactes lacrimògens CS i altres.</p>	<p>conducta considerada legítima (repressió o tolerància), segons el nombre d'activitats prohibides, segons les estratègies de control de diversos actors (generalitzada o selectiva), segons el grup objecte de repressió, segons el respecte de la policia per la llei (il·legal o legal), segons el moment en què s'intervé (preventiva o reactiva), segons el moment d'intervenció policial, segons el grau de comunicació dels manifestants (confrontació o consens), segons la capacitat per adaptar-se a situacions emergents (rígid o flexible), segons el grau de formalització de les regles del joc (formal o informal) i segons el nivell d'entrenament (professional o improvisat) (Della Porta, 1999; Della Porta & Filliuele, 2007). També tinc en compte aquell models que han analitzat l'estratègia policial en el temps i que han definit les variables següents com a determinants: el respecte de la llei i del dret a manifestació per part de la policia, el grau de comunicació amb els manifestants, l'ús de la força i les agressions policials, el grau i tipus de detencions, el grau de tolerància a la disrupció, el grau de selectivitat dels subjectes, el grau i tipus de control de l'espai i el grau de vigilància cap als activistes (McPhail et al., 1998; Gillham, 2011).</p>
<p>Agressions: informació quantitativa i qualitativa sobre quines han estat les agressions que hi ha hagut de les forces de seguretat cap als qui protesten. A la vegada, també es recullen les agressions als cossos policials. S'inclou el nombre d'agressions i el tipus d'agressions.</p>	
<p>Sancions administratives: informació sobre si els cossos de seguretat han sancionat administrativament els que protesten (aplicació de la Llei de Seguretat Ciutadana i de l'Ordenança del Civisme). També es recull informació sobre sancions administratives que es donen a conèixer o que es fan posteriorment a l'episodi de protesta o que tenen a veure amb altres aspectes o s'hi relacionen, com en seria la difusió. Cal ressaltar que la majoria d'aquestes sancions no poden ser recollides per la falta d'existència d'aquestes dades.</p>	
<p>Detencions: informació del nombre de persones detingudes i del moment en què s'han practicat les detencions, sobre quines han estat les persones detingudes, els motius de la detenció explicats pels cossos policials i la forma en què s'han fet. També recullo informació sobre detencions que es fan dies després d'un episodi de protesta o que no tenen a veure amb un episodi concret de protesta, però sí amb els moviments socials i els seus activistes.</p>	

Definició de la variable	Teories d'autors inspiradores
<p>Denúncies: informació sobre denúncies que es fan dies després d'un episodi de protesta o que no tenen a veure amb un episodi concret de protesta, però sí amb els moviments socials i els seus activistes.</p>	
<p>Tolerància a la disrupció: informació sobre si la intervenció policial s'ha fet abans que hi hagi cap incident o un cop s'han produït incidents.</p>	
<p>Selectivitat de grups i persones: informació sobre si l'actuació policial s'ha dirigit contra persones o grups concrets. Cal ressaltar que aquesta informació no acostuma a estar recollida.</p>	
<p>Drets vulnerats: informació sobre els drets vulnerats, sobre la base de la denúncia pública o per la via legal que hagin pogut fer organitzacions polítiques o de la societat civil o les mateixes persones que han participat en les accions de protesta.</p>	
<p>Canvis en les estratègies d'intervenció del cos dels Mossos d'Esquadra enfront de la protesta: informació sobre canvis en l'organització, en els protocols, en les estratègies d'intervenció o en l'ús de materials per part del cos dels Mossos d'Esquadra en relació amb com afrontar el fenomen de la protesta.</p>	
<p>Discrecionalitat policial i relació amb el poder polític: informació sobre si hi ha consens o diferències sobre com s'expliquen les actuacions del cos policial enfront de la protesta, i també informació sobre si el cos policial pot haver actuat de manera discrecional, amb omissió de les ordres del poder polític.</p>	
Aspectes judicials destacables	
<p>Aspectes relacionats amb els processos judicials: mesures cautelars, diligències, acusadors i tipus d'acusacions.</p>	
<p>Sentències judicials: informació sobre els resultats judicials de judicis relacionats amb la protesta.</p>	

Definició de la variable	Teories d'autors inspiradores
<p>Recursos interposats: informació sobre recursos interposats a les instàncies judicials i resultats de la seva resolució.</p>	
<p>Reaccions davant de l'actuació del sistema penal (policia, sistema judicial i els seus operadors, i nova producció legislativa)</p>	
<p>Reacció del cos del Cos dels Mossos d'Esquadra: es descriu quina és l'explicació i la valoració dels fets per part dels Mossos d'Esquadra a través del seu gabinet de premsa o mitjançant declaracions públiques a la premsa o compareixences al Parlament de Catalunya (en aquest últim cas, es fa una anàlisi amb l'estudi de les sessions parlamentàries).</p>	<p>Incorporo totes les reaccions i/o intervencions entorn d'un episodi de protesta en què hi ha hagut una destacable actuació policial, perquè considero que existeixen uns codis culturals entre la població que influiran i explicaran com actua la policia (Della Porta, 1999). És a dir, comprendre quin ha estat el debat entre el govern i altres actors, com partits de l'oposició, actors de la societat civil o els mateixos moviments, ens permetrà analitzar quins codis prenen força a l'hora d'explicar l'actuació policial enfront d'una protesta determinada. Seguint Eduardo González Calleja (2012), considero que l'Estat no és un artefacte immutable en la seva estratègia repressiva, sinó que la seva actuació l'hem d'analitzar avaluant-ne els interessos, els marcs d'interpretació de la realitat, les formes organitzatives, en el context variable de l'estructura d'oportunitats polítiques, de la mateixa manera que s'analitzen els moviments o podem analitzar altres actors socials.</p>
<p>Reacció per part de les autoritats governamentals: es descriu quina ha estat la reacció i/o intervenció de les autoritats governamentals tenint-ne en compte les declaracions públiques a la premsa o les intervencions mitjançant compareixences al Parlament de Catalunya (en aquest últim cas, es fa una anàlisi amb l'estudi de les sessions parlamentàries).</p>	
<p>Reacció per part dels partits de l'oposició i altres actors de la societat civil (sindicats, organitzacions no governamentals, associacions): es descriu quina ha estat la reacció i/o intervenció de l'oposició tenint-ne en compte les declaracions públiques a la premsa o les intervencions en compareixences al Parlament de Catalunya (en aquest últim cas, es fa una anàlisi amb l'estudi de les sessions parlamentàries).</p>	
<p>Reacció per part dels moviments socials: es descriu quina ha estat la reacció dels moviments socials davant de fets repressius, ja sigui mitjançant declaracions públiques, manifestos, campanyes a la xarxa o noves accions de protesta al carrer.</p>	

Definició de la variable	Teories d'autors inspiradores
<p>Reacció dels mitjans de comunicació i/o les xarxes socials: es descriu, en funció del que diu la mateixa premsa, quina ha estat la reacció dels mitjans de comunicació i/o xarxes. Aquesta anàlisi queda limitada i s'hauria de millorar fent un seguiment acurat dels mitjans i de la premsa.</p>	
<p>Marc interpretatiu sobre el fenomen de la protesta i pressuposicions sobre qui són els que protesten: l'anàlisi d'aquests discursos m'ha de permetre recollir informació i analitzar de quina manera s'interpreta el fenomen de la protesta i qui són els que protesten per part dels diferents actors.</p>	
Altres factors d'oportunitat política	
<p>Eleccions, partits que governen, canvis legislatius, etc.</p>	<p>Contemplo la teoria de Tarrow (2004) sobre les oportunitats polítiques.</p>

ANNEX 2. GUIONS PER ALS GRUPS D'INVESTIGACIÓ

GUIÓ PER ALS GRUPS DE DISCUSSIÓ SOBRE ELS MOVIMENTS SOCIALS I LA SEVA ACCIÓ COL·LECTIVA A LA CIUTAT DE BARCELONA EN EL PERÍODE 2008-2013

- **Presentació del treball que s'està desenvolupant i dels objectius del grup de discussió (5 minuts).**
- **Presentació dels diferents membres participants en el grup de discussió (8 minuts).**
- **Presentació dels diferents temes que es tractaran en el grup de discussió (5 minuts).**
- **Canvis i modificacions dels moviments socials i de la seva acció col·lectiva en el període 2008-2013 (20 minuts):**
 - En general, valoraríeu que els moviments socials s'han enfortit o que s'han debilitat en aquest període? En quins aspectes? Com s'han manifestat? Per què s'explica això? En quin moment prenen més força o es debiliten més durant aquest període?
 - Quins aspectes destacaríeu en relació amb l'enfortiment i el debilitament dels moviments socials en què heu participat? S'han debilitat o s'han enfortit durant aquest període? Per què? Com s'han manifestat el debilitament i l'enfortiment? En quin moment del període s'han debilitat o s'han enfortit?
- **Reivindicacions (20 minuts):**
 - Les reivindicacions dels moviments socials han estat suficients i coherents amb el moment que estem vivint? Han arribat a la població? Per què sí o per què no? Quines reivindicacions creieu que han faltat?
 - Quins han estat els principals debats dels moviments socials en què heu participat? A què es deuen aquests debats?
 - Quin discurs i quines reivindicacions creieu que s'han de continuar treballant des dels moviments socials en els pròxims temps?
- **"Repertoris d'acció col·lectiva" (manifestació, vaga, ocupació, etc.) (20 minuts):**
 - Quines formes de protesta creieu que s'han utilitzat més en el període que estem analitzant? Han sorgit noves formes de protesta? Quines? S'han abandonat algunes formes de protesta? Per què s'han fet servir les formes de protesta que heu citat?

- En els moviments socials en què participeu, quines han estat les formes de protesta que més s’han fet servir? Per què? El moviment en si n’ha introduït de noves? Per què?
- Han aportat resultats les formes de protesta utilitzades en aquest període? En què sí i en què no?
- Han estat ben valorades per la població les formes de protesta dels moviments socials en general i d’aquells en què heu participat vosaltres? Per què creieu que ha passat el que descriuiu?
- **Organitzadors de la protesta (sindicats, assemblees, partits polítics, col·lectius, etc), organització dels moviments i participants (20 minuts):**
 - Quins han estat els principals organitzadors/es de la protesta durant aquest període? Per què?
 - De quina manera ha influït que els organitzadors/es hagin estat els citats?
 - Dels moviments en què més heu participat, quins han estat organitzadors/es principals de la protesta? Per què? Quines conseqüències ha tingut?
 - Quines han estat les principals formes d’organització dels moviments i les seves protestes en aquest període? Han estat diferents que en períodes anteriors? Per què?
 - Aquestes formes d’organització interna dels moviments han donat lloc a resultats positius? Per què?
 - Ha canviat el perfil de les persones que participen en els moviments socials en general i en els moviments socials en concret en què participeu? Per què? De quina manera? Quins diríeu que han pres més força?
- **Resposta institucional i mitjans de comunicació (20 minuts):**
 - Quina ha estat la resposta dels governs respecte als moviments socials i les seves protestes en general i, en concret, respecte a aquells en què més heu participat, en aquest període 2008-2013?
 - N’han ignorat les demandes? Han donat resposta a una part d’aquestes demandes? Han introduït part de les seves reivindicacions en el discurs polític? Han generat contradiscurs enfront d’allò que han plantejat els moviments socials? N’han criminalitzat les reivindicacions o formes de protesta?

- Davant dels moviments socials en general i de les seves formes de protesta, quina ha estat la resposta dels governs i els mitjans de comunicació?
- Han estat acceptades? Han estat ignorades? Han estat criminalitzades?

- **Actuació de l'aparell repressiu (25 minuts):**

- Creieu que els moviments socials i la protesta en aquest període han estat altament controlats, reprimits i/o castigats?
- Per què ha passat això?
- De quina manera s'ha manifestat? Quines han estat les formes utilitzades per controlar, reprimir i/o castigar els moviments socials i la protesta?
- Quins creieu que han estat els moviments i les protestes més reprimits, controlats i castigats? Per què?
- De quina manera han estat reprimits, controlats i/o castigats els diferents moviments i/o protestes? Per què?
- Quina ha estat la reacció dels moviments socials (en general i d'aquells en què més participeu) davant de la repressió, el control o el càstig?

- **Aportacions d'aspectes que no s'han tractat i que cal destacar.**

GUIÓ PER AL GRUP DE DISCUSSIÓ DE COL·LECTIUS QUE ARTICULEN, A LA CIUTAT DE BARCELONA, EL MOVIMENT CONTRA LA IMPUNITAT I LA VIOLÈNCIA DE L'APARELL REPRESSIU EN EL PERÍODE 2008-2013

- **Presentació del treball que s'està desenvolupant i dels objectius del grup de discussió (3 minuts).**
- **Presentació dels diferents col·lectius (8 minuts cada col·lectiu):**
 - Quan sorgiu? Per què sorgiu?
 - Quines són les vostres principals reivindicacions? Quins són els vostres objectius?
 - Quina ha estat la vostra trajectòria? Quines han estat les vostres accions? Com en valoreu els resultats?
 - Qui sou els que formeu part del col·lectiu? Com us organitzeu?
 - Quins són els vostres propòsits de futur?
 - Altres.
- **Debat entorn de les següents qüestions (45 minuts):**
 - Quins mecanismes i actuacions creieu que han caracteritzat l'actuació de la policia catalana enfront de la protesta en aquests últims anys?
 - Quins mecanismes i actuacions creieu que han caracteritzat l'actuació de l'àmbit juridicofiscal davant de la protesta en aquests últims anys?
 - Quins mecanismes i actuacions creieu que han caracteritzat el poder legislatiu i governamental enfront de la protesta en aquests últims anys?
 - En el nou "cicle d'acció col·lectiva" d'aquests últims anys, creieu que la repressió de la protesta ha estat diferent? Diferenciariéu aquest últim "cicle d'acció col·lectiva" d'etapes o moments diferents pel que fa a la repressió de la protesta? Creieu que l'aparell repressiu ha actuat diferent en funció dels moviments o de les protestes?
 - Quina valoració feu de la resposta, enfront de la repressió, dels moviments socials? Com valoreu la resposta de la ciutadania en termes generals? Com valoreu el paper dels mitjans de comunicació? Com valoreu el paper de la societat civil organitzada (associacions, sindicats, partits polítics, organitzacions no governamentals, etc.)?

- **Aportacions d'aspectes que no s'han tractat i que cal destacar (15 minuts).**

ANNEX 3. QÜESTIONARIS D'ENTREVISTA

QÜESTIONARI D'ENTREVISTA A CÀRRECS POLICIALS

Els blocs de preguntes d'aquesta entrevista s'han fet depenent del càrrec policial a qui s'entrevistava i de l'àrea o comissaria en què treballava o havia treballat durant el període d'anàlisi.

Comentar-li que l'entrevista s'enregistrarà.

L'entrevista durarà al voltant d'una hora, hora i mitja.

- **Sexe:**
- **Edat:**
- **Trajectòria i formació** (fer una breu descripció de qui és la persona):
- **Sobre els Mossos d'Esquadra de la Generalitat:**
 - Em podria explicar com es fa el desplegament del cos dels Mossos d'Esquadra a Catalunya?
 - Em podria explicar el pas del cos de Policia Nacional al de Mossos d'Esquadra? Què n'ha quedat? Què ha millorat?
 - Em podria historiar com es comencen a organitzar aquells dispositius o serveis policials que intervindran en situacions de protesta (ordre públic)?
 - Em podria explicar les transformacions més importants que ha viscut el cos? Podríem parlar una mica dels períodes Tura, Saura, Puig i Espadaler?
 - Em podria fer una explicació sobre la formació i l'accés al cos dels Mossos d'Esquadra?
 - Amb trets molts generals, em podria parlar de la cultura policial del cos dels Mossos d'Esquadra? Difereix la cultura policial dels Mossos de la cultura policial dels antidisturbis? En què sí i en què no? Per què? Com creu que influeix la cultura policial en el fet d'afrontar els problemes i conflictes en situacions de protesta? Com explicaria les relacions entre cultura policial del cos dels Mossos d'Esquadra i resposta a les situacions de protesta?
- **Sobre el dispositiu en una acte de protesta:**
 - Quines instàncies hi intervenen? Quin és el paper de cada una?
 - Com es coordinen entre si?
 - Com es prenen les decisions? Qui pren les decisions i sota quins criteris?

- Com s’organitza? Amb quant temps? Qui hi participa? Qui es reuneix? Amb quins criteris es reuneixen unes persones o unes altres?
- Hi ha desajustos en les decisions? De quin tipus? Entre polítics i comandaments policials? Entre comandaments policials? Per què? Quan n’hi ha hagut?
- **Sobre l’Àrea de la Brigada Mòbil/sobre l’Àrea de Recursos Operatius:**
 - Em podria explicar com i quan neixen?
 - Me’n podria explicar les funcions?
 - Em podria explicar com funcionen, s’organitzen i s’estructuren? Quina n’és la jerarquia?
 - Quines dotacions policials tenen?
 - Quin material poden utilitzar? En els últims anys, quins materials han incorporat?
 - Quines són les funcions —abans, durant i després— del desplegament d’un dispositiu per una situació de protesta?
 - Quina coordinació s’estableix amb altres instàncies policials?
 - Em podria explicar quines tàctiques i estratègies fa servir al carrer l’Àrea de la Brigada Mòbil? Ús de la força? Control de l’espai del carrer?
 - Quina és la formació dels policies que la integren? En què consisteix? Com s’hi accedeix?
- **Sobre l’Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa del cos dels Mossos d’Esquadra:**
 - Em podria explicar com, quan i per què neix? Quines són les noves necessitats i el context que n’expliquen el naixement? A proposta de qui sorgeix aquesta àrea?
 - Com es feia la gestió negociada i la mediació en casos de manifestació abans de néixer l’àrea?
 - Quines són les principals funcions d’aquesta àrea? Quines en són les funcions en les diferents fases d’una protesta (abans, durant i després)? Intervé en totes les protestes? Quin abast té?

- Més enllà de les intervencions que desenvolupa pel que fa a protestes concretes, em podria especificar quines altres intervencions fa?
- Com s'estructura i s'organitza? Quantes persones hi treballen?
- Quin tipus de formació tenen les persones que formen part d'aquesta àrea?
- **Sobre l'Àrea d'Informació Interna i la Comissaria General d'Informació:**
 - Em podria explicar com i quan neixen?
 - Me'n podria explicar les funcions?
 - Em podria explicar com funcionen, s'organitzen i s'estructuren? Quina n'és la jerarquia?
 - Quines dotacions policials tenen?
 - Quina coordinació s'estableix amb altres instàncies policials?
 - Quina és la formació dels seus membres? En què consisteix? Com s'hi accedeix?
- **Sobre l'actuació policial en situacions de protesta:**
 - Em podria explicar quins són els principis d'actuació dels Mossos d'Esquadra a l'hora d'intervenir en situacions de protesta?
 - Em podria explicar de quina manera es controla l'espai? Amb quines tàctiques? Sota quins criteris?
 - Em podria explicar de quina manera es fa ús de la força? Amb quins criteris?
 - Quines diferències d'actuació policial es donen o estan determinades en situacions de manifestació en què hi ha desordres públics i en situacions en què això no passa?
 - Quan es considera, per part del cos dels Mossos d'Esquadra, que hi ha una situació de desordre públic?
 - Com a especialista en policia i seguretat, quines aportacions podria fer d'altres policies europees en relació amb l'actuació en situacions de desordre públic? Hi ha aspectes a ressaltar d'altres sistemes policials? Hi ha elements a exportar? Per què?
- **Sobre l'actuació policial i la protesta en aquest període:**

- Ha canviat l'estratègia d'intervenció del cos dels Mossos d'Esquadra pel que fa a les manifestacions i altres protestes al llarg d'aquests últims anys? Quina influència hi ha tingut el canvi de consellers?
 - Quins són els principals conflictes i problemes amb què s'han trobat els Mossos d'Esquadra en els últims sis anys en situacions de protesta? Es tracta de nous problemes? Es tracta de problemes amb què ja s'havien trobat? Com s'expliquen aquests nous problemes? Quines en són les causes?
 - Creu que, en aquests últims anys, hi ha un punt d'inflexió que determina clarament la intervenció del cos dels Mossos d'Esquadra en situacions de protesta?
 - Quines noves estratègies i tàctiques han hagut de fer servir per fer front a aquests nous problemes? Quines han estat les innovacions? Han donat resultat?
 - Han resolt els problemes o han evitat problemes? De quin tipus?
 - Quina ha estat la resposta dels manifestants enfront de l'actuació policial? S'ha tractat d'una resposta de confrontació? S'ha tractat d'una resposta col·laborativa? Ha diferit en funció dels manifestants?
 - A nivell global, com valora que ha estat en aquests anys la resposta dels manifestants? S'han establert relacions cordials? Han estat relacions de confrontació? Hi ha tingut a veure la intenció de la protesta, els moviments socials o els col·lectius que es manifestaven i/o s'organitzaven?
 - Em podria especificar amb quins moviments, col·lectius o protestes els ha estat més fàcil i també més difícil intervenir? Em podria explicar per què? Quines en són les causes? En què es pot millorar en aquest sentit?
 - Em podria fer una valoració sobre protestes en què la seva intervenció hagi tingut resultats positius i altres en què no? Em podria explicar per què creu que ha estat així?
 - Qui provoca problemes de desordre públic a la ciutat de Barcelona? Com se n'expliquen les causes? Què cal fer?
- **Sobre drets, llibertats i proporcionalitat en l'actuació policial:**
 - Quina valoració fa de l'actuació policial en matèria d'ordre públic? Ha estat sempre adequada i proporcionada? En què sí i en què no? Per què?

- Quins debats han aparegut dins del cos dels Mossos d'Esquadra per la resposta de la ciutadania davant d'algunes actuacions del cos? Quins conflictes hi ha hagut? Quines millores en el procés d'actuació s'han fet?
- Comentem el cas de la web de delació ciutadana, el cas Ester Quintana...
- Quina lectura en fa, dels fets més controvertits, com les agressions de la Plaça Catalunya, la pèrdua de l'ull d'Ester Quintana, la web d'identificació ciutadana?
- Em podria comentar dues qüestions que han sorgit amb les persones detingudes. Per què s'han detingut manifestants amb policies encaputxats? Per què s'han fet fotos a comissaria a les persones en diferents posicions, amb canvis de roba, etc.?
- Quina valoració fa de l'actuació policial? Ha estat sempre adequada i proporcionada? En què sí i en què no? Per què?
- **Sobre episodis de protesta concrets:**
 - Em podria explicar en què va consistir la seva tasca en els episodis de protesta més importants que hem tingut en aquests últims anys:
 - El desallotjament del Rectorat del 18 de març de 2009
 - La vaga del 29 de setembre de 2010
 - L'ocupació de la Plaça Catalunya del 15 de maig de 2011
 - La vaga del 25 de març de 2012
 - La vaga del 14 de setembre de 2012
 - Quins reptes van suposar aquests episodis per a la seva tasca i per al manteniment de l'ordre públic?
- **Sobre la legislació:**
 - Quina valoració fa de la reforma de la Llei de Seguretat Ciutadana? Dels canvis en el Codi Penal? De la Llei de Seguretat Privada?
- **Sobre la resposta antirepressiva:**
 - Què en sap, de com s'està organitzant la gent per combatre la repressió policial? Què en pensa?

Donar-li les gràcies, acomiadar-se'n i preguntar-li si vol comentar res més.

QÜESTIONARI D'ENTREVISTA A PERSONES DETINGUDES

Comentar-li que l'entrevista s'enregistrarà.

L'entrevista durarà al voltant d'una hora, hora i mitja.

- **Sexe:**
- **Edat:**
- **Dedicació laboral actual:**
- **Sobre l'activisme i la participació política:**
 - Em podria explicar en quins moviments socials o organitzacions polítiques ha participat? En quins moments? Quin n'ha estat el seu grau d'implicació?
 - Segueix en l'actualitat implicat en algun moviment social o organització política?
 - Em podria explicar el perquè del seu activisme i de la seva implicació política?
- **Sobre identificacions, agressions, detencions, sancions administratives i seguiments policials:**
 - Quantes vegades l'han identificat en situacions de protesta? Per quins motius?
 - Quantes multes li han posat en situacions de protesta? En quines situacions? De quin tipus?
 - Ha rebut agressions policials en situacions de protesta? Quan? En quines situacions? De quin tipus?
 - Quantes vegades ha estat detingut/da? En quins anys? En quines dates exactament? En quines situacions de protesta?
 - Quines acusacions se li han fet en cada una de les detencions? Quins han estat els acusadors/es? De què l'han acusat? Com s'han resolt els cas/os? Amb quines sentències/penes?
 - En algun moment l'han seguit policialment? En quin moment? De quina manera?
- **Sobre el cas o els casos de detenció en el període 2008-2013:**
 - En quins moviments i/o organitzacions polítiques participava en aquell moment? Amb quina intensitat? Quin paper creu que tenia en el camp de l'activisme?

- Expliqui'm per què aquell dia va participar en la protesta? Quines eren les principals reivindicacions que es feien? Les compartia?
- Havia participat en la preparació d'aquesta protesta? De quina manera i amb quins mitjans? Quin paper hi havia tingut, en la preparació de la protesta?
- Expliqui'm quina va ser l'actuació policial aquell dia? On era vostè en els diferents moments? On era la policia? Què va fer la policia?
- Abans de la detenció, hi va haver algun tipus d'interacció amb la policia? Per què es va donar? Com va ser?
- Abans de la detenció i durant la protesta, es va sentir en algun moment seguit, increpat, controlat, etc., per la policia?
- La detenció va ser el mateix dia de la protesta?
- Expliqui'm a quina hora i en quin moment va ser la detenció? On va ser?
- Expliqui'm detalladament com va ser? Qui la va fer? Quantes persones hi van intervenir? Qui eren? Com el van agafar? Què li van dir? El van detenir amb agressivitat, amenaces, violència...? Creu que va rebre tractes degradants per a la seva persona en el moment de la detenció? Quanta estona va durar? Quines sensacions tenia? Estrès? Ràbia? Desconcert? Por? Culpabilitat?
- Durant el trasllat a comissaria, què va passar? Anava amb altres persones detingudes? Podien parlar? On anaven asseguts? Quants policies anaven amb vostès? Què els deien? Van exercir algun tipus de violència o d'agressivitat contra vostè o va ser objecte de tractes degradants? I respecte a cap altra persona detinguda? Quines sensacions tenia? Estrès? Ràbia? Desconcert? Por? Culpabilitat?
- Quan va arribar a comissaria què va passar? El van separar de les altres persones detingudes? El van registrar? Com el van registrar? Quants policies? Què li deien? El van fotografiar? Com ho van fer? El van fer prestar declaració? Van trucar al seu advocat o a familiars o amics? Van exercir algun tipus de violència o d'agressivitat contra vostè o va ser objecte de tractes degradants? Com tractaven les altres persones detingudes per la mateixa protesta? Com tractaven les altres persones detingudes per altres motius? Quines sensacions tenia? Estrès? Ràbia? Desconcert? Por? Culpabilitat?
- Com era el calabós (condicions higièniques, infraestructura, etc.)? El van separar de les altres persones detingudes? Amb qui compartia calabós? Com era l'alimentació que se li proporcionava? Van exercir algun tipus de violència o d'agressivitat contra vostè o va ser

objecte de tractes degradants? Com tractaven les altres persones detingudes? Quantes hores s'hi va estar? Quines sensacions tenia? Estrès? Ràbia? Desconcert? Por? Culpabilitat?

- Durant el trasllat cap a jutjats, què va passar? Anava amb altres persones detingudes? Podien parlar? On anaven asseguts? Quants policies anaven amb vostès? Què els deien? Van exercir algun tipus de violència o d'agressivitat contra vostè o va ser objecte de tractes degradants? I respecte a cap altra persona detinguda? Quines sensacions tenia? Estrès? Ràbia? Desconcert? Por? Culpabilitat?
- En termes generals, com es vas sentir tractat a les dependències policials? Com creu que el tractava la policia? Com creu que era vist?
- Com era el calabós dels jutjats (condicions higièniques, infraestructura, etc.)? El van separar de les altres persones detingudes? Amb qui compartia calabós? Alimentació? Van exercir algun tipus de violència o d'agressivitat contra vostè o va ser objecte de tractes degradants? Com tractaven les altres persones detingudes? Quantes hores s'hi va estar? Quines sensacions tenia? Estrès? Ràbia? Desconcert? Por? Culpabilitat?

- **Sobre el procés judicial:**

- Em podria explicar quins han estat els principals delictes o faltes que se li imputaven?
- Qui l'acusava? De què l'acusaven cada un dels acusadors? Quin paper creu que estaven tenint les acusacions?
- Quines mesures cautelars li van ser aplicades pel jutjat? Quina valoració en fa?
- Com va acabar el seu cas? Arxivat? Com un judici de faltes? Com un judici per delictes?
- Quina va ser la sentència?
- Quins creu que són els drets que van quedar menys garantits i afectats en els processos judicials relacionats amb casos de protesta social?
- Com es va sentir tractat durant el procés judicial? Com a qui i com a què pensa que se l'estava tractant?

- **Sobre la resposta antirepressiva:**

- Per part de qui ha sentit solidaritat? En quins moments? Quins col·lectius li han donat suport? De quina manera, en quin moment? Què ha notat a faltar?
- Em podria explicar si va sentir que tenia el suport del seu advocat? De quina manera? Què hi va notar a faltar?
- Em podria explicar quina va ser la vivència dels seus familiars i amics? En va sentir el suport?
- Quina valoració fa de la lluita antirepressiva dels moviments socials en aquests últims anys?

- **Conseqüències de la repressió:**

- Tot el procés viscut l'ha desactivat? Ha donat lloc a una disminució de la seva participació política en el si dels moviments socials?
- Què ha deixat de fer i per què?
- Què no ha deixat de fer?
- Com creu que en un futur participarà dels moviments socials i de la protesta?

Donar-li les gràcies, acomiadar-se'n i preguntar-li si vol comentar res més.

QÜESTIONARI D'ENTREVISTA ALS ADVOCATS

Comentar-li que l'entrevista s'enregistrarà.

L'entrevista durarà al voltant d'una hora, hora i mitja.

- **Sexe:**
- **Edat:**
- **Trajectòria i formació** (fer una breu descripció de qui és la persona)
 - Any en què comença a exercir com a advocat
 - Principals casos que ha portat
 - Principals casos que ha portat en el període d'anàlisi
 - Col·lectius als quals pertany relacionats amb l'àmbit de l'advocacia
 - Formació, investigació i publicacions
- **Sobre l'actuació del cos dels Mossos d'Esquadra:**
 - Quina caracterització faria de la repressió exercida pel cos dels Mossos d'Esquadra dels moviments socials i de les seves protestes en el període 2008-2013?
 - Quins creu que són els principals mecanismes repressius que han fet servir els Mossos d'Esquadra en aquest període? En destacaria alguns en concret que hagin estat utilitzats per generar por? Quins?
 - Quines diferències establiria entre els mecanismes que han fet servir els Mossos d'Esquadra en aquest període i els mecanismes utilitzats anteriorment? Me'n podria posar exemples concrets? I al llarg del període, creu que han canviat l'estratègia repressiva? Remarcaria elements conjunturals concrets que han fet canviar l'estratègia repressiva policial, en aquest mateix període, enfront de la protesta?
 - Quins creu que són els drets i llibertats que han quedat menys garantits o afectats per la repressió policial de la protesta en aquest període? Tenint en compte la intervenció de la policia en l'espai públic, el moment de la detenció, l'estona del trasllat i l'estada a les comissaries, me'n podria posar exemples concrets? Podria establir diferències amb períodes anteriors o al llarg del període?
- **Sobre l'actuació policial i els diferents tipus de moviments i protestes:**

- Creu que hi ha hagut moviments socials o col·lectius i tipus de protesta més afectats per la repressió policial que altres? Quins? Per què?
- Creu que s'ha fet ús de diferents mecanismes de repressió en funció dels col·lectius i moviments o del tipus de protesta? Quins? Per què?
- Creu que s'han fet servir mecanismes de repressió policial diferents en funció de la variable gènere?

- **Sobre els processos judicials:**

- Em podria explicar quins han estat els principals delictes o faltes pels quals han estat detinguts/des els activistes socials? Quins creu que han estat els motius pels quals han predominat aquest tipus de faltes o delictes? Destacaria alguns canvis respecte a períodes anteriors o dins del mateix període? Referint-nos a aquest període, ha notat diferències importants en funció de si els detinguts/des pertanyien a col·lectius o a moviments socials determinats?
- Em podria explicar quins han estat els principals acusadors dels activistes socials? Em podria explicar si han actuat com a acusadors particulars, com a acusadors populars, etc.? Veu diferències respecte a períodes anteriors o al llarg del mateix període? Referint-nos a aquest període, ha notat diferències importants sobre qui eren els acusadors en funció de si els imputats/des pertanyien a un col·lectiu o a moviments socials determinats?
- Quin tipus d'acusacions s'han fet? Me'n podria posar exemples segons els casos? Creu que han estat desproporcionades? Per què? Han estat molt diferents en funció de qui era l'acusador? Hi ha hagut acusacions més desproporcionades en funció de l'acusador? Per què? Veu diferències respecte a períodes anteriors o que l'estratègia hagi canviat al llarg del mateix període? Referint-nos a aquest període, ha notat diferències importants en funció de si els imputats/des pertanyien a col·lectius o a moviments socials determinats?
- Em podria explicar quines han estat les principals mesures cautelars que han aplicat els jutges als imputats per casos relacionats amb la protesta? Per què creu que s'han aplicat aquest tipus de mesures cautelars? Creu que ha estat una estratègia diferent de la que s'havia donat en períodes anteriors? Creu que ha estat una estratègia que s'ha incrementat o s'ha transformat en aquest període? Referint-nos a aquest període, ha notat diferències importants en funció de si els imputats/des pertanyien a col·lectius o a moviments socials determinats?

- Em podria explicar quines han estat les principals mesures preses pels jutges en els processos d'instrucció per investigar els casos? Per què creu que s'han utilitzat aquest tipus de mesures? Creu que s'ha fet un abús, un ús desproporcionat o un ús inadequat de mesures que són limitatives de drets fonamentals (entrada i registre de lloc tancat, intervenció de comunicacions personals, inspeccions corporals, etc.)? Creu que ha estat una estratègia diferent de la que s'havia donat en períodes anteriors? Creu que ha estat una estratègia que ha canviat en aquest període? Creu que les mesures d'investigació han estat diferents en funció dels col·lectius o moviments socials als quals pertanyien els imputats/des?
- En relació amb l'arxivament dels casos o en el pas d'un judici per delictes a un judici per faltes en aquest període, podria destacar alguna tendència concreta? Els jutges han tendit a arxivar casos? Han tendit a passar casos delictius a casos per faltes? Si hi ha una tendència determinada, com l'explicaria? Difereix de períodes anteriors? Difereix o canvia al llarg del període? Difereix en funció dels col·lectius o moviments socials a què pertanyen els imputats/des?
- Al llarg de tot el procés judicial i, en particular, en el moment del judici oral, em podria explicar sota quines idees, quins estigmes, etc., es construeix el perfil de la persona imputada? Qui col·labora a la construcció d'aquest perfil? Quina influència creu que té en tot el procés judicial i en el moment de la sentència? Quin paper hi té com a advocat/da, en la construcció o desconstrucció d'aquest perfil?
- Vol ressaltar altres aspectes relacionats amb el procés judicial que marquin tendències concretes pel que fa a les imputacions i acusacions relacionades amb la protesta social durant aquest període?
- De tot el procés judicial, hi ha aspectes destacables en relació amb les decisions que s'adopten i el tracte que es dona en funció de la variable gènere?
- Resumint, quins creu que són els drets que han quedats menys garantits i afectats en els processos judicials relacionats amb casos de protesta social?
- Encara que no tots els casos d'aquest període han estat tancats, em podria fer alguna reflexió sobre quina li sembla que ha estat la tendència pel que fa a les sentències i les penes definitives? Creu que estan sent desproporcionades? Veu diferències respecte a períodes anteriors o creu que l'estratègia ha canviat al llarg del

període? Creu que ha estat diferent en funció de si els imputats/des pertanyien a un col·lectiu o a moviments socials determinats?

- **Sobre la resposta antirepressiva:**

- Em podria explicar quins casos ha portat durant aquest període en què els imputats hagin estat els Mossos d'Esquadra? Podríem parlar del transcurs del cas? Quina rellevància social ha tingut? Quina ha estat la resposta dels jutjats davant aquest/s cas o casos?
- Quina creu que ha estat la reacció dels moviments socials enfront de la repressió? Quines estratègies han fet servir per protegir-se de la repressió? Quines estratègies han utilitzat per lluitar-hi en contra?
- Com creu que ha afectat la lluita antirepressiva en l'estratègia repressiva policial? Quina interacció creu que hi ha hagut?

- **Sobre la legislació:**

- Quins canvis o propostes de canvi d'ordre legislatiu destacaria que s'han fet en relació amb la repressió dels moviments socials i la protesta? Quina valoració fa d'aquests canvis? Creu que respecten els principis d'un estat de dret?
- Creu que hi ha hagut canvis d'ordre legislatiu similars als que s'han proposat i es volen aplicar en període democràtic? Quins? Quines van ser les causes d'aquests canvis que comenta?

- **Novetats en el període:**

- Creu que podem parlar d'un nou cicle repressiu dels moviments socials i de les seves protestes en el període 2008-2013? Per què?
- Si creu que hi ha hagut canvis importants en aquest període 2008-2013 pel que fa la repressió dels moviments socials i la protesta, quines li sembla que n'han estat les causes principals?
- Remarcaria elements conjunturals concrets que han fet canviar l'estratègia repressiva, en aquest mateix període (2008-2013), enfront de la protesta?
- Creu que les formes de repressió dels moviments socials i les seves protestes en aquest període tenen a veure amb una trajectòria de repressió pròpia de l'Estat espanyol i/o de Catalunya? De quina manera ho explicaria? O, per contra, hi ha hagut una transformació radical en les formes de repressió?

Donar-li les gràcies, acomiadar-se'n i preguntar-li si vol comentar res més.

QÜESTIONARI D'ENTREVISTA A EXPERTS

Els blocs de preguntes fetes en aquesta entrevista depenen de l'expert a qui s'entrevista i de l'àrea de coneixement en què esta especialitzat.

Comentar-li que l'entrevista s'enregistrarà.

L'entrevista durarà al voltant d'una hora, hora i mitja.

- **Sexe:**
- **Edat:**
- **Trajectòria i formació (fer una breu descripció de qui és la persona):**
- **Sobre la història de la repressió i la interacció del sistema penal i els moviments socials a Catalunya:**
 - Creus que el desallotjament del Cine Princesa, el nou codi penal de 1995 i el fet que Júlia García Valdescas 1996 passi a ser la delegada del govern marca un important punt d'inflexió per la repressió del moviment okupa?
 - Quan sorgeix? D'on sorgeix el Grup 6 de la Brigada Provincial d'Informació?
 - Quines característiques passa a tenir la persecució i repressió del moviment okupa? Es produeixen importants diferències amb l'abans?
 - Quins episodis repressius marquen un clar punt d'inflexió pel moviment? Creus que podem parlar de diferents etapes repressives? Quan la repressió actua com a revulsiu pel moviment? Quan actua com a apaivagadora pel moviment?
 - Com respon a la repressió el moviment okupa amb quines campanyes?
 - Quina és la resposta a la ciutadania enfront del moviment okupa i enfront la repressió que pateix?
 - Quina és la resposta dels mitjans de comunicació enfront del moviment okupa i enfront la repressió que pateix?
 - Quines són les relacions del moviment okupa amb el moviment insubmís que també es veien afectats per la tipificació del codi penal del 1995 campanya d'inubmissió (1989-2002)?
 - Quines són les campanyes antirepressives que es tiren endavant?

- Quines són les relacions amb el moviment estudiantil que també és fortament reprimit el 1999 amb la visita d'Aznar a la UAB?
 - La vinculació del moviment amb Jarraio, inclús, ETA és una constant a partir del 1996? S'accentua cap als 2000 amb el cas de Laura, Zigor i Diego? Com respon al moviment aquest procés de criminalització?
 - Per què el 12 d'octubre de 1999 és tan fortament reprimit? Alguna més?
 - Qui organitza i com es desenvolupa la manifestació en contra la desfilada militar el 2000?
 - Es veuen importants canvis en com actua la policia enfront el moviment antiglobalització? Noves tècniques, major coordinació europea?
 - Quina és la resposta del moviment antiglobalització davant la repressió?
 - Des del moviment antiglobalització fins a Bolonya el 2009 què destacaries a nivell repressiu?
- **Sobre els Mossos d'Esquadra de la Generalitat:**
 - Em podria explicar com es fa el desplegament del cos dels Mossos d'Esquadra a Catalunya?
 - Em podria explicar el pas del cos de la Policia Nacional al de Mossos d'Esquadra? Què n'ha quedat? Què ha millorat?
 - Em podria historiar com es comencen a organitzar aquells dispositius o serveis policials que intervindran en situacions de protesta (ordre públic)?
 - Em podria explicar les transformacions més importants que ha viscut el cos? Podríem parlar del període Tura, Saura, Puig i Espadaler?
 - Em podria fer una explicació sobre la formació i l'accés al cos dels Mossos d'Esquadra?
 - Amb trets molts generals, em podria parlar de la cultura policial del cos dels Mossos d'Esquadra? Difereix la cultura policial dels Mossos de la cultura policial dels antidisturbis? En què sí i en què no? Per què? Com creu que influeix la cultura policial en el fet d'afrontar els problemes i conflictes en situacions de protesta? Com explicaria les relacions entre cultura policial del cos dels Mossos d'Esquadra i resposta a les situacions de protesta?

- **Sobre el dispositiu en una acte de protesta:**
 - Quines instàncies hi intervenen? Quin és el paper de cada una?
 - Com es coordinen entre si?
 - Com es prenen les decisions? Qui pren les decisions i sota quins criteris?
 - Com s'organitza? Amb quant temps? Qui hi participa? Qui es reuneix? Amb quins criteris es reuneixen unes persones o unes altres?
 - Hi ha desajustos en les decisions? De quin tipus? Entre polítics i comandaments policials? Entre comandaments policials? Per què? Quan n'hi ha hagut?

- **Sobre l'Àrea de la Brigada Mòbil/sobre l'Àrea de Recursos Operatius:**
 - Em podria explicar com i quan neixen?
 - Me'n podria explicar les funcions?
 - Em podria explicar com funcionen, s'organitzen i s'estructuren? Quina n'és la jerarquia?
 - Quines dotacions policials tenen?
 - Quin material poden utilitzar? En els últims anys quins materials han incorporat?
 - Quines són les funcions —abans, durant i després— del desplegament d'un dispositiu per una situació de protesta?
 - Quina coordinació s'estableix amb altres instàncies policials?
 - Em podria explicar quines tàctiques i estratègies fa servir al carrer l'Àrea de la Brigada Mòbil? Ús de la força? Control de l'espai del carrer?
 - Quina és la formació dels policies que la integren? En què consisteix? Com s'hi accedeix?

- **Sobre l'Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa del cos dels Mossos d'Esquadra:**
 - Em podria explicar com, quan i per què neix? Quines són les noves necessitats i el context que n'expliquen el naixement? A proposta de qui sorgeix aquesta àrea?

- Com es feia la gestió negociada i la mediació en casos de manifestació abans de néixer l'àrea?
- Quines són les principals funcions d'aquesta àrea? Quines en són les funcions en les diferents fases d'una protesta (abans, durant i després)? Intervé en totes les protestes? Quin abast té?
- Més enllà de les intervencions que desenvolupa pel que fa a protestes concretes, em podria especificar quines altres intervencions fa?
- Com s'estructura i organitza? Quantes persones hi treballen?
- Quin tipus de formació tenen les persones que formen part d'aquesta àrea?
- **Sobre l'Àrea d'Informació Interna i la Comissaria General d'Informació:**
 - Em podria explicar com i quan neixen?
 - Me'n podria explicar les funcions?
 - Em podria explicar com funcionen, s'organitzen i s'estructuren? Quina n'és la jerarquia?
 - Quines dotacions policials tenen?
 - Quina coordinació s'estableix amb altres instàncies policials?
 - Quina és la formació dels seus membres? En què consisteix? Com s'hi accedeix?
- **Sobre el concepte d'ordre i desordre públics:**
 - Com podem definir una situació de desordre públic?
 - Em podria explicar quins són els principis d'actuació dels Mossos d'Esquadra a l'hora d'intervenir en situacions de protesta?
 - Quines diferències d'actuació policial es donen, o estan determinades, en situacions de manifestació on hi ha desordres públics i en situacions on això no passa?
 - Quan es considera, per part del cos dels Mossos d'Esquadra, que hi ha una situació de desordre públic?
 - Com a especialista en policia i seguretat, quines aportacions podria explicar d'altres policies europees en relació amb l'actuació en situacions de desordre públic? Hi ha aspectes a ressaltar d'altres sistemes policials? Hi ha elements a exportar? Per què?

- Qui causa situacions de desordre públic a la ciutat de Barcelona?
Què cal fer?

- **Sobre l'actuació policial en aquest període :**

- Quina caracterització faria de la repressió exercida pel cos dels Mossos d'Esquadra dels moviments socials i de les seves protestes en el període 2008-2013?
- Quins creu que són els principals mecanismes repressius que han fet servir els Mossos d'Esquadra en aquest període? En destacaria alguns en concret que s'hagin utilitzat per generar por? Quins?
- Quines diferències establiria entre els mecanismes que han fet servir els Mossos d'Esquadra en aquest període i els mecanismes utilitzats anteriorment?
- Quins creu que són els drets i llibertats que han quedat menys garantits o afectats per la repressió policial de la protesta en aquest període?
- Em podria explicar quina legalitat internacional i europea s'ha violat amb l'actuació policial i judicial i amb la producció legislativa en aquests últims anys?
- Em podria destacar les respostes de tribunals i comissions europees i internacionals que hi hagi hagut davant de l'actuació policial i judicial i la producció legislativa d'aquests últims anys?

- **Sobre l'actuació policial i els diferents tipus de moviments i protestes:**

- Creu que hi ha hagut moviments socials, col·lectius i tipus de protesta més afectats per la repressió policial que altres? Quins? Per què?
- Creu que s'ha fet ús de diferents mecanismes de repressió en funció dels col·lectius, moviments o del tipus de protesta? Quins? Per què?
- Quina creu que ha estat la reacció de cada un dels moviments socials enfront de la repressió?

- **Sobre la resposta antirepressiva:**

- Quina creu que ha estat la reacció dels moviments socials enfront de la repressió? Quines estratègies han fet servir per protegir-se de la repressió? Quines estratègies han utilitzat per lluitar-hi en contra?
- Com creu que ha afectat la lluita antirepressiva en l'estratègia repressiva policial? Quina interacció creu que hi ha hagut?

- Quines respostes creu que són necessàries activar per a aquelles persones que han viscut situacions de repressió?
- Creu que es podria fer ús de la legislació internacional o europea per denunciar els abusos de poder policials i judicials, o els que pot comportar la nova producció legislativa, i aconseguir protecció?
- **Legislació:**
 - Quins canvis o propostes de canvi d'ordre legislatiu destacaria que s'han fet en relació amb el control i la repressió dels moviments socials i la protesta? Quina valoració fa d'aquests canvis? Creu que respecten els principis d'un estat de dret i garantista?
 - Creu que hi ha hagut canvis d'ordre legislatiu similars als que s'han proposat i es volen aplicar en aquests moments en període democràtic? Quins? Quines van ser les causes d'aquests canvis?
- **Novetats en el període:**
 - Creu que podem parlar d'un nou cicle repressiu dels moviments socials i de les seves protestes en el període 2008-2013? Per què?
 - Si creu que hi ha hagut canvis importants en aquest període 2008-2013 pel que fa la repressió dels moviments socials i la protesta, quines considera que n'han estat les causes principals?
 - Remarcaria elements conjunturals concrets que han fet canviar l'estratègia repressiva en aquest mateix període (2008-2013) enfront de la protesta?
 - Creu que les formes de repressió dels moviments socials i les seves protestes en aquest període tenen a veure amb una trajectòria de repressió pròpia de l'Estat espanyol i/o de Catalunya? De quina manera ho explicaria? O, per contra, hi ha hagut una transformació radical en les formes de repressió?
- **Sobre la relació dels mitjans de comunicació i l'actuació de l'aparell repressiu:**
 - Creu que el relat que n'han fet els mitjans de comunicació s'ha adequat, durant el període 2008-2013, als fets que han passat en relació amb situacions de repressió de la protesta? En quins moments sí i en quins moments no? Podria posar-me'n alguns exemples?
 - Creu que s'han transformat el paper dels mitjans de comunicació i el seu relat en el període 2008-2013 a l'hora d'explicar la protesta i els

episodis relacionats amb la repressió de la protesta? Si és que sí, de quina manera? I per què?

- Com interpreta la influència que tenen els mitjans de comunicació sobre les idees i les valoracions que fa la població respecte a l'actuació de l'aparell repressiu enfront de la protesta? Com es pot veure reflectida la influència dels mitjans sobre les idees de la població en relació amb aquest àmbit? Me'n podria posar alguns exemples?
- Com interpreta la influència que exerceixen els mitjans de comunicació sobre l'aparell repressiu? Com es veu reflectida la influència dels mitjans en l'actuació de l'aparell repressiu? Me'n podria posar alguns exemples?

Donar-li les gràcies, acomiadar-se'n i preguntar-li si vol comentar res més.

ANNEX 4. PAUTES PER A LA CODIFICACIÓ

VARIABLES PER A LA CODIFICACIÓ DE TOTA LA INFORMACIÓ RELACIONADA AMB LA CARACTERITZACIÓ I L'EVOLUCIÓ DELS MOVIMENTS SOCIALS I LA PROTESTA DELS GRUPS DE DISCUSSIÓ I LES ENTREVISTES

1. Fases
2. Causes
3. Antecedents llunyans en el temps
4. Antecedents pròxims en el temps
5. Marcs interpretatius
6. "Repertoris d'acció col·lectiva"
7. Actors
8. Difusió i extensió
9. Coordinació
10. Episodis d'alt enfrontament
11. Contingut de la protesta
 - 11.1 Educació, cultura i universitat
 - 11.2 Pau i solidaritat internacional
 - 11.3 Sanitat
 - 11.4 Repressió i memòria
 - 11.5 Dones, reproducció i sexualitats
 - 11.6 Laboral
 - 11.7 Nacional
 - 11.8 Vivenda
 - 11.9 Urbanisme, transport, barris i ecologia
 - 11.10 Serveis socials, dependència, diversitat funcional i exclusió social
 - 11.11 Antifeixisme, antiracisme i immigració
 - 11.12 Model econòmic, deute i serveis públics
 - 11.13 Altres
12. Altres

VARIABLES PER A LA CODIFICACIÓ DE TOTA LA INFORMACIÓ RELACIONADA AMB L'ACTUACIÓ DEL SISTEMA PENAL DE LES SESSIONS PARLAMENTÀRIES

A) Informació sobre els cossos de seguretat

1. Cos dels Mossos d'Esquadra
 - 1.1. Història
 - 1.2. Funcions
 - 1.3. Organització i estructuració
 - 1.4. Dotacions
 - 1.5. Formació
 - 1.6. Cultura policial
 - 1.7. Altres
2. Àrea de Mediació, Negociació i Responsabilitat Corporativa
 - 2.1. Història
 - 2.2. Funcions
 - 2.3. Organització i estructuració
 - 2.4. Dotacions
 - 2.5. Material
 - 2.6. Coordinació amb altres instàncies policials
 - 2.7. Formació
 - 2.8. Cultura policial
 - 2.9. Altres
3. Àrea Regional de Recursos Operatius
 - 3.1. Història
 - 3.2. Funcions
 - 3.3. Organització i estructuració
 - 3.4. Dotacions
 - 3.5. Material
 - 3.6. Coordinació amb altres instàncies policials
 - 3.7. Ús de la força
 - 3.8. Ús de l'espai
 - 3.9. Formació
 - 3.10. Cultura policial
 - 3.11. Altres
4. Comissaria General d'Informació
 - 4.1. Història

- 4.2. Funcions
- 4.3. Organització i estructuració
- 4.4. Dotacions
- 4.5. Material
- 4.6. Coordinació amb altres instàncies policials
- 4.7. Formació
- 4.8. Cultura policial
- 4.9. Altres
- 5. Àrea Brigada Mòbil
 - 5.1. Història
 - 5.2. Funcions
 - 5.3. Organització i estructuració
 - 5.4. Dotacions
 - 5.5. Material
 - 5.6. Coordinació amb altres instàncies policials
 - 5.7. Ús de la força
 - 5.8. Ús de l'espai
 - 5.9. Formació i selecció
 - 5.10. Cultura policial
 - 5.11. Organització d'un dispositiu
 - 5.12. Altres
- 6. Guàrdia Urbana de Barcelona
 - 6.1. Història
 - 6.2. Funcions
 - 6.3. Organització i estructuració
 - 6.4. Dotacions
 - 6.5. Material
 - 6.6. Coordinació amb altres instàncies policials
 - 6.7. Formació i selecció
 - 6.8. Cultura policial
 - 6.9. Altres

B) Actuació del sistema penal en el període d'anàlisi 2008-2013

- 7. Actuació del sistema policial
 - 7.1. Canvis en les estratègies d'intervenció del cos dels Mossos d'Esquadra enfront de la protesta

- 7.2. Causes de les transformacions
- 7.3. Antecedents en les estratègies d'intervenció del Cos dels Mossos d'Esquadra
- 7.4. Comunicació
- 7.5. Vigilància
- 7.6. Control de l'espai
- 7.7. Ús de la força
- 7.8. Agressions
- 7.9. Detencions
- 7.10. Denúncies
- 7.11. Sancions administratives
- 7.12. Tolerància a la disrupció
- 7.13. Selectivitat de grups i persones
- 7.14. Discrecionalitat policial i relació amb el poder polític
- 7.15. Marcs interpretatius sobre la protesta i l'actuació del sistema penal
- 7.16. Pressuposicions sobre qui són els que protesten
- 7.17. Tipus de protesta o moviments i actuació del sistema policial
- 7.18. Gènere i actuació del sistema policial
- 7.19. Altres
- 8. Drets vulnerats
 - 8.1. Proporcionalitat en la intervenció i violència policial en l'episodi de protesta
 - 8.2. Drets vulnerats durant els trasllats
 - 8.3. Drets vulnerats durant les detencions/retencions
 - 8.4. Drets vulnerats a comissaries i cel·les Ciutat de la Justícia
 - 8.5. Imputacions i judicis al cos dels Mossos d'Esquadra
 - 8.6. Proporcionalitat en el procés judicial
 - 8.7. Proporcionalitat en les acusacions i les sentències judicials
 - 8.8. Altres
- 9. Fets repressius més rellevants
 - 9.1. Antecedents de fets repressius del període 2008-2013
 - 9.2. Desallotjament del Rectorat 18 de març de 2009
 - 9.3. Vaga general 29 de setembre de 2010
 - 9.4. Desallotjament de la Plaça Catalunya 27 de maig de 2011
 - 9.5. Parlament de Catalunya juny de 2011
 - 9.6. Vaga general 29 de març de 2012

9.7. Vaga general 14 de novembre de 2012

9.8. Altres

10. Reaccions de diferents actors socials enfront de l'actuació del sistema penal:

10.1. Reacció del cos del Cos dels Mossos d'Esquadra

10.2. Reacció de les autoritats governamentals

10.3. Reacció dels partits de l'oposició i altres actors de la societat civil (sindicats, organitzacions no governamentals, associacions):

10.4. Reacció dels moviments socials

10.5. Altres

Taula 14. Variables per a la codificació i anàlisi de la legislació

Canvis i modificacions que implica la legislació. Comparació d'articles		
Articles	Llei Orgànica 1/1992, de 21 de feberer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana	Llei orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana
	Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal	Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal
Limitacions que suposa per al dret a la protesta la legislació		
Articles	Llei Orgànica 1/1992, de 21 de feberer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana	Llei orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana
Articles	Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal	Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal
"Repertoris d'acció col·lectiva" i moviments socials que queden afectats per les mesures legislatives		
Articles	Llei Orgànica 1/1992, de 21 de feberer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana	Llei orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana
	Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal	Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal

